

Major Book Collection
Brandeis University Library

"The search for truth even unto its innermost parts"

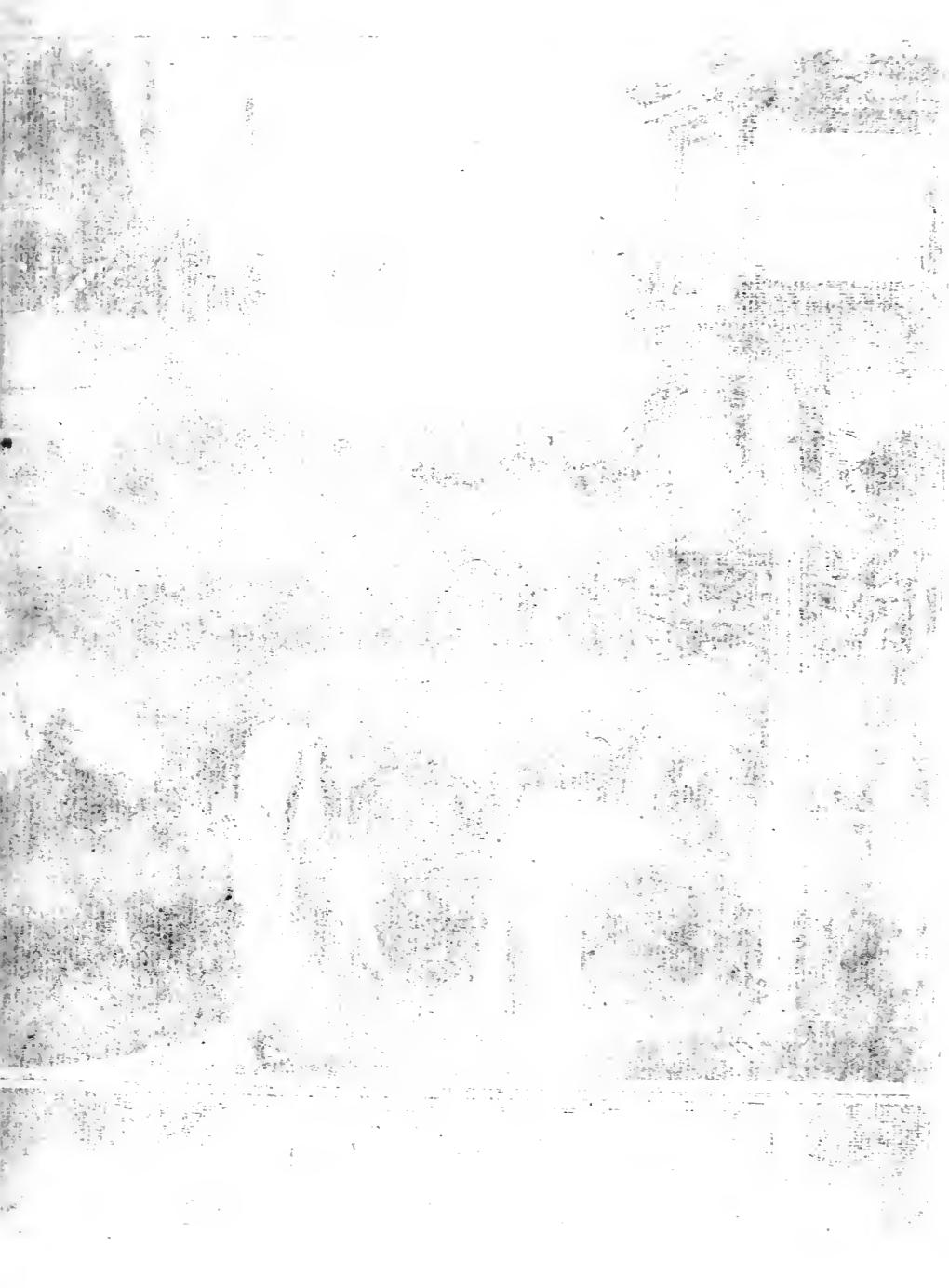
The Gift of
Mr. Bern Dibner

*The National Women's Committee
of Brandeis University*

L. 1926

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

<http://www.archive.org/details/philologushebrae00leus>

PHILOGOGUS
HEBRÆUS
Auctore
Joh LEUSDEN

ULTRAIECTI.
Apud OTTONEM de VRIES.
ANNO MDC X C IIII.

Joh. van der Velde. sculpsit et excidit.

PHILOLOGUS HEBRAEUS,

CONTINENS

QUÆSTIONES HEBRAICAS,

Q U A E

*Circa Vetus Testamentum Hebraicum
fere moveri solent,*

A U C T O R E

J OHANNES LEUSDEN,
Philosophiæ Doctore, & Linguæ Sanctæ in Academia
ULTRAJECTINA Professore Ordinario.

*Editio tertia, cui integer Tractatus de sexcentis
& tredecim Praeceptis Mosaicis additur.*

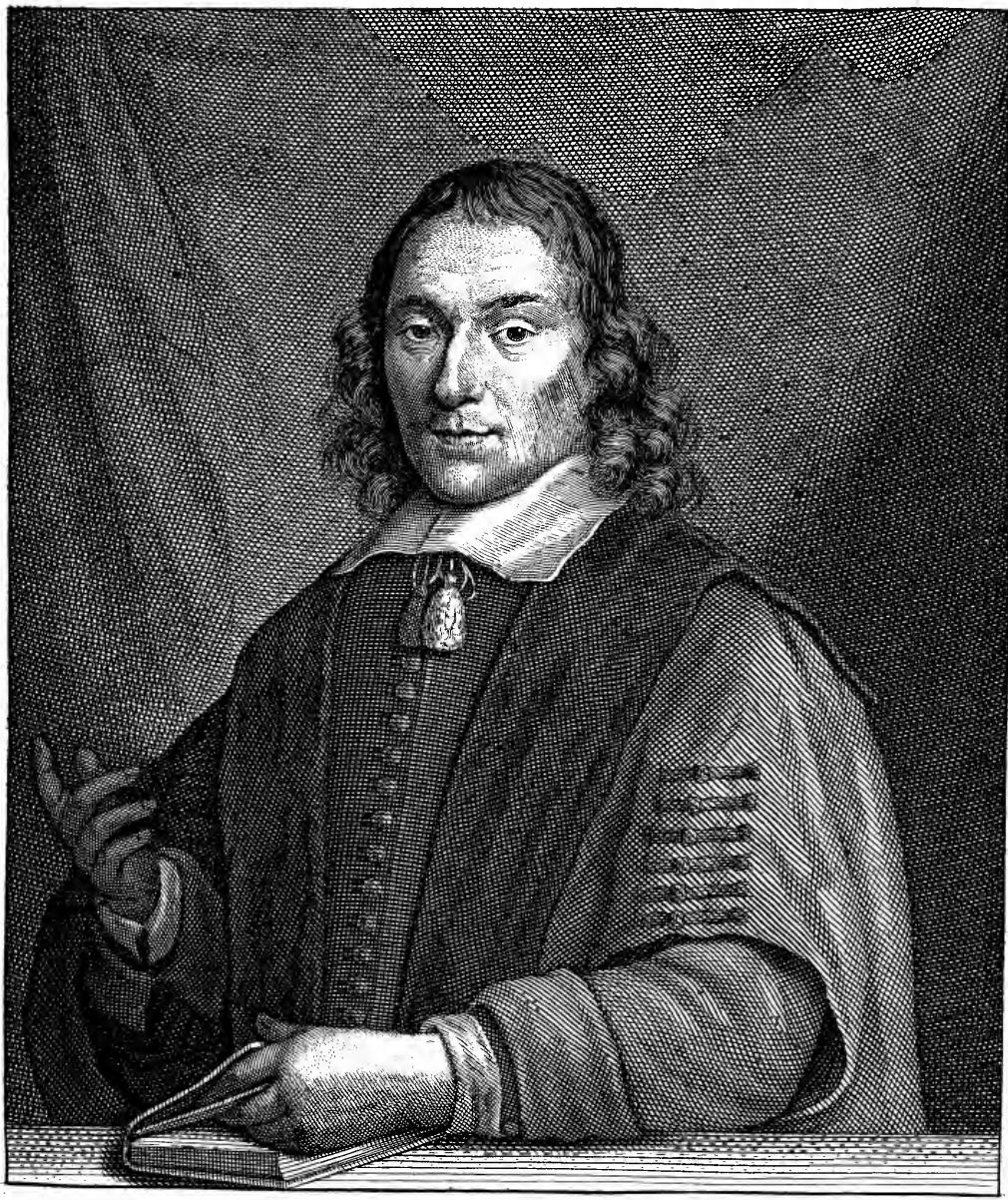

ULTRAJECTI,

Ex Officinâ OTTHONIS de VRIES,
ANNO MDC X C IIII.

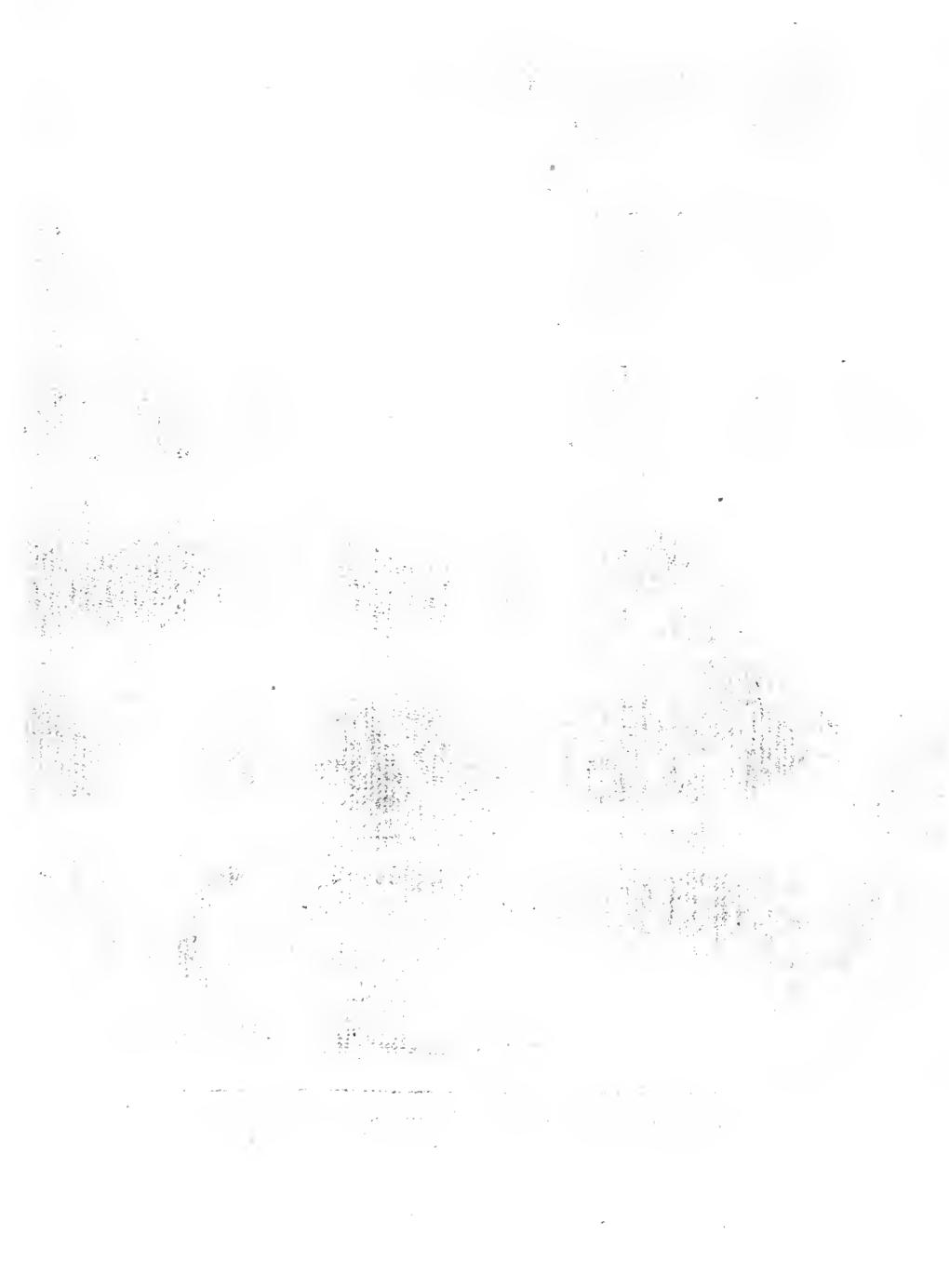

JOHANNES LEVSDEN.

PHILOSOPHIAE DOCTORE ET LINGVÆ SANCTÆ IN ACADEMIA

VLTRAJECTINA PROFESSOR.

ÆTATIS LXI. A. MDC LXXXVI.

Excellentissimo, Illusterrimo, Nobilissimoque

D O M I N O,

D. GODARTO

A D R I A N O

BARONI de REEDE,

Libero Toparchæ in Amerongen,
Ginckel, Elst, &c. Equiti Regii
Ordinis Daniæ, qui ab Elephanto
nomen habet; & ex Provincia Ul-
trajectina nomine Equestris Ordinis
ad Conventum Præpotentium DD.
Ordinum Foederati Belgii Deputa-
to, atque Eorundem nomine ad Se-
renissimos & Potentissimos Hispanię
& Daniæ Reges, & novissimè ad se-
renissimum Electorem Brandebur-
gicum Legato Extraordinario.

Am trigesimus agitur annus, ex quo
Tibi, Vir Excellentissime, (publica
harum Unitarum Provinciarum ne-
gotia, apud Serenissimum & Poten-
tissi-

D E D I C A T I O.

tissimum Daniæ Regem , tanquam Legato extra-
ordinario fœliciter curanti) hunc Philogum He-
bræum prima vice inscripsi: & cum ejus exemplaria
aliquandiu fuerint distracta , eumque secunda &
jam tertia vice , prelo subjicere coactus fuerim ,
non possum non tertia hac vice eundem sub Il-
lustrissimo tuo Nominé in publicum emittere.
Nam , præterquam quod pervetus & pervul-
gata consuetudine confirmatum sit , ut libri sub
Magnorum & Illustrium Virorum Nominibus in
publicum prodeant , Ipsisque dedicentur &
scribantur , causæ multæ & prægnantes sunt ,
quæ me ad hoc faciendum impulerunt ; quas
omnes si enarrare vellem , citius mihi aqua ,
quam materia deesset : verum , plerisque omis-
sis , tantummodo beneficia ab Excell^a. Vest^a.
in me , meosque collata , ne ingratus viderer ,
in medium profero. Hæc , ut fronti hujus
operis Nomen Excell^a. Vest^a. præponerem ,
me moverunt ; quæ , quot , & quanta eadem
fuerint , malim silentio prædicare , quam , ut
quondam de Augusto dicebat Suetonius , parcè
& jejunè attingere : Quibus omnibus , etiamsi
ex æquo me respondere posse diffidam , in par-
te tamen gratiarum reponendum est , non in-
gratum

D E D I C A T I O.

gratum esse conari. Itaque obnixè flagito ; ut Excell^a. Vest^a. hunc meum qualemcumque laborem in grati animi tesseram recipere minime dedignetur. Plura jam non addam , nisi quod Deum Ter Opt. Max. supplex flagitem , ut Excell^e. Vest^e. in bonum Reipublicæ & Ecclesiæ annos felices & Nestorios largiatur , & supra illos Nestorio's post hanc vitam æternos in secula seculorum. Hæc medullitùs precor

Vestra Excellentia

Dabam in musæo meo
die 17 Martii.
A. cIc Iec LXXXVI,

Devotissimus

JOHANNES LEUSDEN.

* *

ALLO-

A L L O Q U T I O

A D

BENEVOLUM LECTOREM.

Abes h̄ic tertia vice , benevole Lector; Philogum Hebræum , in quo præcipue quæstiones generales Philologicæ, quæ circa Vetus Testamentum Hebræum, moveri solent, pertractantur. Voco hunc librum *Philogum* : quia erit sicuti virus Philologus , qui te instar Magistri quæstiones Philologicas docebit. Voco eundem *Hebræum Philogum* : quia tractat quæstiones Hebraicas , concernentes linguam Hebræam , & Vetus Testamentum linguâ Hebræâ exaratum. In hoc Philologo Hebræo non allegavi longa testimonia Rabbinorum vel aliorum Auctorum , ne librum auctoritatibus & testimoniis allegandis implerem : nam curiosus lector poterit eadem de multis quæstionibus legere vel in Dissertationibus Buxtorfii , vel in Thesauro Philologico Hottingeri , ubi eadem fusè describuntur. Ordo quem hic observo , est arbitrarius. Primò ago de Appellationibus Veteris Testamenti ; deinde de Divisionibus generalibus & specialibus ; postea de Libris Veteris Testamenti in specie ; deinceps de Literis & Vocalibus Veteris Testamenti ; de ejus lingua

ALLOQUITIO AD BENEVOLUM LECTOREM.

linguâ , atque ejusdem cônseruatione : denique de Masorâ, de Nominibus Dei, &c. Ego in his omnibus liberè meam sententiam proposui. Fortassis multa multis non placebunt: nam acria sunt Criticorum hujus ætatis ingenia , & Aristarchis ac Momis hoc sæculum abundat. Quod unus approbat , alter idem improbat , & vice versa. Sed ego auctoritatem & incorruptibilitatem S. Scripturæ ubique conatus fui servare ; & sequutus fui in his plerisque quæstionibus sententiam plerorumque saniorum Philologorum & Theologorum Reformatorum. Auctiorem & emendatorem hunc Philologum secunda vice emisi : nam dies diem docet. Præmisî singulis Dissertationibus brevia Argumenta , ex quibus Lector primo intuitu videbit quid in tota Dissertatione contineatur. Deinde in omnibus & singulis Dissertationibus nonnulla mutavi , & quædam addidi. In specie adjeci Dissertationi vigesimæ quintæ Additamentum de Versiculis Veteris & Novi Testamenti, & trigesimæ tertiae de כָּרִי ex Psal. 22. 17. Denique post Dissertationem trigesimam quartam , quæ in prima editione erat ultima , adjunxi adhuc tres alias Dissertationes de Versione Pagnini. Huic tertiae editioni adjicio sexcenta & tredecim Præcepta Mosaica per modum Tractatus specialis , qui etiam secundæ editioni poterit addi.

Vale , & laboribus meis fave.

I N D E X

Dissertationum & Respondentium.

Dissert.	Pag.
I. De Appellationibus & Textu Originali Veteris Test.	1
Resp. <i>Gualthero Nellesteyn</i> , Ultraj. h. t. Verbi Divini Ministro ULTRAJECTI 1652. 28. April.	
II. De Divisionibus generalibus Veteris T. & de Appellationibus li- brorum.	13
Resp. <i>Isaac de la Fontaine</i> , Amstelo-Batav. Philos. & Medicinæ Doctore, à Mænūr ēr d'ztois. 8. May.	
III. De Divisione Versuum & Capitum Veteris T.	22
Resp. <i>Zacharia Clifton</i> , Amstelo-Bat. Philosophiæ Doctore, & in ANGLIA. V. D. Ministro. 5. Junii.	
IV. De Sectionibus minoribus, majoribus & maximis Pentateu- chi.	32
Resp. <i>Thoma Coenen</i> , Amstelo-Bat. Verbi Divini Ministro olim SMIRNAE, & jam in de NIEUWER-SLUYS. 22. Junii.	
V. De Pentatecho; de 613. Præceptis affirmativis & negativis in genere, & de Prophetis anterioribus.	43
Resp. <i>Guiljemo van Lake</i> , Medioburgo-Zeel. Viro Doctissi- mo, multorum librorum editione claro, & S. S. Ministe- rii Candidato. 16. Octob.	
VI. De Prophetis in genere, & de Prophetis posterioribus in spe- cie.	55
Resp. <i>Cornelio Cupero</i> , Ultraj. affine meo, & Verbi Divini Mi- nistro in SCHEVENINGEN prop <i>Hagam Comitis</i> . 30. Octob.	
VII. De Hagiographis, pars prior.	66
Resp. <i>Lindolpho vander Meer</i> , Amstelo-Bat. Verbi Divini Mi- nistro in GROOTSCHERMER. 17. Novemb.	
VIII. De Hagiographis, pars posterior.	82
Resp. <i>Henrico van Rhenen</i> , Ultraj. Verbi Divini Ministro in JUTPHAES. 1653. 20. Ap.	
IX. De Libris Apocryphis, de Libris nominatis in V. T. & de Viris Synagogæ magnæ.	95
	Resp.

I N D E X.

- Resp. *Hermannus Witzio*, Enchusæ-West-Fris. Jam Collega Venrando, S.S. Theologæ Doctore & Professore, atque V.D.M. in Academia & Ecclesia Ultrajectina. 18. Maji.
- X. De Literis Majusculis, Minusculis, Suspensis, Inversis & Irregularibus Veteris T. 125
- Resp. *Abraham à Doorelaar*, Euchusæ-Bat. Olim Verbi Divini Ministro in WORMER, anno rūv èr aijiois. 15. Junii.
- XI. De Literarum Hebraicarum Antiquitate, pars prior. 125
- Resp. *Nicolaus Hoboken*, Ultraject. Philosophiæ & Medicinæ Doctor, atque in Acad. HARDEVICENA olim Medicinæ Professore. anno rūv èr aijiois. 12. Novemb.
- XII. De Literarum Hebraicarum Antiquitate, pars posterior. 135
- Resp. *Nicolaus Haring*, Oostzano-Bat. Jam Verbi Divini Ministro ULTRAJECTI. 1654. 19. Apr.
- XIII. De Genuina Punctorum Vocalium & Accentuum in V. Test. Antiquitate, pars prima. 143
- Resp. *Henrico Clopsach*, Amstelo-Bat. Studiosus placidè obdormivit. 2. Septemb.
- XIV. De Genuina Punctorum Vocalium & Accentuum in V. T. Antiquitate, pars secunda. 153
- Resp. *Paulo Heylinck*, Mediob.-Zeeland. Verbi Divini Ministro in GRYPS-KERKE. Jam obiit. 9 Septemb.
- XV. De Genuina Punctorum Vocalium & Accentuum in V. Test. Antiquitate, pars tertia. 167
- Resp. *Petrus Laccher*, P.F. Zirizæa-Zeel. Verbi Divini Ministro in MEDIOBURGI. 30. Septemb.
- XVI. De Genuina Punctorum Vocalium & Accentuum in V. Test. Antiquitate, pars quarta & ultima. 180
- Resp. *Richardus Heldius*, Ultraj. nuper Verbi Divini Ministro in HEYKOP, anno rūv èr aijiois. 11. Novemb.
- XVII. De Linguæ Hebrææ Origine & Antiquitate. 194
- Resp. *Petrus Smyregelt*, Tholæ-Zeeland. Verbi Divini Ministro in MEDIOBURGI. 2. Decemb.
- XVIII. De Confusione Linguarum, pars prior. 204
- Resp. *Nicolaus vander Sandt*, Ultraj. Olim Verbi Divini Ministro in MEERTENSDYCK, sed nunc in Triumphantæ Ecclesia degit. 6. Decemb.

- XIX. De Confusione Linguarum, *pars posterior*. 215
 Resp. *Esaia Clemens*, Mediob.-Zeel. Verbi Divini Ministro
 ROTERODAMI, anno rūv ēr āyīoīc. 1655. 28. Martii.
- XX. De Linguæ Hebrææ post confusionem Conservatione, &
 ejusdem Propagatione. 227
 Resp. *Michaële Michielzon*, Vlissingâ-Zeel. S. S. Theologiæ Do-
 ctores, & Senatore FLISSINGANO, anno rūv ēr āyīoīc. 22. Maij.
- XXI. De Appellationibus, quibus *lingua prima* post confusionem
 fuit insignita. 237
 Resp. *Johanne Busson*, Mediob.-Zeel. Verbi Divini Ministro
 BROVERESHAVIÆ, anno rūv ēr āyīoīc. 26. Maij.
- XXII. De Masora, *pars prima*. 251
 Resp. *Hermanno vander Hagen*, Endov.-Brab. Verbi Divini Mi-
 nistro in urbe quę CLUNDERT vocatur. 2. Junii.
- XXIII. De Masora, *pars secunda*, & *pars Prior* de Keri & Ketib. 272
 Resp. *Petro Tielemo*, Neomago-Gelro. Philosophiæ Doctore, &
 Verbi Divini Ministro ROTERODAMI. 27. Junii.
- XXIV. De Masora, *pars terria*, & *pars posterior* de Keri & Ketib. 287
 Resp. *Davide Laccher*, Mediob.-Zeel. S. Theologiæ Doctore, &
 Verbi Divini Ministro in de VROUWE-POLDER, anno rūv
 ēr āyīoīc. 30. Junii.
- XXV. De Masora, *pars quarta & ultima*. 296
 Resp. *Guiljelmo Baxcamp*, Roterod:-Bat. Verbi Divini Ministro
 in KLYN-AMMERS. 2. Julii.
- Additamentum de Versiculis Veteris & Novi Test. 304
 Resp. *Abrahamo Vechovio*, Braeckel-Gelr. V. D. M. in Otterlant
 & Blokland. 1671. 7. Junii.
- XXVI. De Kabbala & Kabballistis. 309
 Resp. *Abrahamo de Sadeler*, Amstelo-Bat. Verbi Divini Ministro
 in de BEEMSTER, anno rūv ēr āyīoīc. 1655. 31. Octob.
- XXVII. De Nominibus Hei Hebraicis, *pars prima*. 326
 Resp. *Henrico van Cauwenhoven*, Ultraj. Verbi Divini Ministro
 in BUNSCHOTEN. 1656. 8. Martii.
- XXVIII. De Nominibus Dei Hebraicis, *pars secunda*, & *prima* de
 vera lectione nominis Jehova. 336
 Resp. *Liberto Effenio*, A. F. Ultraj. Medicinæ Doctore. 12. Martii.
- XXIX. De Nominibus Dei Hebraicis, *pars tertia*, & *secunda* de vera
 lectio-

I N D E X.

lectione nominis Jehova.

347

Resp. Johanne Snoufso, Goezâ-Zeel. Olim Verbi Divini Ministro ARNEMUDÆ, sed jam in cœtu Glorificatorum versatur.
15. Martii.

XXX. De Nominibus Dei Hebraicis, pars quarta, & tertia de vera lectione nominis Jehova. 353

Resp. Jacobo Wallecam, Leka-Flandr. Verbi Divini Ministro in FLESDYCK. Jam obiit. 19. Martii.

XXXI. De Nominibus Dei Hebraicis, pars quinta. 362

Resp. Gerardo à Blotenburcö, Sylvad:-Brab. Verbi Divini Ministro in OSCH, ἀλλὰ ρῦν εὐ αἰγίοις. 27. Martii.

XXXII. De Nominibus Dei Hebraicis, pars sexta & ultima. 373

Resp. Johanne Camp, Ultraj. S. Ministerii Candidato, & Medicinæ Doctore, ἀλλὰ ρῦν εὐ αἰγίοις. 10. Maii.

XXXIII. De integritate Textus Hebraici Veteris T. in genere, pars prior. 381

Resp. Jacobo Janssonio, Mediob:-Zeel. Olim Verbi Divini Ministro in DOMBURCH, ἀλλὰ ρῦν εὐ αἰγίοις. 21. Maii.

— De voce כָּרְבִּי Psal. 22. v. 17. in specie. 389

Resp. Samuele Hatting, Batavo. J. U. D. ἀλλὰ ρῦν εὐ αἰγίοις. 1668. 2. Decemb.

XXXIV. De Pentateuchis Manuscriptis. 397

Resp. Joachimo Heidano, Tholâ-Zeel. Medicinæ Doctore V. D. M. in Brabantia. 1656. 11. Junii.

XXXV. De Versione Sanctis Pagnini, pars prima. 409

Resp. Henrico ab Heereveen, Ultrajectino V. D. M. in SCHELLINKHOUT. 1670. 26. Octob.

XXXVI. De Versione Sanctis Pagnini, pars secunda. 417

Resp. Wynando à Doesburgh, Ultrajectino, V. D. M. GOESÆ. 2. Novemb.

XXXVII. De Versione Sanctis Pagnini, pars tertia. 425

Resp. Antonio Byn, Ultrajectino, V. D. M. NARDENI. 9. Nov. Specimen hujus tertiae editionis defendit Guiljelmus Verhoeven, S. F.

Ysulstad. 1685. 13. Maii.

Specimen alterum defendit Henricus van Galen, Heerwaerda-Gel. 9. Decemb.

LOCA S. SCRIPTURÆ

Vindicata & quodammodo illustrata.

Genes.			Jof.		
Cap.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
I.	1	110.378	X.	13	100
	26	209.381		Jud.	
X.	5	207	VI.	12	331
	25	223		I. Sam.	
XI.	1	206	X.	25	100
	4	212		I. Reg.	
	7	209	IV.	32	100. 102
	9	ibid.	XI.	41	101
XVIII.	2	331	XV.	31	ibid.
XLIX.	10	386		I. Reg.	
	Exod.		XVI.	6	245
III.	14	363		I. Chron.	
VI.	3	332	XXIX.	29	101
XXII.	19	376		I. Chron.	
XXIV.	7	100. 102	XXXIII.	19	102
XXXII.	31	376	XXXIV.	14	133
XXXIII.	11	59	XXXV.	25	102
	Numer.			Esth.	
X.	35	331	VIII.	9	219
XI.	16	104	X.	2	101
XII.	6	332		Job.	
	8	59	VI.	4	372
XXI.	5	332	XXII.	25	ibid.
	14	100		Psal.	
	Deuter.		VIII.	6	376
VI.	4	110	XXII.	17	389. & seq.
	8	311	XXXVI	7	376
XVII.	18	141	LXXVI.	2	242
XXXII.	5	216. 218	XCII.	2	369
	8	45	XCVII.	7	376
					Jes.

Loca S. Scripturæ, &c.

Jes.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
Cap.			X.	8	219
XIV.	14	369.	XVIII.	12	43
XIX.	18	246	XXIV.	44	14
XXIX.	11	101			
XXXIV.	16	ibid.	Joh.		
			XIX	13	293
				Auctor.	
X.	11	92	VII.	14	218.
				42	63
			XI.	27	97
I.	24	372	XXI.	9	ib.
			XXII.	40	239
III.	9	225	XXVI.	2	ib.
				14	ib.
V	18	89. 134			
VII.	24	104	VII.	3.	231
XXI.	25	370	XI.	37.	61
XXV	5	50			

EXIMII OPERIS,

A D

STUDIOSUM LECTOREM

Commendatio.

O'ς κρύψι ἐκφενίσεις ιερῆς μυστήσεως ὡλώσικε,
Τηδεῖλιν τὸν αἰετόν δεῖξεν ἐπ' ὅχθῳ ὁδὸν,
Πάντες καὶ ἀμφιλόγονοι ἀπίγματε φῆσθαι δίξει,
Τόνδες δοις ἵδε μίδοι, ζητεῖς ἀναγνῶσα, βίβλοι.
Τῶν πάλαι ράβδινων πέλεται νέοις ἐνθάδετο ράβδοι,
Ἀρχαῖς τε θεοῖς τῷ Μαθρῷ Μαθρόν.

* * *

Idem

Idem Latinè

Bdita qui sanctæ pandat mysteria linguae,
Et monstrat facilem per salebrosa viam,
Omniaque evolvat dubiosa ænigmata vocum;
Hunc dabit iste tibi, lector amice, liber.

Rabbinos inter veteres novus hic tibi Rabbi,
Priscamque illustrans hic Masora est Masoram.

ANT. EMILIU.S.

E P I G R A M M A,
Ad Clariss. Doctissimumque VIRUM,
D. JOHANNEM LEUSDEN,
L. A. M. & Linguæ Sanctæ in Academiâ
Ultrajectinâ Professorem,
E D E N T E M
PHILOLOGVM SVVM HEBRAEVM.

Ero doctum nunc edis opus, Patriumque Lycæum
Ingenio pergis concelebrare tuo.
Vix tuus est Dias Jonas emissus in auræ.
Confestim *Hebreus* gaudet adesse comes,
Enarrans varios ritus & quicquid Apella
Differit arcani Thalmudicis foliis.
Abdita subtili nimium quæ Massora Crisi,
Et Rabbinorum quæ schola tradit, habes.
Hebrei Sermonis Amans, qui noscere ritus,
Quos habet aut cæcus fingit Apella sibi,
Discipit; illé tuos semper, Vir docte, labores
Perlegat, & Linguam & Te benè doctus amet.

Hafniæ Danorum,
Idib. Octobr.
CIO IOC LVI.

JOH. PETRI KUPIUS, V.D.M. in
Ecclesiâ Rhenensi, & p.t. Fœderati Belgii ad
Sereniss. Danie Regem Legationi à Sacris.

שיר פשוט ומחולק

לhor ולהדר

איש חם ראש בלווי ישראל אדני

יוֹחָנֵן לְאוּשָׁרֶן

מלמד של לשון הקרש בישיבת המהלה שנගתרכה
על אשר זבר ארץ הספר יקר חוה
מרקוזן העברים :

הוא שhortה כל התורה
המסורת הוא הראנן
מקודמים שנקדמים
מן הנביאים בחן לנו:

הוא שמאיד סופר מהיר
את ענים כאור בהר
בן ונבגנות גם נפלאות
שם שמים מאותות:

אל אמרותיו חון תלמידיו
רבים באו אל דקדוקיו
את השפר באו חפר
באו ראו: שבספר

שלמדנו אך אשרינו
מספריך כל חמדנו
בלתי קלון אתה אדון
יהיה וכרכן מכתביך:

לוחי אעיר שורה אשר
על האדריך וה מלפננו
גם מלת פי מלת יפי
ונופת צופי על רבינו:

עליו אישים כתר הדרים
ושמו אלרים מר אמרתי
טל זמרתי צוף שידרתי
כנהר מים:

הוא לפתיהם מלא תבל
הרבה חכמה דוקק הפל
כל מתבלן מלעימה:

הוא מאוצרות כל הלשונות
מלא תיבות לבותינו מלות כשרים
מלות עברים מלותינו: גם אשורים

שרתי את השורה הזאת לאדני ומלמרי

HERMANNUS WITZIUS.
SS. T. C.

Ad Eundem.

שָׁוֵן הַעֲכָרִית לֹא חַנְמָ
נוּמָה מִכָּל הָעוֹלָם
כִּי לֹא רַק הַשָּׁם דִּיבֶּר בָּה
אֲךָ גַּם כָּל הַוּוֹם כָּתַב בָּה

כָּל הַתּוֹרָה גַּם כָּל מִקְרָא
עַל־כֵּן לְשׁוֹן קָדוֹשׁ נִקְרָא
תָּמִיד הוּא הַרְבָּה אִישִׁים
בְּלִשׁוֹן הַקָּדוֹשׁ לִמּוֹדִים

שָׁגַלְוּ אֶת סָדָר שְׁלָל עֲבָרִים
לֹא רַק בְּקָול אֲךָ בְּכָתְבִים
לֹא הָעֲדרִים צְרִיכִים לֵי
כִּי רַבְּינוֹ לְאוֹשֶׁדֶן עַד לֵי

הַזָּא גַּלְהָ אֶת סָדָר שְׁלָל עֲבָרִים
קוֹרֵם בְּקָול פָּחָה בְּכָתְבִים
פָּה תִּמְצֵא מַעַשָּׂה מִסּוֹרָה
פָּה מַרְאָה סָדָר שְׁלָל קְבָּלה

לֹא אָפְרוֹשׁ כָּל סְפִירַת הַוָּה
כִּי הַרְבָּה מְפָלָות בָּוּה
אֲדוֹם לֹא אָוְסִיף הַלְלוּיִם
יַעֲשֵׂו וְאֶת אִישִׁים לִמּוֹדִים

CORN. CUPERUS, Ultraj.

PHILOLOGI HEBRAEI

DISSESSATI O PRIMA;

D E

Appellationibus & Textu Originali Veteris Testamenti.

§. 1. <i>Fontes appellationum Veteris T. enumerantur.</i>	12. <i>Schema triplicis supputationis.</i>
2. <i>Vetus T. vocatur à Judeis pri-mò Sanctuarium Dei. Iudeorum superstitio circa V.T. describitur.</i>	13. <i>Codex Hebraeus à Latinis vocatur Vetus Test. vel Instrumentum. Rationes adduntur.</i>
3. <i>Ut & Muhammedanorum circa Alcoranum.</i>	14. <i>Vetus T. hebraicè & ex parte chaldaicè est authenticum.</i>
4. <i>Secundò Scripta & Libri Sanctitatis ob tres rationes.</i>	15. <i>Quod confirmatur tum ratione,</i>
5. <i>Tertio פָּרָשׁ versus. Auctor distinctionis versuum, pricipiū Novi T. nominatur.</i>	16. <i>Tum etiam Auctoritatibus.</i>
6. <i>Tituli V.T. celebriores recensentur.</i>	17. <i>Pontificiorum non est eadem sententia.</i>
7. <i>V.T. quartò appellatur נְבִיא Le-tura. Ratio assignatur.</i>	18. <i>Ratio datur, quare V. Test. debuerit conscribi hebraicè.</i>
8. <i>Quinto viginti quatuor, et si plures dentur libri.</i>	19. <i>Ergo Textus hebraeus est magne auctoritatis.</i>
9. <i>Inquiritur, quare & quomodo Antiqui in V.T. numeraverint libros 22?</i>	20. <i>Nulle versiones sunt authenti-ca nisi materialiter.</i>
10. <i>Quare alii 24?</i>	21. <i>Nec in specie Versio Latina.</i>
11. <i>Quare denique alii 27?</i>	22. <i>Nec Versio Greca.</i>
	23. <i>Nec Chaldaica.</i>
	24. <i>Nec Samaritana.</i>
	25. <i>Nec nova Belgica.</i>
	26. <i>Versiones debent corrigi ex foun-tibus.</i>

A

I. De

I. *De Appellationibus Veteris Testamenti.*

S E C T I O I .

Etsus Testamentum à Judeis ob dignitatem & excellentiam variis & insignibus condecoratur titulis, quorum aliqui desumuntur à præstantia & sanctitate materiae, alii à distinctione versuum, alii à lectione, alii denique à numero librorum. De præcipuis & usitatoribus pauca in medium proferemus.

II. *Primus* titulus, quo Vetus T. à Judeis insignitur, est *הַמִּזְבֵּחַ Sanctuarium* sive *Sanctum Dei*; uti asserit Galatinus de Arcanis Cathol. Veritatis lib. 1. cap. 1. Quare Judei Vetus T. vocarunt Sanctuarium? *Resp.* Ob sanctitatem materiae. Nam eo titulo voluerunt indigitare magnam reverentiam & debitum honorem Veteri T. esse adhibendum. Sicuti enim temporibus Veteris T. non nisi sacratis, & secundum legem ceremonialem purificatis patebat adytus ad sacrarium, ita judicarunt nullis licitum esse S. Scripturam pervolvere, nisi bene paratis, & summo quasi timore ac maxima devotione indutis. Hinc decreverunt & mandarunt, ne aliquis lectionem S. Scripturæ aggrederetur, nisi haberet animum ab omni fastu ac superbia vacuum, & nisi preces devotas ad Deum antea effudisset. Etiam interdixerunt, ne aliquis illotis manibus sacrum Codicem contrectaret; præcipue postquam alvum exonerasset, vel urinam reddidisset. Præterea in signum reverentiae, amoris & honoris sacrum Codicem, præcipue manuscriptum, crebris osculis, quoties clauditur vel aperitur, excipiunt. Non audent Codicem sacrum libris profanis supponere, sed idem semper superiorum locum, etiam secundum consuetudinem Judæorum, debet occupare; imo si totum Vetus Test. unico constet volumine, ita semper mensæ imponi debet, ut Pentateuchus sit superior ipsis Prophetis & Hagiographis. Adhuc majoris reverentiae testandæ ergo non audent sedere in eodem scanno, in quo tam pretiosa Veteris T. cimelia jacent. Admodum etiam cavent, ne sacri Codices è manibus cadant: si enim forte fortuna è manibus in terram caderent, jejunitum omnibus, qui hunc casum viderunt, indicendum esset; & metuendum,

ne totus terrarum orbis in pristinum chaos redigeretur. Vide de hoc titulo uberiori differentem Hottingerum in *Thes. Philol.* pag. 95.

III. Non dissimili honore & reverentia *Muhammedani* suum *Alkoranum* prosequuntur. Si enim particulam aliquam in terra jacentem inveniant, eandem tollunt, & sèpissimè deosculantur. Nam piaculare nefas esse putant, schedam, cui nomen *Dei* vel *Muhammedis* inscriptum est, pedibus conculcare. Præterea *Muhammedani* non audent Christianis aut Gentilibus ipsum Alkoranum vel ejus tantum particulam vendere ex metu, ne immundis manibus ab illis, utpote profanis hominibus, tractaretur; imo difficulter permittunt Christianis, Judæis, aliisque, ut eundem attingant. Si aliquis Alkorano ex improviso insidet, grande putant esse nefas; imo Christianis & Judæis aliquando esset capitale. Etiam ipsi *Muhammedani* vel extremis digitis Alkoranum attingere non audent, nisi bene loti & purgati fuerint: & propterea ne ex imprudentia peccarent, corio Alkorani exteriori majusculis literis inscribere solent hæc verba, **לְאַלְמָתָה מִסְחָה אֶלְאָלְמָתָה**. *Ne tangat, nisi mundus.* Pudore suffundi debent multi Christiani, qui sacram Scripturam vel parvi aestimant, vel suggillant, aut fannis excipiunt, quasi contineret multa inutilia, futilia, & generi humano non conducibilia aut necessaria. Tales hac in parte multo deteriores sunt ipsis recutitis Judæis & Turcis.

IV. *Secundus* titulus, quo Vetus Test. à Judæis nominatur, est **תּוֹרַתְּ קָדְשָׁןָה סְכָנָה** *Scripta sanctitatis*, vel **תּוֹרַתְּ קָדְשָׁןָה Libri sanctitatis**; imitantibus, licet nescientibus, in hac appellatione Apostolum in 2. ad Tim. cap. 3. v. 15. ubi vocavit scripta Veteris Foederis **τὰ ἱερὰ κείμενα sacras litteras**, & ad Rom. cap. 1. v. 2. **γραφὰς ὁγιας Scripturas sanctas**. Hi tituli Hebraici non minori jure Codici Hebræo convenient, quam antecedens; præcipue propter tres rationes, quarum *prima* potest desumi ab Auctoribus: nam sacer Codex est conscriptus ab Auctoribus sanctis, hoc est, Prophetis, aliisque Viris propheticò Spiritu ductis. *Secunda* ratio desumitur à materia: quia precepta & oracula divina Veteris Test. sunt omnia sancta. *Tertia* & ultima appellationis causa de-
promitur ab ipsa lingua: quia lingua sancta, hoc est, Hebræa Codex Hebræus exaratus est. Nulla enim lingua inter omnēs linguas totius terrarum orbis titulo sanctitatis gaudet quam lingua Hebreæ, consentientibus non tantum Judæis sed etiam Christianis. Et nullus tam perfictæ frontis aut præfractæ mentis fuit, qui hanc honoris & di-

gnitatis laureolam & prærogativam huic linguae ausus fuit detrahere & denegare.

V. *Tertius* titulus Veteris Test. in Scriptis Rabbinorum usitatus & tritus, est פָּסָה Pasa, Versus. Hæc vox propriè significat versum Biblicum, sed per Synechdochen etiam totum Textum Biblicum Veteris Test. Hinc פָּסָה בְּשָׁרֶב est talis, qui est expeditus & versatus in Textu Biblico, & qui promptè novit Textu Biblico uti in loquendo vel in scribendo. Elias in Tisbi Rad. קָרָא, explicaturus quid sit קָרָא Biblicus, exercitatus in Bibliis ait eum esse פָּסָה בְּשָׁרֶב Dominum Pasuk, hoc est, versatum & exercitatum in Bibliis. Vetus T. vocatur פָּסָה Versus, vel quia à primâ origine in versus fuit distinctum; vel quia libri manuscripti, scilicet Pentateuchi & libri Estheræ, à Judæis communiter scribi solent tanquam unus versus absque ulla distinctione capitum & versuum. Talem Pentateuchum MS. & ejusmodi duos vel tres libros Estheræ in membrana nitide descriptos possideo. Etiamsi libri manuscripti destituuntur distinctione versuum, inde tamen nem o legitimâ consequentiâ probabit distinctionem versuum Hebraicorum, qui per accentum Silluk vel per geminata punctas Soph-pasuk distingui solent, esse inventum humanum. Nam infrâ dissertatione tertia fusè probabimus distinctionem versuum esse Textui sacro additam vel ab ipsis sacris Scriptoribus vel ad minimum à Propheta Ezra.

Aliter sentimus de Versibus Novi Testamenti: nam illi demum superiori seculo sunt inventi, & Textui Græco additi; uti appareat ex omnibus Novis Testamentis Græcis ante annum 1550. editis; quæ omnia destituuntur distinctione versiculorum.

Hinc queritur: Quis primus distinxit Novum Testamentum Græcum in hodiernos versiculos?

Resp. Hoc primus omnium fecit Robertus Stephanus, Parisiensis Typographus, Henrici Stephani parens, equitans per Galliam, scilicet Lutetiâ Lugdunum. Hoc testatur ipse filius Henricus in præfatione Concordiarum Græcarum Novi T. Vide totum illum locum, ex Concordantis verbotenus allegatum, in Philologo Græco pag. 20. Et pagina 166. probatur, quod Novum T. Græcum primâ vice cum distinctione versiculorum à Roberto Stephano sit editum Parisiis anno 1551.

VI. Hi tituli antecedentes non sunt vulgares, nec his communiter

ter Vetus Test. denominatur; ideoque fere in desuetudinem abierrunt: sed dantur duo alii tituli cæteris multo celebriores, qui & ipsis pueris & plebi Judaicæ sunt notissimi: scilicet קְרָא Lectura & עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשֶׁן Viginti quatuor. Prior titulus ob brevitatem crebrò à Judæis usurpatum, posterior aliquando fronti Bibliorum præfigitur.

VII. Quartus igitur titulus, quo Vetus Test. à Judæis communiter nominatur, est קְרָא Lectura, descendens à Radice קָרָא vocavit, legit. Sicait Elias in Tisbi, Radice קָרָא בְּתוּנֵי קָרָא לְכָל־תַּعֲשִׂים. קָרָא אֶל־עַלְמָם יְשִׁילָשׁ אֶת־שְׁנָתוֹן שְׁלֹשׁ בְּמִקְרָא Rabbini nostri vocant omnes libros VIGINTI QUATUOR (h. e. Vetus T.) lecturam: — In eternum dividat homo annos suos in tres partes, & teriam partem impendat Biblii. Unde, quæso, hanc vocem desumpserunt? Ex capitio 8. versiculo 9. Nehemiæ, ubi Prophetæ ait וְבָנֵינוּ בְּקָרָא & dabant intelligentiam per Scripturam, sive per lecturam. Nehemias vocat S. Scripturam קְרָא lecturam, ut omnes homines officii admonerentur, & ad lectio- nem S. Scripturæ pellicerentur. Judæorum praxis semper demonstravit illam Nehemiæ denominationem sibi cordi esse: nam non tantum publice diebus Saturni lectiones Sabbathinas Pentateuchi legerunt, sed etiam diebus Luna & Jovis particulam ejusdem repetierunt, & adhuc hodie repetunt. Hæc consuetudo legendi S. Scripturam non nisi vi & tyrannide Judæis adempta fuit: attamen semper, quando potuerunt, S. Scripturam publicè legerunt. Etiam lectio S. Scripturæ privata ipsis semper tanquam summè necessaria fuit commendata; imo, ex lege Rabbinorum, singulis Israëlitis injunctum fuit propria manu totum Pentateuchum exscribere: tum ut ille altiores radices menti infigeret; tum etiam ut ex illa exscriptione necessitatem lectionis rectius intelligerent. Hinc Judæi, ad necessitatem lectionis magis demonstrandam, ab incunte ætate filios suos ad lecturam sacri Codicis allegarunt. Vide hoc mandatum in Tractatu Mischnico, à me edito, vocato Pirke Abboth cap. 5. בְּתַחַשׁ שְׁנִים לְקָרָא Filius quinque annorum ad Scripturam, scilicet aptus est, vel adhibetur. Ibidem filius decem annorum allegatur ad Mischnam; tredecim annorum ad præcepta legis observanda; quindecim annorum ad Gemaram; & octodecim denique annorum ad nuptias. Vide Lex. Talm. Buxtorfii in Radice קָרָא.

VIII. Quintus titulus Veteris T. in Scriptis Rabbinorum satis celebris, est עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשֶׁן Viginti quatuor. Hic titulus sæpenumerò præ-

gitur fronti Bibliorum Hebraicorum, tum impressorum, tum etiam manuscriptorum; & originem defuspsit à numero librorum, qui in Veteri Test. continentur. Vide hunc titulum præfixum Bibliis Hebreis Janssonianis in octavo, impressis anno 1639. ubi sic legitur עשרים וארבעה והם חמישה חומשי תורה נבאים ראשונים Viginti quatuor, scilicet libri Veteris T. suntque quinque quintæ legis, hoc est, Pentateuchus, Prophetæ anteriores & posteriores, ac Hagiographa.

De hoc titulo queritur: Quare Rabbini vocant Codicem Hebræum Viginti quatuor, cum in universum in Veteri T. inveniantur libri triginta novem?

Respondeo. Rabbini quosdam libros parvos, quosdam duplices, quosdam ab eodem Auctore compositos ita conjunxerunt, ut inde emanaverit numerus Viginti quatuor.

IX. Libri Canonici Veteris T. non semper, respectu numeri, hoc titulo fuerunt insigniti; sed aliquando hic numerus fuit auctus, non nunquam etiam diminutus. In universum triplici numerorum varietate libri Canonici Veteris Fæderis fuerunt suppeditati. Antiquiores Rabbini tantum viginti duos libros numerarunt, uti testatur Josephus contra Appionem lib. 1. Etiam Patribus hic numerus fuit notissimus. Eusebius ejus facit mentionem Hist. Eccl. lib. 6. cap. 18. Non est ignorantum viginti & duos esse libros in Canone Veteris Testamenti.

Hinc queritur: Quare antiqui Rabbini præcisè viginti duos libros in Veteri T. numerarunt, & non plures, vel pauciores?

Respondeo. Ut subvenirent imbecillitati memoriae. Antiqui Hebræi respexerunt ad Alphabetum Hebraicum, in quo sunt viginti duas literæ, quibus omnia, quæ scribi dicique possunt, continentur. Quemadmodum numerus literarum facile retinetur, sic etiam numerus librorum facilè memoriae adhæret. Atque eum in finem cuilibet literæ assignarunt librum, נ denotabat *Genesin*, נ *Exodus*, נ *Leviticum*, נ *Nummorum* librum, נ *Deuteronomium*, & sic deinceps.

X. Alii Judæorum Doctores, scilicet recentiores, quales sunt Aben Ezra, Salomo Jarchi & David Kimchi, qui circa undecimum fere seculum vixerunt, & plerique alii Rabbini viginti quatuor libros Canonicos, Hebraico idiomate exaratos, suppitarunt, sejungendo *Ruth* à libro *Judicum*, & *Threnos* à *Jeremia*.

Hinc queritur: Ob quam causam recentiores Judæi numerum librorum

brorum Veteris T. auxerunt? Et ad quid respexerunt in hac supputatione?

Respondeo. Itidem ad numerum literarum Hebraicarum & ad triplex Jod Hebraicum respexerunt. Solebant enim antiqui Rabbini nomen Hebraicum quadriliterum JEHOVA triplicata literâ Jod compendiosè tali modo (י) indicare. Hoc testatur Galatinus Lib. 2. Cap. 10. Etiam ipse in libro Manuscripto Maimonidis, quem possideo, conscripto ante ducentos annos in nitida membrana, tale triplex Jod sæpiissimè inveni.

Hinc queritur: Quare olim Judæi nomen *Jehova* tali triplicata literâ Jod denotarunt?

Respondeo. Galatinus vult hoc factum esse ut *Trinitatis* mysterium denotaretur. Verum postea, forte in odium Christianorum, Trinitatem defendantium, unum Jod est ademptum; & tali modo nomen *Jehova* (יה) subscriptis duabus vocalibus, passim in Paraphrasibus *Chaldaicis* descriptum invenitur.

Nonnulli Græcorum etiam amplexi sunt hunc numerum, utpote aptissimè respondentem numero viginti quatuor literarum Græcarum. Hos sequuti sunt plerique Doctores Latini, tam prisci quam recentiores, qui non respexerunt ad viginti quatuor literas Alphabeti Græci, sed ad mysticum illum numerum viginti quatuor *Seniorum*, qui in Apocalypsi introducuntur adorantes *Agnum* aperientem librum, septem sigillis obsignatum, Apocal. 4. v. 4.

XI. Denique nonnulli Judæorum *viginti septem* libros in Veteri T. numerarunt. Vide de hoc ultimo numero & de duobus præcedentibus Sextum Senens. Biblioth. Sanc. lib. 1. pag. 2.

Hinc queritur: Quæ causa illos Judæos movit, ob quam in tantum hunc numerum librorum auxerunt?

Respondeo. Hos moverunt *viginti septem* diversi characteres Hebraici, resultantes tum ex viginti duabus literis simplicibus, tum etiam ex quinque finalibus sive duplicitibus. Sunt enim in Alphabeto Hebraico quinqueliteræ geminatae sive biformes, quæ in fine vocum aliter scribuntur quam in principio & medio; scilicet בְּמִנְפָּת, quæ unica vox, memoriae causa, *Cannephatz* vocantur. His quinque characteribus duplicitibus respondent quinque libri Veteris Test. duplices; vide licet duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *Chronicorum*, duo *Ezrae* (scil. liber *Ezrae* & liber *Nehemiae*, qui communiter secundus liber *Ezrae* nominatur) & duo libri *Jeremieæ*, nempe ejus *Prophetia* & *Lamentationes*. Sed

Sed parum refert, quantus librorum numerus constituantur, modò omnes libri Canonici retineantur, & nulli alieni addantur. De his titulis, & de paucis aliis vide differentem Cl. Hottingerum in Thes. Phil. Lib. 1. Cap. 2. Sect. 3.

XII. In hoc schemate exhibetur triplex modus supputandi libros Veteris T.

<i>Primus modus.</i>	<i>Secundus modus.</i>	<i>Tertius modus.</i>
1 א Genesis.	1 א Gen.	1 א Gen.
2 ב Exodus.	2 ב Exod.	2 ב Exod.
3 ג Leviticus.	3 ג Levit.	3 ג Lev.
4 ד Numeror.	4 ד Num.	4 ד Num.
5 ה Deuteron.	5 ה Deut.	5 ה Deut.
6 י Jos.	6 י Jos.	6 י Jos.
7 י Jud. & Ruth.	7 י Jud.	7 י Jud.
8 כ Samuel.	8 כ Sam.	8 כ Ruth.
9 ט Regum.	9 ט Reg.	9 ט 1. Sam.
10 י' Jesaias.	10 י' Jes.	10 י' 2. Sam.
11 ב' Fer. & Thren.	11 ב' Fer.	11 ב' Reg.
12 ל' Ezechiel.	12 ל' Ezech.	12 ל' 2. Reg.
13 מ' 12. Prop. minor.	13 ב' 12. Prop. min.	13 ל' 1. Chron.
14 צ Psalmi.	14 ל' Psalt.	14 מ' 2. Chron.
15 ס Proverb.	15 ס Prov.	15 ס Esra.
16 י' Job.	16 י' Job.	16 נ' Nehem.
17 פ' Daniel.	17 ס Dan.	17 נ' Eftb.
18 צ' Esra, Nehem.	18 י' Esra, Neh.	18 ס' Job.
19 ק' Chronic.	19 פ' Chron.	19 י' Psalt.
20 א' Eftb.	20 צ' Eftb.	20 ס' Prov.
21 ש' Eccles.	21 ק' Ruth.	21 נ' Eccles.
22 ח' Cantic.	22 ר' Eccles.	22 צ' Cant.
	23 ש' Cant.	23 י' Jes.
	24 ח' Threni.	24 ק' Fer. cum Thren.
		25 ר' Ezech.
		26 ד' Dan.
		27 ח' 12. Prop. min.

XIII. Latini Codicem Hebræum vocant *Vetus Testamentum*, imitantates

De Appellationibus Veteris Testamenti. 9

tantes Apostolum in 2. ad Cor. 3. 14. ubi ἡ παλαιὰ σύνθησις Veteris Testamenti meminit.

Queritur: Quare Sacer Codex vocatur *Testamentum*?

Respondeo: Tum quia sicuti in Testamento mens & scriptura testatoris, ita in hoc Codice voluntas Dei continetur; tum etiam quia ibi describuntur pacta & conventa inter Deum & homines.

Nonnulli etiam S. Codicem vocant *Instrumentum*; quia est instrumentum, per quod discimus voluntatem Dei, & quo mediante, tanquam instrumento, haeredes æternæ vitæ constituimur.

Queritur: Quare Vetus T. appellatur *Testamentum* sive *Instrumentum Vetus*?

Respondeo 1. Ratione temporis: nam est prius Novo. 2. Ratione linguae: constat enim veteri lingua, scil. Hebræa. 3. Ratione testium, videlicet Prophetarum, &c. Plura hīc non addo de hoc titulo: quia in Philologo Græco Dissert. 1. occasione Appellationum Novi T. ex professo de eo egi.

II. De Textu Originali Veteris T.

XIV. Quemadmodum in *Novo Testamento Textus Græcus*, ita in *Veteri Textus Hebreus* est primigenius & authenticus, exceptis paucis capitibus Danielis & Ezræ ac versu undecimo capituli decimi Jere-miæ, quæ Chaldaicè exarata sunt; cujus diversitatis causam vide infra *Dissert. VII.*

XV. Ipsa fana ratio hanc assertionem sufficienter confirmat: nam illi *Textus*, scil. *Hebræus* in *Veteri* & *Græcus* in *Novo Testamento*, sunt scripti ab *Auctoribus infallibilibus*, scilicet à Prophetis, ab *Eangelistis*, & ab aliis *Viris sanctis*, qui infallibiliter à *Spiritu Sancto* ita directi fuere, ut in scribendo errare non potuerint: uti afferitur 2. *Petr. 1. 21.* *Non enim voluntate hominis allata est aliquando prophetia, sed à Spiritu Sancto acti, locuti sunt sancti Dei homines.* & 2. *ad Timot. 3. 16.* τὰς γραφὰς θεόπνευστα omnis scriptura divinitus inspirata est.

XVI. Ecclesia primitiva idem etiam credidit & affirmavit. *Inspiciantur Eusebius præpar. Euang. 8. 2. Historia Eccles. 3. 10. Origines apud Hieron. in Jes. 6. Hilarius Psal. 119. ad literam Lamed, aliisque. Hieronymus in Epistola ad Vitalem ait se ad Hebraicam veritatem tanquam ad arcem configere; Similiter in Epistola ad Suniam & Fretellam inquit:*

quit: *Sicut in Novo Testamento, si quando apud Latinos quæstio exoritur, recurrimus ad fontem Graci sermonis, quo Novum Instrumentum scriptum est: ita in Veteri Testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam recurrimus veritatem.* Et in caput VIII. Zachariæ: *Cogimur ad Hebreos recurrere, & scientia veritatem de fonte magis quam de rivulis querere.*

XVII. Superiori præcipue seculo, cum nonnulli ex Euangelicis Theologis ad ipsos fontes, præteritis versionibus, recurrerent, multi ex Pontificiis dicam ipsis fontibus scripserunt, accusaveruntque Judæos, quasi ex odio Christianorum ipsis Textus originarios corru-
pserint: uti sunt *Jacobus de Valentia Præfat.* in Psalm. *Lindanus* de opti-
mo genere interpretandi cap. II. *Leo Castrius* in Apologetico, *Gordo-
nus Huntlens* Controv. tomo I. controv. I. c. 8. aliquæ quamplurimi.
Sed his sese opposuerunt alii Doctores Romanenses cordatores, ut
Johannes Isaac, olim Professor Linguæ Hebrææ apud Colonenses ce-
leberrimus, qui peculiari libro *Lindanum* refutavit? & *Arias Monta-
nus* Præfat. in Biblia Interlin. Etiam *Galatinus*, disputaturus contra
Judæos, in Præfatione & Indice libri de *Arcaniis Catholice Veritatis*,
expressè ait, sc Textus sacræ Scripturæ juxta Hebraicam veritatem esse
correctum & expositum; additque rationem: *Quia Christiana
veritas longe perfectius apud Hebreos, quam in nostra sive Latina sive Gra-
ca editione fulget.* Vide plures similes Auctores in Antib. Bibl. Ama-
mæ L. I. c. I. p. 23. Quod si quis dicit, quod *Galatinus* non
est auctor, videtur hoc inveniri in aliis.

XVIII. Quæritur. Quare Vetus Testamentum fuit exaratum lingua Hebræa, & Novum lingua Gracæ?

Respondeo. 1. De lingua Novi Testamenti jam non differemus: tum quia de ea ex professo egimus in Philologo Græco Dissertatione secundâ; tum etiam quia hic tantum quæstiones præcipue Hebraicas tractamus. 2. Vetus Testamentum primitus fuit conscriptum lingua Hebraicâ, quia fuit exaratum in gratiam Israëlitarum lingua Hebræa utentium: sic ait Psalmista Psal. 147. 19. 20. *Qui annunciat verba sua Jacobo: statuta sua, & iudicia sua Israëli. Non fecit sic ulli genti;* & *iudicia ejus non cognoscant.* Quod lingua Hebræa usque ad confusio-
nem linguarum sola fuerit in mundo, appareat ex Gen. II. 1. *Tota terra
erat labii unius & verborum eorundem;* & deinceps etiam eadem fuit usi-
tata & vernacula inter Israelitas temporibus Mosis, Abrahami, Sau-
lis, Davidis, Salomonis, aliorumque Regum Israëlis usque ad capti-
vita-

vitatem Babyloniam: quod probatur tum ex nominibus propriis personarum & locorum, quæ omnia sunt Hebræa; tum etiam ex petitione ministrorum Regis Hiskiae, dicentium 2 Reg. 18. 26. *Alloquere servos tuos Aramicè, hoc est, Chaldaicè, quia nos intelligimus; neque alloquitor nos Iudaicè, h.e. Hebraicè, audente populo hoc, qui est saepius murum.* Ergo hoc tempore populi vernacula Lingua fuit Judaica, hoc est, Hebræa. Vide hoc pluribus infra confirmatum Dissertatione vigesimâ.

XIX. Hinc *primo* concludimus: Ergo major fides his originalibus archetypis jure adhibetur, quam omnibus aliarum linguarum versionibus, interpretationibus & explicationibus, Textus Originales nonnunquam in perversum & alienum sensum detorquentibus. Ratio est manifesta: nam omnes aliae versiones, interpretationes & explicationes sunt translate & compositæ ab hominibus errori obnoxii, qui & potuerunt hallucinari, & saepissimè etiam hallucinatisunt.

XX. *Secundo* concludimus: Ergo etiam nullæ versiones, licet antiquissimæ, & à nonnullis Ecclesiis approbatæ, possunt esse regula vitæ & mortui infallibilis. In genere versiones possunt quidem quodammodo vocari authenticæ materialiter, quatenus cum ipsis fontibus originariis convenient: sed ipsi Textus originales sunt authenticæ materialiter & formaliter, hoc est, materia est authentica, etiam forma, hoc est, ipsæ voces, phrases & modus loquendi. Et ut verbis Gretzeri defens. Bellarm. pag. 520. utar: *Et res & verba à Spiritu sancto dictata sunt;* quod in translationibus non contingit.

XXI. In specie non est authenticæ *versio Latina Pontificiorum*, (quæ unica voce *Vulgata* vocatur) licet in Concilio Tridentino sit canonizata. Nam, præterquam quod nulla ecclesia possit textum non authenticum facere authenticum, eumque tanquam divinum & infallibilem canonizare, etiam eo tempore adhuc multis scatet vitiis, & adhuc scatet. Sixtus V. innumera vicia correxit, & biennio post Clemens VIII. vicia nonnulla, relicta à Sexto V. emendavit. Isidorus Clarius octo vitorum millia in sua vulgata editione secundum Textum originalem restituit. Sed adhuc scatet vitiis & sollicitis. Exemplum unum instar omnium occurrit Gen. 3. 15. ubi habetur *Ipse conteret*, cum in Textu Originali habeatur יְהוָה ipse, scil. Christus, vel ipsum Iesum conteret. Vide cætera fusius in Philologo.

Mixto Dissert. 1. Non obstat, si quis regerat, Versionem Latinam esse valde antiquam. Nam Textus Hebræus est antiquior; & non tantum omnes versiones, sed etiam omnia scripta humana antiquitate sua longè superat. Deinde antiquitas per se non potest ullam editionem, per se non authenticam, facere authenticam.

XXII. Nec titulus authenticæ, competit *Versioni Græcæ*, quæ vulgo Lxx. Interpretum appellatur. Nam præterquam quod non habeat auctorem infallibilem, etiam in multis non convenit cum Textu Hebræo originali. Exemplo sint verba Jonæ cap. 3. versu 4. *Et clama-uit & dixit Jonas עַד אֶרְכָּעִים יְסִינֵּת נָהָפֵת* ADHUC QUADRAGIN-
TA DIES, ET NINEVE SUBVERTETUR: ubi versio illa famosissima
habet ἕτη τρεῖς ἡμέρας adhuc tres dies, &c. Absurdi ergo sunt, qui ju-
dicant Textum Hebræum ex versione illa Græca esse corrigendum,
vel hanc illi esse præferendam. Auctoritas, quæ versioni Græcæ
conciliata est, innitur fabulis confictis de Lxx. cellulis, & de summo
consensu Interpretum. Vide totam historiam Versionis Græcæ in
Philologo Mixto Dissert. 2. 3. 4.

XXIII. Etiam *Versioni Chaldaicæ*, unicâ voce *Targum* vocatæ, ea
prærogativa authenticæ non competit. Rationes, suprà allatæ, mili-
tantes contrâ versiones omnes, etiam militant contra hanc. In mul-
tis non tam est versio, quam paraphrasis. Aliquando in nonnullis
libris pro decem vocibus Hebraicis voces Chaldaicæ viginti, triginta,
vel etiam plures substituuntur. Non tamen Versio Chaldaica est
contemnenda, sed magnum præstat usum: tum in textibus diffi-
cilioribus explicandis; (nam ubi Judæi bene, ibi nemo melius) tum
etiam in refutandis Judæis. Nam Judæi fere Paraphrases Chaldaicas
pro Scriptis Authenticis recipiunt, neque eas fere rejiciunt, nisi sub
prætextu corruptionis in hoc vel illo loco admissæ. Ex tribus enim
Scriptis Judæi refutari possunt, scilicet ex Veteri Testamento, ex
Paraphrasibus Chaldaicis, & ex Talmude. Cætera, videlicet aucto-
res, antiquitatem & alia, quæ de Targumum dici poterunt, vide in
Philologo Mixto Dissert. 5. 6. 7.

XXIV. De throno authenticæ etiam detrudendus est *Textus Samari-*
tanus Pentateuchi, quem Johannes Morinus non tantum Textui
Hebræo *æqualem*, sed *in infinitis modis superioreri* esse contendit. Quibus,
quæso, rationibus? Ridiculis & nugatoriis, quibus recensendis &
refutandis non opus est tempus terere. Hottingerus enim cum pro
authen-

authentico hoc Pentateucho Samaritano militantem, in Exercitatione Antimoriniana ita ad incitas redegit, ut manus tradere debuerit. Inspice dissert. 8. Philologi Mixti.

XXV. Agmen claudat *Versio nova Belgica*, jussu & sumptibus D.D. Ordinum Generalium Belgii, atque decreto Synodi Dordracenæ translata. Ea, licet summa cum diligentia ex ipsis fontibus sit composita, non potest tamen inter textus Originales numerari. Equidem non credo dari in toto mundo ullam versionem, quæ cum ipsis fontibus magis convenit, quam hæc ipsa versio Belgica : nihilominus in locis controversis, quia auctores non fuerunt infallibles, semper est recurrendum ad ipsos fontes.

Tutius ex ipso fonte bibuntur aquæ.

Vide totam historiam versionis Belgicæ, & nomina Interpretum ac Revisorum in Philologo Mixto Dissert. 10. & 11.

XXVI. Hinc jam ultro sequitur, quod consequentia illa sit absurdæ, quam nonnulli formant tali modo : Fontes originales sunt corrupti, quia differunt à versionibus aliarum linguarum. Nam consequentia est invertenda : Versiones sunt corruptæ, quia non convenient eum ipsis Fontibus originalibus. Aliter enim esset, ac si quis cursum solis ex inordinato cursu horologii emendarè vellet ; cum è contra cursus horologii ex cursu solis ordinato sit corrigendus & restituendus.

DISSESTITIO SECUNDA,

D E

Divisionibus generalibus Veteris Test. & de Appellationibus librorum.

§. I. <i>Divisiones Veteris T. sunt variae.</i>	6. <i>Causæ appellationum Legis, Prophetarum & Hagiographorum.</i>
2. <i>Divisio V. T. apud Græcos usitata, recensetur.</i>	7. <i>Iudei secundam partem V. T. vocarunt potius Prophetas quam Prophetias.</i>
3. <i>Eaque improbatur.</i>	8. <i>Rationes dantur, quare quatuor Prophetæ vocentur anteriores, & totidem posteriores.</i>
4. <i>Judeorum divisio, etiam trimesbris, describitur.</i>	9. <i>Tertia pars V. T. continet Hagiographa.</i>
5. <i>Prophetæ 12. minores suppeditantur pro una Propheta.</i>	

DISSE R T A T I O N I I.

- grapha. Ratio ejus appellationis.
 10. Recensio Hagiographorum.
 11. Quinque libri scil. Canticum,
     Ruth, Threni, Eccles. &
     Esther in multis Biblio*ris* immedia-
     tè Pentateucho subjiciuntur.
 12. Quare? Qui a publice præleguntur.
 13. Lectionis tempus & rationes.
 14. Auctor divisionis V. T. in 3.
     partes est ignotus.
15. Judaorum divisio improbatur.
 16. Divisio Latinorum quadrimem-
     bris recenseretur, & approbatur.
 17. Schema divisionum V.T.
 18. Ordo librorum in omnibus Bi-
     blio*ris* impressis non est idem.
 19. Fontes appellationum librorum
     Hebraicorum enumerantur.
 20. Etiam Latinorum, Belgicorum,
     aliorumque.

I. De divisionibus generalibus Veteris Test.

S E C T I O N I .

 Ivisionses Veteris Testamenti sunt variæ, quarum aliae longius à veritatis recto tramite discedunt; aliae vero proprius ad veritatem accedere videntur. Omnes illas divisiones non recensebimus & enucleabimus, sed tantummodo divisiones celebriores, & speciem aliquam veritatis habentes perambulabimus, & ad veritatis lancem examinabimus.

II. Prima divisio Veteris T. est quorundam *Greco*rum, qui illud in tres partes diviserunt; scil. in libros Legis, in libros Prophetarum, & in libros Psalmorum sive carminum.

Sub libris *Legis* comprehenduntur quinque Libri Mosis, scil. *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, *Deuteronomium*.

Sub Libris Prophetarum continentur tredecim, nempe: *Josua*, *Judicium*, *Ruth*, libri *Samuelis*, *Regum*, *Chronicorum*, *Ezdras*, *Esther*, *Iesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & duodecim *Prophetæ minores*.

Sub libris *Psalmorum* sive *Carminum* recensentur hi quinque libri: *Job*, *Psalmi Davidis*, *Proverbia*, *Ecclesiastes*, & *Canticum Canticorum*.

Ad hanc partitionem, secundum nonnullos, videtur Salvator noster respexisse. *Luca* 24. versu 44. cum ait: *Oportet impleri omnia, que de me scripta sunt in Lege Mosis, in Prophetis, & in Psalmis.* Putant enim Christum per *Psalmos* intellexisse illos quinque libros hymnorum sive carminum.

III. Quaritur: An hæc divisio Veteris T. in has tres partes sit legitima? Et an Christus eam *Luc. cap. 24. v. 44.* approbaverit?

Respondet 1. Ea divisio non est legitima: nam libri *Historici*, ut liber

liber *Judicum*, libri *Samuelis*, *Regum*, *Chronicorum*, aliique vocantur Propheticci sive Prophetæ, quum sint revera Historici, & multum differant à Propheticis propriè sic dictis.

Dices: Judæi non vocant libros Josuæ, *Judicum*, &c. libros Propheticos, sed Prophetas.

Resp. Itidem male. Illi enim libri non possunt vocari Prophetæ, contradistincte ad alios libros: nam Scriptor Pentateuchi & Autores quorundam Hagiographorum etiam sunt Prophetæ.

2. Christus non approbavit hanc divisionem, sed tantummodo divisionem, inter Græcos fortè usitatem, allegavit.

3. Responderi potest (quod mihi etiam maximè verosimile videtur) Christum *Luc. 24.44*: nullam mentionem facere librorum Historiorum, vel quorundam Hagiographorum: quia in illis libris non ita continentur prædictiones de futuro Messia; quām quidem in libris Mosis, in libris Prophetarum, & in Psalmis. Christus ergo fortè per Psalmos intellexit Psalmos propriè dictos, & non præter Psalmos etiam cæteros libros hymnorum, scil. *Jobum*, *Proverbia*, *Ecclesiasten* & *Canticum Canticorum*.

IV. Altera divisio, usitata præcipue apud veteres & recentiores Judeos, ac apud nonnullos Priscos Latinos, est itidem in partes tres, sed à primâ divisione parumper discrepantes; scil. in תורה Legem, in נביאים Prophetas, & in הagiographa.

Prima pars, quæ dicitur תורה Lex, comprehendit omnes libros Mosis, qui pro diversitate materia dividuntur in quinque libros, qui Hebraicè vocantur:

בראשית Genesis. Exodus. ויקרא Leviticus.	במדבר Numeri. אלה תרבות Deuteronomium.
--	--

Secunda pars continet נביאים Prophetas, qui subdividuntur in quatuor Anteriores, & in totidem Posterioribus.

Prophetæ ר' Anteriores sunt hi sequentes:

יושע Josua. Judices.	שְׁמוּאֵל Samuel. קלבים Regum.
-----------------------------------	--

Prophetæ ר' Posteriores sunt sequentes: scil: tres maiores & duodecim minores.

ישעיה

ישעיהו	<i>Jesaias.</i>	מיכה	<i>Micha.</i>
רִמְנָיוֹתָה	<i>Jeremias.</i>	נָחוּם	<i>Nahum.</i>
חִזְקַיָּאֵל	<i>Ezechiel.</i>	תְּבִקּוּן	<i>Habakuk.</i>
חִזְקַיָּעַ	<i>Hoseas.</i>	צְפָנִיאָה	<i>Zephaniahs.</i>
יְוָאֵל	<i>Joel.</i>	חֶבְנִיאָה	<i>Haggaeus.</i>
עָמוֹד	<i>Amos.</i>	גָּדְרִיאָה	<i>Zacharias.</i>
עֲזָרָה	<i>Obadias.</i>	מְלָאכִיאָה	<i>Malachias.</i>
יְנָה	<i>Fonias.</i>		

V. Duodecim Prophetæ posteriores ab Hozea usque ad Malachiam, aliàs vocati *Prophetæ minores*, à Judæis numerari solent pro unico Propheta; & sic Prophetæ tam Anteriores quam Posteriores constituuntur tantum quatuor. Hebræi in titulis librorum vocant hos duodecim Prophetas minores Chaldaicè תְּנִינִים עֲשָׂר מְלָאכִים, hoc est, *duodecim*: quia totidem sunt libri, si singuli separatim numerentur.

VI. *Primo queritur*: Quare veteres Judæi primam Veteris T. partem vocarunt חֹרֶב *Legem*, secundam נְבִיאִים *Prophetas*, & tertiam נְבוּגִים *Hagiographa*?

Respondeo ad 1. Quia in Pentateucho continentur præcepta, secundum quæ unusquisque vitam suam instituere debet.

Ad 2. Quia Prophetæ illos libros conscriperunt.

Ad 3. Quia Judæi crediderunt libros Hagiographorum non fuisse traditos per os, sed scriptos in libro.

VII. *Secundo queritur*: Quare Judæi secundam partem Veteris T. potius vocarunt Prophetas quam prophetias?

Respondeo. Quia in secunda parte Veteris T. multæ historiæ, quæ propriè non sunt prophetiæ; & in tertia parte multæ prophetiæ continentur. Si enim secundam Veteris T. partem prophetias vocassent, tum historias exclusissent; præterea omnes prophetias, occurrentes in Hagiographis, non comprehendissent.

VIII. *Tertio queritur*: Quare quatuor primi libri vocantur Prophetæ Anteriores, & quatuor sequentes Prophetæ Posteriores?

Respondeo, Propter duas rationes. 1. Quia in Prophetis Anterioribus agitur de primis Prophetis, qui prioribus temporibus vixerunt; scil. de Samuele, de Elia, de Eliseo, & de multis aliis, quilongo temporis intervallo vixerunt ante Jesaiam, ante Jeremiam, & ante ceteros Prophetas, quorum prophetiæ describuntur in posterioribus Prophetis.

2. Quia

2. Quia *Anteriores Prophetæ* narrant rem ante gestam , non futuram ; quum è contra *Posteriorres* plerumque describant non rem jam gestam , sed post aliquod tempus demum futuram.

IX. Jam sequuntur חִזְבִּים Hagiographa , quæ Epiphanius vertit χαφεῖα . Hæc sic dicuntur , שָׁתֶם בְּתוּבֵם בַּרְאֹת בְּקָרְבָן quia scripta sunt per Spiritum sanctum , id est , per immediatum Spiritus sancti instinctum , non autem Spiritu prophetico , aut per prophetiam propriè sic dictam.

Fortasse objicit nonnemo , quod Libri Legales & multi Propheticæ etiam tali modo conscripti sint.

Resp. Judæi hanc objectionem sic conantur solvere : quod hi libri ideo speciatim vocentur חִזְבִּים Hagiographi , quia non per somnum , per visionem , per auditionem alicujus vocis , vel per ecstasim , aut per alienationem mentis scripti sunt , ut pleraque Scripta Prophetarum scripta dicuntur : sed quia per Spiritum S. immediate Auctoris integris sensibus & sententiis dictati & instillati esse dicuntur.

X. Hæc tertia pars Veteris T. vocata חִזְבִּים , comprehendit hos undecim sequentes libros , qui nominantur :

תְּהִלִּים	Psalmi.
כְּשִׁלְיָן	Proverbia.
אִיּוֹב	Job.
שְׁיר הַשִּׁירִים	Canticum Canticorum.
רוּת	Ruth.
אַיִלִי	Threni.

קְהֻלָּת	Ecclesiastes.
מְגֻלָּת אֲסָפָרֶד	Volumen Esther.
הַנִּיאָל	Daniel.
שְׁוִירָא	Esdras.
נְחִמָּה	Nehemias.
דָּבְרֵי חֲקִים	Chronica.

Hic quidem recensentur duodecim libri , sed Esras & Nehemias vulgo numerantur à Judæis pro uno libro . Alii Auctores , qui dixerunt tantum dari viginti duos libros in Veteri T. assignarunt Hagiographis solummodo novem libros : sed illi addiderunt Ruth ad librum *Judicum* , propter historiæ continuationem , & Threnos *Jeremie* ad *Jeremiam* , utpote eorundem Auctorem.

XI. Libri Veteris T. in nonnullis Bibliis Hebraicis , scil. in Bibliis Buxtorfii in folio , in Bibliis non punctatis , & in præstantissimis ac correctissimis illis Bibliis anno 1667. à me per Josephum Athiam editis , secundum hanc triplicem divisionem imprimuntur , & impressi disponuntur . Attamen in quamplurimis aliis Bibliis Hebraicis hic

ordo non ita strictè observatur : nam inter undecim Hagiographos sunt quinque libri , Hebraicè vocati וְגִילּוּאַת שָׁמֶן , Qu INQUE VOLUMINA ; videlicet *Canticum Canticorum*, *Ruth*, *Threni*, *Ecclesiastes* & *Esther*, qui in plerisque aliis Bibliis Hebraicis immediate post quinque libros Mosis compinguntur.

XII. *Primo queritur* : Ob quam causam hi quinque libri in multis Bibliis non inter Hagiographos , ad quos pertinent , sed immediate post libros Mosis compinguntur ?

Respondeo. Judæi singulis annis solent publicè in Synagogis quinque libros Mosis prælegere ; & quia iidem singulis annis , certis quibusdam festis , etiam hos quinque nominatos libros , scil. *Canticum* , *Ruth* , *Threnos* , *Ecclesiasten* & *Esther* publicè ibidem prælegunt , ideo solent hos quinque libros in plerisque Bibliis immediatè libris Mosaicis adjungere.

XIII. *Secundo queritur* : Quando Judæi prælegunt hos quinque libellos ?

Respondeo 1. *Canticum Canticorum* clarâ voce prælegunt in festo Pa-schatis. Quare ? Quia illi festo hæc materia læta quodammodo con-venit. Liber Hebræo-Germanicus , *Minhagim* vocatus , docet pag. 27. *Canticum* propterea speciatim prælegi , quia in eo fit mentio libera-tionis Ægyptiacæ.

2. Historiam *Ruthæ* legunt in festo Pentecostes sive Hebdomadæ-rum ; quia in illo libro agitur de frugibus terræ , quarum primitias tum temporis offerre soliti fuerunt.

3. *Lamentationes Jeremiae* legunt die nono mensis ייִזְחֵלֶל Julii ; quia statuunt hoc die Templum primum & secundum igne immisso pe-riisse. Etiam afferunt hoc eodem die decretum Divinum contra Pa-tres in deserto delitescentes editum esse , quod non ingressuri essent in Terram promissam. Propter hanc causam hoc die signa tristitiae o-stentant , nudis pedibus incedunt , humi sedent , tam molle lecto non cubant ac soliti sunt , & qui duobus pulvillis antea usus fuit , nunc u-nico contentus esse debet.

4. *Ecclesiastes* recitant mense Septembri , in festo Tabernaculo-rum ; quia sicuti hoc festum est signum , quod Patres læti & contenti fuerint habitare in Tabernaculis , ita hic liber docet omnia esse vana , & unumquemque debere lætari , & contentum esse iis , quæ Deus largitur.

5. *Esthe-*

5. *Estheram* sonorâ voce prælegunt in festo *Purim*, quod celebratur die 14. & 15. *Februarii*; quia hoc tempore liberatio Judæorum accedit. Nam Haman voluit omnes Judæos, per totum Assueri regnum dispersos, è medio tollere. Hujus liberationis historia clarè enarratur in libro *Estheræ*. Hæc ergo lectio annua in causa est, quare hi quinque libri sèpè ab Hagiographis segregentur, & post libros Legales compingantur.

XIV. *Tertio* queritur: Quis fuit primus Auctor hujus triplicis divisionis Veteris T.?

Respondeo. Judæi Ezra Prophetam hujus triplicis divisionis constituant primum auctorem & inventorem. Sed quia hoc absque ulla probatione Illi adscribitur, ideo eadem facilitate rejicitur, quâ assertur: Nos illam quæstionem non determinamus: nam non putamus primum Auctorem hujus divisionis esse notum. Ut ut sit, hæc divisio secundum sententiam Christianorum & Judæorum est admodum antiqua; & ad minimum temporibus Christi putatur fuisse usitata. Christiani, qui antiquitatem hujus divisionis probant, in medium proferunt verba Christi ex Euangeliō Lucæ capite 24. commate 44. jam retrò sectione secundâ allegata. Per Psalmos enim existimant Christum intellectisse omnes Hagiographos: tum quia liber Psalmorum est primus liber Hagiographorum; tum etiam, quia est liber præcipuus & præstantissimus inter Hagiographos.

XV. *Quarto* queritur: An hæc divisio est satis concinna?

Respondeo. Non est satis concinna & congrua. Nam 1. Libri *Joshua*, *Judicum*, *Samuelis* & *Regum* merè historici vocantur Prophetici sive Prophetæ. 2. Quia liber Propheticus Danielis à Prophetis separatur, & Hagiographis annumeratur; cum Daniel expressè à Matthæo; cap. 24. vers. 15. Prophetæ nomine condecoretur, quando ait: *Cum ergo videritis abominationem desolationis dictam à Daniele Prophetæ, &c.* Deinde quod Daniel revera Prophetis sit annumerandus, patet ex ipsius libro, in quo & tempus adventus Messiae & multæ aliae prophetiæ clarissimè describuntur.

XVI. Ultima divisio Veteris T. quæ duabus antecedentibus multis parasangis est præferenda, à recentioribus *Latinis* Doctoribus in quatuor partes, scil. in *Legalem*, in *Historicam*, in *Poeticam* sive *Doctrinalem*, & in *Propheticam* digesta est.

Prima pars Legalis comprehendit quinque libros Mosis jam aliquoties citatos.

Secunda pars Historica includit novem historicos, qui ordine sequuntur; suntque *Josua*, *Judicum*, *Ruth*, libri *Samuelis*, libri *Regum*, libri *Chronicorum*, *Ezras*, *Nehemias* & *Esther*.

Tertia pars Poëtica sive *Doctrinalis* continet libros doctrinales, sapientiales vel poëticos; suntque numero quinque, scilicet *Job*, *Psalmi*, *Proverbia*, *Ecclesiastes* & *Canticum Canticorum*.

Ultima pars Prophetica comprehendit septendecim libros Propheticos, qui sunt *Jesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & *duodecim Prophetæ minores*.

Hæc divisio cum materiâ Veteris T. apprimè convenit: ideoque multis rationibus ejus bonitatem probare, & verborum lenociniis eam sapidam cujusque palato reddere, supervacaneum existimo; præcipuè cum Biblia Latina, Biblia Belgica, & omnia cætera aliarum linguarum Occidentalium Biblia, scilicet quoad Vetus Testamentum, secundùm hanc quadruplicem divisionem sint disposita.

XVII. Ut unico intuitu Græcorum, Hebræorum & Latinorum divisio confici possit, placuit eam hîc juxta invicem exhibere.

<i>Græcorum divisio trimembris.</i>	<i>Judaorum divisio trimembris.</i>	<i>Latinorum divisio quadrimebris.</i>
1. Lex.	1. Lex.	1. Legales.
<i>Genes.</i>	<i>Gen.</i>	<i>Gen.</i>
<i>Exodus.</i>	<i>Exod.</i>	<i>Exod.</i>
<i>Leviticus.</i>	<i>Levit.</i>	<i>Lev.</i>
<i>Numeri.</i>	<i>Num.</i>	<i>Num.</i>
<i>Deuteronomium.</i>	<i>Deut.</i>	<i>Deut.</i>
2. Prophetæ.	2. Prophetæ anter.	2. Historici.
<i>Josua.</i>	<i>Josua.</i>	<i>Josua.</i>
<i>Judicum.</i>	<i>Jud.</i>	<i>Jud.</i>
<i>Ruth.</i>	<i>Sam.</i>	<i>Ruth.</i>
<i>Samuel.</i>	<i>Reg.</i>	<i>Sam.</i>
<i>Regum.</i>	Prophetæ poster.	<i>Reg.</i>
<i>Chronicorum.</i>	<i>Jes.</i>	<i>Chron.</i>
<i>Ezras.</i>	<i>Jer.</i>	<i>Ezdras.</i>
<i>Esther.</i>	<i>Ezech.</i>	<i>Nehem.</i>
		<i>Jesaias.</i>

<i>Jesaias.</i>	<i>12. Prophetæ min.</i>	<i>Esther.</i>
<i>Jeremias.</i>	<i>3. Hagiographa.</i>	<i>3. Doctrinales sive Poëtici.</i>
<i>Threni.</i>	<i>Psalmi.</i>	<i>Job.</i>
<i>Ezechiel.</i>	<i>Proverbia.</i>	<i>Psalmi.</i>
<i>Daniel.</i>	<i>Job.</i>	<i>Proverb.</i>
<i>12. Prophetæ minores.</i>	<i>Cantic.</i>	<i>Eccles.</i>
<i>3. Psalmi,</i>	<i>Ruth.</i>	<i>Canticum.</i>
<i>Job.</i>	<i>Threni.</i>	<i>4. Prophetici.</i>
<i>Psalmi.</i>	<i>Eccles.</i>	<i>Jes.</i>
<i>Proverbia.</i>	<i>Esther.</i>	<i>Jer.</i>
<i>Ecclesiastes.</i>	<i>Dan.</i>	<i>Threni.</i>
<i>Canticum</i>	<i>Esdras.</i>	<i>Ezech.</i>
	<i>Nehemias.</i>	<i>Dan.</i>
	<i>Chronica.</i>	<i>12. Prophetæ minor.</i>

XVIII. Jam ex hac diversa librorum divisione non difficile erit respondere roganti: Quare libri Veteris Test. in Bibliis Hebraicis alio ordine disponantur, quam in Bibliis Belgicis, in Latinis, & in aliis innumeris fere versionibus? Nam ejus diversitatis hæc est ratio: quia Iudei in imprimendis & disponendis Bibliis Hebraicis sequuntur triplicem divisionem, quam Vetus Test. dividitur in תּוֹרָה, נִבְיָנִים, & בְּתֻלָּם, hoc est, in *Legem, Prophetas, & Hagiographa;* & secundum hanc triplicem divisionem Biblia imprimunt, eorumque libros disponunt: Verum Latini, Belgæ, aliqui Interpretes sequuntur hanc quadruplicem divisionem, quippe recentiorem, materiæque magis convenientem; & secundum hanc quadruplicem Veteris T. divisionem, libros etiam disponunt.

II. *De Appellationibus Librorum Veteris T.*

XIX. Quia in antecedentibus creberrimam Librorum Veteris Testamenti, Hebraicè & Latinè, feci mentionem, non abs re factum esse arbitror, si h̄c levi brachio describam, & enumcrem fontes, unde appellationes Librorum Veteris T. desumantur. In universum sunt tres fontes, unde Libri Hebraici denominationem suam accipiunt.

1. Quidam libri Veteris T. denominantur vel à primâ vocelibri, vel à primâ ejus maximè emphaticâ voce. Hinc sex libri Hebraici (vel septem, si *Proverbia* includantur) tali titulo coronantur; scil. quinquelibri Mosis & Threni Jeremiæ: ex gr. *Genesis*, primus liber Mosis, vocatur בְּרוּאָשׁוֹן *in principio*, quia ille liber ab hac voce incipit. Similiter *Threni Jeremia* nominantur אַיִלָּה *Quomodo sedet* &c.? Sed Deuteronomium vocatur בְּקָרְבָּן *in deserto*, non à prima vocelibri, sed à quintaejus voce, utpote maxime emphaticâ. Talis consuetudo indendi nomina etiam est trita in lingua Latina & Belgica, non quidem in nominibus librorum, sed in aliis appellationibus: verbi gratia, *Oratio Dominica* vocatur *Pater noster* à primis vocibus, & *Duodecim Articuli fidei brevitatis causâ* titulo *Credo* aliquando insigniuntur.

2. Nonnulli libri nomen acceperunt ab Auctore: ut *Jesaias*, *Jeremias*, *Ezechiel*, *Hoseas*, *Foël*, *Amos*, & plurimi alii, qui sic denominantur, non quia prima vox ita sonat, sed quia illi horum librorum sunt Auctores.

3. Nonnullis libris nomen inditum est à materia, de qua in illis libris agitur: ex.gr. Liber Judicum vocatur שִׁפְטָים *Judices*; non quia *Judices* sunt Auctores illius libri, sed quia in illo libro agitur de judicibus. Ob eandem causam libri *Esthera*, *Ruthæ*, *Regum* talibus titulis gaudent; quia historia illarum personarum in illis libris tractatur.

XX. Unde, obsecro, desumuntur appellationes librorum V. T. in Bibliis Lætinis, Belgicis, aliisque?

Resp. Tantum vel ab Auctoribus sive Scriptoribus, vel à materia, de qua in illis libris agitur.

D I S S E R T A T I O T E R T I A,

D E

Divisione Versuum & Capitum Veteris T.

§. 1. <i>Tres specialiores divisiones sequuntur describenda.</i> 2. <i>Græcorum & veterum Latinorum distinctio versuum V. T. est obsoleta.</i> 3. 4. <i>Quæritur: An distinctio ver-</i>	<i>suum V. T. sit authentica? Elia & Kabbalistarum sententia proponitur & rejicitur.</i> 5. <i>Authentia distinctionis versuum quatuor rationibus confirmatur.</i> 6. <i>Conclusio.</i>
7. *Maso*

7. Masoretharum studium circa versus.
8. Judei quatuor penultimos versus in Bibliis Hebraicis repetunt scribendo, legendō & imprimendo. Rationes adduntur.
9. Distinctio capitum V. T. demum ante quingentos annos est inventa.
10. Psalterium in Psalmos est distinctum ab ipsis auctoribus.
11. Auctor distinctionis capitum V.
12. Judei distinctionem capitum approbant & usurpant.
13. In Bibliis Janni & Tremelli subinde est gemina distinctio ejusdem capitū. Ratio ejus diversitatis additur.
14. In omnibus Bibliis Hebraicis non observatur eadem distinctio capitū.

I. De divisione Versuum Veteris Test.

S E C T I O I.

Eragrayimus superiori dissertatione tres generaliores divisiones Veteris Testamenti; subsequuntur jam tres speciales, quarum duæ priores toti Veteri Testamento, singulisque ejus libris convenient, ultima verò foli Mosis Pentateucho. Duas priores hâc dissertatione, & ultimam dissertatione sequenti perambulabimus.

II. Prima divisio in partes numeroſissimas, conveniens toti Veteri Testamento singulisque ejus libris, est illa, quâ Vetus Test. dividitur in Versus. Hebraicè versus Biblicus vocatur פָּזָב, à פְּזָבָה cessare, finem habere. Versus enim est sententiæ absolutio & finis.

Hæc divisio versuum apud omnes fuit eadem. Alia enim fuit partitio versuum apud Græcos & Latinos veteres; alia verò apud hodiernos Judæos. Græci & veteres Latini distinxerunt versus par dictiōnum numero, conscribentes in quolibet ferè versu sex dictiōnes partim monosyllabas, partim polysyllabas. Vide Biblioth. Sixti Sen. pag. 189. qui ex Augustino talem versuum divisionem probat. Hæc versuum distinctio, Augustino nota, in desuetudinem abiit.

III. Verum antiqui & hodierni Judæi, ac recentiores Latini in distinguendis versibus neque numerum dictiōnum attenderunt, neque colla aut commata orationis observarunt; sed veterem consuetudinem, Majorum auctoritate & Rabbinorum traditione suffulgam, sequenti sunt. Multi ex Judæis nullam aliam hodiernæ distributionis versuum rationem proferunt, quam illam, quod statuant Esdram Prophetam & Viros Synagogæ magnæ, Divino Spiritu afflatos, Vetus T. hoc pacto divisiſſe.

IV. De hodierna divisione versuum queritur. An divisio versuum Veteris T. facta per accentum Silluk, vel per duo crassiora puncta, Soph-pasuk appellata, sit authentica, id est, An ab ipsis Aucto-ribus librorum sit profecta?

Respondeo 1. Judæus Elias Levita, natione Germanus, qui superiori saeculo vixit, & multorum librorum editione clarus fuit, asserit in *Praefatione tertialibri Masoreth*, ex sententia multorum Rabbinorum, totam Legem fuisse olim quasi unicum versum, sive unam sententiam absque ulla versuum distinctione. Addit præterea hanc divisionem versuum quadringentis ac triginta & sex annis post ultimum sanctæ Urbis excidium à Masorethis Tyberiensibus esse inventam. Sic enim ibidem fatur. *אָמַת הָאָשָׁן בְּכֶפֶק שֹׁואַת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשְׁחָה לְפָנֵי בָנֵי יִשְׂרָאֵל הַזֶּה סִכְפָּר פְּשׁוֹת בְּלִי נְקוֹד וּבְלִי טְעֻמִּים וּבְלִי סְפִינִי סְפִינִי סְפִוקִים בְּאַשְׁר אָנֹתָנוּ רָאִים הַזָּמָן וּלְפִי דָעַת בְּעֵיל תְּקַבָּלה בְּלִתְהַזּוֹה רְאֵה Verum est, nec in eo dubium ullum, istam Legem quam proposuit Moses filiis Israëlis, fuisse librum simplicem, absque punctuatione & accentibus, etiam absque signis finis versuum, prout hodie videmus. *Imo*, juxta sententiam Kabbalistarum, fuit tota Lex ut versus unus, aut ut quidam dicunt, ut dictio una. Imo juxta Kabbalistarum sententiam fuit totus Pentateuchus ut unica dictio, absque ulla distinctione capitum, versiculorum vel dictiōnum.*

Verum haud cassa nuce dignum est hujus audaculi Judæi, & aliorum, fæces illius sorbentium, effatum. Parum quidem refert, etiamsi negemus distinctionem versuum esse à Mose, modò statuamus eam esse ab Ezra, & à Viris Synagogæ magnæ, & non à Masorethis Tyberiensibus, qui demum post quintum seculum à nativitate Christi vixerunt. Indubitatum quidem est, quod exemplaria Mosis & Estheræ, in omnibus Judæorum Synagogis asservari solita, sint absque ulla distinctione versuum: attamen inde nullâ bonâ consequentiâ probatur, vel Mosis & Estheræ prima exemplaria ita fuisse conscripta, vel in iisdem libris divisionem versuum demum inventam esse à Masorethis Tyberiensibus. Præterea delirium Kabbalistarum est, statuere Mosis Legem fuisse scriptam instar unius dictiōnis; & quemadmodum hoc absque ulla probatione affirmatur, ita etiam à nobis idem rejicitur.

Respondeo 2. Nos, moti nonnullis valde probabilibus argumentis, putamus distinctionem versuum Veteris T. esse additam vel ab ipsis Aucto-

Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta & à Viris Synagogæ magnæ, non verò à Masorethis Tyberiensibus.

V. Hæc sententia hisce sequentibus rationibus probatur; quarum prima est desumpta ab auctoritatibus Judæorum. Opponimus enim huic Apellæ Eliæ & omnibus Kabbalistis chorum & nubem Rabbinorum, multis passibus ab his dissentientium, & afferentium distinctionem Veteris Test. in versiculos esse ultimæ antiquitatis, id est, vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta institutam, qui sexto fere seculo ante nativitatem Christi vixit. Nam vix unus invenitur Judæus, qui statuit distinctionem versuum esse inventam à Masorethis Tyberiensibus, præterquam ille Judæus Elias: sed omnes unanimi consensu eam distinctionem adscribunt Mosi & cæteris Scriptoribus Veteris T. vel ad minimum Prophetæ Esræ & Viris Synagogæ magnæ. Imo, ipso Elia teste, Talmudistæ ipsi Mosi adscribunt distinctionem versuum in Pentatecho: scil. in Tractatu Megilla Cap. 3. fol. 22. בְּפָסָקָה רְלָא בְּפָסָקָה מֶשֶׁה אָנָן לֵבָב.

Quemcumque versum non distinxit Moses, nos etiam non distinguimus eum.

Secunda ratio, confirmans quod distinctione versuum non demum sit inventa à Masorethis Tyberiensibus, uti vult Elias, desumitur ex Hieronymo, qui circa quartum seculum à nato Christo vixit. Ille enim in Præfatione Chronicorum & Jesaiæ mentionem facit distinctionis versuum; & de Prophetis, quia versibus erant distincti, & descripti, præmonet, ne propterea aliquis putaret Prophetas metu ligari. Etiam idem Hieronymus alibi afferit, quod ad utilitatem legentium easdem commatum incisiones, quas in Textu Hebræo invenerat, in translatione sua Latina servaverit. Ex hac mentione versuum, apud Hieronymum facta, utpote qui vixit diu ante tempora Masoretharum Tyberiensium, clarissimè colligimus distinctiones versuum non esse à Masorethis Tyberiensibus.

Tertia ratio deducit ad absurdum. Si enim distinctiones versuum non essent ab ipsis Auctoribus librorum, vel ab Ezra Propheta, sed ab hominibus errori obnoxii: ergo etiam multæ vocales essent immutatae ab iisdem hominibus. Sed falsum est consequens. Ratio consequentiæ hæc est: quia accentus *Silluk*, faciens finem versuum, mutat multas breves vocales in longas; ut *Patach* & *Sagol* in *Kametz*, *Scheva* in *Sagol*, & sic deinceps: ex. gr. *Psal. I. I.* occurrit verbum נִשְׁׁבַּע cum *Kametz* pro שׁׁבַּע cum *Patach* propter accentum *Silluk*.

Sic *Psalm. 5. 8.* in בְּרִאָתֵן Sægol scribitur pro *Scheva* propter accentum *Silluk*. Hanc vocalium mutationem satis intelligent, qui extremis labiis hanc linguam degustarunt. Si ergo accentus *Silluk*, distinguentes versus, non fuissent additi ab ipsis Auctòribus librorum: ergo etiam vocales breves, loco hodiernarum vocalium longarum, effsent ab ipsis Auctòribus adscriptæ: & per consequens vocales antiquæ breves effsent mutatae à Masorethis illis Tyberiensibus in vocales longas; quod nemo facile concedet, qui authentiam vocalium defendit.

Quarta ratio ex Talmude desumitur. Distinctio versuum non est à Masorethis Tyberiensibus: quia in Talmude creberrima fit mentio versuum Veteris T. imo, quod magis est, etiam in Misna. Sic enim legitur in Megilla cap. 1, fol. 3. וַיָּקֹרְא בְּסֶפֶר בְּחֻরָה הַלְלוּ יְהוָה שָׁמָן : שָׁלֹב נְגִינָה בְּקָרְבָה : — וְשָׁם שָׁלֹב אַלְוִי הַפְּסָקָה : Et legerunt in libro illo, in *Lege Dei* explanatè, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt lectiōnem. — Et apposuerunt intellectum; isti fuerunt versus.

R. Jehuda, qui anno Christi circiter 150. Legem Oralem Judæorum in unum Volumen, quod jam Misna vocatur, collegit, in Megilla Cap. 3. ita inquit בְּחֻרָה לֹא בְּפָתָקִים יְהֹוָה קָרְבָה : Qui legit in *Lege* (scil. publicè in Synagoga) non leget minus quam tres versus: non leget interpreti Chaldeo magis quam versum unum, & in Prophetis tres. Vide ea loca pluribus explicata in Tyberiade Buxst. Cap. 8.

Illi qui numerarunt omnes versus in *Lege*, & medium versum in Psalmis vocantur à Talmudistis פָּרָשִׁים *Piores*, *Prisci*. Vide talem locum satis prolixum ex Talmudis Tractatu Kidduschim cap. 1. fol. 30. allegatum à Buxtorfio in Tyber. cap. citato. Ex his exemplis meridiana luce clarius evincitur distinctionem versuum Masorethis Tyberiensibus, qui demum circa sextum seculum à nato Christo vixerunt, esse antiquorem.

VI. Ex his omnibus clare probamus distinctionem versuum in Veteri T. non esse inventam à Masorethis Tyberiensibus, qui demum post quingentesimum annum Christi vixerunt; sed potius ab ipsis Auctòribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta. Largâ quidem manu concedimus multa antiquissima Bibliorum Hebraicorum exemplaria, quæ distinctionibus versiculorum destituta erant, fuisse olim conscripta, vel in lucem edita: attamen inde non sequitur, quod

quod à primâ suâ origine Vetus T. in versus non fuerit distinctum. Alioquin eodem jure licet argumentari : multa antiqua exemplaria punctis vocalium & accentuum carentia in bibliothecis fuerunt asservata ; ergo Biblia tali modo ab Auctoribus fuerunt composita, & posteritati relicta. Sed illa consequentia nullo modo procedit. Nonnulla Biblia, in principio superioris seculi à Bombergo edita, destruuntur quidem in margine literis numeralibus, quibus jam versus solent numerari ; attamen ubique in ipso Textu adduntur accentus Silluk, & post Silluk etiam Soph-pasuk, distinguentes versus. Plantinus etiam in multis Bibliis non distinxit singulos versus, sed tantum literis numeralibus quintum quemlibet versum in margine annotavit : nihilominus omnes cæteri versus fuerunt eodem modo distincti, uti in Bibliis Bombergianis.

VII. Verum quidem est, quod Masorethæ antiquiores & fortasse etiam recentiores Tyberienses operam suam impenderint circa versus, non quidem eosdem distinguendo, sed numerando ; *Primò* per singulos libros Biblicos ; *Secundò* in Pentateucho Mosis juxta singulas ejus sectiones majores, quæ tribus majusculis ס פ נ vel ס ס ס פ נ indicateantur ; *Tertiò* rimati sunt, eheu ! quam indefesso labore, & curiosa curiositate, in singulis versibus, quoties talis vel talis litera Alphabeti occurreret ; *Denique* etiam singulorum librorum medium versum annotarunt. Singulorum dabo unum atque alterum exemplum.

Primus liber Mosis בְּרָאָשֵׁר Genesis, secundum Criticam Masoretharum, comprehendit versus שָׁמֹוֹת ל' 1534. Exodus continet versus תְּרוּמָה כ' 1209. Leviticus continet versus ט' 859. & sic deinceps, prout in calce illorum librorum videre est.

Deinde prima sectio בְּרָאָשֵׁת includit versus ק' 146. secunda sectio ח' 153. habet versus קְנַעֲן 153. ; qui numerus verbiuum post singulas sectiones in Bibliis Majoribus Buxtorfii annotatur.

Præterea à Masorethis numerantur viginti sex versus, in quorum singulis omnes literæ Alphabeti extant ; & inter hos occurrit unicus versus, qui præter omnes Alphabeti literas simplices, etiam quinque finales habet : ut Zephaniae cap. 3. v. 8. qui sic sonat : לְכִי־לְכִי לְיִמְמִימִים קְוִי־לְשִׁר בִּי מְשִׁפְטִים לְאַסְפָּר גּוֹם לְקִבְצִים מְקֻלְבָּת לְשִׁפְעָן עַלְיָם : וְעַמְּקָמֶת אֲדָמָה כְּלָל־הָרָץ : Ad hæc : Duo versus sunt in Lege, qui incipiunt à Litera ס Samech. Tres versus sunt, quorum singuli habent octoginta literas, &c.

Denique medius versus singulorum librorum fuit annotatus : ex. gr. Gen. 27. 40. invenitur medius versus Geneseos. Psalmorum medius versus est Psal. 78. 36. & sic deinceps. Qui cupit plura, aeat Buxtorfi opus Maforethicum. Ex his videmus, Maforethas variis modis circa versus versatos fuisse.

VIII. Præterea Maforethæ docuerunt penultimos versus in quatuor libris, scil. in *Jesaiam*, in *Malachia*, in *Threnis* & in *Ecclesiaste* esse repetendos, atque sine vocalibus esse imprimendos.

Queritur : Quare Hebrei in Bibliis hodiernis Hebraicis solent absque punctis repetere & imprimere quatuor illos penultimos versus ?

Respondeo. Ob duas causas, quarum prior hæc est. Judæi solent hos versus & scribendo & legendo repetere boni ominis & consolationis causâ. Quatuor enim ultimi versus illorum librorum exeunt vel in minas tristes & horribiles, vel in poenas, quibus Deus punivit populum suum ; verum penultimi versus illorum librorum enarrant bonum populi, vel benedictionem aliquam, quæ tristes lectores refocillat. Causa ergo prima repetitionis hæc est : ne lectores, lectis his maledictionibus ac horribilibus vaticiniis, quæ versibus ultimis comprehenduntur, tristes discederent ; sed è contra ut refocillati lætioribus benedictionibus, quæ versibus penultimis continentur, læti & hilares abirent. Ex. gr. Ultimus versus in Threnis Jeremiæ sic sonat : *Nam an omnino sperneres nos, effervesceres contra nos admodum?* Hic versus non narrat læta ; ideo repetunt versum penultimum sic sonantem : *Restitue nos Jehova, ut revertamur, renova dies nostros.*

Poſterior causa, ob quam, ex nonnullorum fententia, hi versus legendo & scribendo repetuntur, est desumpta à dignitate & præstantia istorum penultimorum versuum ; quasi Hebrei hac repetitione voluerint indicare eos versus à lectoribus affiduè & perpetuo esse ruminandos & repetendos.

Hi quatuor libri, in quibus penultimus versus repetitur, denotantur quatuor literis "קְהֻנָה", quæ in fine Ecclesiastis videri possunt. ק denotat *Jesaiam*; נ denotat *Malachia*; ד denotat *Duodecim*, scil. Prophetas minores, id est, in fine duodecim Prophetarum minorum, sive in Malachia penultimus versus repetitur ; פ prius denotat *Lamentationes Jeremia*; פ alterum significat *Ecclesiastes*. Judæi in his quatuor libris penultimos versus de novo abscribunt & impriment ; & quidem sine punctis, ut denotetur illos quatuor versus non

non esse additos ab ipsis Prophetis & Auctoribus librorum, sed à curiosulis & nugivendulis quibusdam Scribis.

II. *De Distinctione Capitum V.T.*

XI. Altera divisio toti Veteri T. conveniens, sed in partes pauciores, quam prima, est, qua Vetus T. dividitur in ^{¶ P. 7. 9} capita.

De distinctione Capitum Veteris T. primò queritur: An Auctores librorum etiam sint Auctores distinctionis Capitum?

Respondeo. Divisio Capitum jam usitata nec ab ipsis Auctoribus est, nec ab Ezra Propheta. Totus Pentateuchus à prima sua origine tantummodo in Versus fuit distinctus. Ipse Moses, qui auctor est Pentateuchi, non distinxit Pentateuchum in quinque libros, in quos jam divisus est, nec in Capita. Reliqui Prophetæ & sancti Scriptores etiam non addiderunt distinctionem Capitum in singulis libris jam usitatam. Divisio Capitum hodierna valde antiqua non est: nam ante quingentos præter propter annos, si fides Sixto Senensi habenda est, nullus liber Veteris T. vel Hebraicus vel Græcus distinctionem Capitum continuit. Sic enim fatur Sextus Senensis Biblioth. pag. 188. *Sed quod ad divisionem attinet, sciendum est, hanc arithmeticam capitum distinctionem, quam nunc in Biblii habemus, recentem esse: nam ante quingentos annos nullus sive apud Hebreos, sive apud Græcos invenitur divina Scriptura locus numeratim citatus.* Vetustissimi enim Patres dividebant S. Scripturam, eamque citabant non Capitum enumeratione, sed allegationibus particularium historiarum: Ex. gr. *Augustinus* alicubi asserit se commentatum esse à principio Genesios usque ad expulsionem primorum Parentum ex paradiſo: pro quo nunc dicimus, in tria priora capita Genesios. Similiter *Gregorius* ait se exposuisse historiam à principio libri Samuelis usque ad Davidis Regis unctionem: pro quo nunc dicimus, in quindecim anteriora capita primi libri Samuelis.

X. Contra hec nonnemo objicere posset, quod liber Psalmorum tempore Christi fuerit divisus in Psalmos: quia dicitur Acto. 13. 33. *Sicut scriptum est Psalmo secundo, tu filius meus es, hodie te genui.* Ergo distributio capitum non demum ante quingentos annos, sed modò circa tempora Christi inventa esse videtur.

Respondeo. I. Liber Psalmorum propriè non est divisus in Capita, sed in diversos Psalmos.

2. Si quis divisionem Psalmorum velit Capita Psalterii denominare, tum dicendum erit, Psalmos à communi regula esse excipiendoS. Sed nemo ulla probabilitatis specie Psalmos vocare potest Capita. Distinctio ergo Psalmorum est perantiqua, sed non distinctio Capitum. In textu Thalmudis creberima quidem fit mentio distinctioS. Psalmorum, sed non hodiernæ divisionis Capitum.

XI. Secundò quæritur. Cùm certum sit ipsos Auctores librorum non esse primos inventores distinctionis Capitum; Quis igitur fuit primus inventor & auctor illius distinctionis?

Respondeo. Auctor primus est ignotus. Sunt tamen nonnulli qui hoc memoriae subsidium adscribunt cuidam Stephano Langton; alii tribuunt Hugoni Cardinali; alii non determinant, sed tanquam incertum prætereunt. Vide Thes. Hottingeri pag. 221.

XII. Tertiò quæritur. An Judæi distinctionem Capitum in Veteri T. à Christianis inventam, & ab iisdem fere ubique receptam approbant, & de meliori nota commendant?

Respondeo. Judæi hodiernam divisionem capitum magni aestimant, approbant, & in Bibliorum ac Thalmudis exemplaribus, quæ ipsi met primere solent, atque in Concordantiis retinent. Elias Levita in Præfatione libri Habbachur hoc inventum Christianis adscribit, sequi in citatione locorum Scripturæ fecuturum pollicetur. Ejus verba transflata sic sonant. *Annotabo etiam numerum Capitis, in quo sententia illa continetur: idque juxta ordinem Perakim, quos Nazareni (Christiani) in omnibus Bibliis observant, vocantque eos lingua sua Capitula. Necessum enim duxi, maximaque mibi videtur commoditas, ut certo scire queā in quo libro & capite textus allegatus reperiatur. Sæpe evenit, ut aliquis sciat, in quonam libro ex Bibliis habeatur textus citatus, interim per totum diem vel biduum fatigat se ut inveniat locum ubi allegata sententia legitur. -- Divisiones Capitum, quas Christiani invenerunt, receptæ sunt à Judæis.* Vide totum locum Hebraicè & Latinè allegatum à Clarissimo D. Terentio in Præfatione libro Coheleth præmissâ.

Rabbini, circa undecimum seculum viventes, & commentaria in Biblia scribentes, quia distinctio Capitum tum temporis nondum erat usitata, aut recepta ab illis, loca S. Scripturæ allegarunt sine ulla additione Versus, Capitis, & ut plurimum etiam sine additione Libri. Sed postquam Capitum distinctio ab illis recepta est, solent fere in citatione locorum addere Librum & Caput; quod in investigandis locis

locis S. Scripturæ egregiam lucem præbet , & magnam difficultatem tollit.

XIII. *Quare quæritur.* Quare in Bibliis Junii & Tremellii subinde alia est distinctio Capitum , quæm quæ usitata est in Bibliis Hebraicis ?

Respondeo. Cum distinctio Capitum sit inventa ab hominibus , qui non semper æque attenti fuerunt ad objectum dividendum , sed sèpif simè dividenda conjunixerunt , & conjungenda diviserunt ; ideo Junius & Tremellius , in hâc palæstra doctissimi , videntes quibusdam in locis divisionem minus commodè esse institutam , leviter eandem immutarunt ; retinentes tamen , ad confusionem omnem vitandam , distinctiones Capitum , quæ jam per aliquot secula in Veteri Testamento fuerant usitatæ ; & addentes suas proprias divisiones , quæ convenientiores videbantur. Propter hanc causam plurimis in locis idem initium Capitum bis repetitur ; unum quod inventum est ante quingentos præter propter annos ; alterum verò , quod superiori demum sèculo à Junio & Tremellio est excogitatum. Exempla nonnulla videri poterunt in *Iesaja* , Capp. 4. 18. 27. 43. & innumeris fere aliis in locis.

XIV. In omnibus Bibliis Hebraicis etiam non semper eadem distinctio Capitum observatur ; aliquando versus capitinis præcedentis in quibusdam Codicibus , constituitur in aliis Codicibus primus versus capitinis sequentis ; ut videtur est in *Genesi* cap. 8. vers. 22. qui versus in nonnullis Codicibus est versus primus capitinis noni. Sed illa diversitas capitum ; quæ ex collatione diversorum Codicum Hebraicorum colligitur , originem sumpsit vel ex incuria & oscitania Typographorum ; vel quia unus Typographus sequitur tale exemplar impressum aut manuscriptum ; alias vero sequitur aliud exemplar , quod putat esse antiquius & majoris auctoritatis. Ex.gr. Josephus Athias in novissima Bibliorum editione anni 1667. fortè duo vel tria capita aliter diviserat , quæm vulgo capita dividi solent. Cum eu rogarem , quare hoc fecisset ? Respondebat se sequutum esse egregium & antiquum suum exemplar MS. in quo hanc varietatem observaverat. Vide talem diversitatem i. Reg. capite 4. quod in communibus Codicibus continet versus circiter 34. cum in hac editione tantum contineat versus viginti. Ob hanc causam in Bibliis Belgicis , Latinis , aliisque subinde est alia distinctio Capitum , quam quæ usitata est in Bibliis Hebraicis.

DISSERTATIO QUARTA,
DESectionibus Minoribus, Majoribus & Maximis
Pentateuchi.

§. 1. 2. 3. 4. Explicatur significatio literarum ד & ב. 5. Auctor earum ignoratur. 6. Divisio Decalogi Judaica confirmatur. 7. Uſus earum literarum apud Christianos est nullus. Uſus earum antiquus demonstratur. 8. Earum numerus recensetur. 9. Ratio datur quare adhuc reineantur in Bibliis. 10. Possent omitti. 11. Significatio & numerus literarum ה ה ה aut ד ד ד passim in Pentateucho occurrentium proponuntur. 12. Ultima Sectio Geneseos non distinguuntur tribus literis. 13. Nomina Sectionum Legalium unde desumantur, & ubi habentur in Bibliis docetur. 14. Schema 54. Sectionum Legalium. 15. Hodierna nomina quinque librorum Pentateuchi videntur olim tantum frisse tituli Sectionum.	16. Uſus divisionis Pentateuchi in 54. Sectiones demonstratur. Objectio solvitur. Annus intercalaris Iudeorum describitur. 17. Docetur quomodo Iudei annis vulgaribus Sectiones 54. perlegant. 18. 19. Pentateuchus ab initio legitur 23. Sept. Ratio additur. 20. Absoluta ultima Sectione statim inchoant primam. Ratio ejus rei allegatur. 21. Auctor divisionis Pentateuchi in 54. Sectiones ferè est ignotus. Divisio hæc est perantiqua. 22. Lectio Prophetarum publica fuit olim & jam usitata. Origō ejusdem. 23. 24. 25. Sectiones Prophetica explicantur. 26. Ratio hodierni uſus Sectionum propheticarum allegatur. 27. Convenientia earum cum Textibus Dominicalibus. 28. De festo Letitiae legis. 29. 30. Illustratio verborum Phariſai Luc. 18. 12.

I. De Sectionibus minoribus & majoribus..

SECTIO I.

Equitur ultima divisio specialis, convenientis soli Mosis Pentateucho, quâ dividitur in varias sectiones, quæ unicâ literâ ה, vel unicâ literâ ב, sive ternis literis ה ה ה, aut ternis literis ב ב ב, passim in Pentateucho occurrentibus, indicantur.

II. Li-

II. Litera **כ** est prima litera vōcis **תְּחִזֵּקָה clausa**, vel **סְמוֹנֶה conjuncta**; litera verò **ה** est prima litera vōcis **תְּחִזֵּקָה aperta**: id est, **כ** significat sectionem **clausam**, vel **conjunctam**; **ה** verò denotat sectionem **apertam**.

III. *Sectione clausa* vel *conjuncta*, quæ literā **כ** denotatur, sic denominatur: quia illud spatiolum, in cuius medio est **כ**, utrinque eadem linea clauditur. *Sectione aperta* sic vocatur, quia ab initio linea incepit. Ubi in libris manuscriptis solet esse litera **כ**, ibi relinquunt debet spatiū trium circiter literarum in medio linea vacuū: sed ubi scribi solet litera **ה**, ibi spatiū plus minus novem literarum relinquendū est vacuū. Verum hæc differentia in hodiernis Bibliis impressis non accuratè observatur: sed in libris Legis manuscriptis, ex quibus in Synagogis lectiones Sabbathinas coram plebe prælegunt, accuratior harum literarum ratio haberi solet: nihilominus in Bibliis impressis spatiolum qualemque adhuc vacuum relinquuntur.

IV. Omnes Auctores non conveniunt circa has duas solitarias literas **כ** & **ה**, scil. quantum significationem earundum attinet. Hæc tria de literis his antecedentibus affirmari possunt.

1. Litera **כ** denotat sectionem *minimam*; & etenim statuitur prima litera vōcis **תְּחִזֵּקָה conjuncta**. Hæc vox denotat sequentia cum superioribus esse conjuncta; & etiamsi verba, hanc literam **כ** sequentia, videantur esse initium novæ sententiæ, nihilominus consequentia cohærent superioribus. Litera **ה** significat sectionem *majorem*. Ternæ literæ **ההה פפפ** vel **םםם ססס**, de quibus statim agemus, denotant sectionem omnium *maximam*.

2. Voces, quæ post **כ** sectionem *clausam* vel *conjunctam* sequuntur, incipiunt in Bibliis manuscriptis à medio linea, non verò ab initio: sed verba sequentia literam **ה**, hoc est, sectionem *apertam*, à principio linea scribuntur & imprimuntur.

3. Litera **כ** relinquit in Bibliis manuscriptis spatiū trium literarum vacuū; litera **ה** spatiū novem literarum; sed tres literæ **ההה פפפ** vel **םםם ססס** relinquunt spatiū trium regularum vacuū.

V. *Primo queritur*. Quis est primus auctor harum duarum literarum **כ** & **ה**, passim in lege Mosis occurrentium, sectionem minimam & majorem denotantium?

Respondeo. Nonnulli Judæorum referunt inventionem harum duarum literarum ad Mosen, vel ad Ezram Prophetam; verum absque

ulla ratione vel fundamento. Sed verosimilius est eas literas esse additas à curiosis quibusdam Judæorum Scribis, qui curiosè Legem exscribere voluerunt. Vix ullus invenitur ex hodiernis Judæis, & nullus, quem novi, ex hodiernis Christianis, qui has literas **ד** & **ה** ipsi Mosis adscribunt.

VI. Ergo frustra nonnulli ex his literis conantur probare aliam divisionem Decalogi, quam quæ usitata est apud Judæos; scil. per quam decimum præceptum in duo dividitur; ducti hoc argumento: quia Deuteronomii capite 5. post illa verba: *Non concupisces uxorem proximi tui*, in Bibliis Hebraicis est litera **ד**. Nam illa objectio variis modis potest solvi.

Primò. Illæ literæ non sunt à sacris Scriptoribus additæ: & per consequens non habent auctoritatem Divinam.

Secundò. Exodi 20. in plerisque Bibliis Hebraicis, post illa verba: *Non concupisces domum proximi tui*, non est litera **ד** vel **ה**: ergo est unum præceptum; si nempe hæ literæ distinguerent præcepta. Nam recta divisio Decalogi est sumenda ex Exodo, & non est Deuteronomio.

Tertiò. Judaica divisio Decalogi, conveniens cum Reformatorum divisione, confirmatur ex antiqua paraphrasi, quæ vulgo Jonathani adscribitur. In illa enim paraphrasi semper singulis præceptis præmittitur præfatio aliqua, & post illam præfationem sequitur ipsum præceptum. Vide talem Decalogum cum illis præfationibus in Grammatica Chaldaica & Syriaca Buxtorfi circa finem. Hinc luce meridiana clarius illucescit, divisionem decalogi, inter Reformatos & Judæos usitatam, esse mille annis antiquiorem.

VII. Secundò queritur. An hæ duæ literæ **ד** & **ה**, passim in Pentatecho occurrentes, habent aliquem usum?

Respondeo I. Illæ literæ **ד** & **ה** apud Christianos nullum habent usum: ideoque possent illæso Pentatecho omnes omitti. Propterea etiam Munsterus, multique alii in editionibus Bibliorum Hebraicorum literas **ד** & **ה**, tanquam Judæorum figmenta, omiserunt & extruderunt.

Queritur. Quare Judæi olim addiderunt PentateUCHO has literas **ד** & **ה**? **Resp.** Pentateuchus olim destituebatur distinctione capitum; ideo Judæi, volentes illum aliquo modo distinguere, excogitarunt talem Sectionum divisionem per **ד** & per **ה**. Sed multi nasutiiores Judæi

Judæi in quibusdam Codicibus easdem literas omiserunt : quia crediderunt earundem primam originem natam esse ex superstitione Scribarum exscribentium Legem Mosaicam. Imo, quod mirandum est, Judæi in hodiernis MSS. Pentateuchis nullas literas ד aut ה, sive simplices sive etiam ternas exprimunt; observant tamen spatia & spatiola.

Respondeo 2. Præterea magna est in veteribus Bibliorum Codicibus harum literarum varietas & discrepantia. Nonnulli libri pluribus literis ד & ה distinguuntur, alii verò multo paucioribus.

VIII. Hinc *Queritur.* Quot præcisè secundūm sententiam Judæorum requiruntur literæ ד & ה solitariæ & simplices in Pentateuco?

Respondeo. Sectiones maiores, per ד denotari solitæ, sunt in toto Pentateuco 290. scil. in *Genesi* 43. In *Exodo* 69. In *Levitico* 52. In *Numerorum* libro 92. & in *Deuteronomio* 34. Sed Sectiones minimæ, quæ per ה denotantur, sunt 379. scil. in *Genesi* 48. In *Exodo* 95. In *Levitico* 46. In *Numeror.* 66. & in *Deuteronomio* 124. Hic numerus sectionum in fine eorumlibrorum sæpè exprimitur.

IX. Adhuc *Queritur.* Quare illæ literæ ד & ה nullum usum habentes inter Christianos, & fere etiam inter Judæos, adhuc in multis Bibliis impressis retinentur?

Respondeo. Judæi, imprimentes ut plurimum Biblia Hebraica, propter venerandam antiquitatem eas literas retinent & exprimunt.

X. Ex his antecedentibus concludimus has literas ד & ה non esse à Mose; & per consequens, nullum usum habentes, ut supervacaneas ex Bibliis hodiernis Hebraicis posse extrudi.

I I. *De Sectionibus maximis Pentateuchi.*

XI. Jam sequuntur Sectiones maximæ Pentateuchi enumerandas, quæ vulgò in Bibliis Hebraicis impressis per ternas literas הַתָּהָת, vel nonnunquam etiam per totidem literas תְּתָהָת denotantur; scil. quando incident in eum locum, ubi est sectio clausa, per ד denotari solita.

1. Ternæ literæ הַתָּהָת sunt primæ literæ vocis תִּשְׁבַּח *Divisio, Sectio Legis.* Hæc vox integra, in multis Bibliis majoribus, loco trium הַתָּהָת, sæpe describitur.

2. Ternæ literæ תְּתָהָת sunt primæ literæ vocis תִּשְׁבַּח *Ordinatio.* Hæc ternæ literæ הַתָּהָת & תְּתָהָת eundem usum in Lege habent. Nam sectio illa

illa maxima legalis aliquando בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה, nonnunquam etiam בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה vocatur,

3. In Pentatecho sunt quinquaginta quatuor tales maximæ Sectiones, quæ ternis literis בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה, vel totidem בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה communiter distinguuntur. In *Genesi* sunt duodecim Sectiones majores; in *Exodo* undecim; in *Levitico* decem; in libro *Numerorum* decem; & in *Deuteronomio* undecim, quæ simul collectæ faciunt quinquaginta quatuor.

XII. *Queritur.* Cum omnes sectiones Pentateuchi ternis literis majusculis בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה vel בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה distinguantur: Quare ultima sectio Genesios, (quæ capite 47. versu 28. his verbis incipit וַיְהִי יַעֲקֹב & vixit Jakob,) tantum unicâ minusculâ literâ בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה, vel in aliis Bibliis tantum per spatiū vacuum sine ulla literâ בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה designetur?

Respondeo. Rabbini varias rationes hujus differentiæ solent dare: sed communis opinio, quæ etiam verisimillima videtur, hæc est: quia in hac ultima Sectione, scil. in capite 49. Geneseos, agitur de tempore adventus Messiae; quod tempus ex Judæorum sententia est ignotum. Hinc unicam literam בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה ante hanc maximam Sectionem posuerunt: quia voluerunt indicare illud tempus esse ignotum. Nam בָּרְשָׁׁׁנָׁׁה est prima litera vocis בְּרִיתְמָה clausa, obsignata: quia putant tempus adventus Messiae esse clausum & obsignatum. Non est verosimile quod Esras hujus differentiæ sit causa & primus auctor: sed procul dubio nasutus & curiosus quidam Judæus hanc differentiam primus, ob causam dictam, excogitavit.

XIII. His omnibus & singulis quinquaginta Sectionibus inditæ sunt peculiares appellations desumptæ vel à primâ voce Sectionis, vel à primâ voce maxime emphaticâ: & propterea quinquaginta quatuor diversi tituli, si non ab utraque parte pagellæ, falso ab unâ parte, sive sinistrâ sive dexterâ, Pentatecho Hebraico superscribuntur. Ex. gr. Prima Sectio à capite primo Geneseos ad capitum sextum nonum vocatur בְּרִיתְמָה. Secunda Sectio usque ad caput duodecimum ejusdem libri nominatur נֵסֶת Noach. Tertia Sectio usque ad caput decimum octavum nomine נֵסֶת לְאָמָן insignitur; & sic omnes Sectiones reliquæ à prima voce, vel à primis vocibus nominata sua acceperunt.

XIV. Ut omnes Sectiones Pentateuchi (quæ in novissimâ editione Bibliorum enumerantur per literas Hebraicas, & per notas, quæ vulgo

vulgò cifræ vocantur) unico quasi intuitu conspicerentur, placuit, in gratiam Lectorum, eas omnes post invicem in hac tabella describere.

T A B E L L A

quinquaginta quatuor Sectionum Pentateuchi.

Cap.	Vers.	מִצְוָע	28	Sectiones Geneseos.
14.	1.	אֶחָרִי מוֹת	29	בראשית
16.	1.	קְרַשְׁתִּים	30	נַחַת
19.	1.	אָמֵן	31	לְבָלֵג
21.	1.	כְּפִיר סִינִי	32	וְזָרָא
25.	1.	בְּחֻקֹּתִי	33	שָׂרָה
26.	3.			תּוֹלְדוֹת
Numerorum.				
1.	1.	כְּמַרְכָּבָר	34	19.
4.	21.	נְשָׂא	35	11.
8.	1.	בְּחֻלְיוֹתָךְ	36	32.
13.	1.	שְׁלֵחָה	37	1.
16.	1.	קְרִיָּת	38	41.
19.	1.	חֲתָתָה	39	44.
22.	2.	בְּלֵק	40	28.
25.	10.	פִּינְסָטָם	41	1.
30.	2.	מְטוֹרָה	42	2.
33.	1.	מְפַעַן	43	10.
Deuteronomii.				
1.	1.	דְּבָרִים	44	13.
3.	23.	וְאַתָּה תִּן	45	14.
7.	12.	עַקְבָּךְ	46	15.
11.	26.	לְאַחֲךָ	47	16.
16.	18.	שׁוֹפְטִים	48	17.
21.	10.	חֲצִיאָה	49	18.
26.	1.	תְּבוֹאָה	50	1.
29.	9.	גַּזְבִּים	51	תְּרוּמָה
31.	1.	לְלֹא	52	20.
32.	1.	הַאֲוֹנוֹת	53	כִּי תְשִׁאַל
33.	1.	זְוֹאת תִּבְרֹבְתִּי	54	וַיְקַרְבָּן
Exodi.				
1.	1.			שְׁמוֹת
6.	2.			וְאֶרְאָה
10.	1.			כָּא
13.				בְּשָׁלָחָה
17.				יִתְרוֹ
18.				כְּשִׁפְטִים
19.				תְּרוּמָה
20.				תְּצִיהָה
21.				כִּי תְשִׁאַל
22.				וַיְקַרְבָּן
23.				בְּקָרָב
Levitici.				
24.				זְקָרָה
25.				צָרָא
26.				שְׁמִינִי
27.				תְּמִימָעַד

XV. Ex hac Sectionum legalium enumeratione videtur verosimiliter probari, quod quinque tituli, scil. **בראשית**, **שמות**, **ויקרא**, **הרכבה**, **במדבר**, quibus jam quinque libri Mosis insigniuntur, olim non tam integrorum librorum nomina fuerint, quam quidem Sectionum talium legalium. Verum postea illi quinque Tituli Sectionum, quia erant primæ Sectiones quinque librorum, etiam in Titulos librorum mutati sunt.

XVI. *Primò queritur.* Quare Judæi quinque libros Mosis divisorunt in quinquaginta quatuor tales Sectiones maximas?

Respondeo. Ideo Judæi divisorunt quinque libros Mosis in tot Sectiones, ut singulis annis totum Pentateuchum absolvere possent. Nam Judæi publicè in Synagogis singulis Sabbathis legunt unam talem maximam Sectionem, scil. à tribus פְּנֵי סִדְךָ פְּנֵי מִזְבֵּחַ vel מִזְבֵּחַ; & ita singulis annis Pentateuchum publicè perambulant, vel potius percurrunt.

Contra hæc fortè nonnemo *objicit*: Annus Judæorum tantum comprehendit quinquaginta vel quinquaginta duas hebdomadas: ergo singulis annis, legendo singulis Sabbathis tantummodo unicam Sectionem, Legem non absolvunt.

Respondeo. Judæi, supputantes annos suos secundūm cursum lunæ, tantum numerant duodecim menses, alternatim habentes 29. vel 30. dies. Ergo annus Judæorum tantum continet quinquaginta hebdomadas & quatuor dies. Vide in Philologo Mixto dissert. 33. Sed Judæi ad annum intercalarem respexerunt, qui integro mense abundat. Judæorum aliquando secundus, vel tertius quilibet annus ad summum est intercalaris vel bissextilis, & integro mense abundat, qui vocatur וְאַדָּר Vadar, & Februarius; & sic talem annum per duos Februarios supputant. Nam Judæi, ut annum lunarem ad solarem applicent, illos undecim dies, in quolibet anno solari superfluos, servant & retinent; ac quamprimum ille numerus dierum superfluorum in mensē excrevit, tum mensi duodecimo addunt mensē decimum tertium; quod tertio quilibet anno fieri debet: sed aliquando etiam secundo anno fieri potest; si nempe in anno intercalari octo (vel etiam plures) dies superflui fuerint, qui cum undecim sequentibus faciunt novendecim. Retineantur illi novendecim, & addantur iidem diebus undecim ex anno sequenti: ergo secundus annus erit intercalaris, hoc est, post unicum annum vulgarem constantem duodecim

cim mensibus , sequetur annus intercalaris tredecim mensium.

XVII. *Secundo queritur* : Quomodo Judæi annis vulgaribus , continentibus 50. hebdomadas , absolvunt quinquaginta quatuor Sectiones Pentateuchi ?

Respondeo. Judæi singulis annis , etiam vulgaribus , totam Legem absolvunt , conjungendo aliquoties annis vulgaribus binas brevissimas Sectiones , quales sunt ultimæ Deuteronomii .

XVIII. Judæi hanc publicam Sectionum maximarum lectionem inchoant post festum Tabernaculorum die vigesimo tertio mensis primi civilis , qui Hebræis Tisri vocatur , & nostro Septembri fere respondet .

XIX. *Hinc primò queritur* : Quare Judæi non incipiunt legere primam Sectionem Pentateuchi ipsis Kalendis Septembris , hoc est , ipsis Kalendis novi anni ? Et quare demum post medium Septembres ?

Respondeo. Hoc faciunt ad decipiendum Diabolum , ut verum principium novi anni ignoraret , & Judæos tam bonos quam malos accusare coram Deo non posset . Statuunt enim Judæi Deum in principio Septembris thronum judicalem ascendere ; & hos , quorum bona opera præponderant , absolvere ; & illos , quorum mala opera superant bona opera , ad æternam mortem condemnare . Si vero Judæi Pentateuchum inciperent ipsis Kalendis novi anni , tum Diabolus verum anni initium cognosceret , & inde occasionem sumeret bonos illos Judæos apud Deum illo tempore accusandi . Egregiae sane subtilitatis ad imponendum glaucoma oculis Diaboli !

XX. *Secundo queritur* : Quare Judæi absolutâ ultimâ Sectione Pentateuchi statim eodem tempore iterum solent primam Geneseos Sectionem incipere , & usque ad Capitis secundi versum quartum absolvere !

Respondeo. Ut omnis occasio calumniandi & Judæos accusandi Diabolo præripiatur . Fortasse Diabolus Deum accederet , & diceret : (uti scribunt apellæ) *Judei quidem finiverunt Legem , sed nolunt amplius legere.*

XXI. *Secundo queritur* : Quis Pentateuchum in quinquaginta quatuor Sectiones primus divisit ?

Respondeo. Judæi nonnulli putant ipsum Mosen Pentateuchum ita divisisse : & propterea vocant *תְּלִיכָה לְמַשֶּׁה בְּפִינָן Traditionem è mon: Sinai.* Sed alii , carioso fundamento hanc sententiam suffultam videntes,

tes, adscribunt hanc Sectionum divisionem Prophetæ Ezræ, postquam ex captivitate Babylonica reversus esset. Hic Ezra eum in finem Legem in tot Sectiones divisisset, ut Judæi commodè illam unico anno absolvere possent. Hæc sententia specie veritatis non caret; ideoque nobis maxime probabilis videtur. Ut ut sit, hæc divisio Sectionum, sive lectio sabbathina non est recens, ultimis seculis nata; sed est perantiqua, & procul dubio temporibus Apostolorum fuit usitata. Antiquitatem hanc confirmant verba Lucæ, quæ habentur in *Actis cap. 15. v. 21. Moses in Synagogis per singula Sabbathia legitur.* Similiter *cap. 13. v. 15. Post lectionem Legis & Prophetarum miserunt Praefecti Synagoga ad eos.* Additur in ultimo loco, *post lectionem Prophetarum;* idque repetitur *cap. 13. v. 27. Voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur.*

XXII. Hinc quartò queritur: An Judæi temporibus Christi & Apostolorum etiam publicè prælegerunt Prophetas? Etan adhuc hodie eos prælegunt?

Respondeo affirmando. Judæi solent, post lectam Sectionem ex Pentateuco, etiam Sectionem aliquam legere ex Prophetis anterioribus vel posterioribus. Quare? Quia Antiochus Rex Græciæ, homo profanus & impius, anno circiter centesimo & septuagesimo ante Christi nativitatem interdixit, ne Judæi sectionem Legis in Synagoga publicè prælegerent. Judæi, tristes propter hoc interdictum, omiserunt quidem pro tempore lectionem Legis Sabbathinam, sed loco illarum Sectionum Legalium prælegerunt quasdam sectiones ex Prophetis, respondentes quodammodo materiae, quæ in illis sectionibus legalibus continebatur. Hoc confirmat Rabbi Elias in Tisbi Rad. ubi sic fatur: **מה היה סכת ההפטורה פטר** כי מה שמעתי בחוב שאנטויוכס הרשע מלך יון גור על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים מה עשו ישראל לחייב פרשה אחת מבאים שענינה דומה לעניין מה שכחוב בפרשה של השבת היה. h. e. *Et ecce scribam quenam sit causa, quare legant sectionem Propheticam. Fuxia id quod inveni scriptum, nempe, quod Antiochus impius rex Græciæ præceperit Israëlitis, ut non legerent Legem publice. Sed quid fecerunt Judæi? Legerunt Parasham unam ex Prophetis, cuius materia conformis esset ei materia, quæ descripta erat in Parasha, quæ in Sabbatho legi solebat. Ex. gr. Loco Sectionis primæ Genesios בראשית, in qua agitur de creatione mundi, sumpserunt similem sectionem,*

nem, agentem de creatione, ex Jesaia à *versu 6. capit. 42.* (*Sic dicit Dominus Deus creator cœli &c.*) usque ad *versum 11. capit. 43.* Sectionem secundam נ' mutarunt in sectionem Propheticam, quam sumperserunt ex cap. 54. Jesaæ: *Canta sterilis, quæ non parit &c.* Et tali modo omnes Sectiones Legales in Propheticas transmutarunt.

XXIII. Hæc Sectiones Propheticæ, respondentes Sectionibus Legalibus, plerumque in fine Bibliorum Hebraicorum majusculis literis impressæ conspiciuntur. Inspiciantur Biblia à Menasse Ben Israel in octavo & quarto edita, ex quibus unum atque alterum exemplum explicabimus: nam, illis enodatis, cætera facilius innotescent. Sic habetur in fine illorum Bibliorum:

הפטרת בראשית כה אמר ה' אל ח' בישועה בסימן מב' ערך ואחריו לא יה' :
Hæc sic sunt explicanda. Vox **הפטרת** est in statu regiminis, & in statu absoluto est **הפטרה Missa**. Hæc vox significat sectionem Propheticam, quæ sectioni Legali, sensu non tam proprio quam figurato vel spirituali, respondeat.

Vox **בראשית** in principio denotat primam sectionem Legis, quæ sic à primâ voce denominatur.

כִּי אָמַר הָאֱלֹהִים Sic dicit Deus JEHOVA. Sunt prima verba Sectionis Propheticæ, quæ inveniuntur *In Jesaia, capite 42.* עד usque, scil. ad hæc verba sequentia וְאַחֲרֵי לא יה' *& post me non erit*, quæ inveniuntur capite sequenti versu 10.

Altera sectio, respondens Sectioni secundæ legali, נ' appellata, sic sonat:

הפטרת חולות נ' ר' עקרה בישועה בסימן נה' ערך אמר מרחהך ר' :

Verba **חולות נ'** denotant secundam sectionem Geneseos. Voces sequentes רנו עקרה *canta sterilis*, sunt primæ voces sectionis Propheticæ, quæ reperiuntur *בישועה בסימן נד' in Jesaia cap. 54. vers. 1.* עד usque ad verba **ה' אמר מרחהך ר'** *ait miserator tuus JEHOVA;* quæ habentur ejusdem capititis versu decimo. His prælibatis & cognitis facilis patebit, mediocriter linguae sanctæ peritis, aditus ad reliqua.

XXIV. Hæc sectio prophética vocatur **הפטרי Haptara, missa, dimissio**, à פט' **dimisi**: nam à cessando vel finiendo nomen habet: quia lecta hæc sectione Propheticæ lectio sabbathina cessat, finitur, & populus dimittitur. Hinc lector hujus sectionis propheticæ vocatur **הפטרי dimittens**; quia cœtum solet dimittere.

XXV. Omnes Judæi, scilicet Hispani & Germani, non sumpserunt easdem sectiones ex Prophetis; ideoque saepe in fine *haphtaroth* eadem sectio bis repetitur: quia aliam saepe elegerunt Judæi *הספרדים והאשכנזים Germani*; aliam vero *Hispani*. Propterea saepe hæc nomina Germanorum & Hispanorum Hebraicè in tabulâ illâ finali exprimuntur. Vide plura & de Sectionibus Propheticis, quæ olim loco Legalium sunt lectæ, & dealiis Sectionibus, quæ certis quibusdam diebus festis prælegi solent, in Præfatione, quam anno 1667. accuratissimis Bibliis Hebraicis præposui. In illa editione etiam omnes Haphtaroth margini adscribuntur.

XXVI. Adhuc queritur: Quare Judæi hodie non omittunt illam lectionem Propheticam, cum interdictum diu cessaverit?

Respondeo. Judæi retinent hanc consuetudinem in illius decreti & interdicti memoriam, imitantes hac in parte Majores suos, qui semper hanc consuetudinem diligenter observarunt. Vide de eo differentem Rabbinum Eliam in Tisbi Rad. *ועתה אפ' שבטלה הנורה המנהג הזה אינו בטל ועד היום קורין אותו הפרשוות של נביאים אחר קריאת התורה Et quanquam nunc cessaverit decretum illud (Regis Antiochi) tamen consuetudo legendi Haptaram non cessavit, quoniam abhuc hodie legunt istiusmodi Paraschas ex Prophetis post lectionem legis.*

XXVII. Hæ lectiones Propheticæ, additæ lectionibus Legalibus, sunt similes Epistolis Apostolicis, quas quidam Paulus Diaconus Euangeliis Dominicalibus addidit. Etiam aliqualis intercedit similitudo inter Textus Dominicales & sectiones Legales Mosaicas. Nam quemadmodum Textus illi Dominicales in Kalendaris Belgicis exprimuntur, eodem modo etiam hæ sectiones Legales in Kalendaris Hebraicis describuntur. Deinde, sicuti singulæ septimanæ à Textibus illis Dominicalibus denominantur: ut *Reminiscere, letare* &c. ita etiam Sabbathæ & septimanæ à sectionibus Legalibus, tali vel alia hebdomada legendis, appellantur.

XXVIII. Judæi solent illo die, quo in Synagoga totum Pentateuchum absolverunt, festum celebrare, quod vocant *שְׁמִינַת תּוֹרָה leitiam Legis*. De hoc festo vide *Synagogam Buxtorfii cap. 27*. Hoc die lætantur ob Legem absolutam; & ut signa lætitiae ostenderent, mala & pyra in gratiam puerorum per Synagogam projiciunt. Etiam solent omnes Pentateuchos, quos in arca habent, per Synagogam portare.

tare. Vidi Amstelodami anno 1653. in Synagoga Judæorum Hispanorum simul sexaginta circiter Pentateuchos, in membrana descriptos, auro & argento ornatos, & pretiosissimis involucris involutos, à totidem viris magna cum pompa circum suggestum fuisse hoc tempore portatos.

XXIX. Occasione hujus lectionis Sabbathinæ illustrabimus verba ventosi & pomposi Pharisei, gloriantis Lucæ cap. 18. v. 12. *Se jejunare bis in hebdomade.*

Hinc primò queritur: Quibus diebus jejunavit?

Respondeo. Phariseus ille jejunavit diebus Lunæ & Jovis. Causa jejuni fuit lectio Legalis, quam illis diebus repetiit. Nam Judæi non tantum diebus Sabbathi sectionem maximam in Synagoga publicè prælegunt, sed etiam diebus Lunæ & Jovis partem aliquam illius Sectionis, quam præterito Sabbatho legerunt, repetunt. Qui cæteris sanctiores videri volebant, non tantum illis diebus Legem repeabant, sed etiam temporibus inutinis jejunabant.

XXX. Secundo queritur: Quare diebus Lunæ & Jovis Legem relegerunt & jejunaverunt, non vero aliis diebus?

Respondeo. Propter duas rationes. 1. Ne tres dies intercederent, quibus Judæi absque lege viverent. Nam ajunt; *Qui triduum agit sine lectio Legis, eum invadunt inimici.*

2. Ut Israëlitæ memores essent Mosen die Jovis montem Sinai secundâ vice ascendisse ad petendum secundas Legis tabulas: deinde ut in memoriam revocarent Mosen tum temporis veniam impetrasse vituli fusi, & tandem die Lunæ iterum de monte descendisse. Vide de his Buxtorfium in Synagoga cap. 14.

D I S S E R T A T I O Q U I N T A,

D E

PentateUCHO, de 613. Præceptis affirmativis & negativis in genere, & de Prophetis anterioribus.

§. 1. <i>Agitur de Ordine librorum.</i> 2. <i>Explicatio vocis Pentateuchi.</i> 3. <i>Auctor Pentateuchi est Moses.</i> 4. <i>Objectio contra auctorem hunc movetur & solvitur.</i>	5. <i>Auctores divisionis Pentateuchi in quinque libros videntur fuisse Graci interpretes.</i> 6. <i>Tituli Graci librorum Pentateuchi explicantur.</i>

7. Numerus annorum, quos singuli libri Pentateuchi continent, recensetur.
8. Numerus Praeceptorum tam affirmantium quam negantium Pentateuchi.
9. Questiones. 12. circa Praecepta Pentateuchi post invicem enumerantur.
10. 11. 12. Prophetæ anteriores sequuntur, quorum primus est liber *Josue*. Auctor ejus inquiritur.
13. Duo versiculi videntur Capiti vigesimo primo in nonnullis editionibus additi, qui in antiquissimis & nonnullis recentioribus
- editionibus non extant.
14. Libri *Judicum* nomen, ratio nominis, anni & Auctor describuntur.
15. Libri *Samuelis* aliter à *Grecis* & *Latinis*, aliter à *Judeis* appellantur.
16. 17. Anni & Auctores eorum librorum recensentur.
18. 19. Librorum *Regum* nomen, ratio nominis, anni & auctores enumerantur.
20. Etiam si Auctores *Prophetarum* anteriorum sint ignoti, ideo tamen auctoritas divina eorum non est in dubium vocanda.

I. De PentateUCHO.

S E C T I O I.

 Gimis hactenus de libris Veteris T. in genere, jam ordino monet ut de iis in specie post invicem agamus. Et cum præcipuè circa Biblia Hebræa versemur, ideo etiam eundem ordinem in explicatione Librorum observabimus, qui in Bibliis Hebraicis à *Judeis* observari solet; scil. primò differemus de PentateUCHO; deinde de Prophetis anterioribus & posterioribus; & tandem de Hagiographis.

II. In principio sese offerunt quinque libri Mosis, qui voce Hebræa *תּוֹרַה Lex*, & compositâ voce Græcâ Πεντατευχος *Pentateuchus* vocantur; quæ vox idem significat quod quintuplex volumen. Scripta Mosis nomine *Pentateuchi* insigniuntur, quia in quinque volumina distributa sunt. Hebrei *Pentateuchum* vocant חמשה חומשיים *quintæ*, & quemlibet Pentateuchi librum nominant חמץ. Ergo sunt *quintæ partes Legis*, sive integer Pentateuchus. Hinc multis Bibliis Hebraicis præponitur talis titulus חמשה תורה *Quinque quintæ partes Legis*.

III. Primò queritur. Quis Pentateuchum sive quinque libros Legales conscripsit?

Respondeo. Propheta Moses filius Amram horum quinque librorum

rum est Auctor ; quod evincitur ex sequentibus Textibus : Exod. cap. 24. v. 4. habetur : *Moses Scripsit omnia verba J E H O V A H. & Deut. 31. 24. 26. Quum absolvisset Moses scribere verba Legis hujus in libro, dixit Levitis, accipite hunc librum Legis, & ponite eum à latere arca fæderis J E H O V A H.*

IV. Contra hæc fortè nonnemo objicit. In fine Deuteronomii , sive in ultimis octo versibus describitur historia mortis & sepulturæ Mosis. Atqui nullus propriam mortem & circumstantias mortis ac sepulturæ , ut & illa , quæ consequuntur mortem , enarrare , & literis mandare potest. A mortuo enim homine nullæ tales actiones provenire possunt.

Respondeo 1. Nonnulli asserunt hos octo versus ultimos esse additos vel à Josua successore Mosis , vel ab Ezra Propheta , qui post solutam captivitatem Babyloniam sexto feré seculo ante Christi nativitatem Legem in pristinum statum restituit.

2. Alii opinantur ipsum Mosen per specialem revelationem sibi à Deo revelatam hos versus agentes de morte addidisse ; & quidem eum in finem (referente Josepho) ne Judæi crederent ipsum propter excellentes virtutes à Deo in cœlum , secundum exemplum Enoch & Eliæ , esse raptum.

V. Secundò queritur. Quando , & à quo Pentateuchus in quinque libros est distributus ?

Respondeo 1. Nonnulli putant , quod ipse Moses non tantum Pentateuchum conscripserit , sed etiam eundem in quinque libros diviserit.

2. Alii , inter quos sunt Philo Judæus & Josephus , statuunt non ipsum Mosen Pentateuchum in quinque libros digessisse , sed quosdam Hebræos , qui aliquot seculis post Mosen vixerunt.

3. Nos illam sententiam verisimiliorem existimamus , quæ statuit nec Mosen , nec Judæos , sed Interpretes Græcos , vulgo LXX. vocatos , Pentateuchum in quinque libros divisisse.

VI. Quod Interpretes Græci , qui dicuntur trecentis annis ante Christum vixisse , hanc divisionem Pentateuchi in quinque libros invenerint , videtur probari ex titulis , quibus Libri Mosi denominantur. Illi enim tituli Librorum Pentateuchi origine sunt Græci ; & propriè nulli dantur Hebraici , quibus Libri illi denominantur. Nam hodierni tituli Hebraici , qui jam singulis libris præfiguntur , fuerunt olim tantum tituli singularium sectionum Legalium , & non integrorum

rum librorum. Verum enimvero antiqui tituli singulorum librorum Pentateuchi ferè sunt Græci ; & per consequens videtur maximè verosimile , quod interpretes Græci Pentateuchum ita diviserint. Verum quidem est , quod jam etiam singuli libri Mosis titulis Hebraicis denominentur , sed iisdem titulis antiquitus non fuerunt denominati. Tituli ergo antiqui Librorum Mosis , & ferehodierni in Bibliis Latinis , Græcis & Belgicis usitati , sunt Græci.

Primus liber Mosis vocatur Γένεσις , id est , generatio : quia in illo libro agitur de exordio & generatione totius mundi.

Secundus liber denominatur Εξόδος Exodus , id est , exitus : quia describit exitum populi Israëlitici ex servitute Ægyptiaca.

Tertius liber appellatur Λευΐτικος Leviticus : quia in illo libro Leuitarum ministeria , sacrificia , leges , ceremoniæ , variique ritus enarrantur.

Quartus liber olim voce Græca vocabatur Αεθνοί , sed jam vulgo Latinâ voce Numeri sive Numerorum nominatur : tum quia in hoc libro egressæ tribus ex Ægypto dinumerantur ; tum etiam quia numerus quadraginta duorum annorum , quibus in deserto Israëlitæ oberrarunt , recensetur.

Quintus & ultimus liber appellatur Δευτερονόμιον Deuteronomium . hoc est , secunda vel repetita lex : quia in illo libro Lex repetitur. Deuteronomium enim est quasi repetitio & renovatio antecedentium librorum , propter illos facta , qui primæ recitationi Legis in monte Sinai per ætatem interesse non potuerunt.

VII. Sequentur jam subdivisiones singulorum librorum , sed actum nolumus agere , ne Iliada post Homerum scribere velle videamur : illæ enim subdivisiones ubique in commentariis inveniuntur : sed breviter annos , quos singuli libri comprehendunt , quia magnam lucem historiæ addunt , recensebimus.

Genesis continet gesta annorum duorum millium , trecentorum & octo.

Exodus complectitur gesta annorum centum quadraginta sex , scil. à morte Josephi usque ad exstructionem tabernaculi in deserto.

Leviticus describit historiam unius mensis , scil. ab erectione tabernaculi usque ad numerationem corum , qui apti erant ad bellum.

Numerorum liber narrat historiam triginta octo annorum , novem mensium , & viginti dierum.

Deuternomium denique enumerat facta mensum duorum.

II. *De 613. Præceptis affirmativis & negativis Pentateuchi in genere.*

VIII. Judæi totum Mosen in ordinem redegerunt, sive totius Pentateuchi Leges ad duas classes retulerunt, scil. ad ducenta & quadraginta octo præcepta affirmantia, & ad trecenta ac sexaginta quinque præcepta negantia. Si quis ea omnia præcepta affirmativa & negativa, Hebraicè & Latinè descripta, desideret perlustrare, aeat priorem hujus Philologi editionem, in qua omnia illa post invicem enumerantur unà cum locis S. Scripturæ, ex quibus eadem desumpta sunt. Eadem omnia præcepta jam etiam peculiari Tractatu huic tertię editioni annexatae animus est.

IX. Ut Lector melius intelligeret, qualia sint illa 613. Præcepta; & unde eadem sint desumpta; & quare Judæi nec in plura nec in pauciora Præcepta Pentateuchum divisum esse statuant; placet has sequentes quæstiones circa eadem Præcepta movere.

Primo queritur. Unde hæc sexcenta & tredecim præcepta sunt desumpta?

Respondeo. Hæc omnia præcepta sunt desumpta ex solo Pentateucho, sive ex quinque libris Mosis. Hoc ita esse, apparet ex omnibus Textibus Biblicis, qui immediatè post singula præcepta tum Affirmativa tum Negativa afferri solent.

Secondo queritur. Quis hæc omnia 613. præcepta hoc ordine ex Pentateucho coligit?

Respondeo. Varii fuerunt Judæi, qui Mosen ita in ordinem redegerunt, & omnia præcepta tali modo divisorunt: 'omnes tamen non eodem modo & ordine ea colligerunt; quidam hæc, alii vero alia præcepta præmiserunt. Ordo præceptorum Hebraicorum, qui Philologo Hebræo adjungitur, est desensus ex prefatione libri Jad Chazaka, compositi à R. Maimonide. Ibi enim omnia præcepta tam Affirmativa quam Negativa hoc ordine post invicem Hebraicè disponuntur. Et quia omnibus non datur ad ea intelligenda accessus, ideo ab altera parte Latinam interpretationem adjeci: tum ut eadem ab omnibus, etiam linguam Hebræam non callentibus, intelligentur; tum etiam ut Philohebræi se in his exercere possent. Nonnunquam de verbo ad verbum hæc præcepta transluxi; sed sapissime magis

magis ad rem quam ad verba respexi : quia saepe phrases Hebraicæ non patiuntur translationem verbotenius factam.

Deinde adjeci loca S. Scripturæ, ex quibus Maimonides hæc sexcenta & tredecim præcepta probat. Verba Textuum, ex quibus hæc præcepta eliciuntur , allegantur quidem à Maimonide , sed Capita, Versus , & nomina Librorum non adduntur , in quibus hæc præcepta dicuntur contineri ; ideoque , ut viam hæc præcepta evolvendi faciliorem redderem , magnâ molestiâ horum Textuum Libros , Capita & Versus investigavi , & Latinæ interpretationi addidi : & adhuc multo majori molestiâ hos Textus investigare debuisse , nisi , postquam translationi & investigationi aliquandiu intentus fuisset , incidisse in opera Theologica Simonis Episcopii , qui me multum in hoc præceptorum Catalogo adornando adjuvit.

Denique Maimonides in multis non tantum ipsa præcepta recenset , sed saepissimè explicationem suam , petitam ex Lege Orali , apposuit. Hanc explicationem etiam in lingua Latinam transtuli.

Tertio queritur. Quare Judæi statuunt in Pentateucho præcisè sexcenta & tredecim præcepta contineri?

Respondeo. 1. Propterea præcisè ajunt dari 613. præcepta , quia Deut. 33.4. dicitur תְּרוּמָה צִוָּה לְנוּ מֹשֶׁה Legem præcepit nobis Moses. In hoc Textu continetur vox תְּרוּמָה lex , constans quatuor literis , scil. *Tau* , *Vau* , *Resch* & *He* , quæ secundum supputationem Hebraicam , quam Judæi per literas faciunt , continet numerum 611. Sed quia hæc duo numeri defunt , ideo hoc mysterium in eo latere ajunt , quod duo priora Decalogi præcepta , (scil. *Ego sum Dominus Deus tuus* , *qui* &c. Et , *Non facies tibi sculptile* &c.) non per Mosen populo sint data , sed quod ea immediate ab ipso Deo toti populo tradita sint : adeo ut respectu duorum illorum præceptorum Moses & populus in eodem gradu prophetiæ , sive revelationis immediatae ex Dei ore auditæ , tum temporis constituti fuerint. Hæc duo præcepta , ab ipso Deo populo quasi ita annuntiata , siaddantur , erunt sexcenta & tredecim præcepta.

2. Sunt ex sententiâ nonnullorum Judæorum sexcenta & tredecim præcepta ; quia in Decalogo , exceptis duabus ultimis vocibus אֲשֶׁר לְךָ , continentur 613. literæ. Quare igitur illæ septem literæ in Decalogo sunt superflua? *Resp.* Hoc ipsi Judæi explicare non possunt.

Hæc

Hæc 613. præcepta dividuntur à Judæis in 248. Affirmativa, & in 365, Negativa.

Hinc quartò queritur. Quare Moses ex sententiâ Judæorum præcisè constituit 248. præcepta affirmativa?

Respondeo. Maimonides ait in *Præfatione ad Chazaka* tot esse præcepta affirmativa כָּמַנֵּן אִירְיוֹ שֶׁל אָרֶם secundum numerum membrorum hominis. Judæi omnia membra hominis accuratè, sive potius superstitiosè, à planta & digitis pedis usque ad verticem numerarunt, & invenerunt esse 248. membra: atque propterea putant Deum totidem præcepta affirmativa dedisse, ut sic cuilibet membro speciale aliquid præceptum assignaretur.

Quintò queritur. Quare Judæi statuunt Mosen præcisè dedisse 365. præcepta negativa?

Respondeo. 1. Idem Maimonides ait hoc factum esse propter יְמִינֵת הַחַמָּה numerum dierum anni solaris. Quia in anno solari sunt 365. dies, ideo putant Deum per Mosen totidem præcepta negativa tradidisse; ut, si Israëlitæ singulis diebus unum mandatum observarent, & ab uno interdicto sibi caverent, sic omnia negativa præcepta addiscerent.

2. In libro Hebræo-Germanico, vocato *Brandspiegel*, dicuntur dari 365. præcepta negativa; quia totidem sunt venæ in corpore humano. Scribunt insuper Sapientes, dicente Buxtorfio in *Synagoga* Cap. 3. *Unamquamque corporis humani venam hominem, veluti frano, cohibere, ne in veritum nitatur* (& hac ratione 365. præcepta illa prohibentia exactè observantur.) En subtilitatem Judæorum.

Sexto queritur. Quare quidam Sapientes superioribus 613. præceptis adhuc addiderunt septem præcepta; ita ut numerus ille jam acreverit ad 620. præcepta?

Respondeo. Numerum præceptorum ad 620. auxerunt; quia tot sunt literæ in Decalogo Hebraico, si duæ ultimæ voces, continentes septem literas, addantur.

2. Quia literæ vocis corona sexcenta & vinginti juxta computum Hébraicum exprimunt. Nam si quis hæc omnia præcepta observare posset, totius orbis Corona foret. Et qui (uti ait Buxtorfius ibidem) præcepta omnia custodiunt, illi Creatoris capiti coronam imponunt, & Deus vicissim septem coronis coronat illos, heredesque constituit septem clavum in horto Eden, & è contrario à septem Gehenna conlubibus liberat; cù quod

et quod septem cœlos & septem terras (scil. observatione horum præceptorum) conservarint.

Septimò queritur. An in rei veritate præcisè sunt 613. vel 620. præcepta, quot Judæi constituunt? An non sunt plura vel pauciora?

Respondeo. Numerus Judaicus præceptorum est innexus nugacissimi nugis: & propterea, illis stramineis fundamentis rejectis, etiam numerus præceptorum est incertus. Credo equidem tot circiter esse præcepta, quot Judæi constituunt: sed tot præcisè esse, & non plura vel pauciora, non possum mihi persuadere. Contrarium etiam apparet ex ipsis præceptis: nam Judæi nonnunquam unum præceptum in plura dividunt, & è contra plura præcepta ad unum redigunt.

Oktavò queritur. Quali medio Judæi utuntur, quo præcepta hæc sibi quotidie in memoriam revocant?

Respondeo. Utuntur eum in finem veste quadrangulâ, cui octo fila, quinque nodis ligata, annexuntur. Quinque illi nodi denotant quinque libros Mosis, in quibus sexcenta & tredecim præcepta continentur. Octo fila, singulis angulis illius vestis quadrangulæ alligata, denotant octo; & fimbriæ illæ Hebraicè vocantur נִצְבָּא; cuius vocis literæ, si in numerum resolvantur, constituunt sexcenta; si addantur illis sexcentis octo fila & quinque nodi, tum exurget numerus 613. Ergo qui diligenter has fimbrias adspiciunt, illi in memoriam revocant omnia 613. præcepta. Harum fimbriarum Christus facit mentionem *Matth. 23.5.* quando ait: *Dilatant phylacteria, & producunt (NB.) fimbrias.* Vide plura de his fimbriis apud Buxtorf. in *Synagoga Cap. 9.*

Nono queritur. An Judæi vel ulli alii post lapsum eadem 613. præcepta unquam potuerunt observare?

Respondeo negando. Nam omnes sumus peccatores, & transgredimur præcepta Dei *Psal. 14.* David, Salomo, aliqui sanctissimi viri, etiamsi dicantur ambulasse in viis Dei, & neque ad sinistram neque ad dextram deflexisse, nihilominus saepissime præcepta Dei transgressi sunt; uti in *S. Scripturâ* videri potest. Jesaias *cap. 1. vers. 4.* vocat Judæos gentem scelestam, populum iniquitate onustum, semen malitiosum, filios perditissimos, qui Dominum deseruerunt &c. Idem Propheta *cap. 38. vers. 4.* ait, eos esse duros, ferreæ cervicis, frontis æneæ, cordis indomiti, &c. Quoties Judæi peccatorum accusati sunt tempore Christi? An non ob transgressionem præceptorum Dei multis seculis sub jugo aliorum delituerunt?

Decimò queritur. Qualia sunt hæc sexcenta & tredecim præcepta?

Respondeo. Quædam sunt moralia, quædam ceremonialia, quædam etiam forensia. Hoc ita esse apparet ex ipsis præceptis: ex. gr. 3. 4. 7. 9. aliaque quamplurima præcepta sunt moralia; & propterea tam in Veteri quam in Novo T. obligant. Deinde 25. 28. 29. 37. 39. aliaque multa sunt Præcepta ceremonialia. Denique 173. 182. 184. aliaque multa sunt præcepta affirmativa forensia. Unusquisque, qui præcepta hæc vel in Maimonide vel in priori hujus Philologi editione, vel etiam in hac tertia percurret, facile hanc triplicem differentiam præceptorum inveniet.

Undecimò queritur. An hodierni Judæi ad omnia sexcenta & tredecim præcepta observanda sunt obligati?

Respondeo. 1. Judæi hodierni negant se obstrictos esse ad omnia hæc præcepta observanda: nam inter illa 613. præcepta sunt multa de sacrificiis offerendis & de officiis Levitarum. Atqui Judæi jam non amplius sacrificia offerunt; etiam defendunt se jam non obligari ad ea offerenda: quia Templum Hierosolymitanum jam est dirutum, & eo destricto putant se non obligari ad sacrificia offerenda. Verum quidem est, quod Judæi non amplius sint obstricti, sed veram ejus libertatis rationem ignorant, quæ hæc est, scil. quia Messias in mundum venit, qui delevit rituum chirographum, quod adversus nos erat, Col. 2. 14. *Deleto quod aduersus nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta:* & illud sustulit è medio, affixum cruci.

2. In rei veritate nec Judæi nec etiam Christiani omnia illa 613. præcepta jam tenentur observare: nam multa sunt ceremonialia, multa etiam forensia, quæ nos quatenus talia jam non amplius obligant. Consule hâc de re Theologos in locis communibus.

3. Multa sunt præcepta, quæ fœminas non tangunt; & per consequens non obligant. Judæi nonnulli dicunt omnia Præcepta Negativa fœminas obligare, sed non Affirmativa: ex. gr. Præcepta de Circumcisione, de Officio Sacerdotum & Levitarum, Primogenituræ, aliaque multa fœminas obligare non possunt. Buxtorfius in Synagoga Cap. 3. ait: *Si quis exactius inquirere & rationes inire voluerit, inveniet, mulieres sexaginta quatuor tantum Preceptis negativis, & trinaria sex affirmativis obnoxias esse.* Hac nempe à prudentissimis Rabinis; circa observationem legis, gratia facta est mulieribus; eo quod non semper offensæ sint, & multis aliis negotiis domesticis, ut ciborum præparatione & coctione, lotione,

liberorum educatione, & variis maritorum mandatis exequendis, occupata. Ex his videmus, quod omnia 613. præcepta, fatentibus ipsis Judæis, jam non sint à quolibet observanda.

Duodecimò queritur. An talis semper est horum præceptorum sensus, qualem Judæi ex verbis Mosis eliciunt?

Respondeo negando. Veritas hujus negationis ex lectione ipsorum præceptorum, cuilibet ea legenti, clare illucescere poterit.

I II. *De Prophetis anterioribus.*

X. Post Pentateuchum sequuntur quatuor Prophetæ anteriores, scil. *Josua, Iudicum, libri Samuelis & Regum*, qui *ναζηρεῖοις* sive abusivè à Judæis Prophetæ vocantur, quum verius inter Historicos re-censendi essent: sed loquimur cum multis, & sentimus cum paucis.

I. *De Josua.*

XI. Primum locum inter Prophetas anteriores occupat *Yohannus Febochua*, qui à septuaginta Interpretibus *Inscripti* nominatur. *Josua* describit historiam annorum circiter septendecim.

XII. De libro *Josuæ queritur*: *Quis est ejus Auctor?*

Respondeo 1. Nonnulli hunc librum adscribunt Eleazarō, summo Pontifici, filio Aharonis. 2. Alii celebrant Auctorem Esdrām, qui hunc librum, vel solus, vel cum aliis, junctis operis, composuit. 3. Alii asserunt hunc librum non de novo esse compositum, sed tantum esse contractum ex magnâ quâdam historiâ, cui nomen est *Liber iustorum*. 4. Alii putant ipsum *Josuam* hujus libri esse Auctorem; exceptis tamen quinque ultimis versibus ad finem libri additis, quos, quippe mortem ejus describentes, ab Esdra additos esse vulgo creditur. Hi moti sunt verbis, quæ habentur *Josuæ* cap. 24. v. 26. ubi disertè testatur se verba ad populum habuisse, & res gestas annorum præcedentium in commentarios retulisse. 5. Sunt alii, qui, litem sub judice relinquentes, statuunt hunc librum titulo *Josuæ* insigniri, quia ejus illustria gesta in eo enarrantur.

XIII. Masorethæ, qui numerarunt omnes versus Veteris Test. ajunt in *Josua* inveniri versus 656. Sed in multis Bibliis inveniuntur versus 658. An ergo duo versus libro *Josuæ* à recentioribus sunt adjecti, qui olim in illo non extiterunt? *Resp.* In multis Bibliis Hebraicis, scil. Bombergianis, posterioribus Venetis, Buxtorfianis, & in illis novissi-

novissimis, quæ ductu nostro per Josephum Athiam anno 1667. edita sunt. *Jos.* cap. 21. post versum 35. duo versus scil. 36. & 37. non extant; qui sic sonant: *Et ex tribu Ruben Betzerum cum filiis urbanis ejus: & Iacobizum cum suburbanis ejus: Kedemorbas cum suburbanis ejus, Mephabatam cum suburbanis ejus: civitates quatuor.* Hi duo versus à nonnemine evidentur ex libro 1. *Chron.* cap. 6. vers. 63. & 64. adjecti: nam antiqui Rabbini testantur se eos duos versus in nullo correcto codice invenisse. Vide hæc omnia fusè probata in præfatione illorum Bibliorum.

2. De libro J U D I C U M

XIV. Liber *Judicum* sequitur, qui Hebreis יֹدֵעַ, & Græcis ἡδαὶ appellatur. Hic liber sic vocatur, quia historiæ aliquot *Judicum* ibi describuntur; continetque historiam 299. vel 300. circiter annorum, scil. ab anno creationis mundi 2511. usque ad annum 2810.

De hoc libro queritur; Quis eum composuit?

Respondeo 1. Quidam statuunt, quod Samuel eundem compo-
suerit. 2. Non desunt, qui Ezechiae vel Esdræ Prophetæ eundem
adscribunt. 3. Sunt nonnulli, qui existimant Pinchasum hunc li-
brum literis consignasse. 4. Sunt, qui opinantur singulos Judices res
gestas suorum temporum pertexuisse. 5. Nos judicamus melius esse,
cum Spiritus sanctus nihil de Auctore hujus libri definiat, ἐπέχειν.

3. De libris S A M U E L I S.

XV. Libri *Samuelis* in Bibliis Hebraicis, prætermisso libro *Ruthæ*, immediate post librum *Judicum* sequuntur. Hos libros *Samuelis* He-
brei simpliciter שְׁמָעוֹן, Græci βασιλέων vel βασιλεῖων, & Latini pri-
mum & secundum *Regum* vel *Regnorum* denominant: quia hi duo li-
bri historiam Regum Saulis & Davidis enarrant. Hebrei tamen ma-
gis propriè hunc primum & secundum librum nomine *Samuelis* insig-
niverunt: tum ad distinguendum hos libros à libris Regum, qui de
pluribus Regibus agunt; tum etiam, quia ipse Samuel in his libris con-
ditionem parentum, nativitatis, educationis, vitæ, & regiminis sui,
ut *Judicis* supra Israëlem, descripsit. Deinde delineavit vitam duo-
rum Regum Saulis & Davidis à se unctorum, quorum illum primum
Regem in regno constituit, & hunc in Regem futurum elegit.

XVI. Primus liber *Samuelis* continet historiam annorum 80. &

secundus annorum 40. Uterque ergo complectitur historiam annorum centum & viginti.

XVII. De Auctore librorum Samuelis queritur. Quis eorundem librorum est Auctor?

Respondeo. Priora viginti quatuor capita, in quibus facta Heli, Saülis, & ipsius Samuelis enarrantur, ab ipso Samuele videntur esse composita. Sed quis reliqua capita adjunxit? *Reph.* Quidam autem Nathanem & Gadum Prophetas reliqua subjecisse. Nonnulli opinantur reliqua ab Esdra esse conscripta. Ut ut sit, posterior liber magna veritatis specie Gado & Nathano Prophetis adscribitur; quod videtur probari ex 1, Chron. 29. 29. *Res Davidis Regis priores & posteriores, ecce sunt scriptæ in verbis Schemuelis, & in verbis Nathanis Prophetæ, ac in verbis Gadis videntis.*

4. De libris R E G U M .

XVIII. Agmen priorum Prophetarum claudit liber *Regum*, מְלָכִים qui in duos libros propter magnitudinem dispescitur. Vocantur libri Regum, quia historia Regum Israëlis & Judæ ordine in illis perte-
xitur.

Prior Regum liber continet historiam 118. annorum, & posterior 320. circiter annorum. Libri ergo Regum comprehendunt historiam quadringentorum & triginta octo annorum.

XIX. *Queritur:* An Auctor librorum *Regum* est notus?

Respondeo. Quis ejus Auctor fuerit, non satis constat. 1. Nonnulli Esdram ejus Auctorem statuunt. 2. Alii, ut Rabbi Moses Kimchi & Isidorus, opinantur hos libros in unum volumen esse collectos à Jeremia; quia postremum caput libri Regum cum ultimo capite libri Jeremiæ stylo & verbis convenit. 3. Sunt nonnulli, qui putant Scriptores horum librorum fuisse multos; prioris libri Auctores, si Wasero fides adhibenda est, sunt Nathan, Achayas, Semajas, Iddo, Azarias, Jehu, & Michajehu. Ille enim existimat Nathanem decem priora capita, Achayam undecimum, sed ultimam capitum undecimi partem, & sequentem, Roboam iatque Abiæ historiam, Semajam & Iddonem literis consignasse. Præterea idem affirmit historiam Azæ & Jaazæ, quæ capite 15. describitur, Azarium; & caput 16. Jehu; ac reliquam historiam ad finem usque Michajehu delineasse. Idem Waserus posterioris libri etiam varios Auctores constituit: primorum capitum

capitum ad octavum usque Auctorem statuit Eliseum ; sequentium Zachariam ; quorum tamen bonam partem Jesajas & Jeremias vindicantur compoſuisse.

XX. De quatuor Prophetis anterioribus in genere afferimus , certos eorundem librorum Auctores non posse certò designari , nec ex sacrâ Paginâ , nec ex scriptis Rabbinorum , nec ex aliis historiis : canonica tamen eorundem auctoritas in dubium vocari non debet : nam illi in arca Judæorum semper fuerunt asservati , & plurima divinitatis indicia in illis inveniuntur.

DISSERTATIO SEXTA, DE

Prophetis in genere , & de Prophetis posterioribus in specie.

- §. 1. Prophetæ posteriores enumerantur. Prophetarum officium fuit gemnum.
2. Prophetæ quinque nominibus insignitur.
3. Sed non titulis quibusdam.
4. Ratio additur.
5. Temporibus Christi tituli Rabbi &c. sunt excoitati. Septem vocati sunt Rabban.
6. Christus vocatur Rabbi , & non Rabban. Differencia Rabbi , Ribbi , Mar & Rab.
7. Moses alius Prophetis longè pertinet.
8. 9. Quinque differentia inter Mo-
sen & alios Prophetas recensentur , & à Iudeis approbantur.
10. Jesiae etymologia. Jesaias , Jeremias , Ezechiel &c. sic de-
nominantur , quia suorum libro-

- rum sunt auctores.
11. 12. 13. 14. 15. Jesiae proge-
nies , stylus , tempus prophetia &
mors describuntur.
16. 17. Jeremias locus nativitatis ,
tempus prophetiae & stylus enarran-
tur.
18. Prophetæ ejus non eodem ordine
describuntur , quo habitæ sunt.
19. 20. Lapidatus est. Fabula Vi-
ctorini aliorumque refutatur.
21. 22. 23. Ezechielis etymologia ,
captivitas , stylus & mors.
24. Olim interdicta fuit Iudeis
ante 30. annum lectio quorun-
dam capitum Ezechielis , 1. cap.
Genes. & totius Cantici. Ratio-
nes adduntur. Sed illud interdi-
ctum jam est obsoleturn.
25. Minores Prophetæ in genere
enumerantur , & ratio appellatio-
nis

- nis datur.
26. Olim solebant simul compingi.
Ratio additur.
27. De ordine horum Prophetarum.
- rum queritur.
28. Duodecim Prophetæ singula-
tim recensentur.

I. De Prophetis in genere

S E C T I O I .

Equuntur Prophetæ propriè dicti, qui Hebræis סִנְגָּנִים Prophetæ posteriores dicuntur; suntque Jesaias, Jeremias, Ezechiel, & duodecim Prophetæ minores. Hi libri vocantur Prophetici, sive potius Prophetæ; quia Prophetæ, Auctores illorum librorum, sèpissimè futura prædixerunt, & populum docuerunt, ac extraordinario modo in ordinem redegerunt. Duo enim erant officia Prophetarum. 1. Futura prædicebant admonendo populum, vel ut sibi caverent à futuris plagis propter peccatum immittendis, vel ut exspectarent cum patientiâ promissas tum temporales tum etiam spirituales benedictiones. 2. Prophetæ populum docebant, & officii circa cultum Divinum admonebant: tali modo Jeremias in Threnis suis Prophetam egit. In illis enim futura præcipue non prædictit, sed populum à peccatis dehortatus est. Propter hoc officium Salomo Farchi exponit Prophetam per hominem præconiantem, & populo verba objurgatoria proponentem.

II. Quinque sunt nomina, quibus Prophetæ in Veteri T. ut plurimum denominantur.

Primum nomen est נִבְּיּוֹן Prophetæ, quod respectu significationis est à prophetavit, vaticinatus est. Hoc nomen à futurorum prædictione Prophetis impositum esse videtur, & sic hâc etymologiâ primum Prophetarum officium indicatur. Alii derivant à נִבְּאֵל progerminare, quod metaphoricè significat eloqui; quasi נִבְּיּוֹן esset orator, præco, vel concionator. qui concioneat ad populum habet; & ita Prophetarum alterum officium denotatur. Prophetarum discipuli, quia docebant à Prophetis, vocabantur בָּנֵי חֲנִכָּיִם Filii Prophetarum.

Secundum nomen Prophetæ est Videns, à וַיַּחַזֵּק prospexit, vidit.

Tertium nomen est וַיַּרְא videns, à וַיַּרְא vidiit. Hec tria nomina, jama nominata, simul i Chron 29. 29. in eodem versu occurunt: Verba Davidis -- sunt scripta in verbis Samuelis וַיַּרְא (videns,) & in verbis Nathanis וַיַּגְּבֵא (propheta,) & in verbis Ghad חַדְפֵּי (videntis.)

Quartum

Quartum nomen est צוֹפֵר speculator, à צוֹפָה explorare, speculari. Ita vocatur Propheta apud Ezechielem cap. 3. v. 17. Fili hominis, speculatorum (Prophetam) dedite domini Israël. Schelomo ben Melech in circa initium Commentariorum ad libros Samuelis ait : כִּי הַנְּבָא יִקְרָא צוֹפֶה Nam Propheta vocatur speculator. Hæc tria nomina posteriora significatione convenient. Prophetæ his titulis in Veteri T. fuerunt denominati, vel quia Deus ipsis per visiones futura revelabat, vel quia ipsi futura prævidebant. Prophetia Jesaiæ vocatur וְיֻחָדָה visio; quia illa ipsi ad modum visionis fuit revelata.

Quintum nomen, quo Propheta in V. Test. fuit vocatus, est שָׁנִית Vir Dei. Prophetæ & Doctores sic denominabantur : tum quia à Deo ad ministerium erant vocati ; tum etiam, quia erant instrumenta Dei ad revelandum hominibus voluntatem divinam. Hoc nomine insignitus fuit Samuel 1. Sam. 9. 10. Etiam 1. Sam. 2. 27. dicitur venisse אֱלֹהִים איש Vir Dei ad Helin : & Judic. 13. 6. Angelus foederis, qui uxori Manoah apparuit, vocatur Vir Dei. Rabbini tradunt tantum decem Prophetas hoc ultimo nomine fuisse nuncupatos.

III. Nemo ex Prophetis unquam רַבָּן Rabban, רַבִּי Rabbi, רַבִּי Rabb, vel מָר Mar, hoc est, Magister aut Doctor fuit vocatus : nam omnes illi tituli demum post natum Christum inter Judæos orti sunt.

IV. Quaritur: Quare nullus ex Prophetis unquam præcedentibus titulis fuit condecoratus?

Respondeo. Judæi hanc afferunt rationem : quia Prophetæ erant magnificentissimi & excellentissimi ; adeo ut impossibile fuerit reperire titulos dignos ipsis ad honorandum nomen ipsorum. Sed præstat dicere, eos ex humilitate non quæsivisse tales superbos & ostentatorios titulos.

V. Paulo post, vel circa Christi nativitatem, Judæi seipso variis titulis ornarunt. Septem Hillelis posteri tantum nomine רַבָּן Rabban fuerunt insigniti ; qui titulus est omnium præstantissimus, & non tam doctorem populi, quam quidem Magnatem & Principem populi denotat. Inter hos septem, qui hoc præstantissimo titulo Rabban fuerunt insigniti, dicitur fuisse Gamaliël, ad cuius pedes Apostolus Paulus est educatus.

VI. Christus in Novo T. nunquam vocatus est Rabban ; quia non fuit Princeps populi : sed vocatus est Rabbi ; quia fuit Doctor habi-

tans in Terra sancta. Nam Doctores Judæorum , habitantes extra Terram sanctam , nominati sunt רְבִי vel רְבָבִי ; sed habitantes in Terra sancta , nomine רְבַבִּי Ribbi vel רְבִבִּי Rabbi fuerunt insigniti.

Et quando postea mutabant sedem domicilii , migrantes ex Terra sancta , vel venientes in Terram sanctam , tum mutabant pro ratione terræ etiam nomina sua; scil. in Rabbi & Ribbi , aut in Rab & Mar. Hi tituli simpliciter significant *magistrum*. Differentiam horum titulorum clarè describit Cl. Buxtorius in Abbreviaturis ad literam נ.

VII. Judæi Mosen omnibus Prophetis longè præferunt : & propterea ipsum variis honoris titulis condecorant ac cohonestant. Quando Judæi Prophetæ Mosis recordantur , solent semper ejus honorificam facere mentionem addito reverentiæ titulo : ut מֶלֶךְ רְבַבִּי מֹשֶׁה Moses præceptor noster ; supra quem est pax. Sed aliorum Prophetarum solent tantummodo nomina citare absqne ullo honoris titulo. Præterea Mosen vocant Magistrum & Patrem omnium Prophetarum ; Patrem in lege ; Patrem in sapientia , & Patrem in prophetiis. Dicunt omnes alias Prophetas prophetasse ex fonte prophetiæ Mosis , & ipsum nihil mysteriorum unquam fugisse. Præterea Judæi putant Mosen nullâ vitæ labे inquinatum fuisse ; prout Muhamedani de Muhamede suo statuunt. Fuit aliquando Doctor aliquis inter Muhamedanos , qui in dubium vocabat , an non Muhamed potuisset in juventute sua peccasse , surripiendo alicui polum vel malum. Hic Doctor propter hoc dubium sere capit is periculum incurrit.

VIII. Judæi , Mosen omnibus aliis Prophetis præferentes , quinque differentias assignant inter eum & inter alias Prophetas , qui post ipsum vixerunt.

1. Omnes Prophetæ prophetabant in somnio nocturno , vel in visione , vel aliquando interdiu sopor gravis irruiebat in Prophetas ; adeo ut cessarent in illis externi ipsorum sensus , nec remaneret , nisi contemplatio sola. Verum Mosi adfuit Spiritus Dei Propheticus in vigiliis ipsâ clarâ diurnâ luce..

2. Omnes Prophetæ non vaticinabantur quolibet tempore , quo volebant ; sed disponebant intellectum , ac læto bonoque animo solitarii confidebant , & nablio , tympano , fistulâ , cythara , aliisve instrumentis eliciebant prophetiam ; nonnunquam totos dies , menses , & annos absque prophetiâ fuerunt ; aliqui etiam citò Prophetæ esse de-

sine-

sinebant. Sed Moses omni tempore, quo volebat, Spiritu Prophetico amictus erat; & quoties volebat, toties residebat supra eum prophetia; neque opus habebat mentem suam ad prophetiam disponere, aut præparare. Liberimum etiam habebat aditum ad Deum, quoties necesse erat: quapropter oblato difficulti aliquo casu, jubebat populum saltem paulisper exspectare: uti dicitur Num. 9. 8. *State, & audiām quid præcipiat Dominus.*

3. Omnes Prophetæ interventu & opera Angeli prophetabant: propterea quicquid videbant sub ænigmate ac similitudine intuebantur. Sed Moses non vaticinabatur interventu Angeli alicujus; uti videre est Num. 12. 8. *Ore ad os locutus sum ei, speciem & similitudinem JEHOVÆ intuebatur, ac non per enigmata.* Ex his verbis Judæi probant Mosen non per ænigma vel similitudinem, sed perspicue & clare ipsam rem in visione confixisse.

4. Omnes Prophetæ tempore manifestationis prophetiae exhorrescebant, attoniti erant, illorum membra tremebant, gressus liquefiebant, ædificium corpusculi corruerat, panicus pavor eos inveniebat, & parum aberat, quin animæ è corpore egredierentur: prout in Daniele Cap. 10. vers. 8. apparet: *Et ego relictus sum solus, & vidi visionem magnam hanc, & non remansit in me fortitudo, & vis mea versa est in me in corruptionem, & non retinui fortitudinem.* Sed Deus alloquitus est Mosen, sicuti vir alloquitur proximum & amicum suum: quod legere est Exod. 33. 11. *Alloquebatur JEHOVA Mosen, sicut alloqui solet quis amicum suum,* hoc est, placido & benevolo vultu absque ullâ consternatione. Quemadmodum quis non reformidat audire sermones socii sui, ita Moses intelligebat prophetiam, & perfectus manebat in suâ constantiâ.

5. Omnes Prophetæ ante mortem facultate prophetandi fuerunt privati, sed non eodem tempore; quibusdam donum prophetandi auferrebat brevi, aliis longo tempore ante mortem: sed Moses ad mortem usque prophetavit.

IX. Judæi has differentias inter Mosen & alios Prophetas constituant, & tam firmiter hanc præstantiam prophetiae Mosis præ aliis prophetijs credunt, ut symboli sui articulum septimum inde formaverint. Sed quām bene hanc dignitatem prophetiae Mosis probent, judiciosus lector ad trutinam veritatis expendat. Vide plura apud *Buxtorf. in Synag. cap. 7.*

II. *De Prophetis posterioribus in specie.*I. *De J E S A I A .*

X. Primus inter Prophetas propriè dictos est יְהֹוָשָׁעַ: *Jesaias*: sed Rabbini solent huic Prophetæ Jeremiam & Ezechiem præmittere; ut videre est in *Maimonide Tractatu* סִפְר תּוֹרָה pag. ۵۵. Hoc nomen proprium יְשֻׁעָיהוּ componitur ex יְהֹוָה & שָׁעָם, id est, *salsus Dei*. Liber hic nomine Jesaiæ insignitur, quia ipse ejus prophetiæ auctor est. Similiter etiam omnes libri Prophetici sequentes nomina sortiuntur ab ipsis auctoribus; quod hic obitèr annotandum est.

XI. Hic Propheta fuit vir nobilis Hierosolymitanus de tribu Iudeæ, & Regio sanguine natus esse creditur; quia fuit filius Amozis fratris Azariæ Regis Iudeæ.

XII. Cæteros Prophetas tum venustate sermonis & urbanæ dictionis elegantiâ, tum etiam difficultate styli & rerum supererat; in sermone suo disertus, nervosus & difficilis est, nihil rusticitatis habens admixtum. Præterea majestas styli passim occurrens quodammodo ostendit quâ natus sit origine: tractat secretissima & abstrusissima mysteria, quæ tamen ipse probè cognoscet. Judæi statuunt quod omnes Prophetæ ignoraverint quæ prophetarint, exceptis Mose & Jesaiâ, quos solos putant intellexisse ea quæ prædixerunt. Hoc testatur R. Eliezer nomine R. Iose: *Omnes Prophetæ, qui vaticinati sunt, ignorarunt quid prophetarent: Moses vero & Jesaias, quod prædixerunt, intellexerunt.*

XIII. Totaprophetia Jesaiæ prosa est exceptis tribus canticis, scil. Vineæ Cap. 5. Urbis Sion, Cap. 26: & Regis Ezechiæ Cap. 38: quæ hexametrîs & pentametrîs versibus constare apud multos indubiatum est.

XIV. Jesaias sub quatuor Regib[us] sibi invicem succedentibus, scil. sub Ozia, Joatham, Achaz & sub Ezechiâ sexaginta quatuor circiter annos prophetavit.

XV. Tandem Jesaias obiit: sed quo mortis genere ad superos migraverit incertum est. Receptissima opinio & verosimillima est, eum jussu impii Regis Menassis, duabus ligneis tabulis alligatum, ferrâ in duas partes dissectum fuisse; quia Optimates Regiæ domus Principes Sodœ.

Sodomorum vocasset. Ad hoc Jesaiæ supplicium applicant verba Pauli ad Hebræos Cap. 11. vers. 37. *Dissecti sunt.*

2. De J E R E M I A.

XVI. Secundus Propheta est יְהִרְמַיָּהוּ *Jeremias*, quasi dicas, יְהִירְמַיָּהוּ exaltabit JEHOVA M. Jeremias fuit Propheta & Sacerdos oriundus ex viculo Anathot, distante Hierosolymâ tribus milliaribus.

XVII. Cœpit valde adolescens prophetare, & vaticinia sua describere sermone in culto & subrustico: nam respectu sermonis & styli multo facilior est Jesaiâ; & non mirum, cum in vico apud rusticos natus & educatus fuerit: sed in maiestate sensuum nihilominus est profundissimus.

XVIII. Hic Propheta in prophetiæ suæ dispositione non semper rationem temporis habuit, sed multa ὑστερον πρότερον ordine turbato & præpostero literis mandavit.

Hinc queritur. Quare Prophetæ prophetias suas sæpe non eodem ordine descripsérunt, quo ex habitæ & promulgatæ fuerunt?

Respondet Calvinus in Præfat. in Jesaiam, Prophetas, postquam concionem habuissent ad populum, brevem ejus summam collegisse, eamque valvis templi affixisse, ut omnibus prophetia melius innotesceret. Præterea afferit hanc prophetiam, quum per aliquot dies omnibus satis innotuisset, fuisse ablatam à ministris templi, ac repositam in thesaurum, ut perpetuum rei monumentum extaret. Haec conciones Propheticæ postea digestæ quidem fuerunt in ordinem aliquem, sed sæpe præposterum: & ex illis concionibus, ordine aliquo conjunctis, libros Prophetarum confectos esse verosimile est.

XIX. Hic Propheta vixit sub Regibus Josia, Jehojakim, & Zedekia: sed mifero modo lapidibus obrutus vitam cum morte commutavit. Quare? Quia in Ægypto, quod antea cum aliis Judæis erat deportatus, contra Ægyptum & contra alia regna vaticinatus fuerat. De hoc Propheta explicant verba Apostoli ad Hebræos Cap. 11. v. 37. *Lapidati sunt.* Inter Judæos tempore Veteris T. fuerunt quatuor ordinaria supplicia capitalia, scil. Lapidatio, combustio, strangulatio & decollatio. Poena omnium gravissima erat lapidatio; & hæc poena gravissimâ dicitur Jeremias occisus.

XX. Propterea audiendi non sunt Victorinus, aliquique vetustissimi Patres, qui docuerunt eum adhuc vivere, & in paradiſo terrestri unâ

cum Elia & Enoch superstitem esse. His forte annumerandi sunt, qui narrant Alexandrum, cum Ægyptum ingrederetur, corpus Ieremias secum deportasse Alexandriam, ibique terræ mandasse.

3. De E Z E C H I E L E.

XXI. Tertius Propheta inter posteriores Prophetas est Ἐξεχιελ, id est, *fortis Dei, apprehendens Deum, vel robur Dei.* Hic fuit Propheta & Sacerdos, & cum Jehojakim Rege Judæ captivus in Chaldaæ abductus est.

XXII. Ezechiel stylo & elegantia sermonis vincit Jeremiam, sed à Jesaia vincitur: illius enim stylus nec adeo disertus, nec adeo rusticus est, sed ex utroque temperatus & mixtus.

XXIII. Ezechiel est occisus in Babylonia à duce gentis suæ, quem de idolatria reprehenderat; & sepultus est in terra Assyriorum, postquam viginti annos prophetasset.

XXIV. Magna hujus prophetæ pars tantis obvolvitur obscuritatibus, ut apud Hebræos antiquos traditione cautum fuerit, ne quis primum Ezechielis & posteriora octo capita ante trigesimum annum legeret,

Primo queritur. An Judæi etiam juventuti ante trigesimum annum non interdixerunt lectionem aliorum capitum, quam in Ezechiele?

Respondeo. Etiam prohibuerunt lectionem primi capititis Geneseos & totius *Cantici Cantorum.*

Secundò queritur. Quare Juventuti ante trigesimum annum lectio horum capitum est interdicta?

Respondeo 1. Judæi Interdixerunt lectionem primi capititis *Geneseos* & aliquot capitum *Ezechielis* propter difficultatem: quia materia in illis capitibus contenta nimis difficilis est, quæ captum Juvenum superat. 2. Prohibuerunt lectionem *Cantici Cantorum* propter amores, quorum in illo libro creberrima sit mentio, qui facile juvenes ad libidinem pellicere possent.

Tertiò queritur. An illud præceptum, olim juventuti mandatum, adhuc hodie à Judæis observatur?

Respondeo. Illud interdictum, quo lectio illorum capitum juveni-
tuti olim prohibita fuit, diu est obsoletum: jam enim sine discrimine etiam pueris lectio primi capititis Geneseos conceditur.

De Prophetis minoribus in genere.

XXV. Post tres Prophetas majores sequuntur duodecim minores, scil. Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Zacharia, Malachia. Hi Prophetæ vocantur minores, non quod minoris sint auctoritatis quam majores: omnes enim libri Prophetici ejusdem sunt auctoritatis: sed sic appellantur, quia minores Prophetæ minores prophetias scripserunt.

XXVI. Omnes Prophetæ minores olim in unum volumen compacti fuerunt, ne parvitate sua singuli distraherentur, aut particulatim perderentur. Hinc Lucas dicit in Actis Cap. 7. vers. 42. *Sicut scriptum est in libro Prophetarum, num victimas mihi obtulisti?* & Textus ille allegatur ex Amosi Cap. 5. vers. 2. sed scriptum dicitur in libro Prophetarum, quia duodecim Prophetæ minores in unum volumen fuerunt compacti. Ob hanc causam duodecim Prophetæ minores in supputatione librorum tantum pro uno libro numerantur.

XXVII. Ordō Prophetarum minorum, in Bibliis hodiernis Hebraicis usitatus, an secundūm seriem temporis sit institutus, clare ex sacra Pagina vel ex historiā Judæorum non innotescit. Quidam Prophetæ fuerunt coætanei: & propterea difficile est conjicere, quis prius vel posterius prophetiam suam literis consignaverit. Auctores in diversa sententiarum eunt divortia circa ordinem & seriem Prophetarum minorum: alii hos, alii alias Prophetas præponunt. Nos hodiernam Prophetarum minorum seriem, apud Christianos usitatam, & in Thalmude approbatam, tum propter venerandam antiquitatem, tum etiam quia veritati apprime convenientem esse existimamus, retinemus. De singulis pauca in medium proferemus.

XXVIII. Primus Propheta est Ἡσαΐας, idem denotans quod *Saluator*. Hic Propheta fuit filius Beëri, oriundus ex oppido Belometh, & Prophetæ Jesaiæ σωζόντος fuisse creditur. Quidam Hosea prophetiam prophetæ Jesaiæ præmittunt.

Secundus est ᾿οήλ, id est, *incipiens*. Fuit filius Pethuel, oriundus ex agro Bethor, & vixit sub Rege Joram filio Achabi Regis Israël, ac usque ad tempora Menassis in Prophetico numere stetisse putatur.

Tertius est Ἀμώς, id est, *portans*. Fuit vocatus Amos, quia fuit ἀνερατός, sive gravis lingua sua, id est, impediti sermonis: hinc vocarunt cum balbum sive blasphemum. Antea fuit plebejus, & ex bu-

bubulco in ordinem Propheticum receptus : sed postea , cum Regem de duobus vitulis aureis reprehendisset , clavo circa tempora transfixus vitam cum morte commutavit.

Quartus est עבָדִי Obadias , hoc est , cultor Dei . Hic , antequam Prophetarum numero adscriberetur , semicenturionis sive quinquagenarii dignitatem apud Ochoziam Regem Israëlis , si Sixto Senensi fides sit adhibenda , gessit . Postquam duo semicenturiones ad capiendum Eliam Prophetam , ab hoc Rege emissi , coelesti igne absumpsi essent , etiam Prophetæ Obadias missus fuisse creditur : sed ille , relicto Rege , Prophetæ adhæsisset , & discipulus ejus factus fuisse . Hieronymus existimat hunc Prophetam Obadiam fuisse illum Obadiam , qui temporibus Achabi & Jezabelis centum Prophetas in speluncis vitae necessariis sustentavit , i. Reg. 18. 4. Rabbini arbitrantur eum fuisse profelytum ex Ædomœa ; quia ejus prophœtia contra Ædomeos , id est , Chaldæos & gentes conscripta est . Calvinus opinatur Obadiam ante tempora Jesaiæ prophetasse .

Quintus est יונָה Jona , id est , columba . Fuit filius Prophetæ Amithai . Multi ex Rabbinis statuunt Jonam fuisse filium viduæ Sareptanæ , quem Elias Prophetæ ex mortuis suscitavit ; uti videre est in Arborbante in Jonam . Sed hoc Rabbinorum delirium sacræ Paginæ repugnat , quæ eum non gentilem , sed Hebræum fuisse asserit .

Sextus est מִיכָּה Micha , id est , percutiens , sive quis hic . Hic Jesaiæ fuit coætaneus , & prophetare cœpit sub Jothamo , ac perrexit sub Achazia & Ezechia . Adventum Salvatoris & locum nativitatis ejus clarè prædictum . Sixtus Senensis pag. 18. sic de ejus morte scribit : Mortitur ex alto loco præcipitatus , & sepultus est in Morafti patria sua prope Polyandrium , anno ab orbe condito ferme ter millesimo ducentesimo quadragesimo .

Septimus Prophetæ est נַחַם Nahum , hoc est , consolator . Natus est in oppido Elkofai trans fluvium Jordanem . Post Prophetam Jonam contra Ninivitas prophetasse vulgo creditur .

Octavus est חֲבָקָעַ Habakuk , id est , Inctator . Fuit Prophetæ oriundus ex agro Bezochar : sed quando vixerit , vel quando prophetare incepit est ignotum . Nonnulli tempore captivitatis Babylonicæ , alii ante captivitatem Babylonicam eum vixisse opinantur : sed incerta sunt omnia . Ultimum ejus caput comprehendit carmen Eucharisticum , in quo judicia Dei adversus hostes & beneficia in Ecclesiam describuntur .

Nonus

Non uult **ZEΦΑΝΙΑ**, id est, *arcanus Dei*. Hic claruit sub Iosia Rege Judæ, & fuit inter ultimos Prophetas, qui ante captivitatem Babyloniam cum Jeremias prophetarunt.

Decimus est **חַגָּגֶה** *Haggæus*, id est, *festivus sive letus*. Hic adhuc minorenus ex Babyloniam in Judæam reversus, populum admonuit, & incitavit ad reædificationem Templi Hierosolymitani. Judæi verbis ipsius obtemperarunt, Templumque tam festinanter reædificarunt, ut adhuc suismet oculis structuram Templi completam contemplatus fuerit, inque eo primò omnium Deum laudaverit. Mortuus est Hierosolymis anno quinquagesimo post liberationem ex captivitate Babylonica.

Undecimus est **זְכַרְיָה** *Zacharias*, id est, *memor Domini*. Ejus propheta superat alias prophetias minores tum longitudine, tum etiam obscuritate: continet enim visiones obscurissimas visionibus Danielis parum dissimiles.

Duodecimus & ultimus Propheta est **מִלָּאכֵה** *Malachias*, id est, *angelus vel nuncius meus*. Origines putavit Malachiam fuisse Angelum, qui de cœlo lapsus corpus assumpsisset, ut Israëli voluntatem Dei reuelaret. Alii, hanc sententiam tanquam nugatoriam rejicientes, verosimilius statuunt ipsum fuisse hominem natum in oppido Sopha in tribu Zabulon; & fortiter fuisse nomen Angeli, quia fuit formæ præstantis, & moribus inculpatissimis præditus. Paraphrastes Chaldaeus & multi alii Judæi opinantur Malachiam fuisse Esdram scribam: sed non videtur verosimile: quia hic Propheta cum Zacharia & Haggæo coætaneus fuisse statuitur. Nam historia Judæorum asserit hos tres simul fuisse membra illius maximi extraordinarii Syndrii, constantis centum & viginti Viris, quod Hierosolymæ ab Esdra, post solutam captivitatem Babyloniam, ad restituendam Legem, fuit convocatum, & eodem Esdræ præside ibidem habitum. Malachias vocatur **סִיגְלָה תְּהִימָה** *Sigillum Prophetarum*: quia ejus liber est ultimus inter libros Prophetarum: nam in ipso series Prophetarum fuit interrupta, sive potius abrupta.

D I S S E R T A T I O V I I .
D I S S E R T A T I O S E P T I M A ,
D E
H A G I O G R A P H I S ,
P A R S P R I O R .

- §. 1. *Hagiographa* enumerantur.
- 2. *Appellatio Psalmorum.*
- 3. *Solvitur objectio.*
- 4. *Dua sententia de auctoribus psalmorum proponuntur.*
- 5. *Decem auctores psalmorum enumerantur.*
- 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. *Singulis auctoribus Psalmi, quos compo- suerunt, assignantur. Psalmus 151: non est authenticus.*
- 14. *Auctor collectionis Psalmorum anquiritur.*
- 15. *Psalmi aliter à Gracis & Latinis numerantur quam ab Hebrais.*
- 16. *Septem Psalmi ordine Alphabetico constantes enumerantur; & diversitas indicatur.*
- 17. *Hieronymi sententia, numero septenario adversa, quodammodo conciliatur.*
- 18. *Ratio datur, quare quidam Psalmi ordine Alphabetico sint con- scripti.*
- 19. *Dividitur Psalterium in 5. libros.*
- 20. *Locus, ubi medius versus inveniatur, assignatur.*
- 21. *Numerus Radicum Hebraicarum & Chaldæorum describitur.*
- 22. *Compendium descendit totum Psalterium.*
- 23. *Schema versuum 564. in quibus 1184. Radices occurunt.*
- 24. *Illi versiculi sunt stellulae notati in tribus Psalteriis.*
- 25. *Docetur ubinam ceteræ 683. Ra- dices in toto V.T. investigandæ sint.*
- 26. *Versus illi 546. enumirantur.*
- 27. *Ipsissimæ voces, in illis versibus occurentes, recensentur in Ma- nuali meo.*
- 28. *Psalmi sunt carmina. Ratio da- tur, quare aliquando ea occurrant.*
- 29. 30. *Enumerantur pleraque car- mina V.T. Antiquitas poësios de- monstratur.*
- 31. *Queritur: An metrum carmi- num sacrorum sit notum?*
- 32. 33. *Differentia inter carmina sa- cra & profana ostenditur.*
- 34. *Carmina sacra non constant me- tro, sed tantum fuerunt ad Musi- cam ita accomodata ut cantari po- tuerint.*
- 35. *Judei cantillant libros non poë- ticos.*

S E C T I O . I .

Hactenus de prima & secunda Veteris T. parte egimus, sub- sequitur jam ejusdem pars tertia, quæ nomine **הָגִיאֹת** *Hagio- graphorum* denotatur; suntque sequentes duodecim libri,

scil. Psalmi, Proverbia, Job, Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Ecclesiastes, Esther, Daniel, Esdras, Nehemias & Chronica.

I. De P S A L M I S.

II. Primus liber inter Hagiographa est Psalterium, quod ab Hebreis **תְּהִלָּה** (contracte **תְּהִלָּה**) *hymni, laudes*, & à Græcis **λατήνειον** vocatur: quia laudes Dei in illis continentur.

III. Fortè objicit nonnemo, & dicet: Psalmi non rectè vocantur hymni & laudes: nam in illis multæ querelæ, deprecations & gratiarum actiones continentur.

Respondeo. Quando Psalmi vocantur laudes, tum à majori & posteriori parte desumitur denominatio: laudes enim constituant maximam partem Psalmorum. Similiter liber Proverbiorum etiam vocatur **תְּבַדֵּל** *Proverbia*, cum sciamus non tantum sententias proverbiales, sed etiam multa scita Sapientum & ænigmata in eo contineri.

IV. De Psalmis *primo* queritur. Quis eorum est Auctor?

Respondeo. 1. Chrysostomus & Augustinus autumant Davidem omnium centum & quinquaginta Psalmorum esse auctorem; horum quosdam ore proprio cecinisset, aliorum verò sola argumenta dictasset, eaque tradidisset cantoribus, qui ex traditis argumentis carmina fecissent, & ad varios cantus, variaque organa musica accommodassent, illaque propriis nominibus inscripsissent.

2. Alii, è quorum numero sunt Aben Ezra, Hieronymus, aliique quamplurimi, eam sententiam verosimiliorem esse arbitrantur, quæ statuit plerosque quidem Psalmos à Davide, reliquos vero ab aliis auctoribus esse compositos.

V. In universum decem vulgo Psalmorum Auctores statuuntur, scil. *David, Moes, Salomon, Asaph, Ethan, Heman, Idithun*, & tres filii *Korah*, scil. *Afir, Elkana & Abirsaph*, qui communis studio quosdam Psalmos dicuntur composuisse. In numero denario plerique Doctores conveniunt, sed in specificandis personis parumper discrepant. Quidam inter hos decem Psalmorum auctores numerant *Abrahamum, Esdram, Adamum & Melchisedecum*: sed nos priores decem retinemus.

VI. Primus & præcipuus auctor Psalmorum est Rex & Prophetæ David, qui composuit Psalmos *septuaginta quatuor*, qui nomen ipsius in frontispicio Psalmorum Hebraicorum hoc fere modo præ se ferunt: **לְדוֹד** vel **שְׁנִינָן לְדוֹד**; **לְדוֹד** vel tantum; **לְדוֹד**

תַּהֲלָה ; מִשְׁכֵּל לְדֹרֶת ; חַפְלָה לְדֹרֶת ; מִכְתֵּם לְדֹרֶת ; vel תַּהֲלָה ; מִשְׁכֵּל לְדֹרֶת ; חַפְלָה לְדֹרֶת ; מִכְתֵּם לְדֹרֶת :

Suntque 74. sequentes :

3. 8. 14. 19. 24. 29. 35. 40. 54. 59. 64. 86. 110. 133. 142.
4. 9. 15. 20. 25. 30. 36. 41. 55. 60. 65. 101. 122. 138. 143.
5. 11. 16. 21. 26. 31. 37. 51. 56. 61. 68. 103. 124. 139. 144.
6. 12. 17. 22. 27. 32. 38. 52. 57. 62. 69. 108. 131. 140. 145.
7. 13. 18. 23. 28. 34. 39. 53. 58. 63. 70. 109. 132. 141.

Præter hos septuaginta quatuor Psalmos , tali nomine in principio insignitos , composuit David adhuc *triginta octo* alias Psalmos , tali inscriptione nominis carentes;

Suntque 38. sequentes :

1. 33. 67. 104. 107. 113. 116. 119. 123. 128. 134. 146. 149.
2. 43. 71. 105. 111. 114. 117. 120. 125. 129. 135. 147. 150.
10. 66. 102. 106. 112. 115. 118. 121. 126. 130. 137. 148.

David ergo simul composuit Psalmos centum & duodecim.

VII. *Secundus Auctor Psalmorum* , ex sententia Aben Ezra , est aliquis Moses , fortè non Prophetæ Moses , auctor Pentateuchi , sed unus ex Cantoribus Davidis . Verum Hieronymus putat hunc Mosen fuisse Prophetam Mosen , scriptorem Legis . Ut ut sit , Mosen aliquis posteritati reliquit undecim Psalmos se mutuo ordine sequentes , scil. à Psalmo nonagesimo , qui sic incipit תַּהֲלָה לְמִשְׁכֵּל Oratio Mosis , & alii decem ordine sequentes . Etiam si Psalmi decem sequentes nomen Mosis , ad modum Psalmi nonagesimi , præ se non ferant , nihilominus Mosi adscribuntur : nam Psalmi , nominis proprii inscriptionem non habentes , addicuntur ut plurimum illis auctòribus , quorum ultimò nominatim facta est mentio .

Sunt igitur 11. sequentes :

90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VIII. *Tertius Auctor* est Salomon filius Davidis , qui Psalmum septuagesimum secundum composuit , qui incipit nomine Salomonis טַלְוָנִים ? &c. Athanasius Salomoni , præter hunc , adhuc duos alias Psalmos adscribit , scil. 67. & 127. quorum posterior etiam nomen Salomonis præ se fert . Non desunt , qui opinantur Salomonem etiam composuisse Psalmos , qui *Canticagraduum* dicuntur , scil. à Psal-

mo 120. usque ad 134. Sed ex sententiâ Hebræorum Salomon unius tantum Psalmi, nempe 72. auctor statuitur.

IX. *Quartus Auctor Psalmorum est Asaph*, qui fuit princeps inter cantores, præsonantes cymbalis æncis. *Hic composit duodecim Psalmos*, qui nomine Asaph inscribuntur;

Suntque 12. sequentes:

50. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83.

X. *Quintus Auctor est Ethan*, qui conscripsit Psalmum octuagesimum nonum, qui incipit לְשָׁבֵל תִּתְפֹּן. *Hic Ethan* tantâ sapientiâ prædictus fuisse creditur, ut nemo hominum unquam Præter Salomonem ipso fuerit sapientior.

XI. *Sextus Auctore est Heman*, qui modulatus est Psalmum octuagesimum octavum, ubi in versu primo scribitur, מִשְׁבֵּל תִּתְפֹּן. *Hunc Psalmum* filiis Korah cantandum dedit; & propterea tam suo quam ipsorum nomine inscribitur.

XII. *Septimus Auctor statuitur Iduthun*, cantor eximus, qui cantasse dicitur Psalmum trigesimum nonum, qui incipit לְקַנְתָּה לִירֹחֶן. *Sed hic Psalmus à nonnullis adscribitur Davidi* propter nomen Davidis, quod in frontispicio gerit: & propterea paulo superiusum Davidi adscriptus. *Hinc Iduthun à Salomone Jarchi* non numeratur inter auctores Psalmorum: sed hi sequentes, scil. Adam, Melchisedek, Abraham, Moses, David, Selomoh, Asaph, & tres filii Korah.

XIII. Reliqui Psalmographi sunt tres filii Korah, scil. Asir, Elkanah & Abirsaph, qui junctis operis undecim Psalmos, titulum לְבִנֵי קֹרַה præse ferentes, composuerunt;

Suntque hi sequentes:

42. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 84. 85. 87. 88. Si quis plura de Auctorisbus Psalmorum desideret, adeat Sextum Senensem in Bibliotheca pag. 12. & sequentibus.

Quæritur: An non dantur plures Psalmi authentici, quàm 150. jam enumerati?

Respondeo. In Versione LXX. Interpretum superioribus Psalmis 150. annumeratur Psalmus 151. qui continet certamen Davidis cum Goliatho. Inscriptio Latinè translata ita sonat: *Psalmus hic peculiariter Davidi, & extra numerum reliquorum inscriptus est, quum singulari certamine Goliathum stravisset.*

P S A L M U S 151.

1. Parvus eram inter fratres meos , & adolescentior in domo patris mei , pascens oves patris mei.
2. Manus meæ construxerunt organum , & digitæ meæ concinnaverunt Psalterium.
3. Et quis annunciabit domino meo ? Ipse dominus , ipse exaudit.
4. Ipse emisit angelum suum , & assumpsit me ex ovibus patris mei : & unxit me oleo unctionis suæ.
5. Fratres mei pulchri & magni : Dominus in eis non sibi bene complacuit.
6. Exivi in occursum alienigenæ illi : & ipse me execratus est in Iodilis suis.
7. Ego autem extorquens ab eo gladium ipsius , decollavi eum , & abstuli opprobrium ex filiis Israël.

Vide hunc Psalmum Græcè in Bibliis Polyglottis , & in Versione Græca LXX. Interpretum , quæ Londini anno 1653. edita est. Sed hic Psalmus non est authenticus : nam nullus sive Græcus , sive Hebræus , sive Latinus sacræ Scripturæ Interpres ullam ejus Psalmi 151. facit mentionem , nisi fere solus D. Athanasius , qui in Synopsi divinæ Scripturæ hunc Psalmum nominatim inter Canonica scripta recenset. Etiam Hebræi nunquam hunc Psalmum pro Psalmo Canonico receperunt. Vide Bibliothecam Sixti Senensis pag. 38.

XIV. Secundò queritur. Quis Psalmos in unum volumen collegit , & in hunc ordinem redegit ?

Respondeo. Communis opinio statuit Esdram Prophetam , postquam ex captivitate Babylonica reversus esset , omnes Psalmos antea dissipatos & dispersos in unum volumen hinc inde collegisse , & hoc ordine disposuisse. Athanasius tamen hanc collectionem Psalmorum ante captivitatem Babyloniam ab amicis Regis Ezechiæ esse factam asserit. Vide Sextum Senensem Biblioth. p. 14.

XV. Tertiò queritur. Quare in numero Psalmorum inter Latinos , Græcos , & inter Hebræos est quædam differentia ; scil. quod Psalmus , exempli gratia , juxta Textum Hebræum trigesimus sit in versione antiquâ Græcâ & in Vulgatâ tantum vigesimus nonus?

Respondeo. Græci & Latini solent Psalmos 9. & 10. nec non 114. & 115. conjungere , & ex illis binis unicum Psalmum componere ;

& ut numerus Psalmorum nihilominus esset completus, solent singulos Psalmos, scil. 116. & 147. in duos Psalmos discerpere. Hæc discrepantia numeri non tantum in Græcâ & Latinâ versione, sed etiam in Scriptis Patrum est usitata: propterea Scripta Patrum legentibus hoc observandum est, ne Lectores vel male Psalmos à Patribus citatos, vel vitium Typographi esse arbitrentur.

XVI. Inter Psalmos præstantissimos, illustria argumenta continent, septem sunt, qui secundùm Alphabeti seriem dispositi sunt; scil. 25. 34. 37. 111. 112. 119. 145. Et propter hanc causam in Bibliis Belgicis & nonnunquam etiam in aliis aliarum linguarum Bibliis nomina Alphabeti Hebraici illis septem Psalmis, & quatuor prioribus capitibus Threnorum Jeremiæ præponuntur. Attamen singuli versus illorum Psalmorum non incipiunt à singulis diversis alphabeti literis. Aliquando duæ literæ eidem versui includuntur; nonnunquam in primo versu ratio alphabethi habetur, & in secundo negligitur: quæ omnia in ipsis Psalmis videri poterunt.

In Psalmo vigesimo quinto literæ נ & י versui quinto includuntur, & deest litera פ; sed è contra duo versus à litera נ incipiunt.

In Psalmo trigesimo quarto omnes literæ alphabeti occurrunt, sed rursum literæ נ & י in unico versu sexto continentur.

In Psalmo trigesimo septimo fere secundus quilibet versus ordinem alphabeti observat, sed excipiuntur versus 7. 8. 20. 21. 29. 30. 34. 35. in quibus literæ alphabeti immediatè se mutuo sequuntur. Etiam deest versus incipiens à y. Reliqui versus intermedii, & versus 28. & 29. immediatè sequentes, nullam rationem alphabeti observant.

In Psalmo centesimo undecimo & centesimo duodecimo singulis versibus binæ, sed versui 9. & 10. ternæ includuntur literæ.

Longè alia est ratio in Psalmo centesimo decimo nono. Ille enim constat octuplis Alphabetis, & octoni versus semper ab eadem litera incipiunt. Ex. gr. Omnes priores octo versus incipiunt à litera Aleph, octo sequentes à litera Beth, & sic deinceps usque ad finem. Hinc in Bibliis Belgicis & in Psalteriis ante singulas pausas, quæ sunt viginti duæ, præmittuntur nomina Alphabeti Hebraici. Hic Psalmus, quia toties ab eadem Alphabeti litera incipit, à Christianis nonnullis vocatur *Magnum Alphabetum Christianorum.*

In Psalmo centesimo quadragesimo quinto omnes literæ Alphabeti, exceptâ literâ Nun, occurrunt.

XVII. Cum revera in Psalterio inveniantur septem Psalmi alphabetici, mirum est quare Hieronymus in epistola 155. ad Paulam Urbicam scribat, *Quinque tantum Psalmos inveniri alphabetice dispositos, fallique eos, qui plures existimant.* Forte Psalmos 111. & 112. constantes tantum decem versibus, exclusit: sed sine causa.

XVIII. Hinc queritur. Quare Auctores Psalmorum quosdam Psalmos juxta seriem Alphabeti Hebraici disposituerunt?

Respondeo. Ut subvenirent imbecillitati memoriae: nam illa facilis memoriae imprimuntur, & impressa tenacius haerent, quæ secundum ordinem alphabeticum disposita sunt, quam illa, quæ eodem ordine alphabeticō deſtituuntur.

XIX. Integrum Psalterium Hebraicum à Judæis dividitur in quinque libros, quorum *primus* comprehendit Psalmos quadraginta & unum, & clauditur hisce vocibus אָמֵן אָמֵן אָמֵן Amen & amen.

Ante Psalmum 42. habentur haec voces קְפַר שְׁלִישׁ liber secundus: quia ibi liber secundus Psalterii incipit. Hic liber secundus Psalterii finitur Psalmo 72. ubi etiam in versu penultimo occurunt voces אָמֵן אָמֵן.

Ante Psalmum 73. habetur קְפַר שְׁלִישׁ liber tertius: quia ibi liber tertius incipit, qui etiam terminatur vocibus אָמֵן תְּלִוִיהָ, quæ in fine Psalmi 89. occurunt.

PSalmus nonagesimus est initium קְפַר רביעי libri quarti, & finitur cum Psalmo centesimo sexto, cuius finis est אָמֵן תְּלִוִיהָ.

Tandem sequitur קְפַר חמישׁ liber quintus, incipiens à Psalmo 107. & finiens cum ultimo Psalmo, qui terminatur voce תְּלִוִיהָ.

XX. Medius versus Psalterii invenitur in Psalmo 78. vers. 36. ubi immediatè in Psalterio Hebraico ante illum versum, vel in margine habentur haec voces חמשׁ הַסְּפָר medium libri: quia ille versus, incipiens à voce וַיִּפְתֹּח, est medius versus totius Psalterii.

XXI. In Psalterio inveniuntur versiculi 564. in quibus omnes voces Psalmorum inveniuntur; quos si quis continua lectione evolveret, is facillimo negotio totum Psalterium intelligeret. Quid dico Psalterium! Imo illi versiculi, probè cogniti, cuivis magno adiumento effent ad integra Biblia Hebraica intelligenda. Nam omnes voces Radicales Veteris T. tam Hebrææ quam Chaldææ secundum Lexicon Buxtorfii sunt 2129. ex quibus, subtractis vocibus Chaldaicis, integer numerus vocum purè Hebraicarum Radicalium manet 1867. at ex iis, in his versiculis sequentibus annotatis, reperies voces Radi-

Radicales usitatores 1184. Qui igitur benè enucleaverit hos annotatos versiculos, is cognoscet omnes Veteris Testamenti Radices, exceptis solummodo 683. fere inusitatoribus.

XXII. In toto Psalterio inveniuntur versiculi 2527. ergo si aliquis velit cognoscere totum Psalterium, ei tantummodo opus est diligenter perambulare hos 564. versiculos, qui quartam partem totius Psalterii non constituant.

XXIII. Placuit breve aliquod Schema ex Lyra Prophetica Davidis BYTHNERI hic exhibere, in quo illi 564. versiculi continentur, quæ omnes voces totius Psalterii comprehendunt.

<i>Psal. vers.</i>
1 4	6	9	17	21 3	23
2 1	13	14 1	19	7	32 4
2	14	3	26	10	6
6	8 2	15 3	27	22 7	9
8	3	4	29	8	33 2
9	4	5	30	10	7
12	8	16 1	32	13	10
3	9	4	35	15	14
8	9 1	5	37	16	34 6
4	4	6	41	21	12
5	7	17 3	43	25	35 6
8	17	4	46	23 4	8
5 1	21	5	19 2	5	12
4	10 2	8	3	25 2	13
9	3	9	5	27 4	14
10	7	10	6	12	15
11	8	12	7	14	16
13	9	14	8	29 7	19
6 1	10	15	11	9	21
3	18	18 2	12	30 1	36 4
4	11 3	3	13	6	9
7	6	5	14	12	37 2
8	12 2	8	20 4	31 4	4
7 1	6	9	6	14	21
5	7	11	9	21	34

DISSERTATIO VII.

Psal.vers.	Psal.vers.	Psal.vers.	Psal.vers.	Psal.vers.	Psal.vers.
35	9	59 7	27	19	65
38 6	10	60 2	28	20	71
7	14	4	31	75 4	79 1
8	15	5	32	6	11
9	48 3	6	69 3	9	80 6
11	8	10	9	76 6	9
19	14	62 4	13	7	10
39 2	49 4	11	16	12	11
3	9	12	22	13	12
4	15	63 2	26	77 2	13
5	50 2	11	32	3	14
6	13	12	71 6	10	16
7	18	64 4	18	18	17
11	19	7	72 6	19	81 4
12	21	8	9	20	7
14	51 6	65 10	10	78 2	12
40 3	8	11	13	9	13
5	9	13	16	10	83 11
15	20	14	17	16	14
41 4	52 4	66 11	73 4	21	16
42 2	7	15	6	24	84 4
5	55 3	68 5	7	26	7
8	4	6	8	27	11
11	6	7	11	31	85 11
44 6	9	8	12	36	88 6
11	15	9	19	41	9
13	22	10	20	43	10
14	23	12	21	44	11
15	56 2	13	28	45	13
17	57 5	14	74 1	46	16
23	7	15	5	47	89 9
45 1	58 5	17	6	48	11
22	6	18	8	50	24
23	7	20	14	51	40
25	9	22	15	52	41
8	10	26	17	58	42

Psal. vers.
45	5	37	115 6	5	140 4
90 4	9	39	7	123 2	11
5	104 2	42	116 12	4	12
10	3	43	16	124 7	141 3
91 4	4	47	118 12	125 5	6
6	11	107 13	22	126 4	7
7	12	14	27	6	9
10	15	16	119 18	127 2	142 1
13	17	20	20	3	144 2
14	18	27	21	5	6
92 7	22	30	28	128 3	10
8	25	34	39	129 3	12
11	26	37	40	6	13
13	28	39	51	7	14
94 13	105 15	40	60	131 2	15
14	16	41	61	132 8	145 14
17	20	109 4	66	14	146 4
19	25	11	67	133 2	8
95 4	30	16	69	135 4	147 3
8	31	18	70	7	4
10	33	19	78	136 15	9
97 2	34	24	83	24	10
7	40	29	103	137 2	14
98 4	41	110 1	113	3	16
6	106 13	3	118	9	17
8	15	4	119	139 3	18
99 1	19	6	120	7	148 5
101 5	25	113 6	122	8	149 4
102 4	27	7	131	12	6
7	28	9	133	15	8
8	30	114 1	147	16	150 4
18	32	4	176	19	5
103 3	33	8	120 4	20	6

XXIV. Ut Lectores ab hoc onere annotandi hos 564. versiculos
in Psalteriu liberarem, placuit in tribus Psalteriis, scil. in Psalteriis pu-

rè Hebraicis, in Hebraico-Latinis, & in Hebraico-Belgicis, à me anno 1666. Amstelodami per Josephum Athiam editis, hos 564. versiculos notare, & stellulis à ceteris versiculis distingue.

XXV. Si quis porro querat: Ubinam occurrant cæteræ 683. Radices inusitatores, quæ non inveniuntur in Psalmis?

Respondeo. Ecce, eæ investigari poterunt in hoc sequenti Catalogo, in quo post invicem enumerantur extoto Veteri T. versiculi 546. in quibus cæteræ Radices, in Psalterio non occurrentes, inveniuntur.

Dices. In iis 546. versiculis Veteris T. hic infra annotatis, inveniuntur quidem Radices 812. & dictum est tantum restare Radices 683. Quid ergo sibi volunt Radices illæ 129. superfluæ?

Respondeo. In his sequentibus versiculis non tantum occurunt Radices purè Hebraicæ, sed etiam nonnullæ fere Chaldaicæ: ex. gr. אָנָּה Deut. 32.36. תְּהִלָּה Hos. 13.1. &c. Hæ Radices, descriptæ in libris Hebraicis Veteris T. quodammodo Hebraicæ fiunt. Tantum igitur in hoc Catalogo omittuntur Radices mere Chaldaicæ in Danielie & Ezra occurrentes.

XXVI. Catalogus versiculorum 546. Veteris T. in quibus cæteræ Radices, in Psalterio non occurrentes, inveniuntur.

cap.	yf.	cap.	yf.	cap.	yf.	cap.	yf.	cap.	yf.	cap.	yf.	cap.	yf.
<i>Genes.</i>		33	33	19	9	19		17		25		30	<i>Numer.</i>
	24	17	37	25		31		37		<i>Levitic.</i>		39	
1	2	25	40	11	12	15	27	5		1	12	41	4
2	5	65	41	12		22		8				45	6
	14	25	6	23	13	16	28	17		15	14	10	9
11	6	30	42	4	15	6		18	2	2	15	3	11
14	20	26	20	43	20		8	19	6	14	16	12	5
15	2	27	9	47	23	16	31		20	20	19	10	15
	10	28	12	49	11		33	28	10	6		28	16
	17	30	20		12	21	3	32	11	7	20	27	22
												32	
17	11		35		17		6	33		9	21	20	23
18	15		37	<i>Exodus</i>	24	6	29	20		16	22	23	24
19	9	31	7		25	5	30	32		19	24	12	31
	26		18	2	3	26	1	32	16		30	25	25
21	16		19		9		9	34	33	42	26	44	
	23	32	33	5	6		12	35	22	13	5		

De Hagiographis.

77

cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.	cap. yf.
Deuter. 3	16 21 16	19	14	55 13	49 24	28	24	
	22 24 22	24	32	4 56	10 50	15	30	2
3 4 4	18	I. Reg. 5	2	5 57	9 51	30	31	5
7 1	21		24 33	1	20	34	32	2
	13 5	10 2	8	27	7 59	5		
13 18	11 4	23 7	4	9	10	Ezech.	39	15
14 5	25 6	1	19	19 61	10 1	4	41	16
15 8	26	8	9 4	20 63	17	7	42	12
18 10	28	9	6	23 64	1 14	43	13	
21 20	6 22	15	17 34	11 65	4 2	6	44	18
22 8	9 4	38	18	15	25	10	47	2
	19	37 7	33 10	15 36	12 66	24	9	13
23 3	16 18	42 11	1	37 30	Jerem. 5	1	Hosae.	
25 5	29	46	8	38 14		8		
	14 19	30 21	27	15 40	15 2	11 9	2	3
26 4	I. Sam. 13	II. Reg. 2		19	25	4	5	13
27 4			18	20 9	14 12	14	8	6
28 27	2	14 4	39	21	22	25 13	10	12
32 15	33	42	14 12	41 7	10 7	11	13	1
24 6	11 5	23	19 42	4 11	16	18		5
	18 6	18	16 7	44 8	14 9	16		14
34 13	6 7	1	9	12 16	5	40	Foel.	
36	21 10	22	18 5	14 17	16 17	4		
33 3	15 33	12 9	19 16	19 19	7	9	1	4
16 17	7	18 20	22 46	1 22	14 21	3		11
22 19	20	19 29	22 18	6 25	34 22	20		17
25 21	9	23 11	26 20	47 13	29 26	23	3 2	20
Jesua.	25 22	25 1	27 4	48 9	31 22	18 4		13
	28 24	Jesaja.	9	49 10	29	24	Amos.	
2 18	30 12		28 10	51 8	38 22	40		
10 40	II. Sam. 1	6	17	14 39	3 24	5 3	12	
14 6		22	24	20 46	4	6 5		11
22 8	3 14	3 6	25 53	6 47	3 26	4 6		3
Judic.	13 9	16	27	7 48	26	10		10
2 18	19 5	18	30 6	11 37	28 27	15 7		7
					37	17	cap.	14

cap.	ysf.	cap.	ysf.	cap.	ysf.	cap.	ysf.	cap.	ysf.	cap.	ysf.
9	1	Zachar.	18	8	13	27	24	14	Eccles.		10
5	2		19	13	15	12	25	4	1	15	9
Jona.	4		21	12		15	35	16	2	1	11
					14		27	37	11		24
1	12	9	15	23	2	16	8	38	28	7	4
4	6	10	1	24	22		15		38	13	15
	11		8						10	1	3
Micha.	12	10		26	18	17	1	18	5	12	3
									2		7
2	4	Malach.	27	22	19	3		23	3		1
6	14	1	28	3	20	18		30	7	3	12
Nahum.	13		4	29	21	21	24	40	12	6	8
									9		3
2	4	3	20	30	15		32	18	8	1	7
	11							5		8	5
				21	17	24	8		Ruth.	2	1
					28		16	41	9		I. Chron.
	13	Proverb.			33	26	9	11	1	13	16
3	2				31	24	28	13	2	14	10
	17	3	6	10			7		3	13	12
			8				8	20	16		
										14	13
										15	12
										15	27
Habak.					Job.		18	21	Threni.	4	4
									Cantic.	21	27
2	5	7	16	4	12	3		1		2	18
	11	10	8	6	5	6	1	17	3	9	II. Chron.
									11	8	
										10	
3	17	15	19		17		25	2	10		
	16	26	7		5	32	6		16		
Zephan.										15	16
					30	9	9	21		2	6
2	9	17	14		12	33	20	11	Daniel.	3	36
										8	16
								13			

XXVII. Ut adhuc magis Philohebræos juvarem, placuit edere Manuale Hebræo-latino-Belgicum, in cuius fine, ordine secundum libros Veteris Test. describo omnes illas voces Radicales, in Psalterio non occurrentes, unà cum versione Latina & versiculis, in quibus eæ voces occurrent. Illud Manuale etiam secundâ vice est editum.

XXVIII. Psalmi sunt Carmina, quæ olim David aliique Viri sancti, & nunc Judæi in Synagogis publicè canunt. Placuit enim Deo non tantum solutâ & simplici oratione, sed etiam ligatâ & concisâ voluntatem suam hominibus per sanctos Scriptores revelare : tum

ut

ut hæc concisa oratio imbecilli memoriæ subsidium præstaret ; tum etiam ut animi cantantium piâ & insigni hac modulatione magis moverentur, & ad Deum ardenter pietatis studio elevarentur. Lætitia , nonnunquam etiam tristitia ad carmina effundenda animos Scriptorum incitavit.

XXIX. In omnibus pastibus Veteris T. Carmina inveniuntur.

Exodi Cap. 15. describitur Canticum Israëlitarum per mare rubrum transuentium.

Deuteronomii Capite 32. Mosis Carmen enarratur.

Judicum Capite 5. Deboræ & Baraki Carmen Eucharisticum occurrit.

In his tribus antecedentibus Capitibus & in Capite 22. secundi libri *Samuelis* , ut Lectores admonerentur illa contenta esse Carmina, ligataque oratione constare, regulæ non continuâ sed interruptâ serie in Bibliis Hebraicis, præcipue majoribus, proponuntur.

In primo libro *Samuelis* Capite 2. Hannæ suspiria effunduntur.

Caput tertium prophetæ Habakuk ab ipso Propheta oratione ligata literarum monumentis traditum est.

Liber *Jobi* à versu 2. Capitis 3. usque ad versum septimum Capitis ultimi Carminibus constat. Hieronymus arbitratur Jobi versus esse hexametros ex dactylo & spondæo mixtos.

Proverbia Salomonis , & quatuor priora Capita *Lamentationum Jeremiahiæ* à Viris Sanctis in Veteri Test. decantata fuerunt. In *Threnis* sunt quatuor Alphabeta, quorum duo priora, testante Hieronymo, conscripta sunt versu à metro Sapphico non multum dissimili; quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, & ab una litera incipiunt, Heroici Carminis comma concludit. Tertium verò Alphabetum Trimetro Alphabeto contextum est, & à ternis literis, sed eisdem, trini versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo & secundo. *Vide Sext. Senens. p. 16.*

XXX. Hinc jam ipso jubare meridiano clariùs illucescit Poësin esse artem perantiquam, & non nuperrimè demum inventam : nam simul cum Verbo Dei, quo nullum scriptum antiquius in rerum natura invenitur, lucem aspergit.

XXXI. Occasione horum Carminum primò queritur : An metrum Carminum Hebraicorum in Bibliis occurrentium sit notum ?

Respondeo. Multi conati fuerunt Carmina Veterum ad certas clas- fes

fes referre: sed an rectam rationem scandendi Carmina invenerint; multi non sine ratione dubitant. Hodierna Carmina Hebraica, Judæis & Christianis usitata, multis parasangis distant & differunt à Carminibus Veterum: propterea ex Carminibus hodiernis non licet judicare de Carminibus Veterum. Hieronymus etiam testatur Carminum genera, veteribus Judæis usitata, diversa fuisse ab illis Carmi-nibus, quæ suo tempore usitata erant: præterea afferit Judæos modum Carminum Hebraicorum ab Arabibus mutuasse.

XXXII. Secundo queritur. Quænam est differentia inter Carmina Hebraica in Veteri Test. usitata, & inter carmina Hebraica hodierna, quæ à Judæis & Christianis passim componuntur?

Respondeo. 1. Carmina Hebraica, usitata in Veteri T. sunt compo-sita ad modum Carminum Belgicorum ex metro continente certum syllabarum numerum: sed cætera carmina Hebraica componun-tur ad modum Carminum Latinorum, quæ constant metro con-tinente pedes certæ mensuræ.

2. In Carminibus sacrī rationem rhytmī non habuerunt, sed si spontè prodiret, & fortuitò eliceretur, tum scriptis mandabatur; aliter rhytmum non curarunt: sed Judæi in Carminibus hodiernis Hebraicis diligentem rhytmī rationem habent. Hac in parte Judæi hodierni imitantur Carmina Belgica, & nonnulla carmina Latina, quæ etiam in fine rhytmo clauduntur: exempli gratia:

*Gutta cavat lapidem non vi, sed sœpe cadendo,
Sic doctus fies non vi, sed sœpe studendo.*

3. In Carminibus hodiernis Hebraicis decem propriæ vocales sunt longæ & quatuor impropriæ tantum breves, cum in soluta oratione tantummodo quinque breves vocentur: sed, num eadem etiam longæ fuerint in Carminibus sacrī, dubium est.

XXXIII. Ex his verisimiliter concludimus rationem Carminum sacrorum non esse notam, nec eadem ad trutinam Carminum ho-diernorum esse expendenda. Prophetæ in Veteri T. modulabantur Carmina sua per varios accentus Hebraicos, qui docebant vocem esse attollendam, vel deprimendam, vel prolongandam, vel alio quo-cunque modo dirigendam.

XXXIV. Quia nemo hactenus inventus est, qui rationem metri-carminum Veteris Test. sine contradictione aliorum descripsit; ideo

ideo sunt nonnulli, qui non sine rationibus putant carmina sacra non constare metro certo ad leges poëeos adstricto, sed tantum esse carmina ad Musicam ita accommodata, ut potuerint cantari. Sicuti cantiunculae Belgicæ vel Latinæ Ecclesiasticae, solutæ legibus metricis, sine consideratione syllabarum longarum aut brevium cantantur, ita etiam Carmina Hebraica videntur sine legibus metricis & sine consideratione talium syllabarum fuisse cantata. Nam si certum aliquod metrum fuissest, procul dubio Paraphrastæ Chaldæi, Talmudici, vel ulli alii Rabbini illud novissent: sed omnes de eo tacent, & nihil certi de eo proferunt. Scaliger in Animadv. ad Chron. Eusebii p. 6. b. ita fatur: *Neque in Psalterio neque in Threnis ullum canticum est metricis legibus adstrictum, sed est mere soluta oratio, charactere poetico animata.* Carmina igitur Veteris T. fuerunt cantata: & propterea vocantur non minibus מומר, שיר, denotantibus cantiones aut Psalmos. Imo etiam certis melodiis fuerunt accommodata, uti appareat ex multis inscriptionibus, quæ vel instrumenta musica, vel alias cantiones denotant, secundum quarum melodias etiam hæc carmina decantabantur: ut בְּנֵגִינָה Ps. 4. 1. עַל הַשְׁמִינִית Psal. 12. 1. עַל שְׁוִזָּן עֲדוֹת Psal. 46. 1. עַל עַל מִלְּמֹת Psal. 8. 1. Psal. 60. 1. &c.

Regeret forte aliquis: quod ergo nulla videatur esse differentia inter Carmina in Psalmis, in Canto Canticorum, in libro Jobi ac alibi occurrentia, & inter prosam aliorum librorum.

Resp. Magna statuitur differentia, etiamsi negemus proprie dictum metrum inveniri in libris poetis. Nam carmina sunt, quæ cantui fuerunt accommodata, sed sine certo metro. Verum cæteri libri nunquam vocantur carmina, nec unquam fuerunt cantati, neque etiam cantui fuerunt accommodati. In Carminibus ergo Veteris Test. non est mere soluta oratio, qualis invenitur in cæteris libris, sed est oratio syllabarum & vocum certo numero ad melodiam adstricta. Vide hæc probabilitibus rationibus doctè probata ab Augusto Pfeiffero, Professore Wittenbergensi, in Diatribe Philolog. de Poësi Hebraica.

XXXV. Judæi hodierni in legendis libris non Poëticis rationem accentuum observant; & in Synagogis suis Pentateuchum publicè cantillant ac si Carmen aliquod esset: propterea Buxtorfius in Epitome Grammaticæ suæ cap. 5. ait accentus habere triplicem usum,

quorum primus designat musicam, sive rationem cantus apud Ju-
dæos. Sed ille usus plane est nullus apud Christianos: quia illi Vetus
Test. non cantillant, sed legunt.

DISSERTATIO OCTAVA,
DE
HAGIOGRAPHIS,
PARS POSTERIOR.

- §. 1. Proverbiorum appellations, & rationes earum.
2. Olim de divina auctoritate ejus libri pro tempore fuit dubitatum.
3. Auctores collectionis assignantur.
4. Jobi historia non est parabola.
5. Tempus quando vixit ignoratur.
6. Auctor libri Jobi est ignotus.
7. 8. Auctoritas Jobi est divina, ejusque stylus est difficilis.
9. 10. Primus ex §. libellis, publicè prælegi solitus, est Canticum Canticorum. Ratio ejus appellations assignatur. Lectio ejus in Iudeis olim interdicta fuit.
11. Auctor libri Ruth est ignotus. Carpzovius laudatur.
12. 13. Threnorum appellatio & contentum. Nomina alphabeti versibus plerorumque capitum præponuntur.
14. 15. Ratio nominis קְהַלָּה Ecclæsiastis.
16. Olim fuit dubitatum de auctoritate Ecclesiastis: tum quia videbatur contradictoria continere; tum quia quedam videbantur haeresin sapere.
17. 18. Auctor ejus est Salomo. Inquiritur de tempore quando conscripsiterit.
19. 20. Ratio appellations libri Esther & nominis Regina inquiritur.
21. 22. Vocatur Volumen Estheræ. Solet exscribi & circumvolvi.
23. 24. Kegaiæ corniculum (Matth. 5. 18.) septem literis superponitur.
25. Auctor Estheræ assignatur.
26. De auctoritate Estheræ pro tempore refuit dubitatum.
27. Qualia fiant in festo Purim, explicatur.
28. Progenies & captivitas Danielis.
29. Daniel est Prophetæ; ejus libri divisio. Immerito è numero prophetarum extraditur.
30. Ob duas rationes Judei tanti non faciunt Hagiographa, quanti ceteros libros.
31. Daniel raro à Judeis legitur.
32. In Daniele & Esra occurruunt nonnulla Capita Chaldaica. Rationes allegantur tres.
33. Ratio datur, quare versus 11. cap. 10. Jeremia sit Chaldaicus.
34. Sol-

34. Solvitur obiectio, quasi V.T. Hebraicum jam non sit authenticum.
35. Explicatur, quomodo lingua Chaldaica Danielis & Esrae vocetur Syriaca.
36. Danielis & Esrae Capita Chaldaica sunt translata in linguam Hebraicam.
37. Daniel conscripsit librum suum in captiv. Babyl.
38. 39. Esras libris sui est auctor, & male cum aliis confunditur.
40. Nehemias libri sui est auctor. Rationes dantur, quare vocetur nomine Esrae.
41. 42. 43. De Chronicorum appellatione & auctore inquiritur. Latini & Graeci ea in duos libros primi diviserunt.

2. De PROVERBIIS.

SECTIO I.

Superiori dissertatione de Psalmis in specie, & de Carminibus Hebraicis in genere egimus; jam *Salomonis* liber sequitur, qui Latinis *Proverbia*, Hebræis קְרָבָה à materia, vel à prima voce & Græcis προπομψαν vocatur; quia in illo similitudines, adagia, & vulgatæ quædam sententiae de rerum humarum variis eventibus ad vitæ nostræ institutionem continentur.

II. De auctoritate hujus libri, utrum inter Canonicos numerari, an vero è Canonorum choro eliminari debat, olim multi ex Hebræis dubitarunt; quemadmodum quidam olim ambigebant, & judicium pro tempore suspendebant circa epistolam ad Hebræos, circa epistolam Jacobi, & circa alios Textus. Attamen posterioribus temporibus Judæi unanimi consensu hunc librum Proverbiorum inter Canonicos numerarunt.

III. Auctor Proverbiorum est quidem Salomo, sed an Ille etiam omnia illa Proverbia in unum librum collegerit non adeo certum est. Illa sententia nobis maximè arridet, quæ statuit priora Proverbia usque ad Cap. 25. ab ipso Salomone & ab aliis ignotis sanctis Viris in unum volumen esse collecta; reliqua vero Proverbia ad finem usque à Sebna, & ab aliis Scribis Ezechiae Reginis Judæ ex aliis voluminibus Salomonis esse congregata.

3. De JOBO.

IV. Jam sequitur liber Poëticus *Jobi*, de quo hæc sequentia discussienda sunt.

Primo queritur. Utrum Jobus unquam in rerum natura fuerit; An vero omnia, quæ de eo narrantur, sint tantum parabolicè intelligenda,

da, sicuti illa intelliguntur, quæ de Lazaro & Divite, ac de filio prodigo in N. T. narrantur?

Respondeo. Multi olim existentiam Jobi in dubium vocarunt; & omnia, quæ Jobo accidisse narrantur, parabolicè explicarunt. Nos tamen cum plerisque aliis Auctori bus afferimus & Jobum revera in mundo fuisse, & ipsius vitam non esse parabolam, sed veram historiam. Rationes multæ possent assignari, sed hæ paucæ hæc tempore sufficient

1. Quia apud Ezechielem Capite 14. versu 14. Jobus cum aliis recensetur, qui revera in mundo fuerunt. Dicit enim Dominus, *Si Noachus, Daniel & Jobus fuerint in civitate, ipsi cum justitia sua eriperent seipso*s. atqui Noachus & Daniel revera fuerunt in mundo; & per consequens probabile videtur Jobum etiam in rerum natura fuisse.

2. Sacra Scriptura luculenter patriam Jobi, ipsius opes, liberos, & eorum nomina describit.

3. Nonnulli addunt tertiam rationem, videlicet, quod Muhammadani Constantinopoli adhuc hodie magnâ cum devotione venerantur Jobi sepulchrum. Verum. alii statuunt Jobum ibidem sepulatum non esse illum Jobum, cuius liber inter Canonicos recensetur, sed Ducem belli Saracenorum, qui etiam Jobus vocatus fuit.

V. Secundò queritur. Si Jobus reverâ fuit in mundo: Quando igitur vixit?

Respondeo. De tempore quo vixit, tot fere sunt sententiæ, quot capita.

1. Quidam arbitrantur ipsum temporibus Patriarcharum vixisse.
2. Nonnulli temporibus Mosis.
3. Alii temporibus Regis Davidis.
4. Quidam ipsum inter ascendentēs è Babyloniam fuisse pro indubitate habent. Sed omnia illa sunt incerta.
5. Judæi cum Muhammadanis Jobum ad Esavum referunt, & immediate posteris Esavi subjiciunt.
6. Alii Esavum Jobi abavum fuisse, vel ex Nahore Abrahami fratre natum esse ajunt.
7. Nonnulli statuunt Jobum tempore ingressus Israëlitarum in Ægyptum esse natum, & tempore egressus eorundem demum esse denatum.

Secundum sententiam horum posteriorum Auctorum, historia hæc contigisset tempore illo, quo Israëlitæ sub duro servitutis jugo Ægyptiaco vivebant. Moses, ad consolationem Judæorum in Ægypto captivorum, historiam & patientiam Jobi conscripsisset: tum ut Israëlitæ legentes vehementes illos dolores invicem consolarentur, & cum magna patientia ad similitu-

militudinem Jobi durum Pharaonis jugum sufferent; tum etiam ut liberationem Jobi videntes etiam talem cœlitus exspectarent. Quare Judæi Jobum vulgo Prophetam gentilem vocant? *Resp.* Quia extra Ecclesiam Judæorum vixisse putatur.

VI. Tertio queritur: Quis fuit Auctor libri Jobi?

Respondeo. Auctores in varia sententiarum eunt divortia. 1. Non nulli statuunt quod ipse Jobus sit Auctor librisui.

2. Alii existimant quod non quidem ab ipso Jobo, sed vel ab amicis Jobi, vel ab aliquo Prophetâ literis sit consignatus liber Jobi.

3. Sunt alii (inter quos est Menasseh Ben-Israël Libro i. Cap. 16. de Resurr. mortuorum) qui arbitrantur quod ipse Moses hunc librum literarum monumentis tradiderit: quia putant Jobum vixisse temporibus Mosis; cui, ut & aliis multis, Jobus notuserat ob humilitatem, pietatem & ob graves castigationes, quibus Deus eum præ aliis hominibus acriter visitabat.

4. Denique sunt multi, qui opinantur hunc librum quidem scriptum esse à Jobo, sed lingua Syriacâ vel Arabicâ; Verum à Mose esse translatum ex illa lingua in Hebraicam. Haec sententiam conantur probare. 1. Ex vocibus & phrasibus Arabicis ac Syriacis passim in libro Jobi inter Hebraicas occurribus. Notissimum enim est vix ullos libros ita ex primigenia in aliam linguam transferri, quin linguae primigeniae indicia appareant haud pauca: atqui in Jobo multæ tales phrases conspicuntur: & propterea absque subsidiis linguae Arabicæ difficuler omnia penetralia Jobi perreptari possunt: 2. Quia Jobus in Arabia multorum calculo vixit; & socii ipsius, qui talem sinistram cogitationem de ipso suscepserant, Arabum Reges fuisse putantur. Nos judicamus hic nihil certi definiri posse. Etiam parum vel nihil refert, an Auctorem libri alicujus in specie cognoscamus vel ignorremus. Multorum librorum Auctores quidem ignorantur, de quorum tamen auctoritate à nullo dubitatum est.

VII. Auctoritas Divina & auctentica hujus libri à veris Ecclesiæ Doctoribus fuit defensâ, etiam si à quibusdam Anabaptistis excipiatur fannis, & tragico-comœdia nominetur.

VIII. Stylus Jobi est concisus & difficilis: ideoque Paraphrastæ infeliciori successu Jobum transtulerunt. Etiam Interpretes, propter difficultatem absterriti, post absoluta in alias libros commentaria, in hunc fere ultimò conscriperunt.

4. De CANTICO CANTICORUM.

IX. Jam ordine sequuntur inter Hagiographos quinque volumina, certis quibusdam festis publicè in Synagogis Judæorum prælegi solita; quæ propterea etiam in multis Bibliais Hebraicis immediate post quinque libros Mosis compinguntur. De his vide retrò Dissertationem secundam.

X. Primus liber inter quinque illa volumina est שיר השירים *Canticum Canticorum*. Hic liber sub typo conjugii mundani Regis Salomonis & filiæ Pharaonis spirituale conjugium inter Christum & Ecclesiam graphicè describit. Vocatur κατὰ Σολομῶνα Canticum Canticorum: quia cæteris canticis, à Salomone & ab aliis Auctòribus compositis, multo præstantius est. Judæi olim à lectione hujus libri ante trigesimum annum juventutem arcebant, ne lectio hujus libri juventutivagas aut profanas cogitationes injiceret: agit enim de amoribus, qui, si secundùm literam exponantur, facilè ad libidinem juvenes pellicere possent.

5. De libro R U T H .

XI. Secundus liber ex quinque voluminibus est רות Ruth. De hoc libro Queritur: Quis illius libri est Auctor?

Respondeo. 1. Quidam Samueli adscribunt. 2. Alii Ezechiae, vel Esdrae. 3. Nonnulli ex magno libro annalium Regum Judæ & Israëlis, cuius crebrò in libris Regum fit mentio, collectum esse afferunt.

Plura de hoc libro non addo, sed relego curiosum lectorem ad Collegium Rabbinico-Biblicum, quod Clarissimus D. Joh. Benedictus Carpzovius, linguae Sanctæ in Academ. Lipsiensi publicus Professor, Anno 1672 conscripsit, in quo Textum Hebræum libri Ruth unicè urget, eumque illustrat per Masoram magnam & parvam, per Paraphrasin Chaldaeam, per Commentaria quatuor celebrium Rabbinorum, & per doctissimas notas, per quas vocum originalium sensus genuinus eruitur. Propterea dictum Collegium Rabbinico-Biblicum super librum Ruth omnibus tanquam de meliori nota commendabo.

6. De THRENIS JEREMIAE.

XII. Subsequitur jam tertius liber, qui vocatur vel תְּנִינֵי Threni, sive

five *Lamentationes Jeremia*, à materia; vel *אֶיךְ quomodo*, à prima voce. In his Lamentationibus Jeremias lamentabilem Urbis eversiōnem & Judæorum captivitatem lugubri carmine dēflet. Rabbi Salomon opinatur has Lamentationes eas esse, quas profanus Rex Joāchim, lecto earum initio, Vulcano commisit; de quibus legere est apud Jeremiam Capite 36. Nonnulli volunt Jeremiam has Lamentationes iterum, primis combustis, simplicibus Alphabetis dictasse.

XIII. In Bibliis Belgicis ante singulos versus capitis primi, secundi & capitis quarti Threnorum nomina Alphabeti Hebraici Latinis literis preponuntur; quia singuli illi versus ab illis literis Alphabeti in Bibliis Hebraicis incipiunt. Sed in capite tertio semper ternæ Alphabeti literæ sunt; quia semper terni versus ab eadem litera Alphabeti incipiunt.

7. De E C C L E S I A S T E.

XIV. Quartus liber ex quinque voluminibus est קהלת Ecclesiastes, id est, *Concionator*. Hic liber sic denominatur, vel quia sermo libri, ut Hieronymo placet, non ad unum hominem in specie, sed ad omnes in genere, sive ad magnam congregationem hominum dirigitur: vel quia egregia sapientia copiosè quasi in hoc libro est congregata.

XV. Etiam Salomo vocatur קהלת Ecclesiastes, vel quia nonnunquam congregavit cœtus ecclesiasticos; vel, ut Hebræis placet, quia admirabilis sapientia in ipso copiosè fuit congregata. קהלת enim derivatur à קהל congregare.

XVI. Antiqui Judæi voluerunt hunc librum è numero Canonorum tanquam nothum delere. Talmud Babylonicum in Tractatu cap. xi. fol. 30. b. hoc affirmat: בקשו חכמים לננו : ספר קהלה מפני שדבריו סותרין זה את זה Voluerunt Sapientes abscondere, (h. e. rejicere è numero Canonorum) librum Ecclesiasten; quoniam verba ipsius sibi invicem repugnant. Idem testatur Maimon in Moreh Nebochim Part. ii. Cap. 28. §. 2. בקשו לננו ספר מפני שדבריו נוטים לרבות מינות Quae si verunt absconde librum Ecclesiasten, quia verba ejus haeresin sapientum. Ergo ob duas causas de auctoritate divina hujus libri olim dubitatum fuit. 1. Quia nonnulla videntur esse contradictoria 2. Quia quædam videntur haeresin sapere. Sed postea Judæi, omnibus ad regulam aliorum Canonorum librorum expensis, sententiam mutarunt. Hoc affirmat Talmud

לא גנווּהוּ מפנֵי שׁתְּחִילָתוֹ דְּבָרֵי תּוֹרָה mud loco statim citato: Non retulerunt illum inter apocrypha; quia & in initio ipsius libri & in fine verba Legi consentanea continentur.

XVII. Auctorem hujus libri fuisse Salomonem videtur firmiter probari ex versu 1. capituli 1. *Verba Koheleri filii David regis in Ierusalem*. Nemo alias ex filiis Davidis regnavit Hierosolymæ; & vocatur à pace Salomo; à dilectione Dei יְהִידִיהָ *Jedidja*, 2. Sam. 12. 25. Et vocavit nomen ejus Jedidja propter Jehovam; denique à concionando vel à congregandis cœtibus videtur cognomine קְהַלָּת Koheler nominatus.

XVIII. Quæritur: Quando Salomo hunc librum conscripsit?

Respondeo. Judæorum sententia invenitur in Seder Olam Rabba Cap. 15. circa finem: אבל לעת וקנה שלמה סמכך למתחו שרתת עלו רוח הקדרש ואמר שלמה ספרים הללו משל שיר: *Interea sub senium Salomo prope moriem Spiritum S. habuit inhabitantem, & dictavit libros istos; Proverbia, Canticum Canticorum, Ecclesiasten.* Mercerus ex Kabhi-venaki citat alios Judæorum Doctores, qui statuunt *Cantica* à Salomone adhuc puerō esse conscripta; *Proverbia* ab ipso adhuc adolescentē; & *Ecclesiasten* ab ipso jam Sene. Vide pluribus de his differentem Clariss. D. Johannem Terentium in Præfatione Ecclesiastis. Quare Salomon hunc librum conscripsit? Resp. In signum penitentiæ ob vanitates mundanas.

8. De E S T H E R.

XIX. Ultimus liber inter quinque volumina vocatur אֲסֵתֶר Esther: quia præcipue in hoc libro historia Estheræ, cuius intercessione Judæi liberati sunt, pertexitur.

XX. De hoc libro primò queritur. Quare Regina illa vocata est אֲסֵתֶר Esther.

Respondeo. Judæi ajunt: quia בְּפִתְרַת occultaverat verba sua, h. c. quia non indicaverat cognationem vel natalia sua; vel quia populus mundi eam vocabat *Stellam Veneris* nomine אַסְתָּהָר asṭār. Esther ergo secundum sententiam posteriorum esset nomen origine Græcum; quod nullo modo videtur verosimile.

XXI. Hic liber communiter in Bibliis Hebraicis designatur his duabus vocibus, בְּגִילָת אֲסֵתֶר Volumen Estheræ. Vocatur à volvere: quia veteres Judæi semper solebant librum Estheræ in continua aliqua membrana nitidè describere, quam ob longitudinem circa lignum

lignum tornatum in modum cylindri volvabant. Hodierni Judæi antiquos etiam adhuc hodie imitantur.

XXII. Secundo queritur. Quomodo solent librum manuscriptum describere?

Respondeo. Solent librum Estheræ & Pentateuchum in continuâ membranâ, quæ circa lignum, vel alio quocunque modo circumvolvit, exscribere; & quidem sine illis vocalibus, sine illis accentibus, & sine illis distinctionibus capitum & versuum. Duo talia exemplaria Estheræ, scripta in continuâ membranâ, possideo; quorum unum unius pedis, alterum verò trium ferè pedum latitudinem exæquat. Utrumque exemplar est destitutum vocalibus, accentibus & distinctionibus versuum ac capitum. Nullos libros, nisi librum Estheræ & Pentateuchum ita exscribere solent. Minus exemplar MS. ferè sex ulnas longum est, & in qualibet columna sexdecim regulæ continentur, quæ omnes ad lineam scriptæ sunt. Sulcos Judæi in membranâ deducunt, ut rectè scribere possint: nam in membra na non lineata scribere prohibitum est, & omnis talis scriptura profana aestimatur. Alterum exemplar propter majorem latitudinem proportionaliter est brevius.

XXIII. In neutro exemplari MS. ullæ vocales consonantibus sunt subscriptæ, sed diligentissimâ ratio habetur septem literarum יְהֹוָה, quarum singulis adscribuntur tres apices, sive tria recta cornicula, hoc est, tres rectæ lineolæ. Rationem, quare septem literis adscribantur tales apices, vide infrà in Dissertatione trigesima prima.

XXIV. Ad illa cornicula videtur Salvator noster respexit apud Matthæum Cap. 5. v. 18. ubi ait: *Amen dico vobis, usque dum præreat cælum & terra, Tota unum, aut unus apex nequaquam prateribit ex lege, usque dum omnia facta fuerint.* Vox Graeca νεραῖα in Textu Græco occurrens, non denotat vocales, uti vulgò putant: nam omnes quatuordecim vocales, exceptis duabus, subscribuntur consonantibus: sed νεραῖα significat corniculum; estque diminutivum à κέρας cornu. At qui scimus cornua & cornicula non in basi, sive in inferiori loco, sed in superiori loco collocari. Et per consequens hæc cornicula, quorum Christus facit mentionem, non denotant vocales; quia non subscribuntur literis, sed supra literas ornatus gratiâ notantur. Hæc sententia de ternis corniculis, quæ capitibus septem literarum addi solent, multos Christianos latet: quia libri manuscripti, ornati talibus apicibus,

būs, inter Christianos admodum rari sunt. Christus ergo videtur al ludere ad sententiam Judæorum, quā existimabant tempore Prophetarum fuisse quosdam, qui non modo omnes Legis literas in numerato habebant, & sensum singularum cognoscebat; sed etiam omnium horum apicum, septem literis addi solitorum, mentem & rationem ad unguem callebant. Vide Capellum, qui in Spicilegio ad caput quintum Matthæi hanc sententiam defendit. Hæc quasi in transitu. Infra circa finem hujus Philologi pluribus de modo libros sacros exscribendi acturi sumus.

XXV. Secundò queritur. Quis est Auctor libri Estheræ?

Respondeo. 1. Quidam autem eum ab Esdra Propheta esse conscriptum. 2. Philo Judæus existimat Auctorem hujus libri fuisse Joächim Pontificem Hebræorum, qui rogatus per literas à Mordochæo hanc nobilem historiam literarum monumentis consignasset. 3. Multi ex Latinis ipsum Mordochæum, patrem adoptivum Estheræ, hujus voluminis scriptorem constituant; quod conantur probare ex verbis hujus libri Capite 9. vers. 20. 23. *Scripsit Mordochæus res istas. Recepérunt Judæi sē facturos quod inceperant, & quod scripserat Mordochæus ad illos.*

XXVI. Olim quidam de auctoritate hujus libri dubitarunt; quia ne semel nomen Dei in eo occurrit. Sed jam communis Rabbinorum calculo inter Canonicos numeratur; & præterea in eodem dignitatis gradu cum Lege Mosaica collocatur. Judæi credunt librum Estheræ unum cum Pentateucho Mosis semper esse permansum, secundum dictum Rabbinorum, quod habetur in *Hil. Meg. cap. 2. Sect. 18.* quod translatum ita sonat: *Omnes libri Prophetici & Hagiographi abolebuntur diebus Messiae, excepto libro Estheræ, qui eque stabilis erit, ut Pentatenchus.* Magni aestimatur hic liber: quia continet latam illam historiam de liberatione omnium Judæorum à crudeli intentione Hamanis, volentis omnes Judæos, per totum Regnum Assueri dispersos, è medio tollere.

XXVII. In memoriam hujus liberationis dies decimus quartus & decimus quintus Februarii sunt festi apud Judæos. Hoc festo, quod voce Persica **פורטת** fortis vocatur, totum librum Estheræ absque ulla devotione publicè in Synagogis prælegunt; & quoties Haman nominatur, toties Judæi horrendum in modum eum pedibus contundunt, maximumque strepitum per omnes Synagogas edunt. *Quidam*

dam ad lætitiam augendam , variegatis vestibus induiti , & vulpecularum caudis in pileis ornati , per Synagogas discurrent , & plerosque ad risum , si non ad cachinnum commovent . Hoc festo absque peccato , ex sententia Judæorum , licitum est se inebriare . Hi duo dies sunt bacchanalia Judæorum , & in multis conveniunt cum bacchanalibus Pontificiorum . Qui plura de hoc festo desiderat , audeat Clar. Buxtorfum in Synagoga Judæorum , Capite xxix .

9. De DANIELE.

XXVIII. Inter Hagiographos sequitur. *דָנִיֵּל Daniel*, qui fuit Prophetæ , & natus è tribu Juda , ex Regiis optimatibus . In ipsa pueritia abducens fuit cum Joächimo in Babyloniam , ibique factus est ; si Sexto Senensi fides est adhibenda , Eunuchus Regis Chaldaeorum .

XXIX. Daniel à nostris merito inter Prophetas & quidem inter Majores numeratur : tum quia revera fuit Prophetæ , tum etiam quia ipsius liber continet egregiam prophetiam de adventu Messiae . Vulgo totus liber Danielis in duas partes , scil . in partem historicam , quæ sex prioribus , & in partem propheticam , quæ sex posterioribus capitibus continetur , dispescitur . Continet ergo prophetiam : & propterea Judæi eum immerito è choro Prophetarum extrudunt , & ad Hagiographos ablegant .

Queritur. Quare Judæi Danielem ex ordine Prophetarum eliminant ? *Resp.* Quia politicus fuit , & in aulâ Regis vixit . Verum hæc Judæorum ratio risu potius exsibilanda est , quam rationibus refundenda . Quid enim prohibet aliquem amicitiâ Regum florere , & simul Vatem agere ? Ipse Rex David non tantum in aulâ vixit , sed etiam summum imperium tenuit ; & nihilominus futura divino afflato cecinit . Maimon Rabbinorum Phoenix Danielem Prophetæ nomine condecoravit . Daniel igitur Prophetæ est : in ipso enim adventus & tempus Messiae clarè & luculentè describuntur .

XXX. Judæi solent Danielem & omnes libros Hagiographos inferiori loco collocare infra cæteros libros Propheticos .

Queritur. Ob quas causas Judæi tanti non faciunt Hagiographa , quanti faciunt libros Legales & Propheticos ?

Resp. Ob duas causas . 1. Quia Auctores Hagiographorum tantum à Dei Spiritu instructi esse putantur , quum Prophetæ propriè dicti à Deo fuerint instructi . Quasi verò illa diversa sint , Dei Spiritus ,

tus, & ipse Deus. 2. Quia docuerunt & scriperunt extra sensuum alterationem, quum putent alios Prophetas, eo tempore in phantasiâ fuisse turbatos, quando ipsis prophetiâ revelabatur. Sed Judæi falluntur hac in parte: nam prophetia aut donum aliquod Dei non destruit naturam aut inferiores facultates, sed potius corroborat & perficit. Vide plura in **תְּשׁוֹבַת יְהוָה** Cl. D. Hoornbeeck, olim præceptoris mei venerandi, pag. 41. & 42.

XXXI. Judæi hodierni raro Danielem legunt; etiam soleint ejus lectionem aliis interdicere. Quare? Fortasse propterea, vel quia tempus adventus Messiae ibi tam clarè describitur; vel quia lingua Chaldaica, quâ magna pars Danielis conscripta est, multo difficilior est Judæis lingua Hebraicâ. Daniel enim dimidiâ ex parte Lingua Chaldaicâ conscriptus est. Caput primum & quatuor versus capitulis secundi constat Lingua Hebraica: sed reliqua à Versu quinto Capitis secundi usque ad Caput octavum exclusive Lingua Chaldaicâ exarata sunt.

XXXII. Non tantum in Daniele, sed etiam in Ezrâ nonnulla capita lingua Chaldaicâ sunt conscripta: scil. à Versu octavo Capitis quarti usque ad versum undevicesimum capituli sexti; itidem à Versu duodecimo Capitis septimi usque ad versum vigesimum septimum eiusdem Capitis.

Queritur. Quare Daniel & Ezras lingua Chaldaicam immiscuerunt libris Hebraicis?

Resp. 1. Quia ipsi in Chaldaea vixerunt, ubi lingua Chaldaicam didicerunt. 2. Quia libros suos conscriperunt in gratiam Judæorum, quibus eo tempore lingua Chaldaica erat notissima & familiariSSima. 3. Quia narrant historias fere in Chaldaea gestas, & concernentes præcipue Reges Chaldaeorum.

XXXIII. Etiam undecimus versus capituli decimi Jeremiæ solus in tota illa prophetia idiomate Chaldaico est conscriptus.

Queritur. Quare ille unicus versus tantummodo in Jeremiâ est Chaldaicus?

Resp. Propheta voluit Israëlitas docere, quid responderent Chaldaëis volentibus detentos in captivitate seducere ad Deos alienos: hoc responderent, quod hoc versu continetur: *Dii isti, qui cœlos & terram non fecerunt, perituri sunt à terra, & sub cœlo.*

XXXIV. Objiciens forte nonnemo. Doctores nostri communiter sta-

statuunt Vetus T. Hebraicè, & Novum Græcè conscriptum esse authenticum. Illi ergo vel hallucinantur, vel illa capita, lingua Chaldaicâ exarata, non sunt auctentica.

Respondeo. 1. Doctores nostri, cum sic loquuntur, à potiori parte desumunt denominationem. Plaque enim Hebraicè conscripta sunt: ideoque universaliter hunc honorem linguae sanctæ adscribunt.

2. Vel fortasse non desumunt denominationem à majori parte, sed sic loquuntur, quia lingua Chaldaica non tam est nova lingua, quam quidem novalingua Hebrææ dialectus. Quemadmodum in lingua Græca sunt variæ dialecti; ut Attica, Jonica, Dorica, Bœotica & Poëtica, eodem modo in lingua Hebraica sunt quædam dialecti: ideoque lingua Chaldaica & Syriaca possunt vocari duæ diversæ linguae Hebraicæ dialecti.

XXXV. *Queritur.* Utrum Daniel & Ezrae propriè Chaldaicè; an vero Syriacè scripsérunt?

Resp. Propriè loquendo scripsérunt Chaldaicè.

Dices: Danielis cap. 2. v. 4. sic legitur: *Et locuti sunt Chaldae ad regem ארמיה Syriacè:* & Efræ cap. 4. v. 7. *Et scriptura epistola scripta erat ארמיה Syriacè, & translata Syriacè.*

Resp. Vox *ארמיה Syriaca* est vox generalis, comprehensdens in se & linguam Syriacam & Chaldaicam strictè sic dictam. Vox *Syriaca* in his allegatis locis tam generalem dubio procul habet significacionem, ut sub se etiam contineat linguam Chaldaicam. Ergo *Syriacè* hic sumitūr pro *Chaldaicè*.

XXXVI. Ut unusquisque commodius Capita Chaldaica, in Danielie & Ezra occurrentia, unà cum versu Jeremiæ intelligere posset, placuit ea omnia Hebraicè translata in lucem edere, nempe duo priora Capita in calce Tractatus Talmudici, *Pirke Abboth* appellati; & jam novissimè omnes Textus Chaldaicos totius V. T. Hebraicè edidi in fine Philologi Græci anno 1685.

XXXVII. *De libro Danielis ultimò queritur.* Quis ejus est auctor?

Respondeo. 1. Plerorumque sententia est quod ipse Daniel librum suum conscripserit; & quidem in captivitate Babylonica. Nam Daniel in terra sancta non potuit librum suum scripsisse: quia nunquam ex Babylonia in Palæstinam reversus est; sed post captivitatem semper in Babyloniam vixit, ibique defunctus, magnis honoribus sepultus est. 2. Talmudistæ adscribunt hunc librum Synagogæ magnæ, quæ

constabat centum & viginti Viris, inter quos multi Prophetæ fuerunt. Nos hunc librum ipsi Danieli vendicamus.

io. De E Z R A.

XXXVIII. Danielem sequitur אֶסְרָא Efras, quod Hebraicè auxiliū denotat. Ille enim Ecclesiæ Judaicæ, in captivitate Babylonica septuaginta annos afflictæ, extrellum auxilium attulit. Judæi Efram absque ulla veritatis specie tum cum Zerubbabele, tum etiam cum Prophetæ Malachia confundunt: sed nos illum tam ab hoc quam ab illo distinguiimus.

XXXIX. De libro Efræ queritur. Quis ejus est auctor?

Respondeo. Nos constituimus Efram ejus libri Auctorem. Hic Efras non tantum Prophetæ, sed etiam illius magni extraordinarii Sy nedrii Hierosolymis congregati præses fuit. Hic Prophetæ claruit simul cum Nehemia; & in libro suo redditum Israëlitarum ex captivitate Babylonica in Palæstinam, atque instaurationem Urbis & Tem pli Hierosolymitani, cuius ipse auctor primus & præcipuus fuit, descripsit. Vixit & floruit ante nativitatem Christi fere circa annum quingentesimum.

ii. De N E H E M I A.

XL. Penultimus liber est נְהֵמִיא Nehemias, cuius liber vulgo in Bibliis Hebraicis vocatur סִפְרַ שְׁנִי liber secundus Efræ.

De hoc libro queritur primo. Quis ejus est Auctor?

Respondeo. Ipse Nehemias est Auctor; quod inde verosimiliter con jicitur: quia in toto ferci libro de se per primam personam loquitur.

Secundo queritur. Quare liber Nehemiæ nomen Efræ adeptus est.

Respondeo. 1. Quia liber Nehemiæ ea continet, quæ simul ab Efra & Nehemia gesta sunt. Nehemias enim in restauratione Urbis & Templi plurimum Efræ auxiliatus fuit.

2. Quia hi duo libri, scil. Efras & Nehemias, olim tam apud He bræos quam apud Græcos in unum volumen connectebantur. Eodem modo duodecim Prophetæ minores pro uno libro adhuc hodie numerantur; quia illi omnes olim simul, ne parvitate sua singuli distraherentur, compingebantur. Hanc consuetam appellationem sequuti fuerunt ipsi Maforethæ Tyberienses, qui horum duorum librorum versus non singillatim, sed conjunctim enumerarunt. In nonnullis Bibliis Hebraicis liber Efræ vocatur סִפְרַ וְאַשְׁוֹן liber pri mus;

mus; quia Nehemias ejus secundus liber vulgo nominatur.

12. De C H R O N I C I S.

XLI. Agmen omnium librorum, secundum ordinem apud Ju-dæos usitatum, claudunt *וְכִי תָמִיד* Verba dierum, id est Annales vel Chronica. Græci nomine *πρετεριμόνων* Prætermissorum indigitant: quia in hoc libro breviter explicantur, quæ in libris Josuæ, Judicium, Samuelis & Regum aut omissa, aut leviori brachio perstricta erant.

XLII. De his duobus libris queritur. Quis eos conscripsit?

Respondeo. Salomo Jarchi & Kimchi statuunt, quod Esras utriusque libri sit auctor. Alii incerto alicui auctori adscribunt.

XLIII. Liber Chronicorum ab ipso auctore in duos libros distributus non est; sed Latini & Græci eum propter magnitudinem in duos libros diviserunt. Qui plura de libris Veteris Testamenti desiderat, adeat tum Hottingerum in Thesauro Philologico, tum etiam Bibliothecam Sixti Senensis Lib. I.

D I S S E R T A T I O N O N A,

DE

Libris Apocryphis, de Libris nominatis in
V. T. & de Viris Synagogæ magnæ.

§. I. 2. <i>Quer.</i> An libri Apocryphi sint Canonici? Et an quidam libri Canonici ex Canone V. T. perierint? 3. Apocryphi non pertinent ad Canonem V. T. 4. Nam non sunt scripti à Propheta. Malachias sub V. Test. fuit ultimus Propheta. 5. Non sunt ab ipsis Auctoriibus scripti Hebraice; licet postea sint à nonnullis translati. 6. Non fuerunt asservati à Judæis in arca publica vel privata. 7. Multafabulosa, superstitiosa &	contradicторia in iis inveniuntur. 8. Vociis Apocryphi appellatio inquiritur. 9. Possunt vocari Apocryphi ob duas rationes. 10. Ratio datur quare Apocryphi in Bibliis retineantur & postponantur. 11. Libri allegati in V. T. non probant Canonem esse imperfectum. 12. Tredecim libri, in V. T. allegati, recensentur. 13. Illi vel nunquam pertinuerunt ad Canonem, vel jam aliis insigniuntur nominibus.

14. 15. <i>Concilium magnum Viro- rum 120. describitur.</i> 16. <i>Tria fuerunt ordinaria collegia.</i> 17. <i>Primum est Sanhedrin 70. Vi- rorum.</i> 18. <i>Secundum est 23. Virorum.</i> 19. <i>Tertium est 3. Virorum.</i>	20. <i>Explicatur quales fuerint qui Canonem constituerunt.</i> 21. <i>Illud exemplar ab Esra corre- ctum hodie nullibi invenitur.</i> 22. <i>Omnia apographa V.T. licet au- to grapha non amplius supersint. nunquam simul perierunt.</i>

I. *De Libris Apocryphis.*

S E C T I O I.

 Uperioribus quatuor Dissertationibus enumeravimus omnes libros Veteris Testamenti, qui à Reformatis pro Canonis habentur. Præter hos Canonicos agnoscent Pontificii adhuc alias libros, vulgo Apocryphorum titulo insignitos, quos etiam Canonicorum numero annumerant. Sunt etiam nonnulli, qui non quidem alias libros annumerant, sed qui asserunt quosdam libros Canonicos ex Canone Veteris Testamenti periisse.

II. Duo ergo híc ventilanda & examinanda proponuntur. 1. An libri, qui à Reformatis Apocryphi vocantur, quique ante Synodum Dordracenam inter Vetus & Novum Test. compingebantur, & jam ex decreto ejusdem Synodi post utrumque Testamentum disponuntur, sint Canonici, & regula fidei ac morum? 2. An quidam libri Canonici, qui olim pertinuerunt ad Canonem, jam ex Canone ejecti sint?

III. Respondeo ad primam quæstionem. Libri illi, qui vulgo Apocryphi vocantur, non sunt Canonici, nec regula fidei & morum. Nolumus hic omnia, ne iliada post Homerum scribere videamur, congerere, & omnibus fulcris, quibus possemus, sententiam negativam statuminare. Sententia enim Reformatorum satis superque à Theologis probata est, sed tantum paucis rationibus (quia hæc materia etiam ad Philologiam pertinet) sententiam illam confirmabimus. Libri Apocryphi in Canonem librorum Veteris T. non sunt recipiendi propter has sequentes rationes.

IV. *Prima ratio est.* Quia libri Apocryphi non sunt scripti à Prophetā: nam post Malachiam, qui à Judæis vocatur סִגְלָיִם הַמִּזְבֵּחַ, *Si-*
gillum

ullum Prophetarum, tempore Veteris Fœderis nullus Propheta fuit: quod probatur ex *i. Mach. cap. 9. v. 27.* ubi dicitur: *Fuit afflictio magna in Israëlitis, cujusmodi non fuerat, ex quo die non est visus Propheta ipsis.* Atqui Scripta Veteris Test. vocantur Scripta Prophetica in Epistola ad Romanos *Cap. 16. v. 26.* *Nunc vero factum est manifestum, & per SCRIPTURAS PROPHETICAS ex imperio aeterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus notificatum.*

Contra hanc rationem fortè objicit nonnemo, quod Malachias non fuerit ultimus Propheta: nam in Novo T. aliquoties fit mentio Prophetarum quorundam: ex. gr. *Actor. Cap. 11. vers. 27. 28. Per id tempus descendenterunt Hierosolymis Propheta Antiochiam.* Et unus eorum surgens, nomine Agabus, significavit per Spiritum, famam magnam futuram in toto terrarum orbe: quæ fuit sub Claudio Cesare. Et *Cap. 21. Versus 9. Quatuor filia Philippi Euangelistæ erant virgines Prophetantes, &c.*

Respondeo. Quando negamus post Malachiam fuisse ullum Prophetam, tum loquimur de illo tempore, quo adhuc durabat œconomia Veteris Testamenti. Atqui ille Agabus & quatuor illæ virgines prophetantes vixerunt sub œconomia Novi Testamenti.

V. Secunda est. Quia libri Apocryphi non sunt scripti lingua Hebraicâ; quæ tamen lingua in Veteri Test. sola erat Prophetica. Libri enim Veteris T. sunt scripti Israëlitis; *Psal. 147. 19. 20. Indicat verba sua Jakobo, statuta & jura sua Israëlitis.* Non fecit ita ulli genti: & soli Israëlitæ Lingua Hebraica utebantur. Sed libri Apocryphi sunt scripti Lingua Græcâ, & quartus liber Esræ tantum Latinè invenitur.

Fortasse nonnemo infringere studebit hanc rationem, dicendo: Multi libri Apocryphi lingua Hebraicâ sive Chaldaicâ scripti inventiuntur: ex. gr. Liber *Syracidis* ex Hebraico sermone versus est, & aliquoties citatur à Thalmudicis. Hieronymus testatur *Tobiam & Judith* primitus Chaldaicè fuisse conscriptos, afferitque se primum librum *Macchabeorum* Hebraicè vidisse. Munsterus Tobiæ historiam ex lingua Hebraica in Latinam translulit, quam etiam Basileæ Anno 1570. edidit. Imo quod magis est, Cl. Hottingerus testatur in *Thesauro Philol.* pag. 315. quod omnes libros Apocryphos, lingua Hebraica scriptos, possideat. Ex his allegatis exemplis videtur probari hanc secundam rationem esse stramineam & nullius efficaciam.

Respondeo. Concedo illos libros in antiquorum manibus, Lingua Hebraicâ vel Chaldaicâ scriptos, fuisse inventos, & adhuc hodie in

multorum manibus inveniri: verum nego eosdem libros ab ipsis Auctōribus tali Lingua primitus fuisse conscriptos: sed puto illos exercitii tantum gratiā à quibusdam esse versos; quod tum ex ipsa stylī cruditate, tum etiam ex solēcismis, in illis passim occurribus, satis appareat. Hottinger expressè ait in dicto loco libros suos Apocryphos scriptos Hebraicè esse translatos à Judæo quodam.

VI. *Tertia ratio est.* Quia libri Apocryphi nec in Arca publica, nec in arcis privatis singularum Synagogarum unquam à Judæis sunt asservati; in quibus tamen arcis libri Canonici asservari solent. In qualibet enim Judæorum Synagoga arca quædam collocatur, cui nonnulli libri sacri, membranæ inscripti, includuntur. Nunquam ulli arcæ Judæorum libri Apocryphi fuerint inclusi; cum tamen *Elogia Dei* ipsis concredita dicat Paulus in Epistola ad Romanos Cap. 3. v. 2. Præterea Christus nunquam Judæos, quod vel S. Codicem corrupissent, vel quosdam libros ex eo rejecissent, accusavit.

VII. *Quarta & ultima ratio est.* Libri Apocryphi non sunt Canonici: quia multa fabulosa, superstitiosa & contradictionis in iis inveniuntur. De his omnibus consule doctissimam Præfationem libris Apocryphis in Versione Nova Belgica præfixam. Ex his allegatis rationibus apparet libros Apocryphos non pertinere ad Canonem Veteris Testamenti.

VIII. *Secundò queritur.* Quare illi libri, qui propter rationes jam recensitas è choro Canonorum eliminantur, vocantur ἀπόρυφοι apocryphi, id est, absconditi?

Respondeo primò. Quidam sic denominatos volunt ab ἀπόρυπλω, hoc est, *capsa* sive *arcula*, quia in sacra capsâ sive arcula nunquam fuerunt collocati: Κρύπτη enim denotat *locum abditum & concameratum*.

Resp. secundò. Alii ab ἀπόρυπλω occulto, *abscondo*, deducunt. Sed Auctores, qui ab ἀπόρυπλω hos libros de nominari Apocryphos autumant, non convenient in assignanda causa, ob quam ἀπόρυφοι ab ἀπόρυπλω derivetur. Quidam arbitrantur, quod absconditi vocentur:

I. Quia Auctores eorum erant obscuri & ignoti. Sed illa sententia non est verosimilis: quia multorum Canonorum Auctores etiam sunt ignoti, & è contrà quorundam Apocryphorum Auctores sunt noti. Inde tamen nemo legitimè probabit vel illos Canonicos, quorum Auctores sunt ignoti, esse Apocryphos; vel hos Apocryphos,

phos, quorum Auctores sunt noti, esse Canonicos.

2. Alii statuunt, quod Apocryphi sic vocentur, quia Auctoritas illorum librorum apud antiquos fuit incerta & obscura.

3. Denique nonnulli volunt eos libros vocari Apocryphos, quia non licitum fuit eos publicè in veteri Ecclesia ex suggestu legere, sed tantum in privatis ædibus. Attamen Ecclesia Latina lectionem publicam librorum Apocryphorum, ad ædificationem Ecclesiae, pro tempore concessit.

IX. Nos statuimus, quod libri Apocryphi sic vocentur: vel quia à Judæis abscondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagoga prælegeret, aut Canonicorum numero annumeraret; vel quia non fuerunt in capsa sive in arca Judæorum, in qua libri Canonici recondebantur.

X. Tertio queritur. An libri Apocryphi jure ex Bibliis Belgicis, Latinis, aliisque possent extrudi?

Respondeo. Quidni? Nam Judæieos nunquam receperunt, nec libris Canonicis annumerarunt, nec etiam revera Canonicis annumerandi sunt. Quare ergo (dicet fortè aliquis) in plerisque Bibliis Latinis Belgicis aliisque retinentur, cum credamus eos non pertinere ad Canonem? *Resp.* Veneranda Synodus Dordracena, habita annis 1618. & 1619. judicavit non fore inconveniens, si libri Apocryphi de novo ex lingua Græca transferrentur, & in nova Versione Belgica retinerentur; ne Pontificiis daretur occasio calumniandi, & Reformatos apud plebem accusandi, ac si quosdam libros, qui tot seculis in Bibliis fuerunt, extrusissent, & Codicem sacrum imperfectiorem redidissent: attamen eadem Synodus eos postponendos esse judicavit, quia creditit illos ad Canonem non pertinere.

II. *De Libris nominatis in V.T.*

XI. Secundum, quod exacta trutina est expendendum, tangit libros, qui in Veteri Test. nominantur. Pontificii, ad stabiliendas suas traditiones, conantur probare Textum sacrum esse imperfectum, utentes argumento desumpto à libris nominatis in Veteri T. quorum tamen vel pauci, vel, ut illi volunt, nulli in Bibliis inveniuntur. Si jam probaverint illos libros, quorum mentio fit, esse Canonicos, putant se simul etiam probasse S. Scripturam esse imperfectam.

XII. In Veteri T. *tredecim* circiter librorum fit mentio, quorum jam vel nullus invenitur, vel saltem nullus ex illis tredecim eo nomine in titulis librorum Veteris Test. insignitur, quo jam in ipso Textu sacro denominantur. Nos breviter tredecim illos libros enumerabimus, & simul loca illa indicabimus, in quibus libri illi allegantur. Deinde post recensionem eorum judicium nostrum dabimus. Loca illa sunt hæc sequentia.

1. *Exodi Cap. 24. vers. 7.* fit mentio **ספר הברית Libri foederis**: *Et accepit הָבֵרִית סְפַר הַבְּרִית LIBRUM FOEDERIS*, & legit in auribus populi. Sed talis liber eo nomine insignitus, non invenitur.

Respondeo. Rabbi Salomo Jarchi existimat per hunc librum foederis intelligi totum librum Geneseos, & partem Exodi usque ad finem Capitis undevigesimi.

2. Moses *Numerorum Cap. 21. v. 14.* facit mentionem Libri bellorum Dei : *Idcirco dicitur בְּכֹפֶר בְּלִתְכּוֹת יְהוָה IN LIBRO BELLORUM JEHOVÆ.*

Respondeo. Non intelligitur liber aliquis Canonicus, sed liber historicus, in quo bella quædam, quæ Israëlitæ gesserunt, conscripta fuerunt. Hic liber absque jactura Canonis potuit periisse.

3. *Josua Cap. 10. v. 13.* Solis quies probatur ex libro, qui vocatur **ספר חישר Liber Recti**. *An non hoc scriptum est עַל סְפַר הַיְשֵׁר IN LIBRO RECTI?* Et sterit sol in medio cælorum.

Respondeo. Hic liber, utpotè forensis & historicus, absque jactura Canonis cum aliis forensibus perii.

4. *1 Sam. cap. 10. v. 25.* Samuel descripsit jus regni in libro, cuius nomen est *Liber rationis regni*. Sic sonat Textus: *Et locutus est Samuel ad populum קָשַׁבְתִּי בְּקָלְבָךְ JUDICIUM REGNI;* & *scriptis in libro.*

Respondeo. Rabbi David Kimchi per hunc librum intelligit partem primam libri primi Samuëlis. Vel intelligi potest octavum caput primi libri Samuëlis: in illo enim capite ordine pertexitur ratio sive consuetudo futuri Regis Saulis. Nam vocabulum **ספר** non semper librum, sed saepe tantum narrationem aliquam vel catalogum aliquem significat.

5. De Salomone dicitur *1. Regum Cap. 4. v. 32.* quod eloquutus fuerit **שלשׁת אלףים קְשָׁלָת ter mille sententias**; & versu 33. *quod loquuntur fuerit de plantis, &c.*

Respondeo. Fortassis per illas sententias intelliguntur **קְשָׁלָת שלומאה Pro-**

Proverbia Salomonis, aut eorum magna saltem pars: vel forte intelliguntur aliae nonnullæ sententiæ, quæ nunquam ad Canonem pertinuerunt. Præterea illa, quæ loquutus est de plantis, de bestiis, de avibus & de reptilibus, fuerunt tantum quædam physicalia, quæ absque jactura Canonis perierunt.

6. i Regum Cap. 11. v. 41. allegatur liber vocatus *Liber verborum Salomonis*: Sic ait Textus S. Et reliqua acta Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia ejus, nonne ipsa scripta sunt IN שָׁמֶן כִּסֵּף רְבָרִי שְׁלֹמוֹת ? **LIBRO VERBORUM SALOMONIS?**

Respondeo. Intelligitur liber *Historicus*, in quo vita & res gestæ Salomonis describuntur; qui, utpote non canonicus, periit.

7. i Reg. Cap. 15. v. 31. Auctor citat *Historiam*, cuius uberior explicatio inventitur in libro, qui vocatur *Liber Chronicorum regum Israëlis*: Sic inquit Textus S. Et residuum verborum Nadab, omnia quæ fecit, nonne ipsa scripta sunt IN עַל-כִּסֵּף רְבָרִי הַיּוֹם לְפָלָב יְהוָה ? **LIBRO VERBORUM DIERUM REGUM ISRAEL?**

Respondeo. Non est liber *Canonicus*, sed tantum *Historicus*, in quo Historia Regum Israëlis fufius fuit descripta.

8. Jesaiæ Cap. 29. v. 11. de visione dicitur, quod sit *similis verbis libri obsignati*: Sic ait Propheta: *Et erit vobis visio omnium*, בְּרַבְרִי חֲסִיף סְמִינִים *SICUT VERBA LIBRI SIGNATI*, &c.

Respondeo. Propheta non intelligit librum certum, scriptum à quodam certo Auctore, sed librum quemvis in genere, qui obsignatus five clausus erat.

9. Jesaiæ Cap. 34. v. 16. dicit Propheta דָּרְשׁוּ מַעַל כִּסֵּף יְהוָה Querite in libro Domini.

Respondeo. Per hunc librum intelligi potest ipsa prophætia Jesaiæ, quæ vocatur liber *Jehovæ*, quia ejus instinctu & Spiritu dictata est.

10. Auctor Capite 10. *Estheræ* §. 2. allegat historiam, cuius mentione fit עַל כִּסֵּף רְבָרִי הַיּוֹם לְפָלָב קְרִי בְּרִים In libro Chronicorum Regum Mediae & Persie:

Respondeo. Per hunc librum denotantur acta publica & civilia, in quibus acta Regum Mediae & Persie annotata fuerunt.

11. i Chron. cap. 29. v. 29. fit mentio verborum *Nathanis Prophetæ*, & *Gadis Videntis*; quæ tamen verba in nullo libro *Nathanis* vel *Gadis* inveniuntur: *Et res Davidis prime & novissime*, עַל-דְּבָרִי נָתָן תְּבִיא וְעַל-דְּבָרִי גָּד תְּחִזֵּן *ecce ipsæ scriptæ sunt in verbis Samuelis videmis*. ET IN

VERBIS NATHAN PROPHETÆ, ET IN VERBIS GAD VIDENTIS.

Respondeo. Hi libri adhuc hodie inveniuntur in Canone, sed alio insigniuntur nomine, scil. nomine *Samuelis*. Intelliguntur ergo libri Samuelis, quorū Auctores sunt duo antedicti Prophetæ: excipiuntur tamen priora viginti quatuor capita, quæ ab ipso Samuele composita esse videntur.

12. Auctor secundi libri *Chronicorum* cap. 33. v. 19. citat quædam, quæ dicit inveniri בְּרֵבִים חֲמִשָּׁה. In verbis Chosai.

Respondeo. Chosai fuit scriptor aliquis Historicus, cuius liber, ut pote non *Canonicus*, periit.

13. In secundo libro *Chronicorum* cap. 35. v. 25. Lamentatio Jeremiæ describitur; יְהִי אָשָׁר לְבַקְרֵי עַמּוֹן Et lamentatus est Jeremias propter Josiam. --- *Et ecce ipsa scripta sunt in lamentationibus.*

Respondeo. 1. Sunt nonnulli qui putant hanc lamentationem esse postremam partem libri Threnorum, sub quarto & ultimo Alphabetō comprehensam. 2. Alii arbitrantur eam lamentationem, ut pote non *Canonicam*, periisse. Sed si aliquis probet eam lamentationem ab ipso Jeremia esse conscriptam, regero omnia illa, quæ à Prophetis conscripta sunt, non esse auctentica; nisi fuerint eum in finem literis mandata, ut pro *Canonicis* ab Ecclesia reciperentur. Hi sunt præcipui libri, obiter in Veteri T. allegati, quorum tamen præcipui secundum literam jam non inveniuntur.

XIII. De his libris, in Veteri Testamento nominatis, queritur: An ex illis libris potest probari quosdam libros ex Canone Veteris Test. periisse; & per consequens Canonem imperfectum esse?

Respondeo. Nullo modo hoc inde probari potest. In genere duplum responderi potest ad hanc quæstionem. 1. Libri plerique, jam supra nominati, non sunt *Canonici*: qui propterea absque jactura *Canonis* perire potuerunt. Plurimi ex libris jam citatis sunt libri merè *Historici*, continent res *Physicas* vel *Politicas*; qui, sive sint scripti à Prophetis, sive ab aliis, etiamsi perierint nec ne, parvi interest, modo non sint scripti cum in finem, ut in *Canonem* redigerentur.

2. Posito & non concesso, quod quidam libri, retro nominati, sint *Canonici*, inde tamen nemo firmiter poterit probare quosdam libros è *Canone* periisse: nam illi forte jam aliis insigniuntur nominibus. Ex. gr. Moses Exodi Cap. 24. v. 7. per *Librum fœderis* potuit de-

notasse partem illam Pentateuchi , in qua mandata Ecclesiastica & Politica , Israëlitis data , recensentur . Et 1. Reg. 4. 32. per ter mille sententias , à Salomone dictatas , intelligi possunt Proverbia Salomonis . Simili modo etiam responderi potest de nonnullis aliis libris . Ex his ergo concludimus , quod nullus liber Canonicus ex Veteri T. perierit . Vide plura in Thes. Philol. Hottingeri Lib. 2. Cap. 2. sect. 2.

III. *De Viris Synagogæ magnæ.*

XIV. Hactenus enumeravimus libros Canonicos , & spurios à veris separavimus , atque simul etiam probavimus Canonem Veteris Test. esse perfectum , nec ullos libros è Canone esse ejectos , qui unquam ad Canonem pertinuerunt . Sed quia nonnulli fuerunt , qui libros dispersos hinc inde collegerunt , & Canonem constituerunt , atque errores , qui forte in particulares quosdam MSS. Codices irrepererant , correxerunt , ideo operæ pretium erit inquirere , per quos Auctores hæc omnia facta sint .

XV. Hinc primò queritur . Quis libros Veteris T. dispersos hinc inde colligit , & libros nothos à veris Canonicis separavit ?

Respondeo . Communiter Judæi hoc adscribunt Viris Synagogæ magnæ , qui vocantur וְנִזְמָן כְּנֹתֶר הַדָּבָר Viri Synagogæ magne . Quandoquidem crebro in Scriptis Rabbinorum hujus magni Concilii fit mentio , ideo pauca de illo , quantum quæstionis illustrationem attinet , delibabo . Hierosolymæ , sexto ferè saeculo ante nativitatem Salvatoris nostri , magnum Concilium , post solutam captivitatem Babyloniam , in qua Judæi 70. annos captivi detenti fuerant , ab Esdra Sacerdote , jussu & auctoritate Regis Artaxerxis , fuit convocatum : ut videre est Esdræ cap. 7. Esdras fuit Caput & Præses hujus Concilij , & Nehemias ipsius coadjutor . Hi duo ex Primoribus & doctioribus alios collegas sibi elegérunt ; ita ut Concilium illud excreverit in numerum centum & viginti Virorum . Inter hos electos multi fuerunt tum Legisperiti , tum etiam Prophetæ , qui in Babylonia cum Esdrâ ut captivi vixerant . Non è minimis erant hi sequentes : Haggæus , Zacharias , Malachias , Serobabel filius Schealtielis , Mordechai , Bilschan , Jeschua filius Jehotzedek Sacerdotis , Seraja , Realia &c. Esdras , Præses hujus Concilii , vocatur סֵפֶר כְּנֹתֶר הַדָּבָר Scriba promptus : tum quia legem divinam promptissimè exscribbat ; tum etiam , & qui-

quidem præcipue, quia S. Scripturæ erat peritus & doctus interpres: illam enim docte enarrabat, & populo optime explicabat. Scriba significat Legisperitum, sive Doctorem legis tam in Veteri quam in Novo T. Matthæus ait Cap. 7. v. 24. *Christus decebat eos, ut habens auctoritatem, non autem ut Scriba.* Judæi Esdram cum Prophetâ Mose ratione doctrinæ & dignitatis comparant, & statuunt præter eum nullum fuisse dignum, cui lex traderetur, si Moses non fuisset. Hoc Concilium permagnæ fuit auctoritatis; adeo ut penes hoc fuerit omnis potestas ecclesiastica. Hoc Concilium fuit extraordinarium, ideoque non diu duravit: ultimus dicitur fuisse Simeon justus, qui Alexandro Macedoni, Hierosolymam vastare volenti, obviam Sacerdotali togâ induitus ivit, eumque ad clementiam erga Urbem movit. Buxtorfius in Tiberiade Cap. x. multis auctoritatibus antiquorum Rabbinorum & ipsius Talmudis probat veritatem talis convocationis Concilii post liberationem ex captivitate Babylonica: ex.gr. In Talmude Hieros. Tract Megilla Cap. 3. circa finem sic scribitur: כוון אנשי כנסת הנדרלה החזרו את הנדרלה לישנה שערםו Quando exsurrexerunt Viri Synagogæ magna, illi restituerunt magnificientiam, h.e. Coronam Legis, in pristinum statum. Idem confirmatur in Tractatu פרקי אבות Pirke Abboth Cap. i. Moses accepit Legem de monte Sinai, & tradidit eam Josua, Josua Senioribus, Seniores Prophætis, Prophætæ tradiderunt eam VIRIS SYNAGOGÆ MAGNÆ.

XVI. Præter hoc Concilium extraordinarium fuerunt adhuc tria alia ordinaria inter Judæos Concilia, scil. maximum, majus & minimum.

XVII. *Primum & maximum Collegium, à Mose jussu Dei Numerorum Cap. 11. y. 16. institutum, constabat, præter Præsidem, Viris septuaginta. Hoc Collegium tantum Hierosolymæ erat congregatum, & vocabatur unicâ voce סנהדרין Sanhedrin.* Penes hoc Collegium fuit omnis potestas ecclesiastica & civilis. Ad aliud Collegium non dabatur provocatio, sed in hoc judicii terminus erat. Præterea hoc idem Collegium Reges & Magistratus eligebat, de bello gerendo vel de pace ineunda deliberabat, & nullum præter Deum & gladium superiorém agnoscebat.

XVIII. *Secundum ordinarium Collegium constabat viginti tribus Viris; eratque in omnibus locis & urbibus, in quibus centum & vi-* ginti

ginti vel plures patres familias aut œconomiae erant. Viri hujus Collegii de Capite & fortunis civium, an aliquis esset lapidandus, suffocandus, igne comburendus, vel gladio ē medio tollendus, judicabant. Hæc enim erant quatuor illæ ordinariæ suppliciorum capitalium species, quibus Judæi fontes occidebant.

XIX. *Terrium* & minimum Collegium constabat tantum tribus viris; & erat in illis locis, in quibus pauciores erant, quam centum & viginti familie. Hoc Collegium rebus parvi momenti judicandis erat præpositum; nempe sententiam dicebat de debitis pecuniariis, de damnis illatis, de restitutione dupli, quadrupli, de calcei extractione, & de nonnullis aliis. Hæc quasi in transitu de collegiis ordinariis. Vide plura de his tribus Collegiis in Philologo Mixto Dissert. 46.

XX. Per Viros Synagogæ magnæ intelliguntur illi, non qui membra fuerunt Conciliorum ordinariorum, sed qui ad Concilium illud extraordinarium centum & viginti Virorum fuerunt admissi. Hoc Collegium libros Veteris T. in unum volumen rededit, sacram scripturam à Pseudo-prophetarum falsis libris segregavit, & multa alia circa Ecclesiæ Reformationem, atque circa sacros Libros, eos ab adnatis erroribus emuscando, præstitit.

XXI. *Secundò queritur.* An illud exemplar, cui Collegium magnum, Esra præside, medicam manum adhibuit, & ab eodem Collegio collectum, adhuc hodiè supersit?

Respondeo. 1. Quidam audaculi affirmativam defendunt sententiam, inter quos est Finus Adrianus in libro, cui nomen dat *Flagellum Judeorum*. Hic idem asserit, quod ipsa Biblia, ab Esra restaurata, custodiantur Bononiæ in Ecclesiâ S. Dominici; quia Judæi mutuo acceperant pecuniam ab illa Ecclesia: & propterea Biblia illa loco pignoris tradita erant illi Ecclesiæ, in qua tamdiu hæc Biblia asservarentur, donec pecunia mutuo data illi Ecclesiæ redderetur. Sed hæc ficta sunt, & in cerebro nugivendolorum & mirionum quorundum fabrefacta.

2. Nos itaque verosimilius esse existimamus ipsum exemplar ab illo Collegio collectum, & à vitiis repurgatum, nec hodie superesse, nec etiam post devastationem Templi secundi superfuisse. Prisci enim Judæi, qui circa illa tempora vixerunt, nullam ejus exemplaris faciunt mentionem. Præterea loca publica, in quibus hi aliique libri sacri asservati fuerunt, aliquoties sunt diruta, & igne combusta. Vide

plura apud Hottingerum in Thes. Philol. pag. 115.

XXII. Tertiò queritur. An, degentibus Judæis in captivitate Babylonica, omnia exemplaria tam Autographa Mosis & Prophetarum, quam Apographa perierunt, & ab Esdra miraculosè restituta fuerunt?

Respondeo 1. Si libris Apocryphis fides adhibenda esset, facile in castra affirmantium descendemus. Nam libro quarto Esdræ Cap. 14. v. 21. 23. 24. &c. dicitur, quod Lex exusta sit, & à quinque Scribis, Esdrâ dictante, spatio quadraginta dierum restituta. Hoc argumento multi ex Veteribus moti sententiam affirmativam defendebant. Pontificii ambabus ulnis hanc sententiam amplectuntur. Punt enim se inde probare posse, quod S. Scriptura non sit Ecclesiæ necessaria, quodque Ecclesia absque Scripturis possit conservari, ac quod tempore captivitatis Babylonicae revera sit conservata. Hanc sententiam eum in finem defendunt, ut traditionibus suis auctoritatem concilient, easque statuminent.

2. Sed sententiam hanc affirmativam, utpote falso & stramineo fundamento innixam, rejicimus, & asserimus quod nunquam omnes libri tam Autographi quam apographi simul perierint: sed semper, licet perierint Autographi, quod libenter concedimus, quidam Apographi per providentiam divinam conservati fuerunt. Quæ enim fuisset divina illa in hominibus memoria, quæ plerosque libros Veteris T. tām quoad phrases & voces, quām quoad singulas anomalias in cerebro humano retinere potuisset. Vidi quidem Judæum, qui integrum Pentateuchum Hebraicè ad unguem callebat, & memoriter à quolibet dato loco recitare poterat: sed non videtur verosimile tamē posse inveniri, qui omnes libros ita memoriter callebat, ut absque ullo errore omnes libros recitare, & cum omnibus vocalibus ac anomalis describere posset. Præterea obstat providentia divina, quā S. Scriptura hactenus ab insultibus diaboli & ab insidiis aliorum clandestinorum hostium sarta tecta semper servata fuit. Non igitur videtur verosimile Deum unquam permisisse, ut S. Scriptura ita fuerit annihilata, ut plane nullum exemplar in toto mundo superfuerit.

DISSERTATIO DECIMA,
DE

Literis Majusculis, Minusculis, Suspensis, Inversis, & Irregularibus Veteris. T.

§. 1. <i>Consonae sunt quasi materia & vocales quasi forma vocum Hebraicarum.</i> 2. <i>Initia Librorum, Capitum, Sectionum, & nomina Propria V.T. non incipiunt a literis majusculis.</i> 3. <i>Diversitas literarum variis modis in V.T. occurrit.</i> 4. <i>Diversitas literarum pertinet propriè ad Masoram.</i> 5. <i>Ipsa loca Masora, in quibus literæ majusculæ occurruunt, allegantur.</i> 6. <i>Omnes literæ majusculæ ordine alphabeticò enumerantur.</i> 7. <i>Masora magna enumerat 28. literas majusculas, & parva addit adhuc tres.</i> 8. <i>Auctores literarum majuscularum non sunt S. Scriptores.</i> 9. <i>Diversitas literarum majuscularum, &c. ante Masorethas Tyberianis in Bibliis fuit observata.</i> 10. <i>Literæ illæ diversæ revera non denotant mysterium, licet recentiores Judai varia mysteria ex illis eliciant.</i> 11. <i>Tres sententie de diversis literis enumerantur.</i> 12. <i>Diversitas illæ literarum posset in Bibliis Hebraicis non observari.</i> 13. <i>Ipsa loca Masora, in quibus li-</i>	<i>teræ minusculæ inveniuntur, recensentur.</i> 14. <i>Omnes literæ minusculæ ordine enumerantur.</i> 15. <i>Fere literæ 33. minusculæ in V.T. annotantur.</i> 16. <i>Significatio literarum minuscularum.</i> 17. <i>Ante confectum Talmud literæ minusculæ fuerunt in V.T. annotatae.</i> 18. <i>Origo literarum minuscularum inquiritur.</i> 19. <i>Quatuor literæ suspensa recensentur.</i> 20. <i>In omnibus Bibliis haec quatuor literæ non sunt suspensa,</i> 21. <i>Significatio earum literarum.</i> 22. <i>Auctores earum inquiruntur.</i> 23. <i>Ante confectum Talmud literæ suspensa fuerunt in V.T. usitate.</i> 24. <i>Novem loca enumerantur, in quibus dicitur esse Nun inversum.</i> 25. 26. <i>Masora non vult Nun esse invertendum: ergo Numer. cap. 10. & 11. non debet pingi Nun inversum.</i> 27. <i>Tres literæ irregulariter scriptæ enumerantur.</i> 28. <i>Auctores harum literarum inquiruntur.</i>

SECTIO I.

 Isseruimus hactenus de libris Veteris Test. in genere & in specie, ac libros nothos à veris & Canonis separavimus; jam ordo nos monet, ut materiam & formam, id est, Consonas & Vocales tanquam partes essentiales vocum Hebraicarum penitus consideremus. Consonæ vocantur materia: quia quemadmodum materia, absolutè absque formâ considerata, ad plures formas recipiendas idonea est, ita etiam Consonæ, distitutæ vocalibus, multos & diversos sensus nonnunquam induere possunt. Primò de Consonis, de nde de Vocalibus agemus: quia Consonæ sunt ut fundamentum-vocum Hebraicarum.

II. Hac dissertatione initium sumemus à figurâ quarundam Consonarum, quæ non eodem modo in omnibus locis pinguntur. In lingua Hebraica omnes literæ æqualiter, id est, eadem æquali magnitudine in principiis vocum, in principiis nominum propriorum, in principiis librorum, & in principiis capitum ac sectionum scribuntur. Nam lingua Hebraica hac in parte non imitatur linguam Latinam, Belgicam, aliasque linguas, in quibus nomina propria, initia librorum, initia sectionum & capitum incipiunt à literis, quæ cæteris maiores sunt: sed omnes literæ in lingua Hebraica ubique eadem magnitudine scribuntur, exceptis quibusdam locis, in quibus secundùm doctrinam Masoræ nonnullæ literæ majori, vel minori, aut aliâ quamdam formâ, ab aliis locis ubique differenti, scribuntur.

III. In generere nonnullæ literæ pinguntur cæteris Majores vel Minores, vel in quibusdam locis quædam pinguntur supra communem regulam, vel in aliis locis quædam scribuntur figurâ inversâ, aut irregulari. Loca, in quibus hæc literarum differentia occurrit, breviter annotabimus. In nonnullis Bibliis Hebraicis initia sectionum & librorum incipiunt quidem à majoribus literis, sed hoc est per accidens, & non secundùm Masoram; nec etiam illæ majores literæ denotant ex sententia Judæorum mysteria, sicuti volunt cæteras literas majores denotare.

IV. Hæc materia de literis Majoribus, Minoribus, &c, propriè pertinet ad Masoram, de quæ ex professo agemus in Dissertationibus 22. 23. 24. & 25. sed placet hanc diversam literarum figuram hic præmittere; quia in Dissertatione undecima & duodecima acturi sumus de antiquis literis Hebraicis. In genere omnes illas literas, quæ tali diversa figura scribuntur, post invicem enumerabimus. I.

I. *De Literis Majusculis.*

V. Literæ cæteris majores annotantur in Masora initiali, quæ ad libri primi Chronicorum Caput 1. v. 1. & ad principium Geneeos annotatur. Et quia non eodem modo illæ literæ majusculæ in utroque allegato Masoræ loco enumerantur, ideo consultum judico ipsam Masoram hic describere. Masora præliminaris in principio Chronicorum enumerat tantum viginti duas literas, tali modo :

אלפא ביתה רבתיה בקריה וסימן א' אָדָם שְׁתִי בְּרִאשֵׁת
 ברא אלהים. ג' והחנלה. ד' שמע ישראל י' אלהינו אחד.
 ה' הלי' תגמלו. ז' רנהון. ז' זכרו חורת משה. ה' חור
 כרפס. ט' טוב שם. י' ועתה יוגרל. ל' וכנה. נ' וישלכם:
 ט' משליל שלמה. ט' ליני הלילה. ט' סוף דבר. ע' שמע
 ישראל. פ' באדרין מלכა בשפרפרא פ' בתראח (פ' posterius)
 צ' צופנו ערים. ק' ורورو קנו לה. ר' כי לא מתחווה לאל
 ג' גנץ חסר. ש' שיר השירים. ה' תמים תהיר
 אחר. ש' שיר השירים. Quia vulgo plu-
 res literæ majusculæ in Bibliis Hebraicis enumerantur, quam hæ vi-
 ginti duæ; & cæteræ fere inveniuntur Gen. 1. r. in Masora, circum-
 cingente primam vocem, ideo inde eas cæteras literas, quæ
 hic non recensentur, addam : ז' של ויזתא. ט' יסר מעלי שבתו:
 ג' גנץ חסר. ז' את משפטן. ה' ובחעתית. ו' ותכתוב אסתה

Hic adhuc enumerantur sex literæ majusculæ, quæ in superiori loco non inveniuntur: sed è contra in hoc posteriori loco non allegantur duæ literæ majusculæ, scil. ז' רנהון & ג' גנץ, quæ in priori Masora habentur. Præter has viginti octo literas inveniuntur in Bi-

bliis majoribus Buxtorfii adhuc tres literæ majores, scil. ל' in Levit. 11. 30. & מ' in Gen. 50. 23. & ס' in Num. 13. 30.

Buxtorfius in Commentario Masorethicò omnes literas majores & minores enumeravit, ubique cum mysteriis, quæ Judæi ex illis elicere solent.

VI. Nos breviter omnia loca, in quibus literæ majusculæ annotantur; in gratiam Studiosorum, secundum ordinem Alphabeti pro-

seremus; & post earum recensionem judicium nostrum de illis addemus. Totum Alphabetum literarum Hebraicarum cæteris majorum in Veteri Test. invenitur; cujus tamen Alphabetum quædam literæ, ut ex sequentibus patebit, sunt geminæ, & una triplicata.

א Majuscum invenitur in voce אָדָם Adam. 1. Chron. 1.1. In omnibus Bibliis figura majuscula & minuscula literarum non accuratè observatur. In quibusdam Bibliis Typographi, non attendentes ad antiquum morem & consuetudinem, literas pauciores majores & minores, in aliis vero multo plures annotarunt: propterea in omnibus Bibliis Hebraicis hæc litera Aleph majori formâ non pingitur. Sed in Bibliis nostris correctissimis & famosissimis, Anno 1667. per Athiam editis, sere omnes illæ literæ majusculæ, quas Masora pro talibus agnoscit, majori forma pinguntur, addita fere nota marginali רַבְתִּי h.e. *majuscula.*

ב Invenitur scriptum majori figurâ in voce בְּרֵאשֶׁת In principio, Gen. 1. 1. Litera illa, in numero denotans duo, indicat, secundum sententiam Judæorum, Deum creasse Cœlum & Terram.

ג Extat in voce בְּלֹתָה & raditur, Levit. 13. 33.

ד Occurrit in voce דָּלֶת unus, Deut. 6. 4. Litera Daleth, in numero denotans *quatuor*, indicat Deum esse solum Dominum & Regem in quatuor mundi partibus. Propterea, quando Judæi hunc Textum inter orandum recitant, in quatuor mundi plagas caput reflectunt, & aliquando per dimidiam vel integrum horam vocem hanc Hebraicè clamando & cantando producunt.

ה Pingitur majuscum in voce אֶלְלוֹתָן An Domino, Deuteronomii Cap. 32. v. 6.

ו Van geminatum invenitur: primum est in voce וְנִזְתֵּן Venter, Levit. 11. 42. Hæc litera Van majuscula denotat medianam literam totius Pentateuchi: id est, totidem literæ sunt ante hanc literam Van in Pentatecho, quot sunt post eandem. Alterum Van reperitur in nomine proprio וְנִזְתֵּן Vaizatha, Esth. 9. 9. Hic fuit decimus filius ventosi Hamanis, qui etsi quidem natu minimus inter fratres fuerit, tamen odio & invidiâ erga Judæos multis passibus fratres suos superasse putatur.

Litera ז Zain-majuscula occurrit in voce ז recordamini, Malach. 3. 22. ut continua attentione recolerent quinque libros Mosis, libros Prophetarum & Hagiographorum, quibus septem quasi partibus, quæ litera Zain denotantur, tota Scriptura continetur.

¶ Majusculum legere est in voce ז candidum, Esth. 1. 6. et al. imp.

¶ Bis occurrit majusculum: primum in voce ז virga ejus, Job. 9. 34. Litera hæc פ, in numero denotans novem, significat secundum sententiam Rabbinorum, novem calamitates, quas Jobus vel passus est, vel à se procul removet à Deo obnoxie petuit.

Alterum פ invenitur in voce פ bonus, Eccles. 7. 1. Hæc litera majuscula indicat magnâ & assiduâ diligentia nomen bonum esse quærendum & servandum.

¶ Hod est majusculum in voce פ Magnificetur, Num. 14. 17.

¶ Occurrit in voce פ & surculus, Psal. 80. 16.

ל Bis occurrit: primum in voce ל disjecit eos, Deut. 29.

28. Alterum in voce ל lacerta, Levit. 11. 30. Masora magna non enumerat vocem posteriorem ו ה ל מ ת א inter literas majusculas. Quare igitur in quibusdam Bibliis hæc litera ל majori formâ depingitur? Resp. Quia Masora parva ad hanc vocem in margine annotat hoc Lamed esse majusculum: ו ה ל מ ד ר ב ת א Non amplius extat vox ו ה ל מ ת א, & Lamed est majusculum. Idem dicendum est de litera מ in voce מ ל ש ו מ, Gen. 50. 23. quæ non recensetur in Masora magna; sed Masora parva in margine notat מ ר ב ת Mem majusculum.

Litera פ bis in majori forma invenitur: semel in voce פ ש ל Proverbia, Prov. 1. 1. Et semel Genes. 50. 23. in voc. פ ש ל Abnepotes. Hæc litera in Bibliis Hebraicis Buxtorfii majori formâ depingitur; ideo voluimus eam hic etiam annotare.

¶ Majusculum ter invenitur. Primum in voce פ ס ו נ Servans, Exod.

34. 7. Alterum in voce פ pernocta, Ruth. 3. 13. Orientalibus Iudeis in hac voce non litera Nun, sed litera Lamed majuscula depingitur. Ter-

Tertium est *Nun* finale in voce יְנֻן *judicium earum*, Num. 27. 5.

D Bis invenitur: primum occurrit in voce יְנֻן *summa*, Eccles. 12. 13. Hæc littera majuscula denotat summam attentionem esse adhibendam in lectione hujus versiculi; quia in hoc versiculo, tanquam in compendio, Summa Theologiae sacræ proponitur. Alterum **D** omissum quidem in Masora, annotatum tamen in multis libris, est in voce דָמֵל *& silere fecit*, Num. 13. 30. Nota marginalis in plerisque Bibliis adscribit has duas voces לְסֶמֶךְ רַבְתִּי *Non amplius extat, & Samech est majuscum.*

Y Notatur in voce יְנֻבָּשׁ *audi*, Deuter. 6. 4. Hæc vox est prima dictio illius precatiunculae, quam Jūdæi singulis diebus sub gravissimâ pœnâ recitare, sive potius deblaterare, tenentur.

G Bis annotatur: primum occurrit in voce גְּשִׁפְרָתָא *Summa aurora*, Daniel. 6. v. 20. Alterum invenitur in voce גְּבִרְתִּי *Et in serotinando*, Gen. 30. 42.

שׁ Majusculum est in voce שְׁבָטָא *Speculatori ejus*, Jes. 56. 10. Hoc majusculum שׁ denotat magni interesse, quales exploratores ad explorandam terram Canaan à populo Israëlitico mittantur.

P Magnum est in voce פְּנִידָה *nidus*, Psal. 84. 4. Hæc litera indicat providentiam Dei versari etiam circa minimas aviculas, &c.

נ Magnum est in voce נְנִיאָה *alius*, Exod. 34. 14.

וּ Invenitur in voce וּנְצָרָב *Canticum*, Cantic. 1. 1. ad significantiam præstantiam hujus cantici, quod alia omnia cantica longè superat.

תּ Bis occurrit: primum reperitur in voce תּוֹתָב *Integer*, Deut. 18. 13. Alterum in voce תּוֹתָבְבָבָב *Et scripsit*, Esth. 9. 29.

Qui plura mysteria, quæ ex sententia Judæorum per has literas denotantur, desiderat, adeat Buxtorfium in Commentario Masorethico cap. 14.

VII. De his literis majusculis variæ quæstiones moveri possunt.

Primo queritur. Quot literæ majusculæ in universum in Bibliis Hebraicis occurrunt?

Respondeo. Circiter triginta: attamen in omnibus Bibliis accurata ratio harum literarum non habetur. In quibusdam Bibliis tantum decem vel viginti præter propter literæ majori figurâ describuntur. Communiter in Bibliis, majori formâ impressis, plures majusculæ literæ annotantur, quâm in aliis Bibliis. Verum secundum Masoram magnam viginti octo literæ majusculæ occurrunt, & secundum parvam adhuc tres sunt addendæ, scil. **ל Lev. 11. 30.** **ג Gen. 50. 23.** & **ט Num. 13. 30.**

VIII. Secundò queritur. Utrum hæ literæ tali majori figura sint descriptæ ab ipsis Auctoriis librorum; an vero à quibusdam Judæis?

Respondeo. Harum literarum diversitas non ab ipsis Auctoriis librorum, sed à quibusdam curiosis Judæis addita est, qui ubique mysteria venari, & quidlibet ex quolibet probare voluerunt.

IX. Tertiò queritur. Quando hæc diversitas literarum primùm fuit inventa?

Respondeo. Tempus & seculum, quo hæc diversitas literarum tum majuscularum & minuscularum, tum etiam inversarum & suspensarum annotata fuit, est ignotum. Nihilominus licet præcisum tempus non possit indicari, tamen certissimum est hanc diversitatem literarum non esse nuperime inventam, & in Bibliis annotatam, sed esse perantiquam, & ipsos Masorethas Tyberienses, qui circa quintum aut sextum sèculum à nativitate Christi vixerunt, antiquitatem sua longè superare. In ipso enim Talmude Tractatu *ספר מסcribis de Scribis*, cap. 9. fit mentio literæ **ל** majusculæ in voce **וישליךם** superius allata ex Deut. 29. 28. ubi textus Talmudicus sic fatur: **לפנ' דבישייכם צרייך שירא ארוך** *Lamed in voce necesse est, ut sit longum, id est, majuscum.*

X. Quartò queritur. An literæ hæ majusculæ, minusculæ, &c. denotant aliquod mysterium?

Respondeo. Nullum denotant mysterium à Prophetis in locis illis intentum; sed possent denotare mysterium aliquod, si sententia Judæorum esset eadem cum Prophetarum sententia. Judæi mysteria quædam contra mentem S. Scriptorum ex illis locis, in quibus literarum diversitas annotatur, elicuerunt, vel potius quædam mysteria in

in Textum sacrum intruserunt, quæ revera in Textu ab ipsis Prophetis non fuerunt intenta.

In genere literæ majusculæ, ex sententia Rabbinorum, significant accuratiorem & attentiores Textus præsentis habendam esse considerationem, denotantque sensum quendam mysticum, qui hodiernis Judæis jam ignotus est, sed priscis apprimè notus fuit. Antiqui Rabbini procul dubio hujus diversitatis literarum alias dederunt rationes, quæm hodierni: nam antiqua illa mysteria, quæ secundum sententiam Rabbinorum in diversitate literarum continebantur, jam diu perierunt. Mysteria illa, quæ ad quasdam literas superius annotavi, sunt nova, & à recentioribus post-Talmudicis quibusdam Judæis excogitata, & non à primis Auctoriibus, qui has literas tali diversâ formâ pinxerunt. Nam rationes diversitatis in singulis literis, à veteribus Judæis observatæ, post longa tempora propter varia exilia, propter diversas transmigrationes, & propter gravissimas calamitates tandem ex memoriâ Rabbinorum fuerunt oblitteratæ.

XI. *Quinid quæritur.* An non verisimile est hanc diversitatem literarum majuscularum, minuscularum, inversarum & suspensarum fortuitò primùm in Biblia irrepsisse?

Respondeo. De hac literarum diversitate tres possunt assignari sententiae; quarum *prima* est eorum, qui statuunt hanc diversitatem literarum tractu temporis ex oscitania quadam in Textum sacrum irrepsisse. Hæc sententia mihi maximè arridet. Restota, ut mihi videtur, sic posset esse peracta: Scribæ anteriores, exscribentes sacrum Codicem, animi gratiâ, vel ex oscitania, aut aliud quid cogitando pinxerunt quasdam literas paulo maiores, vel minores &c. Scribæ posteriores exscribentes iterum Textum sacrum ex Codice quodam antiquo, invenerunt in Textu sacro quasdam literas cæteris paulo maiores, vel minores. Hi posteriores Judæi ab illis antiquis, superstitionis ergo, ne latum stramen discedere voluerunt; sed easdem literas, utpote mysterii causâ, ut putabant, ita descriptas, in Bibliis Hebraicis ut plurimum retinuerunt; & mysteria quædam, sive cum Textu quodammodo convenientia, vel à Textu discrepantia, modo viderentur mysteria, excogitarunt. Rabbini hæc mysteria ita excogitata discipulos suos docuerunt, & eandem diversitatem literarum esse retinendam mandarunt: quia putarunt non tantum illam diversitatem literarum sed etiam ipsa mysteria ab ipsis Prophetis esse excogitata & intenta.

Secun-

Secunda sententia est eorum, qui putant, quod hæc diversitas literarum datâ operâ primùm à nugivendulis quibusdam Judæis, ad mysteria quædam indicanda, sit annotata: sed in mysteriis illis excogitandis omnes non convenerunt; nonnulli hæc, alii alia incerta, si non falsa, excogitarunt, & in Textum sacrum intruserunt.

Tertia denique sententia est eorum, qui volunt literas majusculas & minusculas tantum denotare numerum aliquem literarum, & non mysteria: & sic literæ illæ essent termini alicujus numeri literarum; qui numerus esset desumptus vel à præcedenti majuscula, vel à minuscula, vel à principio libri, vel à loco ex peculiari indice noto: ex. gr. Litera majuscula *Vau* in voce *לְהַ*, *Levit. 11. 42*, occurrens, est media litera totius Pentateuchi. De quibusdam quidem literis majusculis dici potest, quod denotent numerum: sed an de omnibus idem affirmari possit valde dubito. Ut ut sit: causæ diversitatis harum literarum veteribus Judæis fuerunt notæ, sed jam post longa temporæ ex obliuione fuit deletæ, & in varia commenta mutatae.

XII. *Sextò* quaritur. An hæc literæ majusculæ, minusculæ, inversæ & suspensæ possent mutari in alias literas communes?

Respondeo. Posset hæc diversitas literarum, utpote ab ipsis Scriptoribus Textui sacro non addita, obliuioni tradi, & in Bibliis non observari: sed Judæi hodierni, quorum operâ ut plurimum Biblia Hebraica typis mandantur, has diversas figuræ, ut antiquæ sapientiæ & mysteriorum æterna testimonia, nolentes à Veterum sententia discedere, retinent, & in Bibliis annotant. Munsterus hanc literarum diversitatem, utpote à nugacibus Judæis inventam, è Bibliis Hebraicis extrusit. Sed parum refert, utrum in Bibliis retineantur, an vero ex iisdem extrudantur, modo talia nugacia mysteria non excogitentur.

Decisio quarundam harum quæstionum etiam literis minusculis, inversis & suspensis convenit.

II. *De Literis Minusculis.*

XIII. Jam sequuntur literæ minusculæ, quarum totum Alphabetum occurrit; sed quædam literæ sunt duplicatæ, aliæ triplicatæ, & una est quadruplicata. Hæc literæ minusculæ annotantur à Masore-

this in principio Levitici, & in initio Masoræ magnæ finalis : attamen ubique non eodem modo. Ut Lector certè cognosceret quales literæ minusculæ in Masora occurrant, placet ipsam Masoram hic allegare.

Alphabetum viginti novem literarum, quod in vestibulo quadrato *Levit. i. i.* circum vocem וַיִּקְרָא à Masorethis enumeratur. אֵלֶף וּוֹרָא מְאוֹתִיות קְטָנוֹת דָּאִינָן וַיִּקְרָא אֵלֶל מְשָׁה. בְּ שְׁתִּי בְּנוֹת הַבָּיִת גְּנוּשׁ. דְּ אִם עַשְׂק בְּדָם. חְ בִּיכְרָאָם. זְ בְּרִיתִי שְׁלָמִים. טְ וְלֹא נְשָׂא לְשִׁיאָה. יְ וְיִתְהָא. כְּ וְאַנְכִּי. טְ שְׁבֻעָה בָּאָרֶץ. טְ אַחֲרָ וְתְּהִרְתָּם. יְ לִלְךָ תְּשִׁ. בְּ וְלִבְנָתָה. לְ וְאָלִיכְם. מְ מִירִים הַיּוֹתִים. מְ עַל מִזְקָדָה. גְּ נִטְעָ אַרְנוֹן. פְּ וְנְרוּגָן. גְּ וְנְבוּשָׁבָן. סְ יִצְפְּנֵנִי בְּסֶכֶת. סְ בְּסֶופָה. עְ לְעוֹת. פְּ רְשִׁפְרָא. צְ וְזִוחָת. צְ עַל פְּרָז. קְ קַצְתִּי בְּחֵי. רְ יְעַרְצִים (pro vitiose) אַרְגִּים (רְ תְּיוֹ פְּלִמְשָׁתָא. שְׁ פְּרִשְׁנָתָא :

Hæc eadem Masora, sed in nonnullis differens, invenitur in Masora magna finali pag. ፪, col. 1. Attamen non est animus eam totam hic repetere, sed solummodo illa annotabimus, in quibus à superiori differt. הָ וְכָבְשָׁה וְנִפְשֹׁו לֹא חַיָּה. מְ וְתְּהִרְתָּם. גְּ נִעְוָדִים. וְעוֹרִים : בְּחֹזֶות. קְ לְשָׁמָה בְּקִמְיָה. לְ רְאִישָׁת בְּכוֹרִי. Hic citantur quinque literæ minusculæ, quæ in vestibulo Livitici non inventiuntur : & è contra exemplum literæ ר, in superiori Masora allegatum, hic non numeratur.

XIV. Buxtorfius in Commentario Masorethico Cap. 15. literas minusculas unà cum fictis mysteriis ordine recenset, & nonnullas in Masora omissas addit. Nos ipsis vestigiis insistentes, alphabetum literarum minuscularum hic etiam describemus.

א Minusculum invenitur in voce וַיִּקְרָא clamavit, Lev. i. i.

ב Est in voce חַבְדָּל da, Prov. 30. 15.

ג In voce גְּנוּשׁ gleba, Job. 7. 5. Hæc litera minuscula de-

notat

notat corpus in minutissimas partes pulveris post mortem redigi.

¶ Est minusculum in voce אָרֶם *Homo*, Prov. 28. 17.

¶ Occurrit in voce בִּירָאָם *Quando creata erant illa*, Gen. 2. 4.

Hæc litera *He* dicitur scribi minuscula, quia omnia creata minuentur & peribunt: & quemadmodum hæc litera constat ex lineis non sibi invicem conjunctis, sed dissolutis, sic etiam creata tandem à se invicem dissolventur.

¶ *Vau* bis reperitur; primum in voce שְׁלֵום *pax*, Num. 25. 12.

Alterum in voce לְשֹׁאָם *in vanum*, Psal. 24. 4.

¶ *Zain* minusculum notatur in nomine proprio filii Hamanis זַרְחָה

Vaisatba, Esth. 9. 9. Hæc litera minor contemptus causa ita scribitur; & indicat hunc filium natu quidem fuisse minimum, sed improbitate suos fratres superasse.

¶ Minori forma scriptum invenitur in voce נִתְיָד *nitidus*, Job. 33. 9.

¶ Bis observatur; primum in voce טְבֻעָן *demersa sunt*, Thren.

2. 9. Alterum in voce וְהַרְחָם *& mundi eritis*. Num. 31. 24.

¶ *Jod* in voce עֲזַבְתֶּם *oblitus es*, Deut. 32. 18. Litera minuta *Jod* contemptus causa dicitur de decem tribubus, quæ Deum in æternum ex memoria oblitarant.

In Bibliis novissimis anni 1667. *Jod* in פִּינְחָס *Num. 25. 11.* minori forma scribendum vel scriptum esse monet nota marginalis.

¶ In voce וְלִבְנִיתָה *& ad deflendum eam*, Gen. 23. 2. Hebræi volunt

כ esse minusculum, quia Abraham parum luxit defunctam conjugem utpote jam vetulam, quasi jam sibi gratularetur potius. Sed alii melius conjectant, qui minusculi כ eam assignant rationem; eo videlicet doceri planctum & luctum propter defunctos viris minuendum esse, illudque cavendum uti ne modum excedat, ipsumque Abraham luctum cum hac moderatione fuisse.

¶ Occurrit in voce אַלְלָא *non*, Thren. 1. 12.

¶ Minusculum ter legitur. Primo in voce מִרְיָם *rebelles*, Deut.

31. 27. Secundo in voce מִקְרָה *adustio*, Lev. 6. 2. Tertio, ¶ finale

scribitur minusculum in voce וְתַהֲרִתִים & *mundavieos*, Neh. 13. 30.

Litera ו quater invenitur scripta minori forma. Prima est in voce vagantur, Thren. 4. 14. Reliquæ tres sunt finales. Secunda invenitur in voce אָרֵן *ornus*, Jes. 44. 14. Hæc litera in contemptum ita scribitur, ad indicandum, quod ex vili ligno magnum Deum sibi faciebant. Tertia est in nomine proprio וְגַבּוֹשָׁבָן & *Nebuschazban*, Jerem. 39. 13. Quarta denique occurrit in voce נֶרְגָּז *Susurro*, Prov. 16. 28.

¶ Bis legitur; primò in voce בְּקֻפָּה *in tempestate*, Nah. 1. 3. Secundò in nomine בְּסֻפָּה *in tabernaculo suo*, Psal. 27. 5. Hac litera minuscula indicatur etiam minimum tuguriolum sufficere ad protegendos pios.

υ Minusculum est in verbo לְעֹזֶת *ad pervertendum*, Thren. 3. 36.

₪ Prius est minusculum in nomine בְּשִׁירְפָּתָא *in summa aurora*, Dan. 6. 20. ad significandum, quod Rex, prima aurora vix lucente, surrexerit ad visitandum Danielem, de cuius salute admodum solitus erat.

₪ Bis annotatur; primo in voce וְזֹוחָתָא *clamor*, Jerem. 14. 2. Secundò in voce פְּרַעַז *ruptura*, Job. 16. 14.

₪ Similiter bis minori forma describitur; primò in voce בְּקִמְיהָם *Inter adversarios ipsorum*, Exod. 32. 25. Secundò in verbo קִצְתִּי *tædet me*, Gen. 27. 47.

₪ Etiam bis occurrit; primò invenitur in vocibus *Principium primitiarum*, Exod. 23. 19. & 34. 26. Hæduæ voces in duobus illis locis occurrent; sed ad quem locum Masora respexerit incertum est. Secundò in nomine proprio filii Hamanis פִּימְשָׁתָא *Parmastra*, Esth. 9. 9. In Bibliis novissimis anni 1667. litera ש scribitur minuscula.

₪ Parvum est in nomine proprio פִּרְשְׂנְדָתָא *Parschandatha*, Esth.

9. 7. Eadem Biblia exprimunt **נ** minusculum in hoc nomine.

נ In nomine proprio **פְּרַמְשָׁתָה** *Parmaſta*, Esth. 9.9. Hoc nomen in litera *Reſch* etiam fuit annotatum.

XV. De literis minusculis hæ sequentes quæſtiones moveri posſunt.

Primo queritur. Quot literæ minusculæ in Veteri T. sunt anno-
tatæ à Maſorethis?

Respondeo. Circiter triginta tres: sed hæ omnes in Bibliis Hebraicis non annotantur. In quibusdam Bibliis pauciores, in aliis vero plures literæ minores inveniuntur: sed secundū Maſoram fere triginta tres literæ minori forma in Bibliis Hebraicis sunt depingenda.

XVI. *Secundo queritur.* Quid literæ minusculæ in genere signifi-
cant?

Respondeo. Literæ minusculæ in genere denotant *diminutionem* rei, nonnunquam etiam *contemptum* eorum, quæ tali minori litera describuntur.

XVII. *Tertio queritur.* An hæc diversitas literarum minuscularum diu in Textn sacro fuit annotata?

Respondeo. Eo tempore, quo diversitas literarum majuscularum in Textum irrepſit, etiam videtur hæc diversitas literarum minuscularum in Textum irrepſisse: nam tam harum quam illarum fit men-
tio in Talmude. In Tractatu **סֹפִירִים** de *Scribis* Talmudistæ faciunt mentionem literæ *Jod* minusculæ; quum ajunt: **יְהֹוָה שְׁלֹשֶׁת פְּשָׁלֵשׁ צְדָקָה קְדוּשָׁה בְּרָכָה נְבָרָךְ** *Jod in voce חַשְׁבָּן* (Deut 32. 18.) *opus est ut sit minus pre omnibus Jod, quæ sunt in Scripturâ.* Hæ ergo literæ parvæ fuerunt modò annotatæ ante compositum Talmud, hoc est, ante quin-
gentesimum annum post nativitatem Christi: sed præcisum tempus, quo hæ literæ minores primò sunt annotatæ nos latet.

XVIII. *Quartò queritur.* Quis has literas minori forma primus in Veteri T. exaravit?

Respondeo. Auctores hujus diversitatis literarum sunt ignoti. Etiam nullo modo videtur verosimile ipsos librorum Auctores hanc literarum diversitatem primò annotasse. Fortasse hæc consuetudo scriben-
di tales minusculas literas vel ex incuriâ & negligentiâ Scribarum quorundam olim nata est, vel à curiosis quibusdam Judæis, volenti-
bus mysteria quadam elicere, primam originem habet.

III. *De Literis Suspensiis.*

XIX. Post literas majusculas & minusculas sequuntur literæ quatuor suspensæ , quæ non juxta alias literas in eadem recta linea , sed supra alias literas in Textu collocantur. Qui nesciens primâ fronte literas suspensas in Textu Hebræo adspiceret , fortè putaret esse vitium Typographi ; sed melius à Masorethis edoctus , sciet hanc diversitatem literarum suspensarum etiam diu in Bibliis fuisse annotatam ; & alicujus rei , sive mysterii alicujus , sive certi cuiusdam numeri esse notam

Prima litera suspensa est Nun in nomine proprio נֹנַן Menasseb, Judic. 18. 30. Ad hanc literam nota marginalis annotat , quod נָנָן , id est , quatuor literæ suspensæ sint in Bibliis Hebraicis à Masorethis observatae. Causa hujus suspensæ literæ Nun invenitur in Talmude , ubi querunt Rabbini : Quare illa litera Nun sit suspensa ? *Respondeo.* Rabbini in causa assignanda non convenient : omnes tamen mysterium querunt ; quia putant hanc literam ab ipso libri Auctore ita esse scriptam. Gersom 1. Chron. 23. 14. vocatur filius Mosis , & hoc in loco nominatur filius Menassis . Rabbinus aliquis in Tractatu Talmudico *Bava Bathra* , fol. 109. col. 2. statuit , quod Propheta studio noluerit Gersomum appellare filium Mosis ; quia dedecori fuisset Prophetæ habere filium impium : sed quod vocaverit eum filium Menassis , quum revera fuerit filius Mosis , litera Nun suspensa , ut indicaret eam literam potuisse abesse vel adesse ; videlicet quod fuerit filius Menassis imitatione impietatis , sed Mosis filius , generatione & propria.

Reliquæ literæ sursum elevatae sunt literæ y Ain. Itaque secunda litera suspensa est y , quæ invenitur Psal. 80. 14. in voce יְמִין ex silva. In plerisque Bibliis hæc litera tali suspensa forma depingitur. Judæi non eandem assignant causam , ob quam hæc litera y in hoc Psalmo ita sit suspensa. Talmudistæ statuunt hanc literam esse suspensam , quia est media litera in libro Psalmorum. Alii alias rationes excogitarunt Rabbi Bechai in libro יְמִין תְּלִיָּה cap. 1. ait , *Litera hæc Ain est suspensa , quia cultores suspensi* , scil. עֲבָדֵי הַתָּלִיָּה Chri-

Christi, sunt quasi, uti dicitur in Textu, פָּרֶשׁ בְּשַׂר porcus sylvestris; quia Templum Hierosolymitanum vastarunt. Christum per ignominiam vocant *suspensum*, & Christianos *cultores suspensi*.

Tertia litera suspensa est *y* in voce יְשִׁיר improbi, Job. 38. 13. Per literam *Ain* suspensam indicant יְשִׁיר pulverem; quasi dicerent, impii instar pulvisculi, per aera dispersi, peribunt.

Quarta & ultima litera suspensa est litera *y*, quæ invenitur *versu* 15. ejusdem capituli in voce מִרְשֵׁב ab improbis.

XX. De his literis suspensis *primo queritur*. Quot literæ suspensæ sunt annotatae à Masorethis?

Respondeo. Communiter Masorethæ quatuor numerant, sed illæ quatuor in omnibus Bibliis Hebraicis ita non pinguntur. In plerisque Bibliis tantum litera *Nun*, Judic. 18. 30. & litera *Ain*, Psal. 80. 14. ita scriptæ inveniuntur. In Bibliis novissimis anni 1667. quatuor literæ suspensæ sunt, & singulis adscribitur in margine vox תְּלֻוִתָּה suspensa; etiam secundum Masoram hæ quatuor literæ suspensæ formâ sunt pingendæ.

XXI. *Secundo queritur*. Quid literæ suspensæ in genere denotant?

Respondeo. Hæc forma suspensa, ex sententia Rabbinorum, denotat has literas, sursum ita elevatas, abesse & adesse posse, manente nihilominus Textus integritate.

XXII. *Tertiò queritur*. An hæ literæ tali suspensa formâ fuerunt primum exaratæ ab ipsis Auctòribus librorum?

Respondeo negando: sed quidam prisci Judæi, qui ex omnibus fere Textibus Kabbalisticè alias sensus elicere voluerunt, harum literarum sunt primi inventores; & per consequens illæ literæ suspensæ, illæsæ Textus integritate, possent in Bibliis Hebraicis juxta alias literas collocari.

XXIII. *Quarto queritur*. Quando primum hæ literæ tali suspensa formâ depidæ sunt?

Respondeo. Tempus nobis ignotum est; sed hoc est certissimum, quod ante confectum Talmud hæ suspensæ literæ fuerint annotatae: nam Talmud meminit talium literarum: Ex. gr. In Sanhedrin fol. 103. col. 2. rogatur: Quare litera *y* vocis יְשִׁיר Job. 38. 13. sit suspensa? Respondent: quando homo fit שְׁנִים pauper infra, fit etiam pauper supra. Et quia hæ suspensa literæ tam antiquæ sunt, ideo pro-

propter venerabilem antiquitatem ut plurimum in hodiernis Bibliis Hebraicis retinentur. Vide plura de literis suspensis apud Buxtorfium in Comm. Masor. Cap. 16.

IV. De Literis Inversis.

XXIV. Masorethæ annotant in Masora magna textuali ad vocem בְּנָסֶע Numer. 10. 35. dari novem loca, in quibus litera Nun inversa pingitur: sic ajunt פְּסָקִין אֵית בְּהֹן הַדִּין סִימָן נָוֵן Novem sunt versus, in quibus est hujusmodi signum Nun inversum. Masora ibidem loca illa novem annotat: sed duo sunt versus, in quibus ne quidem litera Nun occurrit, multo minus litera Nun inversa. Inde probabiliter colligimus Masorethas vel errasse in assignandis versibus, vel eos non voluisse ipsas literas esse invertendas, sed Nun, vel simile signum ad formam ג illis novem versibus esse præponendum.

In nonnullis Bibliis Hebraicis, sed vitiosè, duo loca inveniuntur, in quibus tales literæ inversæ pinguntur: prior locus extat Num. 10. 35. in voce עֲפָרָן in proficiscendo. Hæc litera Nun pingitur inversa ad indicandum sic omnes hostes Israëlitarum in fugam esse conjiciendos, & retrorsum agendos.

Altera litera Nun inversa invenitur in voce נִמְמָתָא ut quiritantes, Num. 11. 1. Hæc litera inversa putatur denotare perversitatem populi.

In omnibus Bibliis hæ literæ eodem modo non pinguntur. In quibusdam Bibliis hæ literæ non sunt inversæ, sed ante initium duorum illorum versuum litera Nun inversa, sive potius signum aliquod, reprezentans quasi Nun, præponitur, ad indicandum illos duos versus non pertinere ad historiam quæ ibi narratur, sed eos esse quasi per duo illa signa, tanquam per duo signa Parentheseos, interpositos. In Pentateuchis MSS. ex quibus Judæi lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, tantum talia signa inveniuntur, qualia etiam in novissima editione Bibliorum expressa sunt.

Reliqui septem versus, qui adferuntur à Masorethis, inveniuntur in Psal. 107. Masora ad hunc Psalmum annotat dari tantum in Bibliis

blii Hebraicis octo literas *Nun* inversas; sed in Masoram hic vel illic vitium aliquod irrepfit.

Septem reliqua loca, quæ in Masora *Numerorum cap. 10.* recensentur, in quibus secundum crisin Masoretharum esset *Nun* inversum, sunt hæc sequentia.

Primus locus est *Psal. 107. vers. 23.* in navibus. בְּאַגִּירָה in navibus.

Secundus in voce נִפְלָאֹתִים & mirabilia ejus, versu. 24.

Tertius est versu 25. in quo nullum est *Nun*.

Quartus in voce מִשְׁפָּט anima ipsorum, versu 26.

Quintus est in verbo יְנֵיעַ & vagantur, versu 27.

Sextus locus est vers. 28. sed etiam in hoc versu nullum *Nun* invenitur.

Ultimus est in nomine נָכִינִים principes, versu 40.

Hæc septem loca proferuntur à Masorethis, sed nulla, quod sciam, Biblia inveniuntur, in quibus litera *Nun* in supra septem allegatis textibus inversa pingitur.

XXV. De his literis, quas nonnulli invertendas esse putant, *primo* queritur. Utrum antiqui Rabbini voluerint ipsas literas *Nun* esse invertendas; an vero voluerint literam *Nun*, vel potius signum aliquod instar *Nun* inversi, illis novem versibus præponere, vel apponere?

Respondeo. Posterius videtur affirmandum. Nam Masoranon dicit, quod in his vocibus sit *Nun* inversum, sed ait *Novem esse versus, in quibus est signum inversi Nun. 2.* Masora non potest intelligi de *Nun*: nam in duobus versibus ne quidem *Nun* invenitur, scil. vers. 25. & 28. Ergo est error in multis Bibliis, quando in בְּנֶסֶע & in כְּמַחְאֲנָנִים *Nun* inversum pingitur.

XXVI. Secundo queritur. An hæ literæ tali inversâ figurâ sint depictæ ab ipsis Auctoriis librorum?

Respondeo. Hoc nullo modo videtur verosimile: sed audaculi quidam Judæi, ante mille præter propter annos, ad venandum myste-rium aliquod, sive potius nugas, has literas vel inverterunt, vel talia signa illis versibus præposuerunt: ideoque possent, illæsâ sacræ Scripturæ integritate, in Bibliis Hebraicis immutari, vel ex iisdem extrudi.

V. *De Irregularibus Literis.*

XXVII. Præter has diversitates jam annotatas , etiam in Bibliis Hebraicis annotatur quædam irregularitas circa literas *Mem* & *Nun*. Quinque literæ *Camnephatz* aliter scribuntur in fine , aliter in medio ; sed in Bibliis annotantur tria loca , in quibus à communi regula occurrit exceptio.

Prima est in litera *Mem*, Jes. 9.6. quæ in medio vocis extensa repeatitur , & eodem modo , uti in fine scribi solet , in voce לִסְרָכָה scribitur. Hinc Christiani quidam varia mysteria , sed absque ullo fundamento , collegerunt. Ajunt enim Prophetam hæc tria innuere : 1. Futuram regni Christi dilatationem , & æternam durationem ; quia in hoc versu , in quo de dominio agitur , litera *Mem* in medio dilatatur. 2. Partum Mariæ clauso fore utero , & Christum etiam tali modo esse natum ; quia litera *Mem* clausa est in media voce. 3. Christum sexcentis annis à tempore vaticinii esse incarnandum , eumque propterea jam diu esse incarnatum : *Mem* enim finale denotat in numero sexcenta.

Secunda exceptio , superiori contraria , etiam est in litera *Mem* , quæ semel contra communem regulam aperta est in fine Pronominis מֵ Nhem. 2. 13. Hinc quidam duo mysteria eliciunt. 1. Quod portæ urbis Jerosolymorum quandoque ad formam literæ *Mem* apertæ , aperientur & expugnabuntur. 2. Quod illæ portæ eodem anno quadragesimo à reditu Judæorum è captivitate Babylonica sint restauratæ & reintegratae. Tale enim *Mem* denotat quadraginta. Sed tædet has nugas , à nugacibus quibusdam Judæis inventas , plenius hic enarrare.

Tertia exceptio est in litera *Nun* non finali , quæ tamen contra regulas invenitur in fine vocis נַד ex , Job. 38. 1. Nota marginalis *Keri* in quibusdam Bibliis Hebraicis annotat esse legendum נַד , cum litera *Nun* finali in fine.

XXVIII. De his literis queritur. An varietas harum trium literarum est ab ipsis Auctoriis librorum?

Respondeo. 1. Hoc mihi vix videtur verosimile : sed nugaces quidam Judæi vel datâ operâ has tres literas ita videntur mutasse ad elicienda quædam mysteria ; vel hæ tres literæ fortuitò in Textum Hebræum eo modo videntur irrepſisse , quo literæ majusculæ , minusculæ , inversæ & suspensæ irrepserunt.

2. Si

2. Si quis putet hanc irregularitatem trium literarum esse ab ipsis Auctoribus librorum, tum dicendum est literam *Mem*, Nhem. 2. in voce **מִנְ**, esse apertam; quia subintelligitur *He* paragogicum: & literam *Nun*, in voce **נוּנָה**, Job. 38. esse intermedium; quia post hanc vocem in multis exemplaribus sequitur *Maccaph*: atqui voces, conjunctæ per *Maccaph*, habentur à Grammaticis pro vocibus conjunctis: & per consequens litera *Nun* in voce **נוּנָה** non esset habenda pro litera finali; quia vox **נוּנָה** conjungitur cum *Maccaph*. Verum in quibusdam exemplaribus post **נוּנָה** non sequitur *Maccaph*; & ratione talium exemplarium hæc responsio non valet.

3. Non puto aliquem posse certas rationes dare, quare hæc tres literæ ita irregulariter sint exaratæ; sive quis dicat eas ita esse scriptas ab ipsis auctoribus librorum, sive à quibusdam curiosis Judæis. Saltem illa mysteria retrò allegata sunt nugatoria. Ut ut sit, hoc saltem verum est, quod hæc diversitas literarum non nuperrime demum sit inventa, sed quod ante conscriptum Talmud in Bibliis fuerit observata.

DISSERTATIO UNDECIMA,

DE

Literarum Hebraicarum Antiquitate.

PARS PRIOR.

- §. I. Hodierne literæ Hebraicae sunt antiquæ & primigenie literæ V. T.
2. Quod probatur ex testimonio doctorum qui Misnam conscripserunt.
3. Obiectio R. Jose solvitur.
4. Ratio datur quare hodierne literæ Hebraicae, olim sacre, postea in Assyria communes factæ sint.
5. Tres allegantur sententia quare hodierne literæ vocentur Assyriaca. Appellatur etiam scriptura quadrata & Hebræa.
6. Inter Gemaricos est Rab Chasda,

qui statuit literas וּ & וּ miraculosè in tabulis stetisse.	7. R. Jeremias & R. Matthias ajunt literas finales à Prophetis fuisse usurpatas.
8. Alii dicunt quod literæ legis fuerint coronatae apicibus, quibus literæ Samaritanae destituuntur.	9. IO. Antiqui Hebreorum doctores, Geonim & Kabbaliste, ut & recentiores Judei statuunt hodiernas literas esse antiquas.
11. Idem statuunt multi Christiani.	12. Antiquitas literarum probatur etiam ex nummis.

13. <i>Quatuor instantiae Capelli refutantur.</i> 14. <i>Testimonium Benjamini est suspectum.</i> 15. <i>Antiquitas literarum probatur ex lamina summi Pontificis.</i> 16. <i>Ratio prima probat antiquas literas non esse Iudeis ademptas.</i> 17. <i>Objectio Capelli solvitur.</i>	18. <i>Ratio secunda est desumpta à multitudine exemplarium.</i> 19. <i>Objectio Capelli pro raritate exemplarium MSS enodatur.</i> 20. <i>Ratio tertia est desumpta ex verbis Christi Matth. 5. 18.</i> 21. <i>Alphabetum Samaritanum exhibetur.</i>

S E C T I O I.

Uperiori dissertatione egimus de diversitate quarundam literarum; sequitur nunc non minus celebris quam difficilis controversia circa antiquitatem literarum Hebraicarum moveri solita, scilicet: An literæ hodiernæ Hebraicæ, quibus sacer Codex jam ubique descriptus est, sint genuinæ & primigeniæ literæ, quas tum Deus in monte Sinai tabulis lapideis inscripsit; tum etiam Moses aliquique Scriptores sacri in Veteri T. usurparunt: An verò è contra literæ Samaritanæ pro veris & antiquis literis sint agnoscendæ?

Respondeo. Hæc quæstio diu doctorum exercuit ingenia, & adhuc sub judice lis ejus hæret. Quidam literas Hebraicas pro primigeniis agnoscunt. Alii firmiter afferunt Samaritanorum literas esse primas & germanas, quibus sacri Scriptores in scribendo usi fuerunt. Nos cum Cl. Buxtorfio illorum sententiæ subscribimus, qui statuunt literas hodiernas Hebraicas esse primigenias & antiquas; ac negamus has hodiernas Hebraicas literas vel ab Esdra post solutam captivitatem Babyloniam esse inventas, vel ab Assyriis mutuatas. Buxtorfius tum variis testimoniosis Hebræorum & Christianorum, tum etiam diversis rationibus sententiam suam probat. Nos nolumus hic actum agere, & omnia testimonia late diducere: hoc enim abunde factum est à Cl. Buxtorfio in Dissertatione de literis Hebræorum. Sed cogitamus breviter testimonia Hebræorum pro sententia hac militantium in scenam producere.

II. Luculentissima sunt testimonia Hebræorum, quorum primi & præcipui sunt תָנַא Tannaim, Doctores Mischnici, utpote antiquissimi, qui Mischnam sive legem oralem scriptis mandarunt. Inter illos primus

mus est R. Jehudah , qui propter insignem pietatem & sanctitatem cognomento *סָנְדֵה* Sancti , ac propter præstantiam , titulo *שָׁנִיאן* principis cohonestatus est . Hic Rabbi disertis verbis in Talmude Babylonicō , Tractatu *Sanhedrin* , Cap. 2. fol. 21. 2. & fol. 22. 1. ac præcipue in Talmude Hierosolymitano , Tractatu *Megilla* , statuit , quod *תּוֹרַה נְתָנָה אֲשֶׁר־תְּנַתֵּן* Lex sit data lingua *Ashurith* . Scriptura hodierna vocatur *בְּתֻ� אֲשֶׁר־* *Scriptura Assyriaca* , quod secundūm quosdam significat *scripturam beatam* , à verbo *אִישָׁר beatum reddere* ; quia Deus , scribendo Lēgem his characteribus , hos characteres omnium fecit beatissimos . Alii tamen volunt , quod hæc scriptura vocetur *Assyriaca* , quia Assyrii sive Chaldæi ea usi fuerunt , à quibus Judæi eam in captivitate Babylonica didicissent : sed illa sententia non approbatur .

III. Contra hanc originem appellationis vocis *Assyriacæ* , quod denotet scripturam beatam , fortè nonnemo *objicit* verba Rabbi Jose , afferentis Israëlitas hanc scripturam vocare *אֲשֶׁר־תְּנַתֵּן תּוֹרַה אֲשֶׁר־* *attulerunt eam ex Assyria* .

Respondeo . Secundūm hunc R. Jose hodierna scriptura vocatur *Assyriaca* , quia Daniel & Ezras hanc scripturam , utpote sacram paucisque notam , in Assyria Israëlitas docuerunt : postea Israëlitæ hac scripturâ in Babylonia & in terrâ sanctâ deinceps usi fuerunt . Etiam verosimile videtur , ipso Chaldæos ab Israëlitis , non vero Israëlitas à Chaldæis hos characteres mutuatos esse ; & procul dubio propterea characteres *Hebrei* cum Chaldaicis convenient .

IV. *Queret* forte aliquis . Ob quam causam Efras & Daniel hos characteres , qui antea plebi Israëlitarum erant ignoti , publicavit in *Assyria* ?

Respondeo . Causa publicandi hanc scripturam sacram fuit ex sententia quorundam Angelus , qui in paricē palatii Regii hæc verba scripsit , *כָּנָא כָּנָא תְּקִיל וּפִירִים Numeravit , numeravit , appendit & dividunt* , Dan. 5. 25. Nonnulli statuunt hæc verba fuisse scripta hodiernis literis Hebraicis , quas Chaldæi & plerique Israëlitæ non poterant legere : quia hæ literæ erant sacræ , quæ in arcis Judæorum recondi solebant ; ad quas non nisi doctioribus dabatur aditus : quique propterea eas solum cognoscabant . Hinc Daniel , ut pote ex doctioribus , eos characteres legebat , & Regi explicabat ; Daniel docebat eos characteres *Assyriæ Principes & Magnates* , & Efras Israëlitas .

V. Sunt alii qui arbitrantur hanc scripturam *Assyriacam* vocari ,
quia

quia Abraham, reliquie patres, venientes ex Assyria ad Cananæos hospites, ista scribendi pingendique ratione fuerunt usi. Tres ergo sunt sententiae de origine appellationis vocis *Affyriaca*. 1. Quidam statuunt, quod hæc scriptura vocetur Affyriaca, quia est scriptura beata. 2. Alii, quia in Assyria innotuit & ex parte communis facta est. 3. Denique, quia Patres eam secum ex Assyria in Cananæam tulerunt.

Hodierna scriptura Hebraica etiam vocatur בְּתַבָּרִיבָעַ *scriptura quadrata*, quia figura harum literarum quadrata est.

תְּבַבָּ עֲבָרִי aliique Hebræi in libris suis eam vocarunt scripturam *Hebream*, quia Hebræi ea usi fuerunt.

VI. E diverticulo in viam revertamur, descendendo ad Doctores, qui אַמּוֹרָאִים *Amoraim* sive *Gemarici* audiunt, id est, qui Germanam sive alteram partem Talmudis composuerunt. Inter illos est *Rab Chasda*, qui statuit in Talmude Babylonico, Tractatu Megillah cap. 1. & de Sabbatho fol. 104. Col. 1. סֵם שְׁבָלוּחוֹת בְּנֵם דָיו עֲזָרִין *Mem & Samech*, quæ in tabulis erant, miraculosè stabant. Hujus Rabbini sententia est literam *Mem* finalem & *Samech*, quæ sunt literæ rotundæ ferè instar O, miraculosè in tabulis lapideis stetisse. Multi Judæorum putant tabulas Legis fuisse perforatas, & literas tam à parte anteriori quam à parte posteriori fuisse legibiles. Hæ literæ igitur dicuntur miraculosè in Lege stetisse; quia media pars harum duarum literarum nulli parti circumferentia affixa fuit; & per consequens immobilis stetit: & sic fractis tabulis partes hæ interiores integræ manserunt. Hinc sequitur, quod hic Rab nobiscum statuerit literas hodiernas esse primigenias: nam in lingua Samaritana literæ *Mem* & *Samech* non sunt planè rotundæ.

VII. Deinde (citante Buxtorfio) R. Jeremias in Talmude Babylonico, & R. Matthias in Talmude Hierosolymitano statuunt Prophetas literas finales כְּמַנְפָּתֶץ *Camnephatz* in describendis libris Propheeticis usurpasse. Etiam docent hanc diversam formam scribendi esse Traditionem Mosis in monte Sinai. In lingua vero Samaritanâ non sunt hæ literæ quinque biformes, sed omnes literæ eodem modo in medio & in fine vorum scribuntur. Verum in Bibliis hodiernis accurata hujus diversæ figuræ habetur ratio, & tantum in tribus locis à communi regulâ & receptâ consuetudine est exceptio; quæ loca diligenter annotata sunt à Judæis: quod non ita factum fuisset, si cre-

didissent has literas non esse ab ipsis Auctoribus librorum.

VIII. Denique dicitur in *Talmude, Tractatu Menachob*, fol. 29. 2. quod Moses in monte Sinai invenerit Deum adscribentem septem literis י ה ו ו ו ו coronulas sive armaturas. Inde concluditur, ex sententia illorum Talmudistarum, quod Deus literis hodiernis Hebraicis & non Samaritanis Legem in monte Sinai descripscerit: quia literæ Samaritanæ talibus apicibus sive spinis nunquam coronantur, sed tantum hodiernæ Hebraicæ; prout videre est in libris MSS Pentateuchi & Estheræ.

IX. His superioribus astipulantur doctores Hebræorum antiqui, qui additiones Talmudicas composuerunt, ut & בְּגִיאָה Geonim, qui propter singularem eruditionem, quâ alios superabant, excellentes sive magnifici vocabantur.

Idem sentiunt Kabbalistæ, qui ex literis hodiernis Hebraicis multa mysteria elicentes, ea omnia non ad Esram sed ad Mosen & Prophetas retulerunt. Ergo illi crediderunt has hodiernas literas Hebraicas esse primigenias: aliter enim originem mysteriorum Esdræ & non ipsis librorum Auctoribus adscriptissent.

X. Etiam recentiores Judæorum doctores ambabus ulnis antecessorum suorum Hebræorum sententiam amplectuntur. Inter hos primum locum obtinent Aben Ezra & Salomon Jarchi, qui ambo circa seculum undecimum post nativitatem Christi vixerunt. Horum ille, propter insignem scientiam tam in Theologia quam in Philosophia, vocatus est סָפִיָּה Sapiens; hic vero נָבֵן יְחִזְקַלְיָה nominatus est Interpres Legis, & à Judæis pro semipropheta, quia futuros rerum eventus dicitur prædictisse, habetur.

XI. Histestimoniis Judæorum accedunt diversa testimonia Christianorum, ut Pofelli, Marci Marini, Theodori Bibliandi, Baronii, Schickhardi, Hugonis Brughtoni &c. qui omnes statuunt hodiernas literas Hebraicas esse primigenias Veteris T. literas. Si quis eorum & Hebræorum testimonia allegata desiderat, audeat Cl. Buxtorfum in Diatribâ superiùs allegatâ, ubi videbit Hebræorum & Christianorum sententias ex Talmude & ex aliis libris verbotenus citatas. Nemini hoc mirum videri debet, quod auctoritatibus doctorum sententiam hanc probavimus: nam hæc quæstio historica est, quæ optimè auctoritatibus doctorum & præcipue Judæorum probatur; quia Judæi multa per traditiones de manu in manu in majoribus suis acceperunt, quo-

rum veritas rationibus dilucidè demonstrari non potest.

XII. Hactenus testimonia personarum in apricum protulimus, sequuntur jam testimonia realia, desumpta tum ex veteribus monetis, tum ex antiquis monumentis. R. Afarias refert, quod apud Davidem Pansam, civem Mantuanum, viderit nummum argenteum, in cuius unâ parte erat figura capitis humani, cum his vocibus margini adscriptis, *מלך שלמה* Rex Salomon; in altera verò parte erat figura Templi cum tali inscriptione, *מלך קדש Templum Regis*. Utique scriptura erat quadrata sive hodierna Hebraica.

Præterea Schickhardus in libro de nummis Hebræorum statuit Hierosolymis effodi antiquos æneos nummos, regno adhuc florente præciosos, ex unâ parte vultum Regis, ex alterâ vero parte templum continentes, cum literis, ab utraque parte, hodiernis Hebraicis.

XIII. Hi nummi, præcipue posteriores, Capello suspecti sunt propter quatuor rationes. 1. Quia ipsi non videtur verosimile tam opulentum Regem permisisse imaginem suam in nummis æneis excudi. *Resp.* Sed penitus consideranti hoc ipsum nullo modo mirum videbitur: nam ad merces viliores emendas fuerunt utiles, imo necessarii. Quis enim vilissimam aliquam mercem, quæ obolo, vel triente, aut minori pretio venalis fuit, nummo aliquo aureo vel argenteo emisset?

2. Putat nummos æneos præcedentium Regum suffecisse. *Resp.* Hoc nihil probat: nam nummi sæpiissime vel amittuntur, vel in alia regna sive provincias mittuntur, vel quidam lucri causa eosdem liquefaciunt: vel etiam Reges, ad augendam authoritatem, & notificandum nomen, effigiem suam in omnis generis nummis procurantur.

3. Capellus ait, ex sententiâ Judæorum, esse contra secundum Decalogi præceptum, vultum & nomen suum nummis aliquibus insculpere. *Resp.* Hodierni Judæi credunt quidem non fuisse in usu, & esse contra secundum præceptum; inde tamen non sequitur, quod antiqui Judæi temporibus Prophetarum & Salomonis hoc idem crediderint. Rex ille & antiqui Judæi melius erant edocti, quam ut credidissent esse contra secundum præceptum imagines regum in nummis exprimere.

4. Denique conjectura Villalpandi Capello probabilis videtur, qui conjicit hos nummos ab Herode in honorem Marci Antonii esse pro-

procuosos; quia effigies Antonii effigiem Salomonis optimè referebat.
Resp. Hæc Villalpandi conjectura absque ulla probatione & specie veritatis profertur.

XIV. Post nummos proscruntur monumentorum inscriptiones, inter quas est inscriptio sepulchri, cuius Benjamin in Itinerario suo pagina Editionis Elzev. 49. mentionem facit. Hic testatur se vidisse in speluncâ quâdam sepulchra Patriarcharum; & inter cætera sepulchrum Abrahami, cui literis קִרְבָּן sculptis hæc verba inscripta erant, *הַ קִּרְבָּן אֶבְרַהֲם אָבִינוּ עֶזְרָא* *Hoc est sepulcrum Abrahami patris nostri beatae memoriae.*

Sed, ut verum fatetur, hoc testimonium, etiam si à quibusdam præferatur, non videtur alicujus esse momenti; quia ab homine mendacissimo & ineptissimo prolatum est: non enim novum in ipso mendacium est. Scribit enim pag. 15. Romulum metu Regis Davidis & Joabi ducis exercitus urbem Romanam condidisse. Fortasse etiam à recentioribus Judæis hæc verba inscripta sunt: nam Pharisæi studiosi admodum fuerunt in exstruendis & ornandis Prophetarum sepulchris. Etiam ipse Benjamin pag. 48. scribit hæc sepulchra in speluncâ esse מִצְבֵּה à Gentibus, id est, Christianis extructa. Denique Benjamin expressè non dicit, quod hæc literæ fuerint hodiernæ Hebraicæ, sed tantum scribit fuisse קִרְבָּן sculptas; & scimus omnis generis literas sculpi posse.

Contra hæc regeret forte nonnemo: Benjamin, utpote Judæus, peregrinas literas non intellexit: ergo illæ literæ videntur fuisse hodiernæ Hebraicæ. Sed responderi potest, quod multi Judæi non tantum Hebraicam, verum etiam alias linguas calleant; quidni & characteres Samaritanos? Majemonides Arabicè conscripsit librum suum, qui vocatur מִזְרָחָ בְּנֹיִם *Doctor perplexorum*. Aben Esra Arabicam lingua novit. Præterea notitia diversorum characterum in Benjamine non fuit mira, quoniam per diversa regna proscitus fuit.

XV. Hac inscriptione Benjamini præteritâ, ad aliam magis probabilem descendimus, scil. ad inscriptionem, cuius mentio fit *Exod. 28. 36.* quæ laminæ aureæ summi Pontificis inscripta erat. In hâc laminâ scripta erant hæc verba לְבָנָן שְׁמָךְ Sanctitas Dei. Hieronymus testatur nomen Dei huic laminæ quatuor Hebraicis literis יְהוָה fuisse inscriptum: si Hebraicis, ergo non Samaritanis. Literæ enim Samaritanæ tempore Hieronymi non vocabantur Hebraicæ. Præterea R.

Eliëzer in Talmude asserit, quod viderit laminam in urbe quadam, cui inscriptæ erant in una linea hæc voces "בָּרוּ קָדְשֵׁי סְנַתִּים Dei. Si characteribus tum temporis, cum Rabbi hoc scriberet, non usitatis has voces insculptas invenisset, probabile videtur, quod verbulo hoc indicasset. Scio quidem argumentum negativum firmiter non probare, attamen probabile hic est.

XVI. Præter argumenta inartificialia, jam retrò allata, dantur adhuc rationes, quibus antiquitas literarum probari potest. Harum *prima* est desumpta à natura & ingenio Judæorum. Judæi enim ita tenaces sunt, quam qui tenacissimi, eorum scilicet, quæ semel defendebunt, & quæ crediderunt ad gloriam gentis suæ facere. Potius mortem obirent, quam ut paterentur minimum in Lege vel traditionibus mutari. Quis verosimiliter judicare poterit, quod Judæi permisissent sibi adimi eos characteres, quos tam diu habuerant, quosque à Deo in Tabulis, & à Mose in Lege acceperant? Præterea non est credibile, quod Judæi permisissent, Esram sacros characteres, propter Samaritanos, quos vatiniano odio persequebantur, mutasse. Judæi quidem aliquid commune habere cum Samaritanis in rebus indifferentibus recusarunt; sed inde non sequitur, quod illos sacros characteres genti sibi tam invisa reliquerint, & è contra profanos elegerint. Sed verosimilius est Esdram sacros characteres, in captivitate Babylonica ex parte communes, post solutam captivitatem Babyloniam plane communes & vulgares effecisse, Samaritanas Samaritanis reliquisse.

XVII. Objicit Capellus, quod Judæi tum temporis non adeo superstitioni fuerint, ut Legem Dei constituerint in cortice, in membranis sive in literis. Deinde ait, quod Lex æquè bene describi potuerit characteribus Hebraicis quam antiquis Samaritanis.

Respondeo. 1. Judæi superstitionis insimulari hâc in parte non potuerunt, quod characteres sacros, sibi à Deo, summo legislatore & Mose Prophetâ traditos, retinere maluerint, quam eosdem hominibus inimicissimis relinquare.

2. Licet non putarint fundamentum religionis in eo esse situm, tamen non videtur verosimile, eos absque ullâ urgente necessitate voluisse hos veteres characteres mutare.

3. Præterea, dato non concesso, Legem æquè commodè characteribus Hebraicis quam Samaritanis potuisse describi, inde tamen non sequitur, quod in arbitrio Esdræ fuerit literas anti-

quas

quas Hebraicas levi de causa in Samaritanas mutare.

XVIII. *Secunda ratio* desumitur ab impossibili, quod Esdras non pottierit antiquos characteres mutare: tum propter præconceptam opinionem & pervicaciam Judæorum; tum etiam, quia exemplaria Veteris T. per totum orbem fuerunt dispersa. Multi enim Judæi erant in Babylonia, ubi Scholas & Academias suas habebant, & multi in Palæstina, penes quos plurima Legis exemplaria superfuerunt, quæ omnia in potestate Esfræ non fuerunt: adeo ut Esras non potuisset, si vel voluisset, volumina Pentateuchi antiquis literis exarata vel Vulcano committere, vel in favillas redigere.

XIX. *objicit* Capellus, quod exemplaria Legis tum temporis ita rara fuerint, ut vix unum atque alterum exemplar Legis superfuerit; adeo ut veluti miraculo fuerit deputatum, quod Legis volumen in quâdam arcâ Templi tempore Regis Josiæ sit inventum, 2 Chron. 34. 14.

Respondeo. 1. Non mirum fuit, quod tale Legis exemplar fuerit rarum, & Pontifici admirationi. Hic enim Pontifex invenit in arca ipsum authenticum Mosis exemplar, quod Moses propriâ manu exaraverat; & ob illud authenticum Mosis exemplar ita admiratus fuit. Vedit fortè hoc exemplar sacris & non profanis characteribus fuisse exaratum, quod procul dubio nunquam viderat.

2. Posito & non concesso, Judæos ante captivitatem Babyloniam in exscribendis codicibus sacris fuisse negligentes, inde tamen non sequitur, quod etiam in ipsa captivitate Babylonica vel post eam æque negligentes fuerint: nam homines solent sæpe tempore afflictionum ardenteriores esse in pietatis studio, quam cum omnia ex animi voto succedunt. Præterea penuria exemplarium, si fuerit, non tam incuriae quam quidem malitia Judæorum adscribenda esset. Sæpe enim Judæi odio habuerunt S. Scripturam, quia ex ea idololatriæ accusabantur.

3. Maxime probabile videtur Legis exemplaria, vulgari linguâ conscripta, tempore Regum & deinceps fuisse plurima; quia quilibet vulgaris Israëlita, artem scribendi edocitus, exemplar Legis sibi exscribere tenebatur; vel si literarum rudis esset, exemplar ab alio descriptum, ære suo emebat. Hoc probat Majemonides *Hal. Tephil. cap. 7.* Quilibet sibi ipsi exemplar Legis exscribere tenetur, etiam si parentes ipsi exemplar reliquerint; & si propria manu exscripterit, perinde est ac si de ipso

monte Sinai accepisset. Sin literas nesciat, ab aliis pro se scribi curabit. Et non tantum vulgares Israëlitæ, sed etiam ipsi Reges Israëlitarum tenebantur sibi Legem exscribere. Et si Reges à parentibus suis non accepissent Legis exemplar, tum duo exemplaria exscribere tenebantur; quod probat idem Majemonid. *Hal Melachim* cap. 3. Præterea addit, quod Reges debuerint unum exemplar assecurare in thesauris suis, & alterum nunquam à se removere, nisi cum irent ad latrinam, aut balneum, vel loca impura. Cum exirent in prælium, vel reverterentur ex prælio secum habebant idem exemplar; imo cum convivarentur etiam illud in conspectu habebant. Hinc concludimus exemplaria Legis inter Judæos non fuisse rara; & per consequens Esram non potuisse literas sacras in omnibus exemplaribus mutare.

XX. *Tertia ratio*, quæ à Postello adfertur, desumpta est ex verbis Christi, *Matth. 5. 18.* ubi ait: *Jota unum aut unus apex non transbit à Lege.* Per *jota* intellexit Christus minimam literam Alphabeti: necessarium ergo est eam esse antiquam & genuinam scripturam Legis, in quâ litera *Jod* est minima litera Alphabeti. Atqui hoc in lingua Samaritanâ locum habere nequit: quia in lingua Samaritanâ litera *Jod* est è maximis Alphabeti literis, referens fere inversum Hebræorum. Hiscè argumentis sententiam communem pro antiquitate hodiernarum literarum probavimus. Dissertatione sequenti, argumenta, pro contraria sententia affери solita, examinabimus.

XXI. Ut unusquisque de hac quæstione melius judicare posset, placet totum alphabetum literarum Samaritanarum hic post invicem ob oculos ponere:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע
ו נ פ ד א ש ת ב צ ב ש ב צ א ז
פ א ק ר ש ת
ב נ ו צ א ש ב

DISSERTATIO DUODECIMA,

D E

Literarum Hebraicarum Antiquitate.

P A R S P O S T E R I O R.

§. 1. Argumenta pro novitate literarum adferri solita sunt duplia. 2. Objectio Rabbinorum proponitur & solvitur. Duplex character literarum Hebraicarum fuit usitatus temporibus Esrae. 3. Capello roganti de sacro charactere respondetur. 4. Auctoritas Josephi Albi aliorum auctoritatibus infringitur. 5. Hieronymi assertio quatuor modis solvitur. 6. Tribus modis solvitur objectio ex verbis Eusebii desumpta. 7. Nummi & scili, Samaritanis characteribus signati, non probant primas Veteris T. literas fu-	isse Samaritanas. 3. Nec exemplar Samaritanorum potest illud evincere. 9. Solvitur objectio desumpta ab appellacione Scripturæ Assyriacæ. 10. Ut & ex Deuter. 17. 18. 11. Non est verosimile Esram, post solutam captivitatem, legem charactere Chaldaico exarasse. 12. Esras characteres sacros non mutavit cum Chaldaicis ut esset memoriale liberationis. 13. Qui ajunt literas primigenias fuisse Samaritanas, illi etiam negant puncta vocalium & accentuum esse authentica.

S E C T I O I.

Uperiori dissertatione variis argumentis probavimus Samaritanos characteres non esse primigenios & authenticos Veteris T. characteres, à Moſe in describendo Pentateuchio, & à Deo in exarando decalogo in tabulis lapideis usurpatos. Quandoquidem tamen multi sunt magnæ auctoritatis & doctrinæ viri, qui contrariam defendunt sententiam, scil. hodiernos characteres Hebræos ab Ezra demum esse inventos, & è contra characteres Samaritanos esse primigenios, quibus Moses Legem, & Deus decalogum exaravit: ideo, quam veri speciem contraria sententia habeat, ex argumentis contrariis videbimus. Argumenta, quibus contraria sententiæ patroni suam opinionem statuminare conantur, sunt vel in artificialia sive testimonia tum Judæorum, tum etiam Chri-

Christianorum ; vel artificialia sive rationes. Argumenta præcipua, in contrarium opponi solita, ordine recensebimus & confutabimus.

II. Ex veteribus Rabbinis tantum duorum Rabbinorum afferuntur testimonia, scil. Rabbi Josis, doctoris Mischnici, & Mar Sutræ, doctoris Gemarici. Quidam his duobus Rabbinis adhuc alios duos Judæos, Hieronymi præceptores doctissimos, annumerare solent; ex hoc solumodo fundamento, quia Hieronymus in illa sententia dicitur fuisse. Et si Hieronymus fuit in contraria sententia, ergo verosimile videtur ipsum contrariam hanc sententiam didicisse à præceptibus suis. Duo priores Rabbini planè videntur esse in contraria sententia: statuunt enim in Talmude, Tractatu Sanhedrin cap. 2. Esram Legem Israëlitis dedisse בְּקַרְבָּן אֲשֶׁר־בְּשִׁירָה Scripturâ Affyriacâ.

Respondeo. Superiori dissertatione docuimus hodiernam scripturam vocari Affyriacam, vel quia Daniel & Ezras hodiernam scripturam, utpote sacram paucisque notam, in Affyria Israëlitas docuerunt; vel vocari à verbo בְּשִׁירָה beatum reddere &c.

2. In allegato loco Talmudis est diffensio inter doctores. Rabbi José videtur statuere literas Hebraicas antiquas esse mutatas in Samaritanas. Sed huic Rabbi José contrariantur tres Rabbini, quorum primus & præcipuus est R. Jehuda, qui propter insignem pietatem nomine יְהוּדָה Sancti fuit insignitus. Hic est ille Jehuda, qui, cum videbat sapientiam Judæorum quotidie imminui, Legemque Oralem oblivioni tradi, cogitavit de ea conservanda: propterea omnes schedas Judæorum, in quibus unusquisque Legem Oralem memoriae causa descripserat, collegit; & ex illis composuit פֶּרֶת מְשִׁינֵּי Librum traditionum. Hujus Jehudæ auctoritas majoris aestimatur quam Rabbi Josis. Judæi enim ut plurimum sententiam, secundum mentem R. Jehudæ decisam, amplectuntur; quod indicant circuli descripti in Mischnâ, cum punctis Anno 1646. Amstelodami editâ. Huic Jehudæ accedunt duo alii Rabbini, scil. R. Simeon & R. Eleasar. Tres igitur pro nostra sententia pugnant, & secundum regulam Talmudi-cam sententia ex plurium suffragiis determinanda est.

3. Verba R. Josis possunt intelligi de mutatione, qua Ezras scripturam sacram, vulgaribus Judæis ignotam, propter odium Samaritanorum in usum restituit. Duplex linguae Hebraicæ character temporibus Esrae videtur fuisse usitatus, sacer scil. sive hodiernus Hebraicus, & prophanus sive Samaritanus. Sacro videntur & Deus exarasse decem

decem verba in tabulis lapideis, & Moses Legem suam. Etiam illo sacro charactere videntur à Mose conscripta tredecim Legis volumina, quorum unum reposuisse dicitur eum in finem in arcum, ut illud, si quis Legem adulterare vellet, ex arca produceretur. Reliqua duodecim exemplaria in gratiam duodecim tribuum exscripta esse videntur. Præterea putamus licitum fuisse aliis Judæis hoc sacro charactere uti in Codicibus sacris exscribendis. Sed prophano charactere scripti fuerunt libri Legis vulgares, quibus in communii usu, vel in scholis usi fuerunt. Etiam in commerciis, in contractibus civilibus, in monetis & in omnibus vulgaribus scriptis prophanam scripturam adhibitam fuisse certum est. Respondemus igitur cum Judæis, Ezram sacras literas, quæ antea latitabant, doctioribusque tantum notæ erant, in lucem protulisse, & ex privatis easdem communes fecisse propter Samaritanos, qui vulgarem scripturam retinuerunt. Hac distinctione duplicis characteris semel admissa, pleræque objectiones, contra genuinam sententiam moveri solitæ, facili negotio solvi possunt. Hæc sententia de duplice charactere sacro & prophano plurium Judæorum & Christianorum nititur auctoritate, quorum testimonia verbotenus allegata videri possunt in Dissertatione Cl. Buxtorfii de literis Hebræorum.

III. Capellus, videns sententiam, quæ defendit olim duplicem characterem fuisse usitatum, maximè sententiæ suæ adversari, omnibus viribus conatur hunc duplicem characterem, sacrum scil. & prophanum, exsibilare; sic argumentando sive interrogando: Si extra Legis tabulas & Mosis Codicem autographum character facer fuit usitatus, sed raro: Apud quos vel inter quos fuit tum usitatus?

Respondeo. Inter Judæos omnes, qui libros sacros tali charactere sacro vel ipsi scribere voluerunt, vel ab aliis exscribi curarunt. Non enim liber Mosis autographus sacro charactere tantum fuit insignitus, sed etiam apographi varii, quibus Judæi doctiores aliquique fuerunt usi, & qui in synagogis publicis servati fuerunt. Etiam Judæi communiter in phylacteriis, & in מְזוּזָה Mezuzoth, quæ postibus ædium affigi solebant, exscribendis, secundum hodiernam consuetudinem sacro charactere usi fuerunt. Hac responsione admissa omnes sequentes objectiones in fumum abeunt.

IV. Inter Judæos recentiores est R. Josephus Albus, qui in libro Ikarim Orat. 3. cap. 16. fere solus contrariam sententiam defenden-

dam sumpsit: sed huic unico Judæo opponimus alios, & quidem doctiores, scil. *Aben Ezram*, *R. Salomonem* & *Rambam*, Hebraicarum literarum genuinam antiquitatem agnoscentes. Quemadmodum uni *Elie Levita* fides nulla adhibenda est in eo, quod dicat puncta vocalium & accentuum esse recentia, & à Masorethis Tyberiensibus inventa; ita etiam huic *Josepho*, ab omnibus fere Judæis discrepanti, nulla fides est adhibenda.

V. Omissis testimoniis Judæorum ad testimonia Christianorum descendunt; quæ quidem tanti non sunt facienda, quanti testimonia Judæorum Christiani enim pleraque, quæ ad historiæ Judaicæ illustrationem faciunt, ex Judæorum scriptis excerpunt. Præcipius ex Christianis, contrariam sententiam defendens, est D. Hieronymus, qui circa quartum saeculum vixit. Multi hunc quasi Numen in hac quæstione venerantur. Testimonium ipsius est desumptum ex Praefatione in libros Samuelis, ubi haec verba inveniuntur: *Viginti & duas eæ literas apud Hebreos, Syrorum quoque lingua & Chaldaeorum testatur, que Hebreæ magna ex parte affinis est. Nam & ipsi viginti duo habent elementa, eodem sono, sed diversis Characteribus. Sanaaritani etiam Pentateuchum Mosis totidem literis scriptitant, figuris tantum & apicibus discrepantes. Certumque est, Esram Scribam, Legisque Doctorem, post captam Hierosolymam, & instaurationem Templi, sub Zorobabele alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus, iidem Samaritanorum & Hebraeorum characteres fuerint.* Ex his verbis concludunt (quia Hieronymus dicit: *certum est Esram alias literas sub Zorobabele invenisse, quibus nunc utimur*) antiquas literas esse ab Ezra mutatas in hodieras Hebraicas.

Respondeo. 1. Fortasse Hieronymus illud accepit ab Eusebio, vel à Judæis præceptoribus suis, qui forte in illa sententia fuerunt, vel ab ipsis Samaritanis, (qui olim gloriabantur, & adhuc hodie nostra memoria gloriantur se Mosis autographum penes se habere,) vel ab omnibus simul. Non mirum est, si viderit constantem vel Samaritanorum, vel præceptorum suorum, utpote doctiorum, sententiam, quod dixerit *certum est*. Discipuli enim ut plurimum præceptorum suorum defendunt sententiam, & illam solam fere omni exceptione majorem esse existimant; præcipue tum, quando discipuli judicant præceptores suos esse viros doctos. Sed Hieronymus magni fecit præceptores suos propter insignem eruditionem. Alicubi enim scribit se duos doctissimos Judæorum Rabbinos habuisse, quorum unus, scil.

Lyddensis magna apud Judæos fuit in admiratione propter eximiam doctrinam & rerum Judaicarum singularem peritiam. Non mirum ergo, quod hanc sententiam, tanquam certam, defenderit. Audiverrat fortasse Samaritanos hoc constanter asseverare, & præceptores suos iisdem non contradicere, sed è contra in eandem inclinare sententiam. Fortasse etiam alios Judæos præter præceptores suos super hac quæstione non consuluit; aut si consuluerit, præconcepta opinio de præceptorum suorum doctrina facile contrariam sententiam tanquam falsam rejicit.

2. Alii, ut Picus Mirandulanus & Reuchlinus aliter respondent, scil. Hieronymum loqui de quinque literis כְּנָפָת, sive finalibus. Quinque sunt literæ in lingua Hebraica quæ aliter scribuntur in medio, aliter in fine; & scriptura Samaritana nullas literas finales agnoscit, sed omnes literæ ubique tam in medio quam in fine vocum eodem modo scribuntur. Arbitrantur igitur Hieronymi sententiam fuisse, quod Ezra quinque illas literas finales sive biformes literis viginti duabus uniformibus addiderit.

3. Wilhelmus Schickhardus explicat Hieronymi locum de vocalibus, quas secundum sententiam multorum veterum & recentiorum Judæorum Ezra addidit.

4. Multis videtur probabile, quod Hieronymus intellexerit illam mutationem, qua Ezra characteres sacros, populo ignotos, & raro à populo adhibitos, produxit, & communes fecit, relictis prophanicis characteribus, Samaritanis, cum quibus Judæi non voluerunt ullam familiaritatem colere; tum quia Judæorum erant infensissimi hostes, tum quia religionem à Judæorum religione diversam profitebantur.

VI. Alter ex Christianis est Eusebius, Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, qui in Chronico suo, ad annum 4740. hæc verba scribit: *Fuit Ezra legis divina eruditissimus, & clarus omnium Judæorum magister, qui de captivitate regressi fuerant in Iudeam, affirmaturque divinas scripturas memoriter condidisse, & ut Samaritanis non miscerentur, literas Iudaicas commutasse.*

Respondeo. 1. Ad hanc objectionem solvendam valet responsio quarta, quam dedimus retrò sectione præcedente.

2. Eusebius videtur non tam ex propria sententia quam quidem ex sententia aliorum loqui. Hæc conjectura valde probabilis videtur, quia Eusebius dicit: *Affirmatur divinam scripturam memoriter condidisse,*

¶ literas *Judaicas commutasse*. Affirmatur scil. ab aliis, non ab ipso Eusebio. Quod Eusebius ibi videatur loqui ex sententia aliorum, videtur ex eo probari posse: quia dicitur, *Ezram divinas scripturas memoriter condidisse*, quod falsum est. Etiam nullo modo videtur verisimile Eusebium putasse omnes leges tam autographas quam apographas semel Vulcano esse commissas, & ab Ezra miraculo modo esse restitutas: nam illud est figmentum, quod ab ipsis defensoribus characteris Samaritani non defenditur. Præterea quod Lex esset plane combusta refutatur à Nchemia cap. 8. vers. 2. & 4. *Omnes rogarabant Ezram, ut afferret librum legis, & legit ex eo ante plateam illam, que est ante portam aquarum, &c.* Hic non dicitur, quod ex cerebro suo finxerit legem, sed quod legerit ex lege, quam ibi invenit.

3. Si Eusebius ex propria sententia loquatur, dicendum est quod fortassis hanc sententiam didicerit à Samaritanis habitantibus Cæsareæ, ubi Episcopum egit. Cæsareæ enim multi Samaritani degebant, uti refert R. Benjamin in Itinerario suo, qui dicit se in itinere suo Cæsareæ ducentos Cuthæos, id est, Samaritanos invenisse. Nam Samaritani sæpiissime in Talmude & in Itinerario Rabbi Benjaminis Cuthæorum nomine veniunt; cum dicit **כותים הם היהודים השומרונים Cuthai sunt Judæi Samaritani.**

VII. Præter auctoritates proferuntur nummi & sicli antiqui, qui olim & adhuc hodie in Terra Israëlis dicuntur effodi, signati antiquis characteribus Samaritanis, in quibus ab una parte depicta est urnula aurea, in qua Manna tempore Veteris T. conservabatur, cum his vocibus *Siclus Israëlis*: ab altera vero parte expressa erant haec verba *שקל ישראל Hierosolyma Sancta*. Hi sicli non sunt cusi à Samaritanis: nam illi Urbem Hierosolymam, sibi ita exosam, tali titulo non coronassent. Samaritani enim non Templum Hierosolymitanum, sed illud in monte Garizim pro sancto Templo habebant. Ergo illi nummi à Judæis sunt excusi: & per consequens Samaritanorum character fuit inter Judæos tempore Templi primi usitatus.

Respondeo. Largâ manu concedimus hodiernum characterem Samaritanum inter Judæos stante Templo primo fuisse usitatum: sed alia quæstio est, an solus ille character tantum in usu fuerit? Hoc nunquam contrariae sententiæ patroni probabunt. Præterea contrarium demonstravimus superiori dissertatione ex Schickhardo, scil. Hierosoly-

folymæ effodi anticos æneos siclos, regno florente excusos, quibus ab utraque parte literæ hodiernæ Hebraicæ impressæ sunt. Dicimus igitur, quod tempore Templi primi in usu fuerit duplex character, scil. Hebræus hodiernus & Samaritanus: prior fuit sacer, posterior vero prophanus & communis, quo sicli signabantur, & aliæ inscriptions describebantur.

VIII. Quidam adhuc conantur probare literas Samaritanas esse antiquas & primigenias Hebræorum literas: quia Samaritani adhuc hodie ostendunt exemplar Legis authenticum, ab ipso Moysi exaratum?

Respondeo. 1. Falsum est Samaritanos adhuc possidere ipsum authenticum Mosis exemplar. Dico exemplar illud, quod ostendunt, esse supposititium. Nullum enim est dubium, quin illud exemplar Mosis authenticum vel igne fuerit consumptum, vel alio modo disruptum: nam loca publica, in quibus sacri Codices servabantur, saepissime fuerunt diruta, combusta, & ab hostibus spoliata.

2. Si concederemus exemplar aliquod Legis Mosaicæ apud Samaritanos hodie inveniri, illud scriptum esset charactere vulgari, quali pleraque particularia Legis exemplaria scribebantur: nam quædam Legis exemplaria tempore Veteris T. fuerunt exarata characteribus Samaritanis, qui prophani & communes characteres erant.

IX. Auctores, qui pro Samaritano charactere militant, nonnullas rationes opponere solent; quarum *prima* est desumpta ab ipsa appellatione: vocatur enim ab ipsis Hebræis בְּחֵב אֲשֻׁרִי Scriptura Assyriaca, quia Israëlitæ eam, uti R. Jose afferit, ex Assyriâ secum attulerunt.

Respondeo. Superiori Dissertatione Sectione tertia explicui, quare hæc scriptura vocetur assyriaca, & quomodo verba R. Josis sint intelligenda.

X. Secundo argumentantur ex Deuteronomii capite 17. versiculo 18. ubi Moses sic loquitur: וְכַתֵּב לְךָ מִשְׁנֶה תְּהִזֵּר הַתְּזִיר בְּשַׁנָּה וְסִcribet sibi Mischne Legis hujus in libro. Per קְשִׁירָה תְּהִזֵּר intelligunt mutationem Legis quoad scripturam.

Respondeo. מִשְׁנֶה non derivatur à שְׁנָה, quatenus significat *mutare*, sed quatenus denotat *duplicare* sive *iterare*. Radix enim utrumque significat. Sensus verborum Mosis hic est, uti doctissimus Maimon bene explicat, quod singuli Reges, si parentes ipsis non reliquissent

exemplar Legis, bina Legis exemplaria exscribere tenerentur.

XI. *Tertio* ita pergunta historicè argumentari. Judæi, in captivitate Babylonica delitescentes, linguam & scripturam Chaldaeorum familiarem sibi fecerunt, & è contra proprios characteres oblivioni tradiderunt; ideoque probabile videtur Esram post solutam captivitatem Babyloniam, in commodum Judæorum, qui reversi erant ex Babyloniam, Legem charactere Chaldaico descripsisse.

Respondeo. 1. Etiamsi concedamus Hebræos, in Babylonia habitantes, linguam Chaldaicam & characteres Chaldaicos didicisse, inde tamen non sequitur, quod Legem Dei, charactere sacro exaratam, in Babylonia non retinuerint.

2. Vero simile est, Esram post solutam captivitatem Babyloniam, (si characteres in Babylonia mutasset, quod tamen probari nequit,) antiquum Hebrææ linguæ characterem restituisse. Ezra squidem dicitur Legem restituisse: sed hoc non est Legem restituere, quando quis characteres divinos mutat in prophanos.

3. Nondum probatum est hodiernas Hebraicas literas fuisse Chaldaeorum proprias: sed verosimilius est Chaldaeos characteres illos ab Hebræis didicisse.

XII. Ultimò R. Josephus Albus argumentatur, quod Ezra propter sificantiam causam characteres sacros cum Chaldaicis permuteaverit, scil. ut hac ratione inter Judæos esset perpetuum memoriale liberationis ex captivitate Babyloniacâ.

Respondeo. Hoc asseritur absque ulla verisimilitudine: nam si hoc ita esset, procul dubio Ezra aliquam illius memorialis sive monumenti fecisset mentionem: sed è contra Ezra aliique Scriptores alto silentio illud prætereunt. Ex his antecedentibus concludimus hodiernas literas Hebraicas esse antiquas & primigenias literas. Vide totam hanc quæstionem solide probatam, & ab exceptionibus vindicatam à Cl. Matthia Wasmuth in parte primâ doctissimarum Vindicationum S. Hebrææ Scripturæ.

XIII. Illi, qui defendunt literas primigenias esse Samaritanas, etiam statuunt puncta vocalium & accentuum Veteris T. Hebraici non esse authentica. Nam literæ Samaritanæ destruuntur vocalibus: & per consequens, ex sententia eorum sacra Scriptura esset instans cerei in multas formas mutabilis. Sed hoc & absurdum esse, & certitudini S. Scripturæ contrariati, proximis disputationibus probabimus.

DISSERTATIO DECIMA-TERTIA,

Q U A E E S T

D E

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum
In Veteri T. Antiquitate.

P A R S P R I M A.

§. 1. Erpenius edidit Arcanum punctuationis revelatum à Capello compositum.	9. Limitatio Capelli rejiciatur.
2. Buxtorfius refutavit Capellum anno 1648.	10. Differentia inter sententiam Eliae & quorundam Christianorum.
3. Quatuor questiones de antiquitate vocalium & accentum V.T. proponuntur.	11. Descriptio Masoræ & Masoretharum Tyberiensium.
4. Prima sententia, adscribens vocales V.T. ipsis sacris Scriptoriis proponitur.	12. Quarta sententia adscribens inventionem punctorum Ben Ascher & Ben Naphtali proponitur.
5. Secunda sententia statuit vocales esse additas ab Esra & Viris Synagogæ magne.	13. Illis tota inventio punctorum tribui non potest.
6. Rationes dantur quare Esras Textrum addidisset vocales & accentus.	14. Capellus frustra illis partem punctorum tribuit.
7. De tertia sententia Eliae Levitæ, statuenteris Masorethas Tyberienses esse vocalium auctores, proponitur judicium variorum.	15. Elias statuit vocales uno tempore simul & semel esse additas à Masorethis Tyberiensibus.
8. Differentia inter Eliae & Capelli sententiam.	16. Quatuor sententiæ ad duas classes referuntur.
	17. Ex duabus prioribus sententiis magis eligitur prima, quæ puncta vocalium & Accentuum adscribit ipsis Auctoribus librorum.

S E C T I O I.

Larissimus Ludovicus Capellus, linguae Sanctæ Professor Salmuriensis, anno hujus saeculi vigesimo quarto in lucem edidit librum, quem nominavit *Arcanum punctuationis revelatum.* Hic liber nomine Capelli non fuit excusus, (for-

(fortassis quia novam sententiam defendebat, quam multis ingratam fore credebat,) sed Thomas Erpenius, Professor Lugdunensis, Lugduni Batavorum editionem illius libri procuravit; qui etiam peculiari suâ præfatione libro & sententiæ illi novæ magnam auctoritatem conciliavit. Capellus in hoc libro omnibus viribus conatur probare puncta vocalium & accentuum, in Textu Hebraico jam usitata, non esse addita à Mose & à reliquis sacris Scriptoribus; sed è contra assertit eadem esse addita à quibusdam Masorethis Tyberiensibus, qui post seculum quintum à nativitate Christi vixisse putantur.

II. Hæc sententia de novitate punctorum Hebraicorum multis arrisit, alios tamen, præcipue Cl. Buxtorfium, summopere offendit, qui etiam speciali libro sententiam & librum Capelli anno quadragesimo octavo hujus seculi solidè refutavit: ea propter vix operæ premium esset argumenta Capelli, quibus novitatem punctorum defendere conatur, hic repetere, eademque refutare. Sed quandoquidem liber Capelli propter raritatem vix comparari potest; & ille, ut & Buxtorfii Tractatus Capello oppositus valde prolixus est, (quales spissos libros de unâ quæstione Philologicâ perlegere non omnium patitur patientia & studiosorum conditio,) ideo nos breviter, quantum fieri poterit, argumenta tum affirmantia, pro antiquitate punctorum adferri solita, in apricum producemus, eaque urgebimus, & ab exceptionibus vindicabimus; tum etiam argumenta contraria, quæ Capellus pro novitate punctorum profert, insistens vestigiis Eliæ Levitæ, Judæi Germani, refutabimus. Nos igitur argumenta ex illis duobus libris desumemus, nostrasque responsiones & animadversiones addemus.

III. Verum antequam argumenta utriusque partis in medium proferamus, prius status quæstionis formari & dilucidè proponi debet, ne de lana caprinâ rixari videamur. Quæstio, quæ hic movetur, tangit puncta Hebraica vocalium & accentuum, & quidem Biblica.

Quæritur igitur: Utrum puncta vocalium & accentuum, in Bibliis Hebraicis jam usitata, sint addita ab ipso Mose & à cæteris Veteris Testamenti Scriptoribus θεοπεύσοις, qui consonantium Auctores sunt, aut ab Ezra Propheta? An verò eadem illa puncta demum sint adscripta multis post seculis vel à quibusdam Judæorum Criticis, qui vulgo Masorethæ Tyberientes vocantur, vel ab aliis celeribus Rabbinis?

Respondeo. Hæc quæstio est quadrimembris: nam propriè hic quatuor quæruntur.

Primo: An puncta vocalium & accentuum Veteri T. sint addita ab ipsis Auctoriis librorum?

Secundo: An eadem sint addita à Propheta Esra & à Viris Synagogæ magnæ sexto seculo ante Christum?

Tertio: An eadem sint Textui adjecta à Masorethis Tyberiensibus, qui sere circa sextum seculum post Christum vixerunt?

Quarto denique: An eadem demum sint adscripta anno Christi 1040. à duobus celebribus Rabbinis, scil. à Ben Ascher & Ben Naphthali?

Ut hæc quæstiones melius intelligantur, sententias Judæorum & Christianorum de antiquitate vel novitate punctorum Hebraicorum, & quidem Biblicorum, hic breviter enumerabimus; quæ etiam sunt quatuor, quas omnes post invicem recensebimus.

IV. *Prima* sententia statuit puncta vocalium & accentuum esse adscripta ab iisdem Auctoriis, à quibus consonæ sunt descriptæ, hoc est, à Mose & à cæteris Veteris T. sacris Scriptoribus. Non quærimus hic: An ante Mosen vocales Hebraicæ fuerint usitatæ? Nam de eo vix videtur esse dubium. Omnes cæteræ linguæ vocales suas habuerunt; Quare lingua Hebræa, quæ omnium aliarum linguarum quasi mater & regina est, etiam vocales suas non habuisset? Sed verosimile videtur cæteras linguas, ad imitationem linguæ Hebrææ, vocales suas effinxisse.

Præterimus ergo illam quæstionem, quâ quæritur: An vocales linguæ Hebraicæ fuerint consonantibus coœvæ? Sed movemus aliam quæstionem magis necessariam de punctis vocalium & accentuum Veteris Test.

Quæritur igitur: An ipsi Auctores librorum sive consonarum Veteris T. etiam sint Auctores vocalium & accentuum? *Resp.* Auctores hujus primæ sententiæ hoc affirmant: attamen non concedunt hæc puncta consonantibus Biblicis semper fuisse apposita. Cum enim Judæi sub Templo primo, ex quotidiano loquendi & legendi usu, etiam sine vocalibus promptè & expeditè legerent, mos adscribendi vocales apud quamplurimos Judæos tum propter illam promptitudinem legendi, tum etiam propter difficultatem Codices sacros exscribendi, in oblivionem venit usque ad Esram Prophetam, qui pun-

cta in usum revocasset, & eadem secundum antiquum modum restituisset.

V. *Secunda* sententia defendit puncta vocalium & accentuum esse multo recentiora, refertque eadem ad tempora Esdræ Prophetæ, qui in subsidium facilitoris lectionis, & remedium oblivionis unâ cum Collegis, Viris Synagogæ magnæ, puncta vocalium & accentuum consonantibus addidisset: adeo ut secundum hujus sententiæ patronos ante Esram, qui circa sextum seculum ante nativitatem Salvatoris nostri vixit, nunquam ulla puncta vocalium & accentuum consonantibus fuerint apposita. Hi Auctores statuunt nihilominus hæc hodierna puncta Textus Hebraici esse vera & genuina puncta, juxta mentem & sensum Mosis Prophetarum reliquorumque sacrorum Scriptorum expressa. Putant enim Auctores hujus secundæ sententiæ vocales & accentus Mosi in Monte Sinai fuisse traditos solummodo potentiam, & non actu, hoc est, tantummodo juxta potestatem in pronuntiando & legendō, non vero secundum ipsam scriptiōnem. Etiā arbitrantur genuinam & veram legendi rationem per traditionem oralem fuisse propagatam & conservatam: adeo ut Moses hanc genuinam punctorum rationem tradidisset, juxta cohærentiam categōriæ Kabbalisticæ, Josuæ, Josua Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetæ Viris Synagogæ magnæ. Hujus Synagogæ magnæ Esras fuit caput & præses: & propterea illud sèpissime soli Esdræ adscribitur, quod propriè competit centum & viginti Viris Synagogæ magnæ, qui Hierosolymæ post solutam captivitatem Babyloniam congregati fuerunt. De his centum & viginti Viris vide suprà Dissertationem nonam.

VI. *Queret* fortè aliquis: Quare Esras puncta vocalium & accentuum consonantibus Veteris T. adjecisset?

Respondeo. 1. Esdras apposuit puncta vocales, ut Vetus Testamentum im posterum, deficientibus Prophetis, & invalescentibus Judæorum persecutionibus, per vocales quoad sensum tanto purius ab omni corruptione conservaretur.

2. Ut difficultatem libros sacros legendi tolleret. Notissimum enim est, Textum Veteris T. non punctatum esse lectu difficultimum, imo decuplo ferè difficiliorem textu Rabbinico non punctato. Ephodæus capite 7. ait, quod Esras viderit ignaviam & pigritiam Iudeorum circa studium sacrorum librorum; cuius causam cum cogitasset esse

esse difficultatem legendi, ex carentiâ vocalium ortam, prudentissimo consilio adjecit vocales, ut vocalium ope cuivis lectio Biblica esset facilior.

3. Esdras adscripsisset accentus: tum ut illi monstrarent quænam vocum syllaba esset acuenda, & ubinam sententiarum distinctio esset adhibenda; tum etiam ut iidem illi accentus redderent lectionem Biblicam suaviorem. Accentuum enim melodia cordibus hominum injicit voluptatem. Et propterea Judæi publicè in Synagogis & Scholis non legunt Textum Hebraicum, quemadmodum Christiani, sed eundem clarâ voce cantillant, illique cantillationi inserviunt varii illi accentus Hebraici.

VII. *Tertia* sententia arbitratur puncta vocalium & accentuum esse excogitata, ac consonantibus Hebraicis addita à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum Talmud, circa vel post annum anno Sospitatore nostro quingentesimum vixerunt.

Hanc novam, & superioribus seculis inauditam sententiam, solus magno conamine defendendam suscepit Elias Levita, Judæus Germanus, qui superiori seculo vixit, & multorum Hebraicorum librorum editione non tantum inter Apellas sed etiam inter Christianos inclaruit: nam Munsterus varios illius Eliæ libros unâ cum versione Latinâ in lucem emisit.

Hujus Eliæ opinionem Judæi ab eo tempore semper rejecerunt, & magno conatu se ei opposuerunt.

Christiani in diversâ sententiarum iverunt divertia. Quidam sententiam Eliæ esse absurdam, omniisque ratione destitutam, judicarunt: inter quos sunt Buxtorfi aliique quamplurimi. Alii sententiam Eliæ, etiamsi novam, tamen tanquam Divinam, & quasi cœlitus delapsam adorarunt: inter hos primus & præcipuus est Ludovicus Capellus, qui non tantum hanc Eliæ sententiam amplexus est, sed etiam speciali libro contra omnes contrariæ sententiæ patronos eandem defendit.

VIII. Verum enimvero Capelli sententia multum differt ab Eliæ opinione. Error unus est causa alterius erroris. Elias Levita, etiamsi defendat puncta esse nova, & recenter inventa à Masorethis Tyberiensibus, nihilominus statuit hodierna vocalium & accentuum puncta esse vera & genuina, juxta mentem sacerorum Scriptorum addita: & per consequens defendit hodiernam lectionem, vocalibus & accentibus notatam, esse infallibilem & Divinæ auctoritatis. Etiam

omnibus viribus conatur probare Textum ob illam novam vocalium inventionem nullo modo esse dubium, & fannis excipiendum, ac si illi Masorethæ puncta pro lubitu suo consonantibus addidissent: nam ille defendit veram punctandi & legendi rationem non fuisse in Masoretharum cerebro cusam, sed per traditionem oralem propagatam & conservatam.

Longè aliter sentit Capellus, qui statuit puncta hodierna posse mutari, aliaque eorundem loco substitui, si commodiorem sensum pariant. Verba ipsius habentur pag. 292. quæ sic sonant: *Ad loca autem obscura, dubia & ambigua quod attinget, que variam possunt admettere punctuationem, quis jure conqueratur aut indignetur, si quis aliam profert punctuationem, quæ sensum alium tam verum, tam commodum, tam coherentem, & consonum pariat, aut etiam veriorem & commodiorem, quam sit ille, qui oritur ex hodierna Masorethica? Paulo inferius sic pergit: Sane si nova punctuatione clariorem, commodiorem, & veriorem sensum pariat, nulla Masoretharum religione teneri debemus, ut non istam novam potius, quam illam Masorethicam sequamur.* Mercerus idem statuit in Amosii caput 2. vers. 12. *Certe puncta adjecta non debent nos ita adstringere, quin si commodiorem videam sensum, illum sequi possimus.*

IX. Capellus etiamsi statuat Textum sacrum nonnunquam secundum aliam & quidem diversam punctuationem posse explicari, non tamen permittit illam novam punctuationem in excusos Codices intra ipsum Textum inferri & intrudi, omissa & deleta illâ antiquâ punctuatione Masoretharum. Putat enim tantum concedendum esse antiquitati, & Masoretharum diligentiae, ac industriae plane admirandæ & stupendæ, ut eorum lectio sive punctuatione, licet fortè aliquibi non satis commoda & apta, ubique sarta tecta maneat, & in Codicibus compareat inviolata.

Respondeo. 1. Quis non videt hanc Capelli restrictionem esse absurdam? Si enim puncta, Textui Hebræo adscripta, sint falsa, & contra mentem ac sensum sacrorum Scriptorum addita: Quare non licet eadem rejicere, aliaque eorundem loco substituere? Antiquitas enim rem falsam non facit veram & genuinam.

2. Etiamsi puncta illa secundum mentem Capelli modò ante milie annos fuerint Textui Hebræo à Masorethis addita, puncta tamen genuina, exprimentia mentem sacrorum Scriptorum, faltem juxta potestatem pronuntiandi, sunt longè antiquiora.

3. Sensus in illis locis ; in quibus punctatio est dubia, semper erit dubius. Eligat enim unus hanc hodiernam punctuationem, alius forte aliam, tertius adhuc aliam eliget, & sic punctatio, per consequens explicatio literalis Textus Hebræi erit incerta: nam dependebit ab incerta opinione hominum. Sed de his postea uberius.

X. Christiani nonnulli in masorethica punctorum inventione differunt à sententia Eliæ Judæi. Elias enim statuit Masorethas Tyberienses in urbe Tiberiade eodem tempore simul & semel puncta vocalium & accentuum invenisse, atque Textui apposuisse. Verba Eliæ Levitæ translata ex libro מִזְבֵּחַ cap. 2. sic sonant : *Meus animus mibi dicit, quod illi, qui invenerunt punctandi rationem, etiam sic inventisse accentus, ac utraque illa apposita esse literis tempore uno.* Multi vero ex Christianis statuunt puncta non esse ab uno aut altero homine, simul & semel paucis mensibus vel annis consonantibus addita; sed paulatim à variis hominibus, diversisque temporibus, aliis alia subinde ex cogitantibus, & loco aliquandiu receptorum alia nova addentibus. Initium hujus punctuationis statuunt factum esse circa annum Salvatoris nostri quingentesimum, & ultimam manum huic operi impositam esse circa annum Christi millesimum & quadragesimum : & sic intra quingentos annos hoc opus punctuationis vix ad umbilicum fuisse perductum.

XI. Ut sensus hujus sententiae tertiae melius intelligatur, breviter quædam de Masora & Masorethis Tyberiensibus hic proferemus. Infrà Dissertationibus 22. 23. 24. 25. uberius de Masora & Masorethis agemus. Illi Critici sacri vocantur Masorethæ à conscripta קָרְבָּן Masora; quæ vox significat traditionem manualem vel oralem, à Radice קָרְבָּן tradidit. Masora igitur, definiente Buxtorfio, est doctrina critica à priscis Sapientibus tradita circa Textum sacrum Hebreum, genuinæ ejus lectioni conservandæ inserviens.

Hæc Masora versatur. 1. Circa consonas Veteris Testamenti. Masora enim docet, quænam literæ præter morem cæteris sint maiores, vel minores; quæ suspensæ supra lineam, aut inversæ, aut quæ extraordinariis apicibus notatae sint. Etiam Masora numerum literarum considerat, scil. quoties talis vel talis litera in Bibliis occurrat. 2. Masora circa vocales diligentem operam præstat, omnes vocales à corruptione vindicat, aliter dispositas restaurat: non tamen vocalium inventio Masorethis tribuenda est.

3. Masora habet rationem accentuum : quoties enim talis vel alius quis accentus in aliquâ voce occurrit, circa illum accentum virgulam censoriam notat Masora.

4. Masora etiam ad singulas voces , vario modo cum aliis vocibus constructas , attendit.

5. Masora versatur circa versus Veteris T. & quidem variis modis. Masora numeravit omnes versus tam singulorum librorum quam singularum sectionum.

Illi Critici ab hac inventione , & à penitiori horum antecedentium & aliorum multorum consideratione vocantur Masorethæ. Sed quinam illi fuerint adhuc sub judice lis est. Quidam referunt Masoræ inventionem ad ipsum *Mosèn*. Alii ad *Efram & Viros Synagogæ magna*. Nonnulli ad *Dōctores Tyberienses*.

Queritur: Quare vocantur Tyberienses? *Resp.* Ab urbe Tiberia de, sita in Galilæa ad lacum Genezareth. In hac urbe anno circiter post Templi eversionem quâdringentesimo trigesimo sexto institutus fuisset celebris eruditorum conventus, in quo congregati fuissent, ut Elias ait, Sapientes maximi , & in S. Scripturâ exercitatisissimi , dexterissimique omnium reliquorum Judæorum , qui illis temporibus extiterunt.

Capellus statuit hos Judæos , in hoc conventu & urbe congregatos , fuisse præcipios auctores punctorum vocalium & accentuum : sed ejus contrarium in sequentibus demonstrabimus.

Communior Judæorum chorus sentit Efram cum Viris Synagogæ magna esse Masoræ auctorem. Alii sub distinctione respondent, quod Moses fundamenta tam athlantici laboris jecerit , quod Efras continuaverit , & quod Masorethæ Tyberienses fuerint conservatores & simul augmentatores tam operosi operis. Vide plura de his præcedentibus apud Buxtorfium in lib. de Punctorum Antiquitate par. 2. cap. 1.

XII. Patroni *quarta* & ultimæ sententiae adscribunt inventionem punctorum duobus celebribus Hebræorum Criticis, scil. *Ben Ascher & Ben Naphtali*, quorum ille in Palæstina , hic in Babylonia docuit.

1. Hi duo Rabbini fuerunt Rectores Academiarum , sed singuli diversæ Academiæ , & vixerunt secundùm supputationem Judæorum circa annum Christi millesimum quadragesimum.

2. Studia ipsorum fuerunt præcipue Critica circa veram & genuinam Tex-

Textus Hebræi lectionem & scriptionem. Inter ipsos ortæ fuerunt crebrae dissensiones, tangentes tantum Grammaticam & non ipsam vocum significationem. Inter *beith Hillel* & *beith Sammai* etiam continuo gliscabant lites, sed majoris erant momenti, & rem ipsam morisque vivendi tangebant: ast horum Criticorum disputationes tantum erant de quibusdam vocalibus & accentibus, tum tonicis, tum euphoniciis.

3. Auctoritas illorum duorum Rabbinorum semper fuit magna. Judæi Orientales sive Babylonii sequuntur lectionem ben Naphtali; Occidentales vero, degentes in Palæstina, eligunt lectionem ben Ascher.

4. Omnes hodierni Judæi tam Hispani quam Germani, & omnia nostra exemplaria Biblica, quæ excuduntur, sequuntur lectionem ben Ascher.

5. Fini Bibliorum Buxtorfianorum subjungitur longus catalogus omnium vocum, nongentarum circiter, circa quas controversia mota fuit inter ben Naphtali & ben Ascher.

XIII. De his duobus Criticis obiter queritur: Num illi sint primi inventores punctorum Biblicalorum?

Respondeo. Quidam statuunt hos duos Rabbinos omnia puncta vocalium & accentum invenisse: alii tantum ex parte inventionem eorum illis adscribunt. Nullus ex Judæis est, qui totam rationem punctuationis duobus illis Rabbinis adscribit: sed Galatinus, nullo alato teste, hanc sententiam communiorem opinionem vocat; cum sic fatur libro I. capite 8. *Quidam adjunt Ezram codices sacros punctasse. Alii vero non Ezram, sed alios quo/dam duos, qui post Ezram fuerunt, quorum alter ben Naphtali, alter ben-Afer appellatus est, prima literis sacris puncta apposuisse affirmant. Quorum quidem opinio communior est.*

Sed prima sententia, quæ totam punctorum inventionem duobus illis Rabbinis adscribit, est falsissima; quod sic probatur. I. Ex modo dissensionis: ipsorum enim dissidia non fuerunt circa voces punctandas, sed circa voces jam diu punctatas.

2. Quia biblia diu ante ipsorum tempora fuerunt punctata. Hi duo Rabbini vixerunt circa annum millesimum & quadragesimum à nato Christo; & Masora, quæ multarum vocum punctatarum facit mentionem, composita est ad minimum seculo sexto. Ex. gr. Masora notat ad Genesios caput 19. v. 2. vocem יְהֹוָה ubique occurser

rere cum *Tzere*, excepto hoc loco, in quo invenitur cum *Sagol*.

3. Doctissimi Rabbini, ut Aben Esra, David Kimchialique, qui circa illud tempus vixerunt, sicco pede hæc non transiissent, præcipue cum nonnunquam eorum in scriptis suis recordentur: sed è contra docti Rabbini illius seculi punctuationis Auctores constituunt Esram & Viros Synagogæ magnæ.

XIV. Capellus, videns primam sententiam non posse admitti, secundam eligit, quæ tantum partem inventionis punctorum illis duabus Rabbinis, sed præcipue Ben Ascher, adscribit: & ait Maforethas Tyberienses punctuationis opus quidem inchoasse, sed ben Ascher, operi, adhuc deficienti, nævisque quibusdam laboranti, ultimam manum & coronidem imposuisse. Sed hæc sententia absque ullo testimonio Judaico afferitur; ideoque etiam eadem facilitate tanquam falsa rejicitur.

XV. Elias Levita (quem Capellus in hâc materiâ tanquam Numen aliquod adorat, & cuius unius testimonium, ut ipse ait, pluris in hâc causâ faciendum esse putat, quam omnium aliorum contrâ sentientium,) è contra statuit, puncta uno tempore simul & semel à Maforethis Tyberiensibus esse inventa. Si igitur eodem tempore sint excogitatæ: ergo non spatio quingentorum annorum, prout sentit Capellus.

XVI. Jam quatuor sententias de antiquitate punctorum proposuimus, & quæ ex quatuor illis verissima videbitur, ex sequentibus satis illucescat, cum argumenta utrimque ponderaverimus.

In summa hæc quatuor sententiæ ad duas classes commodè referri possunt, quarum *prior* defendit punctorum antiquitatem, nempe puncta vocalium & accentuum Biblicorum diu ante nativitatem Christi, ad minimum anno quingentesimo, siusc inventa, & Textui adscripta. Hæc classis statuit puncta esse authentica & Divinæ auctoritatis: ideoque nullo modo à quovis, sive doctiori sive indoctiori esse mutanda, aliaque ipsorum loco substituenda.

Posterior classis novitatem punctorum defendit, refertque eorum inventionem ad summum ad Maforethas Tyberienses, qui post quingentesimum annum à nato Christo vixerunt. Qui se huic posteriori sententiarum classi adjungunt, sive qui duas posteriores sententias defendunt, fere statuunt & puncta habere tantum auctoritatem humanaam, & sensum, quem puncta indicant, nonnunquam esse in-

certum: nam credunt puncta posse mutari, aliaque ipsorum loco substitui; quæ mutatio punctorum etiam diversum sensum indicare potest.

XVII. Nos duabus posterioribus sententiis tanquam falsis rejectis, alterutram ex prioribus eligimus: utram jam alteri præferamus, parum in eo situm esse putamus. Nam sive dicamus puncta esse ab ipsis Auctòribus librorum, sive ab Ezra Propheta & Viris Synagogæ magnæ, nihil refert: auctoritas enim summa & infallibilis sacræ Scripturæ nihilominus manebit. Cum enim statuimus puncta esse ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, tum etiam asserimus eadem esse profecta à Viris Propheticis, qui illa in re mentem & sensum Spiritus sancti & Auctòrum sacrorum optimè expresserunt. Secundam igitur sententiam, quæ statuit puncta esse inventa ab Esdrâ (sepositis tamen nugis Kabbalisticis de traditione orali illorum punctorum) tanquam probabilem & rationi consentaneam esse judicamus; præcipue cum plerique Judæi in illam inclinent sententiam. Nihilominus, cum pace aliorum doctorum virorum, magis verisimiliorem judicamus sententiam primam, quæ punctorum inventionem ipsis Auctòribus librorum adscribit: secundam tamen sententiam etiam defendemus: & utramque argumentis nostris in sequentibus dissertationibus confirmabimus, contrariasque sententias, novitatem punctorum defendantes, debellabimus.

DISSERTATIO DECIMA-QUARTA,
QUÆ EST

DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum
in Veteri T. Antiquitate.

P A R S   S E C U N D A.

§. 1. Ex quatuor sententiis probabilissima est prima. 2. Eaque confirmatur primò auctoritate omnium fere Judeorum. 3. Objectio Capelli, quasi argumentum tale esset in propria can-	sa, solvitur. 4. Secundò ex consensu Judeorum in hanc hodiernam punctuationem. 5. Tertiò ex Codice Hilleliano. 6. Objectio contra hunc Codicem enodatur.

7. Quartò à Masora & opera Masoretharum :
8. Qui irregularēm punctionem annotarunt circa vocales, circa accentus & circa Dagesch ac Mappik.
9. Objectio Capelli rejicitur.
10. Quintò à difficultate legendi & in memoriam omnia puncta retinendi propter absentiam matrum lectionis.
11. Maiores lectionis enumerantur, & earum significatio indicatur.
12. Sextò à silentio historicorum de Masorethis.
13. Exceptio Capelli infringitur.
14. Septimò Theologorum difficultates probant vocales esse authenticas.
15. Que tribus exemplis confirmantur.
16. Instantia prima Capelli solvitur:
17. Item secunda.

SECTIO I.

Uperiori Dissertatione quatuor sententias de antiquitate & novitate punctorum vocalium & accentuum in medium protulimus ; & diximus nos maxime improbare sententias illorum, qui statuunt puncta esse adscripta vel à Masorethis Tyberiensibus , vel à duobus celeribus Rabbinis, quorum illi post quingentesimum, hi post millesimum annum à nato Christo vixisse dicuntur : sed è contra laudavimus eorum sententias, (maxime tamen priorem) qui defendunt puncta esse adjecta vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ab Ezra Propheta & Viris Synagogæ magnæ.

II. Argumenta, quibus sententiam nostram probamus, sunt vel inartificialia, desumpta ab auctoritatibus & testimoniiis Judæorum; vel sunt artificialia, desumpta à rationibus.

Primum argumentum inartificialie est desumptum ab universali omnium Judæorum, quotquot unquam fuerunt, consensu. Judæorum doctores communiter in tres classes dividi solent, scil. in Talmudicos, in Kabbalistas, & in Philosophos. Sub Philosophis etiam continentur Grammatici, Philologi, Critici & Historicci. Hi omnes, unico excepto Eliâ Levitâ, defendunt Puncta ad minimum tempore Esdræ Prophetæ extitisse. Ne unum Judæum proferet Capellus, sive ante Eliam Levitam sive post ipsum vixerit, qui punctorum novitati Elianæ favet.

Si *Quantitatem* Judæorum consideremus, pondus additur argumento. Nam omnes Judæi cuiuscunque nationis & terræ, ut Germani, Hispani, Itali, Orientales, Occidentales, & Arabes, sive sint recen-

recentiores sive antiqui : omnes illi unanimi consensu pro nostrâ stant sententiâ : sed excipitur solus Elias Judæus , cuius unius auctoritas tot præstantissimorum & doctissimorum Judæorum auctoritatî ullo modo præponderare nec potest nec debet.

Qualitas Judæorum , defendantium antiquitatem vocalium , etiam expendenda est . Si Judæi , qui communis sententiæ favent , essent insimæ fortis & nullius auctoritatis , argumentum jam allatum non adeo stringeret : sed omnes , genuinam sententiam defendantes , longe auctoritate sua superant novitium Grammaticum Eliam . Quis comparabit Eliam cum Talmudistis & antiquis Kabbalistis ? Imo , Quis comparabit eum cum Salomone Jarchi , cum Aben Esra , & cum Davide Kimchi , propter eruditionem longe celeberrimis ? Quis solum Eliam Judæum præferet aliis sine numero Judæis , qui omnes vel expressis verbis Esram punctorum Auctorem constituunt , vel alto silentio Masorethas Tyberienses , ut punctorum inventores , prætereunt ; cum nonnulli ex illis etiam Masorethis coætanei fuisse statuantur .

III. ad hoc argumentum excipit Capellus . Testimonia Judæorum sunt domestica , & in propria causa ab ipsis prolata ; ac proinde nullius ponderis & momenti sunt . Nam quis miratur , inquit , si Judæus , gloriæ gentis suæ sicutissimus , in hac sit sententia , ut existimet totum Vetus T. non modo quoad consonantes , sed etiam quoad singulos minutissimosque tum vocalium tum etiam accentuum apicullos esse à Deo , ejusque Spiritu profectum : & proinde unius Judæi , afferentis puncta Hebraica nuperum esse Masoretharum inventum , testimonium , sexcentis aliis Judæorum aliud afferentium testimoniis præponderare videtur .

Respondeo. 1. Nego hoc testimonium esse in causa privata , aut in proprium commodum , vel ad propriam gloriam effectum , sed est in causa publica : tangit enim omnes Judæos in genere , & non hunc vel illum in specie .

2. Si hæc exceptio Capelli valeret , tunc nunquam Historici , describentes historiam in laudem populi vel gentis suæ mererentur fidem . Tunc Arabes , egregia gesta Arabum , Turcæ Turcarum , Hispani Hispanorum , Belgæ Belgarum res gestas & victorias narrantes non essent consulendi ; quum experientia contrarium testetur . Res enim Gallorum rogamus Gallos , & res Anglorum rogamus Anglos .

Ergo etiam Judæis, afferentibus punctuationem esse antiquam, nullo modo fides est detrahenda: nam illud parum vel nihil ad gloriam gentis Judaicæ facit, sed magis ad majorem auctoritatem Scripturæ conciliandam. Vide plura de hoc argumento apud Buxtorfium in lib. de Punctorum Antiq. p. 2. cap. 3. & 4.

IV. *Secundum* argumentum, quod pro antiquitate vocalium & accentuum ad fertur, est desumptum ab universali Judæorum consensu in hanc hodiernam punctuationem. Omnes Judæi, quotquot fuerunt vel sunt, statuunt & statuerunt hodiernam punctuationem esse genuinam, quæ mentem sacrorum Scriptorum optime exprimit. Si Judæi credidissent puncta esse inventa ab hominibus errori obnoxii, semper fuissent quidam ex illis, qui hodierna puncta rejecissent, aliaque pro illis, variis in locis, substituissent: sed nunquam inventus est aliquis Judæus, qui punctorum Auctores erroris accusare tentavit, ac si illi genuina puncta consonantibus non addidissent. Non nunquam quidem lites sunt motæ de diversis Codicibus quoad puncta, num hic Codex ita punctatus sit præferendus alii Codici aliter punctato: attamen nulli Judæi hodiernam punctuationem, prout ab ipsis Auctoribus profecta est, in dubium vocarunt. Ergo secundum sententiam Judæorum puncta non sunt à Masorethis Tyberiensibus. Ratio consequentiæ hæc est: quia si credidissent puncta vocalium & accentuum esse à quibusdam Masorethis, hominibus non infallibili bus, sane fuissent unquam aliqui ex Judæis, qui punctuationem hodiernam, utpote tantum excogitatam ab hominibus infallibilem fidem non merentibus, improbabilem, vel in dubium vocassent. Vide in suprà laudato libro p. 2. c. 5.

V. *Tertium* argumentum pro punctorum antiquitate est desumptum ex antiquo Codice Hilleliano, cuius mentionem faciunt Hebræi in libro Juchasin fol. 132. col. 1. Hic Codex punctis fuit instructus, prout testatur Kimchi in Michlol fol. 93. & in libro Radicum ad Rad. פָּתַח, ubi sic ait de voce פָּתַח Sam. 13. occurrente. *Mem est cum Segol præter morem, & est loco Patach.* Et in libro Hilleliano, qui asseratur Toletolæ, notatum est cum Patach. Hic liber vocatur Hillelianus ab Hillele, qui diu ante tempora Masoretharum Tyberiensium vixit.

VI. Regeret forte aliquis. Fuerunt plurimi Hilleles: inde igitur non sequitur, quod hic Codex sic denominetur ab Hillele sene, cuius crebra in Talmude sit mentio; sed fortasse sic denominatur ab Hillele

Hille Hannasi , qui in Judæa circa annum Christi 340. vixit.

Respondeo. Posito , quod hic liber non sit descriptus ab Hillele sene , qui centum circiter annis ante destructionem templi secundi floruit , sed ab Hillele Hannasi , nepote Rabbi Jehudæ sancti , inde tamen sequitur puncta non esse à Tyberiensibus : nam hic Hillel ad minimum centum annis ante illos Masorethas vixit.

Præter hos duos Hilleles fuerunt quidem alii , sed omnes vel simul cum hoc Hillele , vel non diu post ipsum vixerunt : omnes tamen ante Masorethas Tyberienses floruerunt.

Præterea non videtur verosimile , hunc Codicem à vulgari Hillele esse compositum : nam à tali tam speciosum titulum scilicet *Codicis Hillelianii* Synechdochice non fuisset adeptus . Buxtorfius in libro laudato parte 2. cap. 7. plura Biblia antiqua & punctata profert , quæ omnia ibidem videri possunt.

VII. *Quartum* argumentum desumitur à Masora & Masorethis . Masorethæ fuerunt versati circa voces punctis vocalium & accentuum vestitas , & ad illas voces , talibus vel aliis accentibus sive vocalibus ornatas , virgulam censoriam apposuerunt . Si vox aliqua in Textu insolenter contra communem regulam esset punctata , eam Masorethæ sub censuram revocarunt , & dixerunt : ubique vox illa talibus punctis notatur , sed excipitur hic vel ille locus . Ergo Masorethæ , qui sunt auctores illarum notarum , non sunt simul inventores punctorum . Quid enim eos movisset , ut voces quasdam irregulariter punctassent ? Dedisserunt procul dubio rationes , ob quas unam vel alteram vocem contra communem regulam punctis ornassent : sed simpliciter dixerunt : hæc vox hoc in loco aliter hic punctatur quam omnibus aliis in locis .

VIII. Masorethæ hanc insolentem punctuationem observarunt & annotarunt circa vocales , circa accentus , & circa Dagesch ac Maprik .

i. Masorethæ int *vocalibus* fæpissime irregularem punctuationem annotarunt : ex.gr. Psalmo 128.v. 3. invenitur יְהוָה uxor tua . Masorethæ in margine annotant § , hoc est , non reperitur amplius cum Segol . Nomen יְהוָה cum affixis habet יְהוָה cum Chirek sub נ secundum consuetam hujus vocis punctuationem . Si Masorethæ sint punctorum Auctores : Quare illi hanc vocem contra regulas communes

ita punctassent, & simul notam masorethicam addidissent? Sane si illi fuissent auctores, procul dubio aliquam dedissent hujus irregularis punctuationis rationem. Sed vera ratio hujus notæ masorethicæ, uti nobis videtur, hæc est: Masorethæ viderunt in manuscriptis exemplaribus hanc vocem insolenter esse punctatam: ideoque adje-
runt notam, ne quis putaret illam punctuationem esse erroneam.

Sic etiam 1. Sam. 7. 17. occurrit vox פְּנַשׁ *judicavit* cum duobus Kametz & accentu Munath, quum secundum communem regulam requirantur Kametz & Patach. Masorethæ annotarunt hanc vocem, quia tali modo præter regulam erat punctata: ergo Masorethæ non sunt auctores punctorum. Quare enim hanc vocem irregulariter punctassent, & simul notam irregularis punctuationis addidissent?

Similiter Dan. 1. 13. invenitur verbum יָדֵבְךָ videbis cum Tzere in fine contra Grammaticam, & contra frequentem S. Scripturæ usum. Masorethæ in libris hoc verbum, vocali Tzere irregulariter notatum, invenerunt: sed illi nullo modo videntur illius punctuationis esse au-
tores. Infinita ferè talia exempla in medium ex Bibliis Hebraicis proferri possent, sed hæc jam sufficient.

2. Masorethæ etiam annotarunt irregularem usum in *accentibus*: ergo non sunt illorum insolentium accentuum, & simul Masoræ au-
tores. Ex. gr. Psal. 27. 4. occurrit vox אֶלְךָ cum Patach in fine &
cum accentu Atnach; quum secundum regulam communem At-
nach mutet vocalem Patach in Kametz. Quæ causa hic excogitari
potest, quare hæc vox ita irregulariter sit punctata, & simul nota
masorethica ab iisdem auctoribus addita? Quare non libentius voces
secundum regulas communes punctassent? Nam si voces regulari-
bus & ordinariis punctis ornassent, tum non opus fuisse tam labo-
riosas notas masorethicas adscribere.

Præterea Psal. 84. 11. scribitur אֶלְךָ cum Patach in fine, & cum
accentu Atnach. Masora annotat bis hanc vocem inveniri cum Pa-
tach & Athnach. Masora his similibusque notis clarè indicat non
fuisse eosdem accentuum & notarum circa accentus auctores; sed
docet Masorethas de vocalibus & accentibus jam inventis, atque con-
sonantibus adscriptis, censuram suam tulisse.

3. Eodem modo Masora annotavit insolentem usum punctorum
Dages & Mappik. Literæ quatuor gutturales non recipiunt Dages:
ast Masora annotat quatuor loca Biblica, in quibus litera Aleph reci-
pit

pit Dages contra usum sacræ Scripturæ. Quare Masorethæ his quatuor tantum in locis literam *Aleph* cum Dages punctassent. Quare tantummodo notam, & non simul rationem illius irregularitatis ad-didissent? Sed verosimilius est Masorethas his in locis invenisse literam *Aleph* puncto Dagesch notatam: & propterea notam censoriā apposuisse. Vide exemplum literæ Aleph dageslatæ *Job.* 33. 21. in verbo רָאֵת, ubi in novissima editione margini adscribitur הַלְאָה.

Illud Aleph est cum Dagesch.

Similiter litera *Resch* ob soni naturalis asperitatem Dages excludit: sed Masora i. *Sam.* 10. 24. ait literam *Resch* ter, vel ut Kimchi in *Michlol* vult, septies inveniri cum Dages contra communem linguæ Sanctæ usum. Vide alia loca i. *Sam.* 1. 6. & 17. 25. 2. *Reg.* 6. 32. *Jer.* 39. 12. *Ezech.* 16. 4. ubi in novissima Biblorum editione margini adscribitur רְדֹנֶשׁ *Resch est dageſatum.*

Etiam loca, in quibus *Mappik* omisum est, annotata sunt à Masorethis. Ex. gr. vox לִנְהָר occurrit sine *Mappik*, quum aliás semper habeat *Mappik*.

Simile exemplum *Mappik* omisso occurrit 2. *Reg.* 8. 6. in voce נְעָזָבָה, ubi in margine annotatur הַלְאָה מְפִיק He non habet *Mappik*:

Ex his concludimus, non eosdem esse punctorum & Masoræ auctores. Ergo Sapientes Tyberienses, qui vulgo statuuntur Masoræ auctores, non sunt primi punctorum inventores. Vide plura in Commentario Masorethico Buxtorfii cap. 9.

IX. Contra hæc superiora regerit Capellus, ipsos Masorethas Tyberienses voces sic irregulariter punctasse certo consilio, & peculiari quâdam de causâ; & posteriores Masorethas, qui antiquas notas masorethicas ex propriâ observatione auxerunt, censuram suam de anomala illa punctuatione adhibuisse, ne quis erroneum putaret, quod certo consilio à Masorethis erat factum.

Respondeo. 1. Quod Capellus dicit, posteriores Masorethas notas suas apposuisse, hoc absque ullo teste affertur. Contrarium statuit Elias, nempe quod Masorethæ Tyberienses sint totius punctuationis & notarum Masorethicarum circa puncta auctores. Si statuamus auctores punctorum & auctores Masoræ esse diversos, sed eodem tempore vixisse, procul dubio illi notarum Masorethicarum auctores rationem

tionem tam insolentis punctuationis ab illis prioribus expetivissent, simulque ad notas masorethicas eandem annotassent. Si dicamus eos diverso tempore vixisse, sane nec illi posteriores notarum auctores, nec omnes alii Judæi per totum orbem dispersi, tam Orientales quam Occidentales, tam monstruosam & insolentem contra omnes regulas Grammaticæ punctuationem unanimi consensu approbassent: sed extitissent certe aliqui, qui anomalam illam punctuationem, utpote ab hominibus, errori obnoxiiis, secundum patronos novitatis, profecram, rejecissent, & corrigere tentassent.

2. Capellus jam præsupponit Masorethas Tyberienses esse punctorum auctores, quod plane pernegamus; præterea eosdem illos Tyberienses esse totius punctuationis auctores, quod ipse antea negavit. Dixit enim punctuationem demum post decimum à nativitate Christi sæculum à ben Ascher esse consummatam. Quomodo ergo hic regerere potest Masorethas posteriores notas suas apposuisse ad punctuationem jam absolutam?

3. Capellus nimiam auctoritatem Masorethis Tyberiensibus attribuit, cum statuit illos pro sua auctoritate & libertate multas voces tam irregulariter & insolenter punctasse, & illam insolentem punctuationem in sacrum Textum intrusisse. Sane nimia fuisset petulantia & superbia, quam alii Judæi in privatis sui similibus nunquam approbassent, sed omnibus viribus sese illi novæ & monstrosæ punctuationi opposuissent. Vide Buxtorfium p. 2. c. 6.

X. *Quintum* argumentum, quo punctorum antiquitas probatur, desumitur ab impossibilitate Textum sacrum absque figuris vocalium & accentuum, quoad veram legendi rationem, purum conservandi. Si enim statuamus puncta vocalium & accentuum usquead tempora Tyberiensium tantum fuisse oraliter conservata, & demum circa annum Christi quingentesimum consonantibus adscripta: ergo puncta circiter per bis mille annos memoriter fuerunt conservata. Nam si punctatio illa non fuisset memoriter conservata, tum lectio non tantum indoctis sed fæpissime etiam doctis fuisset dubia. Nam nulla memoria tot mille versuum pausas, tot vocum distinctam punctuationem, pronunciationem & accentuum notas retinere potuit. Divina requiritur memoria ad hæc omnia memoriter conservanda. Si ergo puncta in memoria non potuerint per viginti præter propter sœcula conservari: ergo Textus centenis in locis fuit dubius, & vix à quoquam recte legibilis.

Hanc

Hanc difficultatem legendi Textum Hebræum non punctatum auget *primo* Absentia trium literarum, scil. Aleph Vau & Jod, quæ vocantur matres lectionis. Hæ literæ, quæ multarum vocalium indicia sunt, in Textu Biblico plerumque sunt omisæ: ea propter lectio Biblica non punctata tam difficilis est lectu. In Scriptis Rabbini-
rum textus Hebraicus non punctatus proponitur, sed lectu facilis est; quia hæ tres matres lectionis, quæ absentes vocales indicant, & quærum absentia aliæ lectionem in multis maximè dubiam redderet, sunt adscriptæ. *Ast* Textus Biblicus non punctatus est lectu difficilissimus propter creberrimam absentiam illarum trium literarum; etiam in locis, in quibus maxime sunt necessariæ. Ex absentia harum trium literarum in Textu Biblico videtur probari posse, quod Textus Hebræus in principio ab ipsis Auctoribus punctis vocalium & accentuum fuerit notatus. Est enim contra morem & consuetudinem omnium Rabbinorum, tam antiquorum quam hodiernorum, scribere Textum Hebræum non punctatum absque tribus illis literis: sed in omnibus scriptis Rabbinorum non punctatis expressæ sunt hæ tres literæ, ubi adeo necessariæ non essent, quam quidem in Textu Biblico. Nam stylus Biblicus præcipue in Prophetis est concisus, abbreviatus, & variis figuris, ut Ellipsi, Pleonasmo & Enallage abundans; etiam sunt voces, quæ quoad consonas aliter legi deberent, sed additis vocalibus plane alio modo leguntur.

Secundò. Ipsa materia etiam auget difficultatem legendi Textum non punctatum. Scripta Rabbinorum, præterquam quod contineant tres illas matres lectionis, agunt vel de rebus historicis, vel de talibus quæ tangunt Grammaticam sive constructionem vel verborum explicationem, sive de rebus aliis: sed Scripta sacra, præcipue prophetica, tractant res sublimes, abstrusas, nobisque saepè ignotas.

Ex his sequitur: si vocales demum fuissent additæ à Masorethis Tyberiensibus: ergo lectio Textus sacri non punctati olim per vi-
ginti sæcula fuit difficillima, imo indoctis fere impossibilis.

Quid dico de temporibus antiquis, adhuc hodie lectio Biblica non punctata est non tantum indoctis, sed etiam quodammodo doctis lectu difficilis; etiamsi vera lectio jam non tantum auditu, ut olim tempore Prophetarum & post eorundem excesum fieri solebat, sed etiam proprio visu addiscatur. Jam enim quilibet, qui tantum legere didicit, ipsum Textum punctatum adit, eumque cum punctis legit:

sed secundum novitatis patronos à Mose usque ad annum quingen-

timum à nativitate Messiae Textus Hebræus destitutus fuit punctis ;
& per consequens lectio fuit dubia, incerta, & vix perfectè legibilis.

Tertio. Lectores post excessum Prophetarum non potuissent ullum infallibilem punctatorem de vera punctandi ratione consulere : si enim hunc consuluissent, ille sic voces punctandas esse dixisset; si illum, ille iterum aliter punctis ornandas esse assertuisset. Ergo Textus sacri lectio vel fuit plane incerta, vel Textus fuit punctis vestitus.

Quod Textus Hebræus fuerit punctatus videtur inde evinci posse : quia Veteris Test. lectio non tantum doctis & sapientibus, sed etiam indoctissimis, ut plebejis, mulierculis, adolescentibus, imo ipsis pueris fuit mandata. Etiam Rabbini S. Scripturæ lectionem semper pueris, etiam quinquennibus injunxerunt ; quod experientia confirmatur. Etiam antiqua formula loquendi apud Judæos usitata hoc docet, quâ dicunt: *Filius quinque annorum ad Biblia*, scil. adhibendus est. Si Textus per tot sœcula fuisset punctis destitutus, quamplurimis in locis hæsisserent docti, & innumeris in locis indocti ; & S. Scriptura non potuisset à Psalmista vocari Lux & Lucerna, sed potius summæ tenebæ : quia infinitorum locorum vera lectio fuisset incerta, & à Judæis non tantum indoctis sed etiam à doctis per tot sœcula divinanda.

Quarto. Si adhuc Lingua Hebraica semper eo tempore fuisset Judæis vernacula, difficultas legendi tanta non fuisset : verum lingua Hebraica à captivitate Babylonica nunquam fuit amplius vernacula : sed è contra lingua Chaldaica initio fuit Judæis per aliquot sœcula vernacula. Et per consequens, hæc mutatio linguæ Hebraicæ ut vernacula in Chaldaicam, difficultatem, Textum Biblicalum non punctatum legendi, maximoperè auxit.

XI. Matres lectionis.

Quia in hoc quinto arguento aliquoties mentionem feci literarum אַנְיָן, quæ vulgè matres lectionis vocantur, ideo placet eas hîc post invicem describere, & exemplis illustrare :

Matres lectionis sunt אַנְיָן (*Aleph*, *Vau* & *Jod*) quæ absentes vocales indicant :

I. אַנְיָן (*Aleph*) denotat A, aut E, sed rarissimè.

1. A, ut מֶלֶךְ reges, pro מֶלֶךְ 2 Sam. II. v. I. נֶגֶד pisces, Neh. 13. 16. ubi in margine additur יְהִיר אַنְיָן abundant Aleph.

2. E.

2. E, ut **לִקְנָה**, liquefit; Job. 7. 5. pro **מַסֵּה** à.

II. ו (Vau) designat vel O longum aut O breve: vel U longum aut U breve.

1. O longum, ut פּוֹקֵד pro **visitans**.

2. O breve, ut לְקָרְבָּן ad illud scindendum, pro **לְקָרְבָּן**. Vide Aben Ezra ad cap. 2. v. 13. Joëlis.

3. U longum, ut פּוֹקֵד pro **visitans**.

4. U breve, ut **רָפֶשׂ** הַצּוֹרִים rupes, pro **חֲרִיכָם**. Vide Aben Ezra ad cap. 1. v. 1. Jonæ.

III. Geminum ו (Vau) indicat vel consonam Vau, vel dages forte:

1. Consonam Vau, ut חֻוּרוֹן albi facti sunt, in Paraphrasi Jonathæ Edit. Venetæ, Joël. 1. 6. pro **חֻוּרוֹן**.

2. Dagesch forte, ut מַצְוָרִיהָן à cervicibus eorum: Jonathan in Hoseæ cap. 10. v. 11. Edit. Venet. pro **מַצְוָרִיהָן**, prout habetur in Bibliis Buxtorfii, ubi pleræque matres lectionis ex Paraphrasibus sunt abjectæ.

IV. י (Jod) denotat vel J, vel E, vel dagesch forte.

1. J, ut לְמִישָׁלָת ad dominandum, pro **לְמִשְׁלָת**. Vide in Paraphrasi Jonathæ ad Cap. 2. v. 17. Joëlis, Edit. Venetæ

2. E, ut accipe, pro **קְבִיל**. In Targum Jonathæ, Jonæ Cap. 1. v. 14.

3. Dagesch forte, ut דִּיבֵּר pro **loquuntus est**. Aben Ezra ad Capitis primi vers. 1. Jonæ.

V. Geminum Jod significat vel consonam Jod, vel affixum plurale, vel dagesch forte.

1. Consonam Jod, ut מְנוּיָן numerus, in Paraphrasi Jonathæ Hof. 1. 10. Edit. Venet. pro **מְנוּיָן**, sicuti etiam in Bibliis Buxtorfii habetur.

2. Affixum plurale, ut רְחִמֵּי amatores mei, in Paraphrasi eadem Hof. 2. 12. pro quo Buxtorfius, abjiciens matres lectionis, habet **רְחִמֵּי**; nam Patach jam indicat pluralem numerum.

3. Dagesch forte, ut לְבִוִּישׁ ad pudefaciendum, pro **לְבִוִּישׁ**. Vide Salomonem Jarchi ad Cap. 2. v. 30. Joëlis.

XII. Sequitur sextum argumentum ex historia desumptum; & quidem ab universalis Historicorum Judæorum silentio de Masorethis Tyberiensibus. Si doctores illi Tyberienses fuissent primi punctorum inventores, certè omnes Historici Hebræi illud inventum tam

admirandum & stupendum, ac rem tanti momenti alto silentio non præteriissent, sed aliquam talium Tyberiensium punctatorum fecissent mentionem. Ergo non videtur verosimile tales Masorethes Tyberientes, qui tantum opus moliti fuissent, unquam in mundo fuisse. Robur huic argumento additur: quia historia Hebraica describit cursum studiorum & Sapientum singularum generationum in Babylonia usque ad annum Christi 1000. in Palæstina verò ad annum usque 340. Atqui nullibi historia res gestas talium Tyberiensium enarrat, cum sane Hebræi rerum minoris momenti, ad studia tantum pertinentium, perfectam faciant mentionem. Utriusque Talmudis tam Babylonici quam Hierosolymitani inchoationem, elaborationem, & auctores magnâ diligentia & indagine perscrutati sunt, ac annotarunt. Quare etiam non fecissent mentionem operis majoris momenti, tangentis ipsam sacram Scripturam, ejusque veram & genuinam lectionem?

XIII. Capellus hoc argumentum conatur *infringere*, dicendo: Non mirum esse, quod historia Hebraica non meminerit eorum Tyberiensium punctatorum, quum fortasse circa annum Christi 500 Tiberiadi tantum habitaverit unus atque alter doctissimus Rabbinus, qui punctorum auctor fuit: non enim necesse est plures huic punctuationis operi primum vacasse. Præterea sæpiissime contingit viros magnos & doctos nonnunquam latitare, & Historiographis ignotos esse.

Respondeo. Non mirum est aliquem ex doctis alicubi latitare & delitescere: sed hoc fere instar miraculi videtur, quod unus vel alter Rabbinus tantam auctoritatem sibi conciliaverit, ut omnes Judæi illius opus, quod ita privatim molitus fuisset, tanquam divinum & quasi cœlitus delapsum approbaverint. Præterea mirandum est illius unius vel alterius Judæi nullam in historiis Judæorum fieri mentionem: nam ipsius opus fuisset præstantissimum & utilissimum, redens lectionem Biblicalam plus quam decuplo facilorem. Attendant hic lector, quid Capellus respondeat, scil. quod fortasse tantum unus aut alter fuerit doctor Tyberiensis, qui primus punctorum inventor fuit; quum antea cum Eliâ concesserit primos Masorethes fuisse multo plures. Vide Buxtorfii partem 2. c. 11.

XIV. Jam *septimō* argumentum Theologicum expendendum venit. Theologi Euangelici, quia vident sententiam Capelli esse periculosa

culosam, eamque maxime favere adversariis; ideo quasdam consequentias ex sententiâ Eliæ eliciunt, quibus novitatem punctorum destruere conantur.

Hæ consequentiæ sunt variæ, nonnullas earum & quidem præcipuas hic attingemus. 1. Si puncta vocalium & accentuum sunt à Masorethis Tyberiensibus, ab hominibus quâ talibus, infallibilem Spiritum non habentibus: ergo sensus ille, quem vocales & accentus exhibent, tantum auctoritatem habet humanam & incertam; non autem divinam, infallibilem, & propheticam.

2. Tum ista puncta à quovis alio docto & perito possent in locis dubiis & ambiguis mutari, aliaque ipsorum loco substitui.

3. Tum Textus, nudis consonantibus constans, esset instar nasi cerei in diversas formas pro ratione additorum punctorum mutabilis.

XV. Ut vis harum consequentiarum melius intelligatur, exemplis tribus rem totam illustrabo. Primo de promam exemplum ex lingua Latinâ. Quemadmodum enim in lingua Latinâ solæ consonæ, destitutæ vocalibus, varios sensus induere possunt, eodem modo in lingua Hebraica hoc contingere potest. Ponantur, ex. gr. tres consonæ c r s. Ex illis tribus consonantibus vinginti tres voces pro ratione additarum vocalium possunt formari. 1. *Curas*, accusativus à cura. 2. Poteſt esse persona secunda à curo. 3. *carus*. 4. *curis* à cura. 5. *caros* accusativus à carus. 6. *caris*, dativus à carus. 7. *corus* ventus, vel mensura. 8. *coros*, accusativus à corus. 9. *coris* dativus. 10. *Cyrus*. 11. *ceras* à cera. 12. *ceris*, dativus à cera. 13. *Ceres*. 14. *Ciris* alauda. 15. *cures* à curo &c. Quis ex varia vocalium additione diversum sensum oriri non percipit?

Secundo. Simili modo ex solis consonantibus Hebraicis variæ voces per additionem diversarum vocalium formari possunt. Detur, verbi causa, vox כָּלֵב *cœli*. Hæc vox, distituta punctis vocalium, multorum sensuum capax est. 1. Significat *cœlos*. 2. כְּלִבְנֶת *ponentes*. 3. כְּלִיבָּה *Allia*. 4. כְּלִיבָּשׁ *quod ex mari*. 5. כְּלִיבָּשׁ *quod aquæ*. Si quis eas literas in duas partes velit dividere, tum adhuc multi alii sensus possunt eliciri, ut 6. כְּלִיבָּשׁ *Ibi mare*. 7. כְּלִיבָּשׁ *Nomen maris*. 8. כְּלִיבָּשׁ *posuit mare*. 9. כְּלִיבָּשׁ *desolavit mare*. 10. כְּלִיבָּשׁ *Allium maris*, &c.

Tertio. Similiter tres literæ בְּנֵר novem diversis modis, pro ratione additarum vocalium, pronuntiari & explicari possunt. 1. בְּנֵר *verbina*. 2. בְּנֵר *pestis*. 3. בְּנֵר *oraculum*. 4. בְּנֵר *loquuntur est*. 5. בְּנֵר *laquens*.

loquens. 6. *dictum.* 7. *לֹבֶר loqui.* 8. *לֹבֶר loquere.* 9. *לֹבֶר loquitus est.* Vide plura apud Morinum in Exercitationibus Biblicis lib. 1. Exercit. 6. cap. 2. Ex his exemplis videmus, quam necessariæ sint vocales ad Textum Hebræum bene legendum, intelligendum & explicandum.

XVI. Capellus, videns se hic quodammodo esse constrictum, regerit *primo*. Verum est, voces Hebraicæ nonnunquam diversum sensum induere possunt, si scilicet per se solæ extra orationis seriem considerentur: sed in orationis serie negat hoc procedere: nam si in ea voces aliter punctarentur, quam punctatæ sunt, exsurgeret sensus insulsus & ridiculus.

Respondeo. Falsum est, quod voces in orationis serie collocatæ non alium apud nos admittere possint sensum, ac proinde aliam punctuationem, quam orationis scopus secundum mentem Spiritus S. postulat. Qui hoc negat, sumat librum aliquem Veteris Testamenti, non punctatum & difficilem, quem raro vel nunquam legit, & experimentum sumat, an semper antecedentia & consequentia veram electionem sint indicatura: contrarium sæpiissimè experietur. Non nunquam habebit, nesciens, quæ puncta subscribere debeat: aliquando alia puncta, diversum sensum indicantia, substituet. Nolo hic exempla adferre. Nam si quis exempla desideret, audeat Biblia non punctata, & innumera inveniet, quæ aliis punctis possunt punctari; ex quibus tamen sensus absurdus & ridiculus non elicetur.

XVII. Secundò regerit Capellus: posito, quod quædam Scripturæ loca sint, quæ variam punctuationem admittunt, & cum hac diversa punctuatione sensum etiam diversum, sed utrumque commodum, aptum, cum contextu toto cohærentem, analogiæ fidei non repugnantem, nihil periculie esse, si Petrus sensum talem, Paulus vero sensum alium amplectatur, & sequatur; vel etiam si utrumque sensum eligat.

Respondeo. 1. Hic presupponitur, quod probandum erat, scil. licere cuilibet pro beneplacito alias vocales consonis apponere, modò illæ vocales nullum absurdum & absolum sensum contra fidei analogiam pariant: hoc plane negamus, & afferimus cum Eliâ puncta hodierna esse genuina, eaque nullo modo à quovis esse mutanda.

2. Absurdum est dicere, quod perinde sit, quomodo cuncte S. Scriptura explicitur, modò sensus non eliciatur ineptus. Annon respic-

respiendum est ad mentem Scriptoris? Certe, si non respiciatur ad mentem Spiritus S. & si cuilibet detur licentia Textum sacrum pro lubitu explicandi, tum tali modo fibula laxabitur ineptis hominibus, S. Scripturam pro lubitu contra mentem Scriptorum explicantibus. Nostrî Theologi statuunt tantum dari unicum sensum, & quidem literalem; sed Capellus ita respondendo plures sensus literales concedere debet. Ipsî Judæi nobiscum statuunt dari tantum unicum sensum literalem, qui punctis expressus est. Scriptura igitur secundum mentem Spiritus S. est explicanda.

3. Homines translatoribus & interpretibus non concederent, quod Capellus hic vult concedi à Deo hominibus. Si cui literas nostras transferendas vel interpretandas traderemus, an translatori vel interpreti concederemus talem sensum literis nostris affingere, qualem ille vult, & qualem verborum series posset permettere? An non dicemus, mentem nostram non expressisti, exprimas eam aliter? Puto quod sic. An ergo talis libertas hominibus à Deo in rebus cœlestibus concedi debet, quam homo homini in rebus mundanis concedere non vult? Jam absolvimus præcipua argumenta, quibus tum antiquitas punctorum probari, tum etiam eorum novitas destrui possunt. Vide Buxtorfi partem 2. c. 14.

DISSERTATIO DECIMA-QUINTA,

Q U A E E S T

D E

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

P A R S T E R T I A.

§. 1. Sequentur argumenta pro novitate punctorum. 2. Verba Aben Ezre proponuntur & solvuntur. 3. Ut & Davidis Kimchi. 4. Duo alia testimonia Eliana refutantur à Buxtorfio. 5. Argumentum, desumptum à	Pentateuchis MSS. non punctatis solvitur variis modis. 6. Argumentum trium membrorum (scil. à silentio punctorum in scriptis Kabbalisticis, deinde à silentio eorum in Talmude, deinde quia Kabbalistæ nulla mysteria ex punctis elicuerunt) distin-

- distinctè proponitur & enodatur. 7. Argumentum Capelli, quod elicitor ex literis Samaritanis, non probat novitatem vocalium. 8. Ad argumentum, desumptum à notis marginalibus Kerri uketif, quatuor modis respondeatur

S E C T I O I.

 Ac Dissertatione sequuntur enodanda & refutanda argumenta adversariorum, quibus conantur probare puncta demum esse inventa à Masorethis Tyberiensibus, qui circa vel post quintum saeculum à nativitate Salvatoris nostri vixisse dicuntur. Nos superiori dissertatione probavimus punctorum antiquitatem inter cætera tali arguento, quod desumptum erat à negatione omnium Judæorum (excepto tamen uno Elia) negantium puncta esse à Tyberiensibus: sed è contra probavimus plerisque Judæos affirmare eadem puncta esse vel ab ipsis Auctoriis librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta. Capillus nihilominus cap. 2. & 3. partis 1. libri suprà nominati, quosdam Rabbinos in medium profert, quorum verba sententiae suæ favere afferit,

II. Primus auctor, qui videtur sententiæ Capelli favere, est Rabbi Aben Ezra, qui circa annum Christi 1150. vixit. Hic in libro צחות תכני טבניא ווּס הַעֲקָר, id est, *Elegantiarum*, fol. 138. sic ait: בְּן קִנְגָּתָה תְּכִנָּה טְבִנָּה וּסְמָךְ הַעֲקָר ? מִלְּמָה קֵי אֲגַשׁ הַפְּסֹרוֹת וּמִמְּמָה קְבִילָנוּ כֵּל תִּזְקֹדֶת Talis est consuetudo Sapientum Tiberiadis, qui nobis sunt pro fundamento vel norma: nam ex iis sunt viri Maforetha, & ab illis accepimus totam punctuationem. Et in eodem libro fol. 193. sic scribit: יְשִׁיבְרִישִׁים בְּבֵית מִתְעָמָם אַחֲרֵי פְּסִיקָה Sunt multi Interpretes, qui erroris arguunt Pausatorem, id est, Auctorem distinctionis versuum. Et miratur admodum Aben Ezra in sequentibus, quomodo erraverit Pausator, quum ait: אֲאָף בִּי אָמַר הוּא עֲרוֹא בְּסִופֵר maximè vero, si ille sit Ezras Scriba. Hinc conatur probare Aben Ezram credidisse puncta non esse ab ipsis Auctoriis librorum, vel ab Esdra Propheta, sed ab aliis inferioris fortis hominibus: nam si putasset puncta vocalium fuisse ab Ezra, nemo ausus fuisset cum erroris accufare.

Respondeo. Nego Aben Ezram hic statuere Masorethas Tyberienes esse primos inventores punctorum: nam Aben Ezra in allegato loco (cum dicit: *Nos ab illis accepisse totam punctuationem*) non loquitur de prima inventione punctorum, vel de primis eorundem inventoribus:

bus: sed vult indicare, nos eandem punctuationem in Bibliis nostris habere, & approbare, quam illi Masorethæ approbarunt, & in Codicibus suis manuscriptis expresserunt. Quod hic sit verborum Aben Ezrae sensus, patet evidenter ex Commentariis ad *Exod.* 25. v. 31. ubi sic ait: Vidi libros, quos perscrutati sunt Sapientes Tiberiadis, & jurarunt quindecim ex Senioribus eorum, quod tribus vicibus considerarint unamquamque vocem, & unumquodque punctum, ac singulas voces plenas & defectivas. Hinc ipso jubare clarius illucescit, Aben Ezra non credidisse puncta esse à Tyberiensibus: nam hic dicit illos Masorethas ter Biblia percurrisse, & inspexisse quamlibet vocem & quodlibet punctum. Lustrarunt ergo Biblia punctata, & circa eadem crisi suam instituerunt. Masorethæ tempore Aben Ezrae fuerunt noti non propter inventionem punctorum, sed propter veram Textus Hebræi lectionem, propter pronuntiationem & ejusdem conservationem. Illi enim dicuntur novisse differentiam pronuntiationis inter *Koph* & *Caph* degessatum, inter *Teth* & *Thau* dageffatum, & inter *Vau* & *Beth* Raphatum, inter quæ jam vix ulla differentia in pronunciando sive à Judæis sive à Christianis observatur.

III. Alter Rabbinus, qui pro novitate punctorum in scenam producitur, est Rabbi David Kimchi, qui in *Michlol*, mihi pag. 69. & 70. ubi agit de discrimine, quod intercedit inter Præteritum Niphal & ejusdem Benoni, quorum illud per Patach & hoc per Kametz scribitur, sic ait: תְּקִנֵּי תְּגִזּוֹר שָׁמֹן תְּפֶרֶשׂ בֵּין אַבָּן דָּרָאָשָׁה וְתְּבִינָנִי כִּי קְרִיאָתָם Ordinatores punctuationis posuerunt discrimen inter *Lapidem fundamentalem* (hoc est, Præteritum) & *inter Participium*: quia lectio utriusque (respectu pronunciationis) est eadem, & punctarunt secundam radicalem *Præteriti per Patach*, & *Participium per Kametz*. Hinc sic argumentatur Capellus. Si David Kimchi credidisset puncta esse à Mose vel ab Esra, ergo dixisset תְּקִנֵּי Ordinator punctuationis, non verò תְּקִנֵּי Ordinatores posuerunt discrimen, &c.

Respondeo. 1. Hoc testimonium nihil probat. Kimchius statuit non unicum virum, sed plures esse inventores punctorum: ergo statuit illos esse Masorethas Tyberienses. Quis non videt hanc consequentiam nullo modo procedere? Quare non potius dicemus, Kimchium per *Ordinatores* intellexisse Mosen & reliquos Auctores librorum? Et si ita respondeamus, tum non opus erit refugere ad Masorethas.

2. Quando defendimus Ezram esse Auctorem punctorum , tum non solum Ezram intelligimus , sed præter Ezram etiam Viros Synagogæ magnæ. Ezræ quidem communiter inventio punctorum adscribitur, tum propter compendium , tum quia fuit Caput & Præses Virorum Synagogæ magnæ. Similiter in exercitu victoria Duci , in bello naval i summo Gubernatori adscribitur , quam tamen nec Dux solus , nec Gubernator sibi acquisivit. Idem dicendum est de Prophetâ Ezra : etiamsi ille solus non sit inventor & ordinator punctuationis, ei tamen soli hic honor tribuitur ; quia ille fuit præcipua causa hujus punctuationis.

3. Quod Kimchius punctorum inventionem attribuat Viris Synagogæ magnæ, hoc dilucidè evincitur ex Præfatione in Prophetas priores , ubi ait: quod Viri Synagogæ magnæ Legem in pristinum statum restituerint; & si difficultas quædam oriretur, quam per collationem variorum Codicum tollere non poterant , tum scripserunt unum , & non punctaverunt illud, aut scripserunt in margine. Ergo Kimchius credidit Viros illos Synagogæ magnæ fuisse versatos circa Textus Hebræi punctuationem ; & per consequens non putavit punctuationem à Masorethis Tyberiensibus fuisse inventa.

IV. Capellus ex Elia adhuc duo alia testimonia pro punctorum novitate adfert , unum ex libro צ ה שפחים , & alterum ex libro Cosri : sed illa solidè refutata vide apud Cl. Buxtorfium cap. 3. part. 1.

V. Secundum argumentum , quod Cl. Capellus ex Elia objicit, est desumptum à libro Legis , qui veteri more & consuetudine in omnibus Judæorum Synagogis , absque ulla vocalibus & accentibus scriptus , in arcâ servatur. Inde tales elicit consequentiam: ergo Liber Legis à Mose olim conscriptus , & in arcam foederis repositus , etiam fuit destitutus notis vocalium & accentuum. Ratio consequentiæ hæc est : quia libri Legis , qui in Synagogis Judæorum asservantur , sunt quasi Ectypi illius primi Archetypi Mosaici , hoc est , libri hodierni Legis adumbrant primum librum Legis Mosaicum. Si Pentateuchus Mosis fuerit punctatus , & Judæi hodierni utantur libris non punctatis : ergo Judæi non veram Legem sed tantum ejus partem in Synagogis suis asservant : ast hoc nullo modo videtur verosimile ; quia Judæi admodum superstitionis sunt non tantum circa consonas & Legis vocales , sed etiam circa ejus corticem. Potius centies mortem obirent , quam ut paterentur aliquid in Legem mutari. Ergo nullo modo

modo videtur probabile eos Legem punctatam à Mose accepisse.

Respondeo. 1. Concedimus, quod omnia volumina Legis, quæ passim per totum terrarum orbem in Judeorum Synagogis asservantur, & ex quibus singulis Sabbathis lectiones sabbathinas recitant, jam sint destituta punctis vocalium & accentuum. Ipse met propriis oculis saepissime talia volumina in Synagogis Judæorum conspexi, & quotidie adhuc in meis ædibus, quia tale exemplar Legis possideo, conspicere possum. Sed inde non sequitur primum volumen à Mose conscriptum fuisse destitutum punctis.

2. Posito & non concesso, Mosen suum primum volumen Pentateuchi non punctasse, inde tamen nemo bona consequentiâ elicit: ergo puncta sunt à Masorethis Tyberiensibus. Quare non possent esse ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui mille annis præter propter post Mosen vixerunt. Possem eodem modo argumentari de Sectionibus & Capitibus Pentateuchi. Moses non distinxit librum suum in Sectiones & Capita: ergo illa distinctio est à Masorethis, qui mille circiter annis post Ezram vixerunt. Sed quis non videt eam consequiam non procedere?

3. Nondum probatum est Pentateuchos, qui in Synagogis asservantur, semper sine punctis fuisse conscriptos. R. Bechai ad Numer. 11.15. fol. 162. col. 3. citante Buxt. pag. 45. contrarium videtur inhere, cum ait: *Fuimus non punctare librum Legis:* causam addit: *quia vox punctata omnem sensum varietatem & multiplicationem excludit, sed ablato punctorum eam parit.* Nam vocales sunt instar formæ, & consonæ instar materiae. Sicuti materia, carens formâ, apta est ad multas formas recipiendas, ita consonæ Hebraicæ, destitutæ punctis, aptæ sunt ad varios sensus recipiendos. Et quemadmodum quando materia est informata, etiam est determinata, sic etiam consonæ, punctis vocalium ornatæ, sunt determinatae. Ergo secundum hunc Rabbinum Pentateuchi sine punctis primum descripti sunt eo tempore, quo Cabbala & varii illi modi S. Scripturam interpretandi à Judæis eum in finem sunt introducti, ut sensus S. Scripturæ esset fecundior & aptior ad plures allegoricos sensus recipiendos.

4. Fortasse puncta vocalium & accentuum à posterioribus Judæis sunt omessa: primo quia Pentateuchi, qui in publicis Synagogis asservantur, debent esse emendatissimi, absque ullo, etiam minimo, vicio. Atqui, quoniam omnes illi Pentateuchi solent exscribi, difficillimum

mum est Pentateuchum, ornatum vocalibus & accentibus, absque ullis mendis & vitiis exscribere. *Secundo.* Vel fortasse puncta vocalium & accentuum in Pentateuchis sunt omissa: quia fuit dissensio inter Orientales & Occidentales circa quarundam vocum puncta. Si Orientales suo modo voces illas punctassent, talis Pentateuchus non placuissest Occidentalibus; & vice versa, si Occidentales suam punctandi consuetudinem observassent, talis Pentateuchus rejectus fuisset ab Orientalibus. Ut ergo Judæi litem illam dirimerent, & Pentateuchos omnibus gratos exsriberent, videntur vocales omisissæ. Etiam puncta ad veram illorum manuscriptorum Pentateuchorum lectionem hodie non sunt admodum necessaria; quia ex illis MSS libris in Synagogis publicis non omnes & singuli, sed tantum doctiores legunt, qui à juventute Biblia punctata legerunt, & ita continuò legendo fere memoriter eadem didicerunt. Vide in Buxtorfio part. I. cap. 4.

VI. Pergit Cl. Capellus, & *tertium* profert argumentum, quod desumit à punctorum vocalium & accentuum silentio tum in Kabbalisticis Judæorum scriptis, tum etiam in Talmude. Tali modo Capellus argumentatur.

1. Nulla fit mentio vocalium & accentuum in scriptis Kabbalisticis sive in libris Allegoricis Judæorum: ergo Kabbalistarum tempore, qui vixerunt ante confectum Talmud, non fuerunt in Bibliis ulla puncta. Si enim fuissent puncta, procul dubio Kabbalistæ eorum mentionem fecissent; & per consequens puncta demum inventa sunt à Maforethis Tyberiensibus.

2. Etiam Talmudistæ in nulla parte Talmudis, hoc est, nec in Misna nec in Gemara ullibi citant nomina accentuum Hebraicorum sive vocalium; etiam non in illis locis, in quibus necessario vocales essent nominandæ: ex. gr. In Talmude alicubi dicitur, *Ne legas נְלֵגָה filii tui*, uti secundum Textum punctatum legendum esset, sed בְּנֵי אֲדִיקָטָוֶרֶת tui. Hic Talmudistæ nullam vocalium faciunt mentionem, quum hoc in loco maxime necessarium sit. Si vero vocales tum temporis fuissent usitatæ, dicendum fuisset, *ne legas בְּנֵי per Kanetz*, sed בְּנֵי per Cholem.

3. Kabbalistæ, tam antiquissimi quam recentiores, nugas suas Kabbalisticas & allegorias, hoc est, mysticos quosdam sensus elicuerunt semper ex solis consonis, scil. ex earum inversione, ex metathesi,

& ex varia earundem permutatione, sed nunquam ex vocalibus & accentibus. Ex.gr. Kabbalistæ probarunt ex prima Veteris T. voce בְּרָאשֵׁת mundum esse creatum primo die Septembri; quia ex hac voce per transpositionem literarum hæc eliciuntur א' בְּחַשְׁבֵּרִי, hoc est, primus in Septembri: ergo inde concludunt mundum illo die esse creatum; quia in illo versu agitur de ejus creatione. Simili modo Kabbalistæ ex ב Beth, primâ literâ Pentateuchi, varia elicere solent mysteria: ex.gr. Litera Beth in numeris significat duo: ergo sunt duæ leges, videlicet lex oralis & lex scripta. Adhuc: ergo erunt duo mundi, scilicet mundus hic & mundus futurus. Has & similes nugas quæsiverunt Kabbalistæ in consonantibus, & non in vocalibus: ergo vocales tum temporis non fuerunt. Vel, si posteriores Kabbalistæ credidissent vocales fuisse à Mose, etiam quædam mysteria ex iisdem eliciuissent.

Respondeo. I. in genere. Argumentum negativum non probat. Kabbalistæ & Talmudistæ nullam faciunt punctorum mentionem, ergo ea tempore ipsorum non fuerunt. Adhuc multo minus sequitur: ergo puncta sunt inventa quingentis annis post Christum à Maforethis Tyberiensibus.

Respondeo in specie ad primum membrum negando, quod in antiquis Kabbalistis nulla fiat mentio vocalium & accentuum. Diversa enim exempla luce clariora proferuntur ex זֶה וְ Zohar, libro plane Kabbalistico, cuius auctor statuitur Rabbi Schimeon filius Jochai, qui vixit anno circiter centesimo post Christum, quique circa annum 120. martyrio in bello Adriani contra Judæos vitam finiisse dicitur. Hic Rabbi in principio libri sui ex Danielis Capite 12. v. 3. profert locum, & occasione illius loci sic ait: *Istud punctum est semen in medio istius palatii, semen trium punctorum Cholem, Schurek & Chirek.* Idem Kabbalista etiam accentuum recordatur in eodem libro, Col. 106. *Secretum rei est Zarka, Makkaph, Schophar bolech, Segolta &c.* Quis clarius indicium vocalium & accentuum ex antiquis Kabbalistis desideraret? Similia plura exempla ex antiquioribus & recentioribus Kabbalistis afseruntur à Cl. Buxtorfio in libro de antiquit. punct. cap. 5. partis. I.

Respondeo I. ad secundum membrum. Non mirum est quod in Talmude nulla expressa mentio punctorum vocalium & accentuum fiat. Nam Talmudistæ non versantur circa tales minutias, sive circa tales nugas Grammaticales: has enim Grammaticis reliquerunt: sed oc-

cupati fuerunt circa ritus & mores vivendi à Judæis ubique terrarum observandos, ut & circa res dubias, jus quarundam rerum spectantes, quarum tantum obiter sacra Scriptura recordatur. De talibus rebus dubiis Talmud prolixè disputat, & variis modis easdem determinat. Non igitur quærenda est Grammatica in libris Historicis, nec in libris ritus & jus Judæorum desribentibus.

Adversus hanc responsionem regerunt. In Talmude allegantur loca, in quibus necessariò mentionem punctorum, si fuissent, facienda esset, cum dicunt, *ne legas sic, sed sic.* Respondeo primò. Talmudici doctores non fuerunt sic loquuti ex dubitatione, quasi propter defecatum punctorum de certa lectione dubitaverint, sed quia voluerunt literali vocis explicationi aliam allegoricam & mysticam addere. Hoc inde clare probatur: quia hic mos loquendi *ne legas sic, sed sic*, non tantum fuit observatus respectu vocalium, sed etiam respectu consonarum. Ex. gr. Ad Gen. 49. 22. dicunt, *ne legas שׁלֵי עַל*, uti in Textu habetur, *sed עַל שׁלֵי*. Talia quamplurima exempla possent adferri. Inde tamen non sequitur Talmudistas credidisse consonas non esse descriptas ab ipsis auctoribus librorum. Per consequens hic mos loquendi, *ne legas sic sed sic*, non est natus ex eo vel quia Textus respectu punctorum fuit dubius; vel quia crediderunt puncta non esse prolata ab ipsis Auctoribus librorum. Secundo Recentiores Rabbinii, qui post Elianam punctorum inventionem vixerunt, etiam sic loquuntur. Quis sanâ mente inde concluderet, eos Rabbinos de verâ legendi ratione dubitasse, aut eorum tempore puncta non exstitisse?

2. Etiam si nomina vocalium & accentuum expressè in Talmude non allegantur, nihilominus eorundem implicita fit mentio. Hebræi varia loca ex Talmude proferunt, ex quibus hoc conantur probare. Unum atque alterum locum in medium proferre sufficiet.

In Tractatu Nedarim, fol. 37. pag. a. disputant Talmudistæ, num licet docere legem pro mercede? Diverso modo respondent; tandem R. Jochanan ait, licere accipere שְׁבָר בְּסִיק מִנְמִרְבָּח mercedem pro paucis accentuum docendis. Rashi in margine explicat שְׁתִּים לְמִזְרָחָ נִקְרָא רַבְּשָׁיְמָן quia ipsum docet punctuationem & accentus. Ergo actualis punctuationis debuit existere: Quomodo enim aliter docere potuissent?

Alter locus invenitur in primo Tractatu Talmudis, Berachoth nominato, fol. 62. Quærunt ibidem Rabbini: *Quare non abstergantur sordes manu dextra, sed sinistra?* Rab Nachman filius Isaaci dixit propterea, quia often-

ostendunt eâ חָזְקָה פְּעֻלָּה accentus Legis. Vox פְּעֻלָּה non rem, sive potestatem accentuum, sed ipsum signum denotat; & in tali significazione semper sumitur ab Hebræis. Accentus illi dextrâ, ut referint, ostendebantur: ergo tempore Talmudistarum Textui Biblico fuerunt adscripti: aliter enim ostendi non potuissent.

3. Fortasse puncta tempore Talmudistarum nondum certa haberunt nomina, quibus eadem ab omnibus æquali modo denominabantur. In libro *Zohar* expressa quidem nominum accentuum & vocalium fit mentio, sed fortasse illa nomina tum temporis nondum fuerunt ab omnibus recepta & approbata. Deinde si antiquitatem libri *Zohar* in dubium vocaremus, uti facit Capellus, possemus dicere, quod accentus & vocales tum temporis certa nomina nondum haberint, uti fit in lingua Latina & Belgica. Belgæ enim & Latini solent sono, ut a. e. i. o. u. vocales suas denotare. Quare etiam antiqui Rabbini eodem modo vocales suas exprimere non potuissent?

4. Denique nonnulli ajunt, quod ipsæ figuræ punctorum in Talmude fuerint expressæ; quod propterea eadem nominare, non fuerit necessarium. Refert Rabbi Asarias, quod viderit duo exemplaria Misnica, quingentis annis antiquiora, utraque notata punctis & accentibus distinguenteribus. Fortasse etiam hodierna punctatio libri Misnajoth, qui editus est Amstelodami anno 1646. secundum antiquum illud punctatum exemplar est instituta. Vide cap. vi. in lib. Buxtorfii.

Respondeo ad tertium membrum. 1. Fortasse Kabbalistæ propterea in dispositione vocalium non quaesiverunt mysteria, quia crediderunt consonas immediatè à Deo esse profectas, & vocales tantum ab Esdra.

2. Kabbalistæ ex vocalibus & earundem permutatione tanta Mysteria elicere non potuerunt: quia consonæ instar materiæ varias formas induere possunt, quum vocales instar formæ omnem sensuum multiplicationem excludant.

3. Falsum est, quod Kabbalistæ antiquiores & recentiores nulla mysteria venati sint ex vocalibus. Suprà ex *Zohar*, libro antiquo Kabbalistico, conscripto circiter anno centesimo post Christum, tulimus exempla, in quibus antiquiores Kabbalistæ mysteria elicuerunt ex vocalibus & accentibus. Si quis desideret recentiores Kabbalistas, legat librum *Kabbalisticum* R. Josephi ben Gecatilja lib. i. qui locus

locus citatur à Buxtorfio de punctorum antiquis pag. 59. & 60. Ibi inventiuntur varia mysteria, quæ dictus auctor ex vocalibus & earum transpositione elicuit. Dicit enim quinque vocales *Cholem Schurek Chirek Tzere & Kamez* nos docere secretum dispositionum totius mundi; *Cholem* respondere mundo supremo sive intelligentiæ, *Schurek* mundo medio, *Chirek* mundo inferiori, &c. Hic auctor ante ducentos præter propter annos vixit. Similiter Rabbi Asarias profert rationem ex Kabbala desumptam, ob quam litera Jod in nomine J E H O V A notetur cum simplici *Scheva*, & non cum *Chateph-patach*. Ex his ergo apparet falsum esse, quod dicunt adversarii, Kabbalistas tam recentes quam antiquos nulla mysteria ex vocalibus exstruxisse.

VII. Pergit Cl. Capellus, & quartum argumentum deducit ex antiquâ scripturâ Hebraicâ, quam hodie Samaritanam vocamus. Ut vis hujus argumenti melius intelligatur, explicandum prius est, quid Capellus de antiquis Veteris Testamenti literis statuat. Capellus assertit Judæos fateri literas illas, quibus Biblia à temporibus Esdræ sunt descripta, non esse antiquas Hebræorum literas, quibus Moses & cæteri sacri Scriptores Vetus Test. exararunt: sed è contra statuit hodiernas Hebraicas literas esse antiquas Chaldaicas, quas Esdras, loco antiquarum Samaritanarum literarum recepit. Si Capellus probaverit antiquas Veteris Test. literas fuisse Samaritanas, ultro sequitur, quod puncta vocalium & accentuum non sint ab ipso Mose, & à cæteris Veteris Test. Scriptoribus. Ratio est manifesta: nam literis Samaritanis nunquam puncta vocalium & accentuum fuerunt adscripta.

Respondeo. 1. Falsum est & antiquas literas, quibus Moses cæteri que sacri Scriptores in exscribendis libris Canonicis Veteris Test. usi fuerunt, fuisse Samaritanas; & hodiernas esse Chaldaicas, quas Esdras in odium Samaritanorum mutavit. Hoc quidem verum est, quod hodiernæ literæ Hebraicæ non fuerint vulgares, & communiter usurpatæ à Notariis & ab aliis Scribis in exscribendis rebus profanis. Ad res enim profanas exscribendas usi fuerunt literis hodiernis Samaritanis, sed ad sacra Legis exemplaria exaranda ut plurimum usi fuerunt charactere hodierno Hebraico. Duplex igitur character ante tempora Esdræ fuit usitatus, scil. Hebræus & Samaritanus: horum prior erat sacer, & rebus sacris exscribendis inserviebat; posterior vero erat profanus, & in rebus vulgaribus exscribendis usurpabatur.

Qui

Qui plura de hâc quæstione cupit, legat Dissertationes decimam & undecimam hujus libri. Ibi enim Lector ex professo hanc quæstionem discussam videbit.

2. Posito & non concesso has hodiernas Hebraicas literas ab Esra demum esse inventas, & loco antiquarum literarum Samaritanarum, vocalibus semper destitutarum, substitutas: inde tamen non sequitur, quod puncta demum sint inventa à Masorethis Tyberiensibus. Hoc quidem tum evinceretur, quod puncta non sint adscripta ab ipsis librorum Auctòribus; sed nullo modo probaretur, quod eadèm non sint addita ab Esra Propheta. Nos maxime illud probabile esse jucundamus: si Ezras hodiernas literas invenerit, quod simul etiam iisdem novis literis puncta, ut literas novas lectu difficiles faciliores redderet, addiderit. Saltem non sequitur, etiamsi statuamus literas Samaritanas fuisse antiquas & punctis destitutas, quod puncta demum sint inventa & addita à Masorethis. Elias Levita, primus Masoretharum excogitator, scivit quidem procul dubio hanc quæstionem de antiquitate literarum in Talmude moveri; non tamen isto elumbi arguento, ad novitatem punctorum defendendam, usus fuit.

3. Nondum probatum est antiquas literas Samaritanas ante tempora Ezræ punctis vocalium & accentuum semper caruisse: hodiernæ quidem literæ Samaritanæ illis carent, inde tamen non probatur, quod semper iisdem caruerint.

4. Probandum etiam ipsis incumbit, hodiernas literas Hebraicas, si concederemus easdem fuisse Chaldæorum literas, olim semper fuisse punctis destitutas. Quare Chaldæi non potuissent eodem modo scripturam suam consonis & vocalibus exarare, quemadmodum Hebræorum scriptura jam exaratur? Quod Chaldæi etiam vocales adhibuerint, hoc inde probabiliter evincitur: quia nomina vocalium, ex sententia adversiorum, sunt Chaldaica: & per consequens verosimilius est easdem vocales ab illis Chaldæis fuisse inventas, quam à Masorethis Tyberiensibus.

VIII. *Quintum* argumentum, quod pro Novitate punctorum à Capello Capite septimo adfertur, est desumptum ex notis marginalibus, quæ vulgo קריוקטיף (Keri uketif) nominantur. Hæ notæ marginales, quæ ab Elia Levita numerantur 848. versantur circa consonantes, & nulla earum circa vocales aut accentus. Sed si vocales semper aut saltem Ezræ temporibus fuisse consonantibus subscri-

ptæ, etiam hæ notæ marginales habuissent rationem non tantum consonarum sed etiam vocalium & accentuum. Nam hæ notæ sunt valde antiquæ, & nonnullæ earum antiquiores sunt ipso Talmude, congesto circa quintum à nato Christo seculum. Sive jam dicamus notas illas *Keri uketif* esse à Mose & à cæteris sacris Scriptoribus; sive esse correctiones vocum vitiosè scriptarum; sive ex Codicu[m] variorum inter se collatorum dissensione ortas, nihil attinet: nam variæ illæ lectiones nihilominùs fuissent observatæ, & quidem sæpius circa vocales & accentus, quam circa consonantes. Puncta enim corruptioni magis sunt obnoxia, quam ipsæ literæ: & per consequens, cum notæ hæ non recordentur vocalium, etiam puncta Textui Hebraico eo tempore non videntur fuisse adscripta.

Respondeo. 1. Si statuamus Ezram esse auctorem punctorum, & simul secundum sententiam Judæorum notarum marginalium annotatorem, tum nullæ potuerunt observari variæ lectiones circa vocales & accentus, natæ ex variorum Codicu[m] discrepantia. Nam tum temporis nondum Biblia fuissent punctis vocalium & accentuum ornata: ergo etiam non potuerunt fuisse notæ circa illa puncta. Nam Esras à solutâ captivitate Babylonica, postquam Codices omnes considerasset, & inter se contulisset, variasque notas circa consonantes annotasset, puncta consonantibus subjecisset: & propterea nullas varias lectiones circa vocales potuisset observasse.

2. Si dicamus puncta esse à Mose & à cæteris Auctoribus librorum, tum dicendum est puncta non semper fuisse omnibus Bibliis adscripta; sed tantum illis, quæ hic & alibi in Judæorum Synagogis fuerunt conservata; quorum Bibliorum puncta non tam facile mutationi & corruptioni obnoxia fuerunt. Verum quamplurima Biblia, quæ in populi manibus versabantur, constabat tantum consonantibus, & paucissima punctis: & propterea notas circa vocales non observarunt. Fortasse etiam Biblia punctata, quæ pauca fuerunt, tempore captivitatis Babylonicae fuerunt disrupta, & igne aliove modo perdita, & ab Esdra additis punctis in pristinum statum restituta.

3. Esras non est auctor omnium notarum marginalium, sed multarum inventores fuerunt Masorethæ Tyberienses, & alii recentiores Rabbini, qui Masorethas sequuti sunt. Quare etiam nullus ipsorum notam marginalem circa vocales annotavit? An propterea, quia Textus non fuit punctatus? Non dicet hoc Capellus. Quare igitur illas

illas notas marginales sicco pede transierunt? Ratio aliqua debet assignari, aliter Capelli objectio nos non ferit. Non putem Capellum defensurum esse omnes illas 1826. notas marginales, quarum in nova sua Critica mentionem facit, esse inventas ab Esra Propheta, vel à famosis illis Masorethis. Si jam concedatur nonnullas notas marginales esse inventas post tempora Masoretharum: Quare illi Rabbini etiam in notis marginalibus rationem punctorum non habuerunt?

4. Falsum est, quod hæc notæ marginales etiam non fuerint observatae circa quasdam vocales: contrarium enim evincitur ex omnibus illis locis, in quibus vocales scribuntur in Textu, & consonantes in margine. Exemplum unum inter cætera occurrit Ruth *Cap. 3. v. 5.* ubi in Textu scribuntur duæ vocales, scil. Tzere & Patach, quibus nota marginalis adscripta est, quæ indicat Masorethas etiam fuisse occupatos circa vocales: nam judicant illas vocales esse legendas per vocem Hebraicam יְהִי ad me. Ex hoc & ex similibus locis probabilius quis probare potest puncta non tantum esse ab Ezra Propheta, sed ab ipsis Auctoribus librorum; si nempe statuamus tales notas marginales esse additas ab Ezra. Nam Ezra hæc puncta consideravit, & cogitavit aliquem posse hæc puncta forte aliter explicare; ideo notam marginalem addidit, ne quis illam vocem aliter explicaret. Nemo facile dicet hæc puncta consonantibus esse interposita à Masorethis Tyberiensibus, vel à vulgari quodam Rabbino. Quis Rabbinorum tam audax fuisse, qui sacrilegas suas manus in Textum sacrum injicere unquam ausus fuisse? Præterea, si talia puncta à vulgari quodam Rabbino consonantibus, in nonnullis locis, essent interposita, procul dubio fuisse aliqui, qui hæc puncta vel ex Textu eiecissent, vel auctores eorundem temeritatis accusassent. E contra existimo illas interpositas vocales ab ipsis Auctoribus librorum compendi causâ esse adscriptas: quod si hoc verum sit, pondus addetur sententiæ nostræ. Illæ vocales solæ, in Textu Hebræo occurrentes, sunt quasi abbreviaturæ Hebraicæ; & non mirum est Auctores in nonnullis locis abbreviaturas quasdam adscriptissimæ. Abbreviaturæ enim in omnibus linguis sunt usitatæ: ex. gr. Latinorum filii per vocalem ē cum linea superscripta denotant est, & per ò indicant non, & sic porro. Tales & similes abbreviaturæ vocalium videntur temporibus Prophetarum fuisse usitatæ. Sed hodiernæ abbreviaturæ Hebraicæ non nisi respectu consonarum sunt: quia Rabbini nunc commentaria

& epistolas suas absque punctis vocalium & accentuum conscribere solent. Vide similia puncta, consonantibus destituta Judic. 20. 13. Ruth. 3. 17. 2 Sam. 8. 3. & Cap. 16. v. 23. & Cap. 18. v. 20. &c.

DISSERTATIO DECIMA-SEXTA,
QUÆ EST
DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum
in Veteri T. Antiquitate.

PARS QUARTA & ULTIMA.

§. 1. Sequuntur argumenta ex <i>historia</i>, sive ex antiquis <i>sacrorum Bibliorum translationibus</i> petita. 2. In specie probat <i>Capellus</i> novitatem punctorum ex <i>versione LXX. Interpretum.</i> 3. <i>Historia illius versionis breviter</i> describitur. 4. <i>Hodierna versio Graeca</i> non est antiqua famosa versio. 5. <i>Titulus versioni Graecæ</i> praefixus non probat eam versionem esse antiquam. 6. <i>Diversitas versionis Graecæ</i> à contextu <i>Hebraeo</i> ostenditur variis exemplis. 7. <i>Absurda consequentia</i> elicetur si dicamus hodiernam versionem Graecam esse antiquam. 8. Fortè fuerunt quidem alicubi <i>Biblia punctata</i>, quibus tamen <i>Interpretes</i> non fuerunt nisi vel propter raritatem, vel propter nimiam confidentiam, &c. 9. Argumentum à <i>paraphrasibus</i>	<i>Chaldaicis desumptum</i> habet duas partes 10. <i>Historia Paraphrasum</i> describitur. 11. <i>Paraphrasum</i> in genere & <i>Onkelosi</i> in specie differentia à <i>Textu Hebraeo</i> etiam est respectu consonarum. Earum differentiarum cause varia assignantur. 12. Cause dantur quare vocales non ita sint necessariae in <i>Paraphrasibus</i> quam quidem in <i>Textu Hebraico V. T.</i> 13. Argumentum <i>Capelli</i>, quod ex <i>versione Hieronymi</i> elicit, est bimembre. 14. <i>Versio Vulgata</i> non est <i>Hieronymi</i> versio. <i>Hieronymus</i> videtur usus codice punctato. 15. Non sequitur: <i>Hieronymus</i> non fecit mentionem punctorum, ergo ejus temporibus non extiterunt <i>Biblia punctata</i>. 16. Conclusio totius questionis.

S E C T I O I.

 Uperiori Dissertatione discussimus quinque argumenta pro novitate punctorum vocalium & accentuum adferri solita, quæ desumpta erant à variis testimoniis. Jam sequitur argumentum *sextum*, ex historia petitum, hoc est, ex antiquis sacrorum Bibliorum translationibus in genere, & ex Lxx Interpretum versione Græcâ in specie; & quidem tali modo. Nulli Auctores translationum sive Græci fuerint, sive Latini, sive Chaldaei, sive etiam ipse Hieronymus, usi fuerunt Bibliis Hebraicis punctatis: ergo tum temporis Biblia punctata non extiterunt. Nam si talia punctata Biblia extitissent, procul dubio Interpretes, & præcipue illi Lxx, qui vocati erant à Ptolomæo Rege, & à Synedrio magno deputati ad versionem Græcam adornandam, talibus punctatis codicibus usi fuissent.

II. In specie Capellus urget versionem Lxx Interpretum Græcam, quam septuaginta Interpretes ex Bibliis non punctatis adornarunt; quod clarè evinci videtur ex multis locis, in quibus voces aliter fuissent transferendæ, si punctatæ fuissent, quam jam translatæ sunt.

Nonnullas voces, ut vis argumenti clarius innotescat, in medium proferemus: ex. gr. *Psal. 7. v. 7.* in Textu Hebraico occurrit *אַדְמֵה* *ad me*, cum Tzere & Patach: Lxx Interpretes legerunt *אֱלֹהֵי מֶעָן* *Deus meus cum Tzeré & Chirek*; & propterea verterunt per *ο Θεός μου*.

Sic *Psalmo 40. v. 5.* invenitur verbum *מִשְׁׁפַּט* *posuit* cum Sin & Kametz. Hoc verbum Lxx. Interpretes transtulerunt per *τὸν ὄνομα nomen*, quasi in Textu Hebræo scriptum fuisset *מִשְׁׁפַּט nomen*, cum Schin & Tzere.

Similiter *Psalmo 91. v. 3.* legitur nomen *מִזְבֵּחַ אֲפָسֶת* *à peste*, cum duobus Sægol: Lxx Interpretes putarunt esse *מִזְבֵּחַ אֲשֶׁר מִזְבֵּחַ* *à sermone*, cum duobus Kametz: & propterea transtulerunt per *τὸν λόγον αὐτοῦ* *à sermone*. Centena fortè talia loca adferri possent, si necessitas rei exigeret.

Ex his omnibus exemplis concludit Capellus, quod illi Lxx. Interpretes non fuerint usi textu punctato: nam si eo usi fuissent, voces illas supradictas aliter interpretati fuissent: & per consequens Biblia tempore Lxx Interpretum non fuerunt punctata. Et si Biblia

eo tempore non fuerint punctata : ergo puncta non sunt addita à Mose vel ab Ezra. Ratio est manifesta : nam Lxx. Interpretes aliquot sacerulis post Ezram vixerunt.

III. Antequam in specie ad hanc objectionem respondeamus, prius quædam, historiam versionis Lxx. Interpretum concernentia, præmittenda erunt.

1. Versio Græca Lxx. Interpretum adornata fuit tricentis circiter annis ante nativitatem Christi.

2. In causa hujus versionis procataretica assignanda omnes non convenient. Nonnulli statuunt ipsos Judæos Alexandrinos, quia Textum Hebræum non intelligebant, petuisse ab aliis Judæis, linguae Hebrææ & Græcæ peritis, ut Textum Hebræum in linguam Græcam transferrent. Sunt alii, qui eam versionem adscribunt Ptolomæo Lago Regi Ægyptiorum. Denique sunt nonnulli, qui judicant filium hujus superioris Regis, scil. Ptolomæum Philadelphum quosdam convocasse ad versionem hanc componendam ; & quidem eum in finem, ut Bibliothecam suam, quam Alexandriæ extruxerat, & quam 50. vel ut alii volunt, 70. millibus voluminum impleverat, etiam hoc sacro libro exornaret.

3. Hæc versio communiter quidem vocatur versio Lxx. Interpretum, sed multi hunc Interpretum numerum in dubium vocant, putantes non fuisse Lxx. Interpretes. Quare in dubium vocant? Quia numerus septuagenarius à Judæis videtur effictus. Quare? Quia Judæi semper multa mysteria ex hoc numero fuerunt expiscati. Quare? Quia Synedrium maximum Hierosolymæ congregatum Lxx. Viris constabat. In Talmude expressè dicitur, quod tantum quinque Seniores Legem transflulerint Regi Ptolomæo. Idem etiam statuit R. Azarias, qui fortasse suam sententiam inde deproposcit. Auctores, qui statuunt hanc versionem esse translatam à Lxx Interpretibus, semper intelligunt Lxxii. sed brevitatis causa sumunt numerum rotundum pro non rotundo. Nos hunc Interpretum numerum sic conciliamus: Lxxii Viri, in Synedrio Hierosolymitano congregati, deputarunt ex petitione Regis Ptolomæi quinque viros ex eodem collegio, qui Alexandriam profecti, Textum Hebræum in linguam Græcam transflulerunt. Vocatur ergo communiter opes 70. vel 72. Seniorum, quia ipsorum auctoritate hæc versio translata est. Sæpè opus aliquod toti collegio adscribitur, cuius tantum pauci ad id delegati

gati auctores sunt. A nonnullis versio Græca appellatur opus quinque Seniorum, quia quinque Seniores, à Synedrio toto Alexandriam missi, hoc opus actualiter effecerunt.

4. Corruit jam ultro fabula illa de Lxxii cellulis sive ædicularis, quibus singuli Interpretes tam diu inclusi fuissent, usquedum singuli totam versionem ad umbilicum perduxissent. Justinus Martyr, hujus fabulæ præcipiuus effector, dicit se in insula Pharo, dissipata septem stadiis ab Alexandria, adhuc rudera & vestigia illarum ædicularum vidiisse. Sed Interpretes Græci, quotquot fuerint, simul convenerunt in Regia sive magna quadam domo, in qua communis operâ versionem hanc Græcam adornarunt.

5. Fabulantur etiam, cum dicunt singulos ex Lxxii. Interpretibus totam versionem spatio Lxxii. dierum composuisse.

6. Admodum hallucinantur, quando ajunt omnes Interpretes, etiam si in distinctis cellulis federint, nihilominus convenisse non tantum in verbis & phrasibus, sed etiam in omnibus punctis, distinctiōnibus sententiarum, & in aliis rebus. Philo propter illam convenientiam eos numine Propheticō fuisse induitos asserit. Sed non mirum est omnes Interpretes consensisse, cum simul hanc versionem compoſuerint. Errant ergo, qui eos propterea Prophetas vocant. Bellarminus peculiarem Spiritus sancti assistentiam illis tribuit, ne quā in re errarent. Augustinus putat eundem Spiritum Propheticum in Lxxii. Interpretibus fuisse, qui fuit in Prophetis.

7. Fabulâ unâ admissâ adhuc aliae inde nascuntur.. Plerique, qui statuunt exacte fuisse Lxxii. Interpretes, non tantum defendant ex duodecim tribubus Jacobi Patriarchæ viros senos ad Ptolomæum esse ablegatos, (sexies enim duodecim sunt Lxxii) sed etiam nomina singularium Interpretum enumerant : verbi gratia : Ex tribu Juda his sex Interpretes missi fuissent: Josephus, Ezechias, Zacharias, Johannes, Ezechias alter, Elisæus. Ex tribu Gad Nehemias, Josephus, Theodosius, Baseas, Ornias, Datis. Totidem ex reliquis tribubus.

8. Præterea opinantur hos Lxxii. Interpretes fuisse Assessores sive Seniores magni illius Sanhedrin, quod Hierosolymis ad negotia ecclesiastica & civilia decidenda erat congregatum. Hoc totum collegium unâ cum omnibus viris Hierosolymâ Alexandriam migrasset, & clavum imperii tam diu deposuisset. Sed quis non videt totam hanc historiam multis fabularum involucris esse involutam? Nam Sanhe-

Sanhedrin Judæorum post solutam captivitatem Babyloniam non amplius ex duodecim tribubus, sed solummodo ex tribu Judæ constabat.

9. Quia nonnulli tot fabulis fidem adhibuerunt, ideo etiam hæc versio magni à multis fuit æstimata. Singulis annis in memoriam hujus versionis adornatæ à Græcis & Ægyptiis anniversarium festum in insula Pharo fuit celebratum.

10. Judæi Græci longo tempore in Synagogis suis hanc translationem Græcam singulis Sabbathis publice prælegerunt.

11. Circa annum à nato Christo 552. maximæ rixæ, occasione hujus versionis, inter Judæos obortæ sunt: quia quidam Textum Hebræum, alii vero Textum Græcum in Synagogis prælegendum esse contendebant. Ecclesiæ Græcæ & Latinæ magni semper Græcam versionem fecerunt. Latini versione Latinâ, translatâ ex versione Græca, quadragecentis annis in ecclesiis suis usi fuerunt, & dogmata sua exinde probarunt: quia judicabant versionem illam Græcam divinitùs esse inspiratam.

12. Hæc voluimus hic obiter de versione Lxx Interpretum præmittere: tum quia ejus historia etiam si jucunda non ubivis obvia est; tum etiam, quia maximopere necessaria est ad solvendam Cl. Capelli objectionem. Vide plura de versione Græca in Philologo Hebræo-Mixto Dissert. 2. 3. 4.

IV. Respondeo *primo*. Nego hodiernam Lxx Interpretum versionem Græcam esse eandem illam versionem, quam famosi illi Interpretæ jussu Ptolomæi Philadelphi transtulerunt: illa enim versio diu, si non in totum, saltem magnâ ex parte periit. Præterea versio hæc hodierna, quæ specioso hoc Lxx Interpretum titulo circumferatur, est mixta ex aliis versionibus Græcis. Celebris illa antiqua translatio Græca cum ipsis fontibus Hebræis maximè conveniebat: nam, antequam in Regiam Bibliothecam inferebatur, à quamplurimis fuit discussa, & ad Hebræum Textum examinata, & ab omnibus fuit acclamatum, Textum sanctè & fideliter esse translatum; & propterea nihil ei esse vel addendum, vel ex eodem delendum. Verum versio hodierna Græca mirum in modum dissentit à fonte Hebræo; plurima enim sunt addita, plurimæ etiam adempta & mutata, prout statim videbimus.

Deinde adhuc disputant & quærunt eruditæ: Utrum Interpretæ illi

illi transtulerint totum Vetus T. an vero tantum Legem Mosaicam? Nonnulli conantur probare quod Josephus statuerit illos Interpretes Legem tantum transtulisse. In hac sententia videntur etiam fuisse doctores Talmudici. Etiam multi ex Christianis assentiuntur Talmudicis. Si igitur Interpretes illi tantum verterint Mosis Pentateuchum, uti nonnulli volunt, ergo argumentum Capelli tantum stringeret respectu Pentateuchi Græci, & quidem tum demum, quando prius probatum erit, textum Pentateuchi Græci esse illum eundem textum, quem supradicti Interpretes composuerunt.

Denique nondum consentiunt Doctores in Codice, ex quo Interpretes textum Græcum interpretati fuissent: nonnulli asserunt eos ex Hebræo Codice textum Græcum vertisse, alii ex Chaldæo, alii verò ex Samaritano. Multis verosimile videtur eos Samaritano Pentateuco in translatione sua usos fuisse: quia est maxima convenientia inter textum Samaritanum & inter textum Græcum; imo in multis locis est major convenientia quam inter Textum Hebræum & Græcum.

Plurimis exemplis possem, si opus esset, probare majorem esse convenientiam inter Textum Samaritanum & Græcum, quam inter Hebræum & Græcum; sed uno atque altero exemplo hoc ostendisse sufficiet: ex. gr. Genes. 4. 8. relinquitur spatum aliquod vacuum in multis Bibliis Hebraicis, & quidem in medio illo versu, quasi ibi voces quædam deessent. Textus Samaritanus hunc hiatum supplet his vocibus לְבָנֵי הַשְׁמִירָה eamus in agrum, quas versio Græca ita transfert, οἵτινες εἰσ τὸ μέδιον. Inde videmus majorem in illo octavo versu esse convenientiam inter Textum Græcum & Samaritanum, quam inter Græcum & Hebræum.

Similiter Gen. 3. 6. Textus Hebræus habet וְאָכַל וְאָכַל & comedit, Samaritanus וְאָכַל וְאָכַל & comederunt, & Græcus καὶ ἐφάγον & comederunt.

Sic etiam Deut. 1. 28. in Textu Hebræo est מְגֻלָּן & Altus, in Samaritano כָּרְבָּן & multus, & in Græco καὶ πολύ. Vide plurima alia exempla in Thesauro Philol. Hottingeri pag. 294. & seqq.

Ex his videre est, quomodo illi, qui statuunt Interpretes Græcos usos fuisse Textu Samaritano, sententiam suam confirmant. Saltem ex his exemplis apparet, quod hodierna versio Græca non sit eadem illa famosa antiqua translatio, vel quod Interpretes illi in multis locis Pentateuchi sequuti fuerint textum Samaritanum; vel quod ver-

sionem suam adornarint ex textu aliquo valde corrupto, vel quod nimirum licentia in versione sua usi fuerint, scilicet addendo vel adimen-do pro lubitu quæcunque placuerint.

V. *Dicit* fortè aliquis sine causa negari, quod versio hodierna Græca sit composita à Lxx Interpretibus: nam ipse titulus hoc satis indicat. Etiam Græca versio, quæ anno 1653. Londini, juxta exemplar Vaticanum, olim Romæ editum, excusa est, hunc titulum præ se fert; ἡ παλαιὰ διεθίνη κατὰ τὸν ἑδουμένοντα, hoc est, *Vetus testamentum Græcum ex versione septuaginta Interpretum.* *Resp.* Illa versio Græca nomine quidem vocatur versio Lxx Interpretum, sed non re ipsa: illa enim versio antiqua magnâ ex parte perii, prout multi ostenderunt. Similiter versio Vulgata Pontificiorum à multis etiam Hieronymo adscribitur, & Hieronymiana vocatur, quum tamen certum sit ipsum Hieronymum illam non composuisse.

VI. *Respondeo secundò.* In versionem Lxx Interpretum non tantum occurrit disconvenientia, quæ orta est ex diversitate vocalium, sed etiam maxima discrepantia à contextu Hebræo conspicitur in consonantibus & integris sententiis.

Nonnunquam pro *Beth* legerunt *Zain*: ex. gr. *Jes. 60. 15.* in Textu Hebræo occurrit עַזְיָזֵב וְנֹאֶסְתָּר *& non est transiens*, versio Lxx Interpretum transfert per זָהָב וְבָנָתָה וְנֹאֶסְתָּר *& non est adjuvans*, quasi in fonte Hebræo scriptum esset עַזְיָזֵב וְנֹאֶסְתָּר.

Proverb. cap. 28. v. 28. invenitur Verbum, quod Interpretes, adiungendo literam Mem per Prosthesin, interpretati sunt per Nomen. Textus Hebræus ait בְּשִׁיעֵם רְשִׁיעֵם *surgentibus improbis*, quæ Interpretes Græci transtulerunt per εἰ τόποις ασελῶν in locis impiorum, quasi in Textu Hebræo esset נְמֻקָּם in loco.

E contra *Hosea* cap. 14. v. 3. abjiciendo per Aphæresin literam Mem, Lxx Interpretes plane diversum ex Textu elicuerunt sensum. Textus Hebræus habet יִנְשְׁלָקָה פָּרִים שְׁפָתִים *& rependemus juvencos labiis nostris*, quæ Textus Græcus Interpretatur per οὐδὲ ποδῶν παρπάντων ἀμών *& reddemus fructum labiorum nostrorum*, ac si Prophetæ scripsisset οὐδὲ fructus. Centena similia loca in Textu Græco occurunt, in quibus est discrepantia à Textu Hebræo respectu consonarum.

Præter hanc diversitatem invenitur adhuc multo major disconvenientia à Textu Hebræo: quapropter nonnulli concludunt illos Inter-

interpretes linguam Hebraicam ejusque Grammaticam non bene cal-
luisse. Aliquando Græci Interpretes nomina Appellativa explicarunt per Propria: ex. gr. *Nebem.* cap. 7. v. 70. legitur בְּתַנּוּת נֶבֶם tunice Sacerdotum, quæ Lxx Interpretes verterunt per χωθωνάθ τῆς ἡρέων; ac si esset nomen Proprium.

E contra *Levit.* cap. 18. v. 21. לִפְנֵי *Moleco*, nomen Proprium, verterunt per nomen Appellativum, scil. per ἀρχοντι dominanti,

Aliquando Interpretes Græci sensum inconvenientem vocibus per se claris affinxerunt: ex. gr. 1. *Sam.* 25. 11. occurrit Ἠ' aquas meas, Lxx Interpretes explicarunt per τὸν οἶνον με vinum meum.

Sæpe dicti Interpretes vocibus Hebraicis Chaldaicum, Syriacum vel Arabicum sensum indiderunt; quod quidem non mirum est: nam tum temporis nitor linguae Hebraicæ per vicinarum linguarum confusione quodammodo perierat: ex. gr. *Jes.* 53. 10. legitur vox רָכָא conterere ipsum, quam Lxx Interpretes ex Chaldaica hujus verbi significatione transtulerunt per καθαίσαι αὐλόν purgare eum. Nam רָכָא Chaldaicè denotat purum esse, purgari: sed Hebraicè significat conterere.

Haud raro plane falsum effinxerunt sensum: verbi gratia *Jonæ* 3. 4. Textus Hebræus ait, *Adhuc QUADRACINTA DIES & Nineve subvertetur*: versio Lxx Interpretum habet ἔτι τρεῖς ἥμέραι adhuc tres dies. Quanta hic differentia sive potius falsitas occurrit? Hinc jam videimus argumentum Cl. Capelli desumptum à versione Lxx Interpretum planè in fumum abire.

VII. Respondeo tertio. Posito, sed non concessso, hanc hodie nam Græcam versionem esse illam, quam Lxx Interpretes compo- fuerunt, inde tum sequeretur Textum Hebræum jam esse corruptum. Ratio est: quia versio illa Græca olim optimè cum Textu Hebræo conveniebat, sed jam multùm ab eodem differt: & per consequens, hæc versio Græca vel non est eadem cum antiqua, vel Textus Hebræus jam est corruptus: sed hoc posterius nemo ex Reformatis facile concedet. Vel dicendum est illos Interpretes nimiè cum licentia vel potius ignorantia versionem suam adornasse, vel eosdem fuisse usos in translatione sua Bibliis corruptis & vitiosè punctatis. Judæi eo tempore, quo hæc versio Græca fuit adornata, admodum faciles fuerunt circa Legis studium, & circa ejusdem puram conser-

vationem: & propterea non mirum esset, si Interpretes illi corrupto codice fuissent usi. Præterea illis temporibus lingua Hebraica non amplius erat plebi vernacula in communi sermone. Etiam in publicis synagogis Lex Chaldaicè propter ignorantiam linguæ Hebraicæ exponebatur. Non mirum ergo quod Bibliorum Hebraicorum illis temporibus tam accurata ratio non sit habita, quād quidem tum, cū lingua Hebraica Judæis erat vernacula.

VIII. Respondeo quārò. Potuit fieri, ut alicubi fuerint Biblia punctata, quibus tamen Interpretes illi non fuerunt usi propter raritatem exemplariorum. Vel Interpretes Græci, ut viri docti & in sacris optime versati, propter nimiam confidentiam, voluerunt subsidio punctorum carere; & sic facile potuerunt voces quasdam contra punctuationem receptam legere. Vel ex sententia quorundam ita à recepta punctuatione in quibusdam vocibus recesserunt Interpretes; quia Græcis, utpote Gentilibus, non ausi fuerunt verum Legis sensum, quem punctatio exhibet, tradere. Ratio est: quoniam puncta pertinent ex sententia Judæorum ad Legem Oralem, quam Gentiles docere Judæis semper prohibitum fuit. Ex his responsionibus clare apparet argumentum, ex versione Lxx Interpretum petitum, esse clambe & stramineum.

IX. Cl. Capellus punctorum novitatem conatur *septimò* probare ex Paraphrasibus Chaldaicis, præcipue Onkelosi in Pentateuchum, & Jonathæ in Prophetas; & quidem dupli modo.

I. Illi Paraphrastæ usi fuerunt in versionibus suis adornandis Bibliis non punctatis: hoc ita esse, manifestum fit ex multis vocibus, quæ, si in Textu Hebræo punctatæ fuissent, aliter fuissent translatæ ab illis Paraphrastis:

Ex. gr. Hos. cap. 11. v. 12. occurrit קָרְבָּן וְיַם & cum sanctis, quæ Jonathan vertit per נָבָתָן קָרְבָּן populus sanctus, ac si legisset pro עַם cum Chirik, פָּעַם Cum Patach, quod significat populum.

Sic Zachariae cap. 14. v. 5. in Textu Hebræo inventur מִלְּפָנֵי & fugietis, cum Patach sub Nun, quod Paraphrastes interpretatur per מִלְּפָנֵי & obturabitur, quasi in fonte Hebræo scriptum fuisset מִלְּפָנֵי & occlusum est, cum Chirek sub Nun. Hæc loca quidem non adseruntur à Capello, sed ex talibus similibusque exemplis argumentum suum illustrare & urgere debet. Si ergo Biblia Hebraica tum temporis fuissent punctata, illi Interpretes procul dubio iisdem fuissent usi: sed

sed non fuerunt usi: aliter enim tam absurdè has similesque voces non transtulissent.

2. Illi Paraphrastæ non videntur versionem suam ex Bibliis punctatis adornasse: aliter enim Paraphrases suas etiam punctassent: sed eisdem non punctarunt, consentientibus omnibus Judæis & Christianis.

X. Respondeo *primo* in genere. Antequam duas illas Capelli objectiones solvamus, prius quædam de Paraphrasibus Chaldaicis in genere dicenda sunt, quæ solutioni argumentorum plurimam lucem adferent.

Paraphrasis Chaldaica propriè hic significat versionem Chaldaicam factam ex Textu Hebraico, quam Hebræi unica voce vocant **תַּרְגּוּם Thargum** à **תַּרְגּוּם exposuit.**

Onkelosus, qui est auctor versionis Chaldaicæ in Legem, vixit, secundum communem opinionem, paulo post Christum: Jonathan vero, qui transtulit Prophetas Anteriores & Posteriores, vixit paulo ante Christum.

3. Hæ Paraphrases magni fiunt à Judæis. Ipsarum enim auctores à Talmudistis, tanquam Viri Divini, simul cum translationibus suis sunt canonizati: tum quia doctrinam suam à Prophetis; scil. à Zcharia, Haggæo & à Malachia dicuntur accepisse; tum etiam quia tot tantaque miracula facta sunt parturientibus Paraphrastis fœtum suum Chaldaicum. Cum enim Jonathan Prophetas transferret, tota Palæstina terræ motu dicitur concussa; & vox cœlitus delapsa, quæ rogabat; *Quis est iste, qui filii hominum arcana mea revelat?* Præterea si forte musca vel aliquod aliud volatile Jonathæ in vertendo molestias alias pareret, illico, illæso ipso vel ipsius chartâ, volatilia illa cœlitus exusta fuerunt.

4. Paraphrases Chaldaicæ sunt variæ: tres sunt compositæ in Pentateuchum. Prima est Onkelosi. Secunda Paraphrasis vulgo Jonathæ, qui Prophetas transtulit, adscribitur: sed nomine Jonathæ falso indigitatur, cum quædam contineat, quæ diu post tempora Jonathæ acciderunt. Tertia Paraphrasis est translata à quodam incerto auctore, quæ vulgo vocatur Thargum Hierosolymitanum. Quarta Paraphrasis est in Prophetas anteriores & posteriores, cuius auctor est Jonathan. Auctores, qui Paraphrases Chaldaicas in cæteros libros composuerunt, non sunt noti. Liber Estheræ bis in linguam

Chaldaicam translatus est; sed è contra tres libri, scil. Ezra, Nehemias & Daniel ex lingua Hebræa in Chaldaicam translati non inveniuntur.

5. Paraphrastæ, præcipue posteriores, nimium fabulis Talmudicis indulserunt: sed è contra nonnunquam abstrusissima mysteria ita acutè tetigerunt, ut meritò aliquando Talmudistæ coacti fuerint dicere: *Nisi Targum illius loci esset neciremus, quid textus sibi vellet, nec sensum ejus intelligeremus.* Vide plura de Paraphrasibus Chaldaicis in Bechinath Happeruschim Schickhardi Disp. 1. & 2. & in Philologo Mixto Dissert. 5.6.7.

XI. Respondeo in specie ad *primam* objectionem. 1. Hæc discrepantia à Textu Hebræo in Paraphrasibus non tantum observatur respectu vocalium, sed etiam respectu consonarum, quæ videtur orta ex Codicum pugnantia. Ipse quidem Capellus talém varietatem circa consonas concedit, sed ait varias lectiones respectu vocalium esse frequentiores. Sed regero: In totâ Paraphrasi Onkelosi vix unum exemplum invenitur, in quo observatur varia interpretatio, quæ originem sumpsit ex vocalibus. Sed posito, quod in Jonathane sint plures falsæ interpretationes natæ ex vocalibus, quam quæ natæ sunt ex consonantibus, inde tamen non sequitur, quod Interpretæ transluerint Textum Chaldaeum ex Bibliis non punctatis: nam non mirum est, quod differentiæ respectu vocalium sint frequentiores, cum in universum in Bibliis punctatis vocales consonantibus sint corruptioni obnoxiores.

2. Onkelos, qui pleraque de verbo ad verbum translulit, non nunquam sententias aliquas addidit; ita ut in illis locis non tam simpliciter Interpres, quam quidem Paraphrastes videatur esse: ex. gr. *Genes. 4. 8.* adduntur hæc verba: *Eamus in agrum*, quæ tamen in Textu Hebræo non habentur. Jonathan ubique fere aliquot voces explicationis ergo addit. Ex Jonathæ igitur Paraphrasi non potest probari Textum olim vocalibus suis destitutum, quia hic & alibi aliquando Textum secundum aliam punctuationem explicavit. Onkelos aliquando vocibus plane alium sensum indidit, etiamsi easdem forte legitimis vocalibus legerit: ex. gr. *Genes. 49. 11.* occurrit nomen אֶלְעָזָר *afellus ejus*, quod Onkelos translulit per אֶלְעָזָר *civitatem ejus*; cum tamen hæc explicatio sit contra sensum. Ex his sequitur quod omnis differentia Textus Chaldaici à Textu Hebraico non sit or-

ta ex eo , quod Textus Hebraicus non fucrit punctatus.

Quaret fortè nonnemo : Unde natæ sunt illæ discrepantiae inter Textum Hebræum & versionem Chaldaicam ? *Resp.* Causæ illarum discrepantiarum multæ & variæ possunt assignari. 1. Quia Interpretes multis in locis sectati sunt , omisso sensu literali , sensum allegoricum & mysticum. 2. Quia iidem usi fuerunt Bibliis corruptis sive vitiōse punctatis. 3. Quia Interpretes illi judicarunt sensum alium cum antecedentibus & consequentibus melius convenire. 4. In nonnullis locis hæc discrepancy fortasse exinde est orta , quia Paraphrastæ propter exemplarium punctatorum raritatem ex non punctato versionem suam adornarunt.

XII. *Respondeo* in specie ad secundam objectionem Capelli , quâ probat Textum Hebræum non fuisse punctatum , quia Interpretes illi Paraphrases suas non punctarunt. Punctatio in Textu Chaldaico ad veram ejus lectionem percipiendam non fuit tam necessaria , quamquidem in Textu Hebraico ; & quidem propter has sequentes rationes.

1. Quia lingua Chaldaica , sive proprie loquendo Syriaca , tempore Salvatoris nostri erat Judæis vernacula sed non lingua Hebraica : ergo puncta in Paraphrasibus illo tempore ad Textum Chaldaicum bene legendum non erant tam necessaria , quamquidem in Textu Hebræo : quia id quod est vernaculum & familiare facilius cognoscitur , quam illud quod est peregrinum.

2. In Paraphrasibus Chaldaicis olim inveniebantur , & adhuc hodie in nonnullis editionibus inveniuntur tres literæ Aleph , Vau & Jod , quæ matres lectionis vocantur ; quia multarum vocalium indicia sunt. Hoc ipse Capellus fateri tenetur , cum ait pag. 61. *Loci necessariis additæ sunt matres lectionis , quæ ad legendum valde accommodatae & utilissimæ sunt.* Hæ superfluae literæ , quæ vocantur matres lectionis , ex Bibliis Cl. Buxtorfii fere ejectæ sunt , sed in Venetis editionibus adhuc inveniuntur. Verum hæ tres literæ , denotantes multas vocales , in Textu Biblico rarissimè inveniuntur , etiam in illis locis , in quibus maxime ad Textum bene legendum essent necessariæ : ergo vocales fuerunt magis necessariæ in Textu Hebræo quam in Chaldaeo.

3. Judæi verum sensum Paraphrasium quoad puncta potuerunt in multis locis elicere ex Textu Hebraico , quem etiam continuò legabant , & post cujus lectionem in Synagogis Textum Chaldaicum addebat.

4. Po-

4. Potuerunt in Paraphrasibus Chaldaicis omisisse puncta : tum ut facilius eas absolverent ; tum quia Judæi communiter scripture Hebraicæ vocales addere non solebant. Quod Rabbini communiter scribant sine vocalibus appareret ex omnibus commentariis Rabbinorum, quæ sine vocalium & accentuum punctis scribuntur & excunduntur.

XIII. *Octavum* argumentum, quod à Capello pro novitate punctorum in medium profertur, desumitur ex D. Hieronymo ; & quidem duplíciter.

1. Hieronymus, qui vixit quadragesimæ circiter annis post nativitatem Sospitatoris nostri, & ducentis fere annis ante Masorethas Tyberienses, in versione suâ Latinâ non fuit usus punctato codice : ergo non extiterunt punctati codices. Si enim punctati codices extitissent, Hieronymus nullis sumptibus, nullisque laboribus pepercisset, ut tale aliquod punctatum exemplar sibi comparasset. Quod vero Hieronymus non adornarit versionem suam ex punctato codice, patet ex multis locis, in quibus ab hodiernâ punctuatione in versione suâ disfentit.

2. Hieronymus etiam punctorum vel punctatorum codicum nulli, nec in Commentariis suis Biblicis, nec in aliis suis Scriptis ullam facit mentionem : ergo puncta non videntur extitisse.

XIV. *Respondeo ad primam* objectionem. 1. Si per Hieronymi versionem intelligatur Vulgata Pontificiorum versio, dico, quod illa non sit composita ab Hieronymo, sed quod sit versio mixta ex aliis versionibus. Ipse Bellarminus, vi veritatis adactus, ait versionem non esse unius auctoris, sed esse mixtam ex versione Hieronymi, Luciani, Theodotionis, & aliis Interpretis anonymi. Baronius testatur versionem Vulgatam Pontificiorum esse conflatam & mixtam tempore Gregorii ex Veteri Itala versione, quæ translata erat ex translatione Græca ; & ex Hieronymi versione. Sed quare ex duabus illis versionibus unica facta fuit ? Propter rixas, inquit Baronius, quæ inter Ecclesiæ Latinas oriebantur. Nonnullæ enim Ecclesiæ versione Itala, aliæ vero versione Hieronymi utebantur : sed postea propter pacem ex illis duabus unicam versionem fecerunt, quam vocarunt *Vulgatam* ; quia quæ antea huic & illi Ecclesiæ erat particularis, postea omnibus Ecclesiæ communis sive vulgata facta est.

2. Si intelligatur alia versio Latina, quæ in Operibus Hieronymi inve-

invenitur, dico quod de eâ hoc tempore mihi judicandi non detur potestas: nam talis versio ad manum non est. Attamen ex multis locis, quæ passim ab Hieronymo allegantur, satis manifeste appetet ipsum in versione sua codice punctato fuisse usum: ex. gr. *Gen. 15. 11.* habentur duæ voces, quæ, vocalibus destitutæ, satis sunt ambiguæ, scil. סְבִּרְבָּא וְאַבְּגִתְּ אֵסֶס. Ne centesimus quidem, qui punctatas has voces nunquam vidit, talem sensum inde eliceret. Ipsi Græci Interpretæ malè transtulerunt per: וְסִדְתִּי כְּמַעֲשֵׂיךְ, quasi descendenter à Radice סִדְתִּי, sed it à בְּגִתְּ אֵסֶס, perflavit. Quare Hieronymus Lxx Interpretæ, quorum versio tum temporis magnæ erat auctoritatis, non libenter sequutus fuisset, quam magistros Judæos; quum uterque sensus, sepositis punctis, possit admitti? Sed verosimile videtur Hieronymum ob nullam aliam causam eas voces ita transtulisse, quam quia illas in Hebræo codice ita punctatas vidit. Possem quamplurima similia exempla ex Hieronymo proferre, ex quibus probarem Hieronymum ex punctato codice versionem suam adornasse; sed qui eadem desiderat, adeat ipsum Hieronymum in Commentariis & Epistolis, in quibus videbit ipsum vix unquam aut saltem rarissime sequutum fuisse aliam lectionem, præter illam, quam hodierni nostri punctati codices exprimunt.

3. Posito, quod Hieronymus in quibusdam locis expresserit aliam lectionem: inde tamen non sequitur, quod usus fuerit non punctato codice. Fortasse formavit versionem suam ex codice vitiose punctato, vel ex corrupto; & sic non mirum esset quod nonnunquam alter transtulerit.

XT. *Respondeo ad alteram objectionem.* 1. Non sequitur: Hieronymus non fecit mentionem punctorum vel punctatorum Bibliorum, ergo non fuerunt: nam argumentum negativum non probat. Etiam Hieronymus aliarum rerum, scilicet יְתִירְבָּא, hoc est, notarum marginalium, quæ Textum Hebræum tangunt, ut & Paraphrasum Chaldaicarum non meminit. An quis legitima consequentia inde concludet: ergo non fuerunt? Quis non videt illam consequentiam nullo modo procedere? Nam illæ notæ marginales ad minimum tempore Hieronymi fuerunt observatae. Etiam Paraphrases Chaldaicæ tempore Christi, vel paulo post extiterunt: & tamen nec illarum nec harum Hieronymus ullam fecit mentionem.

2. Hieronymus, etiamsi punctati codices extiterint, tale exem-

plar sibi fortasse comparare non potuit propter exemplarium punctatorum raritatem : nam tum temporis codices omnes exscribabantur , non vero typis excudebantur ; & propterea erant rariores.

XVI. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ à Cl. Capello pro nobilitate punctorum in medium proferuntur ; reliqua sunt minoris momenti , quæ facile ex antedictis solvi possunt. Ex his jam concludimus puncta vocalium & accentuum esse consonantibus Biblorum adscripta vel ab ipsis Auctoriis librorum , vel ad minimum ab Ezra Prophetæ , qui circa sextum ferè saeculum ante Christi nativitatem vixit : sed negamus eadem esse addita vel à Masorethis Tyberiensibus , qui demum circa sextum saeculum post Christum ex sententiâ Capelli vixerunt ; vel à duobus illis celebribus Rabbinis , scil. à Ben Ascher & Ben Naphtali , qui demum post annum millesimum à nato Christo floruerunt. Si quis plura desideret , legat Cl. Matthiae Wasmuth solidas Vindicias S. Hebreæ Scripturæ , laboriosissimo & doctissimo Hebraismo Restituto adjunctas , quibus divinam vocalium & accentuum auctoritatem luculenter & non sine justo zelo probat.

D I S S E R T A T I O D E C I M A - S E P T I M A , D E

Linguæ Hebrææ Origine & Antiquitate.

§. 1. Lingua Hebreæ alias linguas respectu antiquitatis, utilitatis, & respectu necessitatis longè superat. 2. Diversa Synodi decreverunt Studiosos Theologiae non esse admittendos ad examen nisi ostensis testimoniis Professorum Theologiae & linguarum. 3. Laudatur Ecclesiæ Tigurinae diligencia , que circa Candidatos Theologia observatur. 4. Tribus rationibus probatur linguam Hebraicam homini non esse naturalem. 5. Etiam si Adamus statim Deum	Hebraicè loquentem intellexerit , inde tamen non probatur eam homini esse naturalem. 6. Nullam linguam homini esse naturalem probatur duobus exemplis. 7. Prima lingua Hebreæ origo est à Deo. 8. Ex impositione nominum non probatur quod lingua Hebraica sit homini naturalis. 9. Deus videtur Adamo instillasse linguam Hebraicam quoad solas Radices. 10. Linguam Hebraicam omnium linguarum esse antiquissimam confirm-

- confirmatur auctoritatibus.
- 11. Deinde idem probatur ex perfectione & simplicitate ejus.
- 12. Ut & ex nominibus propriis primorum Patriarcharum.
- 13. Non videtur verosimile Mosen illa nomina propria mutasse, & ex alia lingua in suam translisse.

- 14. Denique antiquitas probatur ex vocibus Hebraicis occurrentibus in aliis linguis.
- 15. Lingua pura Hebreæ non sunt ullæ voces alienæ, ex aliis linguis mutuatae, immixtae.
- 16. Lingua Hebreæ est antiquior lingua Germanicâ & Chaldaicâ.

S E C T I O I.

Uperioribus aliquot Dissertationibus egimus de partibus constituentibus linguam Hebraicam, de consonantibus scil. & vocalibus; jam ordo nos monet, ut de ipsa hac lingua Hebreæ differamus. Linguam Hebream omnes alias linguis multis parafangis superare experiemur, si ejus antiquitatem, auctorem, utilitatem & necessitatem exactâ trutinâ expendamus. Si antiquitatem ejus indagemus, videbimus eam multis saeculis ante omnes alias linguis in mundo extitisse. Si Auctorem ejus consideremus, experiemur eam divinis & cœlestibus natalibus esse ortam. Si utilitatem, imo summam necessitatem ejus investigemus, experientia probabit militem & que difficulter armis militaribus carere posse, ac Myustum notitiâ linguarum originalium verbi divini. Si enim Adversarii nostros Pastores ad ipsos fontes, uti saepenumero fieri solet, vocarent: an non maximo cum pudore (si linguarum originalium imperiti essent, uti proh dolor! saepissime fit,) discedere cogerentur? Præterea qui aliorum versionibus confidere tenentur, tantum est, ac si in alieno cerebro habitarent: nam tales & proprio ingenio judicioque valedicere, & aliorum judicio se subjecere tenentur. Nam ipsos fontes adire non possunt; quum tamen tutius ex ipso fonte bibantur aquæ, uti sonat commune proverbium.

II. Propter hanc lingue Hebreæ necessitatem, & ne fibula socordia & negligentia linguarum originalium magis laxaretur, decreverunt variarum Synodorum Theologi & Pastores Anno hujus saeculi vigesimo quarto, ut nemo, nisi ostensis testimoniosis tam DD. Professorum S. Theologiae quam Linguarum, ad examen Theologiae admitteretur. Vide diversa Synodorum decreta in Antibarbaro Biblico pag. 147. & sequentibus. Laudabile quidem decretum, sed quam sogniter sit observatum quotidiana experientia (ut OEdipo nullo opus sit)

sit) satis superque ostendit.

III. In aliis Ecclesiis major Candidatorum S. Theologiæ habetur ratio, quâm in nostris Ecclesiis. Tiguri in Helvetia nemo ad ministerium ecclesiasticum admittitur, nisi ad minimum integrum librum Veteris T. Hebraicûm optimè explicare possit: & ne fraudi esset locus, solet ibidem (ut mihi à quodam Tigurino narratum est) examen linguarum non fieri à quodam Pastore, sed coram Pastoribus ab ipso linguaë S. Professore Cum hæc legisset Cl. Hottingerus, ita in Dedicatione ad D. Johannem Rodolphum Stuckium, S. S. Theologiæ in Illustri Tigurinorum Gymnasio Professorem, præmissâ Grammaticæ quadrilingui, præfatur. *Alta mente manet reposa magna illa animi præsentia, qua examinibus nostris Philologicis, in patria nuper habitis, & ab exteris Doctoribus non ad exemplum modò propoñitis, sed etiam scriptis publicis commendatis (luculentum certè de Examiniibus Linguarum Originalium apud Tigurinos extat Testimonium in Philologo Hebreo M. Leusden, Professoris apud Ultrajectinos publici, p. 162.) interese solebas.* Hæc breviter in laudem linguaë sanctæ procœmii loco dicta sufficiant: jam porro linguaë sanctæ originem investigabimus.

IV. Primo queritur. An linguaë Hebraicæ origo sit à naturâ? hoc est, An homo, si nullam lingua didicisset, Hebraicè à naturâ loqueretur?

Respondeo negando. Talis homo nullas voces articulatas, quæ à quodam intelligi possent, proferret. Sed posito, quod quidam pueri, separati ab aliis hominibus, educarentur, illi cum tempore sibi formarent novam linguam, quæ à nullo alio homine in mundo posset intelligi. Illi non loquerentur Hebraicè; quia jam omnis loquela oritur ex auditu: atqui tales pueri, soli alicubi relicti, nullum audivissent Hebraicè loquentem: ergo etiam Hebraicè non loquerentur. Fortasse quædam voces Hebraicæ illi novæ linguæ essent immixtæ; sed hoc fieret per accidens, & non quia Hebræi iisdem vocibus utuntur.

Quod lingua Hebraica non sit à naturâ, his sequentibus rationibus evinci potest.

i. Si lingua Hebraica esset à natura, facilius homines eam addiscerent, & ad eam discendam magis proclives essent: sed quotidiana experientia docet linguam Hebraicam difficilius addisci, quam aliæ linguaë addiscuntur; & homines minus proclives esse ad linguam Hebraicæ.

braicam descendam, quām ad alias linguas Occidentales.

2. Si lingua Hebraica esset naturalis, ergo surdi à nativitate Hebraicè loquerentur: sed experientia probat tales surdos etiam semper esse mutos. Imo surdi vix possent abstinere ab illa lingua.

Naturam expellas furcâ tamen usque recurret.

Nám deprimas vel per annum fumum deorsum, tamen semper ascendet; quia fumus naturâ suâ semper sursum tendit. Similiter lapidem vel millies sursum projicias tamen semper descendet.

3. Varietas illa in Conjugationibus & Declinationibus Hebraicis ac derivatio certa à quibusdam Radicibus non videtur esse à naturâ sed ex instituto, vel ex certo quodam consilio.

V. atqui *regeret* fortè aliquis. Lingua Hebraica videtur homini fuisse naturalis: quia primus homo Adamus statim à creatione Deum Hebraicè loquentem intellexit. Si verò lingua Hebraica fuisset tantum ex instituto & consuetudine, tum homo ad minimum aliquot menses insumere debuisset, antequam Deum Hebraicè loquentem intelligere, & animantibus nomina convenientia naturæ ipsorum indere potuisset.

Respondeo. Cognitio illa linguæ Hebraicæ in primis parentibus non fuit à natura, nec ex instituto humano; sed fuit à Deo homini immediatè præter naturam instillata & infusa. Fuit ergo donum extraordinarium & præternaturale: & propterea primi nostri parentes illam cognitionem linguæ Hebraicæ, utpote extraordinariam, & ad habitus infusos pertinentem, non propagarunt in liberos, sed liberi dicerunt eodem modo linguam Hebræam à parentibus, quemadmodum pueri linguam Belgicam Anglicam aliasque linguas quotidie à parentibus suis addiscunt.

VI. *Secundò queritur.* Si lingua Hebræa homini non est naturalis: Quenam igitur lingua homini est naturalis: nam loquela est proprietas hominis, & proprietas est à natura?

Respondeo. Nulla lingua homini est naturalis. Præterea loquela est quidem homini propria: inde tamen non sequitur, quod Hebræa vel alia certa quædam lingua homini sit innata. Gravis olim de generis vetustate & quenam lingua naturalis esset, inter Ægyptios & Phryges nata est controversia; qui ut rei veritatem experientur, duos infantes recens natos pastori procul ab omni hominum consortio inter pecora educando tradiderunt, prohibentes ne ullus coram eis vocem

ullam ederet ; ut sic prima vox, quæ ex his infantibus erumperet, ubi vagire desissem, litem hanc dirimeret. Exacto biennio infantes tantum *beccos* clamare incepserunt, quomodo Phryges *panem* appellabant. Inde Phryges suam linguam primam & naturalem esse putabant; & Ægyptii ita superati laudem primævæ & naturalis linguæ Phrygibus libenter concesserunt. Hæc refert Herodotus lib. 2. Huic haud absimile exemplum etiam legitur in epistolis Patrum Societatis de magno Regno & Rege Magor. Hic Rex tringinta infantes loco solitario inclusérat, & custodibus interdixerat, ne voculam ullam coram eis ederent; ut experiretur, quānam linguā aliquando essent usuri; atque adeo ut ejus nationis religionem amplectetur, cujus infantes linguam proferrent. Sed Rex tandem cognovit & professus est, hunc laborem fuisse vanissimum: nam nullus eorum distinctas proferebat voces : quam ob causam etiam Rex ille nullam adhuc religionem dicitur esse amplexus. Vide hoc exemplum latius diductum apud Besoldum in Discursu Philologico pag. 57. Ex his ergo satis evincitur, quod nulla lingua homini sit naturalis.

VII. *Territò queritur.* Si lingua Hebraica non sit à naturâ; Quis ergo est primus inventor & auctor hujus lingua?

Respondeo. I. Quidam inventionem linguæ Hebraicæ adscribunt ipsi Adamo, ac si ipse ex propriâ industriâ & ingenio hanc linguam sibi effinxisset; quemadmodum jam omnes hodiernæ linguæ ab ipsis hominibus excogitantur. Sed hæc sententia rejicitur: nam Adamus non potuit tam cito linguam hanc efformare & addiscere, quâ Deum loquentem intelligeret, & quâ Eum & Evam alloqueretur.

Respondeo. II. Alii statuunt primum linguæ Hebraicæ auctorem esse ipsum Deum. Hæc sententia à nobis approbatur propter sequentes rationes.

I. Si lingua Hebræa homini non sit innata, vel si non sit inventa ab ipso Adamo : ergo à Deo esse oportet : nam non datur quartum. Hanc sententiam defendunt etiam Hebrei : qui propterea linguam Hebræam vocant *linguam creatam*, vel *creaturam divinam*; quia Deus hanc linguam in Adamo creavit, eique quasi miraculosè instillavit. Nam homo non utitur certâ quâdam linguâ, nisi aliquem audiverit loqui illâ linguâ; sed Adamus cum Deum Hebraicè loquentem intelligeret, neminem ita loqui audiverat, à quo hanc linguam discere potuisset.

2. Lingua Hebraica propterea videtur esse à Deo, quia ad Adami perfectionem requirebatur talis facultas, quâ conceptus suos aliis exprimere posset: aliter enim in principio non fuisset perfectus respectu loquelæ, sed fuisset similis illis hominibus, qui novas terras invisi- tant, & linguas illarum non intelligunt; quique eatenus etiam sunt imperfecti.

VIII. *Objicit* fortasse nonnemo, quod lingua Hebræa videatur esse naturalis: quia ipse Adamus imposuit bestiis agri & volucribus cœli nomina, *Genes. cap. 2. v. 19. 20.* ergo cognitio linguæ Hebraicæ non videtur Adamo instillata à Deo, sed ab ipso Adamo inventa.

Respondeo. Deus ante hanc nominum impositionem Adamum modò alloquutus fuerat *vers. 6. & 17.* & sic Adamus, antequam nomina bestiis & volucribus imponeret, linguam Hebraicam callebat.

IX. *quarò quaritur.* Cum certum sit Deum linguam Hebraicam creasse in Adamo, quæritur porro, Quomodo Deus hoc efficerit? An solummodo secundùm Radices & fundamenta linguæ Hebrææ, quibus cognitis cætera derivata facile formari possunt? An vero etiam secundùm omnia derivata, secundùm omnes literas, secundùm puncta & accentus, secundùm verba & nomina, & secundùm eorum conjugationes & declinationes?

Respondeo. Utramque sententiam defendunt tum Christiani, tum etiam Judæi. Sed nobis videtur illa sententia verosimillima, quæ statuit Deum tantummodo infudisse Adamo linguam Hebraicam quoad Radices; & tum Adamum per propriam scientiam & sapientiam, quâ erat prædictus, reliqua derivata, à Radicibus descendantia, formasse. Hæc omnia derivata formare non fuit difficile Adamo, cùm majori sapientia prædictus fuerit, quâm ullus hominum, qui jam facillime, positâ Radice, aut primigeniâ quadam voce in quacunque notâ linguâ, reliquas voces inde per additionem vel per detractionem quarundam literarum formare possunt: ex. gr. Adamus ex Radice יְהִי *seminavit*, à Deo sibi instillatâ, facile potuit derivata, in significacione quodammodo convenientia, excogitare; scil. יְהִי *semen*, quia seminatur, יְהִי *brachium*, quia brachio ferere solemus, & sic deinceps.

X. Ex his antecedentibus jam facilis est responsio ad quæstionem *quintam*, quâ *quaritur*: An Hebraica lingua omnium linguarum sit prima & antiquissima?

Respon-

Respondeo affirmando. Si enim Deus statim à creatione hanc linguam Adamo infuderit, ergo hæc lingua est prima, & per consequens antiquissima. Adstipulantur huic sententia fere omnes doctores tam Hebræi quam Christiani, quorum longus catalogus videri potest in Dissertatione primâ Buxtorfii. Addatur his M. Augustus Pfeifferus, Professor Wittenbergensis, qui in Synopsi questionum Philologicarum Disp. 1. quæst. 3. hanc antiquitatem approbat; quem Autorem amatoribus questionum philologicarum, (quales plurimas in dicta Synopsi tractat) de meliori nota commendō. Sed, missis auctoritatibus, videamus, quibus rationibus linguae Hebraicæ vera antiquitas probari possit.

XI. *Primum* argumentum, probans linguæ Hebrææ ultimam antiquitatem, est desumptum à summâ linguæ Hebraicæ perfectione & simplicitate. Indubitatum est apud Philosophos, & rationi maxime consentaneum axioma, *Perfectum imperfecto, & simplex composite prius est*: & propterea lingua Hebræa, quæ nulla datur perfectior & simplicior in mundo, cæteris omnibus tempore antiquiore esse ipsa recta ratio indicat.

Perfectio hujus linguæ manifesta fiet, si penitus consideretur. 1. Efficacia significationis vocabulorum. Nulla enim lingua in toto terrarum orbe invenitur, quæ tantâ efficaciâ naturam & proprietatem rerum effert, quam hæc ipsa Hebræa: ex. gr. *Ciconia* vocatur כִּכְוָנָה à benignitate, quam illæ aves erga se invicem exercent. In Talmude queritur: Quare ciconia sic vocetur? Respondent Talmudistæ, quia exercet כִּכְוָנָה benificentiam erga socios suos, alimentum cum illis communicando. Similiter *columba* appellatur כִּלְבֵּשׂ, quia oppressioni & prædæ exposita est, à Rad. כִּלְבֵּשׂ opressit vi vel fraude. Centena similia exempla proferri possent, in quibus voces simili modo expriment naturam sive proprietatem rerum significatarum. Ergo auditis nominibus animalium etiam quodammodo natura illorum animalium nota fit.

2. Loquutiones Metaphoricae in lingua Hebræa sunt elegantissimæ; & quoties adhibentur tropi, toties micantes videas radiantesque figurarum stellas tantâ dignitate ac gratiâ, ut eas omnes facile videant, qui Hebræa vident.

3. Cum omnes aliae linguæ multas peregrinas voces plerumque admixtas habeant, hæc sola nullas alias voces exoticas ex alijs linguis mutuantur.

4. Plu-

4. Plurimum etiam ad perfectionem linguae Hebrææ facit ejusdem constantia in omnibus libris Veteris Testamenti. Miratus sèpissime fui quod tanta sit linguae Hebraicæ convenientia in omnibus libris Veteris T. cum sciamus libros illos à diversis Viris, qui sèpè proprium stylum expresserunt, diversis temporibus, & diversis in locis esse conscriptos. Scribatur liber à diversis viris in eadem civitate habitantibus, videbimus fere majorem differentiam in illo libro vel respectu styli, vel copulationis literarum, vel respectu aliarum circumstantiarum, quam in totis Bibliis. Verum si liber sit scriptus, verbi causa, à Teutonico & Frisio, vel si intercedat inter Scriptores differentia mille annorum, quanta in multis libris Veteris T. respectu scriptoris intercessit, eheu! quanta esset differentia linguae. Qui unam scripturam intelligit, vix alteram intelligeret: imo erit tanta differentia, ut vix ullus eas linguas, ob differentiam temporis & loci ita discrepantes, regulis Grammaticæ & Syntaxeos comprehendere posset. Verum in Veteri Test. tanta est constantia, tanta convenientia in copulatione literarum & constructione vocum, ut fere quis putare posset omnes illos libros eodem tempore, iisdem in locis, à diversis tamen auctoribus esse conscriptos.

5. Omittimus jam multa alia, quæ etiam ad perfectionem linguae Hebraicæ plurimum conducunt; nempe quod hæc lingua sit omnium linguarum antiquissima, quod sit ab ipso Deo creata, quod Deus sèpè hæc linguâ Prophetas suos alloquutus fuerit, & oracula sua populo hæc linguâ dederit.

Simplicitas linguae Hebrææ consistit magnâ ex parte in paucitate literarum, quibus Radices sive voces primitivæ constant. Pleraque Radices communiter tribus tantum constant literis, & ex illis cætera Derivata formantur. Raro occurrunt voces compositæ, nisi eædam sint nomina propria personarum vel locorum: nam ad voces compositas non referimus nomina ornata pronominibus præfixis aut affixis, sive etiam aucta aliis literis servilibus. Non occurrunt in hæc linguâ aliquæ dialecti, uti apud verbosos & mendaces Græcos, quorum singuli fere auctores novam linguam cacozelo quodam videntur sibi fabricasse.

XII. *Secundum* argumentum, quod Judæi ad linguae Hebrææ antiquitatem demonstrandam adferunt, petitur ex *Etymologia nominum propriorum* in historia primæva Veteris Testamenti occurrentium.

Nam nomina propria Hebraica, quæ irprincipio creationis & sequentibus temporibus indita hominibus fuerunt, sunt Hebraica, & derivantur à Radicibus Hebraicis: ergo lingua Hebraica illo tempore fuit usitata: & per consequens lingua Hebraica est lingua prima & antiquissima. Ex. gr. אָדָם *Adam* dicitur ab אַדָּם, *Adamah*, terra; quia ex terra creatus est. Similiter Èva vocatur vivificatrix: quia erat futura mater omnium viventium: hanc Etymologiam ipsa S. Scriptura dat. Falsa igitur est Kabbalistarum Etymologia, qui statuunt Evam derivari à Èva indicavit, annunsiavit, verbo Chaldaeis usitato; quia quodam tempore decem cabi sive mensuræ loquelæ sive potius garrulitatis coelitus descendissent, de quibus novem mensuras sibi foeminae abstulissent: & propterea Eva ita quasi *garrula* vocata fuisset. Eodem modo פְּלֵג *Peleg* derivatur à Radice Hebraica פְּלִגָּה *divisio*: quia divisio linguarum eo tempore facta est. Ex his similibusque nominibus propriis ipso jubare meridiano clarius illucescit linguam Hebraicam esse primam linguam; quia nomina illa propria sunt desumpta ex illa lingua, quæ temporibus illorum Patriarcharum fuit usitata; atqui illa nulla alia est nisi lingua Hebraica. Urgent admodum hoc argumentum Hebræi & multi ex Christianis Scriptoribus, qui hac de materia scripserunt. Si nomina Hebraica Adami, Hevæ, Kaini aliorumque fuissent vel Gallica, vel Latina, aut Belgica, descendantia etiam ab illis linguis, inde quis concludere posset: ergo lingua prima fuit vel Gallica, vel Latina aut Belgica. Sed cum nomina prima illorum Patrum sint purè Hebraica, quorum origo etiam in Scriptura ex lingua Hebraica elicetur, firmiter concludimus linguam Hebræam esse omnium linguarum primam.

XIII. *Objicit* fortissime aliquis, quod Moses illa nomina propria mutaverit, & ex aliâ lingua in suam transtulerit.

Respondeo. Hoc nullo modo videtur verosimile: nam Scriptores & Historici non solent nomina propria personarum & locorum immutare; sed solent eadem illibata & invariata retinere, parumper tantum ad linguae suæ flexionem accommodata, ut origo prima illorum nominum semper adhuc appareat.

XIV. *Tertium* argumentum, quo antiquitas linguae Hebrææ evincitur, est desumptum ex *vocabulis Hebraicis* occurrentibus in omnibus aliis linguis. Vix ulla lingua est, in qua non inveniuntur voces vel puræ Hebraicæ, vel Hebraicæ originis, quæ ut filii linguam Hebræam

matrem

matrem suam indicant: Quidam Lexica ediderunt, in quibus harmoniam aliarum linguarum cum linguâ Hebræâ ostenderunt. Ut vis hujus argumenti clarius innotescat, exempla quædam in medium proferam: ex. gr. Ad imitationem Hebrææ vocis וְנָפָר Græci fecerunt vocem ἀνηεῖον signum. Ad imitationem Hebrææ vocis וְנָפָר Latini fecerunt piger: nam וְנָפָר significat piger fuit. Similiter וְנָפָר Belgæ vocant renck. Similes aliæ comparationes cum aliis linguis possent instaurari, nisi res clara esset: sed res illa ita clara est ut nulla tali demonstratione indigeat. Ast in lingua Hebræa nullæ occurrunt voces, quæ ex aliis linguis mutuatæ sunt.

XV. Fortassis *objicer* nonnemo, quod lingua Hebraica non videatur esse pura: quia hodiernæ linguæ Hebraicæ multæ voces Arabicæ, Persicæ, Græcæ, aliæque, ex aliis linguis mutuatæ, sunt immixtæ. Hoc ita esse, videri potest in commentariis Rabbinorum, in Talmude & in aliis Judæorum Scriptis: ex. gr. voces פ֓לִוּפַיְהָ Philosophus & פ֓לִוּפַיְהָ Philosophy sunt desumptæ ex lingua Græca. Imo etiam in ipsis Bibliis nonnullæ tales voces peregrinæ inveniuntur: ex. gr. in Esther a occurrit vox Persica כְּרִים significans fortis. Multæ similes peregrinæ voces possent in medium proferri, nisi res satis clara esset. Ergo argumentum tertium non videtur procedere.

Respondeo. 1. Verum est, quod in hodierna lingua Hebræo-Rabbinica & Talmudica multæ voces ex aliis linguis desumptæ, occurrant: sed tales peregrinæ voces non inveniuntur in antiqua lingua Hebraica, quæ pura est in Veteri Test. & de qua solummodo quæstio est. Rabbini debierunt multas voces Hebraicas excogitare: quia omnium rerum in Veteri Testamento non fit mentio. Sicuti in Novo T. Græco non inveniuntur omnes voces Græcæ, sic etiam in Veteri T. Hebræo non inveniuntur omnes voces Hebraicæ.

2. Lingua, qua Talmud conscriptum est, non est Hebraica, sed fere Chaldaica: ideoque argumentum desumptum à lingua Talmudica ad Hebraicam nullius ponderis & momenti est.

3. In Veteri Testamento Hebraico occurrunt quidem quædam voces alienæ, sive ex aliis linguis mutuatæ, sed illæ non sunt Hebraicæ: ex. gr. Gen. 31. 47. Laban vocavit tumulum illum בְּנֵי שְׁרוֹדָה Cumulum testimonii. Hæ voces alienæ sunt quidem Textui Hebræo immixtæ, sed eæ non sunt Hebraicæ. Similiter vox Persica פּוּרִים significat quidem fortis, sed ea vox in tali significatione nunquam ab Hebræis

bræis usurpatur, nec etiam unquam sit vox Hebraica. Lingua ergo Hebræa Veteris Testamenti nullas voces ex aliis peregrinis linguis ita mutuatur, ut easdem faciat suas proprias.

XVI. Ex his concludimus, quod lingua Hebræa sit omnium linguarum prima.

Rejiciuntur ergo, qui statuunt vel linguam *Germanicam*, ut vult Johannes Goropius Becanus; vel *Chaldaicam*, ut sentit Theodoreetus, esse linguarum omnium antiquissimam.

Qui defendunt linguam Germanicam esse primam, risu potius expressibilandi sunt, quam rationibus refutandi: sed qui hunc primatum linguae Chaldaicæ adscribunt, errant quidem, attamen majori veritatis specie sententiam suam defendunt. Nam linguam aliquam Orientalem suisse primam, extra controversia alcám nobis positum esse videtur; quia nostri primi parentes in Assyria, quæ in Oriente sita est, habitarunt: atqui in Assyria saltem tempore captivitatis Babylonice Chaldaicè loquebantur.

Verum enim vero, qui aliqualem cognitionem harum duarum linguarum adeptus est, facile videbit linguam Hebræam Chaldaicâ multo simpliciorem & antiquiorem esse. Pleraque enim voces Chaldaicæ à Vocibus vel à Radicibus Hebraicis, additis vel mutatis quibusdam literis, formantur. Ex gr. Pro **דָּוִתְּ** *Deo* Chaldaei dicunt **חַלְדֵּאָהָן**; pro **רֶגֶּלְ** *Rege* **חַלְדֵּאָהָן** cum adjectione literæ Aleph. Ex his videmus voces Hebraicas multo simpliciores esse vocibus Chaldaicis; & per consequens verum est linguam Hebraicam multo antiquiorem esse linguâ Chaldaicâ.

DISSERTATIO DECIMA-OCTAVA,

Q U A E E S T I

D E

C O N F U S I O N E L I N G U A R U M .

P A R S P R I O R .

§. 1. Lingua Hebreæ variis post invicem seculis incorrupta permanit. 2. Quod lingua Hebreæ diu fuerit sola probatur ex Genes. II. 1. licet nonnulli illum Textum explicit de eadem lingua & phrasibus, aut de unitate animorum. 3. Quod unitas lingua intelliga-	tur, probatur auctoritatibus & ratione. 4. Objectio, desumpta ex Cap. 10. v. 5. Genes. solvitur. 5. Falsum est singulos architectos calluisse 70. linguas, & Deum introduxisse in singulos oblivionem 69. linguarum.	6. Cazz-

6. Causa confusione non est aer Bor-
sippe vel ipsa natura , vel homo ,
vel Angelus , sed ipse Deus .
7. Deus solus est auctor confusione
linguarum .
8. Objectio desumpta ex verbis Gen.
11. 7. descendamus &c. non pro-
bat Deum usum esse operam Ange-
lorum . Nec ille modus loquen-
di usurpatur de unica persona .
9. Prava explicatio Iudaica ver-
borum Gen. 1. 26. faciamus ho-
minem recensetur .
10. Deus non est usus hominibus vel
mutando eorum corda , vel in-
ducendo oblivionem linguae pri-
mae , vel producendo voluntatem
eligiendi novas linguas .
11. Confusio linguarum non vide-
tur facta per vocis unius variam
significationem , aut per nova-
rum linguarum creationem , sed
per permutationem &c.
12. Architecti , non intendentis
legitimum finem , peccarunt in
adificatione Turris Babylonicae .
13. Non edificarunt Turrim ut bel-
lum Deo inferrent , vel ut tuti
esent a diluvio , vel ab incendio .
14. Sed ut nomen sibi compararent ,
& ne dispergerentur per terras .
15. Facere sibi nomen non significat
Genes. 11. 4. facere idolum pro-
pter tres rationes .
16. Peccatum illorum architecto-
rum recensetur .
17. Alter finis adificationis turris
allegatur .
18. Illos architectos revera peccasse
probatur contra Aben Esram &
Tostatum ex singularibus poenis .
19. Prima pena fuit confusio lin-
guarum .
20. Magna est differentia inter con-
fusione linguarum Babylonica-
m , & inter effusionem lingua-
rum in Apostolos .
21. Altera pena est dispersio popu-
lorum .
22. Incole orbis fuissent quidem
cum tempore dispergendi sed non
tam repente , non ex odio , &
unitatem lingue nihilominus ser-
vassent .

S E C T I O I.

 Ostquam Deus ab initio creationis linguam Hebream in Adamo creasset , eandem etiam variis post invicem saeculis in posteris ejus incorruptam conservavit . Lingua enim Hebreæ non fuit subjecta tali mutationi , quali communi-
ter hodiernæ linguæ subjectæ esse solent . Nam hodiernæ linguæ tra-
ctu temporis varias subeunt mutationes , ex quarum mutationibus nonnunquam diversæ linguæ oriuntur : sed lingua Hebreæ semper pura permanit , & non passa est tales mutationes , quales cæteræ lin-

quæ quotidie patiuntur. Vidimus superiori Dissertatione quod Deus linguam Hebræam in Adamo creaverit; jam porro originem & causas diversarum linguarum investigabimus; & videbimus an hæc lingua in principio creationis sola in mundo fuerit.

II. *Primo queritur.* An lingua Hebræa in principio creationis sola fuit in mundo? Et quamdiu fuit sola?

Respondeo. Hæc lingua Hebræa sola & unica fuit in mundo, & quidem ultra mille & septingentos annos; toto illo tempore homines tantum Hebræicè loquebantur; etiam nulla lingua præter Hebræam in initio creationis fuit usitata. Hoc probatur ex Genesios Cap. 11. v. 1. *Erat tota terra* (id est, omnes incolæ terræ) *labium unus* (sermonis unius) & *verborum eorundem*.

Hæc verba Mosis ab omnibus eodem modo non explicantur. 1. Hebræi nonnulli hic magis subtilius quam solidius distinguunt inter labium & verba, quasi hæc candem linguam, illud verò modum pronuntiandi & orationem contexendi significaret. Sensus ergo illorum verborum ex sententia illorum Hebræorum talis est, scil. non tantum eandem omnium fuisse linguam, sed etiam easdem phrases & modos loquendi fuisse adhibitos; ita ut docti non splendidioribus & eleganteribus phrasibus ac verbis mentem suam expresserint quam indocti.

2. Sunt etiam ex Hebreis, qui verba *sermonum eorundem* & *labii unius* explicant de consensu & unitate animorum & consiliorum in ædificanda turri; nempe quod eosdem sermones inter se miscuerint, & in consilio optime convenerint.

III. Nos simplicitatem Textus Mosaici retinemus, quæ hanc glossam non admittit: nam in Textu dicitur, quod in initio labium fuerit unicum, & quod lingua ipsorum & non mens fuerit divisa. Auctoritatibus & ratione hæc sententia potest confirmari.

Nam eam approbat. 1. Targum Hierosolymitanum in hunc locum, cum ait: *וְהַנּוּ כִּלְדָּרְבָּא דְּאֶרְאָשׁ לֵישׁ תְּרֵזֶבֶל חֲרֵב וְפִמְלֵל חֲרֵב וְעִצְחָה תְּרֵה אֲרוֹם* Et fuerunt omnes generationes terra lingua unius, & loquela unius, & consilii unius: nam lingua sancta loquebantur.

Deinde Paraphrasis Onkelosi, & illa, quæ vulgo Jonathani adscribitur, etiam eandem sententiam confirmant.

Similiter Salomo Jarchi, Aben Ezra, & alii multi *labium unum* explicant per *linguam sanctam*.

2. Ipsi etiam Ethnici cognoverunt fuisse tantum unicam linguam

in mundo; sic Abydenus apud Eusebium & Cyrillum ait: *Cum vero ad id usque tempus homines unius linguae fuissent, linguam diversam ipsis à Diis esse immissam.* Imo Ethnici, quod magis est, statuerunt unicam illam linguam etiam brutis fuisse communem; adeo ut homines cum brutis & bruta inter se hac lingua conceptus suos expresserint.

3. Ipsa ratio hanc unitatem linguae videtur evincere: nam in principio creationis & deinceps omnes ab unica Adami familia dependebant. Hic Adam, cum hanc linguam à Deo accepisset, eandem etiam filios suos docuit, filii nepotes, illi iterum alios, & sic deinceps; uti solet fieri apud nos. Filii enim tamdiu imitantur parentes suos in vernaculo sermone, usque dum ab aliis alias linguas discunt, vel in alias terras profiscuntur, in quibus alia lingua vulgaris est: sed non legitimus in S. Scriptura, quod Adami posteri ante confusione visitaverint alias terras, in quibus aliae linguae præter Hebræam fuerunt usitatæ.

IV. Sed *objicit* fortè nonnemo verba Mosis, quæ habentur Geneeos cap. 10. *commate* 5. ubi Propheta ante linguarum confusionem dicit: *Ab his divisæ sunt regiones gentium per terras earum, cuique secundum linguam suam.* Hinc videtur probari, quod ante famosam illam linguarum confusione aliæ linguae præter Hebræam fuerint usitatæ; quia dicitur, quod *regiones fuerint divisæ secundum linguam suam.*

Respondeo. Est ἀρότητις anticipatio, quæ usitatissima est in S. Scriptura. Moses hīc narrat, quod demum post ædificationem turris Babylonicae fieret. Sic *Saul* dicitur quæsivisse afinos patris sui, qui tum temporis nondum sic vocatus videtur: sed tum demum, postquam electus esset à Samuele in Regem, insignitus videtur nomine Saulis, quia petebatur à populo. Saul enim significat *petitus*.

V. Ex his igitur sequitur falsum esse quod dixerunt R. Elieser in Talmud Hierosolymitano & auctor libri Chaskuni, scil. singulos structores turris Babylonicae calluisse septuaginta linguas, quæ etiam ab omnibus & singulis intellectæ fuissent; & quando Deus dixisset, *descendamus & confundamus illic labium*, tum tantum oblivionem sexaginta novem linguarum in singulos architectos introduxisset: adeo ut quam linguam nosceret hic, non noverit ille, sed omnes simul sciissent septuaginta linguas: nam, inquit, nihil novi est sub terra.

Verum absurdum est eorum Rabbinorum glossa: nam si ea procederet, tum eodem modo possem concludere, quod quidem trecentæ linguae, imo multo plures ante confusione fuerint usitatæ; quia jam

jam quidem totidem linguæ in mundo inveniuntur. Concludimus ergo linguam Hebraicam usque ad confusionem linguarum fuisse solam in mundo.

VI. *Secundò queritur.* Quis est auctor confusionis linguarum tempore ædificationis turris Babylonicae?

Respondeo. 1. Causa efficiens illius confusionis non est *aer Borsippæ*, qui, ex sententia quorundam Hebræorum, inducit homines in obliuionem omnium eorum, quæ didicerunt: unde factum esset, ut quisque, perfusus illo aëre, linguæ suæ fuisset immemor, & aliam sibi de novo fabricasset.

2. Ipsa *natura* non est causa confusionis linguarum. Nam si diversitas linguarum esset à natura, ergo homines, qui diversis linguis loquuntur, vel divisi essent in diversas species pro diversitate linguarum, vel linguæ variarent pro diversitate climatum: sed utrumque falsum est. Nam genus humanum non dividitur in varias species, nec linguæ oriuntur ex diversis climatibus: aliter omnes sub eodem climate cœli habitantes, vel eo proficentes, & degentes, eandem proferrent linguam.

3. Causa confusionis non est ipse *homo*: quia confusio linguarum superat potentiam hominis. Nam in confusione linguarum duo erant facienda. Primo, lingua vernacula, quam homo cum lacte materno imbibерat, erat è memoria ejus delenda, quam vix spatio viginti annorum, imo fere nunquam, et si eadem nunquam uteretur, obliterare posset. Secundo: nova lingua erat excogitanda & discenda, quâ pater filios & mater filias posset alloqui & intelligere. Hæc duo non potuerunt ab ipsis hominibus unquam effici, imo multo minus in momento: nam confusio linguarum quasi in momento introducta est.

4. *Angeli* non introduxerunt linguarum confusionem: nam hæc etiam superat angelicam potestatem. Hebræi quidam statuunt septuaginta angelos effecisse omnes illas varias linguas, cum tamen in libro *Zohar* dicatur angelos tantum Hebraicam callere linguam. An ergo Angeli infuderunt & docuerunt linguas, quas ipsi non callebant? Sed videant ipsi Judæi, quomodo hæc conciliare possint.

5. Ipse *Dœus* invexit diversitatem linguarum. Divina enim potentia hic adhibenda fuit: tali etiam potentia usus fuit Deus cum linguam primam Adamo indidit, & cum varias linguas tempore Festi Pentecostes in Apostolos effudit. *Quod Deus* linguas confuderit,

probatur ex Geneseos cap. 11. v. 9. ubi dicitur, quod *confuderit Dominus labium universæ terre*. Ex his jam evincitur, quod Deus sit auctor confusionis linguarum.

VII. *Tertiò queritur*. Utrum Deus solus fuerit auctor confusionis linguarum; an verò adhibuerit Angelos sive homines, ut causas instrumentales ad confusionem efficiendam?

Respondeo. Deus nec Angelos nec homines, ut causas instrumentales & physicè ad confusionem introducendam adjuvantes & operantes adhibuit.

VIII. Contra hæc fortè nonnemo *objicit* verba Mosis, Geneseos cap. 11. v. 7. ubi Deus videtur usus operâ Angelorum: quia eos videtur alloqui, cum ait: *Descendamus & confundamus ibi sermonem eorum*.

Respondeo primò. Sic quidem Paraphrastes Jonathan explicat illa verba, nempe, quod Deus cum 70 Angelis efficerit confusionem 70 linguarum. Sed illa expositio falsa est. 1. Nam in Textu sacro nulla fit mentio Angelorum: etiam in singulari dicitur versu quinto; *Descendit Jehovah ad videndum urbem illam & turrim*. 2. Si Deus Angelos alloquutus fuisset, tum quasi æquales Deo hîc introducerentur, & Deus quasi unus ex illis esset, constitutus quodammodo cum illis in eodem dignitatis & potentiae gradu. Sed nullibi in tota S. Scriptura aliquis locus invenitur, in quo Deus in primâ personâ pluralis numeri ita Angelos alloquutus est.

Secundò. Alii aliter respondent, nempe quod Deus, dicendo *descendamus & confundamus*, hominum & magnorum præsertim Principum more de se in prima persona plurali loquatur, quemadmodum reges aliqui solent scribere in decretis suis: nos Carolus, nos Ludovicus &c. sic decrevimus. Sed Textus Hebræus illum modum loquendi plane respuit: nam nūquam unica persona, se solam intelligens, utitur prima persona plurali, uti Textus Hebræus hic facit. Rabbini nonnulli sex loca (scil. Job. 18. 2. 2. Sam. 16. 20. Dam. 2. 36. Cant. 1. 4. Gen. 29. 27. Num. 22. 6.) ex Veteri T. proferunt, ex quibus hunc loquendi modum conantur probare: sed ea loca nihil probant; & eorum solutiones videri possunt in Spicilegio Philologico capite XVIII.

IX. Eodem modo solent Judæi explicare verba Mosis, quæ leguntur Gen. 1. 26. ubi Deus ait, פְּנֵי תְּבִיאָמָע הָמִינֶם. Lipmannus, ne cogeretur concedere pluralitatem personarum, statuit Deum quasi in adjutorem vocasse terram; ac si dixisset, ô terra, des tu

corpus, ego animam inspirabo. Fingunt Judæi Mosen, cum ad illa verba in scribendo pervenisset, substitisse, & ita Deum alloquutum fuisse: Quare præbes ansam errandi hominibus? Nam homines errabunt, & ex hoc modo loquendi plures esse Deos occasionem cogitandi capient. Deus respondisset, erret qui vult errare, scribas, quæ ego jubeo. Nos existimamus Deum Patrem, quando dicit *descendamus & faciamus*, &c. alloquutum fuisse reliquas S. S. Trinitatis personas, quæ in confusionis & creationis opere, utpote transeunte, etiam operatæ sunt.

X. Deus etiam in linguarum confusione non est usus hominibus, tanquam causis instrumentalibus physicè concurrentibus ad confusione linguarum. Sunt tamen nonnulli qui hoc defendunt, sed eodem modo sententiam suam non explicant. Cl. Buxtorfius in Dissertatione secunda varios modos enarrat, quibus hoc confusionis opus mediantibus hominibus ex sententiâ Judæorum factum fuisse.

1. Quod Deus tantum *cor* illorum hominum mutaverit; & quod, cum antea essent amici, facti sint inimici: ita ut singuli propter odium, quo se mutuo persequebantur, novam linguam sibi fabricarint.

2. Alii statuunt, quod Deus tantum induxit *oblivionem* linguæ primæ; ita ut homines fuissent instar tabulæ rasæ, apti ad recipientum omnes linguas. Ex ipsorum ergo sententia lingua Hebræa fuisset obliterata, quâ obliteratâ singuli novam sibi linguam iterum efficerent.

3. Quod Deus tantum in ipsis produxerit *voluntatem eligendi* novas linguas, per quam tales linguas, quales voluissent, elegissent. Buxtorfius adhuc alias modos dicto loco describit: sed nos, illis omissis & reiectis, soli Deo immediate confusionem linguarum adscribimus.

XI. *Quare queritur. Quomodo Deus linguas confudit?*

Respondeo. Scriptura non expresse describit modum illius confusionis, sed dicit tantum, quod Dominus **לְבָנָה** *confuderit* labium terræ. Verbum hoc significat *miscere rem cum re*, ut stramen cum avena, aut farinam cum aquâ. Tres sunt sententiæ de modo secundum quem confusio linguarum facta fuisse.

1. Nonnulli putant, quod linguæ sint confusæ non per variarum linguarum multiplicationem, sed per unius vocis variam *significationem*; ex.gr. vox **מים** *aqua* in quorundam auribus significasset *lapi-*
dem.

dem, in aliorum verò auribus *perpendiculum*, *ignum*, vel aliquid aliud. Sed hoc absque ullâ specie veritatis asseritur: nam sic ipsæ linguæ non fuissent confusæ, sed tantummodo vocum Hebraicarum diversa significatio fuisset per Deum introducta.

2. Hæc multiplicatio linguarum non videtur facta per *creationem* novarum linguarum; quasi Deus tot novas linguas ita creasset, sicut in principio mundi unicam fecit: nam in Textu Hebræo *Genes.* 11.7. non scribitur בָּבֶל גְּלִילָה *divisit*, aut בָּבֶלְהָ *distinxit*, sed *confundamus*.

3. Vero simillima videtur eorum sententia, qui statuunt confusio nem illam factam esse non per creationem novarum linguarum, sed per vocalium & literarum radicalium *permutationem*, transpositionem, detractionem, & per productionem syllabarum, quâ prosodiâ mutata nonnunquam aliis sensus educitur: ex. gr. *In sylvis leporem, in verbis quare leporem.* Hæc diversa pronunciatio diversum parit sensum. Tali modo, ut & addendo, vel detrahendo quasdam literas, vel easdem transponendo Deus linguas miraculo modo confusisse videtur. Nihilominus lingua Hebræa in posteris Heberi mansit pura & incorrupta; quod postea fusius explicabimus.

XII. *Quintò queritur.* Ob quam causam Deus linguas ita confudit?

Respondeo. Aëdificatio turris Babylonicae occasionem præbuit confusione linguarum.

An igitur Architecti in aëdificatione turris illius peccarunt? An non licet turrim aliquam etiam altam fabricare? *Respondeo* affirmando. In ipsâ quidem aëdificatione turris non consistit peccatum ipsorum; sed in eo consistit, quod non intenderint legitimum finem in hoc opere.

XIII. *Sextò queritur.* In quem finem aëdificarunt turrim illam Babyloniam?

Respondeo. 1. Ab omnibus non iidem fines hujus aëdificationis assignantur. Saltem non ideo aëdificarunt turrim illam, ut ad cœlum viam sibi pararent, & Deo bellum inferrent. Ex hac aëdificatione turris Babylonicae nata est fabula illa apud Ovidium, quod Gigantes montes montibus imposuerint, & bellum Jovi inferre voluerint. Sed quis sanæ mentis credere posset illos Architectos omnes, inter quos fuerunt multi sapientes, tam vesanos fuisse, ut putassent se posse contra Deum belligerare? Satis enim Dei potentiam & cœli altitudinem

noverant: quia, testante Josepho, Sethi nepotes jam ante diluvium Astrologiæ operam dederant; qui etiam sua inventa columnis inscriperant, quarum una, vivente Josepho, adhuc in Syria supererat. Ex illis columnis & ex aliis rebus facile magnam illam & inaccessibilem distantiam cœli potuerunt cognoscere.

2. Non ideo extruxerunt turrim illam, ut in ea tuti essent contra vim aquarum, si fortassis novum diluvium iterum terram inundaret, uti sentit Josephus. Nam nullum est dubium, quin satis cognoverint illud foedus, quod Deus pepigerat cum Noacho, ejusque posteris, & quod sacramento iridis confirmaverat de non amplius perdendo genere humano per aquas diluvii.

Deinde si propterea ædificassent turrim illam, ut in ea tuti essent contra vim aquarum; Quare ergo, relictis altissimis montibus Ararat, in locum depresso descendissent, extructuri turrim illam in valle humili inter duos amnes vastissimos, Euphratem scil. & Tigrim, quorum inundationibus Babylonia erat obnoxia? An non potius in altissimis montibus Ararat eandem ædificassent, ubi magis tui fuissent à futuro diluvio?

3. Non ideo ædificarunt molem illam Babyloniam, ut tuti essent à futuro incendio,

*Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat.*

Nam quis putasset se forte in turri illa tutum in generali orbis incendio ab igne cœlitus delapo?

XIV. Tribus præcedentibus sententiis rejectis, ipsum Textum sacram inspiciamus, qui ait eos turrim ædificasse propter duos fines: 1. Ut nomen sibi compararent: dicunt enim Genes. 11. 4. שְׁמַע־לְנוּ נָא שְׁמַע־בְּנֵי־עַם־פְּנֵינוּ קְרִבָּה נֶאֱמָן ne dispergamur in faciem terre.

XV. Prior finis ædificationis turris Babylonicae continet comparationem nominis: voluerunt enim sibi comparare nomen.

Rogabit fortè nonnemo: An non licet comparare sibi nomen? An non viri generosi egregiis factis committendis famam & nomen sibi comparant? An non viri docti libros conscribunt ut celebres evadant? Et an hoc est peccatum?

Respondeo. Hebræi, quia non vident, quomodo architecti illi potuerint peccare in comparando nomine, si nomen in Textu simpliciter

ter significet famam , excogitarunt aliam explicationem vocis **נַּאֲמָן** nominis . Putant enim vocem **נַּאֲמָן** nominis eo in loco significare Deum , quemadmodum sumitur Levit. 24. 11. ubi filius mulieris Israëlitidis dicitur nuncupasse **נַּאֲמָן** nomen , id est , Deum . Itaque illa phrasis , faciamus nobis nomen , secundum Hebræos denotaret idem , ac si dixissent , faciamus nobis Deum sive idolum , quod in illa turri collocabimus & adorabimus .

Sed hæc expositio Judæorum falsa est . Turris illa postmodum quidem fuit consecrata Belo , id est , Nimrodo : sed hic Nimrod tempore ædificationis vix erat natus . Deinde Nimrod ille demum post obitum colebatur : ergo illi propterea turrim non ædificarunt .

Præterea verba Textus tali modo de idolo explicari non possunt propter has sequentes rationes .

1. Quia vox **נַּאֲמָן** nomen significat quidem in S. Scriptura & in scriptis Rabbinorum Deum verum , sed nunquam idolum : nam idem denotat quod JEHOVA : & Rabbini sæpiissime pro JEHOVA , in Textu occurrente , dicunt **נַּאֲמָן** nomen .

2. Quando **נַּאֲמָן** sumitur pro Deo , tum habet præfixum articulum **וְ** , & dicitur **וְנַּאֲמָן** , ut Levit. 24. 11. sed hic simpliciter dicitur **נַּאֲמָן** sine articulo .

3. Facere sibi nomen est phrasis Hebraica , in S. Scripturâ satis usitata , significans idem , quod famam sibi factis suis comparare : sic scribitur de Davide 2. Sam. 8. 13. David fecit sibi nomen , hoc est , David factis suis se celebrem fecit . Ædificarunt igitur turrim illam , ut immortale nomen sibi apud posteros compararent .

XVI. Rogabit nonnemo : In quo consistit peccatum illorum architectorum ?

Respondeo . Fuerunt ambitiosi & superbi in hoc opere . Tantummodo enim ad pompam turrim illam ædificarunt , & non ad aliquem usum ; vel ut esset templum , in quo Deum adorarent ; vel ut esset altare , super quo sacrificia sua offerrent . Non quærebant gloriam Dei , quæ ante omnia quæri debebat , sed propriam , ut posteris suis essent admirationi .

XVII. Alter finis ædificationis turris Babylonicae exprimitur his verbis : Genes. 11. 4. Ne forte dispergamur . Ædificarunt turrim illam , ne dispergerentur ; sed illa è contra causâ fuit , ob quam longè latè que dispersi fuerunt . Quæsiverunt arctam conjunctionem , qualem

quærere per se non est illicitum , sed rebus publicis maxime necessarium. Nam , uti etiam est sententia DD. Ordinum harum Unitarum Provinciarum, *Concordia res parvæ crescunt, Discordia maxima dilabuntur.* Licet igitur quærere arctam unionem, si modò talis unio non repugnet voluntati & ordinationi Divinæ. Illi quærebant unionem arctam, ne dispergerentur per terram , sed Deus volebat eos dispergi per terram , eosque eandem implere : nam Genes. 1. 28. dicitur : *Crescite, multiplicamini, & replete terram.* Huic voluntati Divinæ restiterunt.

XVIII. Hallucinantur igitur Aben Esra , Tostatus aliique , qui architectos hujus turris à crimine omni liberant , qui que statuunt Deum propter nullam aliam causam nisi propter beneplacitum suum linguis confudisse , & populum dispersisse. Sed præterquam , quod jam peccata eorum architectorum demonstraverimus , eadē adhuc apparent ex penis singularibus , quibus Deus architectos turris illius punivit. Eæ penæ Genes. 11. dicuntur esse duæ , scil. confusio linguarum & dispersio populorum.

XIX. *Confusio* linguarum fuit prima poena. Ante illam enim se mutuo intelligebant : sed propter confusionem instar mutorum erant , non potentes conceptus suos sibi mutuò revelare.

XX. *Regeret* fortè aliquis : *Creatio* variarum linguarum in Apostolis erat egregium donum , & speciale beneficium Spiritus sancti : ergo in architectis turris Babylonicae non videtur fuisse poena.

Respondeo. Magna est differentia inter confusionem linguarum Babyloniam , & inter donum diversarum linguarum in Apostolis : nam 1. In singulis Apostolis variæ producebantur linguae , quibus medianibus utrimque conceptus suos exprimebant ; sed in singulis architectis tantum erat unica lingua , & quidem diversa , ob quam linguae diversitatem alter alterum non intelligebat.

2. In Apostolis erat beneficium : quia per hoc donum linguarum amissa unitas primigeniæ linguae quodammodo in illis restituebatur. Nam quo quis plurium conceptus intelligit , eo magis ad unitatem linguae primæ accedit , per quam ante confusionem conceptus aliorum intelligebat : sed è contra in architectis per confusionem linguarum unitas illa linguae , & potentia aliis revelandi conceptus suos fuit diminuta , & fere annihilata.

XXI. Altera poena singularis , quæ ædificationem turris & confusionem linguarum sequuta est , fuit *dispersio* populorum.

XXII. *Objicet* fortè nonnemo; *Ædificatores* turris aliique incolæ orbis habitabilis cum tempore necessariò fuissent dispergendi: ergo dispersio populorum non videtur fuisse poena ob ædificationem turris introducta.

Respondeo. Imo illi fuissent dispergendi: nam terræ Babylonicae angusta capacitas tantam hominum multitudinem non potuisset comprehendere. Sed magna est differentia inter dispersionem populorum tempore ædificationis turris Babylonicae factam, & inter eam quæ cum tempore facta fuisset.

1. Incolæ terræ non fuissent tam repente eodem tempore ab invicem disjuncti.

2. Non fuissent à se invicem separati ex odio, sed successu temporis crescentibus hominibus ad alia loca colonias quasdam deduxissent communi consensu.

3. Fuissent quidem dispersi, sed in unitate linguae Hebraicæ convenissent, quemadmodum ante confusione conveniebant. Reliqua de confusione linguarum & ædificatione turris Babylonicae proximâ Dissertatione sequentur.

DISSERTATIO DECIMA-NONA,

QUAE EST

D E

CONFUSIONE LINGUARUM.

PARS POSTERIOR.

§. 1. <i>Plures questiones, tangentes confusione linguarum, sunt enodande.</i> 2. <i>De numero linguarum non est eadem. Hebraorum Gracorum & Latinorum sententia.</i> 3. <i>Hebrei statuunt confusione esse factam in LXX linguas: quia totidem numerantur nepotes Noachi Genef. 10.</i> 4. <i>Christiani nonnulli probant ex 70 discipulis Christi totidem populos & linguas: . . . . .</i>	5. <i>Judeis non est facile adhibenda fides quando loquuntur de numero Septuagenario: quia semper varia mysteria ex hoc numero elicuerunt.</i> 6. <i>Ex 70 nepotibus firmiter non probantur 70 gentes sive populi:</i> 7. <i>Nec ex 70. gentibus lingua 70.</i> 8. <i>Non sequitur: fuerunt 70 discipuli Christi, ergo fuerunt totidem populi & linguae.</i> 9. <i>Graci & Latini defendunt confusione esse factam in 72 linguas: quia in versione Graeca Gen-</i>

- Gen. 10 adduntur adhuc duo nepotes.
10. Euphorus aliquique in 75. proprie totidem animas quæ in Ægyptum descenderunt.
11. Pacianus in 125.
12. Numerus linguarum, occasio ne turris Babylonicae ortarum, est ignotus.
13. Lingua quedam, in quas confusio videatur facta, recensentur.
14. Virginis fere linguarum meminit sacra Scriptura.
15. Tempore Phalegi confusio linguarum est facta.
16. Inquiritur an confusio sit facta circa mortem, aut circa medium etatem, aut circa nativitatem Phalegi.
17. Confusio videtur facta circa nativitatem Phalegi.
18. Prima objectio, quasi nomina etiam imponantur sive mutantur circa medium etatem, solvitur.
19. Etiam secunda, quod circa vel post mortem infantibus nomina imponantur, enodatur.
20. Ut & tertia, quod spatio 101. annorum mundus non potuerit ita multiplicari, præcipue cum vita postdiluvianorum fuerit brevis.
21. Conclusio hujus questionis.

SECTIO I.

Uperiori Dissertatione egimus de auctore, & de modo confusionis linguarum, tempore ædificationis turris Babylonicae factæ; ut & de causis, ob quas Deus tot varias linguas effecit: sequuntur jam aliæ quæstiones, quæ circa materiam confusionis linguarum moveri solent.

II. *Primo queritur.* In quot linguas confusio linguarum tempore ædificationis turris Babylonicae est facta?

Respondeo. Non est eadem omnium doctorum sententia: alia enim est Hebræorum, alia verò Græcorum & Latinorum sententia.

III. *Prima* sententia est *Hebræorum*, qui statuunt confusionem linguarum esse factam in *septuaginta* linguas: quam sententiam conantur præcipue probare ex 70 nepotibus, qui ex Noacho descenderunt. Nam sacra Scriptura Genesios capite 10. ex tribus Noachi liberis septuaginta colligit nepotes; scil. ex Japheto colligit nepotes quatuordecim, ex Chamo triginta, & ex Schemo viginti sex; qui simul collecti constituunt septuaginta nepotes, & totidem familiarum capita. Ex his LXX nepotibus colligunt etiam fuisse LXX populos: quia putant quod singuli nepotes constituerint singulos populos. Hunc numerum LXX populorum deducunt ex Deuter. 32.8. *Quando heredita-*

ditatis distribuit Excelsus gentibus, quando divisit filios Adam, statuic terminos populorum secundum numerum filiorum Israëlis; atqui LXX homines dicuntur ingressi in Ægyptum, Gen. 46. 27. Ergo fuerunt 70 populi. Horum 70 populorum cerebra in scriptis Rabbinorum fit mentio. Si igitur fuerunt 70 populi, ergo ex sententia Judæorum etiam fuerunt 70 linguae: quia divisio linguarum est causa divisionis populorum, uti dicitur Gen. 10. 5. Ab his divisa sunt regiones gentium per terras earum cuique juxta linguam suam, & juxta familias ipsarum in gentibus suis. Rabbini passim in scriptis suis faciunt mentionem 70 linguarum & septuaginta populorum, in quos posteri Noachi sunt divisi.

IV. Sunt nonnulli ex Christianis, qui numerum septuagenarium populorum & linguarum probant ex 70 discipulis, quos Christus *Luc. 10. 1.* vocavit, & in mundum emisit, ut unaquæque gens haberet proprium suum doctorem.

V. Respondeo 1. in genere. Judæi vix merentur fidem, quando loquuntur de numero septuagenario: quia varia & plura mysteria semper ex hoc numero clicuerunt quam ex ullo alio. Quare? Fortasse vel quia Sanhedrin, iussu Dei à Mose institutum, septuaginta Viris constabat; vel quia 70 homines tempore Jacobi Patriarchæ ingressi fuerunt in Ægyptum. Ob alterutram ex his causis procul dubio plurima multiplicanda cancellis hujus numeri incluserunt, & è contra alia ad tantum numerum non multiplicanda auxerunt, uti ex sequentibus clarè apparebit.

Si quis Judæos interroget: Quot gradus alta fuerit turris Babylonica, cum Deus confusione linguarum introduceret? Respondebunt fuisse altam 70 gradus versus Occidentem, & totidem versus Orientem.

Si pergit quis rogare: Quot fuerint architecti? Respondebunt, septuaginta.

Quot fuerunt Angeli, qui quodammodo ut causæ instrumentales linguas confuderunt? Septuaginta.

Quot linguas singuli Viri, congregati in magno Sanhedrin, caluerunt? Respondent iterum more suo septuaginta. Quare tot? Ut omnes & singulos ex septuaginta populis (qui secundum sententiam Judæorum 70 linguis loquebantur) coram Sanhedrin venientes & litigantes, audire, judicare, & absque interprete intelligere possent. Si enim singuli Viri illius Sanhedrin non calluisserent tot linguas, tum quo-

quosdam per interpretem judicare debuissent. Nam omnes Judæi, potentes decisionem rerum gravium, Hierosolymam ad Sanhedrin venire debuerunt. Atqui videtur Judæis absconum Virostam eruditos & sapientes judicasse per interpretes: ergo singuli ex 70 Viris etiam 70 linguas ex sententia Judæorum calluerunt. Hinc fingunt Mardochæum 70 novisse linguas. Et quia Josephus & Salomo non minori sapientia fuerunt prædicti, quam multi ex Sanhedrin, ideo etiam necessariò 70 debuerunt calluisse linguas. Ob hanc mysteriorum venationem facilius & libentius concedunt divisionem populorum & confusionem linguarum esse factam in 70 populos, & in totidem linguas.

VI. *Respondeo* 2. Verum quidem est quod fuerint septuaginta Noachi nepotes: attamen inde nemo bona consequentiā probabit, quod etiam totidem populi sive gentes fuerint. Nam non est verosimile patrem à filio, & fratrem à fratre ita fuisse tum temporis separatos, ut terrâ & linguâ sibi invicem fuerint peregrini & barbari. Si vero pater non fecerit diversam à filio gentem, ergo non potuerunt tot esse gentes: nam inter 70 Noachi nepotes etiam decem patres numerantur, qui non videntur peculiarem à filiis suis gentem constituisse, & linguam diversam effecisse. Si ergo decem à 70 sint detrahendi, manebunt tantum sexaginta; & sic sententia illa de 70 populis & de 70 linguis non erit certa.

Deinde ex *Dent.* 32. 8. non clarè evincitur, quod per *filios Israëlis* intelligantur illi 70, qui ingressi sunt in *Ægyptum*: nam verba Prophetæ (*constituit terminos gentium secundum numerum filiorum Israëlis*) aliud sonant, scil. Deum inter populos orbem ita distribuisse, ut *Israëlitis* olim nascituris tantum terrarum reservaverit, aut in consilio suo destinaverit, quantum requiri noverat genti numerosissimæ ad commodam habitationem. Sic explicat hunc locum *Doctissimus Eocharthus* in libro *Phaleg* cap. 15.

Denique si præcisam supputationem ingressorum in *Ægyptum* instituere vellemus, erunt plures quam septuaginta: nam in *Actis Apostolorum Cap. 7. vers. 14.* expresse dicitur, quod fuerint 75 homines, qui in *Ægyptum* profecti sunt.

VII. *Respondeo* 3. Posito, sed non concesso, quod fuerint 70 populi, inde tamen nondum sequitur, quod fuerint etiam 70 linguæ. Nam non est necesse concedere populos terrâ à se invicem segregatos, etiam

etiam novas linguas constituisse : nec hoc etiam evincitur ex Genes. 10. 5. ubi dicitur : *Divisa sunt regiones per terras earum, cuique secundum linguam suam.* Ex his verbis tantum elicitur unicuique populo suam fuisse linguam ; sed nullo modo sequitur illam linguam fuisse propriam, & à cæteris in unoquoque populo distinctam. Eodem modo, quia Estheræ Cap. 8. versu 9. dicitur ex Assueri mandato literas fuisse scriptas ad Præfectos provinciarum centum viginti septem *secundum scripturam cuiusque Provinciae, & secundum linguam cuiusque populi,* nemo colligere potest totidem fuisse linguas, totidemque scribendi modos.

VIII. Respondeo 4. Septuaginta discipuli à Christo electi non ad singulas totius orbis gentes sunt emissi, sed tantummodo ad solos Ju-dæos, qui 70 populos non constituerunt : nam dicitur in suprà alle-gato textu *Luc. 10. 1. Quod miserit illos 70 discipulos in omnem urbem & locum, in quem ipse erat venturus.* Atqui Christus non erat iturus ad Garamantas & Indos, nec ultra Sauromatas & glaciale Oceanum ; sed, uti ipse dicit Matth. 15. 24. *Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israëlis.* Ex his jam clarè sequitur, quod illi 70 discipuli à Christo emissi non probent tempore confusionis linguarum fuisse septuaginta populos vel 70 linguas.

IX. Secunda sententia de numero linguarum, ortarum ex confu-sione, est *Gracorum & Latinorum Patrum*, qui statuunt hanc con-fusionem esse factam in *septuaginta duas* linguas. Hi Patres etiam sen-tentiam suam stabiliunt ex numero familiarium.

Sed rogabit fortè aliquis : Quare illi Patres Græci & Latini num-
erum familiarum binario auxerunt ? Resp. Patres Græci & Latini nu-
merum 72 familiarum desumpserunt ex Bibliis Græcis, in quibus Ge-
neseos capite 10. duo Noachi nepotes, scil. duo Kainan adduntur, qui
in Textu Hebreo non inveniuntur : prior est filius Schemi vers. 22.
alter verò est filius Arphachschadi vers. 24. Alii adhuc paulo aliter
hunc familiarum numerum colligunt, sed in numero tamen conve-niunt. Hanc sententiam de septuaginta duabus linguis defendunt Eu-
sebius, Epiphanius, aliisque quamplurimi. Eusebii in Chronico lib.
1. verba translata sic sonant : *Nunc autem redeamus ad turris adificatio-nem, & confusione 72 gentium & linguarum.* Epiphanii vero ad-
versus hæreses lib. 1. §. 5. verba sic sepe habent : *Deus dissipavit illorum linguis, & ex una distribuit in septuaginta duas pro hominum numero, qui eo tempore repertus fuit.*

Respondeo breviter. 1. Hæc sententia de 72 populis, totidemque linguis nullâ specie veritatis afferitur. Saltem illi duo Kainan (quia non inveniuntur in Textu Hebræo, sed tantum in Textu Græco non auctentico) non sunt numerandi inter nepotes Noachi. 2. Posito, quod dentur 72 Noachi nepotes, inde nondum sequitur, quod etiam in totidem linguas confusio linguarum sit facta. Hoc nullo modo se- qui paulo ante fusiū probavimus.

X. *Tertia* sententia est cujusdam *Euphori*, qui statuit confusionem esse factam in *septuaginta quinque* linguas; quia totidem animæ cum Josepho in Ægyptum descenderunt. Ita afferit Clemens: *Euphorus & alii plures historici, gentes & linguas referunt esse septuaginta quinque.*

Respondeo. Nulla est consequentia: si septuaginta quinque animæ descenderunt in Ægyptum, ergo totidem fuerunt gentes & linguæ.

XI. *Quarta* sententia est *Paciani*, Episcopi Barcinonensis, qui in opusculo contra Novatianos (cujus meminit Hieronymus) defendit linguarum confusionem esse factam in *centum & viginti* linguas.

Respondeo. Absque ullo fundamento & ratione hoc afferitur: & propterea eadem facilitate, quæ afferitur, etiam à nobis rejicitur.

XII. His quatuor præcedentibus sententiis rejectis, sequitur *quinta & ultima*, quæ statuit numerum linguarum, tempore confusionis ortarum, esse *ignotum*. Nam nullibi in sacris literis numerus linguarum describitur, nec rationes suprà allegatae ullo modo probant sententias illas: & per consequens tutius est hic doctam ignorantiam fateri, quam aliquid, quod incertum est, magistrali auctoritate determinare.

Hanc sententiam defendunt multi viri eruditæ, & Philologi faniores: convenient tamen cum sententiis superioribus, quod confusio illa facta sit in diversas linguas; sed in quot, vel in quas non determinant. Hanc quintam sententiam nos etiam defendendam suscipimus: nam rationes suprà allegatae nihil certi probant.

Etiam non licitum est ex hodierno linguarum numero antiquum colligere: jam enim fortè plures linguarum centuriæ dantur, quam olim linguæ tempore confusionis. Plinius à Timosthene memoriam proditum ait, in unam Dioscuriadem, Colchorum emporium, trecentarum linguarum homines convenire fuisse solitos: & addit à Romanis postea per centum & triginta interpretes negotia ibi gesta fuisse. Mithridates non magnam Asiæ partem, si toti conferatur imperio, tenens, viginti duas linguas in sua ditione habuisse constanti-

Scriptorum consensu asseritur ; quibus si addantur cæteræ linguæ, quæ toto terrarum orbe tum temporis diversæ fuerunt, maximus numerus linguarum inde evadet.

Complures etiam aliæ linguæ, post Christi natalem, ex unâ primigeniâ sunt ortæ. Quis enim nescit ex Germanica natam esse Belgicam, Anglicam, Danicam aliasque linguas? Quis ignorat ex lingua Latinâ natas esse linguas Gallicam, Italicam, Hispanicam, &c? Maledictio illa, quâ Deus punivit homines, occasione turris Babylonica, non fuit momentanea, sed continua, quæ adhuc durat, & usque ad consummationem sæculi durabit. Hinc est, quod omnes linguæ, exceptis paucis, sint in perpetuo fluxu, singulis propè sæculis magnâ sui parte mutentur.

XIII. *Secundò queritur.* In quas linguas famosa illa confusio linguarum facta est? Et an adhuc hodie quædam ex illis primis linguis supersunt?

Respondeo. Nemo hoc facilè determinare potest; quia nomina populorum & regionum sunt variata. Præterea ipsæ linguæ olim sunt mutatae, & adhuc quotidiè mutantur.

Mihi maxime probabile videtur linguas Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philistæam, Aramæam & Chaldæam ex confusione esse natas: quia illæ linguæ nomina sua retinuerunt à Principibus familiarium, hoc est, à nepotibus Noachi: ex. gr. Lingua Græca nomen accepit à Javan, *Genes. 10. 2*: hinc lingua Græcorum vocatur Ιωνια. Lingua Germanica nomen habet ab Aschenaz: hinc *Germania* vocatur, גַּמְנָא, *Germanus*, גַּמְנָא, Lingua Ægyptiaca nominatur à Mitzrajim: hinc *Ægyptus* vocatur מִצְרָיִם &c. In quas alias linguas confusio facta sit, & quæ adhuc ex confusione supersunt difficile est determinare. Saltem quædam linguæ, ex confusione natæ, adhuc videntur superesse: sed illæ procul dubio magnam mutationem sunt passæ.

XIV. In sacris Literis viginti fere linguarum, præter Hebræam, fit mentio, quarum quædam sine dubio sunt primigeniæ, natæ ex confusione.

Prima lingua, cujus mentio fit in S. Scriptura, est Chaldæa, quæ in Daniele & Ezra est usitata. Hæc lingua vocatur Dan. 1. 4. לְשׁוֹן כָּלָדָא *Lingua Chaldaeorum*; estque lingua Hebrææ maximè affinis, & originem habet ex confusione linguarum. In confusione omnes linguæ

non erant planè diversæ, sibique mutuo oppositæ ; sed magna fuit convenientia linguarum cum matre Hebræa. Et quo populus dispersus Hebræis, Hebraicè loquentibus, erat vicinior, eo vicinorem etiam linguam, propriùs ad Hebræam accedentem, nactus est & retinuit. Omnia illa capita Chaldaica Danielis & Ezræ in linguam Hebraicam transtulí, & edidi in fine Philologi Græci anno 1685.

Secunda lingua, cuius meminit sacra Scriptura, est lingua Arabica:
Acto. 2. 11.

Tertia lingua est lingua Chanaan, cuius Jesaias *cap. 10. v. 18.* facit mentionem. Hæc lingua Chananæa, ex sententia multorum Judæorum & Christianorum, non planè fuit distincta à lingua Hebræa. Quidam putant quod lingua Hebræa vocetur Chananæa : tum quia Judæi, loquentes sermone Hebræo, terram Chanaan inhabitabant; tum etiam quia lingua Chanaan linguae Hebrææ valde erat affinis. Nos existimamus primam rationem esse veram, scil. quod lingua Hebræa vocetur Chananæa, quia Judæi loquentes Hebraicè Chananæam inhabitabant. Ergo Jesaias per linguam Chananæam non vindetur intelligere linguam novam ab Hebraicâ diversam.

Quarta lingua est lingua Ægyptiaca, cuius fit mentio *Psal. 81. v. 6.* & *114. v. 1.* *Quum processisset contra terram Ægypti, ubi sermonem ignotum audiebam.* Per ignotum & peregrinum sermonem necessariò intelligitur lingua Ægyptiaca.

Quinta lingua est lingua Aschdodæa, cuius meminit Nehemias *capite 13. v. 24.* *Filiæ eorum partim loquebantur Aschdodice.*

Sexta lingua est lingua Persica, cuius nonnulla vocabula continentur in libro Estheræ: nam in illo describitur historia sub Persis gesta : ex. gr. פְּרִזָּה est vox Persica denotans fortis.

Septima & *Octava* linguae, scil. Græcæ & Romanæ fit mentio *Luc. 23. 38.* in titulo crucis.

Nonæ linguae meminit Lucas in *Actis cap. 14. v. 11.* ubi dicitur, quod turba sustulerit vocem, & Lycaonicè loquuta fuerit.

Reliquæ linguae, quarum mentio fit in S. Scriptura, scil. Parthorum, Medorum, Elamytarum, Cappadociæ, Ponti, Asiæ, Phrygiæ, Pamphiliae, Libyæ, Cyrenaicæ, Cretæ recensentur *Actorum cap. 2.* Hæ sunt viginti circiter linguae, quarum in sacris Literis obiter fit mentio: quæ ex illis linguis à primâ confusione natæ sint, non satis constat: saltet vero simile est suprà allegatas linguas, quæ nomen retinuerunt
à Prin.

à Principibus familiarum , originem habuisse ex confusione.

XV. Tertio queritur. Quo tempore confusio linguarum est facta?

Respondeo. Eodem tempore linguae sunt confusæ , quo homines sunt dispersi. Geneseos capite 10. v. 25. dicitur, quod *Heberonati fuerint duo filii, quorum uni nomen Phaleg: quia in diebus ejus divisa fuit terra.* Textus innuit temporibus Phalegi terram fuisse divisam. Per divisionem terræ etiam divisio linguarum intelligitur: hæc enim illius causa fuit. Temporibus igitur Phalegi linguarum confusio facta est.

XVI. Cum certum sit temporibus Phalegi confusionem esse factam , queritur : An ea sit facta circa mortem Phalegi ? An circa medium ejus ætatem ? An verò circa ejus nativitatem ?

Respondeo 1. Non est eadem omnium Doctorum sententia. Qui primam sententiam defendunt, scil. quod confusio sit facta circa mortem Phalegi , statuunt hanc confusionem esse factam circa annum trecentesimum & quadragesimum post diluvium. Nam Phaleg, natus anno centesimo primo post diluvium, uti Geneseos capite xi. dicitur, vixit ducentos & triginta novem annos. In hac sententia sunt plerique Hebræi; qui præterea statuunt Abrahamum fuisse 48 annorum, quando confusio à Deo introducta fuit.

2. Patroni secunda sententia adscribunt confusionem mediæ Phalegi ætati: sed non eodem modo. Cornelius à Lapide adscribit confusionem anno ætatis Phalegi septuagesimo , hoc est, post diluvium anno 171. Augustinus Torniellus refert confusionem ad annum Phalegi 140. hoc est, ad annum post diluvium 241.

3. Doctores tertiae sententiae statuunt confusionem esse factam circa nativitatem Phalegi , hoc est, circa annum post diluvium centesimum primum. Eo enim tempore natus est hic Phaleg, uti apparent ex Geneseos capite xi.

XVII. Hæc ultima sive tertia sententia videtur verosimillima propter has duas sequentes rationes. 1. Quia hic Phaleg nomen accepit ab hac divisione: ergo circa ejus nativitatem confusio videtur introducta. Nam infantibus, non vero viris circa medium ætatem , vel circa mortem, nomina imponuntur. Judæi adhuc hodie pueris octavo die, & puellis post sex à nativitate hebdomadas nomina imponere solent. Hic mos infantibus nomina imponendi apud plerasque gentes etiam usitatus est.

2. Si Phalego nomen impositum fuisset circa medium ejus ætatem,

tem, procul dubio S. Scriptura dedisset aliquam rationem, ob quam hoc nomen magis impositum fuisset Phalego, quam aliis tum temporis viventibus: sed nulla assignari potest ratio. Ideoque verosimilior est illa sententia, quæ statuit Phalego impositum esse nomen non circa medium ejus ætatem, sed circa nativitatem.

XVIII. Contra hanc sententiam tres *objectiones* possunt formari, quarum *prima* desumpta est à contraria Judæorum consuetudine; scil. quod non tantum nomina imponantur pueris circa nativitatem, sed etiam proiectioribus circa medium ætatem, imo etiam circa mortem. Ex. gr. Saul nomen accepit circa medium ætatem, cum in Regem eligeretur. Saul enim idem significat quod *postulatus*, *petitus*. Antequam Saul in Regem electus fuit, tali nomine non videtur insignitus. Sic etiam Apostolus Paulus, postquam factus esset Christianus, vocatus est Paulus, cum antea vocaretur Saul, *Actorum cap. 9. Saul Saul, quid me persequeris?*

Respondeo. Verum quidem est quod aliquando nomina imposta sunt hominibus, vel potius mutata circa medium ætatem: sed hoc factum est ob speciale rationem, quæ illos præcipue tangebat. Verum nulla potest assignari ratio, ob quam Phaleg hoc nomen magis accepisset, quam cæteri ipsius fratres. Sed Saul tali nomine fuit insignitus, quia Israëlitæ Regem petebant, per quam petitionem Saul ipsis concedebatur. Fuit etiam specialis ratio, ob quam gentium Apostolus loco Saulis postea vocatus fuit Paulus, quasi pusillus. Nam Paulus nomen suum secundum consuetudinem Iudæorum mutavit.

Judæi olim nonnunquam nomina sua mutarunt ob unam ex tribus sequentibus rationibus. 1. Ob morbos periculosos, qui corpora invaserant. Ægroti hâc mutatione nominis indicabant mutationem esse sequuturam vel ad vitam, vel ad mortem.

2. In signum mutationis vitæ anteactæ. Hâc mutatione indicabant se facere votum, quo testabantur & vovebant se unà cum nomine vitam anteactam in melius esse commutaturos, ita ut plane alii & novi homines viderentur. Ob hanc secundam rationem videtur Paulus mutasse nomen suum; quasi voluisse indicasse, Saul quidem persecutus est ecclesiam, non vero Paulus; jam sum aliis homo; jam non amplius ecclesiam Christi persequar. Per mutationem ergo nominis sui in memoriam revocabat turpitudinem & detestationem vitæ anteactæ, & simul quasi tacite pollicebatur se non amplius illam ecclesiam ita persecuturum esse.

3. Qui

3. Quidam Judæi mutabant nomina sua, ut irritum facerent decretum Divinum, quod Deus contra tales conceperat. Quatuor enim res ex sententia nonnullorum Judæorum rescindunt decretum judiciale Dei. *Primo* Eleemosyna. *Secondo* Precatio. *Tertio* Mutatio nominis, & *quartò* Mutatio operum sive conversio. Paulus ad hanc decreti divini annihilationem non respexit. Decretum enim Dei non potest irritum fieri. Sed Paulus intendit conversionem; quia voluit indicare se jam esse hominem alium, quem vitæ anteactæ poenitet.

Concedimus ergo, quod aliquando hominum nomina circa medium ætatem sint mutata, sed fuit semper specialis ratio, quæ illos in particulari tangebat, & non alios. Atqui potest assignari specialis ratio, ob quam Rex ille vocatus fuerit Saul; & quare Apostolus nomen suum mutaverit in Paulum. Verum in Phalego nulla potest assignari specialis ratio: nam divisio, undè ille nomen accepit, non tantum illum sed etiam alios fratres tangebat.

XIX. *Secunda* objectio etiam est desumpta à consuetudine Judæorum, scil. quod ipsi circa mortem imo post mortem infantibus suis nomina imponant. Nam Judæi solent, si infans ante octavum diem incircumcisus moriatur, talem supra sepulchrum circumcidere, non menque ei imponere, ut Deus illius infantis etiam esset memor, & erga eum misericordiam suam exerceret in mortuorum resurrectione.

Respondeo. Circa mortem vel post mortem imponuntur quidem nomina, sed tantum infantibus, nomen nondum habentibus. Ast si Phalegus nomen accepisset circa aut post mortem, tum non accepisset nomen suum, cum esset infans: nam erat annorum 239: cum moreretur. Deinde illud nomen non fuisset primum Phalegi nomen; cum infantium hoc sit primum nomen, quod post mortem accipiunt.

XX. *Tertia* objectio potest esse bimembris. 1. Impossibile est quod confusio linguarum facta sit circa nativitatem Phalegi, hoc est, anno 1757. post creatum mundum. Nam si tum temporis facta esset confusio, tum dicendum erit quod spatio annorum centum & unius (nam Phaleg natus est anno 101. post diluvium, qui incidit in annum Mundi 1757.) per illos octo homines, qui fuerunt in arca, mundus ita vehementer fuerit multiplicatus, ut tot fuerint gentium capita, & tot diversæ familiæ, quæ tot terras invadabant, tot nationes constituebant, & tot mundi plagas occupabant.

2. Adhuc augetur hoc dubium , cum attendimus ad brevitatem vitæ Patrum postdiluvianorum : nam Patres antediluviani duplo fere diutius vixerunt quam postdiluviani. Quidam ex antediluvianis ultra nongentos annos vixerunt , cum Patres postdiluviani tantum quadragesimos præter propter annos vixerint. Arphac ad primus post diluvium Patriarcha tantum vixit annos 433. Etiam alii Patres postdiluviani respectu Patrum antediluvianorum non diu vixerunt.

Respondeo. 1. Quidam hanc objectionem solvunt dicendo , quod plures homines in arca Noæ fuerint quam octo ; & quod in Textu tantum supputentur præcipui , quodque famuli , ancillæ , pueri & puellæ subintelligantur. Putant enim in arca non supputari eos , si cuti in curru non supputatur auriga. Si enim aliquis quærat , Quot homines fuerint in curru ? Respondebitur quatuor aut sex , omisso semper aurigâ : ideo idem , quia non numeratur , etiam non solvit vectigal. Idem observari solet in nuptiis & conviviis : si enim quis roget , quot fuerint convivæ nuptiales ? Respondebit aliis , quinquaginta aut sexaginta , aut plures vel pauciores , omissis ancillis & famulis , qui non numerantur , etiam si in nuptiis etiam edant & bibant. Idem putant nonnulli etiam dicendum esse de octo hominibus in Arca Noæ contentis. Narravit mihi nonnemo , qui audiverat Pastorem in publicâ concione hanc sententiam defendisse. Mihi tamen hæc sententia non videtur vérosimilis : nam in Textu dicitur , quod fuerint octo homines , qui contradistinguuntur cæteris hominibus , qui in diluvio perierunt.

2. Alii majori specie veritatis adscribunt hanc humani generis multiplicationem Dei benedictioni , quâ Deus humano generi affatim benedixit. Hanc benedictionem Deus hominibus pollicitus est , Gen. 9. 1. quando dixit : *Fœtificate , multiplicamini , & replete terram , & vers. 9. Abunde progignite in terra.* Simili benedictione Deus benedixit Israëlitis in Ægypto sub jugo Pharaonis habitantibus : ibi enim septuaginta circiter homines , qui cum Jacobo Patriarcha in Ægyptum descenderant , in aliquot centena hominum millia trecentis circiter annis excreverunt ; adeo ut Ægyptii decreverint Israëlitas variis modis opprimere , ne ab illis , utpote cum tempore futuris fortioribus , vincentur , & ex regno suo pellerentur. Unde videri est , quid Dei benedictio efficere possit.

3. Vita Patrum postdiluvianorum fuit quidem multo brevior vita Patrum

Patrum antediluvianorum ; sed Patres antediluviani multo serius etiam inceperunt generare quam Patres postdiluviani. Plerique enim Patres, post diluvium viventes, circa annum trigesimum circiter generabant, cum Patres, antediluvium viventes, demum circa annum centesimum ferè generare inceperint. Adamus cœpit generare anno 130. Seth anno 105. Sed Schelah, cum esset 30. & Heber cum esset 34. annorum, genuerunt.

XXI Concludimus ergo sententiam illam, quæ statuit linguarum confusione esse factam circa nativitatem Phalegi, hoc est, anno centesimo primo post diluvium, sive anno 1757. post creationem mundi, nullo modo esse absurdam, vel S. Scripturæ contrariam ; sed potius sacræ Scripturæ & sanæ rationi consentaneam. Nam nomina hominibus imponuntur non circa medium ætatem, vel circa mortem, sed circa nativitatem, & quidem sæpe ob oblatam aliquam occasionem. Ergo Phalego, qui sic denominatus est à divisione linguarum, nomen impositum est circa tempus nativitatis : quia illo tempore linguae confusæ sunt. Hæc dicta sufficient de linguarum confusione.

DISSE R T A T I O . V I G E S I M A ,

D E

Linguae Hebrææ post confusione conservatione, & ejusdem propagatione.

§. 1. Lingua Hebræa tempore confusione permanxit pura. 2. Lingua Hebræa est conservata in unica familia. 3. Quinque rationibus probatur quod ea in familia Heberi sit conservata. 4. Ratio datur quare ea potius sit conservata in familia Heberi, quam in aliis impiorum familiis. 5. Schem vocatur pater filiorum Heberi, & non pater aliorum filiorum. Nomen Hebrei est nomen patronymicum & nomen professionis,	6. Quod Schem non fuerit Melchisedek duabus rationibus probatur contra Judeos. 7. Lingua Hebræa fuit conservata in Mesopotamia, in Canaan, (cujus terra lingua Abramus facile propter vicinitatem potuit intelligere) in Ægypto, in deserto, iterum in Canaan (quod tribus rationibus probatur) & tandem in Babylonia. 8. Cum in Capt. Babyl. lingua Hebræa desierit esse vernacula, in ejus

eius locum successit pura lingua Chaldaea: deinde illa dialectus pura successu temporis impurior facta est.

9. *Lingua Chaldaica vocatur nomine generaliori Syriaca.*

10. *Lingua Hebreæ post captivitatem Babyloniam nunquam aliena cubi Iudeis iuit vernacula.*

11. *Vero simile est beatos in cœlo post ultimum judicium sermone articulato; et quidem Hebraico esse usuros.*

S E C T I O I .

Uperioribus duabus Dissertationibus egimus de confusione linguarum, & de earundem diversitate; sequitur nunc, ut porro investigemus, ubi & apud quos lingua Hebreæ in, & post confusionem fuerit conservata. De hac materia has sequentes quæstiones movebimus.

Primo queritur. An lingua Hebreæ tempore confusionis permanet in sua puritate?

Respondeo affirmando. Deus hanc linguam utpote sanctam servavit puram in illis, qui nec consilio nec auxilio structuram turris Babylonicae promoverunt. Illi enim non peccarunt in ædificatione illâ: & per consequens non videtur verosimile, quod Deus illos in linguâ puniverit.

II. Secundo queritur. Utrum lingua Hebreæ tempore confusionis sit conservata in populis & familiis pluribus; an vero tantummodo in unicâ familia?

Respondeo 1. Quidam statuunt linguam Hebream in multis familiis & locis, ut in tota Syria, Assyria, & in terra Canaan, ut & in posteris Chami incorruptam mansisse. Ab hac sententia non plane alienus est Scaliger, qui expresse in Epistolis suis ait linguam Hebream partim in Assyria, partim etiam in Canaan integrum mansisse. Et si in Canaan lingua Hebreæ etiam mansisset integra, tum etiam inter posteros Chami mansisset. Nam in divisione terræ posteris Chami concessa est Cananæa. Sed haec prima sententia videtur improbanda: nam Cham & familia ejus consenserunt in ædificationem Turris, propter quam Deus linguas confudit. Si ergo posteri Chami sint participes peccati, procul dubio etiam participes fuerunt confusionis linguarum: & propterea in posteris Chami lingua Hebreæ nullo modo videtur in puritate sua permanisse.

2. Alii putant non sine ratione eam sententiam esse verosimiliorrem, quæ statuit linguam Hebream in unicâ certâ familiâ,

non

non vero in pluribus familiis esse conservatam.

III. *Tertio queritur.* Si lingua Hebræa in unicâ familiâ sit conservata; Quænam illa familia fuit?

Respondeo Receptissima Doctorum tam Hebræorum quam Christianorum sententia est eam familiam fuisse Heberi familiam: inde enim lingua Hebræa nomen suum accepit. Hæc sententia his sequentibus rationibus probatur.

1. Quia hæc familia Heberi non consensit in impium Babyloniorum fabrorum consilium de ædificanda Turri. Patres enim illius familiæ fuerunt viri pii, Deum timentes, qui nullo modo videntur tam insanum & impium opus approbabesse. Qui verò non fuerunt participes peccati, etiam non videntur fuisse participes pœnæ, quam Deus specialiter ob illud peccatum inflixit.

2. Dispersio populorum per terras fuit sequuta linguarum confusione; verum Schemi familia, per Heberi lineam descendens, tempore confusionis non fuit dispersa more aliarum familiarum per terras, sed mansit tamdiu in suis sedibus, donec Abrahamus speciali vocatione inde vocatus fuit. Si ergo hæc familia non fuit passa dispersionem per terras, non videtur etiam passa linguarum confusionem.

3. Posteri Schemi & Heberi loquuti fuerunt Hebraicè; ergo in illa familia lingua Hebræa fuit conservata: nam non est verosimile posteros Schemi, per lineam Heberi descendentes, aliâ linguâ fuisse usos, quam quâ usi fuerunt patres ipsorum. Quod posteri Schemi Hebraicè loquuti fuerint, apparet tum ex nominibus Patriarcharum, Abrahami, Iсаaci, Jacobi, omniumque ipsius filiorum; tum etiam ex nominibus locorum, ut Zoar, Beerzebah &c. Hæc omnia nomina sunt purè Hebraica; & per consequens illi, qui hæc nomina imposuerunt, Hebraicè loquuti fuerunt. Sed illi fuerunt posteri Schemi per lineam Heberi descendentes: ergo lingua Hebraica videtur in familia illa conservata. Nam illi, qui multis seculis post ex illa familia descenderunt, loquuti fuerunt Hebraicè.

4. Lingua Hebræa magis videtur conservata in familia Heberi quam in aliis familiis: quia posteri Schemi, per lineam Heberi descendentes, semper in vera pietate permanferunt. E contra posteri patris Cham à Deo & vera religione disceperunt; & multo probabilius est linguam sanctam fuisse conservatam in illa familia, quæ veræ religionis & pietatis fuit conservatrix, quam in alia, quæ à Deo fuit maledi-

cta. Sic enim dicitur Geneseos Capite 9. v. 25. *Maledictus Canaan, benedictus fit Dominus Deus Schem.* Vide plura de hac materia in Dissert. 3. Cl. Buxtorfii. Hinc est, quod Hebræi meliores prærogativas tribuant posteris Schemi quam posteris aliorum filiorum Noachi. Statuunt enim, quum Deus inter septuaginta angelos per fortem distribueret septuaginta populos, (in tot enim populos homines omnes tempore confusionis linguarum esse distributos afferunt,) quod fors Dei ceciderit in familiam Abrahami, ex Heberi familia & linea descendenter; ita ut illa familia fuerit quasi peculium Dei, in qua, quum vera religio permanerit, etiam linguam sanctam permansisse probabile est.

5. Denique si lingua Hebræa etiam fuisset in aliis familiis conservata, quam in Heberi familia; ergo non solum vocata fuisset Hebræa ab Hebero, sed etiam aliis nominibus, desumptis ab aliis posteris filiorum Noachi, fuisset insignita: verum lingua hæc sancta nullis aliis nominibus posteriorum Noachi fuit denominata. Vocatur quidem lingua Canaan, sed hoc fit propterea, quia posteri Heberi, loquentes hanc linguam, terram Canaan inhabitarunt.

IV. *Quarto queritur.* Quare lingua Hebræa potius in Heberi familia, quam in aliorum filiorum Schemi familiis fuit conservata.

Respondeo. Deus voluit potius linguam suam conservare in familia, quæ sinceri cultus & veræ pietatis erat conservatrix, quam in aliis familiis, quæ alienos deos colebant. Verbum Dei lingua sancta conscribendum erat, & cultus Dei hæc lingua peragendus: & propterea illi, per quos ecclesia Dei erat propaganda, linguam sanctam callere debuerunt. Etiam ecclesia Dei fuit ordine propagata per Hebræos, scil. à Noacho per Schemum, per Heberum, per Pelegum, per Rehu, per Serug, per Nachorem, per Terachum, per Abrahamum, per Isaacum, per Jacobum &c. Hi omnes lingua Hebræa usum constanter retinuerunt, & Hebræi οὐδὲ ἔχοντες fuerunt vocati; cum cæteri posteri Schemi, etiamsi ab Hebero etiam descenderint, hoc nomine fuerint destinati. Vera ecclesia in cæteris Schemi posteris non fuit conservata. Hinc Schem Genes. 10. 21. vocatur *Pater omnium filiorum Heberi.*

V. *Quinto queritur.* Quare Schem non vocatur etiam pater aliorum suorum filiorum, quorum æque pater erat quam Heberi?

Respondet Abarbaniel, quod Schem vocetur tantum pater filiorum Heberi ob amorem, quo Heberum ejusque posteros præ omnibus aliis filiis prosequebatur: nam videbat Heberum esse justum coram facie sua,

sua, & filium sapientem, ex cuius lumbis descenderent, qui Deo adhærerent. Hinc posteri Heberi vocati sunt Hebræi; quod nomen non solum est Patronymicum & Gentile, sed etiam nomen professionis, fidei & doctrinæ. Lingua Hebreæ ergo in posteris Schemi per lineam five familiam Heberi fuit conservata.

VI. Hic Schem, pater Heberi, falsò ab Hebræis cum Melchisedech confunditur. Paraphrasis, quæ vulgo Jonathæ adscribitur, explicat in Genesi cap. 14. v. 18. Melchisedechum per בָּרְנַתְּ שֵׁם illæ est Schem filius Noachi. Etiam Paraphrasis Hierosolymitana, Midrash Agada, & Kabbalistæ idem statuunt. Quare? Quia putant non esse verosimile alienigenam Abrahamo benedixisse, eumque ab eo tanquam Sacerdotem ordinis superioris decimas exegisse.

Sed Judæorum sententiam, (quæ asserit Schemum esse eundem cum Melchisedecho) esse falsam probatur his duabus rationibus. 1. Melchisedech dicitur Hebr. 7. 3. Ἀπέτωρ, ἀμήτωρ, ἀγνεαλόγος, sine patre, sine matre, sine genealogia: hoc est, ipsius parentes non fuerunt noti, & ipsius genealogia latuit: dicitur enim versu 7. quod ejus generatio non annumeretur in eis. Verum Schemi parentes fuerunt noti, & Abrahamus fuit ex descendantibus Schemi: sed ad ejus genus non pertinuit Melchisedech; ergo Melchisedech non fuit Schem. 2. Melchisedech regnavit in terra Canaan, in qua Schem non videtur regnasse. Nam terra Canaan pertinuit ad sortem Chami.

VII. Sextò queritur. Cum lingua Hebreæ in posteris Heberi aliquandiu fuerit vernacula: queritur porro, Quando eadem vernacula esse desierit? Et ubi tamdiu fuerit conservata?

Respondeo 1. Lingua Hebreæ ab Hebero usque ad Abrahamum fuit propagata in Mesopotamia, quæ Hebræis vocatur סְרִירָם, Syria duorum fluviorum: quia sita fuit inter duos fluvios, Euphratem scil. & Chiddekel sive Tygrim.

Resp. 2. Abraham specialiter vocatus à Deo ex Mesopotamia in terram Canaan, secum hanc linguam in Canaan apportavit; & sic lingua Hebreæ in terra Canaan inter Abrahamum & ipsius amicos fuit vernacula.

Rogabit fortasse aliquis. Quomodo Abraham cum Cananæis, & illi iterum cum ipso loqui potuerint? Respondeo. Cananæi erant Syris propinqui; & propterea videtur verosimile eos fuisse usos linguâ, quæ non multum differebat à lingua tum temporis usitatâ in Meso-

potamiā: & si non magna fuerit differentia inter illas linguas, tum facilē alter alterius linguam potuit intelligere.

Resp. 3. Jacobus, quum ad Josephum proficeretur, linguam Hebræam secum in Ægyptum detulit, ibique linguam illam immutatam retinuit. Hoc passim testantur Rabbini; qui præterea ajunt Israëlitas propter meritum quarundam rerum ex Ægypto esse liberatos. Inter cæteras res, ob quas Israëlite illam liberationem à servitute Ægyptiaca meriti fuissent, etiam numeratur hæc, quod linguam suam sanctam in Ægypto non mutaverint.

Resp. 4. Israëlitæ omnes, liberati ex Ægypto, in deserto Hebraicè fuerunt loquuti; etiam hanc linguam per totum illud tempus, quo in deserto vixerunt, retinuerunt.

Resp. 5. Israëlitæ linguam Hebræam secum, expulsis Cananæis, attulerunt in Canaan; in qua omnes docti & indocti, viri & foeminae, principes & subditi, juvenes & senes Hebraicè fuerunt loquuti.

Quod Judæi in Canaan loquuti fuerint Hebraicè, primò patet passim in Veteri Test. ex variis nominibus locorum & personarum pure Hebraicis, ut ^{שְׁמֹן} ^{גִּלְגָּל} Gilgal, ^{נָוִי} Schemuel, ^{רַעֲבָן} Noomi, quæ, Ruth. 1. 20. vocata est ^{מָרָה} Mara, ^{בִּתְחִרְבָּרֶךְ} quia, dicit, Omnipotens me amaritum line affecit. Hæc omnia nomina sunt pure Hebraica: ergo illo tempore in illis locis Hebraicè fuerunt loquuti. Sunt quidem nonnulli, qui absque ullo fundamento statuunt Israëlitas in terra Canaan Chaldaicè fuisse loquutos: sed illi refutantur secundò ex Danielis capite 1. ubi dicitur, quod, postquam Nebucadnezar Judæos ex Canaan in Babyloniam abduxisset, jussérat eligere ex illis captivis quosdam juvenes, eosque docere linguam Chaldaeorum. Ergo Judæis, in terrâ Canaan habitantibus, lingua Chaldaica non fuit vernacula. Verum quidem est, quod nonnulli ex doctoribus etiam linguam Chaldaicam intellexerint; sed populus in terra Canaan Hebraicâ linguâ ut vernaculâ utebatur. Hoc tertio invictissime evincitur ex 2 Regum cap. 18. v. 26. ubi ministri Regis Hiskiæ dicebant Rabsaki: *Alloquere servos tuos Aramicè*, (Chaldaicè) *quia nos intelligimus*; *ne alloquitor nos Judaicè*, (Hebraicè) *audiente populo hoc*, *qui est super murum*. Colloquium hoc institutum est in Canaan annis circiter centum & viginti tribus ante captivitatem Babyloniam. Hinc ergo illucescit ipsâ luce diurna clarius populum in Cannan Hebraicè fuisse loquutum.

Resp. 6. Judæi, transportati ex terra Canaan in Babyloniam, adhuc

huc Hebraicè loquebantur ; sed quum aliquandiu ibi fuissent, lingua Hebræam oblivioni tradiderunt, & linguam illi terræ vernaculam, h. e. Chaldæam, didicerunt. Sic enim communiter fieri solet; homines præcipuè plebeji communiter addiscunt linguam usitatam in terra, in qua habitant. Hoc idem etiam accidit Judæis in Babylonie captivis : ibi enim lingua Hebrææ familiaris usus cessavit, & non amplius sub Veteri Test. unquam Judæis vernacula fuit. Nehemias in libro suo *cap. 13. v. 23. 24.* dicit se vidisse suo tempore Judæos, quorum filii Asdodicè loquebantur, & nesciebant loqui Judaicè, hoc est, Hebraicè : ergo lingua Hebraica tum temporis desit esse plebi Judaicæ vernacula. Vide plura apud Cl. Buxtorfum in Dissertatione tertia.

VIII. *Septimo queritur.* Quum lingua Hebraica in captivitate Babylonica desierit Judæis esse vernacula : Quæ igitur lingua in locum ejus successit? Vel quâ lingua Judæi in & post captivitatem Babyloniam tanquam vernaculâ fuerunt usi?

Respondeo. 1. In ipsa captivitate Babylonica didicerunt linguam in Babylonica vernaculam, hoc est, Chaldæam. Omnes enim Babylonii tam Principes quam subditi in Babylonie Chaldaicè loquuti fuerunt; & filii Judæorum, qui in captivitate nascebantur, facilime absque ullo labore à Chaldaeorum pueris linguam Chaldæam addiscebant. Sed procul dubio Patres, qui ex terra sancta abducti fuerant, adhuc in ipsa captivitate usque ad finem vitæ Hebraicè fuerunt loquuti. Idem etiam concedendum videtur de Sacerdotibus & Judicibus; uti videre est in libro Cosri, ubi dicitur, *quod cognitio Legis & lingue Hebreæ manserit in corde Sacerdotum & Judicium.*

2. Judæi fere omnes post liberationem ex captivitate Babylonica, in qua 70 annos habitaverant, & reducti in terram sanctam, Chaldaicè loquebantur, & quidem secundum dialectum puram, quâ Daniel in libro suo usus est. Sed cum aliquandiu in terra sancta habitassem, etiam linguam illam Chaldaicam parumper corruerunt. Sic enim ferè solet fieri in omnibus linguis : nam ea varias tractu temporis patiuntur mutationes, & quotidiè magis magisque à primæva puritate degenerant.

3. Sequentibus seculis post captivitatem Babyloniam, scil. stante Templo secundo usque ad confectionem Talmud, hoc est, usque ad quingentesimum fere annum post nativitatem Christi, imo adhuc

diu post illud tempus, Judæi Chaldaicè sed dialecto impuriori loquuti fuerunt ; & non tantum ita loquuti fuerunt, sed etiam libros suos tali linguâ & tali impurâ dialecto conscripserunt ; uti videre est in Thalmude Babylonico & Hierosolymitano , & in aliis libris circa illud tempus tali dialecto conscriptis. Præterea quo libri Chaldaici citius post captivitatem Babyloniam sunt conscripti, eo etiam elegantiori & puriori dialecto Chaldaica sunt exarati. Hoc verum esse appetet ex Paraphrasibus Chaldaicis Onkelosi & Jonathæ, quæ circa tempora Christi conscriptæ sunt ; quia populus linguam Hebræam non amplius intelligebat. Ante illud tempus, fortasse adhuc in ipsa Captivitate Babylonica, vel paulo post procul dubio Paraphrases quædam Chaldaicæ fuerunt conscriptæ ; sed illæ jam diu perierunt. Hæ Paraphrases, Onkelosi scil. & Jonathæ, puriori dialecto Chaldaica constant, quam Thalmud & alii libri Chaldaici, posterioribus temporibus conscripti. Noster Salvator, in cruce pendens, etiam partim Chaldaicè, sive Syriacè, loquutus est, cum exclamaret אָלֵךְ צָרָה שִׁבְקָתִין. *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquisti?* Ultimum verbum est Chaldaicum occurrens in Paraphrasi Chaïdaicâ Jonathæ *Psal. 22. 2.* In Tex- tu enim Hebræo habetur verbum Hebraicum עֲזֹבָתִי, *dereliquisti me,* quod in significatione cum voce illa Chaldaica sive Syriaca convenit.

IX. *Objicit* fortè nonnemo, quod Judei tempore Salvatoris propriè loquuti fuerint Syriacè, & non Chaldaicè : ergo falso dicitur, quod Salvator loquutus fuerit Chaldaicè.

Resp. Lingua Chaldaica & Syriaca non sunt diversæ linguae, sed tantummodo diversæ dialecti : ideoque qui loquitur Chaldaicè etiam Syriacè loqui dicitur. Daniel in libro suo *cap. 2. vers. 4.* dicit Chaldæos Regem alloquutos fuisse צְדַבְּדָרִים, *Syriacè*, cum propriè Chaldaicè loquuti fuerint. Lingua Chaldaica sæpiissime nomine generaliori vocatur Syriaca ; quia Syria comprehendebat Babyloniam , in qua propriè Chaldaicè loquebantur.

X. *Ottavò queritur.* An lingua Hebraica post captivitatem Babyloniam illo tempore alicubi fuerit vernacula ?

Respondeo negando. Lingua Hebræa, postquam semel ejus familiaris loquendi usus desistit, nullibi nec olim Hierosolymis , nec jam vel ulla tempore in Germania , Hispania, Portugallia, vel in ullis aliis locis amplius vernacula fuit. Inveniuntur quidem hodie multi inter Judæos, qui Hebraicè loquuntur; sed illa loqua ipsi non est ver-

nacula: nam Judæi, et si quidem citius, tamen eodem modo, quo Christiani, linguam Hebræam addiscunt. Judæorum pueri quinquenches ita ad scholas Hebraicas mittuntur ad descendam linguam Hebræam, quemadmodum Christianorum filii mittuntur ad scholas Teutonicas ad descendam linguam Teutonicam. Lingua igitur Hebræa non est vernacula Judæis hodiernis, nec illis, qui temporibus Christi & multis sequentibus seculis vixerunt, unquam fuit vernacula.

Quæ lingua igitur Judæis est vernacula? Illa lingua ipsi est vernacula, quæ est usitata in illis locis, in quibus habitant: ex. gr. Judæis Germanis in Germania habitantibus lingua Germanica est vernacula, Hispanis Hispanica, Belgis Belgica & sic deinceps.

Multi ex hodiernis Judæis linguam Hebræam nec intelligunt, nec loqui possunt; nihilominus, etiamsi multi ex iis linguam Hebræam non intelligent, tamen solent ut plurimum preces suas Hebraicè recitare: nam credunt talem vim & efficaciam illi linguae inesse, ut nihilominus, etiamsi ipsi preces suas intelligent vel non intelligent, putent Deo eas gratiores esse, quam si in nota aliquâ lingua recitarent.

Si quidam Judæi scripturam Hebraicam ne quidem legere possint, quales multi Amstelodami inter Hispanos & Germanos inveniuntur, illi solent preces suas quotidianas Hispanicè vel Germanicè in Synagogâ recitare.

Et quandoquidem lingua Hebræa desiit esse vernacula, ideo illa fortasse jam diu è memoria fuisset deleta, nisi extitissent Biblia Hebræa, quæ speciali providentia Divina hactenus fuerunt conservata.

Ex illis Bibliis quidam Rabbini ante aliquot sœcula Grammaticam conscriperunt, ut linguam Sanctam conservarent, & studium illud Hebraicum promoverent ac facilius redderent.

XI. *Nonò queritur.* An beati in futuro sœculo articulate loquentur & quidem Hebraicè?

Respondeo. Melius conjecturis ad has & similes questiones responderi potest, quam certis rationibus, petitis vel ex S. Scriptura, vel etiam ex rectâ ratione. Nam ipsa S. Scriptura nullibi ejus rei facit mentionem; nec rationes, quæ pro affirmativa sententia afferuntur, certò probant. Nihilominus nobis videtur maxime probabilis ea sententia, quæ statuit beatos post resurrectionem in futuro seculo articulate, & quidem Hebraicè esse loquuturos. Rationes probabiles, quibus sententiam nostram confirmamus, sunt hæ sequentes.

Primò. Beati in futuro sæculo videntur articulatè loquuturi. 1. Quia loqua pertinet ad perfectionem hominis, eaque etiam pertinuit in statu innocentia ad perfectionem Adami; sed è contra mutum esse dicit imperfectionem. Atqui in futuro sæculo summe beati & perfecti erimus; & per consequens non videtur illa perfectio beatis deneganda in futuro sæculo, quæ Adamo concessa fuit in statu innocentia.

2. Organa loquelæ inservientia, ut lingua, guttur &c. non videntur beatis frustra esse concedenda.

3. Beati Deum laudabunt, eique laudes cantabunt: sed illæ laudes non videntur posse commodiori modo fieri quam per externum sermonem. Nam non videtur verosimile, quod beati Deum laudatur sint motitando tantum caput, manus, pedes, aliaque membra; cum laudes proprie fiant ore.

4. Beati in cœlo aliis beatis procul dubio conceptus suos indicabunt: sed non est verosimile eos indicaturos esse conceptus suos digitis vel annuendo aut motitando caput, ut muti solent. Ergo videtur verosimile, quod beati articulato sermone aliis beatis conceptus suos in futuro sæculo sint revelaturi.

Secundo. Jam etiam probabimus rationibus probabilibus beatos in futuro sæculo post ultimum judicium loquuturos esse Hebraicè: nam 1. Si beati articulatè loquentur, quod jam quasi concedimus: ergo non utentur linguâ Græcâ, Latinâ, Germanicâ, Gallicâ, aliisve linguis natis in & post linguarum confusionem. Ratio est: quia omnes illæ linguæ natæ sunt ex peccato; & non videtur verosimile beatos in statu omnium perfectissimo usuros esse linguâ aliquâ, quæ nata est ex peccato; quum peccatum & omnia quæ communicationem habent cum peccato in beato sæculo sint annihilanda.

2. Si beati nullâ ex omnibus linguis, natis in & post confusionem ex peccato, utentur, ergo loquentur Hebraicè: nam illa lingua est omnium linguarum perfectissima, statui perfectissimo etiam optime conveniens; est lingua omnium prima, creata ab ipso Deo & Adamo instillata. Deus ipse hâc linguâ Adamum, cæterosque Viros sanctos & Prophetas sub Veteri foedere est alloquutus; sacrum suum verbum Veteris Testamenti hâc linguâ consignavit. Et sicuti hæc lingua fuit prima usitata in Paradyso terrestri, sic etiam videtur fore ultima in Paradyso cœlesti.

3. Assentientur huic sententiæ plærius Judæi & plurimi Chri-

stiani, quorum priores statuunt beatos non tantum in futuro sæculo Hebraicè esse loquuturos, sed etiam tempore adventus. Messiæ, quando liberantur à tyrannide Christianorum. Sed posteriores, scil. Christiani, qui Chiliastarum defendunt sententiam, statuunt Christianos mille annis ante ultimum adventum Messiæ Hebraicè esse loquuturos. Nos illis omissis, judicamus sententiam illam esse veram, vel saltem maxime probabilem, quæ statuit beatos in futuro sæculo articulato sermone & quidem Hebraico esse usuros. Sed cum erimus in cœlo, melius & certius de hac utrâque quæstione judicabimus.

DISSERTATIO VIGESIMA-PRIMA,

D E

Appellationibus, quibus *lingua prima* post confusione fuit insignita.

§. 1. <i>Lingua prima usque ad confusione non indiguit specialibus nominibus.</i> 2. <i>Nomina lingue prima post confusione fuerunt quinque.</i> 3. <i>Lingua prima in V. T. nunquam vocatur Hebreæ. In N. T. per linguam Hebream sapè intelligitur Syriaca.</i> 4. <i>Lingua prima vocatur Hebreæ ab Hebreis.</i> 5. <i>Nomen Hebrei, datum Abramō, postea diu in ejus posteris fuit continuatum.</i> 6. <i>Quadruplex etymologia nominis Hebrei vulgo assignatur.</i> 7. <i>Prima Hebreum male derivat ab Abramō.</i> 8. <i>Secunda itidem male à עבר transivit: quia Abram transiit Eupratem, vel Jordanem, vel Tigrem, quod rationibus probatur.</i>	9. <i>Nomen עבר Hebrei remotè derivatur à עבר transivit, sed non immediate.</i> 10. <i>Tertia sententia etiam non satis convenienter Hebreum deducit à עבר trans.</i> 11. <i>Quarta denique sententia verè statuit Hebraum denominari à עבר Hebero, filio Schemi.</i> 12. <i>Non sequitur: si Hebreus descendat ab Hebero, ergo omnes posteri sic denominarentur: nam Hebreus etiam denotabat talem, qui religionem Heberi profitebatur.</i> 13. <i>Judeus derivatur à יהודה, filio Jacobi.</i> 14. <i>Nomen Judei innotuit post deportationem decem tribuum. Nam omnes posteri Jacobi vocantur Judæi.</i> 15. <i>Objectio desumpta ex 2. Reg.</i>

16. 6. solvitur.
16. Non certo constat quando lingua Hebræa primum vocata sit iudaica.
17. Judæus denotat & generationem naturalem & professionem religionis iudaice.
18. Lingua Hebræa vocatur Cananæa: quia Hebræi Canaan inhabitarunt.
19. Explicatur Labium Canaan, cuius Jesaias meminit:
20. Lingua Hebræa vocatur Sancta non propter auctorem sanctum, vel propter formam internam, vel propter populum aut terram san-
21. Etiam, vel propter defectum vocalium obsecnorum, sed propter materiam Veteris Test. sanctam.
22. Lingua Hebræa videtur in vel paulo post captivitatem Babyloniam, ut distingueretur a Chaldaica, vocata lingua Sancta.
23. Lingua Hebræa vocatur labium purum.
24. Quod Zeph. 3. 9. non denotat puram professionem verae religionis, sed ipsam linguam Hebræam.
25. Lingua Hebræa nominatur pura propter eloquia Dei pura.

S E C T I O I.

Inqua prima per septendecim saecula usque ad confusio-
nem linguarum non videtur fuisse specialibus quibusdam
titulis insignita: quia usque ad illud tempus sola & uni-
ca in mundo fuit. Etiam scimus nomina vulgo rebus im-
poni distinctionis ergo. Sed cum haec lingua diu sola
fuerit in mundo, non indiguit specialibus nominibus, quibus ab aliis
linguis distingueretur. Verum postquam linguarum confusio in mun-
dum introducta fuisset, necesse fuit linguam primam aliquo nomine
sive quibusdam nominibus insignire, ut haec ab aliis linguis, quæ
variae post confusionem fuerunt, distingueretur.

II. Nomina illa, quibus lingua prima post confusionem fuit insi-
gnita, sunt quinque; suntque desumpta vel ab *hominibus*, in quibus
haec lingua fuit conservata, & sic fuit vocata Hebræa: quia fuit con-
servata in Hebræis; vel à *Tribu*, in qua post dispersionem tribuum
permansit, & sic fuit *Judea* nominata; vel à *terra*, in qua fuit usita-
ta, & sic appellata fuit *Cananea*; denique duo reliqua nomina sunt de-
sumpta à *dignitate* & *puritate*, atque sic fuit vocata lingua *Sancta* &
Pura. De singulis ordine differemus.

I. De Appellatione Hebræa.

III. Primum nomen, desumptum ab hominibus, in quibus lingua prima fuit conservata, est, quo vocatur lingua *Hebreæ*. In Veteri T. nullibi lingua prima vocatur *Hebreæ*, etiamsi *Hebræi* creberrima ibidem mentio fiat. Verum in Novo Test. Apostoli saepissime lingue Hebrææ meminerunt. Paulus ait *Actœr.* 26. 14. se audivisse vocem, quæ loquebatur την Ἑβραιδινὴν λεγέντων *Hebraicā dialectū sive linguā*, Saul Saul, quid me persequeris? Sicetiam *Actœr.* 21. 40. Paulus dicitur *loquuntus linguā Hebreā*; & ejusdem libri capite 22. v. 2. habetur, quod Judæi audiverint Paulum *Hebreæ lingua* ipsos *alloqui*. Etiam in Euangeliō Johannis cap. 19. v. 13. locus Lithostrotos dicitur vocari Εβραιστὶ *Hebraicē Gabbatha*. Attamen certum est vocem *Hebraicam*, utpote vocem generalem, in Novo Test. ambiguam esse: saepissime enim per eam denotatur lingua Syriaca, quæ Judæis tempore Christi fuit vernacula. Lingua Syriaca saepè vocatur lingua *Hebraica*; quia illa non tam est nova lingua quam quidem linguae Hebrææ diversa dialectus.

IV. Unde, quæso, hæc prima lingua vocatur *Hebreæ*? *Resp.* Ab Hebræis qui hac lingua utebantur.

De hoc nomine Hebræo hæc duæ quæstiones moveri possunt.

V. *Primù queritur.* Quis primus Hebræi nomine fuit insignitus?
Respondeo. Primus omnium nomine Hebræi fuit vocatus Abrahamus, *Genes.* 14. 13. *Venit profugus, & indicavit לְאַבְרָהָם תְּעַבֵּד* ABRAHAMO HEBRÆO.

Hoc nomen posteri Abrahami & posteri cæterorum Patriarcharum diu retinuerunt. Josephus *Genes.* 39. 14. vocatur *servus Hebreus*. Posteri Jacobi in Ægypto habitantes vocantur *Exod.* 1. 15. *Hebrei*. Et in *Sam.* 4. 6. fit mentio vociferationis, quæ fiebat in castris *Hebreorum*; etiam Jonas *cap.* 1. v. 9. dicebat *Hebreus sum*. In Novo Test. Apostolus Paulus scripsit Epistolam ad Hebræos. Ex his omnibus apparet nomen *Hebrei* à temporibus Abrahami fuisse usitatum. Sed qui antiquitus vocabantur Hebræi, hodie plerumque *Judæi* nominantur.

VI. *Secundo queritur.* Unde hoc nomen Hebræi derivatur?

Respondeo. Quatuor occurruunt sententiæ circa Etymologiam nominis *Hebrei*.

VII. *Prima* sententia statuit Hebræos derivari ab *Abramo*; quia Abramus.

Abramus *Genes.* 14. 13. primus vocatur Hebræus : sic Hebræi dicti essent quasi *Abrahi*. Hanc sententiam olim defenderunt Ambrosius & Augustinus, quorum posterior tamen hanc sententiam revocavit in libro *Retractionum* Capite 16.

Sed hæc sententia est absurdâ propter has sequentes rationes.

1. Quia in ipsa prima lingua sanctæ principia impingit. אַבְרָם Abram enim incipit ab *Aleph*, estque vox composita ex אֵבֶן patre & רֵם excelsô : sed אַבְרָהָם *Hebreus* in principio habet Hajin literam radicalem, estque vox simplex.

2. Hebræus non potest derivari ab *Abram*; quia tum Abram, qui primus est vocatus Hebræus, à se ipso suisset denominatus. Sed nihil à se ipso denominatur : non enim dicimus *Jonas Jonæus*, *Moës Moëseus*, &c.

VIII. Secunda sententia defendit Hebræos derivari à verbo עִירָנָה, *transfisi* : & sic Abram vocatus esset עִירָן, hoc est, *transitor*, quia trajecis- set fluvium aliquem ; sed in fluvio illo assignando non conveniunt.

1. Nonnulli putant Abramum vocatum esse à Cananæis עִירָן *Transfitem* ; quia, quum ille *Jos.* 24. speciali vocatione à Deo ex Mesopotamia in terram Canaan vocabatur, trajicere debebat fluvium *Euphratem*.

2. Alii è contra Hebræos nominatos volunt *Transitores*, non à transitu Euphratis, sed à transitu *Jordanis* fluvii; & sic Chaldæi Cananæos vocassent Hebræos sive transitores : quia cum Cananæi se separarent à Chaldæis, & in Canaan migrarent, *Jordanem* transibant.

3. Denique nonnulli, rejectis his duobus fluviiis, tertium excogitarunt, scil. *Tigrim*, à cuius transitu Hebræos dictos volunt; quia Arphac sad filius Schem cum aliis fluvium *Tigrim* versus Occidentem transivit.

Primi auctores hujus sententiæ videntur esse Lxx Interpretes : nam illi vocem עִירָן *Hebrai*, *Genes.* 14. 13. transtulerunt per περιτίχην *transitorem*. Sed hæc sententia etiam rejicitur propter has sequentes rationes.

1. Quia nomina populorum in *Jod* desinentia sunt Patronymica vel Gentilia, ut יְהוּדִי *Judæus*, עַמְלָקִי *Amalekita*: ergo nomen *Hebrei* non est desumptum à transitu alicujus fluvii. Nam nomen desumptum ab actione aliqua non est Patronymicum aut Gentile. Præterea si עִירָן à transitu fluvii derivaretur, tum non haberet hanc formam,

formam, sed Abram potius vocatus fuisset עַבְרִי in Participio, vel עַבְרִי transiens.

2. Quia nullo modo videtur verosimile populum tam sanctum, & ita semper in Veteri Test. à Deo dilectum, nomen accepisse à transitu alicujus fluvii: nam transitus alicujus fluvii non est res tanti momenti, ut inde tota illa gens tam longo tempore denominaretur.

3. Populus Hebræus etiam videtur vocatus à patre suo secundum morem aliorum populorum, in Veteri Test. memoratorum, qui denominati sunt à patribus suis: ex. gr. Ammonitæ denominantur ab Ammon, Moabitæ à Moab, &c.

4. Est etiam contra morem aliarum linguarum, in quibus nomina populorum nunquam desumuntur ab actione quadam transitoria, sed semper à Patribus, vel à terra quam inhabitant: ex. gr. Galli, Angli, Hispani, Germani aliquie sic denominantur, quia ex Gallia, Anglia, Hispania, vel ex Germania sunt oriundi. Similiter etiam in lingua Hebræa אֶגְύpto nomen habet à terra Αἴγυπτοι. Ex his concludimus nomen Hebræi non derivari à עַבְרִי transivit.

IX. Objicit fortè nonnemo, quod nomen Hebræi videatur derivari à verbo עַבְרִי transivit: quia in omnibus Lexicis Hebraicis, etiam in Lexico Buxtorfii nomen עַבְרִי Hebrei collocatur sub עַבְרִי tanquam Radice sua.

Respondeo. Verum quidem est nomen עַבְרִי Hebrei derivari à Radice עַבְרִי transivit, sed remotè, non proximè. Hic verò movetur quæstio, unde nomen עַבְרִי Hebrei proxime & immediate derivetur? Nos negamus proximè derivari à עַבְרִי transivit.

X. Tertia sententia deducit nomen Hebrei à עַבְרִי trans, per compendium pro עַבְרִי transfluvium, hoc est, transfluialis: quia Jos. 24.3. dicitur: Et accepi patrem vestrum Abrahamum מֵעַבְרֵה הַנָּהָר è TRANS FLUVIUM. Abrahamus ergo hoc nomen accepisset à terra, in qua natus aut educatus fuit, aut in qua diu habitavit. Hæc terra sita fuit in Mesopotamia trans fluvium; & Abraham, postquam cum suis ex Mesopotamia, sita trans fluvium Euphratem respectu terræ Canaan, migrasset in Cananæam, vocatus fuisset עַבְרִי, (concisè pro nomine desumpto à terra nativitatis. Hæc etymologia majorem speciem veritatis habet quād ulla ex præcedentibus: nam non est præter morem populum nominari à terra, in qua natus vel educatus est. Deinde tales etymologiæ etiam sunt frequentes in aliis linguis;

sic quidam denominantur Transmarini, Transalpini, Transylvani, &c.

Attamen nec hæc sententia nobis plane arridet propter sequentes rationes.

1. Quia nullibi in S. Scriptura עָבֵר הַנָּהָר sumitur pro עָבֵר non videtur idem esse, qui Transfluvialis. Si unicum exemplum posset produci, in quo עָבֵר הַנָּהָר fumeretur pro עָבֵר, tum sententia hæc haberet majorem speciem veritatis: atqui nullum tale exemplum potest in medium proferri.

2. Moses nullibi Abrahæ patriam vocavit עָבֵר הַנָּהָר *trans fluvium*. Dicitur quidem *Jos.* 24. quod patres Abrahæ habitaverint עָבֵר *trans fluvium*, & quod Deus Abrahamum inde vocaverit; attamen illa terra, vocata אֶרְם בְּנֵי־וָיִתְהָר *Syria inter amnis* sive *Mesopotamia*, nunquam à Mose nominatur עָבֵר הַנָּהָר: ergo Abrahamus inde non videtur nominatus.

3. Si nomen *Hebrei* desumptum esset à terra, ergo omnibus filiis Heberi conveniret: quia omnes ex regionibus, trans fluvium Euphratem sitis, nati sunt. Sed nullibi legimus quod ullis hoc nomen, etiam si etiam trans fluvium habitaverint, sit datum præter quosdam, qui ex Abrahæ lineâ descenderunt, ejusque fidem & professionem sequuti sunt. Ergo nomen *Hebrei* videtur respicere populum & non terram. Hoc confirmat Jonas, quum rogantibus, ex quonam populo esset, respondit *cap. I. v. 9. Hebreis sum.*

XI. His tribus superioribus sententiis rejectis superest *quarta*, statuens nomen *Hebrei* derivari ab עָבֵר *Heber* filio Schemi, cuius mentionem fit *Genes. 10. 21. ubi Schem* vocatur *pater omnium filiorum Heber*. Nomen igitur *Hebrei* secundum hanc quartam sententiam est nomen *Patronymicum* deductum à patre *Heber*. Hæc ultima & quarta sententia à nobis etiam approbatur propter has sequentes rationes.

1. Quia tales locutiones sunt frequentes in sacris Literis: ex. gr. Ut per filios *Israïl* intelliguntur *Israëlitæ*, & per filios *Jude* *Judæi*, sic etiam per filios *Heber* denotantur *Hebrei*.

2. *Num. 24. 24.* Posteri *Heber* nomine primi patris *Heber* nominantur, mutato nomine proprio in *Patronymicum*. Textus sic ait: *Et affligerent Assur, & affligerent Heber*. Sicuti hic per *Assur* intelliguntur filii *Assur*, hoc est, *Affyrii*, sic etiam per *Heber* denotari debent filii *Heber*, hoc est, *Hebrei*. Ergo nomen *Hebrei* derivatur ab *Heber*. Hanc explica-

plicationem etiam confirmat versio Græca, quæ vulgo vocatur Lxx Interpretum: illa enim explicat vocem *Heber* per Ἐβραῖος *Hebreos*. Etiam Paraphrasis, quæ Jonathæ adscribitur, exponit vocem *Heber* per *filios Heberi*.

3. Nomen *Hebrei* non est desumptum à *Terra*, uti jam probavimus; nec etiam ab *Urbe* quadam: ergo derivatur ab Auctore sive primo patre. Ratio est: quia nomina H̄ebr̄ica Gentilia & Patronymica in *Jod* desinentia à nullis aliis desumuntur, quām ab his supradictis. Ergo remotis illis antecedentibus causis appellationum necessariò sequitur nomen *Hebr̄ai* desumptum esse ab auctore.

XII. *Objicere posset aliquis*: Si *Hebr̄ai* deriventur ab *Hebero*, filio *Schemi*, ergo omnes posteri, scil. filii *Keturæ*, filii *Esau*, aliquique etiam vocati fuissent *Hebr̄ai*: sed falsum est consequens: nam nullibi legimus filios *Esau*; filios *Keturæ*, aliosque fuisse vocatos *Hebr̄aos*.

Respondeo. Si nomen *Hebr̄ai* tantum esset nomen gentile, denotans tantummodo descensum & generationem naturalem, tum argumentum procederet: sed jam non procedit: quia hoc nomen postea etiam & quidem præcipue, transivit in nomen professionis & religionis; atque illi solummodo *Hebr̄ai* vocati sunt, qui linguam, doctrinam, religionem & pietatem *Heberi* retinuerunt. Ex. gr. *Jonas* interrogatus de quonam populo esset, respondit *Hebraussum*, & immediate, majoris explicationis ergo, addit, *JEHOVAM Deum cœlorum imo*. Hinc est, quod *Ægyptii* noluerint edere cum *Hebr̄ais*: non quia ex Mesopotamia vel simpliciter ab *Hebero* descenderant, sed quia diversam religionem profitebantur. Nam *Hebr̄ai* jumenta illa, quæ *Ægyptii* venerabantur, comedebant. Nomen igitur *Hebr̄ai* non tam denotat generationem naturalem, quām quidem eandem professionem & veram religionem, quam *Heber* professus fuit.

Ex his omnibus appetet nomen *Hebr̄æ* linguae derivari ab *Hebero*; & quidem eum in finem, quia illa lingua tempore confusione in ipsius familia fuit conservata. Atque hæc dicta sufficiant de prima linguae primæ appellatione. Qui plura cupit, adeat Dissertationem tertiam Buxtorfi, in qua multis testimoniorum Judæorum & Christianorum hanc sententiam confirmatam videbit.

II. De Appellatione Judaica.

XIII. Alterum primæ linguae nomen est, quo יְהוּדָה *Judea* sive *Judaica* vocatur. De hoc nomine hæ sequentes quæstiones moveri possunt.

Primò queritur. Unde יְהוּדָה *Judea* derivatur?

Respondeo. *Judea* descendit à *Judais*, & *Judei* à *Juda* quarto filio Jacobi Patriarchæ, & *Juda* à verbo Hiphil חֲדֹה confessus est, laudavit, quasi *Juda* esset celebrationis filius: quia mater à partu Deum celebravit; quæ propterea etiam hujus nominis rationem dat. Gen. 29. 35. Et dixit Lea לֵא CELEBRABO hāc vice JEHOVAM, idcirco vocari ejus nomen *Jehudam*. Quod *Judæi* deriventur à יְהוּדָה *Juda*, etiam appareat ex Psal. 76. 2. Notus est in *Jehudah* Deus: in *Israël* magnum nomen ejus. Hic per יְהוּדָה nomen proprium intelliguntur *Judæi* sive posteri *Judæi*.

XIV. Secundo queritur. Quando nomen *Judaorum* incepit innotescere?

Respondeo. 1. Nomen *Judaorum* plane fuit ignotum ad illud usque tempus, quo posteri Jacobi fuerunt in regimine & religione conjuncti.

2. Quum tempore Rehabeami, filii Salomonis, decem tribus ab ipso discederent, & duæ tantum tribus, scil. *Judæi* & *Benjamin*, ipsi adhærerent, non tamen legimus eo tempore posteros Jacobi vocatos fuisse *Judeos*: sed decem abscessæ tribus nominabantur בֵּית יְהוּדָה domus *Israël*, & duæ tribus domui Davidis adhærentes, vocabantur בֵּית יְהוּדָה domus *Jehuda*.

3. Postquam decem tribus à Salmanesare Assyriorum Rege in Assyriam & Medianam transportatae fuerunt, posteri Jacobi, ex *Iuda* descendentes, primò vocati sunt *Judei*.

Deinde quoniam tribus Benjamin unum cum tribu *Iudæi* regnum faciebat, ideo etiam Benjamitæ nomine *Judaorum* fuerunt insigniti. Hoc verum esse probatur ex Esth. 2. 5. ubi Mordechai vocatur אַשְׁר יְהוּדִי, qui tamen fuit ex tribu Benjamin: nam additur איש כָּנִים, qui est, Benjamita.

Denique omnes posteri Jacobi, ex omnibus tribubus descendentes, postea vocati fuerunt generali nomine *Judei*. Hanc consuetudinem Paraphrastæ Chaldæi ut plurimum observarunt: nam illi nomen *Hebrei* fere semper, præterquam in libro Geneseos, transtulerunt per *Judeum*:

deum: exemplum ejus occurrit *Jon.* 1.9. ubi verba *Hebreus sum*, Paraphrastes transfert per יְהוָה אֲנָשִׁים *Jehudeus sum*. Similiter per Hebreos in Veteri Test. denotantur omnes posteri Jacobi. Etiam hoc tempore omnes posteri Patriarchæ Jacobi generali nomine vocantur *Judæi*. Post deportationem ergo decem tribuum nomen *Judæi* deum innotuit.

XV. Contra hæc forte *objiciet* aliquis verba 2*Reg.* cap. 16. v. 6. occurrentia, ubi S. Textus Judæorum meminit, quando dicit: *Rezin expulit Judæos*; cum demum in capite sequenti fiat mentio deportationis factæ per Regem Assyriorum: ergo ante illam deportationem nomen *Judæi* fuit notum.

Respondeo. Hic est anticipatio, quæ sæpiissime in S. Scriptura usurpatur. Deinde liber ille Regum post transportationem decem tribuum conscriptus est, quando posteri Jacobi modo vocabantur *Judæi*. Etiam Textus dicit, quod Rezin expulerit eos, qui tum, cum liber conscriberetur, vocabantur *Judæi*. Hanc sententiam confirmat Elias Levita in *Thisbi* in voce יְהוּדָה, ubi dicit: לא נִקְרָא בְּפֶקַרְא שֵׁמָה יְהוּדָה בְּקַרְבָּן גָּלוּת עֲשָׂרָה תְּשָׁבָטִים Non invenitur in Bibliis, quod Hebræi vocantur *Judæi*, nisi ab eo tempore, quo decem tribus abductæ fuerunt in captivitatem.

XVI. Jam satis innotescit, quando Hebræi vocati sunt *Judæi*. Jam porro queritur: An eodem illo tempore etiam lingua Hebræa vocata fuerit *Judaica*?

Respondeo. Hoc non adeo clarum est. Saltem 2*Reg.* 18. 26. & *Fef.* 36. 11. fit mentio linguae יְהוּדִית *Judaica*, quando Hiskiæ ministri dicebant Rabsaki: ne alloquitor nos *Judaicè*, id est, Hebraicè. Hoc colloquium dicitur institutum annis 123. ante captivitatem Babyloniam: ergo ad minimum illo tempore lingua Hebræa vocata fuit *Judaica*.

XVII. *Tertiò queritur*. Utrum nomen *Judæi* sit tantummodo nomen generationis naturalis; an vero etiam professionis?

Respondeo. Aff. post. Nam si nomen *Judæi* tantummodo denotaret generationem naturalem, tum nemo posset fieri *Judæus*: sed in libro Estheræ cap. 8. v. 17. legimus, quod בְּנֵי יְהוּדָה מִתִּינְכִּס *Multi ex populis terræ facti sunt Judæi*. Atqui illi non sunt facti *Judæi* per generationem. Quare ergo dicuntur facti *Iudæi*? Quia fidem Iudeorum professi fuerunt. Paraphrastes exponit hoc verbum *Judæi sancti sunt per מִתִּינְכִּס profelyti facti sunt*. Ex his mani-

festum est, quod nomen *Judei*, præter generationem naturalem, etiam significet professionem religionis Judaicæ.

III. De Appellatione Cananæa.

XVIII. Tertium nomen primæ linguæ est, quod *Cananæa* nominatur. Ejus appellationis fit mentio *Ies. 19. 18.* ubi Textus sacer ait: *Tempore illo erunt quinque civitates in terra Ægypti loquentes* בְּנֵי שָׁבֵת labium, id est, linguam *Canaan*.

Queritur. Quare hæc lingua prima vocatur lingua *Canaan*?

Respondeo 1. Non vocatur ideo lingua *Canaan*, quia Cananitæ sive posteri *Canaan* eâ fuerunt usi. Nam *Canaan* fuit maledictus, & cum aliis etiam auctor ædificationis molis *Babylonicae*: & propterea ipse & posteri ejus participes fuerunt confusionis linguarum. Per consequens, cum hic per linguam *Canaan* intelligatur lingua *Hebræa*, quâ Cananitæ non fuerunt usi: ergo hæc lingua, cuius *Jesaias* facit mentionem, non vocatur *Canaan*, quia Cananitæ eâ fuerunt usi. Nam incolæ *Canaan* aliam linguam, natam ex confusione, usurparunt.

2. Nullibi in S. Scriptura legimus, quod lingua *Cananæorum* tum vocata fuerit *Cananæa*, cum *Cananæi* adhuc terram *Canaan* posseiderent: sed postquam diu pulsæ fuerunt *Cananæi*; tum demum hæc lingua nomine *Canaan* fuit insignita.

3. Per linguam *Canaan* intelligitur ipsissima lingua *Hebræa*, quæ vocatur *Canaan*, quia *Judei*, expulsis *Cananæis*, terram *Canaan* inhabitabant; non vero quia *Cananæi* linguâ *Hebræa* fuerunt usi. Sunt nonnulli, qui statuunt linguam *Hebræam* etiam vocari *Cananæam*, quia *Hebrææ* valde fuit affinis; sed illam sententiam ut minus probabilem suprà refutavimus.

XIX. Sed *rogabit* nonniemo: An ergo *Jesaias* in loco prædicto prædicat *Ægyptios* tempore gratiæ loquuturos esse *Hebraicè*?

Respondeo. In Annotationibus versionis Belgicæ *labium Canaan*, cuius *Jesaias* facit mentionem, sic explicatur: *Ægyptii loquentur de verbo Dei quod linguâ Canaan, id est, Hebraâ conscriptum est.* Vatablus verò paulo aliter exponit: *Labio Canaan, quasi Scriptura diceret tempore gratiæ erit tantum commercii Judeis cum Ægyptiis; ut multæ urbes Ægypti sint loquunturæ sermone *Hebreo*.*

IV. De Appellatione Sancta.

XX. Sequitur nunc quartum nomen, quo lingua prima vocatur Lingua *Sancta*. Judæi hodierni vix ullo alio nomine linguam primam indigitant quam hoc nomine: Hebraicè enim eam vocant **שְׁמַרְתָּן יְהוָה**, *linguam sanctitatis*, vel **לְקֹדֶשׁ יְהוָה** vel **לְקֹדֶשׁ** *linguam sanctam*.

Primo queritur. Ob quam causam lingua prima à Judæis vocatur *lingua sancta*?

Respondeo. Auctores in assignandâ causâ, ob quam hæc lingua vocetur *Sancta*, non convenient.

1. Quidam ajunt, quod hæc lingua prima vocetur *Sancta*, quia Deus, qui est *Sanctus*, hujus linguae auctor est. Deus enim linguam Hebræam Adamo instillavit: & quia opus aliquando nomen accipit ab auctore, ideo putant hanc linguam vocari *sanctam*, quia Deus *santissimus* hanc linguam creavit.

Sed hæc sententia rejicitur. Nam sic omnia Dei opera possent vocari *sancta*, quia Deus omnium operum auctor est; & sic hoc epitheton *sanctitatis* soli linguae Hebrææ non competeret.

2. Alii rejectâ hæc sententiâ statuunt linguam primam etiam ab Auctore vocari *sanctam*; sed tum *Sanctam* explicant per incorruptibilem & æternam: quia sicuti Deus, qui est auctor hujus linguae, est æternus, sic etiam hæc lingua est æterna, & in æternum mansura.

Sed nec hæc sententia placet: quia tum potius lingua prima esset: *vocanda lingua æterna & incorruptibilis quam sancta*.

3. Sunt qui propter *formam internam* hanc linguam titulo *sanctitatis* coronant, scil. ob summam ejus perfectionem, quæ consistit in emphasi verborum, quâ verba exprimunt naturam & proprietatem rerum: ex. gr. **אֵva** nomen accepit ab effectu, quia fuit vivificantrix & mater omnium viventium.

Verum efficacia significationum dat huic linguae quidem excellētiā quandam, sed ea non acquirit ipsi titulum *sanctitatis*.

4. Non desunt, qui hanc linguam nominari *sanctam* volunt, quia populus Judaicus, utpote in Veteri Test. *Sanctus*, eâ linguâ usus fuit. Rationem hujus assertionis hanc dant, quia linguae særissimè nomen accipiunt à populo qui eâ utitur. Hoc apparet in Danielis Capite 1.
ubi

ubi mentio fit *lingue Chaldaeorum*, quæ sic vocabatur, quia Chaldaei eâ utebantur.

5. Alii hanc linguam sanctam nominari ajunt à *Terra sancta*, scil. à terrâ Israëlis, in quâ Israëlitæ usi fuerunt hâc linguâ: nam terra illa vocatur terra sancta, Ezech. 20.40. *In monte sanctitatis mea*: & Jes. 64.9. urbes terræ Israëlis vocantur *urbes sanctitatis*. Sic lingua Gallica nomen accepit à terra: nam vocatur *Gallica*, quia habitatores, habitantes in Gallia, eâ linguâ utuntur.

Sed hæc duæ sententiae, quæ vel à subiecto scil. populo, vel à terra hanc linguam vocari *sanctam* ajunt, non arrident: nam nec populus nec terra in se inhærentem habuerunt sanctitatem, à quâ hæc lingua vocari potuit *sanccta*. Præterea populus Judaicus fæpissime præcepta Dei graviter transgressus est; unde non videtur verosimile hoc epitheton *sanctitatis* huic linguæ propter populum concessum fuisse.

6. Nonnulli defendunt hanc linguam vocari *sanctam*, quia in hac lingua nulla occurrunt vocabula præcipie denotantia pudenda viri aut mulieris, vel etiam actum venereum; sed hæc omnia exprimuntur & circumscribuntur vocabulis tropicis & metaphoricis. Hanc sententiam defendit Maimonides.

Sed hæc sententia falsa est propter has duas rationes. *Primo*: quia in lingua Hebræa occurrunt tales voces, quæ auditu quodammodo sunt obscenæ: ex. gr. verbum *רָעַבְתִּי coire* significat propriissimè ipsum actum venereum; ac proinde Judæi pro eo utuntur verbo honestiori *רָעַבְתִּי cubuit*.

Secundo: Posito & non concesso, quod non dentur in lingua sancta talia vocabula, inde tamen hæc lingua non potuit vocari *sanccta*, sed potius vocanda fuisset *Castra & Verecunda*.

7. Denique quamplurimi inveniuntur auctores, qui ajunt hanc linguam à Veteribus *sanctam* fuisse vocatam, quia Vetus Testamentum, in quo sunt oracula & præcepta Dei sancta, hâc linguâ conscriptum est; & sic à materiâ Veteris Testamenti sanctâ hæc lingua vocata fuisset *sanccta*. Hæc sententia ultima maximè arridet; quam etiam videtur confirmare Apostolus tum in 2. Epistola ad Timotheum cap. 3. v. 15. ubi Idem Scripta Veteris T. vocat τὰ ἱερὰ γράμματα *sacras literas*, tum etiam in Epistola ad Romanos cap. 1. v. 2. ubi eadem appellat χρῆματα ἀγίας *scripturas sanctas*.

XXI. Ex his antecedentibus concludo: quod si auctores ad unam tantum-

tantummodo causam respexerint in dando titulo *sancitatis*, quod ad nullam aliam causam respexerint, quam ad hanc ultimam, quam lingua prima vocatur *sancta*, quia materia Veteris Test. est sancta. Sed fortasse primi auctores etiam ad alias ex præcedentibus causis resperxerunt. Ut ut sit, arbitror ultimam sententiam esse verosimiliorē. Nihilominus jam lingua prima propter alias causas etiam potest vocari *sancta*, scil. (uti ait doctissimus Buxtorfius in Dissertatione prima) „Quia immmediatè auctorem habet *Deum*, qui ipsa est *vtr. Sanctitas*, qui etiam eâ primò usus est in primo hominum alloquio, „uti visum: *Sancta* merito dicitur, quia *Lex Dei sancta*, *Oracula Dei sancta*, *Scriptura Prophetarum sancta*, &c. hæc linguae sunt conscripta; imo quia illa hodie nullibi amplius pura, quam in *Liberis Sacris* existit: *Sancta* merito dicitur, quia niveo pudore ubique verecunda, profana *sancte*, turpia castè & verecundè profert; & vocabulis obscenis, quæ à pudoris lege abeunt, vel destituta est, vel non s'ape utitur. *Sancta* est ob sumimam perfectionem, quam à perfectissimo auctore consecuta est, prout etiam alia hanc ob causam *Sancta* vel *Divina* appellare solemus. *Sancta* etiam vocari potest propter *Populum* olim *Sanctum*, cuius hæc lingua erat peculium; propter *Terram Sanctum*, in qua exercebatur; propter *Urbem Sanctam* & *Templo* *Sanctum*, ubi Sacra eâ lingue peragebantur.

XXII. Secundū queritur. Quando & ubi lingua prima vocata est lingua *sancta*.

Respondeo. Tempus hujus denominationis difficulter determinari: nam lingua prima nullibi in toto Veteri T. vocatur *sancta*; sed in Paraphrasi Hierosolymitana ad Geneseos Caput 11. v. 1. voces *שְׁמַרְתָּ* *שְׁמַרְתָּ* *שְׁמַרְתָּ* sermo unus explicantur per *שְׁמַרְתָּ* *שְׁמַרְתָּ* *שְׁמַרְתָּ* *linguam sanctam*. Etiam Paraphrasis Ionathæ eodem modo *sermonem unum* explicat: sed quando illæ Paraphrases sint compositæ, non adeo certum est. Etiam Salomon Jarchi, Aben Ezra, qui circa undecimum à nato Christo saeculum vixerunt, primam linguam vocant *sanctam*.

Communis Doctorum sententia est hoc epitheton *sancitatis* linguae primæ esse datum in ipsa captivitate Babylonica, vel paulo post eandem; & quidem eum in finem, ut linguam Hebræam à lingua Chaldaica, utpote profanam, & quam in captivitate Babylonica didicerant, distinguerent. Pentateuchus olim & adhuc hodie prælegitur, preces etiam lingue *sancta* recitantur: & propterea illa lingua in vel post

captivitatem Babyloniam videtur vocata *santā*, ut distingueretur à lingua Chaldæorum, quam Judæi in captivitate Babylonica didicabant. Quod Judæi à temporibus Ezrae Legem in publicis synagogis Hebraicè, etiamsi eandem in tali lingua non intelligerent, prælegerint, hoc testatur Maimonides in Pandectis Juris Hebræi de precibus & benedictione Sacerdotum cap. 12. §. 10. ubi præterea addit, quod lector publicus unum tantum versum ex Lege Hebraicâ legerit, & tum tam diu tacuerit, usque dum interpres eundem interpretatus fuisset; & quod tum iterum lector publicus alium versum tali modo legerit, & sic deinceps. Putamus linguam primam vocatam fuisse linguam *santam* ad distinguendum hanc linguam à lingua Chaldaica. Etiam nullo modo videtur verosimile, quod hæc lingua hoc epitheton sanctitatis acceperit ante captivitatem Babyloniam; quia nullibi S. Scriptura ejus tituli mentionem facit.

A captivitate igitur Babylonica usque ad hodiernum diem hæc lingua prima hoc titulo sanctitatis fuit insignita. Etiam Professores, qui hanc linguam docuerunt, vocati sunt *linguae sanctæ* Professores. Hunc titulum sanctitatis nemo ex Doctoribus tam Judæorum quam Christianorum linguae Hebrææ ademit; sed omnes Doctores tam antiqui quam recentes hanc linguam vocarunt *santam*, & procul omni dubio usque ad finem mundi eodem titulo denominabunt.

V. De Appellatione Pura.

XXIII. Quintum & ultimum epitheton linguae primæ est, quo nominatur lingua *Pura*. Nomen hoc perquam rarum est, imo fere inter Judæos obsoletum; attamen in S. Scriptura est usitatum, scil. Zeph. 3. 9. *Tum mutabo in populis ברוך בָּרוּךְ labium purum sive electum*, ut omnes invocent nomen JEHOVÆ, ut serviant ei humero uno. Explico *ברוך* per *purum* sive *electum*: quia Radix *ברר* utrumque significat, scil. purgare & eligere. Paraphrasis Jonathæ explicat vocem *ברורה* per *electum*, & Versio Belgica per *purum*.

XXIV. De hoc titulo queritur primo. Utrum per *labium purum* intelligatur peculiaris quædam lingua, & quidem Hebraica; an vero tantummodo pura professio veræ religionis.

Respondeo. Mihi verosimile videtur, quod hic intelligatur certa quædam lingua, & quidem Hebraica. Hanc sententiam confirmat Aben Ezra ad hunc locum, qui expressè in Commentariis suis שְׁבִירָה בְּרוּתָה

בַּרְזֵל labium purum exponit per שָׁוֹן הַקְּדָשָׁה linguam sanctam. Etiam David Kimchi allegat in Commentariis suis ex Aben Ezra hanc expositionem. Abarbanel in Commentariis super Prophetis posterioribus ad hunc locum pag. 272. etiam *labium purum* explicat per *linguam sanctam*. Etiam scimus in explicatione verborum non facile esse recendum à sententia Rabbinorum, nisi sufficiens ratio contrarium suadeat.

Deinde *labium purum*, cuius Zephaniæ capite tertio fit mentio, vocatur Jes. 19. 18. *labium Canaan*; & probavimus suprà per *labium Canaan* intelligi linguam Hebræam, & in Zephaniæ loco per *labium purum* intelligitur lingua Canaan: nam eadem est utrobique prophetia. Ergo per *labium purum* intelligitur lingua Hebræa. Zephaniæ tamen in dicto loco non vult, quod gentes tempore Novi Test. loquuntur & sint *labium purum* sive *Hebraicum*. Nam verba Textus sic videntur explicanda: *Reddam in populis labium purum*, hoc est, ego faciam eos loci verba Dei, quæ linguâ purâ, hoc est, Hebræa descripta sunt.

XXV. Secundo queritur. Quare lingua prima vocatur *labium purum*?

Respondeo. Quia eloquia Dei sunt pura: sic ait Psalmista Psal. 19. 9. *Præceptum Dei est בְּרִית purum*.

Atque hæc hoc tempore dicta sufficient de quinque nominibus, quibus lingua prima insignitur.

DISSERTATIO VIGESIMA-SECUNDA,
QUÆ EST
DE MASORA.
PARS PRIMA.

§. 1. Hic datur plenior explicatio <i>Masore</i> , quam in <i>Fona</i> illustrata.	6. <i>Masoretha</i> in genere versatim circa totum <i>Vetus Test.</i> & in specie circa octo partes <i>Veteris Testamenti</i> .
2. <i>Masora</i> tribus modis <i>Hebraice</i> scribitur.	7. Primo circa literas majores, minores, suspensas, inversas, irregulares, medias librorum, finales, non finales, & circa numerum literarum cuiusque libri & sectionis.
3. Descendit à יְהֹוָה tradidit, cuius correlatum est נָגֵל accepit.	8. Secun-
4. Ea definitur. <i>Auctores</i> ejus vocantur <i>Masoretha</i> .	
5. Docetur ubinam habeatur <i>Masora</i> . Ea magna ex parte perit.	

- RETTATIO XXII.
8. Secundò *Masoretha* crīsīn suām circa vocales, vocib⁹ jam adscriptas, instituerunt.
  9. Tertiò etiam circa accentus.
  10. Quartò *Masoretha* considerarunt voces plenas, defectivas; earum situm, locum & significatiōnem; etiam eas de quarum Syn-taxi & structura quis dubitare posset; etiam multas voces simpli-ces & quindecim voces, punc̄tis superne coronatas numerarunt.
  11. Ipsi auctores librorum non adscriperunt quindecim vocibus superna puncta.
  12. Illa puncta sunt adscripta ante confectum Talmud.
  13. Quintò. *Masoretha* numerarunt versus singulorum librorum, Sectionum legalium, medios versus, & multorum librorum si-
  - mul; etiam varias affectiones versuum considerarunt; denique 27 versus annotarunt, in quo-rum medio est hiatus.
  14. Enumerantur octodecim loca que vulgo סופרים חקן Ordinatio five correctio Scriba-rum vocantur.
  15. Galatinus ex 18. illis vocibus male probat Textum esse cor-ruptum.
  16. Scriba sunt ipsi auctores libro-rum, qui octodecim illa loca ita scriperunt ut jam in Textu scripta inveniantur.
  17. Recensentur quinque voces, que vocantur עטורי סופרים a-blatio Scribarum.
  18. Ipsi auctores librorum non ad-diderunt illis quatuor ad mini-mum vocibus literam Van.

S E C T I O I.

N Jona Illustrato nonnulla de Masora proposuimus; quia ibi Masoræ parvæ & Masoræ magnæ varia exempla, in Bibliis majoribus ad Jonam annotari solita, in medium protulimus: sed quandoquidem multo plura de Masora proferri possunt, ideo in hoc Philologo Hebræo, in quo ex professo quæstiones Philologicas tractamus, pleniorē Masoræ tractatum damus.

II. Antequam de materia Masoræ in specie agamus, prius nomen, eiusque origo & definitio inspicienda veniunt.

Masora est vox origine Hebraica, & apud Hebræos tribus modis hebraicè solet effterri. Dicitur enim Hebraicè מסורה Masora, מסורת Masoreth, & בפָרֶת Massoreth. Horum trium nominum primum est omnium frequentissimum: dicitur enim communiter Masora, & raro Massoreth.

III. Hæc

III. Hęc tria nomina in genere significant traditionem manualem vel oralem: derivantur enim à **מִסְרָה** tradidit. Hoc verbum **מִסְרָה**, significans tradidit, tantum bis in Bibliis, scil. Numerorum capite. 31. v. 5. & ejusdem capitinis versu 16. invenitur. In genere hoc verbum dicitur (ut Elias Levita ait) de rebus, nonnunquam etiam de personis, *quaes homo tradit sive committit in manum alterius, ut eam pro lubitu recipiat in potestatem suam.* Hoc in loco **מִסְרָה** tradidit sumitur de rebus animo conceptis, de doctrina & scientia, de consiliis & secretis, quae unus alterum docet, & quasi in manus tradit.

Verbi **מִסְרָה** correlatum est **כְּפֵלָה** accipere, à quo derivatur **קָבֵלָה** Kabbala, quae proprie, ex sententia Judæorum, denotat studium, quod versatur circa altissima Legis mysteria, quae vocibus, punctionis, accentibus musicis, & præcipue literis continentur, ex quarum mutatione, transpositione, in numeros resolutione, aliisque modis mysteria, sed fæpissimè tantum nugatoria, eliciuntur.

IV. Vidimus nomen & originem Masoræ, jam porro definitio-
nem inspiciamus. *Masora* (definiente Buxtorfio) est doctrina Critica, à priscis Hebræorum sapientibus, circa Textum Hebræum sacræ Scripturæ, ingeniosè inventa, qua versus S. Scripturæ, ejusque voces & literæ numeratae, omnisque ipsarum varietas notata, & suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est; ut sic genuina ejus lectio conservetur, & ab omni mutatione aut corruptione in æternum præservetur, & validè præmuniatur.

Vel brevius: Masora est doctrina critica, quae versatur circa re-
ctam lectionem vocum, quoad literas, vocales, accentus, &c.

Auctores, qui hanc Masoram conscripserunt, vocati sunt Masore-
thæ. Et quia illi Masorethæ versus, voces & literas cujusque libri etiam numerarunt, ideo vocati sunt **כּוֹנְפִּידִים** Numeratores.

V. Per Masoram ergo intelliguntur illæ annotationes, quae in Bi-
bliis Cl. Buxtorfii immediatè supra & infra Textum Hebræum, & nonnunquam ab ejus latere, atque præcipue in fine illorum Bibliorum post Textum Hebræum ordine Alphabetico collocantur. In Jona Illustrato & in Joële Explicato Masora parva disposita est à latere Textus Hebraici, sed magna immediatè sub Textu Hebræo, hoc est, inter Textum Hebræum & Commentaria Rabbinorum. colloca-
ta est. Ubique ferè per tota Biblia Buxtorfiana & Bombergiana con-
spicitur Masora: attamen non integra, prout olim fuit, in illis Bibliis:

invenitur. Nam Masora magnâ ex parte periiit; adeo ut jam vix dimidium ejus amplius supersit; quod etiam non mirum: nam Judæis jam longo tempore nullibi tutò vivere licuit: sed semper sub a liorum, & nonnunquam sub tyrannorum dominio habitarunt, qui aliquando Judæorum scripta disruperunt, & Vulcano dederunt.

VI. Explicato nomine Masoræ, & propositâ ejus origine ac definitione, ad ejus causas tum internas, tum etiam externas descendemus.

Quæritur igitur in principio: Quænam est materia Masoræ? Sive circa qualia Masorethæ fuerunt versati?

Respondeo. Masorethæ in genere crisim suam instituerunt circa totum Vetus Testamentum Hebraicum, numerando omnes libros sacros & canonicos, ac eliminando è numero canonicorum libros profanos & non canonicos; sed in specie etiam versati fuerunt circa minimas partes S. Scripturæ, hoc est, circa hæc octo sequentia.

1. Circa *consonantes* Veteris Testamenti.
2. Circa ejusdem *vocales*.
3. Circa *accentus* Hebraicos.
4. Circa *integras voces* Veteris T.
5. Circa *versus* Biblicos.
6. Circa *octodecim voces*, quæ vulgo vocantur תקון סופרים ordinatio five correclio Scribarum.
7. Circa *quinque voces*, quæ vulgo nominantur עטור סופרים ablacio Scribarum.
8. Circa *notas marginales*, quæ vulgo קרי וכתיב Keri & Cetib vocantur.

De septem prioribus partibus agemus hâc Dissertatione, & de ultimâ parte differemus Dissertationibus vigesima tertia & vigesima quarta.

I. De Consonantibus.

VII. Primo. Masorethæ versati fuerunt circa *consonantes* Veteris Testamenti variis modis.

1. Masorethæ annotarunt in Veteri Test. triginta circiter literas, quæ cæteris literis, alibi occurribus, multo *majores* sunt: duo exempla occurunt Deut. 6. 4. in verbo יְהוָה andi & in nomine יְהוָה unus. In his vocibus pinguntur literæ y & ת majores quam in aliis locis pingi

pingi solent. Hinc posteriores Judæi varia mysteria elicuerunt, quæ fere in nugas mutata sunt.

2. Etiam Masorethæ observarunt circiter triginta tres literas *minores*. Exemplum occurrit Genes. 2. 4. in verbo בְּחִרָאָם quando creata erant illa. Hæc Litera He in plerisque Bibliis minori formâ describitur

3. Masorethæ etiam annotarunt quatuor literas *suspensas*, quæ non in eadem regulâ juxta alias literas collocantur, sed quæ supra easdem scribuntur. Ex. gr. Psal. 80. 14. in nomine יַעֲד ex sylva, litera y in multis Bibliis non scribitur in eadem rectâ lineâ cum aliis literis, sed multum eminet supra alias literas.

4. Etiam attenderunt ad novem literas *inversas*, quarum duæ in nonnullis Bibliis inversâ figurâ scriptæ inveniuntur: ex. gr. Num. 10. 35. in verbo בְּכָס in proficiscendo: sed in quibusdam Bibliis Hebraicis nullæ literæ inversâ figurâ exaratæ occurunt.

5. Masorethæ considerarunt tres literas irregulares, scil. duas literas *Mem* & unam *Nun*: harum una litera *Mem* finalis occurrit in medio Jes. 9. 6. in voce לְסֶרֶבֶה. Deinde altera litera *Mem* intermedia invenitur in fine, Nehem. 2. 13. in pronomine הֵם. Denique litera *Nun* intermedia scribitur in fine, Job. 38. 1. in præpositione נְגֻן. De his quinque antecedentibus, scil. de literis majoribus, minoribus, suspensis, inversis, & de tribus aliis literis vide suprà Dissertationem decimam, ubi omnia loca enumerantur, in quibus hæ diversæ literæ occurunt.

6. Masorethæ annotarunt cujusque libri tam majoris quam minoris *mediam* literam: ex. gr. Levit. 11. 42. occurrit vox וְחַזְבֵן venter. Masora notat literam *Vau* in illa voce esse medianam literam totius Pentateuchi. In Psal. 80. 14. occurrit vox עַיר ex Sylva, in qua, ut ajunt Talmudistæ, litera y (*Ajin*) est media litera totius Psalterii.

7. Masorethæ numerarunt omnes literas *finales*, scil. quoties hæc vel illa litera finalis in Bibliis occurrit. Exempli gratia, in Bibliis Hebraicis inveniuntur, secundum supputationem Masoretharum, literæ *Caph* finales 10981. literæ *Mem* 24973. literæ *Nun* 8719. literæ *P* 1975. & literæ *Tzade* 4872. Hæ simul collectæ constituunt literas 51520. finales. Ergo ex sententia Masoretharum 51520. literæ finales in Veteri Test. occurunt.

8. Etiam numerarunt illas quinque supradictas in medio scriptas: ex. gr. in Veteri T. inveniuntur literæ *Caph* intermediæ 37272. literæ *Mem*

Mem 52805. literæ *Nun* 32977. literæ *Pe* 20750. & literæ *Tzade* 16950.

Raf Saadia Gaon circa annum Christi 927 composuit carmen Hebraicum, in quo subtiliter expressit numerum literarum, quoties unaquæque litera tam finalis quam intermedia in Veteri Test. continetur. Carmen hoc invenitur in Tiberiade Buxtorfii capite 18. Nos breviter hic schema dabimus, ex quo numerus omnium literarum tam finalium quam intermediarum in Veteri Testamento (vel ut aliis placet in solo Pentateucho; aut in Prophetis & Hagiographis simul) occurrentium innoteſcet:

א Aleph	42377.	ל Lamed	41517.
ב Beth	38218.	מ Mem	77778.
ג Gimel	29537.	נ Nun	41696.
ד Daleth	32530.	ס Samech	13580.
ה He	47754.	ע Ajin	20175.
ו Vau	76922.	פ Pe	22725.
ז Zain	22867.	צ Tzade	21822.
ח Heth	23447.	ק Koph	22972.
ט Theth	11052.	ר Resch	22147.
י Jod	66420.	ש Schin	32148.
כ Caph	48253.	ת Tau	59343.

Hæ literæ in unam summam collectæ constituunt 815280 literas. Nonnulli hunc numerum literarum interpretantur de toto Veteri Testamento; alii de solo Pentateucho; alii de Prophetis & Hagiographis simul. Ut ut sit, an hic numerus singularum literarum bene fit collectus & numeratus, non adeo constat.

Ipse supp̄tationem literarum totius Veteris T. rudi minervâ institui, & dinumeravi primò paginas, deinde unius paginæ literas, & has per illas multiplicavi, sed inveni circiter 1128800 literas. Qui otio abundat, instituat tali vel simili modo supp̄tationem literarum in diversarum editionum exemplaribus.

Schickardus in Bechinath Happeruschim pag. 47. superficiariâ supp̄tatione literas Veteris Test. supp̄putavit, & multo plures esse expertus est: & propterea putat in Masoretharum supp̄tatione tantum comprehendendi literas, quæ in Prophetis & Hagiographis inveniuntur, exce-

exceptis literis, quæ inveniuntur in Pentateucho Mosis, in quo solo, ex sententia Eliæ Levitæ, sunt literæ 600045, quæ si addantur ad numerum Masoretharum scil. 815280, exurgent 1415325 literæ; qui numerus ad meum literarum numerum, quem ego supputavi, proprius accedit. Ut ut sit, saltem hinc appareat stupenda & incredibilis priscorum Judæorum in servandâ integritate Bibliorum diligentia; nam literas eum in finem numerarunt, ut Textum Hebræum purum inviolatum & integrum servarent, atque ut nemo quicquam vel adderet vel demeret.

9. Masorethæ etiam ad calculum revocarunt literas singulorum librorum Veteris Test. & literas singularum sectionum legalium. Exemplum ejus supputationis invenitur in fine Geneseos, ubi dicitur describi numerus literarum totius Geneseos, quæ enumerantur 4395. Sed ibi error est: nam ille numerus literarum ibi expressus non intellegitur de toto libro Geneseos, sed tantummodo de ultima sectione, incipiente à versu 28. capituli 47. usque ad finem libri.

I. De Vocalibus.

VIII. Secundò. Masorethæ præcipue posteriores, scil. Tyberienses, aliique versati fuerunt circa *vocales*; non quidem eas invenerunt, sed à corruptelis conservarunt, & irregulares punctationes annotarunt, ne forte aliquis puncta in vocibus irregulariter punctatis mutare præsumeret. Qui punctorum inventionem etiam Masorethis Tyberiensibus adscribunt, eos toto cœlo errare demonstravimus suprà Dissertationibus 13. 14. 15. & 16. Sed si aliquis per Masorethas intelligat Esram & Viros Synedrii magni, qui primariò per Masorethas intelligi debent, iisque vocalium inventionem adscribat, ille sententiam maximè probabilem defendit. Saltem illis Tyberiensibus Masorethis nullo modo punctorum inventio tribuenda est.

Hinc queritur. Quid ergo illi Tyberienses aliique doctores circa vocales fecerunt, si eas non invenerunt?

Respondeo. Illi tantum occupati fuerunt circa multarum vocalium rectam lectionem, earumque conservationem: Ex. gr. Genes. 1. 5. Masora magna ad dictionem נָאַת notat septies vocem illam cum Kametz ita notatam inveniri. Masora hanc vocem propterea annotavit, ne aliquis putaret sub *Lamed* debere scribi *Sche-*

vñ, prout alias tredecim vicibus scripta invenitur.

Similiter Jonæ cap. i. v. 6. occurrit verbum יְהִי & appropinquavit, ad quod Masorethæ annotant illud quinquies inveniri scriptum cum Pathach in fine.

Plurima talia exempla cuivis Biblia tantum aperienti & insipienti occurrunt. Hæ & similes notæ circa vocales non tantum Masorethis Tyberiensibus, sed etiam ipsi Prophetæ Ezræ adscribi possunt: nam hæ notæ plurimum faciunt ad conservandam S. Scripturam, in cuius conservatione multum desudavit Esras cum Viris Synagogæ magnæ. Et propterea nullo modo videtur absurdum statuere multas similes notæ circa vocales esse observatas & annotatas ab Ezra. Postiores Masorethæ notas ab Ezra observatas retinuerunt, & alias de novo excogitarunt: attamen iidem præcipuam Masoræ partem non composuerunt.

III. De Accentibus.

IX. Tertiò. Masorethæ etiam diligentem rationem habuerunt accentuum. Nam quoties alicubi vox aliqua accentu non communis notabatur, eum accentum annotarunt, & monuerunt talem accentum illo in loco requiri, etiamsi talis vox tali accentu communiter non notetur.

Ex. gr. Nomen יְהִי filius cum accentu tonico semper habet Tzere, sed ante Makkaph habet Sægol. Hæc est communis regula: sed Masora annotavit septies vocem יְהִי notari cum Sægol & accentu tonico, & quater cum Tzere ante Makkaph.

Similiter Jonæ capite. i. v. 3. occurrit verbum יְהִי cum accentu in ultima syllaba. Masora parva in margine annotat hoc verbum undecies in Bibliis inveniri cum accentu יְהִי, hoc est, in ultimâ syllabâ.

Has & similes multas observationes circa accentus potuerunt observasse Masorethæ posteriores; si nempe defendamus Ezram & Viros Synagogæ magnæ esse punctorum vocalium & accentuum primos auctores. Sed si dicamus ipsos Auctores librorum esse simul inventores punctorum, tum commodè possumus defendere Ezram & Viros Synagogæ magnæ esse præcipuos auctores hujus partis Masoræ, quæ versatur circa vocales & accentus.

IV. De Vocibus

X. Quartò. Masorethæ etiam attenderunt ad integras *voces* constantes consonantibus & vocalibus ; & quidem diversis modis.

I. Masorethæ annotarunt voces פְּלִיאָן plenas , hoc est , scriptas cum literis quibusdam quiescentibus , quæ aliàs solent vel possunt abesse.

Masora utitur primò hâc voce פְּלִיאָן plena de vocibus , in quibus literæ *Vau* & *Jod* quiescentes expressæ sunt , ubi non semper exprimi solent. Masorethæ ad omnes voces plenè vel etiam defective scriptas non statim notas suas adjecerunt , sed præcipue ad eas , quæ ex communī suo usu scribuntur plenè , & raro defective ; & è contra ad eas etiam respexerunt , quæ communiter defective scribuntur , & nonnunquam plenè . Quando voces plenè scriptæ raro occurrunt , tunc annotarunt loca in quibus voces illæ plenè occurrunt ; & quidem propterea , ut genuina vocum scriptio semper conservaretur.

Ex. g. Masora Gen. 1. 12. notat verbum וַיַּצֹּא & protulit bis inventari plenè cum *Vau* in medio , quæ litera *Vau* semel abesse debet secundum Masoram.

Similiter Geneseos cap. 2. v. 7. זְמִינָה & formavit semel scribitur plenè cum duplice *Jod* , quum aliàs unum *Jod* ab hoc verbo semper absit.

Secundo. Masorethæ utuntur hâc voce פְּלִיאָן de literâ *He* paragogicâ , additâ vel secundâ personæ Præteriti , vel Affixo ejusdem personæ נֶה .

Exemplum personæ secundæ Præteriti occurrit Psal. 31. 6. in verbo נֶה redemisti . Hoc verbum vocatur plenum : quia in fine addita est litera *He* , quæ illæso verbo posset abesse.

Affixi personæ secundæ exemplum extat Geneseos cap. 27. v. 7. in verbo נְבָנָה & benedicam tibi . Ad hoc verbum Masora in externo latere annotat illud non amplius inveniri plenè cum *He* in Affixo נֶה .

2. E contra Masorethæ etiam considerarunt voces פְּלִיאָן defectivas , hoc est , scriptas sine literis quiescentibus *Jod* , *Vau* , *Aleph* , vel etiam sine finali *He* . Hæ literæ in aliis S. Scripturæ locis communiter illis vocibus adscribi solent ; sed quando in quibusdam vocibus expressæ non sunt , tum illæ voces vocantur defective : nam eæ non habent illam literam quiescentem expressam , quam aliàs communiter habere solent. Singularum literarum defectivarum dabo unicum exemplum ,

in quo una ex literis quiescentibus deest, quæ aliis in locis addi solet:

Ex. gr. *Jona* 1. 7. occurrit זְבַלְיָה וּפְגַלְיָה & projecerunt. Masora parva notat ad hoc verbum, לֹא חֶרֶב non amplius esse defectivum, scil. cum defectu literæ *Jod* ante *Lamed*. Nam secundum regulam generalem ibi requiritur *Jod*: est enim in Conjugatione Hiphil: & per consequens plenè esset scribendum cum *Jod*.

Exemplum deficientis literæ *Vau* occurrit *Jona* 2. 3. in verbo יִסְבְּבֵנִי circumdedidit me, pro יִסְבְּבֵנִי cum *Vau* post *Samech*. Masora ad hoc verbum notat illud novies defectivè inveniri, scil. cum defectu literæ *Vau* in medio, quæ aliàs addi solet.

Defectus literæ נ invenitur *Levit.* 11. 11. in verbo נִצְחָת inveni, pro מַעֲתָה תִּנְצַחְתִּי. In margine scribitur נִצְחָת deficit Aleph: nam secundum regulas communes deberet in medio exprimi litera Aleph.

Denique *Ruth.* 1. v. 9. extat exemplum defectus literæ נ in verbo נִמְצָא וְנִמְצָא & invenite, pro מִצְאָנָה. Ad hoc verbum Masora parva notat, לֹא חֶסֶר non amplius esse defectivum, scil. cum defectu literæ *He* in fine, quæ aliàs semper ibi adscribi solet.

3. Masorethæ etiam considerarunt situm & locum multarum vocum, an eæ essent in principio, in medio, vel in fine versuum. Singularum talium vocum dabo unicum exemplum.

Verbi gratiâ *Jona* 1. 2. occurrit verbum קַוְמָה surge in principio illius versus. Masora notat hoc verbum novies inveniri in principio versus.

Deinde *Gen.* 6. 4. in medio versu habentur hæ voces אַתְּ־יְהִי postea. Masora parva notat has voces ita conjunctas ter in medio versu inveniri.

Denique *Genes.* 1. 1. versus ille primus finitur voce תְּרוּם terra. Masora marginalis scribit ad hanc vocem has literas, בְּ סֻף פָּסָק הַלְּאַת pro לְאַת hoc est, ter inveniri in fine versus.

4. Masorethæ etiam rationem habuerunt significationum in talibus vocibus, in quibus ambiguitas esse potuit.

Ex. gr. *Gen.* 26. 12. Masora notat ad nomen שְׁעִיר, quod communiter significat portas, tantum hoc in loco significare mensuras, nec amplius in tali significatione in Bibliis occurrere; quod exprimit vocibus לְבִלְשָׂנָא non amplius extat in hac significatione. Hanc crisin obserua-

servarunt Masorethæ, ne aliquis fortè aliam significationem illi vocis affingeret.

5. Masorethæ etiam notas suas addiderunt ad voces, quibus adscribi solet יְמִין putantur, quas aliter scribendas vel punctandas esse nonnulli putare possent; vel quia in aliis locis ita scribi solent, vel quia regulæ Syntaxeos aut Grammaticæ aliam scriptioñem requirunt.

Ex. gr. Genes. 19. 23. inveniuntur hæc verba חַשְׁבָּשׁ sol prodibat. Secundum regulas Syntaxeos deberet esse חַשְׁבָּשׁ Genere fœm. quia שׁ sol ut plurimum Genere Fœm. usurpatur; ut Exod. 22. 3. וּרְחֹת הַשְׁמָמָה ortus fuit sol &c. Masora parvæ notat ad hoc verbum נֶגֶב סְבִירִין יְצָאָה tria putantur legi debere חַשְׁבָּשׁ Genere Fœminino. Masorethæ addiderunt hanc notam, ut lector certus esset hanc lectionem verbi יְצָאָה Genere Masc. etiamsi sit contra regulas Syntaxeos, esse nihilominus veram: & propterea per illam notam voluerunt indigitare illud verbum Masculinum à nemine in genus Fœmininum esse mutandum.

6. Masorethæ etiam sub censuram revocarunt structuram quarundam vocum, quæ non secundum communem modum vel cum aliis vocibus vel cum literis servilibus construuntur.

Irregularis structura vocis cum alia voce extat 2. Reg. 20. v. 13 ubi occurrit hæc verborum constructio, בְּמֵעַל וְauscultavit eis. Masora magna observat hanc structuram esse contra communem regulam: nam communiter verbum עַל significans auscultare, conjungitur cum præpositione עַל; ideoque eadem Masora annotat ad hanc structuram כָּל לְשׂוֹן שְׁמִיעָה אֶל בְּמֵעַל, id est, Hoc verbum in hac significatione requirit אֶל, sed excipiuntur duodecim loca, quæ ibi adferuntur, in quibus hoc verbum construitur cum præpositione עַל.

Irregularis & inconfusa structura vocis cum litera aliqua servili occurrit Geneseos cap. 42. v. 16. ubi Masorethæ ad verbum עַל & accipiet notant רַב לֹא non amplius extat raphatum, hoc est, lene, scit. cum Scheva sub Vau, & sine Dagesch post Vau: aliter enim semper scribitur עַל cum Patach sub Vau sequente Dagesch.

7. Masorethæ etiam, ne aliquis voces aliquas adderet vel demeret, infinitas ferè voces numerarunt.

Ex. gr. Jone 2. 6. Masora magna annotat ad לְרַאשֵּׁי capitii meo eam vocem quater inveniri in Bibliis.

Sic in eodem libro Jonæ cap. 3. v. 6. ad verbum מִשְׁעָנָה Masora notat novies hoc verbum occurrere. Aliquando Masorethæ libros vel Veteris T. partes, in quibus hæc voces inveniuntur, addunt.

8. Maforethæ in Veteri T. attenderunt ad *quindecim* voces superne uno vel pluribus punctis notatas, quarum decem occurunt in Legi, quatuor in Prophetis, & una in Hagiographis. Hæc puncta nec vocales sunt, nec accentus, & tamen ea pañim instar vocalis Cholem illis quindecim vocibus supernè inveniuntur adscripta. Judæi antiqui varia mysteria excogitarunt, quæ putarunt per illa puncta suisse denotata. Hæc omnia loca adseruntur à Clariss. Buxtorfio in Tiberiade cap. 17. & in ejusdem Thesauro Grammatico cap. 5.

Nos breviter voces punctis illis coronatas hic dabimus, & simul loca addemus in quibus hæc voces punctatæ inveniuntur.

Decem voces punctatæ, in Pentateucho extantes, sunt sequentes.

1. וְיַגִּיעַנְךָ אֶת־יְהוָה inter te, Gen. 16. 5. Punctum est supra literam Jod posteriorum. Maforethæ putarunt literam Jod non frustra esse additam; quia hæc vox in tota Legi ita plenè cum litera Jod non amplius inventur: ideoque Masora hanc vocem sub censuram vocavit his verbis:

וביניך נקור על י' בתרי חך מ' נקורות בתורה וך בנבאים
וְאֵלֹוּ אֶת־בְּכֹתְבִים Punctum est supra Jod posteriorius, estque unum ex decem punctatis in Legi, & quatuor in Prophetis, & uno in Hagiographis.

2. אֶלְלוּ ad eum, Gen. 18. 9. In hac voce tres literæ sunt punctatæ, scil. Aleph, Jod & Vau.

3. וְיַקְרֹבֵה אֵלָיו et cum surgeret illa, Gen. 19. 33. In margine annotat Masora נָקוֹד עַל וְ punctum est supra Vau.

4. וְיִשְׁקַעֲנֵי Et osculatus est eum, Gen. 33. 4. In hac voce quatuor literæ punctatæ sunt:

5. Advocem אֶת־חֶד מ' נקורות Genef. 37. 12. notat Masora unum ex quindecim punctatis in Legi. Vel Masora hic hallucinatur, vel est vitium Typographi: nam Masora aliis in locis constanter ait esse tantum decem voces punctatas in Legi; vel pro in Legi est substituendum בְּקָרְיאָה in Scripturā; vel hoc תורה in loco à Masoretha sumitur pro toto Veteri T.

6. וְאַבָּרֹן & *Abaron*, Numer. 3. 39. Omnes literæ hujus vocis sunt punctatae.

7. מִקְרָב longinqua, Num. 9. 10. Masora notat נִקְרָב הַדָּבָר punctatum est super *He*.

8. וְזֶה quod, Num. 21. 30. Hæc vox duobus punctis notata est.

9. עֲשֵׂרֶת & decima, Num. 29. 14. Hæc vox non invenitur punctata in quibusdam Bibliis ex incuria Typographorum: sed Masora notat hanc vocem etiam esse punctandam.

10. לְנֵזֶבֶת Nobis & liberis nostris, Deut. 29. 29. Hæc decem voces tot variis punctis in Lege coronantur.

Quatuor voces punctatae, in Prophetis occurrentes, sunt:

11. וְיַעֲשֵׂה egressus est, 2. Sam. 19. 20. Omnes literæ hujus vocis sunt punctatae. Masora notat quatuor voces punctatas inveniri in Prophetis.

12. וְיַפְרֵת ipsa, Jes. 44. 9. Litera *He* est punctata.

13. וְתַחֲכֵל templi, Ezech. 41. 20. Quatuor puncta sunt scripta supra hanc vocem.

14. וְעַשְׂרֵה angulata, Ezech. 46. 22.

15. Ultima & decima quinta vox punctata invenitur in Ps. 27. 13: in Adverbio נִזְהָר nisi, quod tantum punctatum est in Hagiographis.

XI. De his suprà allegatis quindecim vocibus supernè punctatis primò queritur: An illa puncta vocibus illis sint adscripta ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo. Mihi non videtur verosimile hæc puncta esse adscripta ab ipsis Auctoribus librorum; sed potius inclino in eam sententiam, quæ statuit ea vel casu in Textum irrepsisse post tempora Ezrae & ante confessum Talmud; vel eadem certo consilio à quibusdam Judæis circa illa tempora esse addita; & quidem eum in finem, ut efficta quædam mysteria ex Textu elicerent. Credo posteriores Masorethas invenisse hæc puncta vocibus supernè adscripta, qui non ausi fuerunt aliquid in illis mutare; sed cogitarunt eadem esse addita vel ab ipsis librorum Auctoribus, vel ab Ezra Propheta. Quare? Ad denotanda quædam

quædam mysteria; in quibus effingendis jam non conveniunt, neque etiam olim convenerunt.

XII. Secundò queritur. Si hæc puncta non sint adscripta ab ipsis Auctoribus librorum: Quando igitur illa in Textum Hebræum irrepserunt.

Respondeo. Tempus certum, quo hæc puncta sunt adscripta, nobis est ignotum: ast certissimum est hæc puncta Textui esse adscripta ante confectionem Talmud. Ratio probationis: quia in Talmude horum punctorum fit mentio. Ex. gr. in *Tractatu Berachoth*, cap. 1. fol. 4. a. fit mentio vocis לולא punctatæ: etiam in aliis locis allegantur aliae voces punctatæ. Hinc elicimus hoc confectionarium: ergo Masorethæ Tyberienses non sunt auctores illorum punctorum: nam illi circiter centum annis post confectionem Talmud vixerunt. Et per consequens Masorethæ Tyberienses non sunt auctores totius Masoræ.

V. De Versiculis.

XIII. Quintò. Masorethæ etiam occupati fuerunt circa *versus* Veteris Testamenti.

1. Masorethæ numerarunt versus variis modis. Primo in singulis libris totius Veteris T. ex. gr. in Genesi sunt versus "אך" 1534. In Josua continentur versus "נום" 656. Et in Psalmis "כוך" 2527. Hic numerus versuum in fine singulorum librorum est expressus. Ego hic brevitatis causa literas numerales tantummodo profero, sed in Bibliis Hebraicis etiam numerus versuum singulorum librorum vocibus Hebraicis plenè exprimitur: ex. gr. Post Genesim hæc verba habentur:

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים
פ' וארבעה וסימן אלף : hoc est, Numerus versuum libri Genesios mille, quingenii, & triginta quatuor, signum ipsorum est 1534. Eodem modo numerus versuum in fine aliorum librorum exprimitur.

Secundo. Masorethæ numerarunt versus in singulis sectionibus majoribus Pentateuchi, quæ per tres literas פה סה vel distinguntur: ex. gr. Prima sectio Genesios à principio libri usque ad versum nonum capituli sexti, vocata *Berechith*, comprehendit versus "קמו" 146. Simili modo in omnibus sectionibus versus numerati sunt. Numerus

versuum post singulas sectiones in Bibliis Buxtorfii est expressus tum literis numeralibus, tum etiam nominibus propriis, quæ in se continent totidem versus: ex. gr. Post primam sectionem Geneseos habentur hæc voces אָמֵץ־הַיּוֹקְהָן, hoc est, 146. *Amasia, Fe-*
biskia. Hæc duo nomina propria memoriae causa adduntur; quia in singulis illis etiam idem numerus continetur, si literæ eorum non minus in numerum resolvantur. Idem exercitii causa tentari potest in cæteris sectionibus.

Tertiò. Masorethæ etiam numerarunt medium versus singulorum librorum per totum Vetus T.

Exempli gratia: Versus medius Geneseos continetur capite 27. vers. 40. ubi in margine annotatur וְעַל חַצִּי הַסְּפָר בְּפָסָקִים, hoc est, Versus ille, qui incipit à voce וְעַל ET SUPRA, est medium libri in versibus. Hic medius versus etiam solet exprimi in fine nonnullorum librorum: ex. gr. In fine Geneseos, ad indicandum versus medium illius libri, scribuntur hæc voces וְחַצִּי וְעַל חַרְבֵּךְ תְּחִיה וְעַל כָּרְבֵּךְ תְּחִיה medium ejus libri est, & supra glandium tuum vives, hoc est, medius versus incipit ab illis vocibus.

Similiter medius versus in Exodo extat capite 22. versu 28. qui incipit ab his vocibus, לא תְּקַלֵּל Judicibus non maledices.

In Josua capite 10. vers. 8. invenitur medius versus illius libri; & sic porro in aliis libris medius versus à Masorethis est annotatus.

Quarto. Masorethæ etiam suppitarunt versus multorum librorum simul: ex. gr. In toto Pentateucho sunt 5845 versus: sed hic numerus male est expressus in hodiernis Bibliis Hebraicis, in quibus loco hujus veri numeri dicuntur in toto Pentateucho esse tantum versus חמישת אלפים ומאתיים ארבעים וחמשה, hoc est 5245.

Si omnes totius Veteris T. versus ad unam summam redigantur, invenientur in universum 23206 vel 23202. versus in toto Veteri T. Hunc laborem Masorethæ eum in finem suscepserunt, ne aliquis sacrilegas suas manus in S. Scripturam injiceret, interponendo vel ejiciendo hic vel alibi versus aliquem.

2. Masorethæ considerarunt versus secundùm varias *affectiones* in vocibus & literis.

Primo considerarunt in versibus voces: ex. gr. *Jona* 3. v. 4. occurunt in versu hæc verba וַיַּקְרָא וַיֹּאמֶר. Masora notat inveniri

פָּסָקִים וַיְקָרָא וַיֹּאמֶר ; decem versus, in quorum singulis hæc duo verba Hebraica inveniuntur.

Similiter in eodem libro Jonæ capite 1. versu 9. sunt tres voces תְּנִינָה אֲתָה וְאַתָּה . Masora ad hunc versum notat inveniri sex versus, in quorum singulis tales tres voces tali ordine occurunt.

Secundo. Masorethæ considerarunt versus secundūm literas, hoc est, annotarunt primas & ultimas literas versuum; etiam multorum versuum literas numerarunt, & sic deinceps.

Hæc omnia clara fient ex exemplis sequentibus : ex. gr. Masorethæ annotarunt quosdam versus, in quibus literam initialem & finalēm considerarunt. Dantur undecim versus in Veteri Test. quorum prima & ultima litera est *Nun*.

Aliquando tantum annotarunt initialem vel finalem literam in versibus : ex. gr. In Lege sunt duo versus, qui incipiunt à litera *Samech*, scil. *Exod.* 32. 8. & *Num.* 14. 19.

In Pentateucho dantur duo versus, quorum omnes & singulæ voces exeunt in *Mem*: prior locus invenitur *Genes.* 32. 14. in quo occurunt octo voces desinentes in *Mem*; posterior locus est *Numer.* 29. 33. in quo sunt septem voces similiter in *Mem* desinentes.

Nonnunquam Masorethæ numerarunt literas in versibus : ex. gr. in Veteri Test. extant tres versus, in quorum singulis sunt octuaginta literæ, quorum unus invenitur *Num.* 36. 8. qui incipit à vocibus אֶבֶל בְּתָה.

In Veteri T. inveniuntur viginti sex versus, in quorum singulis omnes literæ Alphabethi extant; & inter hos viginti sex versus est unus, scil. versus 8. capitii tertii Zephaniæ, qui, præter omnes Alphabethi literas, etiam quinque finales comprehendit. Hæc loca omnia enumerantur in Masora Textuali ad *Ezech.* 38. 12. ubi eadem sic fatur.

לְשׁוֹלֶל שְׁלֵל חֶדֶם כֹּו פָּסָקִין בְּקִרְיאָה דָּאִית בְּחֻן כָּל אֲבָבָיִם Versus hic incipiens à vocibus לְשׁוֹלֶל שְׁלֵל est unus ex 26. versibus occurrentibus in Scriptura, in quorum singulis est totum Alphabetum, que loca ibidem post invicem recensentur. Masora parva ad eundem versum notat אֲבָבָיִת בְּפָסָק אֲבָבָיִם est in hoc versu alphabetum.

3. Masorethæ etiam observarunt hiatus sive spatiæ vacnae, quæ in medio viginti quinque vel viginti octo versuum inveniuntur. In me-

dio horum versuum Hebraicorum relinquitur spatum vacuum: quia Masorethæ judicarunt sensum ibi esse hiulcum & ellypticum, ac voces quasdam subintelligi, quæ ad perfectum sensum exprimendum videntur requiri.

Primus versus, relinquens in medio spatum vacuum, vulgo annotatur in Genesi capite 4. v. 8. ubi textus Hebræus ait: *Et locutus est Cain cum Abele fratre suo.* Post hæc verba relinquitur ut plurimum in Textu Hebræo spatum vacuum, in quo aliquando circulus notatur. Hoc spatum Textus Samaritanus & Textus Græcus supplent his vocibus: *Eamus in agrum.* In Textu Hebræo post hiatum hæc sequuntur verba, & factum est cum essent in agro. Si spatum illud non suppleatur vocibus subintellectis, sensus erit imperfectus. Quis enim est sensus eorum verborum: *Et Cain locutus est cum Abele, & factum est cum essent in agro.* Sed si voces *eamus in agrum* subintelligantur, sensus erit, ut putant Judæi, multo perfectior, scil. talis: *Et Cain locutus est cum Abele fratre suo, eamus in agrum, & factum est cum essent in agro* &c. Masorethæ considerarunt & numerarunt omnes illos versus, in quibus sensus ita est ellypticus: ideo Masora ad hunc locum in margine ait כה פסוק במצוע פסוק Sunt 28. versus desinentes in medio versus, scil. quoad sensum.

Dices. In utraque editione Bibliorum Hebraicorum, à me per Josephum Athiam annis 1661. & 1667. editorum, non relinquitur spatum vacuum Genes. 4. 8. contra fidem plororumque Codicum, & contra Masoram parvam in hunc locum.

Respondeo 1. Maimonides, qui secutus est, in sectionibus & hiatis enumerandis, exemplar antiquissimum à Ben Ascher correctum, non enumerat h̄ic pausam. 2. In antiquissimis exemplaribus, ante quingentos circiter annos conscriptis, nunquam hic pausa fuit annotata: sed errore novitiorum Scribarum & Typographorum pausa in hunc locum etiam irrepigit. 3. Hæc Masora videtur huic loco à Rabbi Chajim collectore Masoræ adscripta. Nam hæc ipsa Masora, margini adscripta, refutatur à simili Masora ad Genesios caput 35. v. 22. ubi in margine habetur כה פסוק מצועה פסוק, hoc est, dantur viginti quinque versus habentes hiatum in medio versus. Ergo est dissensio in numero horum versuum; & non mirum cum nullibi, quod sciám,

Masorahos versus recenseat. Buxtorfius in ultima editione Tiberiadis pag. 266. nostram sententiam confirmat his vocibus: *R. Menaḥem de Lonzamo in libro שְׁתִי יְדֹות vult Genes. 4.8. nullum esse debere Piška: nullum quippe poni in Codice Hillelano, nullum etiam initium selectionis fecisse Majemonidem & Raf Hammeiri. Sic in Pentatencho Constantinopolitano nullum est spatium, sed continuata scriptio.* Ex his concludimus quod Genesios cap. 4. v. 8. non debeat esse hiatus in medio versu. *Primus* igitur versus, in quo hiatus est relinquendus, occurrit Genesios cap. 35. v. 22. post illa verba וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל וְaudivit Jisraël.

Secundus versus extat Numerorum cap. 25. vers. ultimo, post verba וְיָהִי אֲחָרֵי המגְנָת Et fuit post illam plagam. Hic versus in multis Bibliis Hebraicis non finitur accentu *Silluk*, sed tantum accentu *Athnach*, qui solet esse in medio versu, & caput vigesimum quintum incipit à medio versu capitinis præcedentis. Verba versus ultimi sunt, & fuit post plagam; & post hæc verba incipit caput 25. his verbis, & dixit JEHOVA Moſ &c.

Tertius versus occurrit Deut. 2. 8 ubi etiam tale spatium relinquitur. In nostris Bibliis Hebraicis ubique apponuntur margini hæc voces פְּסָקָא בְּאַמְצָעָה פְּסָק Quintus versus extat Josuæ cap. 8. v. 24. post Hiatus in medio versu; & in medio versu, ubi relinquitur spatium, habetur talis circulus (o), denotans ibi esse hiatum in medio versu.

Quartus versus invenitur Josuæ cap. 4. v. 1. post את הַיְرָן.

Quintus versus extat Josuæ cap. 8. v. 24. post עד חַמְמָה.

Sextus versus est Jud. 2. 1. post אל הַכְּבִים.

Cæteri versus fere inveniuntur i Sam. cap. 14. v. 19. & v. 36. Etiam cap. 16. v. 2. & v. 12. Adhuc Cap. 17. v. 37. & cap. 21. v. 10. Etiam cap. 23. v. 2. & v. 11.

i Sam. cap. 5. v. 2. & v. 19. Etiam cap. 7. v. 4. Et cap. 12. v. 13. Adhuc Cap. 16. v. 13. Et cap. 17. v. 14. Et cap. 18. v. 2. Et cap. 21. v. 1. & v. 6. Etiam cap. 24. v. 10. & v. 23.

i Regum capite 13. verso 20.

Ezechielis capite 3. verso 16.

Hos præcedentes viginti septem versus video annotatos in novissima editione Bibliorum Hebraicorum anni 1667. qui multum differunt ab illis versibus, qui annotantur à Buxtorfio in Tiberiade pagina 266. ad vocem נְסָק.

VI. De Ordinatione Scribarum.

XIV. Sexto. Masorethæ observarunt octodecim voces, quas vocant Ordinationem sive correctionem Scribarum. Hæc loca recententur in principio libri Numerorum in interiori Masora, & Psalmo 106. ad versum 20. occasione vocis, בְּבוֹדָם, ubi in exteriori latere habetur

כְּבוֹדָם חֶדֶם מִן יְהָה מַלְאֵן בְּקָרְיָה תְּקוּן סְפָרִים Vox : כְּבוֹדָם חֶדֶם מִן יְהָה מַלְאֵן בְּקָרְיָה תְּקוּן סְפָרִים est una ex octodecim vocibus in Scriptura, qua sunt Ordinatio Scribarum.

Primus locus extat Genes. 18. 22. Ubi Abraham dicitur stetisse coram JEHOVA. Judæi putant magis ad honorem Dei esse, si scriptum fuisset, Et JEHOVA stebat coram Abrahamo. Masora parva annotat esse יְהָה מַלְאֵן תְּקוּן סְפָרִים octodecim voces, quæ vocantur Ordinatio Scribarum. Scribæ cogitarunt: fortasse homines quidam hunc Textum posteriori modo legent, cumque depravabunt; ideo ordinarunt, ut omnes versum illum legerent, sicuti scriptus est, etiamsi Textus verba aliquid gloriae divinae videantur detrahere.

Secundus locus est Numer. 11. vers. 15. ubi Textus ait malum meum pro ברעתִי malum ipsorum. Masora ad hanc vocem ait, esse unam ex octodecim vocibus, quæ vocantur Ordinatio Scribarum.

Tertius & Quartus locus est Numer. 12. 12. in vocibus matris sua אֶפְנִי pro matris nostræ, & in carnis ejus pro בָּשָׂרָנוּ carnis nostræ.

Masora notat, יְהָה תְּקוּן עֹזָרָא octodecim sunt correctio Ezrae.

Quintus locus est 1. Sam. 3. 13. in sibi pro לִי להם mibi.

Sextus locus occurrit 2. Sam. 16. 12. in voce עַיִן oculum meum pro בְּעַיִן afflictionem meam.

Septimus & Octavus est 1 Reg. 12. 16. & 2 Chron. 10. 16. vel 2 Sam. 20. 1. in ante tentoria sua pro לְאֱלֹהִים ad Deos suos.

Nonus locus extat Ezech. 8. 17. in אל אֶפְנִי ad nasum suum pro אל אֶפְנִי ad nasum meum. Masora ad hanc vocem notat esse unam ex octodecim vocibus, quæ sunt Ordinatio Scribarum.

Decimus locus invenitur Hab. 1. 12. in לא נִמְתָּה non moriemur pro לא חִמְתָּה non morieris.

Undecimus occurrit Malach. 1. 13. in illud pro אָוֹתִי me.

Duodecimus locus invenitur Zach. 2. 8. in עַיִן oculus ipsius pro עַיִן oculus meus.

כְבוֹדִי gloriā suā p̄o כְבוֹדוֹ gloriā meā.

כְבוֹדִי pro כְבוֹדָם gloriā ipsorum p̄o כְבוֹדָם gloriā meā.

כְבוֹדִי , כְבוֹדָם putant esse scribendum.

כְבוֹדִי עַלְיךָ super me pro super te.

את רִין אֶת אֵוֹב Jobum pro אֶת אֱלֹהִים Deum.

תְּקִוָן סְפָרִים Correcțio Scribarum.

Hæc sunt octodecim illa loca , quæ vocantur Correcțio Scribarum. De his vide Clariss. Buxtorfium in Lex. Talm. Rad. **תְּקִוָן** , & Glassium pag. 41.

XV. Occasione horum locorum queritur. An ex hac correctione Scribarum in octodecim illis locis non sequatur corruptio Textus Hebraici ?

Respondeo. Galatinus lib. 1. cap. 8. probatus scribas multa in S. Scriptura depravasse , utitur argumento defumpto ab octodecim vocibus , quæ vocantur **תְּקִוָן** סְפָרִים Correctio Scribarum. Non qui-dem vult Judæos depravasse Textus illo malo animo , sed propter ratios probabiles : & addit has depravationes esse restituendas ex Talmude Judaico : nam credit ea loca aliter olim fuisse lecta quam jam leguntur. Sed falsa est hæc Galatini assertio : nunquam S. Scriptura à Judæis datâ operâ corrupta est. Obstat enim specialis Judæorum reverentia sive potius superstitionis erga S. Scripturam , quam Philo Ju-dæus probat cum ait Quemlibet Judæus potius centies esse moriturum , quam ut pateretur Legem in aliquo mutari.

XVI. Sed instabit forte nonnemo. Octodecim voces vocantur **Correcțio Scribarum** : ergo scribæ videntur quædam loca mutasse , quæ antea erant depravatae.

Respondeo 1. Si per scribas intelligentur Ezras & Viri Synagogæ magnæ , tum dicendum est illos S. Scripturam in octodecim illis locis non depravasse , sed emendasse , & antiquam lectionem restituisse. Multi non sine ratione per **סְפָרִים** scribas intelligentur Ezram & Viros Synagogæ magnæ ; & non sine ratione : nam Numer. 11. 15. Massa pro **תְּקִוָן** סְפָרִים Ordinatio Scribarum expresse dicit **תְּקִוָן** עַזְוָלָא Correcțio Ezrae.

2. Si

2. Si per *Scribas* intelligantur Masorethæ post-talmudici, tum responderi potest illos testari non quid revera factum sit, sed quid factum esse Hebræorum Rabbini tradunt.

3. Mihi verosimile videtur per *Scribas* esse intelligendos ipsos Autores librorum, scil. Mosen & Prophetas, qui sic scriperunt, prout hodie scriptum est: verum Sapientes Hebræorum viderunt inconvenientiam quandam in illis locis, ideoque judicarunt primos Autores propter antecedentia & consequentia aliter loqui & scribere debuisse; sed maluisse ita scribere, prout hodie scriptum est: Hanc sententiam approbat S. Jarchi in Comment. ad Geneseos Caput 18. ubi ait **הִיא לו לְכַחַב** *scribendum ipsi* (Mosi) *erat*, *Dominus statab.* Jarchi non afferit Mosen aliter scripsisse quam jam in Textu invenitur; sed judicat Mosen aliter debuisse vel potius potuisse scribere. Sapientes ergo Hebræorum observarunt honorem Dei sive cohærentiam Textus aliter quidem requirere; sed quia Scribæ, hoc est, Autores librorum ita scriperunt, ideo monuerunt talem lectionem esse retinendam: & propterea dixerunt, *Scribarum est ordinatio*, sive ipsi Autores ita ordinarunt. In hanc sententiam etiam inclinat Buxtorfius apud Glassium pag. 57.

VII. De ablatione Scribarum.

XVII. *Septimus*. Masorethæ etiam observarunt quinque voces, quæ vocantur **עִטּוֹר סָפִירִים**. *Ablatio Scribarum*. Hæc nota margini adscripta respicit literam *Vau*, quæ quinque vocibus in initio ab imperitis fuit addita: sed Masorethæ notarunt illud *Vau* esse abjiciendum; quia iudicabant ipsos librorum Autores illud *Vau* non addidisse.

Primus locus est *Gen. 18. 5.* in voce **אַחֲרָם postea**. Imperiti forte addiderunt *Vau*, & legerunt **וְאַחֲרָם & postea**: nam sensus videtur *Vau* requiri. Masora parva ad hanc vocem annotat **סָפִירִים עִטּוֹר** ad hanc vocem quæ vocantur *ablatio Scribarum*.

Secundus locus est *Genes. 24. 55.* in eadem voce **אַחֲרָם**.

Tertius locus extat *Numer. 12. 14.* in voce **וְאַחֲרָם**. Masorethæ reje-
cerunt hoc *Vau*, sed in nostris exemplaribus adhuc conspicitur. Bux-
torfius in Rad. **עִטּר** miratur, quare autores editionis non abstulerint hoc *Vau* juxta Masoram.

Quartus locus occurrit *Psal. 68. 26.* ubi iterum est **אַחֲרָם pro Quintus**

מִשְׁפְּטֵיךְ & ultimus locus invenitur *Psal. 36. 7.* in voce **מִשְׁפְּטֵיךְ** *Judicata tua, pro et mispatir.* Masora magna notat esse unam ex quatuor vocibus in *S. Scriptura*, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*; cum ait, **מִשְׁפְּטֵיךְ** *הַזֶּה רַבָּה חֲדָשָׁה מְלֵין בְּקִרְיאָה עַתָּה סְטוּפִים*. Jam etiam tantum quatuor voces in correctissimis editionibus habentur, quibus Vau ab initio non est additum. Sed Buxtorfius judicat hic unum locum esse omissum.

XVIII. Circa has voces, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*, queruntur: Quinam h̄ic intelliguntur per *Scribas*?

Respondeo. Ipsi Auctores librorum intelliguntur, qui literam Vau illis quinque sive potius quatuor vocibus non addiderunt. Sed Viri Synagogæ magnæ annotarunt has voces; quia videbant imperitos Scribas facile addituros esse in posterum, vel modo addidisse *Vau*, quod tamen ab ipsis Auctoribus non erat additum.

Hujus notæ, scil. *Ablationis Scribarum* fit mentio in Thalmude Tractatu *Nedarim*, fol. 37. Ergo hæc nota Masorethica perantiqua est, & antiquitate sua Masorethas Tyberienses superat.

Ex hac curiosa Masoretharum diligentia circa hæc septem superiora apparet, quām falsa sit quorundam assertio statuentium *S. Scripturam* per *Judeorum* malitiam esse corruptam.

DISSERTATIO VIGESIMA-TERTIA;

Q U A E   E S T

P A R S   S E C U N D A.

D E M A S O R A.

E T   P A R S   P R I O R

D e K E R I & K E T I B.

- §. 1. *Jam sequuntur explicanda note marginales vulgo Keri & Ketib vocatae.*
- 2. *Voces קְרִי & בְּתִיב explicantur.*
- 3. *Inquiruntur auctores notarum Keri & Ketib.*

- 4. *Tres sententiae de auctoribus earum proponuntur.*
- 5. *Omnes illæ note non sunt à Masorethis Tyberiensibus:*
- 6. *Nec ab Ezra & à Viris Synagogæ magna;*

7. *Nee*

7. Nec ab ipsis Auctioribus libro-rum.
8. Sed sunt partim ab Ezra & par-tim à Masorethis Tyberiensibus.
9. Sunt septem species notarum.
10. Prima species continet literas quiescentes & mobiles deficientes aut abundantes.
11. Secunda est quando litera una, sive quiescens sive mobilis, scribitur pro alia.
12. Tertia continet literas per Metathesin transpositas.
13. Quarta species docet literam vo-cis praecedentis pertinere ad vo-cem sequentem.
14. Quinta continet voces quae scri-buntur & non leguntur, & vi-ce versa, que leguntur & non scribuntur.
15. Sexta species comprehendit vo-ces conjunctas dividendas, & vi-ce versa divisas conjungendas.
16. Septima species continet voces obscenæ, quas per voces honestiores scriptas in margine, iudicant esse pronunciandas.
17. Difficile est determinare quas ex septem speciebus composuerint Ez-ras & Viri Synagoga magna, ant Masorethæ Tyberiensis.
18. Quinque causa notarum mar-ginalium ut vera enumerantur, & sexta ut falsa rejicitur.

S E C T I O . I.

Uperiori dissertatione diximus Masoram præcipue circa octo diversas res versari, scil. circa Consonas, circa Voca-les, circa Accentus, circa integras Voces, circa Versus Bi-blicos, circa Ordinationem Scribarum, circa Ablationem Scribarum, & denique circa Notas Marginales vulgo vo-catas קרי ו כתיב Keri & Ketib. De septem praecedentibus egimus in su-pe-riori Dissertatione, jam in hac & sequenti differemus de Notis Margi-nalibus. Hæc materia valde difficilis est: & propterea multos tum Ju-dæos tum etiam Christianos vehementer vexavit. Nos quibusdam quæstionibus totam hanc materiam, quantum fieri poterit, dilucide proponemus, & eandem variis exemplis illustrabimus. Ante omnia vobum Keri & Ketib Etymologia inspicienda est.

II. Primo queritur, Unde haec voces קרי ו כתיב derivantur? Et quid significant?

Respondeo. קرم signifcat Lectum, estque Participium Præteritum in Conjugatione Chaldaica Pebali sive Kal; Hebraicè dicendum esset ניר, à קرم vocavit, legit. In margine brevitatis causa sèpenumero scribitur solummodo litera ק Koph virgulâ transversâ notata: sed in no-

vissima Bibliorum & Psalterii editione s̄epissime integrā vox קרי im-
pressa est. Masorethæ per hanc literam sive voculam indicant vocem
ita, prout in margine scribitur, esse legendam; non vero prout in
Textu scripta est.

Ejus vox opposita est קרי בחרב Ketib, sive Hebraicè, & significat
Scriptum; estque in eadem Conjugatione & in eodem Tempore; de-
notatque, ex sententia Judæorum & multorum Christianorum, vo-
cem in Textu scriptam, (quæ communiter circello notatur) per vo-
cem in margine notatam, esse emendandam & legendam.

In multis Bibliis Hebraicis omne Keri in margine non annotatur,
sed tantummodo circulus vocibus in Textu adscribitur, qui denotat
in margine notam marginalem esse annotandam.

III. Secundò queritur. Quinam sunt Auctores notarum marginalium vulgò Keri & Ketib vocatarum?

Respondeo. Hoc in loco non investigabimus Auctores totius Masoræ, sed tantummodo inquiremus, quinam sunt Auctores harum notarum marginalium.

IV. Tres sententiae circa harum Notarum Marginalium antiquitatem & Auctores sunt examinandæ.

Prima sententia est Talmudistarum statuentium notas has marginales esse למשה מסיני הילכה Traditionem Mosis ē monte Sinai, hoc est, eas esse à Mose & ab Auctoribus singulorum librorum. Verum enimvero Auctores, qui hanc sententiam defendunt, nolunt omnes omnium & singulorum librorum notas marginales esse vel à Deo Mosi, vel ab ipso Mose aliis doctoribus posterioribus traditas: sed volunt hanc confuetudinem aliter quādam voces scribendi in Textu, & aliter legendi in margine primum à Mose esse profectam, illumque hunc modum docendi accepisse in monte Sinai, & Senioribus suis tradidisse. Etiam defendunt cæteros Scriptores in describendis cæteris Veteris T. libris postea eam confuetudinem esse sequitos, hoc est, Moses fuisset auctor notarum marginalium quæ inveniuntur in Pentateucho, & cæteri auctores fuissent inventores notarum quæ in cæteris libris inveniuntur. Sed hæc sententia nullam speciem veritatis habet; ideoque sicco, quod ajunt, pede eam præterimus. Vide hanc sententiam allegatam ex Talmude à Buxtorfio in Tiberiade p. 39. & ab Hottingero Thes. Philol. p. 413.

Secunda sententia de antiquitate notarum marginalium, quæ mul-
to

tō verisimilior est, statuit notas marginales esse inventas ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui sexcentis fere annis ante nativitatem Christi vixerunt. Hanc sententiam defendunt plerique Judæi & quamplurimi ex Christianis. Qui hanc & primam sententiam propugnant, statuunt has notas marginales non habere auctoritatem humanam sed divinam.

Patroni Tertiae sententiæ arbitrantur omnes has notas marginales esse inventas à Masorethis Tyberiensibus, qui sexto fere saeculo post Christum vixerunt. Inter hos patronos præcipuus est Cl. Capellus, qui etiam defendit has notas habere tantum auctoritatem humanam, & esse tanquam correctiones, quæ ex mero & solo judicio & arbitrio Masoretharum sunt natæ.

V. Nos nullam ex his tribus sententiis putamus separatè & abstractè esse veram.

Primò. Omnes notæ marginales non possunt esse à Masorethis Tyberiensibus propter has sequentes rationes.

1. Quia multarum notarum marginalium fit mentio in Talmude. Ex. gr. in Talmude Hierosolymitano, Tractatu Sanhedrin, & in Babylonico, Tractatu Joma expressè dicitur, quod verbum אַבְכָר, *Hagg.* i. 8. sit in Textu scriptum sine *He*, cum legendum sit ex sententia Judæorum per *He*. Et in codice Megilla cap. 3. vox מִלְלִים עַנְפָּה numeratur inter eas, quæ honestatis causa mutatae sunt. Atqui doctores Tyberienses vixerunt post confectionem Talmud: ergo omnes Notæ Marginales non sunt à Tyberiensibus.

2. Masora ubique enu...erat *Keri* & *Ketib*; & maxima pars Masoræ non demum à Masorethis Tyberiensibus est conscripta, sed antea ab Ezra; uti postea clarè probabimus: ergo Masorethæ Tyberienses non sunt Auctores omnium *Keri* & *Ketib*.

3. Paraphrastæ Chaldaei, qui circa tempora Christi vixerunt, ferè semper vocem lectam & marginalem in Paraphrasibus suis Chaldaicis transtulerunt; aliquando tamen vocem scriptam retinuerunt: ergo *Keri* sicut notum ante Tyberienses; & per consequens omnes notæ marginales non sunt à Masorethis Tyberiensibus.

4. Accedit universalis consensus omnium Judæorum statuentium has notas marginales esse ab Ezra. Nullus ex Judæis est qui defendit notas *Keri* & *Ketib* esse à Tyberiensibus.

VI. Secundò. Omnes notæ marginales non sunt inventæ à Propheta

pheta Ezra propter has rationes.

1. Quia nullo modo videtur verosimile quod Ezras Propheta & Viri Synagogæ magni, inter quos multi Prophetæ fuerunt, tales nugas excogitaverint, mutando scilicet voces prolatu obscoenas in voces honestiores. Quis credere posset Viros illos sapientes pro *stercoraria sua*, Jes. 36. 12. scripsisse *מִתְרָאֵת* *ejecta sua*: & pro *מִתְרָאֵת latrinis*, 2 Reg. 10. 27. substituisse *מִתְרָאֵת exortus*? Si enim ipse Spiritus sanctus sit auctor earum vocum, easque sacris Scriptoribus dictaverit; & per consequens nullo modo judicaverit voces illas esse obscoenas, quo minus in S. Scriptura scribebentur; quare igitur erunt prolatu obscoenæ? An verosimile est Spiritum S. dictasse, & voluisse describi in S. Scriptura quædam voces, quas coram honestis auribus proferre indecorum esset?

2. Non est verosimile Ezram & multos Prophetas, scil. Nehe-miam, Haggæum, Zachariam, Malachiam (viro Synagogæ magnæ) dubios hæsisse, quid in variâ lectione, ortâ in nonnullis locis (uti jam videtur) ex discrepantiâ codicum, statuendum esset. Nam illi operâ Spiritus S. quo ducebantur, illas varias lectiones tollere, & secundum mentem Dei corrigere potuissent; adeo ut lectores non mansisset dubii & penduli in hac lectionum varietate.

3. In ipso libro, ab Ezra composite, quædam notæ *Keri* annotantur, quæ non possunt esse ab Ezra. An enim Ezras ita propriam mentem ignorasset, ut nescivisset, utram lectionem eligere debuisset? Hinc ergo sequitur quod omnes notæ marginales non sint ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ.

VII. *Tertiò.* Omne *Keri* & *Ketib* etiam non est à Mose: quia Mo-sis tempore libri Prophetici & Hagiographi, in quibus maxima pars harum notarum annotatur, nondum erant conscripti. Verum quidem est, quod Auctores, defendantes notas marginales esse *Traditionem Moysis* à monte Sinai, non statuant omnes notas totius Veteris Test. esse à solo Mose: attamen statuant nihilominus plerasque notas marginales in singulis libris esse à singulis Auctoribus librorum. Verum hæc sententia est absurdæ: nam nota marginalis aliquando respectu sensus est contraria voci in Textu occurrenti: atqui hæc contrarietas nullo modo videtur esse ab ipsis Auctoribus librorum.

VIII. His sententiis rejectis statuimus notas marginales *Keri* partim esse ab Ezra, partim etiam à Masorethis Tyberiensibus, qui post con-festum

fectum Talmud vixerunt. 1. Ezras annotavit multas varias lectiones, quæ sunt ut parvæ expositiones, ne lectores voces dubias contra intentionem Spiritus S. explicarent : ex. gr. Genes. 30. 11. occurrit vox **בְּ** proprio significans *prævaricatus est* : sed nota marginalis monet vocem illam esse compositam, & per duas voces, scil. per **בָּנָה** **בְּ** *venit turma* esse explicandam. Sic etiam idem Ezras multas voces anomalas annotasse videtur ; & quidem eum in finem, ne aliquis eas secundum analogiam aliarum vocum corrigere præsumeret. Postea in specie plura adferemus, in quibus Ezras videtur fuisse versatus.

2. Non tantum Propheta Ezras est auctor notarum marginalium sed etiam Masorethæ posteriores, scil. Tyberienses, & procul dubio etiam alii, qui ante ipsorum tempora vixerunt, sunt notarum marginalium Auctores. Nam non est verosimile quod Ezras illas voces obscoenas in voces honestiores mutaverit. Deinde Masorethæ Tyberienses non sunt omnium notarum Auctores, uti jam jam ex Talmude probavimus : ergo illi simul earum notarum Auctores esse videntur. Nam Masorethæ posteriores videntur notas ab Ezra inventas retinuisse, & alias de novo addidisse. Procul dubio hi Masorethæ etiam nonnullas notas annotarunt, quæ natæ sunt ex diversitate codicum. Non enim ausi fuerunt quicquam in Textu mutare; ideoque unam lectionem in margine & alteram in Textu scripsisse videntur.

IX. Tertiò queritur. Quot sunt species variarum lectionum ?

Respondeo. In genere notæ marginales variis modis versantur vel circa integras voces, vel tantummodo circa literas. Elias Levita enumerat septem species notarum marginalium *Keri* & *Ketib* circa literas & voces.

X. Prima species continet literas, quæ leguntur & non scribuntur, & vice versa, quæ scribuntur & non leguntur : & versantur præcipue circa literas quiescentes **אַלְפִיָּה** *Ebervi*, & nonnunquam circa literas mobiles. Hæc species *et Keri duplex est* : 1. Ostendit literas quasdam esse omissas, quæ ad perfectionem vocis requiruntur : Ex. gr. 2 Sam. 21. 12. occurrit verbum **כִּי** *suspenderant eos*, ad quod *Keri* in margine monet Aleph esse omissum : & propterea addendo Aleph legit **כִּי** **אַלְפִיָּה**.

Similiter in codem versu vox **בְּ** *abi*, à *Keri* corrigitur in **בְּ** *תְּמִימָה* cum *He* in fine : nam *He* ad perfectionem vocis requiritur.

2. E contra, quædam literæ scribuntur in Textu, quæ ex sententia Judæorum non leguntur: ex. gr. 2 Reg. 7. 12. in Textu scribitur בְּרַשְׁתָּה in agro, sed Keri legit בְּשִׁדְךָ fine He: nam hic litera נ scribitur, quæ secundum Keri non debet legi.

Simile exemplum occurrit Psal. 38. 21. in verbo יְרַיֵּם persequi me, ubi litera Van per Keri judicatur esse superflua. Quamplurima similia exempla possent in medium proferri, sed diligens lector, talia inter legendum inveniens, eadem ad hanc speciem referre poterit.

3. Hæc eadem species etiam locum habet in aliis literis præter Ehevi, sed rarius: exemplum occurrit 2 Sam. 10. 9. ubi in Textu scribitur בְּשִׁירָאָל, sed Keri in margine legit יִשְׂרָאֵל fine Beth.

Erpenius in Grammatica Hebræa Lib. 4. Cap. 4. recenset post invicem numerum literarum deficientium & abundantium Veteris Test. Idem ait ibidem literam נ Aleph quinques deficere: ex. gr. Num. 11. 11. occurrit pro נ מִצְאָתָן cum Aleph.

נ He in 44. locis, ut בְּנֵי pro הַמֶּלֶךְ.

ו Van in 30. locis, ut אֲמֹרָה pro אָמַר.

ז Jod innumeris fere in locis, ut עֲבוֹד - עֲבוֹד pro יְהוָה.

Non tantum hæ literæ quiescentes deficiunt, sed etiam nonnullæ mobiles aliquando deficiunt: ex. gr. literæ בְּדַת semel deficiunt, literæ חַבֵּל bis, & litera ג ter deficit in Veteri Test. Lector ipse exempla inter legendum, ubi hæ literæ deficiunt, inveniet.

E contra literæ quiescentes & nonnullæ mobiles aliquando abundant: ex. gr. נ Aleph in media voce redundant in 45. locis, ut צְבָאָה & efflorebunt.

נ He in initio, medio & fine in 33. locis: ut תְּהִנִּית.

ו Van in 95. locis abundat, ut אֲמֹרָה.

ז Jod in 147. locis, ut קְרִבָּה.

Literæ שׁ tantum semel abundant, literæ בְּמַתָּה bis, litera ג ter. ב quater, & literæ ע quinques abundant in Veteri Test. Hæc fusius videri possunt in dicta Grammatica Erpenii.

Hæ varietates literarum quiescentium & mobilium ad hanc primam speciem debent referri. Has & similes irregularitates in CLAVI HE- BRAICA VETERIS T. explicavi.

XI. Secunda species est, quando una litera scribitur, sed alia legitur. Hæc species Keri præcipue etiam locum habet in literis אֲמֹרָה Ehevi quiescentibus, sed valet etiam sèpissime in literis mobilibus. Dabo quædem exempla, ex quibus hæc species innotescet.

Ex.

Ex. gr. Deut. 21. 7. occurrit verbum שְׁפָכִי effuderunt per ה, sed Keri legit חַפְכִּי per Vau.

Similiter Masorethæ observarunt לא (non) in quindecim locis scribi, pro quo legendum est לו (ipf.).

i Reg. 12. 33. occurrit בְּלֵבֶן per Daleth pro בְּלֵבֶן (ex corde ejus) per Vau in fine; quam vocem ita etiam transferunt Targum, Versio Lxx Interpretum, & Versio vulgata.

Eccles. 12. 6. occurrit Cheth pro Tau. In Textu scribitur תְּהִנָּה. procul amoveatur per ה, sed Keri in margine legit יְרֻתָּה concatenateetur per Tau. Masora magna ad hanc vocem annotat inveniri in Bibliis undecim voces quæ leguntur per Tau, quæ tamen in Textu per Tau non scribuntur.

Erpenius in Grammatica sua, loco jam citato, descriptis catalogum, in quo ostendit, quænam literæ in Veteri Test. inter se permutentur, & quoties: ex. gr.

בָּ	pro	{ נ semel. ס sexies. כ undecies. נ semel. נ semel.	בָּ	pro	{ נ semel. ס semel. ב semel. נ bis.
בָּ	pro	{ נ bis.	בָּ	pro	{ נ semel.
נָ	pro	{ נ bis. נ semel.	סָ	pro	{ ס semel.
נָ	pro	{ נ bis. נ semel.	כָּ	pro	{ כ semel.
נָ	pro	{ נ bis. נ semel.	נָ	pro	{ נ quater.
נָ	pro	{ נ sexies.	שָׁ	pro	{ ש semel.
נָ	pro	{ נ semel.	נָ	pro	{ נ semel.
נָ	pro	{ נ semel.	נָ	pro	{ נ bis.

Hæc mutatio literarum, desumpta ex tertia parte Grammaticæ Hebreæ Avenarii, ad secundam speciem referri debet: nam hic una litera scribitur pro aliis, prout in hoc catalogo videri potest. Vide ibidem Avenarium omnes irregularitates literarum & vocum literasque abun-

abundantes & deficientes post invicem enumerantem.

XII. *Tertia* species continet literas, quæ per Metathesin transponuntur. Tales *sexaginta duæ* dictiones inveniuntur, in quibus literæ radicales vel serviles ita transponuntur:

Ex.gr. *Ezech. 42. 17.* occurrit חמש מאורת pro שׁ אַמְוֹת proquin-genti. Litera *Mem* in voce אַמְוֹת scribitur secundo loco, cum debeat scribi primo loco: & propterea *Keri* in margine legit מאורת.

Esdr. 4. 4. legitur וּבְרִיבָּא וּנְבָרֵב & turbabant, ubi *Keri* scriptum in margine legit וּמְבָרְלִים per transpositionem literarum *Lamed* & *He*.

Eadem hæc species etiam locum habet in literis servilibus: ex.gr. *Judic. 16. 26.* in Textu scribitur וְהַיְשָׁנֵן & fac ut palpem, sed juxta *Keri* est legendum per transpositionem literæ *Jod*, scil. וְהַמִּשְׁנֵן. Si quis plura exempla hujus tertiae speciei, ut & præcedentium & sequentium specierum desiderat, adeat ipsa Biblia Hebraica, præcipue ultimæ editionis Anni 1667, ubi plerasque voces, quæ concernunt septem species notarum, annotatas videbit.

XIII. *Quarta* species est tantum de *tribus* dictionibus copulatis, quarum primæ dictiones assumunt *He* demonstrativum à dictione sequenti, quod *He* cum sequenti voce juxta Masorethas est legendum. Primus locus occurrit 2 *Sam. 5. 2.* in הַיִת מִזְבֵּחַ: *Keri* legit הַיִת הַמּוֹצִיא, ubi *He* vocis præcedentis rejicitur ad vocem sequentem.

Secundus locus extat Jobi *cap. 38. vers. 12.* ubi in Textu scribitur וְדַעַת הַשָּׁׁחָר, quod in margine corrigitur per וְדַעַת שְׁמָר.

XIV. *Quinta* species continet integras voces, quæ scribuntur, sed juxta Masoram non leguntur; & è contra continet voces, quæ leguntur, sed non scribuntur. Hæc species igitur duplex est:

I. Continet voces quæ scribuntur & secundum sententiam Judæorum non leguntur; quæ ideo etiam in Textu Hebræo destituuntur vocalibus; suntque decém numero, quarum quædam inveniuntur in locis sequentibus: 2 *Sam. 15. 2.* in Textu scribitur מְאֵן sine vocali, ubi Masora in margine annotat בְּחִיב וְלֹא קָרֵי, hoc est, vox illa scribitur quidem, sed non legitur.

Etiam 2 *Sam. 13. 33.* & *Jerem. 39. 13.* occurrit vox מְאֵן, ad quam vocem idem annotatur.

Jer. 51. 3. occurrit verbum יְרֻדֵּת tendat, quod caret punctis; ideoque secundum Masoram judicatur esse superfluum & non legendum; propterea Masora in margine ait, scribitur, sed non legitur.

2. Hæc

2. Hæc species etiam est reciproca, hoc est, continet voces quæ in Textu non scribuntur, sed tamen leguntur; suntque etiam numero *decem*, quæ recensentur in vestibulo Deuteronomii. In Textu tantum scribuntur vocales, sub intellectis consonantibus, quæ in margine scribuntur.

Ex. gr. *Judic.* 20. 13. in Textu habentur ..°. *Scheva & Tzere*; at in margine scribuntur hæc consonæ בְּנֵי filii, cum additis his vocibus קָרִי וְלֹא כְתַּיב legitur, sed non scribitur.

Similitur *Ruth cap. 3. v. 5. & 17.* in Textu habentur vocales *Tzere & Patach*, at in margine exprimuntur consonantes אֶלְיָה ad me.

Reliqua loca, in quibus tantum scribuntur vocales, omisitis consonantibus, inveniuntur 2 *Sam. 8. 3.* in voce בְּנֵי.

Etiam 2 *Sam. 16. 23.* in שְׁאַל, ubi in Textu tantummodo scribitur *Chirek*, sed in margine שְׁאַל cum his adjectis vocibus קָרִי וְלֹא כְתַּיב legitur & non scribitur.

2 *Sam. 18. 20.* in Textu est *Tzere*, quod legitur per יְהֹוָה.

2 *Reg. 19. 31.* inveniuntur in Textu vocales *Scheva, Kameitz & Cholem*, quæ in margine leguntur per אֶלְיָהוּ.

Eiusdem capitinis versu ultimo in Textu sunt duo *Kameitz*, quæ in margine denotant בְּנֵי filios ejus.

Jerem. 31. 38. *Kameitz & Chirek*, in Textu occurrentes, significant בְּנֵי veniunt.

Denique *Jerem. 50. 29.* est *Kameitz* denotans לְהֹז ei. Hæc decem loca sunt superioribus contraria, & pertinent ad hanc quintam speciem.

XV. *Sexta* species continet voces, quæ conjunctim tanquam una scribuntur, sed divisim tanquam duas leguntur: & è contra etiam continet voces, quæ divisim ut duas in Textu scribuntur, sed conjunctim ut una leguntur. Hæc igitur species iterum duplex est.

i. Comprehendit voces in Textu conjunctas, quæ per notam marginalem in duas dividenda sunt; suntque numero *quindecim*: ex. gr. *Genes. 30. 11.* occurrit verbum compositum נְעָר, quod secundum *Keri* in duas voces, scil. in נְעָר venit turma est dividendum. Hanc vocem Cl. Capellus in Critica sua pag. 77. aliter punctari posse ait, scil. per נְעָר in turma: sed hanc nimiam audaciam in mutandis punctis rejicimus.

Reliqua loca, in quibus voces conjunctæ pro divisis in Textu habentur, inveniuntur *Exod. 4. 2.* ubi legitur מִתְּהִלָּה pro מִתְּהִלָּה.

Jes. 3. 15. pro מלכט in Textu, legitur & scribitur in margine מה לכם.

Ezec. 8. 6. קְרַב dividitur, per notam marginalem in מה הם.

Jer. 6. 30. legitur in Textu מִאשְׁתָּם pro נִאשׁ חֶסֶד.

Jerem. 18. 5. pro הנחן legitur in margine הנחן הוא.

Psal. 10. 10. vox הַלְכָאִים dividitur in חַל כָּאִים.

Psal. 55. 16. vox composita ישׁימׁוֹת dividitur in voces duas מות. Vide reliqua loca in Anticrit. Cl. Buxtorfi pag. 479. & in Masora magna ad 1 Paral. 27. 12. ubi ad vocem לבנימני Masora expresse ait, eam esse unam ex quindecim vocibus, quæ scribuntur ut una, & leguntur ut duæ. Haec omnes quindecim voces ita conjunctim quidem in omnibus Bibliis non scribuntur, sed secundum Masoram omnes ita scribendæ sunt.

2. Etiam hæc species est reciproca, hoc est, continet voces, quæ divisim ut duæ in Textu scribuntur, sed conjunctim ut una leguntur. Masora magna 2 Paral. 34. 6. ad vocem בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ait octo tales voces inveniri, quæ scribuntur ut duæ voces, sed leguntur ut una. Ipsa Masora parva etiam notat hanc vocem conjunctim esse legendam.

Similiter 1 Sam. 9. 1. in Textu vox נִזְבֵּן divisim scribitur, quæ secundum notam Keri conjunctim legi debet, scil. מבנימין. Reliqua loca inveniuntur in Masora magna superius allegata.

XVI. Septima & ultima Species Keri & Ketib continet voces, quæ prolatu videntur esse obscenæ, & pro quibus Masorethæ nonnulli alias voces prolatu honestiores & castiores in margine substituerunt, secundum Rabbinorum regulam: *Qua in Bibliis scripta sunt נִגְנָה? PER VITUPERIUM, ea leguntur נִגְנָה?* AD LAUDEM.

Tales voces obscenæ annotantur decem, quæ inveniuntur in locis sequentibus, ut Deut. 28. 30. ubi pro יִשְׁגַּנְהָ vitabit eam, nasutiores five superstitiones Judæi jussérunt in margine notari ישכבה נִהְבָּה cubabit cum ea, quomodo etiam à Judæis legitur. Quare Judæi aliter legunt? Resp. Ne aures Lectorum vel Auditorum offenderentur: nam verbum נִגְנָה coire jam significat propriissimè actum venereum. Fortasse olim temporibus Prophetarum hæc voces prolatu non fuerunt obscenæ, quæ postea tractu temporis factæ sunt obscenæ: ex gr. vox נִגְנָה, denotans conjugem & quidem Augustam, est vox etiam num honesta; ita fortasse verbum נִגְנָה inde deductum, jam ipsum actum venereum significans, olim temporibus Prophetarum fuit

prolatu honestum. Ut ut sit, Judæi postea ex religione quâdam sive potius ex superstitione voces illas obsecenas in voces honestiores transmutarunt.

Idem illud verbum שָׁגֵל in Fœm. Gen. etiam occurrit *Jes.* 13. 16. & *Zach.* 14. 2. pro quo substituunt **תְּשִׁבְבָּנָה** : sic etiam *Jer.* 3. 2.

In sequentibus textibus, scil. *Dent.* 28. 27. & *1 Sam.* 5. vers. 6. 9. 12. etiam *1 Sam.* 6. 4. & vers. 5. pro עַפְלִים substituunt **טָהָרִים** : quia עַפְלִים significat ipsum *anum*, Hebraicè sic vocatum ab eminentia clunium, intra quas veluti conclusus est & latet. Judæi crediderunt hanc vocem tanquam minus puram & honestam non esse pronuncian-
dam; ideoque vocem **טָהָרִים** tanquam honestiorem substituerunt.

Reliqua loca, in quibus voces prolatu obsecnæ occurunt, inve-
niuntur 2 *Reg.* 18. 27. & *Jes.* 36. 12. & 2 *Reg.* 6. 25. & 2 *Reg.* 10. 27. &
2 *Reg.* 18. 27. & *Jes.* 36. 12. Hæc sunt *decem* loca, in quibus voces ho-
nestiores loco vocum obsecnarum sunt substitutæ. Vide de his ubi-
rius Cl. Capelli Criticam lib. 3. cap. 6. & Cl. Hottingeri Thesaurum Phi-
lologicum.

XVII. Ad has septem supradictas species omnes notæ marginales,
passim in Bibliis Hebraicis occurrentes, referri debent; sed quas ex his
septem composuerint Ezras vel Maforethæ Tyberienses, aliquie, dif-
ficile est determinare. Statim in causas motivas harum notarum in-
vestigantes, in particulari ostendemus, quarum notarum vel Ezras,
vel Tyberienses, aliive Auctores esse potuerunt.

XVIII. *Quarto* queritur. Quænam sunt causæ, ob quas hæ notæ
marginales sunt excogitatæ?

Respondeo. Causæ illæ sunt variæ.

Prima causa fuit *studium* conservandi veram & genuinam *Textus*
Hebraici lectionem, præcipue in illis vocibus, quæ contra communes
regulas scribuntur: ex. gr. *Gen.* 14. 8. occurrit in *Textu* צְבִים cum
Jod post *Beth*, quum debeat secundum analogiam scribi cum *Vau*; ideo
Keri in margine notat vocem illam, etiam si scripta sit cum *Jod*, esse
ita pronuntiandam, ac si in *Textu* scriberetur *Vau* cum *Cholem*. Hanc
notam marginalem propterea observarunt, ne aliquis *Textum* sa-
crum mutare præsumeret, substituendo *Vau* in locum *Jod*. Hæ notæ,
quæ conservant veram lectionem, sunt præcipue excogitatæ propter
libros Biblicos non punctatos, quibus Judæi sæpiissime utebantur: ex.
gr. 2 *Sam.* 1. 12. invenitur בְּנֵרֹו vestes ejus sine *Jod* ante *Vau*, quod *Jod*
regu-

regulariter in plurali requiritur. Si quis vocem hanc punctis privatam videret, explicaret secundum communem regulam per singularem numerum *vestem ejus*; sed Keri notavit vocem illam esse legendam & explicandam per pluralem numerum, sub intellecto *Jodante Van.*

Hæ & similes notæ, propter hanc causam excogitatæ, possunt esse partim ab Ezra & Viris Synagogæ magnæ, partim etiam à Tyberiensibus, aliisque doctoribus, qui voluerunt Textum Hebræum integrum conservare. Nam si Ezras & alii has notas, conservantes veram & genuinam scriptionem Textus Hebraici, non observassent, procul dubio aliqui extitissent, qui ex religione quadam nonnullas voces, semel aut bis vel etiam sèpius valde irregulariter in Textu Hebræo scriptas, secundum analogiam aliarum vocum scripsissent & punctassent. Sed contra hanc difficultatem illi supradicti Doctores remedium excogitarunt, scil. annotando tales voces irregulares, & quasi dicendo: Vox illa, quæ in Textu irregulariter scripta est, ita est retinenda in Textu: nam ipsi sacri Scriptores ita voces illas exararunt. Sed vox illa secundum mentem Spiritus S. paulo aliter est explicanda quam externa scriptio præ se fert: ex. gr. Genes. 24. 14. occurrit vox נָעַל *puella* sine *He* in fine, cum alias secundum regulas Fœmininorum recipere deberet *He*. In solo Pentateucho Mosis hæc vox נָעַר in vicibus 21. invenitur scripta sine *He*. Doctores, qui voluerunt genuinam scriptionem & verum sensum S. Scripturæ conservare, annotarunt in margine, & monuerunt voces illas נָעַר esse proportionatae: & propterea eâ notâ voluerunt indicare illud Kametz in fine sub *Resch* esse scribendum & legendum.

Secunda causa, ob quam nonnullæ notæ marginales Keri fuerunt excogitatæ, est *parva expositio* vocum dubiarum, quas Lectores faciliè contra mentem sacrorum Scriptorum explicarent. EZRAS igitur vel fortasse nonnulli antiqui Masorethæ, circa sensum S. Scripturæ optimè versati, ad voces illas dubias *parva expositionis* ergo nonnullas notæ marginales, explicantes verum sensum, à Spiritu S. intentum, adjecerunt: & quidem propterea, ne aliquis ex infacia voces illas, quoad sensum-dubias, contra mentem Spiritus S. explicaret. Exemplo res fiet clarior: Genes. 30. 11. invenitur verbum נָעַל satis sine notâ marginali-dubium. Nonnulli possent hoc verbum נָעַל considerare ut verbum simplex, & sic etiam explicare; & tum significaret *parvificatus est*. Sed ne Lectores hic ita impingerent, ideo nota marginalis.

nalis docet verbum נָבָן non esse verbum simplex, sed compositum ex נָבָן; & per consequens per illam notam denotarunt hoc verbum per duas voces esse explicandum, scil. per *venit turma*.

Hæ & similes notæ, conservantes verum *sensum* S. Scripturæ, possunt esse partim à Prophetæ Ezra, partim etiam ab aliis piis Judæorum Criticis.

Tertia causa quarundam notarum marginalium est superstitionis *verecundia* & *honestas*. Nam quidam antiqui Judæi magis superstitioni quam religiosi, *Verēcundia* & *honestatis* causâ, decem voces, prolatu quodammodo obsecenas, in alias voces honestiores mutarunt. Vide retrò eas voces quasi obsecenas allegatas ad septimam notarum marginalium speciem. Has voces honestiores margini adscripterunt, & loco obsecnarum easdem etiam pronuntiandas esse voluerunt.

Hæ voces honestiores nullo modo videntur esse adscriptæ ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ. A quibus igitur sunt adscriptæ? *Resp.* Procul dubio eæ voces honestiores sunt additæ à quibusdam curiosis & superstitionis Judæis, qui, ne honestis auribus offendiculo essent, illas voces ita mutarunt.

Quarta causa nonnullarum notarum marginalium fuit *discrepancia codicum*. Nam nullum est dubium, quin Masorethæ Tyberiensis alii que nonnullas notas collegerint ex *discrepancia variorum codicuum*. In uno codice sic, in alio verò aliter scriptum invenerunt. Et quia hæsi tarunt, utram lectionem eligerent, ideo utramque retinuerunt; unam in Textu, alteram vero in margine annotantes.

Hæc causa non habuit locum in Ezra: nam ille, utpote infallibili Spiritu Prophetico prædictus, potuisse alterutro modo determinasse; sed hæc causa habuit tantummodo locum in aliis Judæis, qui tali Spiritu non ducebantur: quique propterea penduli fuerunt utram lectionem eligerent.

Puto Masorethas, colligentes veram scriptionem Textus Hebraicū ex variis codicibus, eam lectionem, quam in pluribus codicibus invenierunt, quamque putarunt esse divinam, & ab ipsis S. Scriptoribus exaratam, in ipso Textu scripsisse. Et quia talis lectio sèpissime fuit irregularis, ideo regulariter voces illas legendas & explicandas esse judicarunt. Nam quis credere posset Criticos illos Judæorum, qui semper ita superstitioni fuerunt circa corticem S. Scripturæ, unquam ausos fuisse voces nonnullas, quas judicarunt esse peregrinas, irregu-

lares & monstrofas , atque ab ipsis S. Scriptoribus non exaratas , in Textum S. intrudere , & voces regulares , descriptas ab ipsis sacris Scriptoribus , extra Textum ad marginem rejicere ? Non arbitror ullum cum aliqua specie veritatis hoc defendere posse.

Quinta causa quarundam variarum lectionum est *venatio mysteriorum* , vel *indagatio aliis sensus* , quem etiam verba Textus videntur continere . Nam procul omni dubio quædam notæ marginales sunt ex cogitatæ *mysterii* causa ad *sensum alium* eliciendum , secundùm quem , ex sententia Criticorum , etiam Textus sacer explicari potest . Judæi modum allegoricè Textum explicandi semper amarunt : ideoque nonnulli putant , quod propterea ex Pentateuchis , qui in Synagogis asservantur , pūcta ejecta sint , ut Textus Biblicus variis modis expōni posset . Exemplo res hæc illustranda est : 2 Sam. 3. 35. occurrit in hodiernis Bibliis verbum לְהַבְרוֹת ad cibandum . Rabbi David Kimchi ad illum locum ait : Rabbini nostri b.m. dicunt scriptum esse in Textu לְהַבְרוֹת ad excindendum cum Caph , sed legi in margine cum Beth ; quasi (en duplēm sensum) innueretur populum venisse primò לְהַבְרוֹתוֹ ad excindendum eum , scil. Davidem , & postea sententiam mutasse ; & venisse לְהַבְרוֹתוֹ ad eum cibandum . Jam in omnibus Bibliis est לְהַבְרוֹת ad cibandum eum . Idem Kimchi ibidem multis auctoritatibus variorum Rabbinorum illam sententiam confirmat , scil. olim in Textu scriptum fuisse לְהַבְרוֹת , & in margine לְהַבְרוֹת : sed ille idem tamen fatetur se nullibi in correcto aliquo codice ita illud verbum scriptum vidisse . Ut ut sit , saltem inde appareat , quomodo antiqui Critici diversum sensum per Keri elicere conati fuerint .

Aliquando duplex sensus literalis potest esse intentus à S. Scriptoribus : ex. gr . Jos. 9. 7. habetur וַיֹּאמֶר dixit , vel & dixerunt . Quoad consonas est plurale , & quoad vocales est singulare . Quasi Textus voluerit indicare unum esse locutum , quod denotatur per vocales , sed nomine omnium , quod denotatur per consonas . Nam non sine ratione prægnante S. Scriptor verbum hoc tam irregulari modo punctavit , si non duplēm sensum intendere voluisset . Talis duplex sensus sœpe etiam intenditur in nominibus , quæ quoad vocales sunt singulæ , & quoad consonas pluralia , vel vice versa . Jos. 10. 8. & pasim alibi .

Sexta causa notarum marginalium , quæ à multis falsò assignatur , est religio & pietas . Multi , ex legentibus Adonai & Elohim pro Jeho-

va & Jehovi, ajunt quosdam Rabbinos *religionis* & *pietatis* causa vocales antiquas & genuinas, nomini אַדָּן subscriptas, mutasse in vocales τὸς Adonai & Elohim. Sed credit hoc Judæus Apella, non ego. Quis Judæorum non timuisset sacrilegas suas manus in Textum sacram injicere? Quis ausus fuisset sacros Scriptores, qui ducti fuerant ab infallibili Spiritu, hac in parte corrigeret, quasi genuina puncta vocibus illis non subiecissent? Videant præterea qui statuunt hæc puncta esse corrupta, an non accusent sacram Scripturam corruptionis; præcipue in illis locis, in quibus jam occurunt Jehova & Jehovi. Ego malo hanc ultimam causam omittere, & approbare illas quinque supradictas ut veras notarum marginalium causas. Falsa igitur est sententia Cl. Capelli putantis notas marginales esse meras censuras, castigationes & correctiones Masoretharum Tyberiensium, natas ex sola suspitione erroris, quem codicibus suis inesse putarunt.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUARTA,

Q U A E E S T

P A R S T E R T I A.

D E M A S O R A.

Et P A R S P O S T E R I O R

De K E R I & K E T I B.

§. 1. Cetera quæstiones de Keri & Ketib sequuntur explicande. 2. Notæ marginales ab Elia numerantur 848. sed ab aliis numerus augetur, aut minuitur. 3. Inquiritur utrum Keri aut Ketib sit authenticum. 4. Judei explicando & legendendo preferunt Keri marginale. 5. Multi Christiani in quibusdam locis preferunt Keri, in aliis verò Ketib: imo aliquando in diversis editionibus sententiam mutarunt.	6. Judicamus vocem textualēm esse authenticam, & voci marginali præferendam. 7. Objectio, quasi impossibile sit Textum semper secundum Ketib exponere, solvitur. 8. Plereque septem species notarum marginalium sunt etiam usitatae in aliis linguis. 9. Altera objectio, quasi Ketib non possit esse authenticum, endatur. 10. Ex notis marginalibus Keri non potest probari corruptio Textus Hebreiorum.

S E C T I O I .

Gimus superiori Dissertatione de Auctoribus notarum marginalium, vulgo *Keri* & *Ketib* vocatarum; ut & de speciebus & caufis, ob quas haec notae marginales sunt excoigitatae; jam sequuntur, ceterae quæstiones, quæ circa hanc materiam moveri possunt, enodandæ.

II. Quintò queritur Quot sunt notæ marginales, quæ vulgò *Keri* & *Ketib* vocantur?

Repondeo. Elias Levita (Iudeus, natione Germanus, qui superiori seculo vixit) omne *Keri* & *Ketib* numeravit, & invenit in toto Veteri Test. notas marginales *Keri* octingintas & quadraginta octo; scil. 65. in Pentateucho, 454. in Prophetis, & 329. in Hagiographis. Harum notarum summam & numerum duabus vocibus Hebraicis קָרְיָה Karjan & ekatban expressit: illæ enim voces, si in numerum resolvantur, efficiunt numerum 848. Miratur admodum idem Elias Levita, quod in toto Pentateucho tantum inveniantur notæ marginales sexaginta quinque, inter quas sunt una & viginti voces מִלְחָמָה, quæ scribuntur sine *He*, & leguntur יְהָוָה cum *He*; quum in solo libro Josuæ, qui mole vix æquat decimam Pentateuchi partem, occurrant notæ marginales *Keri* triginta duæ; & in libris Samuelis, qui vix quartam Pentateuchi partem æquant, inveniantur 133. *Keri*.

2. Numerum variarum lectionum, ab Elia enumeratum, hodieñ Doctores augent. Cl. Capellus in Critica sua cap. 1. lib. 3. docet se varias editiones, scil. Bombergianam in folio, Plantinianam in quarto, & Biblia Regia edita Antverpiæ contulisse, & plures notas in nonnullis editionibus enumerasse. Quot notas igitur invenit? In editione Bombergiana invenit notas 1171. in Bibliis Regiis 983. sed in Plantinianâ editione tantummodo 793.

3. Ex hac diversitate numeri notarum marginalium appetet in omnibus Bibliis omne *Keri* & *Ketib* non annotari; aliquando quædam exempla notarum marginalium adferuntur, omissis aliis, quæ vel nullâ notâ designantur, vel aliquando circulis in Textu suprà scriptis ornantur & insigniuntur; quibus lectores monentur de subintellectâ vel de adscribendâ variâ lectione in margine.

4. Ut ut sit, nullus dubito, quin numerus notarum marginalium sit

fit augendus ; attamen certus numerus ex variis editionibus non est hauriendus : nam Editores Bibliorum semper non æque accurate at-tenderunt ad omnes varias lectiones. Unde ergo verus notarum marginalium numerus est eliciendus ? *Resp.* Ex *Masora*, quæ anti-quitate suâ omnes hodiernas editiones longè superat. In quantum igitur numerus notarum est augendus ? *Resp.* Hoc non adeo facile determinari potest.

III. Sextio queritur. Utrum Textus Hebræus sit legendus & ex-plicandus secundùm *Keri* marginale ; an verò secundùm *Ketib* tex-tuale ?

Respondco. Non est eadem omnium Judæorum & Christianorum sententia. Nos ad has tres sequentes sententias diversorum Aucto-rum opiniones referemus.

IV. Prima sententia est Judæorum, qui statuunt lectionem mar-ginalem semper esse legendam, & vocem in Textu scriptam secun-dùm notam marginalem ut plurimum etiam esse explicandam. Hinc omnes Judæi semper lectionem marginalem non tantum privatim sed etiam publicè in Synagogis, quando sectionem legalem ex Pen-tateuchō prælegunt, exprimunt. An ergo in omnibus libris, & in Pentateuchis MSS. ex quibus Judæi lectiones Sabbathinas præle-gunt, notæ marginales sunt descriptæ ? *Resp.* In multis Bibliis omit-tuntur notæ *Keri*; imo in talibus Pentateuchis MSS. ne unica nota margini adscribitur. Quomodo ergo eas inter legendum proferre possunt ? *Resp.* Notas marginales facillimè, quia continuâ lectione eas memoriter didicerunt, proferunt.

Quod Judæi semper debeant legere notam marginalem, pro-batur ex libro rituali, qui vocatur *Schulchan Aruch*, parte I. Num. 141. ubi exprefse dicitur, quod *Ketib* debeat scribi, & *Keri* legi; atque immediate subjungitur historia de quodam Lectore, qui coram ma-gnis Rabbinis, R. Isaaco Abuhab, R. Abrahamo Valantiniano, aliis-que legit vocem scriptam, & non marginalem; jusserunt ipsum repe-tere & legere vocem marginalem; quod quum facere recusaret, eum de ambone sive suggestu deturbarunt.

Verum Judæi in expositione Textuum majori libertate aliquando fuerunt usi. Nonnunquam enim Paraphrastæ Chaldaei ipsum *Ketib* in Paraphrasi sua Chaldaica expresserunt. Exemplum occurrit 2 Sam. 22. 51. ubi in Textu scribitur לְמִגְרָא, quod Paraphrastes transfert

per מְלֹאת multiplicans, cum Keri legat כָּנְדּוֹל turris, quod etiam versio nostra Belgica imitatur.

V. Secunda sententia est multorum Christianorum, qui Textum sacrum translaturi fluctuarunt & dubitarunt, nescientes utram lectionem eligerent; textualem verò, an marginalem. Inter hos dubitantes sunt Junius & Tremellius, Piscator, Arias Montanus, aliique quamplurimi Interpretes, qui sèpissimè Textum sacrum secundùm notam marginalem explicarunt, nonnunquam tamen ipsum Textum retinuerunt. Imo aliquando in reiteratâ editione sententiam suam mutarunt, exprimentes in primâ editione notam marginalem vel lectionem textualem, & in secundâ pro notâ marginali lectionem textualem, & vice versa.

Exemplis res fiet clarius. Junius & Tremellius 2 Reg. 8. 10. in primâ editione verterunt voces Hebraicas אַבִּיךְרָא לְאַבִּיךְרָא Abi dic ei, sequentes notam marginalem לוּ; sed in aliis editionibus hic expresserunt ipsum Textum, vertentes illas voces per Abi dic, non vives, retinentes נְלֵךְ in Textu scriptum.

Similiter Ezræ cap. 4. v. 2. in editione primâ transtulerunt dictiones Hebraicas וְבַיִת אֲנַחְנוּ וְבַיִת אֶלְيָהוּ Et eidem nos sacrificamus, quod est in margine; in posterioribus verò editionibus verterunt Et nos non sacrificamus, per נְלֵךְ non, quod est in Textu.

Sic etiam mutarunt sententiam primam in 1 Reg. 22. 49. ubi in prima editione habetur, Josaphat הַשְׁׁעָרָה paravit classem, prout est in margine: sed in posterioribus editionibus habetur, Josaphat רַשְׁׁעָרָה decem naves, secundùm vocem textualem. Qui plura exempla fluctuationis desiderat, adeat Antibarb. Biblicum Amamæ pag. 472. editionis posterioris.

Piscator, etiamsi ut plurimum notam marginalem exprimat, in multis tamen locis ipsam lectionem textualem retinuit, scil. Levit. 11. 21. Psal. 100. 3. 2 Reg. 20. 4. Jef. 9. 3. Job. 6. 21. &c.

Idem etiam fecerunt Arias Montanus, Auctores vulgatæ editionis Latinæ, & Interpretes versionis Græcæ. Hi omnes nonnunquam voces quasdam transtulerunt, prout in ipso Textu habentur.

Nova Versio Belgica sèpius lectionem textualem expresit; in nonnullis tamen locis notam marginalem elegit: exempla nonnulla videri possunt Ezech. 42. 16: 1 Reg. 12. 33: 2 Sam. 20. 14: 2 Sam. 23. 13. & ver. 20. 21: 2 Sam. 24. 16. Curiosus lector, percurrent & conferens versio-

versionem Belgicam cum Textu Hebræo , inveniet quatplurima loca , in quibus Interpretes expresserunt notam marginalem Keri : sed eadem (quia ipse Lector hæc loca conferre potest) brevitatis causâ prætero.

VI. *Tertia* sententia est quorundam Theologorum , qui semper lectionem textualem legunt , & in Versionibus suis eandem exprimunt. Nos huic tertiaræ sententiaræ subscribimus propter hoc argumentum. Vel *Keri* marginale est auctenticum , vel *Kerib* textuale. Si *Keri* marginale est auctenticum , ergo illud semper est legendum & transferendum : sed plerique Interpretes sæpiissime quidem , ast non semper , Textum secundum *Keri* exposuerunt ; quod tamen facere necessario semper debuissent , si *Keri* esset auctenticum. Si vero *Kerib* est auctenticum , ergo illud est retinendum & explicandum : nam si Interpretes crediderunt *Kerib* non esse auctenticum , Quare illi sæpiissime Textum secundum *Kerib* explicarunt ? Et quare adhuc in ipso Textu Hebræo illud , quod non est auctenticum , retinetur ? Nam si credamus *Kerib* non esse auctenticum , nec ab ipsis Auctoribus librorum profectum , tum omne *Kerib* tanquam alienum ex Textu esse rejiciendum , & *Keri* in ejus locum substituendum. Nos igitur judicamus hanc tertiam sententiam , quæ defendit ipsum *Kerib* ab ipsis Auctoribus librorum esse profectum , multo esse verisimiliorem & tutiorem sententiis duabus præcedentibus. Nam quis Judæorum unquam ausus fuisset voces non auctenticas in Textum intrudere , & auctenticas ex Textu eliminare , & ad marginem ablegare ? Obstat , & semper obstat superstitio , & superstitionis Judæorum religio , quâ Textum sacrum mirum in modum honorant : nam potius centies mortem obirent , quam ut paterentur quicquam in sacro Textu mutari.

Dices. Si *Kerib* sit auctenticum , quid ergo sibi volunt illæ correctiones marginales , per quas , voces in Textu irregulariter scriptæ , emendantur , & secundum analogiam aliarum vocum punctantur ?
Resp. Doctores Judæorum viderunt multas voces irregulariter esse scriptas , vel sensum fore convenientiorem , si aliter voces illæ legerentur & explicarentur ; ideo judicium suum apposuerunt , quo iudicarunt voces illas ita regulariter posse legi , & sensum etiam fore convenientiorem , si vel litera addatur , vel abjiciatur , vel etiam transponatur , & sic deinceps.

VII. Contra hæc fortè *objicit* nonnemo , quod impossibile sit

Textum semper explicare secundūm *Ketib*. Nam si Textus secundūm *Ketib* explicetur, sāpissimē vel nullus erit sensus, vel sensus erit plane absurdus; etiam voces erunt ita irregulariter scriptæ, ut ad nullas Grammaticæ regulas referri possint.

Respondeo. Sensus verborum, quando Textus secundūm *Ketib* explicatur, nihilominus erit bonus; etiam si secundūm nostrum judicium sensus videatur paulo convenientior, si aliter explicetur. Nos sāpissime etiam explicamus Textum, prout *Keri* judicat esse explicandum: sed hoc non facimus, quia *Keri* est auctentīcum; vel quia est ab ipsis Auctōribus exaratum: sed ideo, quia *Keri* in multis locis difficultoribus nobis ostendit verum sensum, quem Prophetæ in *Ketib* intenderunt. Nam facillimē homines imperiti sensum Spiritus S. in *Ketib* intentum, aliter explicare potuissent; ideo Ezras vel alii Masorethæ margini adscripterunt notam *Keri*, qua verum sensum, à Spiritu S. in locis dubiis intentum, expresserunt. Quare hoc fecerunt?

Resp. Ne aliquis à scopo Spiritus sancti & Auctōris aberraret. *Keri* ergo nōc̄is in multis est expositio, explicans verum sensum ab ipsis Auctōribus librorum intentum. Similitudine aliqua hoc negotium illustrabo. Est ac si nonnullus in Latino Auctōre, in quo occurunt voces *vester*, *olli*, *faciendum* margini adscriberet *vester*, *ulli*, *faciendum*. Similitur judicamus de multis vocibus margini adscriptis, quæ nobis nullo modo videntur esse à Spiritu S. sed eæ sunt additæ vel ab Ezra, vel ab aliis Masorethis, qui genuinum sensum Spiritus sancti lectoribus voluerunt suggerere.

VIII. Ut hæc expositio magis innotescat, breviter septem species τῶν *Keri* & *Ketib* percurram, & ostendam, quomodo voces, in septem fere speciebus notarum *Keri* occurrentes, explicari possint.

Prima species, in quâ litera vel abundat vel deest, etiam est usitata in aliis linguis: ex. gr. Latini dicunt *gnarus* pro *navus*, *relligio* pro *religio*: & contra *nascor* pro *gnascor*, *caldum* pro *calidum*, *tun* pro *tune*, & sic deinceps. Non mirum ergo, si etiam in lingua Hebræa quædam literæ vel abundant, vel deficiant.

Secunda species notarum marginalium, respiciens literas quæ invicem mutantur, etiam locum habet in aliis linguis: ex. gr. Latini efferrunt *vester*, *olli*, *faciendum* pro *vester*, *ulli*, *faciendum*. Quis mirabitur Antithesin hanc etiam locum habere in lingua Hebræa?

Tertia species continet literas, quæ per Metathesin transponuntur: hinc

hinc in Lingua Latina dicitur *pifris* pro *pifis*, &c.

Quarta species est nullius momenti. Tantum tria exempla ejus speciei occurunt, in quibus nihil situm est: nam litera vocis præcedentis facilè potest addi voci sequenti.

Quinta species continet tum voces non punctatas in Textu, tum etiam è contra comprehendit puncta destituta consonantibus.

Voces sive consonæ, destitutæ vocalibus, ita sunt exaratae ab ipsis auctòribus librorum: nam illi Auctòres tantum consonas expresseunt omisis vocalibus, quæ subintelliguntur. An ergo illæ voces carentes vocalibus non debent pronuntiari, uti faciunt Judæi? Debent nihilominus pronuntiari. Atqui vox non potest pronuntiari sine vocalibus: sed à nobis potest pronuntiari per vocales subintellectas; uti Latini pro *qd* legunt *quod*, & pro *st* legunt *sunt*.

Vocales solæ, scriptæ in Textu sine consonantibus, sunt ita etiam exaratae ab ipsis Auctòribus librorum. An subintellectæ consonæ cum expressis vocalibus etiam sunt legendæ? Imo. An in versionibus etiam transferendæ? Imo. Nam vocales illæ solæ ita sunt in Textu descriptæ ab ipsis Auctòribus librorum. Miror quare Versio Belgica tales vocales, translatas in linguam Belgicam, uncinulis includat, ac si essent voces additæ, & non expressæ ab ipsis Auctòribus librorum. Hic mos scribendi vocales absque consonantibus etiam est usitatus in lingua Latina: ex. g. Litera *ö*, apice notata, denotat *non*, & ē significat *est*. Quare hic modus etiam in lingua Hebræa usitatus esse non potuit? Rabbini antiqui & hodierni formant quidem tantum abbreviaturas ex consonantibus, & non ex vocalibus: sed hoc non est mirum: nam Rabbini communiter tantum consonantes in commentariis suis & non vocales exprimunt.

Sexta species continet voces compositas quæ conjunctim scribuntur; & è contrà comprehendit etiam voces separatim scriptas quæ conjunctim leguntur.

Voces cōpositæ, quæ per duas simplices voces explicari debent, in omnibus linguis sunt usitatissimæ.

Voces aliæ, quæ in Textu divisim scribuntur, quum debeant conjunctim scribi, sunt procul dubio profectæ ab incuria quorundam Scribarum, qui ex oscitantiæ voces divisorunt, quum debuerint easdem conjungere. An non in talibus vocibus, ita divisim scriptis, est corruptio Textus? Resp. Non est corruptio Textus: nam omnes

literæ sunt expressæ ; sed *Keri* tantummodo notat eas voces separatas esse conjungendas.

Septima species, quæ mutat voces prolatu obscoenas in voces honestiores, habet etiam locum in aliis linguis. Ipsius pueris hic modus voces obscoenas in honestiores mutandi est notissimus. Hinc pueri *mingere* nominant *wateren* ; & Latini *coire* explicant per *cubare* ; & sic deinceps. In communi loquela quotidie audimus & efferimus sine superstitione voces honestiores loco obscoenarum. Sed antiqui *Iudei*, qui olim voces obscoenas, per alias honestiores, legendas & explicandas esse judicarunt, magis superstitioni fuerunt quam religiosi : & multo melius iidem olim fecissent, & adhuc hodie facerent, si voces legerent, prout à Spiritu S. sunt descriptæ, licet impuris & peccantibus auribus auditu essent obscoenæ.

Ex his apparet quod *Ketib* ubique possit esse autenticum ; & quod non sit necesse dicere vel *Keri* esse autenticum, vel Textum, præterito *Ketib*, secundum *Keri* esse explicandum.

IX. Sed adhuc fortassis *objicit* aliquis. *Keri* necessariò in multis locis debet esse autenticum : nam multæ voces, quæ *Ketib* consti-tuunt, non sunt Hebraicæ : ex. gr. 2 Sam. 23. 20. in Textu occurrit vox נ, quæ in margine corrigitur & explicatur per ר roboris. Nostris Interpretes in versione Belgica vocem, uti in margine habetur, exprimunt. Etiam nullibi in Lexicis נ significat robur : ergo נ est autenticum.

Respondeo. 1. Fortassis litera ultima per Apocopen est abjecta, si-cuti aliis in locis media litera, ubi dicitur נ, abjicitur.

2. Nomen נ in Lexicis non annotatur ; quia plerique fere auto-res, qui Lexica scriperunt, putarunt *Keri* tantum esse autenticum : & propterea *Ketib* in Lexicis suis non annotarunt.

3. Verosimile est נ significare *vivum* vel *vividum*, & descendere à Radice נ נ *vixit* ; & sic נ ש in loco allegato denotaret *virum vivi-dum*. Hanc expositionem τὸ *Keri* ferè exprimit, quando נ ש exponit per נ שvirum roboris.

4. Vox נ posset esse pro נ נ *vita*; quasi *virum vita*, hoc est, *roboris* dicas ; & sic *Ketib* commodè in hoc & in aliis locis potest reti-neri & explicari.

Reliqua exempla, quæ adferri possent, & quæ nostram senten-tiam videntur infringere, commodè aliquo modo vel per Metathe-sin

sin literarum, vel per earundum mutationem, vel alio aliquo modo explicari possunt; ita ut non opus sit fugere ad notas marginales tanquam auctenticas, & ab ipsis Auctoriis librorum profectas.

Sunt etiam multa notarum marginalium exempla, in quibus nihil situm est quoconque modo explicitur: sive enim quis ea per Keri, sive per Ketib explicit, tamen sensus, qui inde elicetur, erit bonus: ex. gr. *Exod. 32. 19.* parum refert utram lectionem quis sequatur: nam sensus, utroque modo explicatus, est bonus. Vide plura exempla in *Thes. Philol. Hotting.* pag. 423.

X. *Septimò queritur.* An ex his notis marginalibus non sequitur corruptio Textus Hebraici?

Respondeo. 1. Nullo modo: nam Textus sacer est integer, & voces margini adscriptæ non pertinent ad essentiam Textus Hebraici. Pleraque enim voces marginales sunt tantummodo parvæ expositiones & notæ explicantes genuinum sacræ Scripturæ sensum. Nam annotare literas abundantes & deficientes, scriptionem irregularēm & alia similia, genuinum sensum conservantia, non est corrumpere Textum, sed potius à corruptione conservare.

Pontificii etiam ex his notis marginalibus & variis lectionibus non possunt probare corruptionem Textus Hebraici: nam similes notæ marginales sunt ad marginem variarum editionum Vulgatæ Versionis annotatae ab illis ipsis; quarum tamen annotatores propterea ab ipsis corruptores Bibliorum non vocantur. Quis unquam Lovanienses Theologos, varias lectiones ad marginem Bibliorum Latinorum annotantes, corruptores Bibliorum vocavit? Vide *Hotting.* in *Thes. Philol. pag. 423.* Si quis Editiones Sixti V & Clementis VIII conferret, inveniret in illis aliquot millia variarum lectionum; cum tamen inter eas Editiones tantum unius biennii intervalum fuerit. Vide *Anrib. Bibl. Amama* pag. 476. Ergo si Pontificii Textum Hebreum corruptionis velint accusare propter illas varias lectiones, tum nos meliori jure illud de Versione Vulgata, quam tamen ipsimet pro auctentica populo obtrudere volunt, afferere possemus: nam in illâ adhuc ferè infiniti sunt errores, etiamsi Isidorus Clarius octo vitiorum millia annotaverit & correxerit.

2. Posito & non concesso, quod *Keri* in plerisque locis sit auctenticum, & ab ipsis Auctoriis librorum profectum: inde tamen non sequitur Textum esse corruptum. Nam ipsum *Keri*, si concedamus illud

illud esse auctenticum, & ab ipsis Auctoribus profectum, est adhuc integrum, etiamsi margini sit adscriptum. Jam, utrum Keri margini adscriptum, an vero Ketib in Textu descriptum sit auctenticum, à quibusdam disputatur; saltem alterutrum est auctenticum, & utrumque est adhuc conservatum. Sed dubitetur pro tempore, utrum sit auctenticum; inde nullo modo sequitur, quod Textus sit corruptus. Ego hoc tempore judico voces in Textu scriptas esse auctenticas, alius vero judicat voces in margine scriptas esse divinas. Sive quis pro tempore eligat prius, sive posterius, inde tamen non sequitur Textum esse corruptum.

Saniores è Pontificiis, qui in Hebraicâ veritate aliquandiu defudarunt, non solent desumere ex illis notis marginalibus argumentum pro corruptione Textus Hebraici: sed è contra potius judicant Textum esse incorruptum; quia Critici illi sacri tam curiosi fuerunt circa conservationem S. Scripturæ, observantes etiam minima, quæ remoram aliquam lectoribus injicere possent. Hinc iidem Pontificii in locis dubiis recurrerunt ad Textum Hebræum tanquam ad infallibilem fidei & morum regulam.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUINTA, Q U A E E S T

D E M A S O R A.

P A R S Q U A R T A & U L T I M A.

§. 1. <i>Forma Masoræ diversis temporibus fuit diversa.</i> 2. <i>Masora est triplex: parva, mediocris & maxima; & cibet loca assignantur.</i> 3. <i>De auctoriis Masoræ due sunt sententie, quarum prior eam adscribit Masorethis Tyberienibus: sed ea sententia refutatur.</i> 4. <i>Posterior sententia Masoræ pri- mos auctores constituit Ezram & Viros Synagogæ magna.</i> 5. <i>Masoræ cognitio fuit diu difficilis;</i>	<i>tum quia fere lingua Chaldaica constat, tum etiam propter raritatem. Sed illas difficultates sustulerunt Buxtorfius & Bombergus.</i> 6. <i>Causa finalis Masoræ est conservatio sacræ Scripturæ.</i> 7. <i>Ex conscriptione Masoræ concludimus sacram Scripturam non esse à Masorethis vel ab aliis fundatis corruptam.</i> 8. <i>Capita & Versiculi singulorum librorum Veteris T. enumerantur.</i> 9. <i>Summa eorum recensetur. Generalis</i>

- ralis differentia supputationis Biblicæ & Masorethicae allegatur ,
 10. Etiam specialis circa quosdam libros.
 11. Rationes dantur quare detur differentia inter supputationem versiculorum in Bibliis observari solitam , & inter Masorethicam.
 12. Capita & versiculi Novi T. recensentur.
 13. Differentia inter versiculos Ve-

- teris & N.T. & horum auctor allegatur.
 14. Omnes 7959. versiculi N. Test. sunt redacti ad 1829 versiculos , in quibus omnes voces totius N. T. continentur.
 15. Hoc tempore investigantur versiculi Veteris Testam. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ occurunt ; quum illud antea præcipue circa voces primitivas sit tentatum & editum.

S E C T I O I .

N superioribus tribus Dissertationibus egimus de materia , circa quam Masora versatur ; jam porro in hac Dissertatione differemus de cæteris Masoræ causis.

In principio sese offert forma Masoræ , de qua queritur . Quæ est forma Masoræ ?

Respondeo 1. Forma Masoræ , quæ hodie in libris impressis inventur , longe alia est , quam quæ olim in libris manuscriptis fuit . Olim Masora margini Bibliorum non adscribatur , sed in separatis chartis & libris exprimebatur . Nec tota Masora etiam potuisset juxta Textum Biblicum describi : nam magnitudine suâ ipsa Biblia Hebraica majora longè superabat ; sed jam ejus magna pars injuriâ temporis periiit .

2. Postea quidam superbientes Scribæ in manuscriptis Bibliis partes Masoræ singulis paginis librorum Biblicorum adscribere incepérunt ; & quidem præcipue vanæ ostentationis causâ . Nam Scribæ Masoram variis figuris & imagunculis in libris suis , postquam eam inceperunt Textui Biblico addere , expresserunt .

Tale exemplar Manuscriptum in 80 vocalibus & Masorâ ornatum ex Oriente attulit Magnus Golius , in quo notæ Masorethicæ ita artificiose sunt conscriptæ , ut ursarum , canum & boum imagines præ se ferant .

Simile exemplar olim Capnio dono accepit à Divo Maximiliano I. Romanorum Imperatore , quod idem , cum moreretur , patriæ Phorcensi legavit . Hoc exemplar olim ante aliquot saecula erat con-

scriptum pro Rabbi Aben Ezra. Schickardus in Præfatione ad Bechinath Happeruschim testatur se vidisse hoc ipsum exemplar. Idem præterea ait notas Masorethicas minutissimis literulis in hoc exemplari, non lineatim, sed instar picturæ tam affabré fuisse conscriptas ut eminus inspectæ viderentur esse leonum, ursarum, boum, ovium, aliorumque animalium imagines; nec artificium prius innotescere potuisse, antequam oculos suos cominus membranæ admovisset. Hæ imagines ita depictæ occasionem præbuerunt depravationibus: nam aliquando quædam addiderunt, vel quædam omiserunt; prout ratio figuræ exprimendæ requirebat.

3. In hâc formâ permansit Masora usque ad publicam ejus impressionem, quam primus procuravit Daniel Bombergus Typographus Venetus Anno 1523. Hic Bombergus (à quo Biblia Bombergiana nomen acceperunt) linguam Hebræam optimè calluit, & mirificè propagavit. Is enim primus typis in lucem emisit Biblia magna in folio ornata & circumcincta Masorâ & Commentariis Rabbiorum. Hic ergo Bombergus fuit primus auctor editionis Masoræ. An etiam idem Bombergus Maforam ex libris manuscriptis collegit, & in hanc formam rededit? *Reſp.* Auctor dispositionis Masoræ in Bibliis Hebraicis est doctissimus Rabbi Jacob ben Chajim, conductus à Bombergo eum in finem, ut Masoram adornaret, & in commodum ordinem disponeret. Hic Rabbi magno pretio varios Masoræ manuscriptos libros conquisivit, ex quibus ingenti labore & studio Masoram, tum temporis in separatis libris & ex parte in Bibliis MSS. adhuc confusè dispositam, in hunc ordinem, qui in impressis Bibliis jam conspicitur, digessit. In primam illam Bombergi editionem innumeri ferè errores irrepserunt; sed corum magnam partem Cl. Buxtorfius in suâ editione correxit.

4. Hodie Masora, postquam ea publicè excudi cœpit, non separatim amplius, sed conjunctin cum Textu Biblico semper in lucem emittitur. An tota? Non tota: nam magna ejus pars jamdiu periit.

II. Tota superstes Masora, quæ hodie unâ cum Bibliis Hebraicis in lucem emititur, est triplex; *Parva, Mediocris & Maxima.*

Parva Masora est, quæ literis numeralibus, vocibus decūtatis, & symbolis obscurioribus breviter describitur. Hæc Masora non allegat ipsa Scripturæ loca, nisi quando vox bis in Bibliis occurrit; tum sæpiissime alter locus unâ alterâve voce indicatur.

Ubi hæc Masora in Bibliis Hebraicis collocatur? *Resp.* Inter Textum Hebræum & Paraphrasin Chaldaicam.

Mediocris Masora, quæ à quibusdam magna, sed textualis vocatur, est, quæ ipsa loca Scripturæ, in quibus voces allegatae enumerantur, post invicem recenset; vel ad minimum allegat locum ubi cæteri Textus Scripturæ inquiri possunt.

Quare hæc Masora vocatur *Textualis?* *Resp.* Quia ea in Textu Biblico passim vel supra, vel infra, vel nonnunquam etiam ad latus describitur, quando nempe commentaria Rabbinorum deficiunt. Hæc Masora fere semper supra Textum Hebræum tribus tantum regulis ornatus causa describitur, sed infra sæpiissime pluribus; prout copia textum allegatorum requirit. Ad hanc mediocrem Masoram etiam pertinent præliminares Masoræ, quæ passim in vestibulis librorum Biblicalorum ornatus causâ instar magnificæ alicujus portæ majusculis literis describuntur. Hæc præliminares Masoræ sæpiissimè non ad locum vel Textum illum, ad quem adferuntur, propriè pertinent, at tamen ob aliquam eorum, quæ ibi in Textu habentur, qualemcumque occasionem adferuntur.

Maxima Masora, quæ alijs magna finalis denominatur, multo plura loca Scripturæ recenset, quam præcedens textualis.

Quare vocatur *finalis?* *Resp.* Quia ea in fine Bibliorum ordine alphabeticò disposita est. Hæc Masora fere continet illa loca, quæ in mediocri Masora ob spatiī angustiam disponi non potuerunt.

III. Hactenus egimus de causis internis Masoræ, sequuntur jam considerandæ causæ externæ, scil. ejus causa efficiens & finalis.

De causa efficiente Masoræ *queritur.* Quinam sunt Auctores Masoræ? Et quando eadem conscripta est?

Respondeo. Duæ sunt sententiae circa causam efficientem Masoræ.

Prior sententia statuit Masoram esse conscriptam à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum Talmud circa sextum ferè saeculum post nativitatem Christi vixerunt. Hi Doctores vocantur Masorethæ à conscriptâ Masora, & Tyberienses ab urbe Tyberiade, in quam congregasse, & Masoram conscriptisse dicuntur. Hæc urbs, vocata Tyberias à Tyberio, sita fuit in terra Galilææ ad lacum Gennasareth. Josephus de ea urbe refert, quod Herodes, receptus in summam amicitiam Tyberii, de nomine ipsius urbem à se conditam vocaverit Tyberiada. In Novo T. nonnunquam Tyberiadis fit mentio. Johannes

in Euangelio cap. 21. v. 1. scribit, quod *Iesus manifestaverit se prope mare Tyberiadis*. Vide plura de hac urbe in libro Cl. Buxtorfii, qui vocatur *Tyberias*, cap. 4. Aben Ezra & præcipue Elias Levita statuunt primos & præcipuos Masoræ auctores fuisse *Masorethas Tyberienses*, qui simul eodem tempore convenerunt, & plerasque notas *Masorethicas* invenerunt & annotarunt. Attamen Elias Levita statuit hos *Tyberienses* fuisse præcipuos *Masoræ* auctores, sed asserit postea in numeros alios posterioribus saeculis extitisse, qui *Masoram*, jam ex parte à *Tyberiensibus* inceptam, locupletarunt. Quando locupletarunt? Idem Elias putat principium & finem, quo inceperunt & desierunt, certò & præcisè non posse determinari.

Nos hanc sententiam rejicimus. Certum quidem est studia *Hebraica* diu in *Palestina*, & præcipue *Tyberiade* viguisse & conservata esse: inde tamen non sequitur, certo quodam tempore sexcentis ferè annis post nativitatem Christi tot celebres *Judæos* convenisse, qui *Masoram* conscripserunt.

Rationes probabiles, sententiam hanc priorem infringentes, sunt haec sequentes.

Prima ratio est desumpta à silentio *Historicorum*. Historia *Judaica* nullam facit mentionem talium *Tyberiensium doctorum*; sed Elias Levita, novitus *Judæus*, est præcipuus auctor *Masoretharum Tyberiensem*, qui in cerebro suo eos effinxit. Verum quidem est, quod argumentum negativum firmiter non probet: sed an ullo modo videtur quidem verosimile, quod Chronologi *Hebræi* tam mirabile & utile inventum, conservationi sacræ Scripturæ optimè inserviens, sicco pede ita transiissent? Hoc nullo modo videtur probabile: ergo argumentum negativum, hoc in loco, aliquo modo probat. Accedit quod Chronologi quidem circa multo minora admodum diligentes fuerint: nam utriusque *Talmudis* tam *Babylonici* quam *Hierosolymitani* tota historia quoad elaborationem, quoad conscriptionem, quoad Auctores, & quoad alia minima perfectè ab illis descripta est.

Secunda ratio desumitur à tempore. Ipsum tempus, quo *Masora* dicitur conscripta, satis superque hanc sententiam refutat. Nam *Masora* demum post confessum *Talmud* dicitur composita; sed hoc falsum esse probatur ex ipso *Talmude*. Si enim in utroque *Talmude* nominis *Masoræ*, & rerum præcipuarum, circa quas *Masora* versatur, mentio fiat: ergo *Masora* non demum inventa & conscripta est.

est à Masorethis Tyberiensibus post conscriptum Talmud. Consequentia est manifesta: nam illi Masorethæ demum post conscriptum Talmud vixerunt. Major propositio ergo est verissima.

Minor probatur ex quibusdam exemplis. Cl. Buxtorfius in Tyberiade cap. 8. multa exempla ex Talmude profert, ex quibus probat totam Masoram non esse conscriptam post confectum Talmud à Tyberiensibus.

Ex. gr. 1. Omnes notæ marginales *Keri* non sunt annotatae à Tyberiensibus; quoniam multarum sit mentio in Talmude: ergo tota Masora non est descripta à Tyberiensibus. Nam magna pars Masoræ versatur circa *Keri*.

2. In Tractatu Talmudico *Sopherim*, cap. 6. & 7. fit mentio Masoræ, cum dicitur וּקְוֹרָאֵין בּוּי' אַלְוּ כִּתְבּוּן חֲסֻרָן וּוּי'. Illa sunt scripta cum defectu *Vau*, & leguntur cum *Vau*.

In Tractatu קידושין Kiddushin, cap. 1. fol. 30. prope finem, expressè multa ad Masoram pertinentia allegantur. Masoretharum opus fuit numerare literas voces & versus sacræ Scripturæ; atqui enumerationis literarum vocum & versuum fit mentio in hoc loco; ubi sic dicitur: *Prisci sunt vocati סֹפְרִים numeratores, quia numerarunt omnes literas Legis. Litera Vau vocis נָחָז, Levit. 11. 42. est media litera Legis. Litera Shin שׁ, Levit. 10. 16. est media vox Legis, וּהַתְגַּלֵּחַ, Levit. 13. 33. est medius versus in Lege.*

Similiter Ps. 80. 14. *litera y vocis מֵעַד* dicitur esse media litera in Psalms. Ex hoc loco clarissime probatur totam Masoram non esse descriptam à Tyberiensibus. Accedit, quod in hoc ipso loco Talmudis illi numeratores, hoc est Masorethæ, vocentur à Talmudistis *ראשנים priores, prisci, antiqui*. Ergo Masorethæ diu ante tempora Talmudistarum vixerunt.

In Talmude fit mentio literarum majuscularum, minuscularum, inversarum, suspensarum, &c. Atqui Masora enumerat omnia illa loca, in quibus differentia harum literarum observantur: ergo Masora non demum est inventa à Tyberiensibus, qui post confectum Talmud vixisse dicuntur.

IV. Posterior sententia defendit Masoram esse conscriptam ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui congregati fuerunt in concilio-centrum & viginti Virorum, quos Ezra convocavit ad restituenda & restauranda omnia, quæ ad ædificationem & conservationem ecclesiæ

Judaicæ faciebant. Et quia per Masoram sacra Scriptura optimè potuit conservari; ideo putant Ezram cum Viris illius concilii operam Masoræ dedisse, & literas, versus, aliaque numerasse & annotasse. De hoc collegio centum & viginti Virorum vide suprà in Dissertatione nona.

Hanc secundam sententiam ferè omnes Judæi defendunt; etiam Elias Levita hoc ex parte fatetur in Præfatione tertia, cum dicit: *Sententia multorum est, Ezram Scribam & concilium ejus fecisse Masoram.*

Accedit etiam consensus multorum Christianorum, qui statuunt Ezram cum Viris illius concilii hoc studium inchoasse, & magnam ejusdem partem confecisse. Sed quia negotium illud fuit difficile & laboriosum, nec unius tantum ætatis vel hominis; ideo successores varii post Ezram studium hoc continuarunt, & alia nondum observata observarunt.

Sed longo tempore studium hoc refriguit, & pœne extinctum fuit propter varias persequiciones, quas Judæi sæpiissimè passi sunt. Verum circa sextum ferè sæculum post Christi nativitatem Tyberiade (ut referunt nonnulli) celebris doctorum Judæorum conventus convocatus fuit, qui collapsum Masoræ studium iterum restauravit: & propter illam restorationem Elias Levita putavit illos Tyberienses fuisse primos Masoræ auctores. Sed nonnulli etiam in dubium vocant, an unquam Tyberiade talis Masoretharum Tyberiensium conventus convocatus fuerit. Ergo non potest certò probari, quod Masorethæ Tyberienses sint auctores Masoræ.

Ut ut sit, arbitror Masoram partim ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, partim etiam ab aliis doctis Rabbinis vel Tyberiensibus, aliisve, qui post Ezram & deinceps per aliquot secula vixerunt, esse compositam.

V. Quia Masora est conscripta post solutam captivitatem Babyloniam, quando Judæi didicerant linguam Chaldaicam, ideo eadem, propter admixtas voces Chaldaicas, & propter varia ænigmatata, sive Chaldaica, Judæis vulgaribus & Christianis fuit intellectu difficilis, & sive inaccessa. Accedit quod Judæi Masoram sibi in scriniis suis conserverint, & rarissimè eam legendi veniam Christianis concesserint. Sed illam difficultatem sustulerunt Elias Levita & Buxtorius. Ille in libro Hebraico *Masoreth Hammassoreth*, hic verò optime hoc præstítit in Tyberiade, in qua omnia Masoræ penetralia, quæ lecto-

lectores retardare possent, Latinè referavit. Raritatem Masoræ sustulit Bombergus: nam ille per editionem Bibliorum magnorum cuilibet accessum ad Masoram concessit.

VI. Jam sequitur causa finalis Masoræ, de qua queritur. In quem finem Masora est conscripta?

Respondeo. Finis Masoræ non est inutilis vel frustraneus, sed maxime necessarius. Masora enim est conscripta, ut genuina lectio semper conservaretur, neque ulli potestas daretur vel literas aut voces addendi, vel abiciendi, vel etiam mutandi. Nam si aliquis sacrilegas suas manus in sacram Scripturam injecisset, ille statim ex Masora convinci poterat. Judæi vocant Masoram קרייה ? Sepem legis; quia defendit legem sive sacram Scripturam à corruptione. Nam sicuti sepes hortum munit, ne ferarum vel furum invasioni pateat, ita Masora S. Scripturam defendit, ne à falsificis corrumpatur & depravetur. Aben Ezra in principio libri יסוד מורה hunc Masoræ finem etiam allegat, cum dicit: *Merces magna debetur Masorethis, quia sunt quasi custodes murorum civitatis: proper eos enim perstat Lex Domini, & libri sacri informa absque illâ additione aut detractione.* Vide hunc locum Hebraicè citatum à Buxtorfio in Tiberiade Cap. 20. Sacra ergo Scriptura antiquis temporibus nec injuriâ temporis nec per malitiam Judæorum potuit corrupti. Masora enim S. Scripturam à tali corruptione olim semper defendit. Verum hoc tempore Masora S. Scripturam ita nequit defendere; quia jam est corrupta, & dimidiâ parte mutila. Hinc Masora hoc tempore non potest esse certa & infallibilis regula veræ lectionis S. Scripturæ. Judæi olim & jam diu in exilio sub jugo aliorum habitarunt: & propterea Masoram suam tam nitidè & incorruptè conservare non potuerunt. Hinc tractu temporis magna Masoræ pars periit; & reliqua pars, quæ adhuc supererat, corruptionem talem passa est, ut non amplius regula incorruptibilitatis sacræ Scripturæ esse possit.

VII. Hactenus vidimus materiam, formam, causam efficientem & finalē Masoræ; & ex illis omnibus luce meridianâ clarius illucscit Masorethas hâc Masoræ scriptione nullo modo voluisse sacram Scripturam corrumpere, sed è contrâ eandem conservare. Nám literas, accentus, voces irregulariter numerare, aliaque multa ansiotare, non est velle sacram Scripturam corrumpere: atqui hoc fecerunt Masorethæ, ut suprà latius probavimus. Abeant ergo omnes illi, qui

qui statuunt Judæos datâ operâ unquam S. Scripturam vel corrupſe, vel unquam corrumpere voluisse. Sed eam Scripturæ integritatem & incorruptibilitatem infrâ Dissertatione xxxiii. fusiſ probabimus.

A D D I T A M E N T U M D E

Versiculis Veteris & Novi Testamenti.

S E C T I O VIII.

T integratatem sacræ Scripturæ quoad Capita & Versiculos magis conservarem, placet hic post invicem adjungere numerum Capitum & Versiculorum totius Veteris Testamenti in genere, & singulorum librorum in specie ex. gr. Pentateuchus continet.

	<i>Capita.</i>	<i>Versiculos.</i>		<i>Prophetæ posteriores comprehendunt</i>	
<u>Genes</u> is	50.	1533.			
<u>Exodus</u>	40.	1209.			
<u>Levit.</u>	27.	859.			
<u>Numer.</u>	36.	1288.			
<u>Deut.</u>	34.	955.			
	187.	5844.			
<i>Prophetæ anteriores habent</i>					
	<i>Capita.</i>	<i>Versiculos.</i>		<i>Capita.</i>	<i>Versiculos.</i>
<u>Josua</u>	24.	656.		<u>Nahum</u>	3.
<u>Judic.</u>	21.	618.		<u>Habak.</u>	3.
<u>1 Sam.</u>	31.	811.		<u>Zeph.</u>	3.
<u>2 Sam.</u>	24.	695.		<u>Hagg.</u>	2.
<u>1 Reg.</u>	22.	817.		<u>Zach.</u>	14.
<u>2 Reg.</u>	25.	719.		<u>Malach.</u>	3.
	147.	4316.			55.
					4978.
					<u>Hagio-</u>

Hagiographa continent

Capita. Versiculos.

Psalmi	150.	2527.
Proverb.	31.	915.
Job.	42.	1070.
Cantic.	8.	117.
Ruth	4.	85.
Threni	5.	154.

Capita. Versiculos.

Eccles.	12.	222.
Esther	10.	167.
Dan.	12.	357.
Efra	10.	280.
Nehem.	13.	406.
1. Chron.	29.	942.
2. Chron.	36.	822.
	362.	8064.

IX. Ergo totum Vetus Test. continet Capita 929. & Versiculos 23202. Sed Masorethæ olim enumerarunt in toto Veteri T. versiculos 23206. Et quando numerum versiculorum, qui in fine singulorum librorum allegatur, colligimus, inveniuntur tantum versiculi 23100. Hinc colligimuseos, qui in fine librorum Hebraicorum numerum versiculorum expresserunt, graviter circa quosdam libros eratasse.

X. In specie hæc circa numerum versiculorum Veteris Test. sunt consideranda. 1. Masora ait in Genesi inveniri versus 1534. quem tamen unicum versum, licet adhibuerimus magnam diligentiam, non potuimus expiscari. Hinc eadem Masora enumerat in Pentateucho versiculos 5845. quum tamen nos tantum hoc tempore inventiamus versiculos 5844.

2. Vulgares Codices Hebræi, Latini, Belgici aliquæ in Josua enumerant versiculos 658. Sed Masora, Codices antiquiores & aliquot recentiores tantum recensent versus 656. Ejus rei rationes vide in Præfatione Bibliorum Hebraicorum A. 1667. editorum Cap. 2. §. 4.

3. Masora enumeravit versus duorum librorum Samuelis simul: nam illi libri olim non fuerunt divisi in duos libros. Idem etiam observavit in libris Regum, & in libris Chronicorum.

4. Circa finem Regum dicuntur in illis libris tantum contineri versiculos 1534. cum revera contineantur versiculi 1536.

5. Subscriptio Jesaiæ subiuncta adscribit ei versiculos 1295. quum revera jam tantum inveniantur versus 1291.

6. Masora librorum Efræ & Nehemiacæ versiculos simul enumeravit, aitque in illis contineri versiculos 688. quum revera tantum contineantur versus 686.

7. In Chronicis inveniuntur simul versiculi 1764. sed subscriptio, illis libris subjuncta, assignat illis tantum versiculos 1656. Ergo est differentia centum & octo versuum.

8. Supputatio versiculorum, enumerata fere à Masorethis & fini Bibliorum addita, vel alia in ipsis Bibliis observata non in totum convenit cum illa versiculorum supputatione, quæ fini Concordantium Hebraicarum additur: ex. gr. Genesi assignantur etiam versiculi 1534.

Priori Samuelis libro versiculi 812. Posteriori verò 694.

Jesaiæ adscribuntur versiculi 1295. Jeremiæ 1365.

Danieli conceduntur versiculi 157. sed procul dubio est error typographi: nam in eo revera sunt versiculi 357.

Michæ verò 104. cum sint versiculi 105.

Jobo dantur versiculi 170. cum sint 1070. quod iterum errore typographi factum est.

Estheræ adscribuntur versiculi 166. cum sint 167.

Esræ & Nehemiæ 688. cum tantum inveniantur versiculi 686.

Chronicorum versiculi omittuntur.

XI. *Queritur*: Quare numerus versiculorum in hodiernis Bibliis Hebraicis non exactè convenit cum antiquo numero Masoretharum?

Resp. 1. Illa differentia quatuor versiculorum totius Veteris Test. fortè hinc nata est: quia nonnulli quatuor versiculi olim in binos versiculos divisi, tractu temporis fuerunt conjuncti: adeo ut jam tantum inveniantur versiculi 23202. quum olim Masorethæ numerarint versiculos 23206. Sicuti è contra in Nova Versione Belgica duo versiculi, in Textu Hebraico jam conjuncti, inveniuntur divisi: ex. gr. Jesaiæ caput sexagesimum tertium continet versus 19. sed ex ultima parte hujus versiculi, incipientis ab his vocibus **לא קרעת שם**, faciunt Belgæ versum primum Capitis sequentis: & propterea caput 64 habet versiculos 12, cum in Textu Hebræo tantum sint undecim versiculi. Idem etiam factum est à Belgis in Capite septimo Nehemiæ vers. 73. ubi similiter posterior pars versiculi ultimi facit versum primum capititis octavi. Hinc hoc caput continet versiculos 19. cum in Textu Hebraico sint tantum versiculi octodecim. Hi vel similes quatuor versiculi olim in Textu Hebræo procul dubio fuerunt divisi.

2. Non mirum quod talis levicula confusio olim orta sit circa ver-

versiculos Veteris Test. quum similis & major confusio nata sit circa multa Capita Veteris Testamenti. Accedit quod distinctio Capitum sit recens, & ante quingentos praeter propter annos demum excogitata; cum sciamus versiculos Veteris Test. esse modò divisos ab ipsis auctoribus librorum. Vide talen Capitum confusionem i Chron. cap. 5. & 6. ubi caput 5. in Bibliis Hebraicis continet versiculos 41. & in Bibliis Belgicis tantum 26. E contra Caput sextum continet versus 66, sed in Belgicis comprehendit versiculos 81. Vide etiam Jobi Capita 38. & 39. &c.

3. Numerus versiculorum, in fine singulorum librorum jam expressus, fortasse non est additus ab ipsis Masorethis, sed à posterioribus Judæis, qui in adscribendo illo numero circa nonnullos libros errarunt,

XII. Occasione Capitum & versiculorum Veteris Test. addemus hic etiam summam Capitum & Versiculorum Novi Testamenti, quod continet.

	<i>Capita.</i>	<i>Versiculos.</i>		<i>Capita.</i>	<i>Versiculos.</i>
Matthæus	28.	1071.		Ad Tit.	3.
Marcus	16.	678.		Ad Philem.	1.
Lucas	24.	1151.		Ad Hebr.	13.
Johannes	21.	880.		Jacobi	5.
Acta	28.	1006.		1. Petr.	5.
Ad Rom.	16.	434.		2. Petr.	3.
1. ad Cor.	16.	437.		1. Joh.	5.
2. ad Cor.	13.	256.		2. Joh.	1.
Ad Galat.	6.	149.		3. Joh.	1.
Ad Ephes.	6.	155.		Judæ.	1.
Ad Philip.	4.	104.		Apoc.	22.
Ad Col.	4.	95.			405.
1. ad Thess.	5.	89.			
2. ad Thess.	3.	47.			
1. ad Tim.	6.	113.			
2. ad Tim.	4.	83.			
<i>Capita totius Novi T. sunt 260.</i>					
<i>Versiculi verò 7959.</i>					

XIII. Hæc distinctio versiculorum Novi Testamenti non est tantæ auctoritatis quantæ quidem est distinctio Veteris Testimenti.

Nam distinctio versiculorum Veteris Test. est ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esra Propheta & à Viris Synagogæ magnæ; sed distinctio versiculorum Novi Testamenti est demum superiori seculo excogitata, & primum inventa à Roberto Stephano, Typographo Parisiensi, qui prima vice Novum T. cum distinctione versiculorum duobus voluminibus in forma minori edidit Anno 1551. Vide suprà in Philologo Hebræo pag. 4.

XIV. Hos 7959 versiculos Novi Test. olim ornatissimus D. ADAMUS ab HALEN, Roterdamensis, summa diligentia & indefesso labore numeravit; & ex illis, sub meo ductu, collegit versiculos 1900. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ totius Novi Test. inveniuntur. Ergo qui illos versiculos 1900 diligenter perlegerit, intelliget totum Novum Test. quod Græcè edidi in minima forma anno 1675. In ea editione Ultrajectina Novi Test. Græci, illi supradicti 1900 versiculi stellulis sive notulis à cæteris versiculis 6059 sunt distincti, ut unusquisque primo intuitu illos versiculos conspicere, legere & evolvere possit: ex. gr. In Novo Test. sunt annotati tot versiculi:

In Matthæo	149	Ad Ephes.	43	Ad Hebr.	126
In Marco	115	Ad Philip.	43	Jacob.	48
In Luca	264	Ad Col.	34	1 Pet.	49
In Johanne	92	1 ad Tehess.	20	2 Pet.	32
In Actis	329	2 ad Theff.	10	1 Joh.	8
Ad Rom.	105	1 ad Tim.	55	2 Joh.	3
Ad Cor.	86	2. ad Tim.	41	3. Joh.	4
2 ad Cor.	75	Ad Tit.	27	Jud.	11
Ad Gal.	36	Ad Philem.	7	Apoc.	88

Hi versus simul collecti faciunt versiculos 1900.

Hoc tempore habeo sub prelo Novum Testamentum Græcum, quod in minori & portatili forma in publicum emitto, in quo non tantum hi 1900 versiculi asteriscis erunt distincti, sed etiam omnes & singulæ voces semel aut sèpè in N. T. occurrentes, primo intuitu à quoilibet Lectore conspiciuntur; quod hactenus à nemine est tentatum.

XV. Idem ratione versiculorum etiam tentatur circa Vetus Test. eumque in finem omnes modò Versiculi Veteris Test. sunt enumerati, atque differentia supputationis Masorethicæ & Biblicæ est suprà annotata. Nam tempore hujus secundæ editionis simili diligentia inqui-

rebamus omnes versiculos totius Veteris T. in quibus non tantum omnes voces primitivæ sed etiam omnes voces derivativæ inveniuntur; quos jam tribus vicibus in lucem edidimus sub nomine *Compendii Biblii*; bis in forma, quæ vocatur duodecima, et anno 1685 in forma, quæ appellatur octava. In hac tertia editione omnes Radices & Voces in simplici forma, qualibet paginâ, subiiciuntur.

Rogabis forte: An tales versiculi Veteris Test. non modò sunt annotati & stellulis distincti in tribus Psalteriis, & in fine Manualis Hebræo-Latino-Belgici?

Resp. In Psalteriis quidem sunt annotatæ voces primitivæ & derivativæ in Psalmis occurrentes, sed in fine Manualis sunt tantum enumeratæ voces primitivæ, quæ in Psalmis non inveniuntur. Sed in tribus illis editionibus Compendii Biblici Vet. T. præter voces primitivas, etiam omnes voces derivatas annotavimus.

DISSERTATIO VIGESIMA-SEXTA,

DE KABBALA.

KABBALA & KABBALISTIS.

§. 1. Lex <i>Judeorum</i> est. Scripta vel <i>Oralis</i> .	12. Kabbala theoretica definitur, ejusque predecim species fuisse enumerantur, & variis exemplis illustrantur.
2. Lex <i>Oralis</i> iterum est. <i>Misna</i> vel <i>Kabbala</i> .	13. Cognitio Kabbala judicatur a <i>Judeis</i> insignis eruditio.
3. Comparatio Legis Scriptæ, <i>Misne</i> & <i>Kabbala</i> instituitur.	14. Differentia inter opus <i>Masoretharum</i> & <i>Kabbalistarum</i> ostenditur.
4. Consideratio triplicis legis etiam exemplo illustratur.	15. Moses non est primus auctor <i>Kabbala</i> , nec Esras, nec Prophetæ sunt ejus continuatores & propagatores: sed ejus auctores & propagatores sunt superstitiosi quidam <i>Judei</i> .
5. Menasse docet quo tempore Moses hanc triplicem legem acceperit.	16. Varij fines <i>Kabbale</i> theoretice & practice, tum respectu <i>Judeorum</i> , tum etiam respectu Christianorum demonstrantur. Tota Kabbala, licet <i>Judei</i> eam magni faciant, est nugatoria, & merum inventum humanum.
6. Explicatur vox קְבָלָה Kabbala.	
7. Ut & vox <i>Kabbalistæ</i> .	
8. Kabbala est practica vel theoretica.	
9. Describitur Kabbala practica, ejusque varia exempla allegantur.	
10. Falso ea adscribitur Christo, quasi per eam omnia sua miracula efficerit.	
11. Describuntur quales sint qui <i>Judeos</i> imitantur.	

S E C T I O I.

 Ex Judæorum , secundum quam vitam instituant, est duplex ; Scripta scilicet & Oralis : illam vocant *תורה שבעל פה Legem*, que in scripto est, sive Legem Scriptam ; hanc vero *תורה שבעל פה Legem*, quæ per os, supple tradita est, sive Legem Oralem.

Lex Scripta continet quinque libros Mosis ; sed Lex Oralis comprehendit traditiones , quas Deus , secundum sententiam Judæorum , Mosi in monte Sinai tradidit.

II. Judæi dividunt Legem Oralem in duas partes , scil. in Misnam & Kabbalam.

Misna continet penitiorem explicationem ceremoniarum & præceptorum , quorum tantum obiter in Lege Scripta facta est mentio . Misna ergo est quasi plenior commentarius rerum in S. Scriptura non satis explicatarum ; has res obiter tantum in Scriptura explicatas Misna clarius suo more explicat. Hæc oretenus fuit conservata à temporibus Mosis usque ad annum centesimum & quinquagesimum post nativitatem Christi. Tum enim Rabbi Jehuda varias schedulas collegit , in quibus nonnulli quædam memorie causa annotaverant ; & ex illis annotatis dictus Rabbi Jehuda composuit Legem Oralem , quæ jam *מגנינה* Misna nominatur.

Altera Legis Oralis pars est *Kabbala* , quæ est scientia occulta incumbens indagandis altissimis Legis Scriptæ mysteriis , quæ vocibus, literis , punctis & accentibus Hebraicis continentur.

III. Primi , qui solummodo Legem Scriptam considerant, vocantur homines stupidi : quia tantum versantur circa externum corticem, hoc est , circa historiam earum rerum , quæ in libris Mosis describuntur.

Illi , qui Misna operam dant , majoris aestimantur à Judæis ; & comparantur Apothecariis , qui , potiones & medicamenta sua ex variis simplicibus parantes , cum vires eorum ipsi ignorant , tantum præscriptum Medicorum sequuntur.

Ultimi & omnium præstantissimi , quiique hos duos præcedentes longe superant , sunt Kabbalæ studiosi , sive *Kabbalistæ*. Hi Medicis similes sunt , qui causas & rationes eorum , quæ Apothecariis paranda dederunt , apprimè neverunt.

IV. Exem-

IV. Exemplo res fiet clarior. Menasse ben Israël in Conciliatore pag. 169. adfert exemplum, quo triplicem hanc considerationem Legis illustrat. Deus *Deut.* 6. 8. mandat תְּפִילָה, hoc est, Deus jubet, ex sententiâ Iudeorum, ut *Tephillin* sive *Phylacteria* inter oculos ponantur, & ut in signum manibus alligentur: *Alligabis ea in signum manuum tuarum, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos.* Ut hoc obiter moneam, omnes Judæi hoc præceptum de Phylacteriis induendis literaliter explicant; nos vero è contra illud præceptum de Phylacteriis induendis sic explicamus: illa, quæ ego præcipio tibi, ita semper versentur ob oculos tuos, ac si Phylacteria & frontalia essent. Vide plura de Phylacteriis capitîs & manuum apud Buxtorfium in Synagoga cap. 9. Hoc mandatum ita literaliter propositum pertinet ad Legem Scriptam.

Sed in Lege Scripta non explicatur, quid propriè sint Tephillin; aut quid propriè significet vocabulum תְּפִילָה; aut ex quali materia, ut quali formâ debeant fieri; & quo in loco ante frontem & in brachio poni: ideo *Mishnah* sive primam partem Legis Oralis necessariam esse idem Menasse statuit. In Lege enim Orali explicatur ex quali corio, & quali formâ debeant componi; qui Textus S. Scripturæ in ea debeant recondi; quod requirantur quatuor capsulæ, quarum singulis includendæ sunt membranulæ, textibus quibusdam S. Scripturæ consignatæ.

Hæc poterant jam sufficere, sed homines curiosi solent rationes horum omnium indagare; Quare Deus hoc præceptum de Phylacteriis dederit? Quare eadem tantum confiantur ex corio nigro, & non ex corio alterius coloris? Quare in Phylacterio, quod capitâ alligatur, sint quatuor capsulæ; cum in Phylacterio manui alligari solito tantum sit unica capsula? Et quæ mysteria sub his omnibus latent? Omnia harum rerum rationes investigare pertinet ad *Kabbalam* & *Kabballistas*.

V. Judæi plerique arbitrantur has tres Leges in monte Sinai à Deo Mosis esse traditas quadraginta illis diebus, quibus in monte Sinai morabatur. Sed Menasse ben Israel, quia judicat tempus illud nimis breve esse, putat Mosen ter quadraginta dies in monte Sinai commoratum fuisse ad triplex hoc studium discendum, & cuilibet studio quadraginta dies impendisse. Quo ordine? Moses primis quadraginta diebus didicisset Legem Scriptam; sequentibus quadraginta diebus

bus *Mishnah*; ultimis vero Kabbalam, quæ à Judæis vocatur *anima animæ*. Hæc hoc in loco ita obiter illustrata sufficiant, postea quid sit Kabbala magis illucescat, quando species ejus enumeraverimus.

VI. Antequam ad divisionem & species Kabbalæ descendamus, ante omnia inquirendum est, quid significet nomen. *Queritur* igitur primo: Quid significat Kabbala?

Respondeo. Kabbala, Hebraicè קַבָּלָה, significat *acceptationem* sive *receptionem*; estque vox origine Hebraica, descendens à verbo קָבַל accepit; & significat doctrinam, quam Moses à Deo in monte Sinai accepit. Ejus correlatum est Masora sive Traditio, quia quod Deus Mosi tradidit, hoc Moses à Deo accepit.

VII. Auctores, qui Kabbalam tractarunt, vocantur Kabbalistæ. Kabbalista igitur est nomen appellativum & non proprium. Errarunt ergo omnes illi, qui putarunt nomen Kabbalistæ esse nomen proprium, vel qui aliena ipsis adscriperunt.

1. Sunt nonnulli qui crediderunt Kabbalistas non esse homines, sed hircocervos, centauros, vel monstruosa quædam animalia.

2. Sunt alii qui putarunt Kabbalam fuisse hominem perfidum & diabolicum, qui multum contra Christum scripsisset; & quod sequaces ejus inde vocati fuissent Kabbalistæ; sicut à Scoto sequaces vocantur Scotistæ, & à Thomâ Thomistæ.

3. Etiam hallucinati sunt, qui crediderunt Kabbalam fuisse vetulam beneficiis deditam, à quâ, eidem arti operam dantes, vocatæ fuissent Kabbalistæ. Nos his nugis rejectis ad veræ Kabbalæ, prout ea consideratur à Judæis, species descendemus.

VIII. Secundò queritur. Quomodo Kabbala dividitur?

Respondeo. Kabbala dividitur in duas species, in *Practicam* scilicet & *Theoreticam*.

I. *De Kabbala Pratica.*

IX. Kabbala *Practica* est ars Magica sive Diabolica, quâ Judæi miracula sive potius miranda quædam efficere conantur. Talis enim Kabbala agit de Diabolis pellendis per literas aliquas, vel collo appenfas, vel pronuntiatas; etiam agit de incantationibus Diabolicis; & de multis aliis rebus in bene constitutâ republicâ non permittendis: est enim Magica & Diabolica, conjuncta cum verbi Divini horrendâ prophanatione. Judæi hodierni negant se exercere hanc diabolicam

Kab-

Kabbalam. Ut ut sit, saltem antiqui Judæi sæpe ei operam dederunt, uti clarè ex libris ipsorum appareret.

Hottingerus in Thesauro Philol. pag. 444. & seqq. adfert exempla Magiæ Practicæ ex libro Schalsch. Hakkab. Auctor illius libri narrat historiam de seno aliquo, qui ob suspicionem scortationis comburendus educebatur. Quum hunc senem in ignem projicere putarent, ipsem et beneficio Kabbalæ Practicæ ita se permutavit, ut loco ejus asinum in ignem projicerent, & ipsem ex manibus ipsorum liber evaderet.

Etiam superiori historiæ adscribitur alia de Rabbi Mose bar Nachman, aliàs vocato Ramban, qui voce JEHOVA nominatâ Barzilonæ coram Rege grandem navem in mare deduxit, quæ antea à multis hominibus in mare deduci non poterat.

Myllerus in Rabbinismo pag. 1453. duorum Judæorum facit mentionem, quorum alter beneficio hujus Kabbalæ extinxit incendium, alter vero curavit febrim.

X. Judæi nonnulli etiam Christo hanc Kabbalam Practicam adscribunt. Nos, Deitatem Christi contra Judæos probantes, utimur inter cætera argumento ab operibus sive miraculis desumpto. Judæi non audent negare miracula Christi; sed q̄junt Eum omnia illa miracula fecisse per nomen JEHOVA, cuius rectam pronuntiationem solius tum temporis scivit. A quo, quæso, & Ubinam Christus illam rectam pronuntiationem nominis JEHOVA didicisset? Respondent Christum quodam tempore intrasse Templum, ibidemque illud nomen alicubi scriptum vidisse. Quod nomen, cum vidisset Christus, inscripsit membranæ, & in vulnere pedis, eum in finem facto, posuit. Multi quidem eo tempore intrarunt Templum, sed tali astutiâ non fuerunt usi: legerunt quidem illud nomen, sed propter horrendum rugitum leonum, sive latratum duorum canum, duabus columnis ferreis ante januam positorum, hæc pronuntiatio è memorâ semper fuit delata. Omnes intrantes facile quidem potuissent illud nomen in chartulâ quâdam scripsisse, sed non licitum fuit aliquid ex Templo portare; ideoque hodierni putant antiquos Judæos nulla miracula patrare potuisse. Vide hanc fabulam in Lexico Talmudico Buxtorfii p. 2541. Judæi referunt Christum stetisse coram Reginâ Helenâ, & dixisse, possum mortuos excitare. Judæi jusserunt Judam Iscariotem etiam intrare Templum, ut simili modo illam pronuntiationem

tionem disceret. Christus postea coram eodem illo Judà gloriatus fuisset quod miracula efficere, & quod volando in aërem ascende-re posset. Quod, cum Christus per aëra volaret, & Judas volando-eum sequeretur, rixæ ortæ fuerint inter Christum & Judam. Ajunt quod Judas Christum percusserit; adeo ut ceciderit, & brachium suum fregerit. Hanc horrendam Judæorum fabulam sive potius blasphemiam detestamur, & pernegamus Christum unquam tali diabolicae arti operam dedisse.

XI. Hanc Kabbalam *Præticam* sequuntur illi, qui per literas, vel per nomina quædam collo vel supra januas suspensa se contra pestem, contra bellum, contra Diabolum, & contra alia mala defendere volunt; vel qui putant se morbum herculeum aliosque morbos sanare posse pronuntiando vel insuffrando clanculum in aurem nomen JE-HOVA. Etiam hujus Kabbalæ participes sunt, qui per Euangelium Johannis miracula quædam efficere tentant. Sed omnes, sive sint Judæi, sive Christiani deridendi & exsibilandi potius sunt quām rationibus refutandi, qui literis aut vocibus ullam physicam vim vel morbos sanandi vel diabolum pellendi adscribunt.

II. *De Kabbala Theoretica.*

XII. Jam porro sequitur cōsideranda Kabbala *Theoretica*, quæ est acuta inventio, quâ ex literis transpositis, vel in numerum resolutis, aliisve modis mutatis, vel ex vocibus, ex punctis, aut ex accentibus musicis mysteria quædam eliciuntur. Hæc Kabbala Theoretica subse variâs habet species. Menasse in Conciliatore, quæst. ult. in Exodum hujus Kabbalæ Theoreticæ tredecim enumerat species; alii ta-men pauciores species, scil. tres vel quatuor, utpote celebriores, tan-tum solent enumerare. Nos hic omnes tredecim species dabimus, & ostendemus quomodo mysteria ex S. Scriptura per singulas species eliciantur.

Prima species Kabbalæ Theoreticæ vocatur גֵּמָתְרִיא Gematria; est que vox origine Græca: Græcè enim dicitur γεωμετρεία. Sed Gematria-hic in latiori significatione sumitur: nam hic denotat primariò & præcipue Arithmeticam, sed secundariò etiam Geometriam, hoc est, dimensiones ædificiorum sacrorum, ut arcæ, tarbernaculi, &c. Hæc igitur Kabbalæ species, quæ Geometria vocatur, duos habet modos. Prior

Prior modus Gematriæ est, quo diversæ voces eundem numerum literis suis exprimunt, ut una per aliam explicetur. Fundamentum hujus speciei est: quia literæ Hebraicæ in numeros resolvi possunt: ideo Kabbalistæ alios sensus ex vocibus, in numeris cum aliis vocibus convenientibus, elicuerunt:

Exempli gratia: Geneseos cap. 1. v. 1. occurrit vox בְּרָאָשִׁית, ex quâ per Gematriam probant, quod Deus mundum creaverit *in lege*: nam voces בְּתֹהוֹת זֶה in *lege formavit* & vox בְּרָאָשִׁית in principio eundem numerum, scil. 913. exprimunt. Hinc Judæi per Kabbalam eliciunt, mundum *in lege esse formatum*.

Hic modus etiam valet in pluribus vocibus conjunctis: ex. gr. Kabbalistæ ex primis duabus vocibus Pentateuchi, בְּרָאָשִׁית בְּרָא in principio creavit, probant mundum in principio anni, olim à Septembri inchoati, esse creatum; quia in vocibus בְּרָאָשִׁית הַשָּׁנָה נָבָרָא In principio anni *creatus est*: & in his duabus primis vocibus idem numerus ubique exprimitur, scil. 1116. Ergo ex בְּרָאָשִׁית בְּרָא in principio creavit, probatur mundum in principio anni, hoc est, in Septembri esse creatum.

Similiter per hanc speciem quærunt: Quare Vetus T. incipiat à litera ב Beth? Quum ב in numero significet duo, ajunt Mosen denotasse duplē Legem, Scriptam scil. & Oralem. Alii volunt Mosen respexisse ad duplē mundum, scil. ad עַלְמֵי תְּהִימָה Mundum hunc, in quo jam vivimus, & ad עַלְמֵי הַבָּא mundum futurum. Qualis mundus denotatur per עַלְמֵי הַבָּא mundum futurum? Resp. Mundus futurus temporibus futuri Judæorum Messiæ, & mundus gloriosus post hanc vitam in cœlo.

Hæc species Kabbalæ etiam ad alias linguas emanavit. Apocalypses cap. 13. v. 18. fit mentio bestiæ, cuius numerus est 666. Ireneus vocem λατεῖνον huc applicavit; quia in hac Græcâ voce idem numerus exprimitur.

Posterior modus Gematriæ versatur circa dimensiones sacrorum ædificiorum, ut arcæ, tabernaculi, altaris, templi &c. Sacra Scriptura perfectè recenset quantitates plerarumque fabricarum, scil. earum longitudinem, altitudinem, & profunditatem; sed S. Scriptura hoc non videtur frustra fecisse: ergo sunt quædem rationes, ob quas sacra illa ædifica sunt tantæ, & non majoris vel minoris quantitatis. Rationes illarum quantitatuum inquirere pertinet ad Kabbalam; ideoque

Kabbalistæ quantitates illas metiuntur, & numeros vel subtrahunt, vel multiplicant, vel etiam dividunt :

Exemplo hunc posterioremodum Gematriæ illustrabimus : *Genes. 6. 15.* Arca Noachi dicitur 300 cubitos longa, 50 cubitos lata, & 30 alta fuisse. Hinc quidam Kabbalistæ occultè Christianizantes probant nomen Jesu. Kabbalista primò longitudinem 300 cubitorum dividit per altitudinem 30. & prodeunt decem, qui numerus designat *Jod*. Huic *Jod* adjungatur longitudo 300, denotans *Schin*. Tandem longitudo 300 dividatur per latitudinem 50, & emergunt sex, hoc est, *Vau*. Hæ tres literæ simul conjunctæ denotant יְהוָה *Jesu*, nomen Messia nostri. Judæi solent in contemptum Christianorum prouerbio scribere יְהוָה *Jesu*. Hæc de primâ specie dicta sufficient. Vide plurim in Bechin. Happer. Schickardi pag. 65.

Secunda species Kabbalæ appellatur נִקְרֵי Notarikon ; quando ex singulis vocabuli alicujus significativi literis totidem aliæ distinctiones formantur : ex. gr. Literæ vocis מַכְבֵּי *Macchabæi* possunt resolvi in totidem integras voces, quæ singulæ incipiunt à literis nominis מַכְבֵּי scil. in *Béchin*. *Quis sicut tu inter Deos ô JEHOVA ?*

Quidam ex Christianis allegoricè Trinitatem conati fuerunt probare ex verbo בָּרוּךְ Creavit, *Genes. 1. 1.* nam in eo verbo sunt tres literæ, quarum prima ב denotat בָּן *Filium*, secunda רֹוחַ *Spiritum S.* & ultima בָּתְהָן *Patrem*. Socinianus Enjedinus risu hanc Kabbalam & meritò explodit, sed sceleratè aliam Kabbalam elicit, scil. ex בְּלִיעֵל *Belial*, sceleratus ; ex רָאשׁ *Rash* caput, princeps ; & ex אֶחָד *Echad* tu, hoc est, Tu es caput sive princeps sceleratorum.

Hæc species etiam in lingua Latina brevitatis ergo usurpatur : ex. gr. Literæ J. U. D. denotant *Juris Utriusque Doctorem*; Literæ L. A. M. indigitant *Liberalium Artium Magistrum*. Per literas S. P. Q. R. varia possunt denotari, scil. vel *Senatus populusque Romanus*. Vel, *Servus populum quem redemisti*. Venerabilis Beda, cum Romam ingredetur, legebat, *Stultus populus querit Romam*. A nonnullis per interrogationem de Papa Romano explicatur, *Sancte pater, quare rides?* Quibus ille retrogradam responsionem dat, *Rideo, quia Papa sum*.

Per hanc eandem speciem unum vocabulum etiam in duo dividitur : ex. gr. Nomen בַּרְאָשֵׁת potest in duo vocabula dividi, scil. in בַּרְאָשׁ *Creationis* & בַּרְאָשׁ *Sexus*. Ergo vox בַּרְאָשֵׁת denotat vel sex dies creationis vel sex extrema mundi, scil. summum, imum, & quatuor latera. Hæc

Hæc eadem species etiam locum habet in lingua Latinâ; scil. quando voces simplices *summus*, *terminus*, *magister* dividuntur in voces divisas, nempe in *Sum mus*, *ter minus*, & *magis ter*.

Tertia species nominatur **תְּמִוָּה Permutatio**; & fit, quando una Alphabeti litera sumitur pro alia: ex. gr. **נ** pro **א**, vel **א** pro **נ**, vel **ו** pro **ב**, & sic deinceps per totum alphabetum. Judæi solent tali modo integros libros transferre. Cl. Hottingerus ait se totum Pentateuchum ita translatum possidere.

Menasse ben Israel hanc speciem probat ex *Jerem. 25. 26.* ubi Propheta, ne irritaret Regem Babel, cum vocavit *Regem צְדָקָה* pro **כָּבֵל**, sumendo literas **שׁ** pro **בָּ**, & **לָ** pro **לְ**; scil. per modum qui vocatur **אַחֲבָשׁ ahabash**, nempe quando literæ alphabeti inverso ordine recensentur, hoc est, quando **נ** significat literam **אָ**, **וּ** literam **בָּ**, & **רָ** literam **גָּ**, atque sic deinceps.

Nonnulli putant Sapientes Bâbylonîæ propterea non potuisse legere verba parieti adscripta, *Danielis cap. 5.* quia eadem judicantur hoc modo fuisse scripta.

Ut ut sit, hæc species Kabbalæ non tantum est usitata in lingua Hebræâ, sed etiam in lingua Belgica & Latina; & præcipue in literis, quibus secreta quædam transcribuntur. Nemo talem scripturam legere potest, nisi sciat qualem literam Scriptor sumpserit pro A, aut unde literas alphabeti numerare incepit. Multi modi ita occulte scribendi pro cuiusque ingenio & industriâ possunt formari: nam prima alphabeti litera potest esse B, C, D, E, vel alia quæcumque litera.

Quarta species Kabbalæ appellatur **צִירֻף Ziruph**, hoc est, *combinatio*; estque, quando ex aliquis vocis consonantibus per Metathesin transpositis, aliterque coagmentatis, novadictio significativa exurgit:

Ex. gr. Kabbalistæ *Genes. 1. 1..* ex voce **בְּרָאָשָׁית** *in principio* probant mundum creatum esse primo die Septembri; quia ex hæc voce Hebraicâ per Metathesin formatur alia dictio, scil. **אַ בְּתַשְׁרִי**, hoc est, *primo Septembri*, scil. mundus creatus est.

Similiter ex verbo *לֹא־בָּאַתָּה יִשְׂמַח* *latabitur fit* *Messias* per Metathesin.

Græci & nonnulli Latini hæc in parte Judæos nonnunquam sunt imitati: sic ex *Julius* formarunt *Livius*; ex *Roma Maro*; ex *Corpus porcus*; *Corpus Juris* potest transformari in *porcus viris*: nam eadem literæ continentur in his vocibus, quæ ita invicem transmutantur.

Quinta species vocatur זָרָע Zura, hoc est, *forma* aut *figura*. Hæc species argumentatur ex figuris sive formis characterum. Per hanc speciem quærunt; Quare literæ נ, ב, ג &c. talem habeant figuram, & non aliam? Omnim hærum figurarum Kabbalistæ dant rationes.

Querunt: Quare Vetus T. incipiat à ב, sive à literâ, quæ talem habet figuram & non aliam? *Respondent*: Quia ב habet apicem supernè respicientem. Si quis ergo quærat ex ב, quis te creavit? Respondet, qui apice literæ ב denotatur, scil. Deus habitans in cœlis.

Menasse ex primâ illa literâ ב aliud quid probat, scil. Deum, qui mundum creavit, esse unicum; & quidem tali modo: Litera ב continet tres lineas, hoc est, tres quasi literas *Vau*. Litera *Vau*, si plenè scribatur, scil. אֲוֹן *Vau*, valet in numero tredecim. Si tredecim triplicetur (nam in ב sunt quasi tres literæ *Vau*) exurgent triginta novem; qui numerus etiam continetur in vocibus יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ. Ergo secundum Menasse propterea Lex incipit à litera ב habente tria *Vau*, quia Deus suam unitatem voluit indicare. Sed todet & pudet tales nugas Judæorum referre; ex illis nihilominus iidem sua dogmata eliciunt & confirmant.

Idem Menasse in Conciliatore in Exod. pag. 172. ait: *Sane ipsa ratio dictare videtur, characterum formas, à supremo Artifice repertas, mysteria continere.* Sed deplorandum est, homines aliâs in sacris literis verissimos, tempus suum in talibus nugis terere.

Hinc etiam, quia ex figura literarum mysteria quærunt, solent in libris MSS. ut in Pentateuchis, in Phylacteriis, & in Mezuzoth literam ב scribere cum gibbo supernè respiciente, & literam ה contortam, quasi duplicatam.

Queritur de causis, ob quas Judæi literas ב & ה tali modo soleant describere?

Resp. 1. Judæi de litera ב hanc dant rationem: quia ea litera est prima litera vocis יְהֹוָה viventis. Ideo illa litera debet coronari gibbo ascensore, qui denotat Deum viventem in excelsiori loco mundi sive in cœlo habitare.

2. Litera ה pingitur contorta, & quasi duplicata: quia ה est una ex literis vocis תְּפִלָּה denotantis orationem, precationem; ad indicandum quod cor nostrum debeat esse contortum & contritum inter orandum. Vide Hackspannum de Kabbala Judaica pag. 310. ubi sic ait: *לֹמַר לְשֻׁבְלַתְפִלָּה שָׁאֵין כָּה*

בְּהַלְבָד נִשְׁבָר וּנְדֻכָה וּרוֹחַ בְּפֶטֶן אֵינָהּ רְצִוָה h. e. ut moneat te , preces , quibus cor fractum & contritum , Spiritusqae incurvatus non est conjunctus , Deo gratas non esse . Quare ꝑ magis pingitur contortum , quam ullæ aliæ literæ vocis ? Resp ; Procul dubio quia ꝑ est prima litera Radicis פָלָל , à qua descendit חַפְלָה , cum literæ חַח & חַיְתָה sint serviles & addititiæ .

Sexta species versatur circa רְאֵשׁ תִּיכְוֹת וּסְפִי תִּיכְוֹת circa Principia verborum & circa fines verborum , vel nonnunquam etiam circa חַיְתָה תִּיכְוֹת media verborum . Hæc species elicit alias voces vel ex literis vocum initialibus , vel ex finalibus , vel nonnunquam etiam ex literis interme- diis .

Ex. gr. Deut. 30. 12. dicitur לֹנוּ יְהֹוָה מַיִלְלָה Quis faciet ascendere nos in cœlum ? Quatuor literæ initiales in his quatuor vocibus constituunt פְּלִילָה circumcisōnem ; & quatuor literæ finales earundem vocum formant JEHOVA . Hæc verba ergo ex sententiâ Judæorum continent & quæstionem & responsonem . Quæstio est : Quis nos evehet in cœlum ? Respondeatur Kabbalisticè per hanc speciem , JEHOVA per circumcisōnem . Hæc literæ sive initiales sive finales , vocem aliquam denotantes , à Kabbalistis solent notari accentu Sægolta , hoc est , tribus punctis tali modo ; ut lectores certi essent , utrum ex initialibus , an verò ex finalibus literis aliæ voces formentur .

Septima species Kabbalæ Theoreticæ est פְּנִיר וּמְלִיאָה defectivum & plenum . In Textu Hebraico sæpiissimè voces quædam scribuntur defectivè sine Vau vel sine Jod ; quæ literæ secundum regulas generales in illis vocibus regulariter requiruntur . Quando ergo in quibusdam locis illæ literæ desunt , quum in aliis omnibus locis adsint , tum rationes talis defectus explicantur Kabbalistæ ; scil . quare uno in loco addatur Vau , & in alio loco illud omittatur ; quare in uno loco vox scribatur plenè cum litera Vau vel Jod , & in alio loco illud Jod vel Vau omittatur .

Ex. gr. אֱלֹהִים Deus in Regimine semper defectivè , hoc est , sine Vau scribitur ; sed excipitur unicus locus , annotatus à Masorethis , ubi אֱלֹהִים in Regimine scribitur plenè cum literâ Vau , scil . Psal . 18. 47 .

Præterea eadem vox cum affixis semper etiam defectivè scribitur , exceptis duobus locis , scil . Psal . 143. 10. & 145. 1. in quibus Vau additur : ibi enim scribitur אֱלֹהִים , & hic אֱלֹהִים Deus mens . Kabbalistæ horum omnium dant vel fingunt quædam rationes , ob- quas

quas in tam paucis locis fit talis exceptio à communi regula.

Oltava species appellatur סְתִּיבָה וְפִתְּחוֹתָה clausa & aperta. Hæc species considerat literas מ & פ, passim in Pentateuchō occurrentes: מ est prima litera vocis פִתְּחוֹתָה aperta, & פ vocis סְתִּיבָה clausa. Kabbalistæ inquirunt, & dant rationes, ob quas in quibusdam locis Pentateuchi occurrat מ vel פ. Literæ illæ מ & פ non sunt in Pentateuco ab ipsis Authoribus librorum, sed à posterioribus quibusdam Judæis adscriptæ. Ergo mysteria, quæ ex literis מ aut פ eliciuntur, non sunt intenta à sacris Scriptoribus, sed tantum à curiosis quibusdam Judæis.

Similiter totus Pentateuchus dividitur in 54. Sectiones majores, quarum singulæ tribus literis מ פ פ vel tribus מ פ פ distinguntur, exceptâ ultimâ sectione Geneseos, quæ incipit cap. 47. vers. 28. ad hæc verba, וַיְחִי יַעֲקֹב & vixit Jacob. Hæc sola sectio major distinguitur vel unicâ literâ מ, vel tantum spatio vacuo. Ejus irregularitatis causam investigarunt Kabbalistæ per hanc speciem Kabbalæ.

Ad hanc speciem etiam pertinent hiatus five spatia vacua, quæ in medio viginti septem versuum Hebraicorum inveniuntur. Sensus S. Scripturæ aliquando videtur esse hiulcus & mancus in medio illorum versuum, quos Masorethæ enumerarunt; sed Kabbalistæ rationes perscrutati sunt, quarè hæc ita fere habeant: ex. gr. Genes. 35. 22. relinquunt spatium in medio versu, in quo scribitur circulus, qui denotat ibi verba quædam esse subintelligenda. Kabbalista. hujus rei rationem dat.

Huc etiam pertinet, quod Ies. 9. 7. occurrat פ finale in mediâ voce לִסְרָבָה, & Neb. 2. 13. מ intermedium in fine vocis מֵה. Horum omnium rationes investigare pertinet ad Kabbalam & Kabbalistas.

Nona species comprehendit קָרֵי וְלֹא בְּתִיב, בְּתִיב וְלֹא קָרֵי, hoc est, legitur nec scriptum est, scriptum est nec legitur. Ut hæc Kabbalæ species clarius intelligatur, sciendum est in Textu Hebræo nonnunquam vocales occurrere sine consonantibus, & è contra aliquando consonantes sine vocalibus.

Rabbini puncta fine consonantibus vocant בְּתִיב legitur & non scribitur, hoc est, eo in loco, ubi vocales sunt expressæ, legitur vox, quæ tamen in Textu non est scripta: ex. gr. Judic. 20. 13. occurrent Scheva & Tzere, quæ denotant ex judicio Masoretharum בני filii.

E contra Rabbini consonantes vocalibus destitutas vocant בְּתִיב וְלֹא

scriptum & non legitur, hoc est, vox illa, etiamsi in Textu occurrat, non tamen legitur; quia caret vocalibus: ex. gr. *Jerem.* 51. 3. occurrit verbum יְהִידָּך fine vocalibus, quod in legendo omitendum esse judicarunt Masorethæ. Horum omnium causas & rationes investigare, quare quibusdam in locis tantum vocales inveniantur, in aliis vero locis tantum consonæ, pertinet ad Kabbalistas: nam illi nihil ignorant, vel saltem nihil volunt ignorare.

Decima species Kabbalæ continet אותיות טזנוק ובדלות Literas parvas & magnas. In Veteri T. Hebraico occurrunt fere triginta tres literæ ceteris multo minores, & circiter triginta cæteris multo majores: ex. gr. *Genes.* 2. 4. in voce בַּבְּרָאָם litera ה est multo minor, quam aliis in locis: è contra *Deut.* 32. 6. eadem litera in voce יְהִיּוּהָ ה est multo major. Imo totum Alphabetum literarum minuscularum & majuscularum invenitur in Veteri T. quas retrò in *Dissert.* 10. enumeravimus. Kabbalistarum officium est inquirere rationes, quare literæ quædam Alphabeti in uno loco minori vel majori formâ describantur, quam in aliis locis.

Huc etiam pertinent quatuor literæ suspensæ & novem inversæ: ex. gr. *Psal.* 80. 14. in voce יְמֵן litera י est suspensa supra alias literas; & *Numer.* 10. 35. in verbo עֲמָדֶב litera Nun in quibusdam codicibus ut litera inversa pingitur. Masorethæ posteriores invenerunt has literas ita esse descriptas; sed Kabbalistæ rationes inquisiverunt, ob quas hec literæ tali diversâ figurâ in quibusdam locis scriptæ inveniantur.

Undecima species vocatur תִּלְגָּוֹן variatio; estque, quando una litera scribitur pro alia: ex. gr. *Deut.* 21. 7. est verbum שְׁפָכָה effuderunt, quod in fine habet *He* loco *Vau*.

Similiter *Gen.* 13. 2. est nomen אֹהֶל ה tentorium ejus, ubi juxta regulas Grammaticæ scribendum esset אֹהֶל אָהָל cum *Vau*. Horum rationes inquirunt Kabbalistæ.

Duodecima species considerat נִירְבָּן puncta: estque, quando mysteria queruntur ex punctis. Quando vox aliqua irregulariter punctata est, ejus irregularis punctuationis rationes inquirit Kabbalista. Ex. gr. JEHOVA communiter notatur cum Scheva in principio, & cum Kametz in fine; sed in quamplurimis locis aliter scribitur, scil. cum Chateph Segol in principio, & cum Chirek in fine, tali modo נִירְבָּן. Hec irregularis punctatio cadit sub censuram Kabbistarum.

Ad hanc speciem etiam pertinent quindecim voces supernè variis
S s pun-

punctis ornatæ, quæ nec vocales nec accentus sunt: Ex. gr. *Genes. cap. 16. v. 5.* & *cap. 18. v. 9.* & *cap. 33. v. 4.* ut & *Dout. cap. 29. v. 29.* & in aliis locis quædam puncta vocibus supernè imponuntur. Kabbalistæ dant rationes, ob quas illæ quindecim voces & non aliae ita punctatae sint. Vide de vocibus punctatis suprà Dissertationem 22.

Decima Tertia & ultima species Kabbalæ Theoreticæ continet טענמיַם accentus, scil. irregulares, quales aliis in locis regulariter non inveniuntur. Nonnulli accentus in lingua Hebræa distinguunt sententias, sed quibusdam in locis iidem sententias non distinguunt: ergo à Kabbalistis excogitata est ratio, quare accentus illi uno in loco distinguant, & non ita alio in loco.

Ex. gr. *Genes. 1. 1.* accentus Athnach sub nomine divino אלהים, denominans Colon, jam non distinguunt, cum alijs soleat distinguere.

Similiter *Numer. 27. 3.* filiæ Zelophad dixerunt אבינו כת במדבר pater noster mortuus est in deserto. Vox אבינו habet accentum Zarka, qui solet distinguere à sequentibus; sed hoc in loco nullam efficit distinctionem. Rationes hujus irregularitatis investigant Kabbalistæ.

Præterea singulæ voces Hebraicæ per tota Biblia communiter tantum unico accentu tonico notantur; sed excipitur Decalogus, in quo quamplurimæ dictiones duobus accentibus tonicis notatae sunt. Kabbalistæ rationes hujus multiplicationis accentuum in Decalogo investigarunt. Sed rationes, quas Rabbini de multis dant, risu & cachinno exsibilandæ sunt.

XIII. In his tredecim speciebus tota scientia Kabbalæ consistit; & qui talia facta mysteria excogitare novit, ille magni fit apud Judæos, & pro docto ac subtili viro habetur; & quo quis plures similes nugas expiscari potest, eo doctior etiam aestimatur. De his nugis Kabbalisticis consule Menasse ben Israel loco suprà citato; Schickardum in Bechinath Happeruschim pag. 60. & seqq. Hottingerum in Thes. Phil. lib. 1. sect. 5. & Reuchlinum de arte Kabbalistica.

XIV. Ex hac tenus dictis appareat manifesta differentia, quæ intercedit inter opus Masoretharum & Kabbalistarum. Aliter versati fuerunt circa Textum Hebræum Masorethæ, aliter Kabbalistæ.

Masorethæ enumerarunt in genere omnes literas Veteris T. & inspecie literas majusculas, minusculas, inversas, suspensas & irregulares: præterea annotarunt tum omnes voces punctis supernè notatas, tum etiam voces plenas & defectivas: deinde sub censuram vocarunt

carunt voces destitutas vocalibus, & vocales destitutas consonantibus.

Kabbalistæ hæc omnia, à Masorethis enumerata, etiam considerant & considerant, sed alio modo, Kabbalistæ omnium antecedentium investigarunt & dederunt rationes; scil. quare in hoc vel illo loco sit litera majuscula, minuscula, inversa, aut suspensa; Quare illa vox illo in loco sit punctis supernè ornata, & quare aliæ voces aliis in locis punctis talibus destituantur; Quare vox uno in loco scribatur plenè vel defectivè, & quare non eodem modo etiam in aliis locis; Quare nonnunquam tantum consonantes sive vocalibus in Textu occurrant, & è contra, Quare aliquando tantum vocales sine consonantibus inveniantur. Horum omnium rationes investigarunt Kabbalistæ, sed sèpissime sunt tam futilles & absurdæ, ut virum aliquis tantum judicij pudere debeat tam futilium ratiuncularum, quibus fides Apellarum innititur.

XV. *Tertio queritur Quinam sunt primi Auctores Kabbalæ, & ejusdem per varia secula Propagatores?*

Respondeo. 1. Primus Auctor Kabbalæ à Judæis communiter statuitur Propheta Moses, qui creditur doctrinam illam in monte Sinai accepisse. Quando & quo ordine Moses Kabbalam in monte Sinaj acceperit, vide suprà Sectione V.

2. Moses hanc artem, ex sententia Judeorum, nunquam literis mandavit, sed de ore ad os tradidit aliis sequentibus usque ad Esdram Prophetam, qui dicitur Kabbalam primus in literas retulisse, & septuaginta volumina implevisse. Huc trahunt illud quod habetur quarto libro Esdræ cap. 14. v. 46. 47. 48. *Priores libros, quos scripsisti, propone palam, ut legant digni & indigni. Postiores septuaginta libros conserva, ut tradas eos sapientibus è populo tuo. In his est venia intellectus, & sapientia fons & scientia flumen.* Per septuaginta libros nonnulli intelligunt libros Kabbalisticos. Ezras ergo, ex multorum sententiâ, primus Kabbalam scriptis mandavit. Picus Mirandula refert, quod ipse quosdam libros Kabbalisticos, ab Ezrâ conscriptos, viderit; & quod eosdem à quodam Judæo septem mille ducatis coëmerit, ac plerosque perlegerit, & totam religionem Christianam in illis invenerit, scil. mysterium Trinitatis, Incarnationem Verbi, Divinitatem Messiae aliaque multa Christianorum religionem contra Judæos confirmans. Vide integrum Mirandulæ lotum allegatum à Schickardo in Be-

chinat Happeruschim pag. 94.

3. Propagatores scientiæ Kabbalisticæ statuuntur Prophetæ, & inter illos præcipue Jeremias: quia ille quædam vestigia Kabbalæ in libro suo dicitur reliquisse; uti suprà ad tertiam speciem demonstravimus. Etiam Salomonem Kabbalæ fuisse peritissimum statuant Judæi; quia dicitur 1. Reg. 4.30. 31. *Erat sapientia Schelomonis major, quam sapientia omnium Orientalium & Egyptiorum.* Etiam sapientior fuit Ethane, Hemane, &c. qui tum temporis pro sapientissimis celebrabantur. Judæi hanc Salomonis sapientiam in Kabbalæ studio sitam fuisse asserunt.

4. Nos rejicimus illam sententiam Judæorum statuentium vel Mosen esse primum Kabbalæ Auctorem, aut Ezram vel alios Prophetas harum nugarum Kabbalisticarum esse Propagatores. Nullo enim modo est verosimile vel Mosen vel Ezram vel alios Prophetas harum nugarum esse primos vel inventores, vel propagatores. Absit à talibus doctis & piis viris, quod S. Scripturam vel ita pessimè in multis explicassent, vel ejus sensum ita torsissent.

Quinam ergo Kabbalæ sunt primi auctores? *Resp.* Primi ejus inventores & continuatores sunt quidam nugivenduli & superstitionis Judæi, qui quidlibet ex quolibet probare voluerunt. Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica quosdam auctores librorum Kabbalisticorum enumerat, qui ibi passim videri possunt. Schickardus in libro jam laudato pag. 96. integrum genealogiam antiquorum Kabbalistarum usque ad Mosen citat. Kabbala alicujus Kabbalistæ invenitur in Bibliis Bombergianis & Buxtorfianis, in exteriori margine Pentateuchi, sub nomine בָּעֵל הַתּוֹרִים, hoc est, *Auctoris Ordinum*, quod est nomen appellativum: nam ejus Kabbalistæ nomen proprium fuit Jacobus.

XVI. *Quariò queritur de fine. Quis est finis Kabbalæ?*

Respondeo. Finis Kabbalæ est duplex: alius est finis respectu Judæorum, & alius est respectu Christianorum.

1. Judæi utuntur Kabbalâ Theoreticâ, ut per illam nova dogmata & mysteria religionis excogitent. Ejus Kabbalæ varia exempla in supradictis tredecim speciebus attulimus.

2. Idem utuntur Kabbalâ Practicâ, ut fiant familiares cum Angelis, per quos miracula sive potius mira quædam efficere tentant. Per hanc Kabbalam conantur sanare morbos, diabolos expellere, & contra ejusdem insultus aliasque noxas se defendere. Extat libellus,

refe-

referente Amama Antib. pag. 317. vocatus **תְּלִים** usus hymnorum, in quo ex singulis fere Psalmis quædam Symbola Kabbalistica pro certis morbis curandis collecta inveniuntur.

Ex. gr. Ut quis liberetur ex tempestate maris recita Psalmum 2, & inscribe eum testæ, ac projice eam in mare & consilescent.

Si cui caput dolebit, scribe hunc Psalmum usque ad illa verba, *confringes eos virga ferrea, &c.* & suspende illam membranam de capite ejus.

Psalmus 3. Adhuc si alicujus caput dolebit, pronuntiet etiam hunc Psalmum super oleo olivarum, & inungat eo partes affectas.

Psalmus 7. utilis est ne homines tibi possint nocere, & ut in fugam vertas inimicum tuum, qui te persequitur.

3. Finis Kabbalæ Theoreticæ respectu nostri est, ut eō utamur contra Judæos, harum nugarum Kabbalisticarum summos admiratores. Ex Kabbalâ multi Judæi fortius & citius ad silentium redigentur, & quodammodo convertentur, quam ex ipso sacro Textu; ideoque, quando ea nostram confirmat sententiam, utiliter à nobis contra Judæos adhiberi potest.

Ex. gr. Quando Judæi negant, quod *Genes. 49. 10.* per **שֵׁילָה** Schilo intelligatur **מֶשִׁיחָה** *Messias*, refutari possunt ex propria Kabbala: nam voces **יַבָּא שֵׁילָה** per Gematriam denotant **מֶשִׁיחָה** *Messiam*; quia idem numerus, scil. 358. ubique exprimitur.

Schickardus refert exemplum cujusdam Judæi medici, qui nullis remediis ad Christianismum converti poterat, nisi per Kabbalam. Ostendebant literam **w** esse tricipitem: inde ipse concludebat esse tres personas in Deitate. Etiam monstrabant Radices Hebraicas communiter constare tantum tribus literis, non pluribus, nec paucioribus; inde similiter concludebat esse tres personas in Deitate.

Judæi antiqui & novitii semper Kabbalam occultarunt, ita ut vulgus Judæorum nihil, & Doctorum vix centesimus aliquid ex illa cognoscere potuerit: unde non mirum est tam raram Kabbalæ cognitionem inter Christianos inveniri. Ex illa tamen, quam novimus, licet nobis argumentari contra Judæos; quia pro Divina & infallibili scientiâ à plerisque Judæis habetur.

Hæc auctoritas Kabbalæ colligi potest ex dicto Talmudico, quod habetur in Tractatu, qui vocatur *רָאשׁ הַשְׁנָה* pag. 19. col. 1. ubi sic dicitur: **דְּבָרֵי קְבָلָה הוּא וְרְבָרֵי קְבָלָה כְּדָבָרֵי תּוֹרָה דָמוֹ:** Verbas

Verba Kabbala sunt, & verba Kabbala equiparantur verbis Legis.
 Alibi solent Kabbalam vocare **דרך האמת** עַל דָּרְךָ אֱמָת Ver-
 ba veritatis scripta secundum viam veritatis.

Longe majoris faciunt Kabbalam, quām ipsam S. Scripturam. Comparant enim sensum literalem S. Scripturæ, candelæ, quæ minimo quadrante emi potest; sed Kabbalam preciosissimæ margaritæ, quæ per studium Kabbalisticum tanquam per accensam candelam inventur.

Sed reverà tota Kabbala, etiamsi Judæi statuant Mosen à Deo eam accepisse, nihil aliud est, quām inventum & commentum humanum: propterea illa nihil nobis præscribere debet vel potest. Hæc de Kabbala & Kabballistis dicta sufficiant.

DISSERTATIO VIGESIMA-SEPTIMA,

Q U A E E S T

P A R S P R I M A

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

§. 1. Deus proprie, quia est ens singularissimum, non indiget nomine. 2. Nomina divina usurpantur vel proprie de vero Deo, vel participative de magistratibus & angelis, vel abusive de falsis diis. 3. Nomina divina sunt vel Græca vel Hebraica. 4. Hebraica sunt decem, quorum tria ab essentia & reliqua fere à proprietatibus desumuntur. 5. Etymologia nominis Jehova ejusque significatio allegantur. 6. Nomen Jehova propter excellen- tiam sex diversis titulis solet in- signiri: 7. Illudque soli Deo proprium esse probatur tum quibusdam Texti-	- bus, tum etiam quatuor rationibus è Grammatica petitis. 3. Objectio, quasi Jehova tribueretur creaturis & angelis, solvitur. 9. Nomen Jehova tribuitur etiam Filio & Spiritui Sancto. 10. Fuit notum Patriarchis ante tempora Mosis. 11. Objectio, desumpta ex Exod. 6.3. enodatur. 12. Galatinus frustra variis modis ex nomine Jehova Trinitatem conatur probare; 13. Ut & duplicum respectum in Christo ex geminata secunda litera נ in Jehova. 14. Rationes dantur quare Jehova à Rabbinis exprimatur per gemitum

- num *Iod*, tali modo („).
 15. *Nomen Jehova dicitur explicatum per nomen duodecim & per nomen quadraginta duarum literarum.*
 16. *Christus per propriam potentiam*

- & *Mosés per virtutem Dei miracula effecerunt, & non per simplex nomen Jehova.*
 17. *Jehova & Jehovi sunt idem nomen respectu consonarum, sed differunt respectu vocalium.*

S E C T I O I.

 Omina propria induntur rebus distinctionis ergo: hinc primus homo, solus in mundo existens, vocatus est simpliciter יהוה *homo*, nomine quasi appellativo; quo nomine homo in genere adhuc indigitari solet: nam ille, utpote tum temporis solus in mundo, non indigebat nomine proprio, quo ab aliis distingueretur. Similiter in Deum propriè non cadit nomen: quia est ens singularissimum, & ita ab omnibus rebus distinctum, ut non opus sit nomine quodam discretivo, quo ab aliis distinguatur. Propterea Proverb. 30. 4. rogatur: *Quod est nomen hujus, & quod nomen filii ipsius? si noveris?* Sic etiam Angelus foederis Manoë, nomen roganti, respondit: *Ecquid interrogas de nomine meo?* Judic. 13. 18. Deus nihilominus in S. Scripturâ se nobis variis nominibus manifestavit; ut ita per illa nomina tenuitati nostrâ succurreret, & ad sui cognitionem nos duceret. Sed sciendum est quædam nomina Divina, in S. Scripturâ usurpatâ, non tantum Deo vero tribui, sed etiam nonnunquam creaturis.

II. In genere nomina Divina tribus modis in S. Scripturâ usurpan-
tur. 1. *Propriè*, quando de vero Deo dicuntur: ut Genes. 1. 1. *Deus creavit cœlum & terram.* Similiter nomen אלהים (*Jehova*) propriè soli vero Deo convenit.

2. Nonnulla nomina Divina *participative*, propter aliqualem similitudinem & communicationem excellentiæ & dignitatis, creaturis attribuuntur: ex. gr. nomen אלהים (*Elohim*) datur Angelis propter communicatam excellentiam & gloriam; ut Psal. 8. 6. *Minorem feisisti eum paulisper מְאֵלָהִים Diis*, hoc est, Angelis. Propter eandem rationem etiam hoc idem nomen convenit Magistratibus; ut Psal. 82. 6. *Dixi dii estis, & filii Excelsi vos omnes.* Tali modo Anti-Christus, 2 Thess. 2. 4. se debebat efferre supra quicquid dicitur Deus aut Numen.

3. Nomina Divina nonnunquam *ab*s*ificè vel putativè sumuntur, quando de falsis diis dicuntur; ut Exod. 22. 19. Qui sacrificat לְאֱלֹהִים DIS*

DIIS FALSIS, *anathema sit.*

III. Nos nomina divina præcipue primo modo considerabimus: quia ea de vero Deo propriè & per se dicuntur; de creaturis verò vel de idolis planè in alia significatione. Nomina Divina, quibus Deus se nobis in S. Scripturâ revelavit, sunt Hebraicavel Græca. Græca hoc tempore, quia in Veteri T. versamur, præteribimus.

IV. Nomina divina Hebraica vulgo enumerantur decem, quorum tria desumuntur ab ipsâ essentiâ divinâ: ut יְהוָה (quod sequente vel præcedente nomine Adonaj punctatur יְהוָה, iisdem vocalibus quibus Elohim solet punctari) יְהוָה & אֱלֹהִים; & reliqua septem nomina fere desumuntur ab effectis & proprietatibus ejus: ut אֵלֶיךָ, אַתָּה בָּרוּךְ, אָלָה לְלֹא, אָלָה, שְׁרֵךְ. De prioribus nominibus primò agemus, & postea de posterioribus.

De Nominе יהוה Jehova.

V. De nomine Dei JEHOVA variè questiones moveri possunt.

Primo queritur. Unde nomen JEHOVA derivatur?

Respondeo. Nomen יהוה derivatur à Radice יְהֹה Eſt, fuit. JEHOVA igitur significat *Ens, existens ab eterno & in eternum.* Johannes nomen Jehova per circumscriptionem optimè interpretatur, cum ait in Apocalypsi cap. 1. v. 4. εἰπέντε δέ τοι τὸ ὅν καὶ ὃ ἦν καὶ ὃ ἔρχομεν Pax ab eo qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt. Nonnulli has tres temporum differentias ex ipsâ formâ nominis יהוה eliciunt tali modo: Litera Jod in principio dictionum apud Hebreos ſepe denotat Futurum: ideo putant illud Jod in JEHOVA denotare Futurum, ut יְהֹה visitabit; Vau in medio eſt ſepe nota temporis presentis, ut יְהֹה visitans vel viſito; & He punctatum cum Kametz in verbis quiescentibus literâ ultimâ denotat tempus præteritum, ut יְהֹה revelavit. Hinc concludunt Deum habere effentiam & exiſtentiam eternam à parte ante & à parte post, Eundemque etiam omnis compositionis eſſe expertem. Nam si Deus habeat effentiam & exiſtentiam à ſe ipſo, ergo non videtur ullo modo compositus.

VI. Judei nōmen JEHOVA, utpote glorioſum, variis titulis condecorarunt. Buxtorfius in Dissertatione de Nominibus Dei plerisque illos titulos enumerat.

i. JEHOVA vocatur à Rabbinis שם יהוה קדש vel נִמְנָה. *Nomen substantie*

stantia vel existentie; quia JEHOVA denotat ens existens à seipso ab æterno & in æternum. Multa nomina Divina denotant tantummodo proprietatem aliquam; sed nomen JEHOVA significat ipsam essentiam & existentiam Divinam: & propterea tali titulo à Rabbinis fuit insignitum.

2. Hebræi nomen JEHOVA vocant **שם הָיוּה נִמְנִיחָה** *Nomen proprium*; quia soli Deo proprium est, & nunquam ulli creature direcťe tribuitur.

3. Idem nominant illud **שם הַמְפֹרֵשׁ** *Nomen explicatum*; à פְּרַשׁ *explicavit*: vel quia Divina essentia hoc nomine propriè explicatur; vel quia Deus eo nomine Divinam suam essentiam Israëlitis exposuit. Nonnulli hunc titulum explicant per *nomen separatum* à פְּרַשׁ, quod etiam significat *separare*; quia plane ab aliis Dei nominibus est separatum & distinctum, quum hoc nomen soli Deo competit.

4. JEHOVA etiam nominatur **שם שֶׁל אֲרָבָע אָותִים** *Nomen quatuor literarum*; quia quatuor literis constat.

Sed dicit aliquis. Etiam alia nomina Divina quatuor literis constant: ut יְהֹוָה & יְהָוָה. Quare ergo יְהָוָה vocatur tantummodo à Rabbinis *nomen quatuor literarum*, & à Græcis τετραγράμματος?

Respondeo. 1. JEHOVA *ναλ' ἐξοχῶ* vocatur nomen quatuor literarum; quia est nomen Dei proprium, quod nunquam creaturis tribuitur: sed יְהָוָה *tantum Exod. 3.* est nomen Dei, & aliis in locis est prima persona temporis futuri significans ero. 2. Præterea nomen יְהָוָה, etiamsi quatuor literis constet, non tamen est nomen Dei proprium: nam sæpiissimè creaturis tribuitur.

5. Nonnulli reverentie causâ nomen JEHOVA ex Deut. 28. 58. vocant **שם הַכָּבֵד וְהַגָּרוֹא** *nomen gloriosum & terribile*. Fortasse propterea vocarunt nomen JEHOVA *nomen terribile*, quia non ausi fuerunt illud pronuntiare. Nam nonnunquam plebi sub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit, uti videre est in Lexico Hebr. Buxt. Rad. הַוָּה: Abba Saul in Misna Tract. Sanhedrin Cap. 1. §. 1. ait: Quicunque *הַוָּה אַתָּה השם בָּאֶתְיוֹתָךְ* profert *Nomen tetragrammaton per literas suas, non habebit partem in futuro seculo*. In Talmude, Tract. עֲבוֹדָה זָרָה, tragica historia occurrit, quam Talmudistarum Epitome his verbis refert. R. Chanina filio Teradion adducto dixerunt, quâ ratione egisti sic in lege? Cumque respondisset: sicut pracepit mihi יְהָוָה Deus meus, egi; è vestigio ipsum ad combustionem, uxorem ejus ad necem, filiam denique ad inpanar condemnarunt. *Ipsum quidem ad combustionem, quia nomen Dei*

proprium juxta literas enuntiarat, &c. Vide integrum locum etiam Hebraicè allegatum ab Hackspan in *Sylloge quæst. Theol. & Philol.* pag. 170.

6. Rabbini in Commentariis suis sèpe nomen JEHOVA exprimunt per יהו Nomen; quia *Levit. 24.11.* de filio mulieris Israëlitidis dicitur, quod maledixerit vel expresserit יה Nomen, per quod intelligunt nomen JEHOVA.

VII. Secundò queritur. An nomen JEHOVA ita soli Deo est proprium, ut nunquam creaturis tribuatur?

Respondeo affirmando. Rationes, hanc sententiam confirmantes, partim sunt desumptæ ex S. Scriptura, partim etiam ex Grammatica Hebræa.

1. Deus in S. Scriptura nomen Jehova sibi ipsi vendicat, Exod. 3. v. 15. JEHOVA Deus patrum vestrorum misit me ad vos: hoc est nomen meum in seculum, & hoc memoriale meum in omnem ætatem. Etiam Exodi cap. 20. v. 2. idem asseritur: *Ego sum JEHOVA.* Similiter Jesaiæ cap. 42. v. 8. *Ego sum JEHOVA, illud est nomen meum.* Hinc Israëlitæ in Canticō suo, Exod. 15. 3. cantant: JEHOVA est bellicosissimus, nomen ejus est JEHOVA. Et David Psalmo 83. v. 19. ait: *Ut cognoscant te solum nomine tuo esse יהוה JEHOVA.*

2. Ipsa Grammatica Hebræa etiam docet nomen JEHOVA esse nomen proprium: nam nomen JEHOVA habet omnes proprietates, quas nomina propria in lingua Hebræa habere solent.

Prima proprietas nominum priorum est carentia literæ ה emphaticæ ab initio. Nam nomina propria non solent ab initio recipere ה He Pronomen demonstrativum; quia ea per se, utpote individua, satis sunt determinata. Nam Pronomen ה solet determinare illud, cui præponitur: sed individua sunt per suppositalitatem suam satis determinata; ideoque non opus habent recipere aliquid, quo ulteriori determinantur. Hinc nunquam dicimus האברהם Abraham aut ה יצחק Isaac cum pronomine He; quia sunt nomina propria. Similiter nunquam legitur היזהוּר cum pronomine ה præfixo, sed bene האלים אל, האלהים אלהים & אל non tantum Deo sed etiam creaturis competant.

Secunda proprietas est. Nomina Propria nunquam à fine recipiunt Pronomina affixa: nam nunquam scribimus יעקבין Jacobus noster cum

cum affixis, sed bene אלְהָוָה Deus noster. Similiter nunquam JEHOVA recipit affixa à fine; quia JEHOVA est nomen Dei proprium.

Tertia proprietas nominum priorum est, quod illa nunquam sint in statu regiminis. Status regiminis est, quando Substantivum regit Substantivum rei diverse in Genitivo, ut *palatum Regis*. Sed apud Hebreos prius Substantivum mutatur, quando apud Latinos posterius variat. Verum post JEHOVA nunquam sequitur aliud Substantivum, ob quod communiter, verbi gratiâ, dicendum esset יהוה צבאות cum ה in fine; quum tamen sepissime occurrat hęc constructio אלהי צבאות. Ratio est manifesta; quia *Elohim* non est nomen Proprium.

Sed dices. Etiamsi in יהוה non mutetur ה in ה, nihilominus tamen Jehova videtur aliquando construi cum Nominibus Appellativis, quando, exempli gratia, in S. Scriptura dicitur יהוה צבאות.

Resp. 1. In talibus locis primā fronte videtur quidem esse constructio, sed revera non est: nam est tantummodo Ellipsis alterius Substantivi: ex. gr. אלהי. Ergo talis constructio יהוה צבאות videtur esse pro JEHOVA *Deus exercituum*. 2. Vel potest esse Appositio: nam sepe etiam est nomen Dei.

Quarta & ultima proprietas est, quod Nomina Propria ex singulari non flectantur in numerum pluralem: nunquam enim dicimus קוקבים &c. Similiter nunquam invenimus scriptum JEHOVIM, vel alio quodam modo in plurali numero. Alia nomina divina, quę non sunt propria, habent pluralem numerum: ut אלים, אלהים. Ratio est manifesta: nam eadem non sunt nomina propria, sed creaturis nonnunquam tribuuntur.

VIII. Contra hęc nonnemo *objicere* posset: Quod nomen JEHOVA aliquando tribuatur creaturis: ex. gr. *Numer.* 10. 35. Moses arcum videtur vocare JEHOVA, cum ait: יהוה קומת surge JEHOVA.

Et *Judic.* 6. 12. Angelus missus ad Gideonem vocatur *vers.* 14. & 16. JEHOVA.

Similiter *Genes.* 18. 2. Tres viri dicuntur venisse ad Abrahamum, quorum unus *vers.* 13. vocatur JEHOVA.

Respondeo. 1. In illis locis nomen JEHOVA non tribuitur creaturis. 2. Moses *Numer.* 10. 35. non alloquitur arcum, sed ipsum Deum, qui per specialem præsentiam ibi præsens erat. 3. Quantum reliqua loca attinet, in quibus nomen JEHOVA tribuitur

buitur Angelo, dico in illis locis per angelum illum non intelligi aliquid creatum angelum, sed increatum, Angelum nempe foederis, Filium Dei, qui revera unà cum Patre est verus JEHOVA.

4. Nomen JEHOVA soli Deo proprium est, & nunquam creaturis in casu recto & absolute tribuitur, licet nonnunquam in casu obliquo de creaturis prædicetur: ut cum dicitur, *Civitas JEHOVÆ, Templo JEHOVÆ, vel Jehovah Schamma, &c.*

IX. *Tertio queritur.* An nomen JEHOVA etiam tribuitur Filio & Spiritui Sancto?

Respondeo. Affirmativa sententia ex collatione locorum Veteris & Novi Test. fit manifesta. Ex. gr. Filius vocatur JEHOVA *Numer. 21. 5. 6.* ubi populus in deserto contra Deum legitur murmurasse; & JEHOVA dicitur immisisse serpentes, &c. & *1 Cor. 10. 9.* habetur: *Nec que tentemus Christum, sicuti quidam eorum tentarunt, & per serpentes perierunt.*

Similiter nomen JEHOVA etiam Spiritui S. tribuitur: ex. gr. *Num. 12. 6.* JEHOVA dicitur loquutus per Prophetas, & *2 Petr. 1. 21.* Prophetæ dicuntur acti à Spiritu S. &c.

Hinc jam ultro sequitur Jesum Christum & Spiritum S. esse verum Deum; quia illis nomen JEHOVA, quod soli Deo proprium est, tribuitur.

X. *Quarto queritur.* An nomen JEHOVA ante Mosen ulli fuit notum? Vel, An Deus Patriarchis vel aliis quibusdam se unquam hoc nomine revelavit?

Respondeo affirmando: nam in Genesi aliquoties JEHOVA dicitur alloquutus Patriarchas, & vicissim Patriarchæ JEHOVAM. Ex. gr. *Gen. 15. 7.* Deus dicit Abraham: *Ego sum JEHOVA qui te eduxi &c.* Et Abraham dicit Melchisedecho, *Genes. 14. 22. Susluli manus meas ad JEHOVAM Deum fortè excelsum.* Et *Genes. 4. 26.* ait Moses: *Tunc coepit est invocari nomen JEHOVÆ.*

XI. Sed objicit forte aliquis, quod *Exodi cap. 6. v. 3.* contrarium videatur doceri, ubi dicitur: *Et apparui Abraham, Isaaco, Jacobo nomine Dei fortis omnipotentis: sed nomine meo JEHOVA non cognitus sum illis.*

Respondeo. In illo Textu non tam est sermo de nomine, quam quidem de re significatâ per hoc nomen. Patriarchæ audiverunt quidem ipsum nomen, sed quid nomen illud significaret, non intellexerunt. Non sciverunt illud nomen propriè denotare ipsam essentiam Divinam,

nam, & esse quasi fundamentum & basin omnium attributorum, quæ Mosi unà cum nomine revelata sunt.

XII. *Quintò queritur.* An ex nomine יְהוָה Trinitas personarum probari potest?

Respondeo. Galatinus, in multis nugator, probat libro 2. cap. 10. ex nomine יְהוָה Trinitatem, & duplē respectum in Christo; & quidem variis modis.

1. Sic procedit. Nomen יְהוָה constat tantum tribus diversis literis: ergo sunt tres personæ. In יְהוָה videntur quidem esse quatuor literæ, sed secunda est geminata; & propterea tantummodo sunt tres literæ, scil. diversæ, quæ tres personas ex ipsius sententiâ denotant.

Jod significat Patrem: quia sicut *Jod* est principium literarum, ita Pater est prima inter Dietatis personas, à quâ reliquæ personæ sunt.

He, derivatum ab אֵל esse, innuit filium: quia per Filium omnia, quæ facta sunt, esse coeperunt.

Vau, denotans ET, significat Spiritum S. qui cum sit amor Patris & Filii, quo se vicissim amant, rectè copula, id est, nexus utriusque nuncupatur.

2. Idem Galatinus eandem Trinitatem etiam probat ex tribus syllabis, quæ in JEHOVA occurunt. Eadem facilitate potuisse ex tribus vocalibus etiam tres personas elicuisse. Sed fortasse de hoc mysterio tum temporis non cogitavit.

3. Galatinus etiam probat Trinitatem ex antiqua scriptione nominis JEHOVA per tres literas *Jod*, circulo inclusas, & vocali Kámetz notatas, tali modo ('). Galatinus afferit Judæos in antiquis codicibus Hebraicis tali modo nomen JEHOVA expressisse ad denotandam Trinitatem. In Joële explicato pag. 9. & 10. doceo quomodo Judæi olim nomen JEHOVA expresserint, & ibidem allego causam, quare Galatinus dicat, quod antiqui Hebræi tribus literis *Jod* nomen JEHOVA denotarint. Ut ut sit, saltem hodierni Judæi tantummodo duabus literis *Jod* hoc nomen JEHOVA pingere solent. Tres illæ literæ *Jod* ex sententiâ Galatini significant tres personas, & unica vocalis Kámetz, tribus *Jod* subscripta, denotat unicam divinam essentiam. Circulus, cui haec tres literæ includuntur, indicat identitatem divinæ essentiae. Præterea ait idem Galatinus, quod tres literæ *Jod* æquales significant trium personarum æqualitatem.

XIII. Galatinus his nugis adhuc aliam addit, quum querit: Quare in nomine JEHOVA sola secunda litera נ geminetur, & non prima vel ultima?

Respondet: Filius habet duplē respectum: nam à Patre est genitus, & simul cum Patre Spiritum S. mittit. Sed singuli, Pater nempe & Spiritus S. habent tantummodo unicum respectum: nam Pater mittit: & Spiritus S. mittitur: & propterea putat solam secundam literam esse geminatam.

Posset eodem modo ex duplicatâ illâ literâ He duas naturas in Christo, scil. humanam & divinam probare: sed tædet has nugas hic in medium proferre. Galatinus intendit quidem Judæos omnibus mediis convincere, & ad Christum ducere; sed talibus stramineis argumentis non facile debellantur.

XIV. *Sextò queritur.* Quare Judæi, loco nominis Jehova, jam utuntur potius duabus literis Jod (tali modo י) quam literis Beth, Gimel, aut aliis quibusdam literis?

Respondeo. 1. Fortasse quia antiqui Judæi nomen Jehova olim tribus Jod expresserunt. 2. Vel quia judicarunt nomen יהוה, incipiens à Jod, esse legendum per aliud nomen Dei אֱלֹהִים, desinens in Jod.

XV. Galatinus in Arcanis Catholicæ Veritatis lib. 2. cap. xi. & xii. facit mentionem alicujus libri, vocati רָאשֵׁי Reuelatoris arcana, qui fortasse nunquam in rerum natura fuit. In hoc libro nomen JEHOVA aliis duobus nominibus fuisset explicatum, quorum unum duodecim, & alterum quadraginta duabus literis constat.

Nomen duodecim literarum est, בְּנֵי יְהוָה פָּater, Filius & Spiritus Sanctus. Sunt quidem hic plura nomina, sed illa communiter vocantur tantummodo unicum nomen duodecim literarum.

Præterea sicuti Judæi, afferente Galatino, hoc nomen duodecim literarum à nomine Tetragrammato JEHOVA derivant, ita etiam ex hoc nomine duodecim literarum aliud nomen quadraginta duarum literarum eliciunt, scilicet אֱלֹהִים בְּנֵי יְהוָה פָּater Deus, Filius Deus, ac Spiritus Sanctus Deus: at non tres dii, sed Deus unus. Vel aliter solent nonnulli illud nomen quadraginta duarum literarum explicare, scil. per בְּנֵי אֱלֹהִים, בְּנֵי יְהוָה, רוח הקדש אֱלֹהִים, שֶׁלֶשׁ בְּנֵי אֱלֹהִים, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, tres in uno, unus in tribus. Si hæc nomina ita in ipsis

Rab-

Rabbinorum scriptis exposita inveniremus, multum ad religio-
nem nostram ex ipsis Judæis confirmandam efficerent.

XVI. *Septimo queritur.* An Christus & Moses omnia sua miracula
per nomen JEHOVA effecerunt?

Respondeo. Judæi hoc affirmant, idemque firmiter credunt. Ex
hoc solo fundamento etiam nostra argumenta refellunt, quæ nos pro
Deitate Christi solemus proferre. Quando nos Christi Deitatem pro-
bamus ex effectis miraculosis, quæ ipse, patentibus ipsis Judæis, effe-
cit, tum respondent; verum est, Christus quidem multa miracula
edidit, sed omnia per rectam pronuntiationem nominis JEHOVA.
Ubi, quælo, Christus rectam illam pronuntiationem nominis JE-
HOVA didicisset? Respondent in Templo, in quo illud nomen vi-
disset, scripsisset, & vulneri pedis imposuisset. De hâc blasphemâ fa-
bulâ vide plura suprà in *Dissertat.* 26. §. 10.

Idem Judæi etiam asserunt: Mosen omnia sua miracula effecisse per
nomen JEHOVA, quod inscriptum fuisset virgæ, quâ pulsabat petram
in deserto. Buxtorfius in Lexico Hebr. ad Rad. יְהוָה ex libro Caphtor
hæc de Mose excerptit, quæ translata ita sonant: *Moses non est nesus
nisi nomine isto maximo, & omnia miracula sua, qua fecit, fuerunt per
nomen expositum, quod est ipsum nomen JEHOVA, & Ehieh ascher-Ehieh.*
Sed hæc tanquam falsa rejicimus. Verbis enim & characteribus nulla
ineftis vel mōrbos sanandi, vel diabolum pellendi, aliave miracula
efficiendi. Christus per propriam virtutem & Moses per virtutem Dei
miracula ediderunt.

XVII. *Octavo queritur:* An יְהוָה (*Jehovi*) & יְהוָה (*Jehova*)
sunt unum idemque nomen?

Respondeo. Sunt unum idemque nomen, & eandem plane habent
significationem; etiam ab eadem Radice derivantur: sed differunt
solummodo respectu vocalium, quæ quodammodo sunt diverse.

D I S S E R T A T I O V I G E S I M A - O C T A V A ,
 Q U A E E S T
 P A R S S E C U N D A .

D E N O M I N I B U S D E I H E B R A I C I S .

E T P R I M A

De verâ lectione nominis J E H O V A .

- §. 1. Pro Jehova non est legendum Adonaj.
- 2. Quod primò probatur : quia emnis vox Hebraica ita legitur uti scribitur.
- 3. Instantia prima, quasi pro vocibus obscenis legantur honestiores, solvitur.
- 4. Item secunda, desumpta à voce Jehovi, pro qua multi legunt Elohim.
- 5. Ut & tercia : quasi Jehova non haberet suas proprias vocales.
- 6. Secundò: quia in compositis ex Ieho & alio verbo retinetur Jēbo: ergo non est legendum Adonaj; nisi in Jēbonathan, Jēhochanan, &c.
- 7. Prima instantia, quasi talia nomina non essent composita ex Jēhova, enodatur.
- 8. Item secunda, quasi esset indecorum Deo ita componi cum creaturis.
- 9. Similiter tercia, quia non est constans punctatio.
- 10. Ut & quarta, quia aliquando dicitur Jōnathan sine h, cui litera He videtur inserta euphonie vel devotionis causa.
- 11. Adhac quinta instantia, quasi tantum sit compositio indirecta & partialis, solvitur.
- 12. Denique etiam sexta, quasi יְהוָה &c. sint composita ex fl. & Van copulativo.
- 13. Tertiò: probatur Jēhova male pronunciari per Adonaj; quia tum nec exprimuntur consonae nec vocales, quibus olim nomen Jēhova fuit lectum.
- 14. Contra hoc arg. tres instantiae formantur, quarum prima est, quod Scheva & Chateph-patach sint eadem vocales.
- 15. Secunda, quod Scheva sèpè ponatur loco vocalis Chateph-patach.
- 16. Tertia, quod sub Jēhova comprehendì causa ponatur Scheva loco Chateph-patach. Sed illæ tres instantiae suis locis solvuntur.
- 17. Quartum arg. quia Christiani, legentes Adonaj, quodammodo Iudeos in superstitione lectione confirmant.
- 18. Quintum arg. deducit ad absurdum: ergo etiam legendum est Adonaj in illis locis, in quibus Deus hoc nomen sibi proprie vendicat: ut Exod. 6. 3. Psal. 83. 19. &c.
- 19. Sextum arg. quia per lectionem Adonaj pro Jēhova falluntur sèpe auditores.
- 20. Ar-

20. Argumentum proponitur contra lectionem Elohim, quando in Textu habetur יְהוָה Iehovi.
 21. Ratio datur quare pro JEHOVĀ
- legatur Adonaj tam à Judeis quam à Christianis.
 22. Lectio vocis JEHOVĀ videtur probita sub Templo secundo.

S E C T I O I.

 Ac Dissertatione examinabimus celebrem illam quæstionem Philologicam, quæ à longo tempore inter doctos fuit agitata, scil. de genuinâ pronuntiatione nominis JEHOVĀ. Nonnulli hoc nomen ita legunt, quemadmodum scribitur; alii vero pro eo substituunt Adonai.

Queritur. Utrum nomen JEHOVĀ debeat legi iis vocalibus & consonantibus, quibus in S. Scriptura describitur; an vero præstet pro eo legere Adonai?

Respondeo. Priorem sententiam nos judicamus esse eligendam; alii vero posteriorem præferunt. Utramque sententiam examinabimus. Priùs argumenta pro lectione Iehova præmittemus; deinde objectiones, pro lectione Adonaj adserri solitas, examinabimus, easque pro viribus debellabimus.

II. *Primum argumentum*, probans lectionem JEHOVĀ, est tale. Omnis vox Hebraica legitur secundūm consonas & vocales quas habet: ergo pro JEHOVĀ non est legendum Adonai.

Major procedit: quia JEHOVĀ non habet consonas, nec vocales τ& Adonai: ergo non debet legi per Adonai. Quod JEHOVĀ non habeat consonas τ& Adonai, hoc apud omnes in confessō est, & nemo nisi cœcū negare poterit. Etiam JEHOVĀ non habet vocales τ& Adonai, sed habet æque suas proprias vocales ac יְהוּדָה: Jehuda. Capellus, lectionis τ& Adonai pro JEHOVĀ magnus propugnator, in Critica sua pag. 715. expressè negat vocales nominis JEHOVĀ & Adonai esse easdem; sed probat easdem tum respectu soni, tum etiam respectu figuræ multūm differre, & tantummodo abusivē vocari easdem vocales. Scheva enim effertur ut E, quum Chatephatach pronuntietur ut A.

Minor propositio etiam est manifesta: non enim potest vel unicum contrarium exemplum dari, ubi vox aliter legitur quam scribitur: ergo in JEHOVĀ vel JEHOFI non facile fingenda est exceptio.

III. Contra hoc argumentum variæ instantiæ possunt formari.
Prima instantia talis est. Decem voces obscenæ, in Textu Hebræo

occurrentes, leguntur per alias voces honestiores in margine annotatas: ex. gr. Superstitiosi Judæi i Sam. 6.4. pro עַפְלוֹן voce obscenæ, ipsum anum denotante, legunt טָהוֹרִי vocem honestiorem. Similiter pro יְשָׁכְנָה vitiabit eam, Deut. 28.30. legunt יְשָׁכְנָה cubabit cum ea. Omnes Judæi legunt notam marginalem, & multi ex Christianis Judæos hac in parte imitantur: ergo omnis vox non legitur secundum consonas quas habet.

Respondeo 1. Superstitiosum est legere voces honestiores loco vocum obscenarum. Verum quidem est, quod Judæi voces honestiores semper legant; sed scimus Judæos à longò tempore superstitioni fuisse addictissimos. 2. Præterea Christiani hâc in parte non debent Judæos superstitionis imitari. An illæ voces sunt obscenæ, quas ipse Spiritus S. Prophetis dictavit? Et si Spiritus S. eas voces dictaverit, & Prophetæ easdem scripserint, quare ita non possent pronuntiari? 3. Denique omnes illæ decem voces obscenæ commodè possunt per consonas & vocales suas, etiamsi irregulares, pronuntiari: & propterea non decet cum superstitionis Judæis lectionem hanc marginalem, utpote in cerebris nugivendulorum Judæorum fictam, eligere.

IV. *Secunda instantia.* Hoc argumentum respectu consonarum non videtur procedere: quia pro יְהוָה, *Jehovi* non tantum ab omnibus Judæis sed etiam à multis Christianis legitur *Elohim*. Quare? Quia vox יְהוָה habet vocales nominis *Elohim*. *Respondeo.* Verum est: omnes Judæi, & multi Christiani, legentes aliás JEHOVA, pro JEHOVI pronuntiant *Elohim*. Sed falluntur: tum enim legendum est JEHOVI, quia ejus vocales & consonas habet.

Sed regeret aliquis. *Zod* litera non gutturalis in principio nunquam solet habere Chatephsægol, nisi in JEHOVI; nec *He* unquam solet quiescere in Chirek: ergo pro JEHOVI legendum est *Elohim*.

Respondeo 1. Sæpiissimè sub literis non gutturalibus invenitur Scheva compositum, uti videre est in Thes. Gram. Buxt. pag. 19. Ergo non videtur absurdum, quod talis vocalis composita sit scripta sub *Zod*. 2. Non est magis absurdum literam *He* quiescere in Chirek in hâc unicâ voce JEHOVI, quam in Patach in unicâ voce יְהָוָה. Nam in Hebraicis multa sunt, de quibus dicitur יְהָוָה רַבִּיתָה non est ipsi simile. Quidni JEHOVI etiam inter talia numerari posset?

V. *Tertia instantia.* Posito, quod JEHOVA habeat proprias suas

consonas, non tamen habet suas proprias vocales; & vocalium etiam est habenda ratio. Ergo pro JEHOVA est legendum *Adonai*.

Respondeo. Nomen JEHOVA habet suas proprias vocales, & non alienas.

Sed fortasse quares. Quare ergo nomen יְהוָה non semper eas vocales retinet, si illæ vocales sint propriæ? Nam JEHOVI sæpiissime recipit puncta τε Elobim.

Respondeo. Quando defendimus vocales in JEHOVA esse proprias vocales, tum non statuimus easdem esse proprias quarto modo, quæ semper conveniunt, uti risibilitas homini. Sed *proprium* contradistinguimus *alieno*, hoc est, vocales subscriptæ nomini JEHOVA sunt propriæ vocales, & non alienæ, sive aliunde mutuatæ.

Sed adhuc regeres. Si vocales in JEHOVA sint propriæ, quid fiet de JEHOVI? An etiam in illo nomine sunt propriæ vocales?

Respondeo. Utræque vocales tam in JEHOVA quam in JEHOVI sunt propriæ, hoc est, non sunt alienæ, vel aliunde mutuatæ. Nam quis Judæorum ausus fuisset vocales proprias ex Textu ejicere, & alienas loco illarum propriarum in Textum intrudere? Et qui statuunt has vocales ita esse mutatas, illi concedere tenentur Textum Hébraeum toties esse corruptum, quoties tales alienæ vocales sunt substitutæ.

VI. Secundum argumentum pro lectione JEHOVA est desumptum à nominibus propriis virorum, compositis ex יהו Jebo, parte nominis JEHOVA, & ex alio quodam verbo, ut יְהוֹנָתָן Jehonathan, יְהוֹחָנָן Jehochanan &c. ex gr. Ιηωναθαν Jehonathan, Ιηωχαναν Jehochanan &c. Hinc sic argumentamur, Si pro JEHOVA est legendum *Adonai*, ergo in nominibus propriis, compositis ex *Jebo* & ex quodam alio verbo, legendum esset Adonathan, non vero Jehonathan. Consequentia procedit: quia *Jebo* est pars τε JEHOVA. Ergo si pro JEHOVA est legendum *Adonai*, tum etiam in compositione pro *Jebo* legendum erit *Ado*. Sed nemo ex legentibus *Adonai* pro Jehonathan pronuntiat Adonathan: ergo pro JEHOVA non est legendum *Adonai*. Hoc argumentum valde strigit; & propterea illi qui legunt *Adonai*, omnes vires intendunt, & varias instantias excogitant, quibus hoc argumentum solvi posse videtur.

VII. Prima instantia. Patroni contrariæ sententiæ negant illa nomina propria, ut יהוֹנָתָן (Jehonathan,) יהוֹשָׁפָט (Jehoschaphat) &c. esse composita ex nomine Tetragrammato, & ex alio quocunque verbo.

Respondeo. Quod illa nomina sint composita ex nomine Divino, patet inde; quia nomina illa pro *Jeho*. in initio s^epe habent *El*: ut pro יְהוָה, אֱלֹהִים & יְהוָה & אֱלֹהִים : ergo sunt composita ex nomine Divino; & quidem ex nomine Tetragrammato: nam non potest dari aliud nomen Divinum, ex quo nomina illa propria composita essent.

VIII. *Secunda instantia.* Illa nomina יְהוֹנָתָן &c. non videntur esse composita; quia indecorum videtur nomen Dei proprium cum creaturis componi.

Respondeo. Nullo modo est indecorum nomen Dei componi cum creaturis: nam præterquam quod jam demonstraverimus nomen Dei לֵא appellativum cum vocibus profanis conjungi, etiam nomen Dei יְהָב, quod æque est nomen Dei proprium ac JEHOVA, cum creaturis componitur in nominibus desinentibus in ה, ut יְחֻקִּיה חֲנִינָה &c. Quod illud יְהָב in fine sit nomen Dei, nemo negare potest: nam aliquando pro יְחֻקִּיה חֲנִינָה dicimus יְחֻקָּאל, יְחֻקָּה אל in fine.

IX. *Tertia instantia.* Non videtur esse compositio in יְהֹוָתָן &c. quia non semper est constans punctatio: nam aliquando in principio pro *Jeho* est *Jeho*; ut יְהָבָל *Jehuchal*, Jerem. 37. 3. & in fine pro יְהָב, s^epe est יְהָבָן, ut יְשֻׁעָהוּ, &c.

Respondeo. 1. An illud nomen *Jehuchal* sit compositum ex JEHOVA, non adeo certum est. Sed si dicamus esse compositum, tum dicendum erit, quod hoc in loco sit irregularis punctatio.

2. Illud יְהָב, in fine, nominibus propriis additum, videtur componi ex יְהָב nomine Divino, & *Vau* literâ servili, formante multa nomina propria virorum. Quemadmodum enim in lingua Latina multa nomina propria desinunt in us, ut Antonius, Petrus, Paulus, &c. sic multa nomina propria in lingua Hebræa desinunt in *Vau* cum Schurek, ut עֹבֶדְיָה &c.

X. *Quarta instantia.* Nomen JEHOVA non videtur cum illis nominibus esse compositum; quia aliquando dicitur יְהָנָתָן (*Jonathan*), יְשַׁפֵּת (*Joschaphat*), &c. pro יְהָנָתָן, יְהָשַׁפֵּט, יְשַׁפֵּת, &c. sine *He* videtur esse prima; & litera *He* videtur inserta vel euphoniac vel devotionis causa in memoriam, quod Deus nomini *Abraham* inseruit *He*.

Respondeo. 1. *Jonathan* per *Jo* non est forma prima, sed *Iehonathan*;

than; & nomen Jonathan est contractum per Syncopen ex Jehonathan.

2. Posito, quod nonnulla nomina, ut יְהוָשִׁיב &c. possint esse ex Hiphil; inde tamen non sequitur, quod litera illa *He* sit addita vel Euphoniam vel religionis causâ: nam illa litera *He* erit characteristica conjugationis Hiphil, in qua nonnunquam *He* retinetur: ex. gr. יְהוֹשִׁיב *salvabit* potest esse Futurum, pro quo regulariter dicitur יְשֻׁעַ sine *He*, charactere conjugationis Hiphil.

3. Illud *He* in verbis quiescentibus Pe Jod potest quidem esse characteristicum; sed in verbis perfectis, deficientibus, aut quiescentibus mediâ vel ultimâ radicali hoc impossibile est. Etiam si enim ex Futuro יְשֻׁעַ formari possit יְהוֹשִׁיב per additionem literæ characteristicae Hiphil; inde tamen non sequitur, quod alius ex יְשֻׁעַ, si usitatum esset, vel ex יְשֻׁבֵּת, vel ex יְשֻׁבֵּת formare posset, יְהוֹשֶׁפֶת, vel יְהוֹנָתֶן, יְהוֹנָתֶן, vel יְהוֹקִים. Unde, quæso, erit illud Cholem? Et quis talia Futura in verbis deficientibus, perfectis, aliisque unquam vidit? Sed revera, nisi velimus apertæ veritati refragari, talia nomina composita derivantur ex parte nominis JEHOVA, & ex verbis נְחֵזָה, שְׁפָט & יְקִים.

4. Nominibus propriis non solet communiter inferi litera *He*. Unicum quidem exemplum occurrit in Abrahamo, ubi Deus ob specialem causam literam *He* interposuit: sed in aliis nominibus hoc non solet observari; quia est contra genium linguae Hebrææ. In יְהוֹסֵף *Psalm. 81. 6.* videtur fere litera *He* interposita; quia semper in Textu aliâs occurrit יְהוֹסֵף sine *He*. Sed responderi potest illud nomen יְזֹקֵף esse contractum ex Futuro Hiphil, ubi *He* characteristicum regulariter ejicitur, sed hic semel more Chaldeorum retinetur: nam ex verbis quiescentibus Pe Jod talia Futura formari possunt, sed non ex aliis verbis.

XI. *Quinta instantia.* Posito, quod in Jehonathan &c. sit compositionis nominis JEHOVA & alicujus verbi; inde tamen non sequitur esse legendum Adonathan &c. quia est tantummodo compositionis indirecta, obliqua & partialis: nam nomen JEHOVA non adhibetur integrum.

Respondeo. Ipse Drusius (qui aliâs vehementer in legentes JEHOVA invehere solebat, vocans eos JEHOVISTAS) concedit compositionem nominis Tetragrammati in טְהֻשְׁבָּה, יְהוֹחָנָן, יְהוֹנָתֶן &c. Vocat enim talia nomina ιωφόρα & τετραγράμματοφόρα. Si ergo sit compositionis,

Sive jam sit directa , sive indirecta & tantummodo quoad duas syllabas , tamen est compositio ; quod sufficit ad probandum lectionem JEHOVA.

XII. *Sexta instantia.* Capillus contra hoc secundum argumentum aliam instantiam excogitavit : nempe quod nomina illa propria , ut יְהוָה &c. sint composita ex nomine Divino יְהוָה , & non ex JEHOVA. Unde igitur est illa litera Vau ? Ait duas priores literas *Jod* & *He* esse nomen יְהוָה & literam *Vau* cum Cholem esse copulativam , quā nomen Divinum cum sequenti verbo copulatur.

Respondeo. Hoc effugium nimis inane est : nam יְהוָה habet Kametz , & יְהוָה notatur cum Scheva. Deinde *Vau* copulativum nunquam habet Cholem , quemadmodum hic habet.

Ex his antecedentibus ergo sequitur quod illa nomina propria sint composita ex JEHOVA : & per consequens , si legendum sit Jehonathan , etiam legendum erit JEHOVA.

XIII. *Tertium* argumentum pro lectione JEHOVA est ad hominem , ut Philosophi loquuntur ; estque tale. Qui legit *Adonai* , non exprimit eas consonantes , nec eas vocales , quibus nomen JEHOVA ab ipsis Prophetis & à Viris Sanctis ante prohibitionem fuit pronuntiatum & lectum. Nam qui legit *Adonai* , patentibus omnibus contrariæ sententiæ patronis , non exprimit consonantes יְהוָה JEHOVA : nam hodiernæ consonæ semper fuerunt. Deinde qui legit *Adonai* , non exprimit vocales , quibus JEHOVA antiquis temporibus fuit lectum : nam vocalis Scheva in JEHOVA differt à Chatephpatach in Adonai respectu figuræ , & respectu soni ; ut supra ex Capello demonstravimus.

Præterea multi ex legentibus *Adonai* negant vocales יְהוָה *Adonai* consonibus nominis יהוֹה fuisse ab initio subscriptas.

Capillus defendit puncta genuina nominis JEHOVA fuisse *Patach* , *Scheva* , & *Cholem* , & lectum fuisse יְהוָה (*Jahveh.*) In hanc sententiam etiam inclinat Sixtinus Amama.

Alii ajunt lectum fuisse יְהוָה (*Jahveh*) vel יְהֹה (*Jehveh* ,) aliisve modis.

Sunt etiam , qui absque ullâ specie veritatis olim lectum fuisse יהוּה היה ויהי . Ut ut sit , perinde nobis est , quomodo fuerit lectum , modo non fuerit lectum *Adonai* ; quod nobis sufficit ad probandum illum malè legere , qui legit *Adonai* : quia non exprimit con-

consonantes nec vocales τὸ JEHOVA.

XIV. Contra hoc argumentum variæ instantiæ excogitantur : nam multi putant eum, qui legit *Adonai*, exprimere vocales τὸ JEHOVA.

Prima instantia talis est. Scheva & Catehpatach sunt eadem vocales; & *Jod*, utpote litera non gutturalis, non recipit Scheva compositum : quia vocales compositæ regulariter gutturalibus subjiciuntur.

Respondeo. 1. Scheva & Catehpatach non sunt eadem vocales. 2. Litera Iod & multæ aliæ literæ non gutturales sæpiissime recipiunt Scheva compositum. Quare etiam Iod in JEHOVA non recipit Catehpatach, quando legendum est Adonai ; quum quidem recipiat Catephsægol, quando volunt legendum esse Elohim?

XV. Secunda instantia. Non mirum est quod sub JEHOVA loco vocalis Catehpatach sit Scheva simplex : nam hoc idem aliis in locis Veteris Test. etiam fieri solet : ex. gr. Si τὸ Ketib retinendum est, pro Scheva simplici necessariò legendum est Scheva compositum in voce יְהוָה 1. Sam. 5. 6.

Respondeo. Nullo modo opus est in allegato exemplo Scheva compositum legere : nam vox commodè legi potest, uti scripta est.

XVI. Tertia instantia. JEHOVA compendii causa notatur in principio cum Scheva simplici, quia sæpè occurrit ; & è contra Jehovi, quia rarius occurrit, recipit in principio Catephsægol.

Respondeo. JEHOVI non habet Catephsægol, quia raro occurrit : nam in solo Ezechiele invenitur nomen JEHOVI ducentis & undecim vicibus notatum cum Catephsægol. Ergo raritas non est in causa, quare JEHOVI in principio recipiat Catephsægol, & JEHOVA tantum Scheva simplex.

Ex his ergo sequitur, quod, qui legit *Adonai*, non exprimat consonas nec vocales τὸ JEHOVA. Sed qui pronuntiat JEHOVA, ille exprimit consonas, etiam exprimit vocales, si non genuinas, ut quidam putant, saltem pronuntiat eas vocales, quæ ab ipsis Prophetis, vel saltem ex quorundam sententiâ à Masorethis ante mille annos fuerunt adscriptæ.

XVII. Quartum argumentum pro lectione JEHOVA est tale : Non est legendum *Adonai*, quia illa lectio videtur Iudæos in superstitione aliquo modo stabilire. Iudæi hodierni ex superstitione abstinent à lectione

etione JEHOVA; & quando audiunt Christianos etiam non pronuntiare JEHOVA, sed ejus loco fictitium *Adonai*, confirmantur in superstitione. Antiquis temporibus interdixerunt quidem pronuntiationem nominis JEHOVA ex pietate; quia homines quidam impii leviter & sine attentione illud nomen usurpabant: sed jam Judæi ex solâ superstitione nomen JEHOVA nec in sacris precibus, nec in lectione Bibliorum, multo minus in communis sermone de rebus mundanis unquam pronuntiant. Aliquando Amstelodami Judæo pauperissimo aliquot nummos obtuli, ut tantum semel cum attentione pronuntiaret nomen JEHOVA; sed non ausus fuit, dixitque sibi hoc non licere.

Superstitione Judæorum adhuc clarius fiet, si consideremus poenam, quas Rabbini infligendas esse judicarunt iis, qui legunt JEHOVA. Plebi Judæorum sub poenâ mortis, & sub poenâ ejectionis ex futuro seculo, hoc est, cœlo, interdicta fuit à Rabbinis pronuntiatio τὸ JEHOVA. Hoc ita esse superiori Dissertatione demonstravimus.

Hinc Iudei præmetu, ne nomen JEHOVA profanaretur, solent ex superstitione in asseribus, in parietibus, & in aliis locis pro יהוה scribere יְהוָה. Christiani ergo, qui Iudæos hāc in parte imitantur, non quidem sunt superstitionis, sed Iudæos in superstitione quodammodo confirmant.

Saltem illi excusari possunt (referente Amama in Antib. Bibl. pag. 332.) qui legunt JEHOVA, quando credunt vocales τὸ JEHOVA esse proprias vocales. Verba ejus sic sonant: *Qui nescit, qui non credit puncta illa esse tetragrammati genuinas & priscas vocales, ille certe excusandus est, si JEHOVA legit.* At qui credit puncta illa esse vocis Adonai, non vero tetragrammati propria, qui credit genuinas vocales aut ignorari aut incertas esse, & nihilominus in Hebræo textu vocem JEHOVA legit, næ ille ultro sciens volens Βαρλαεὺς. Hinc sequitur nos excusari posse, quia credimus hāc puncta vocis JEHOVA esse genuina, & ab ipsis Prophetis addita: sed an contrariæ sententiae patroni excusari possint valde dubito. Nam illi sequuntur punctuationem, quam credunt non esse divinam, sed à Masorethis profectam. Credunt eadem puncta jam non esse subiecta, quæ sacri Scriptores subjicienda esse voluerunt; & sic quodammodo S. Scripturam in vocibus JEHOVA & JEHOVI corruptam esse asserunt. Præterea Christiani, legentes Adonaj, Iudæos in superstitionis lectione confirmant. Sed hāc omnia nihil ad nos. Nam nos statuimus S. Scripturam esse incorruptam. Nos sequimur punctuationem,

tionem, quam credimus esse divinam. Nos nullo modo Judæos superstitiones confirmamus.

XVIII. *Quintum* argumentum, confirmans lectionem JEHOVA, deducit ad absurdum. Si pro JEHOVA semper sit legendum Adonai, ergo etiam in illis locis, in quibus Deus propriè sibi hoc nomen vendicat: ut Exod. 6. 3. *Nomine meo JEHOVA non sum cognitus iis.* Qui legit Adonai, diceret: Nomine meo Adonai non sum cognitus iis, & sic falsum diceret: nam Deus jam diu se nomine Adonai notum fecerat.

Et Psal. 83. 19. *Ut cognoscant te solum nomine tuo esse JEHOVA.* Qui pronuntiat Adonai, sic legeret: ut cognoscant te solum nomine tuo esse Adonai; quod falsum est: nam nomen Adonai in S. Scriptura sæpe hominibus tribuitur.

Et Jes. 42. 8. *Ego sum JEHOVA, illud est nomen meum,* scil. Proprium, mihi soli competens: sed Adonai non est tale nomen Dei Proprium.

Capellus videns se hic quodammodo esse constrictum, concedit Exod. 6. 3. docendi causa posse legi JEHOVA: quia ibi est singularis ratio, qualis non est in aliis Scripturæ locis. Capellus enim arbitratur nomen JEHOVA ante Mosen Patriarchis non fuisse revelatum. An idem etiam in cæteris locis concederet, nescio. Judico ipsum hoc idem etiam debere concedere: quia etiam est specialis ratio. Hinc concludo, si in illis locis sit legendum JEHOVA, ergo etiam in aliis locis eodem modo est legendum: nulla enim est ratio, quæ hoc impedire potest.

XIX. *Sextum* & ultimum argumentum est hinc desumptum: quia, qui legunt Adonai, fallunt sæpe auditores. Nam auditores, audientes aliquem legere Adonai, nesciunt, Utrum sit Adonai ut sic; an vero JEHOVA: quia ubique eodem modo ab illis legitur.

XX. Denique addatur hoc pro lectione JEHOVI, quando occurrit in Textu ^{תְּהִלָּה}. Qui pro Jehovi legit Elohim, nonnunquam absque causâ peccat contra regulam de duobus Substantivis, quorum unum regere solet alterum in Genit. Ex. gr. Jes. 3. 15. dicitur ^{תְּהִלָּה צְבָאוֹת}. Si quis pro JEHOVI velit legere Elohim; quia ejus puncta videtur habere, ille tenetur dicere ^{אֱלֹהִים}, ^{תְּהִלָּה צְבָאוֹת}, pro אלהים, contra regulam de regimine. Scio quidem hanc regulam in Bibliis habere exceptiones, etiam in Elohim: ut Psal. 80. 15. & alibi: sed quid opus est exceptiones contra hanc regulam fingere; quum fine exceptionibus Textus servari possit. Hæc sunt præcipua nostra argumenta, quæ pro lectione

etione JEHOVA hoc tempore adferre placuit. Hanc sententiam confirmat etiam Cl. Augustus Pfeifferus in Synopsi Disp. 4. quæst. 7.

XXI. Antequam huic dissertationi finem imponamus, adhuc una quæstio movenda est. *Queritur:* Quare nomen JEHOVA ob omnibus Judæis & à nonnullis Christianis aliter legitur, quæm in Bibliis scribitur?

Respondeo 1. Genuina lectio nominis JEHOVA Prophetis fuit nota; sed posterioribus temporibus, cum Rabbini viderent populum hoc nomine in vulgari sermone sepissimè abuti, ex religione & pietate videntur lege quâdam ejus pronuntiationem interdixisse; & quidem severâ: nam, ut Buxtorfius ait in Lexico Hebr. Rad. יְהוָה, plebi sub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit.

2. Postea accessit supersticio, quâ judicarunt ab ejus pronuntiatione planè esse abstinendum, nec etiam scribendum in parietibus, aliisque locis profanis.

3. Tandem Rabbini videntur docuisse vera puncta nominis JEHOVA esse perdita, & hodierna esse mutuatitia nominis *Adonai*: & hinc videtur orta lectio *Adonai* pro JEHOVA.

4. Postea Patres, linguae S. ignari, videntes & audientes omnes Judæos unanimi consensu inclinare in lectionem *Adonai*, etiam eos sequuti fuerunt.

5. Sequentibus temporibus multi ex Christianis, moti tum omnium Judæorum, tum etiam Patrum auctoritate, lectionem *Adonai* retinuerunt.

6. Sed cum linguarum cognitio indies inter Christianos accresceret, quidam fuerunt, qui exactâ trutinâ, ab omnibus præjudiciis liberâ, rem hanc penitus considerarunt, & pristinam lectionem in usum revocarunt; inter quos Galatinus primus vel præcipuus vulgo dicitur fuisse.

XXII. *Queritur:* An tempus est notum, quo Rabbini pronuntiationem nominis Jehova prohibuerunt?

Resp. Quando Rabbini genuinam pronuntiationem nominis JEHOVA interdixerint, ex historiis Judæorum clarè non innoteſcit. Verosimile est sub Templo secundo pronuntiationem nominis Iehova fuisse prohibitam. Ut ut sit, saltem Iudæi à longo tempore, fortassis à temporibus Christi, vel etiam ante Christum à pronuntiatione nominis JEHOVA abstinuerunt.

DISSERTATIO VIGESIMA-NONA,
QUAE EST
P A R S T E R T I A

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

E T S E C U N D A

De verâ lectione nominis JEHOVA.

§. I. <i>Contraria argumenta sequuntur.</i> 2. <i>Non possunt omnes argumenta Grammaticalia eque fortiter urgere.</i> 3. <i>Arg. primum pro lectione Adonai hinc desumptum; quia Jehovanon habet suas proprias vocales, variis modis solvitur.</i>	4. <i>Arg. secundum, à literis וְכָלֹב (Vechalebh) & וְדַעֲמַת, enodatur.</i> 5. <i>Respondetur quinque modis ad arg. tertium, quod desumitur à literis Begad Kephath.</i> 6. <i>Quartum arg. depromptum à terminatione fœminini generis, solvitur.</i>

S E C T I O I.

Uperiori dissertatione proposuimus argumenta, quibus probavimus eos rectius facere, qui nomen Tetragrammaton JEHOVA legunt uti scribitur, præ illis, qui vicarium nomen *Adonai* substituunt. Iam sequuntur contraria argumenta, quibus nonnulli conantur probare pro JEHOVA legendum esse *Adonai*, & pro JEHOVI *Elohim*.

II. Argumenta illa pleraque sunt Grammaticalia; & antequam ea in medium proferantur, præmonendum est, eos, qui statuunt vocales demum esse inventas à Masorethis Tyberiensibus, non posse illa argumenta, è Grammatica petita, tanquam firmas objectiones opponere. Exempli gratia: Si quis nobis opponat quod literæ וְכָלֹב ab initio ante JEHOVA alias requirant vocales, quam quibus jam notantur, respondebimus ad hominem, uti vocant, vocales illas non esse auctenticas, sed esse à Masorethis Tyberiensibus, qui, ut supersticio-

fam lectionem *Adonai* pro *JEHOMA*, & lectionem *Elohim* pro *JEHOMI* confirmarent, tales vocales subscripterunt. Verum illi qui defendunt puncta vocalium esse ab ipsis auctoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra, & per consequens Divina, illi fortius argumenta contraria, desumpta ex punctuatione literarum וְכֹל בָּ, urgere poterunt.

III. Argumentum *primum* pro lectione *Adonai*. est tale. Vocales nomini יְהוָה subscriptæ non sunt ejus propriæ vocales, sed nominis *Adonai*: ergo legendum est *Adonai*. Ratio est: quia voces Hebraicæ propriis vocalibus sunt legendæ. Quod vocales sub *JEHOMA* non sint ejus propriæ vocales, hoc inde probatur: quia si essent propriæ, tum semper immutatae permanerent, sed sæpiissime mutantur, scil. antecedente vel sequente nomine *Adonai*; ut *Ezech. cap. 17. vers. 16. 19. 22.* & in aliis infinitis ferè locis, in quibus nomen יְהוָה videtur habere puncta τ&v; *Elohim*; & quidem ob hanc causam, ne quis bis legeret *Adonai*. Adversarii, ut lectionem suam confirmarent, semper illud *JEHOMI* per *Elohim* legunt.

Respondeo 1. Superiori Dissertatione, respondendo ad instantias, ex parte etiam ad hoc argumentum respondimus; ideoque eadem hic repetere supervacaneum putamus. Præterea negamus vocales nomini *JEHOMA* subscriptas non esse ejus proprias vocales, sed nominis *Adonai*.

2. Posito, quod in *JEHOMA* & *Adonai* sint eadem vocales, inde tamen non sequitur, quod vocales τ&v; *JEHOMA* sint vocales τ&v; *Adonai*: nam multæ voces habent easdem similes vocales. Possunt esse vocales τ&v; *Adonai*, & nihilominus simul vocales τ&v; *JEHOMA*.

3. Nullo modo sequitur, si vocales in *JEHOMA* essent vocales propriæ, tum semper manerent. Nam non dicimus vocales illas esse proprias quarto modo, quæ semper subjecto conveniunt, ut risibilitas homini: sed proprium contradistinguimus alieno, & dicimus vocales in *JEHOMA* esse proprias vocales nominis *JEHOMA*, hoc est, non esse alienas sive nominis *Adonai*.

4. Verum quidem est, quod nomen יהוה, antecedente vel sequente nomine *Adonai*, recipiat easdem vocales, quas *Elohim* solet recipere; inde tamen non sequitur legendum esse *Elohim*; vel יהוה propteræ recipere vocales τ&v; *Elohim*, ne aliquis bis legeret *Adonai* *Adonai*.

Quæritur: Ob quam-causam in Veteri T. Pro *Iehova* scribitur *Iehovi* sequente vel præcedente *Adonai*?

Resp. Fatemur ingenuè nos hoc ignorare ; nec putamus aliquem facilè posse ejus rei certam rationem dare. Dicitur quidem , ne aliquibus legeret *Adonai Adonai*, sed unde hoc probatur ? Gomarus, parte 3. disp. 4. de Nominibus Dei , facilem respositionem ad hoc argumentum excogitavit, cui tamen non facilè possumus assentiri , nihilominus judicamus illam respositionem esse sufficientem ad respondendum illis, qui negant puncta esse auctentica , vel qui statuunt eadem demum inventa esse à Masorethis Tyberiensibus, qui facile potuerunt errare. Sic ait Gomarus : Diversitas hæc scriptionis originem traxit ab audaci Masoretharum licentia, qui ut vicariam & vulgo receptam consuetudinem legendi *Adonai* confirmarent , hæc puncta ita mutarunt. Ergo ex Gomari sententiâ hæc puncta sunt mutata à Masorethis Tyberiensibus ; & tantummodo eum in finem, ut lectionem à superstitionis Judæis aliquandiu receptam, hæc suâ irregulari punctuatione confirmarent. Quod illi Masorethæ tali simili imo majori licentiâ usi fuerint circa Textum sacrum , hoc probat idem Gomarus ex decem illis vocibus, quæ vulgo obsecnæ vocantur ; quarum loco Masorethæ voluerunt alias voces margini adscriptas legi. Gomarus non videt rationem, quare hæc mutatio vocalium in JEHOVI etiam non posset esse à Masorethis.

Attamen non possum facilè Gomaro hæc in parte assentiri. Non enim puto Judæos unquam ausos fuisse alias vocales in Textum intrudere. Judæi scripserunt quidem in margine alias voces, sed non in ipso Textu. Nihilominus hæc Gomari respositione est valida contra omnes Novatores punctorum, ut Capellum , Amaram , aliosque. Nam si quis, qui defendit novitatem punctorum, sic opponat : JEHOVÆ (Jehovi) habet puncta nominis *Elohim*, ergo est legendum *Elohim*. Tali respondebit Gomarus : illa puncta sunt ita adscripta à Masorethis, qui, ut confirmarent superstitionem illam lectionem, hæc puncta adjecterunt. Sed hæc Gomari respositione non valebit contra eum, qui statuit puncta esse ab ipsis Auctoribus librorum , & adhuc incorrupta,

5. Posito, sub JEHOVA esse vocales ται Adonai (quod tamen non quanprobabitur) & sub JEHOVI vocales ται Elohim, inde tamen nondum sequitur, legendum esse *Adonai* & *Elohim*. In legendō enim non tantum est habenda ratio vocalium, sed etiam consonarum, & quidem præcipue : nam in pronunciatione semper etiam consonæ expri-

mendæ sunt. Verum in pronuntiatione *Adonai* & *Elohim* pro JEHOVA & JEHOVI ad summum tantum vocales illorum nominum & non consonæ audiuntur & exprimuntur. Atqui propter similes vocales statim non est alia vox substituenda. Est enim ac si sic velim argumentari: pro פָּקֹד aliquando legi potest שְׁמַר, aut aliud quodcumque verbum iisdem vocalibus notatum: nam easdem habet vocales, quas פָּקֹד. Sed quemadmodum hæc consequentia non procedit, sic nec illa.

IV. Secundum argumentum desumitur ex literis præfixis וְכָלְבָּ (Vechalebh) & ex litera מִ. Hæ literæ non punctantur eo modo, quo deberent regulariter ante JEHOVA punctari; sed punctantur ad formam punctuationis *Adonai*: ergo legendum est *Adonai*. Ut hæc objectio clarius intelligatur, quædam exempla illustrationis ergo in medium proferemus.

Ex. gr. Literæ וְכָלְבָּ ante JEHOVA deberent regulariter notari cum vocali Chirek, ut יְהֹוָה, יְהֹוָה? ad formam nominum incipientium à Jod, ut יְהֹוָה, יְהֹוָה &c. Sed literæ illæ recipiunt Patach, ac si scriptæ essent ante אֱדוֹנִי, לְאָרֶן, בְּאָדָן &c. ad formam לְאָרֶן, בְּאָדָן &c.

Similiter litera Mem ante nomina à Jod incipientia communiter recipit Chirek, ut יְהֹוָה &c. sed ante JEHOVA notatur cum Tzere eodem modo, quo ante *Adonai* scribi solet, ut יְהֹוָה: ergo pro JEHOVA videtur esse legendum *Adonai*.

Respondeo. 1. Concedo literas וְכָלְבָּ & מ regulariter ante nomina à Jod incipientia requirere Chirek; sed in JEHOVA est exceptio à communi regula: & non mirum: quia in nominibus Divinis respectu literarum præfixarum sæpe est irregularis punctatio.

Meelfurerius, in Epitome Gramm. suæ sect. 41. exprefse à communi regula punctuationis excipit nomen JEHOVA, quando ait: *Excepto solo nomine Divino יהוה, cum quo Patach pro Chirek ponitur.* Regula generalis sic sonat: Concurrentibus in principio duobus Scheva, prius mutatur in Chirek, & alterum, si sub Jod fuerit, tollitur: sed in יְהֹוָה &c. est exceptio à communi illa regulâ: quia in nominibus Dei sæpe est anomalia respectu literarum præfixarum.

Anomaliam punctuationis circa nomina divina approbat ipse Buxtorfius in Thes. Gramm. pag. 17. quando ait: *Anomalia Scheva compositi triplex hic occurrit: primo Chateph-Segol & antecedens Segol contrahuntur*

buntur aliquando in Tzere; & adfert tria exempla, quorum duo sunt nomina Divina. Regula sic sonat: *Litera gutturalis punctat se & precedet*: ut בְּאָמֵנָה &c. sed in Elohim, Adonai, & in unico verbo יְאֹמֵר est tantummodo exceptio à communi illâ regulâ. Ergo in nominibus Divinis respectu literarum præfixarum sæpe est anomalia. Et quare etiam aliqua anomalia non posset habere locum in nomine JEHOVA?

Sed fortasse *objicies*, quod hæc punctatio non videatur esse anomalia, vel exceptio à communi regula; quia illa ubique sibi similis est. *Respondeo*. Hoc nihil obstat, etiamsi punctatio sit sibi similis: nam ubique est exceptio à communi regula. Sic etiam in בְּאָדָן & בְּאָדָנִי punctatio sibi ubique similis est; sed ubique etiam est exceptio.

2. Punctatio literarum "cum Patach ante JEHOVA non videtur esse adeo absurdum, ut propterea opus sit legere Adonai: nam concurrentibus duobus Scheva in principio, prius non tantum mutatur in Chirek, sed etiam sæpiissime in Patach, ut in יְהֹוָה &c. Quare etiam hæc punctatio æquè non posset habere locum in unico nomine JEHOVA, quàm in aliis vocibus?

V. *Tertium argumentum*, è Grammatica petitum, desumitur à literis בְּגַדְכֶּת (Begad-kephath) punctatis cum Dagesch leni in principio dictionum post יְהֹוָה. Hinc talis formatur objectio: Literæ illæ sex Begad-kephath post יְהֹוָה non debent recipere Dagesch lene; quia JEHOVA terminatur literâ quiescente, post quam illæ sex literæ communiter recipiunt Dagesch. Atqui illæ literæ Begad-kephath recipiunt Dagesch; ergo legendum est Adonai. Nam quando legitur Adonai, tum in fine est litera mobilis, post quam literæ בְּגַדְכֶּת communiter recipiunt Dagesch. Iod enim in Adonai quasi diphthongescit; & per consequens est mobile.

Respondeo 1. Regula illa de Dagesch leni in literis Begad-kephath post literas mobiles habet varias exceptiones. Buxtorfius in Thes. Gramm. cap. 5. septem exceptiones enumerat, in quibus literæ Begad kephath recipiunt Dagesch post literas quiescentes.

2. Regula illa de literis sex punctandis post literas mobiles non ita valet in lectione, quàm quidem in scriptione, hoc est, literæ Begad-kephath recipiunt Dagesch lene, quando præcedit scripta litera mobilis; non vero quando tantummodo pronuntiatur vox, quæ literâ mobili terminatur.

3. Quando JEHOVA notatur unico ex septendecim accentibus Regiis, tum necessariò, secundùm tertiam Buxtorfii exceptionem, literæ Begad-kephath debent recipere Dagesch lene: atqui nomen JEHOVA sèpissimè accentibus Regiis notatur.

4. Reliqua loca, ubi præcedit accentus minister in ultimâ syllabâ, referri possunt ad sextam exceptionem Buxtorfii pag. 50. Ubi Octo exempla adferit, quæ ad præcedentes regulas sive exceptiones referri non possunt.

5. Si propter Dagesch lene in Begad-kephath sit pro JEHOVA legendum *Adonai*; ergo si post אֲדֹנָי ita scriptum non sequatur Dagesch in Begad-kephath, vice versa pro *Adonai* legendum erit JEHOVA, ut *Psal. 68. 18.* ubi scribitur אֲדֹנִי בֶּת: ergo legendum esset יְהוָה בֶּת: nam Beth non est dagessum. Sed qui legunt Adonaj, negabunt hanc consequentiam; ergo & nos eodem jure similem consequentiam, desumptam à literis Begad-kephath post יְהוָה punctatis, negabimus. Ex his videmus argumentum, à literis Begad-kephath desumptum, non procedere.

VI. Quartum argumentum pro lectione *Adonai* est desumptum ex terminatione τε JEHOVA; estque tale: Si legendum est JEHOVA ut sic, tum nomen Dei proprium יְהוָה, denotans essentiam Dei, pronuntiabitur sub formâ nominum fœmininorum; quod videtur esse absurdum & indecorum Deo.

Respondeo 1. Si non sit indecorum scribere in sacro Codice sub terminatione fœmininâ, quare erit indecorum pronuntiare? Ipsi Sacri Scriptores ex sententiâ saniorum Philologorum hæc puncta subjece-
runt: Quare ergo non licitum esset ita legere? Ipse Amama, qui vehementer lectionem *Adonai* propugnat in *Antib. Bib.* pag. 297. & seqq. expresse ait pag. 324. *Nulla Grammaticorum regula lectioni JEHOVA adversatur. Nec insolens est*, inquit, *nomen proprium etiam Masculini Generis in ? definere. Ecce enim exemplum in ? יְהוּדָה*. *Quis posset meliorem responsionem ad hoc argumentum desiderare?*

2. Deo attribuuntur adhuc alia nomina, habentia terminationem fœmininam. Ex. gr. nomen יְבָנָי habens terminationem fœm. pluralis numeri tribuitur Deo. Etiam si non sit nomen Dei proprium, habet tamen terminationem fœmininam. Præterea nomen יְהוָה, Deo æquè proprium ac JEHOVA, habet terminationem fœmininam, sive potius terminationem affixi fœm. generis tertiaræ personæ

3. Non

3. Non mirum est in lingua Hebraica terminationem foemininam competere viris, cum talis terminatio etiam in aliis linguis sit usitatisima. Ex. gr. Jugurtha, Catilina terminantur terminatione foeminina, cum tamen sint masculini generis, &c. Ergo non videtur absurdum nomen JEHOVA scribi & pronuntiari sub terminatione foemini generis. Proxima Dissertatione reliqua argumenta in medium proferemus,

DISSERTATIO TRIGESIMA,

Q U A E E S T

P A R S Q U A R T A

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

E T T E R T I A

De verâ lectione nominis JEHOVA.

§. 1. *Quintum argumentum, quod lectio Jehova sit nova, & à Galatino monacho demum inventa solvitur.*

2. *Sextum arg. est desumptum tum à Patribus Gracis, qui Jehova nomen ανφώνοι ineffabile vocarunt; tum etiam à Patribus Latinis, Targumistis aliisque, qui omnes legerunt Adonaj: quod ex versione Jehova in κυεων probant.*

3. *Septimum argumentum, quasi*

Christus & Apostoli legerint Adonaj, variis modis solvitur. Kύειον etiam potest derivari à κυρέω καὶ sum, existo.

4. *Octavum argum. elicetur ex Leuit. 24. v. II. & 16. ubi filius Israëlitidis ob prolationem hujus nominis videtur lapidatus.*

5. *Conclusio totius questionis, & admonitio.*

6. *De nominibus Jehovistarum & Adonistarum differitur.*

S E C T I O I.

Uperiori Dissertatione quatuor argumenta, quæ pro lectione Adonai objici solent, attulimus: jam sequitur *quintum argumentum*, quod desumitur à novitate; estque tale. Hæc lectio τε JEHOVA demum superiori seculo est inventa

Yy

venta à quodam Galatino, monacho, qui floruit Anno Christi 1518. Nam ante eum omnes Judæi & Christiani semper pronuntiarunt *Adonai*. Imo quidam ex Christianis, ne Galatinum, Monachum illum imitarentur, vix audent pronuntiare *Jehova*; sed, volentes *יהוָה* nominare, vocant illud, Nomen *Jod He Vau He*. An non præstaret brevitatis causa simpliciter dicere *Jehova*, quam Nomen *Jod He Vau He*? Nullus dubito.

Respondeo 1. Galatinus non est primus inventor hujus lectionis: sed fortasse Galatinus fuit primus auctor, qui pristinam lectionem in usum revocavit; quod tamen ex ipsius scriptis clarè demonstrari non potest. Ait quidem lib. 2. cap. 10. *quod quatuor litera יְהוָה, si, ut punetate sunt, legantur, JEHOVA efficiunt*. Ibi tamen non ait, se vel primum lectionis *JEHOVA* esse inventorem, vel primum restitutorem.

2. Posito, quod Galatinus pristinam lectionem in usum revocaverit, inde tamen non sequitur, quod hæc lectio sit nova: sed hoc sequitur, quod hæc lectio sit renovata, & à superstitione Judæorum reformata. Similiter religio nostra, superiori saeculo restituta, non tam est dicenda nova, quam quidem renovata. Idem dicendum est de lectione *JEHOVA*.

3. Etiamsi Galatinus fuerit Monachus, quid hoc facit ad Philologiam? Etiam Lutherus in initio ante conversionem fuit Monachus; propterea tamen ipsius reformatio non est rejicienda. Si igitur Galatinus primus legerit *JEHOVA*; ergo ille antiquam & veram lectionem in usum revocasse & restituisse dicendus est.

4. Valde de eo dubitatur, an Galatinus fuerit primus inventor, vel restitutor lectionis *JEHOVA*; contrarium potius appetit ex Lib. 2. Cap. 10. circa finem; ubi ait, *Judæos esse à Mose edoctos, ut legerent Adonai*. Sic enim inquit: *Ob eam rem; scil. ob nominis hujus reverentiam, antiqui Iudaeorum à Mose illo magno edocti, statuerunt hoc nomen minimè proferri: sed ubicunque inveniretur, loco ejus nomen hoc יְהוָה (Adonai) pronuntiari debere*. Si Galatinus judicarit Judæos accepisse lectionem illam *Adonai* à Mose; ergo non videtur, quod ille novam voluerit excogitare.

5. Sunt ferè certaina indicia, ex quibus probari potest etiam ante Galatinum hanc lectionem *JEHOVA* fuisse usitatam. *Amama in Antibarb. Bibl. Edit. postr. pag. 321. ait, qui tamen lectionem JEHOVA vehementer improbat, se invenisse in Commentariis Dionysii Carthusiani ad Exod.*

6. cap. Edit Colonensis anni 1548. lectionem JEHOVA ; qui Dionysius vixit anno Christi 1472. Ergo hæc lectio fuit usitata ante Galatinum, qui demum ferè 50. annis post illum Dionysium vixit. Quod Amama putet Correctorem fortasse in illam editionem pro *Jao* intrusisse JEHOVA , hoc idem de omnibus editionibus dici posset.

Ipse etiam Drusius locum produxit ex Commentariis, vulgo Hieronymo inscriptis, in Psal. 8. Edit. Plantinianæ, ubi legitur JEHOVA. Idem Drusius quidem ostendit in aliis editionibus ibi esse *Jao*; sed fortassis illæ editiones sunt corruptæ ab illis, qui pro JEHOVA legerunt Adonai. Vide Amamam pag. 320.

II. Sextum argumentum pro lectione *Adonai* est desumptum tum ab auctoritate omnium Patrum Græcorum, qui nomen JEHOVA vocarunt ἀνεφώνον, ἄρρινον, ἀφρασόν, ἀλεινον, ἀφθεγμόν, ἀπόρρινον, καὶ ἐνθάνατον μὲν θωμάριον; tum etiam ab auctoritate Patrum Latinorum, Interpretum, Paraphrastrarum Chaldæorum, aliorumque præstantissimorum Auctorum, qui omnes pro JEHOVA legerunt Adonai. Unde, quæso, probatur quod omnes illi antedicti auctores legerint Adonaj? *Re/p.* Ex translationibus : quia semper JEHOVA per νῦνον sive per Dominum transtulerunt; & scimus κύεντος Dominiū idem significare quod *Adonai*.

Respondeo I. Non est adeo certum apud omnes, quare Græci nomen JEHOVA vocarint ineffabile &c. Sunt quidem hâc de re tres sententiae:

Prima sententia est Galatini, qui lib. 2. cap. 10. ait illud nomen vocari ineffabile quoad mysterii significatum. Verba ipsius non pigrabor hîc exscribere: *Non enim hoc nomen quoad vocem ipsam nominis ineffabile dicitur, cum & ipsi illud quandoque pronuntiarunt, & aquæ ut scriptum est, facile proferri possit, si literæ ipsæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipsis enim hac vox JEHOVA redditur: sed QUOD MYSTERII SIGNIFICATUM omnino ineffabile est.* *Ita enim distinctè divinam essentiam significat, ut cum simplicissima ipsius unitate, & divinarum personarum trinitate, & eternam earum distinctionem, originem, productionemque aperte insinuet.* *Quia igitur Deus triunus, qui omnino ineffabilis est, atque incomprehensibilis, per hoc nomen significatur, idcirco nomen ipsum ineffabile dicitur.* Ergo Galatinus vocat nomen JEHOVA ineffabile quoad significationem.

Secunda sententia est aliorum, qui putant hoc nomen à Græcis vocatum fuisse ineffabile, quia non potuit legi illis vocalibus & conso-

nantibus, quibus in sacro Codice descriptum est. Sed hæc sententia est absurdæ: nam qui syllabas Hebraicas tantum colligere potest, etiam facillimè ita leget, prout Nomen hoc scriptum est.

Tertia sententia est Fulleri, qui, *Miscell.* lib. 2. cap. 6. & lib. 4. cap. 13. planè à duabus præcedentibus diversam sententiam, quæ etiam à nobis approbatur, defendit. Ille enim statuit Græcos nomen JEHOVA vocasse *ineffabile*, quia ipsi Græci hoc Nomen Græcè, sive Græcis literis aut Græcā linguā non potuerunt legere sive exprimere. Ratio ergo, quare Nomen JEHOVA vocetur à Græcis *ineffabile*, est desumpta ab inextricabili pronuntiationis Græcanicæ difficultate: Nam JEHOVA difficillimè & malè à Græcis pronuntiatur. Ratio ejus difficultatis & malæ pronuntiationis potest esse triplex. 1. Quia Græci non habent literam Jod consonantem. 2. Quia iidem ignorant literam Vau consonantem. Atqui illæ duæ consonæ Jod & Vau in Jehova inveniuntur. 3. Quia Græci talem aspirationem literæ H respunnt.

Obj. Hæc expositio, quare nomen Jehova à Græcis vocetur ineffabile, non videtur procedere: nam Græci sæpiissime & quidem variis modis illud nomen pronuntiarunt. *Resp.* Pronuntiarunt quidem sed difficulter & male. Experimentum igitur faciamus, & Græco more hoc nomen efferamus: omnino dicendum erit ieuwā aut ieuwā. Verum quanta hic est prolationis inconcinnitas? Litera aspirata H penitus perit, & diphthongus supposititia in genuinæ consonantis locum subrepit. Hinc ergo apparet quām operosa & molesta sit unius hujus Nominis Græci prolatione: & propterea Græci non sine causâ vocarunt hoc Nomen *ineffabile*.

Quia tanta est in pronunciatione hujus Græci nominis Jehova difficultas, ideo Docti variis modis Nomen JEHOVA Græcè legerunt.

1. Macrobius *Saturnal.* lib. 1. cap. 18. citante Fullero lib. 2. cap. 6. ait Deum vocari 'Iaō Ioa, pro quo Fullerus putat legendum esse 'Iaō per Metathesin.

2. Porphyrius Nomen JEHOVA transfert per 'Ieuwā Jenū. Vide Fullerum ibidem.

3. Epiphanius vertit Græcè in 'Iaō, pro quo in initio scriptum fuisse ieuwā credit idem Fullerus.

4. Eusebius, citante Fullero lib. 4. cap. 13. septem vocalibus tali ordine εΗωωα dispositis, Nomen JEHOVA Græcè exprimit.

5. Septuaginta Interpretes verba Textus 2. Sam. 1. 2. מ יהוֹן by ^ל sic

sic transferunt, ἦν τὸ λαὸν ιούδαιον. Sed Fullerus putat hīc vitium aliquod irrepsisse, & delendam esse literam Ι, ut maneat ιούδαιον.

Ex his quinque modis videmus Græcos non sine ratione dixisse Nomen JEHOVA esse ineffabile. Ergo Græci non vocarunt hoc Nomen ineffabile, quia Hebraicè pronuntiari non potest; sed ideo, quia Græcè efferri nequit. An per hæc quinque Nomena, jam jam allata à Fullero, certò denotetur Nomen JEHOVA, quidam non sine ratione dubitant.

Respondeo II. Verum quidem est, quod multi Patres putarint Nomen illud JEHOVA vocari ineffabile, quia crediderunt illud non posse pronuntiari: sed hoc absque ullâ ratione crediderunt. Illi Patres fuerunt decepti à Judæis, qui hoc facile Patribus imponere potuerunt. Nam plerique Patres linguam Hebræam non calluerunt; qui propterea de hâc quæstione aptè judicare non potuerunt. Tantum duo Patres Hieronymus scil. & Origines linguam Hebræam intellexerunt, quorum prior linguam Hebræam didicerat à Iudæis præceptoribus, qui facile ipsi auctoritate suâ hoc imponere potuerunt. Unus Pater deceptus sefellit multos sequentes; quia hæc quæstio plororumque Patrum captum superabat. Et scimus in multis aliis quæstionibus, quam nimis creduli Patres sæpiissimè fuerint. Quid non potuit unus Papias toti antiquitati imponere? Quare etiam auctoritas omnium Judæorum, & unius aut duorum Patrum multos linguae Hebræe imperitos in quæstione Hebraicâ fallere non potuisset?

Respondeo III. Non sequitur: omnes Patres & Interpretes transtulerunt nomen JEHOVA per Kóebo vel Dominus, ergo legerunt Adonai. Possunt nonnullæ dari rationes, ob quas Patres Nomen JEHOVA transtulerint per Dominum, Belgæ per Heere.

1. Potuerunt ita transtulisse, ut fese accommodarent ad intellectum communem, cui maximè S. Scripturam destinatam sciebant. Nam communiter Jehova sic transferebatur; & propterea Interpretes noluerunt à communi sententia discedere.

2. Quia non est vox aliqua in ullâ lingua, quæ unicâ voce absque ullâ circumscriptione perfectè Nomen JEHOVA explicat: & propterea, quia talis exacta interpretatio est impossibilis, transtulerunt Nomen JEHOVA per nomen Dominii; quia qui est verus JEHOVA, qui dat omnibus bona, & qui conservat omnia, is sane est Dominus.

Postea ad argumentum septimum aliis responsionibus, argumen-

tum à translatione desumptum, refutaturus sum. Jam solummodo ostendo illam consequentiam nullo modo procedere: Interpretes transtulerunt Nomen JEHOVA per *Kubē & Dominus*, vel per *Heere*; ergo legerunt *Adonai*. Exemplo res fiet clara. Viri in Synodo Dordracenâ congregati, vel saltem plerique, ut & Interpretes novæ versionis Belgicæ legerunt *Jehova*, & nihilominus judicarunt Nomen JEHOVA commode posse transferri per *Heere*. Quod Viri illius Synodi legerint JEHOVA, & quod nihilominus judicarint illud Nomen commode per *Heere* posse transferri, appetat ex Actis Synodal. Sessione 12. ubi sic rogatur de futurâ versione Belgica. *Secunda questio fuit. Quomodo nomen JEHOVA in Vet. Test. sit transferendum? Utrum in Belgico sit retainendum, an vero per vocem Heere, uti hactenus, aut similem exprimendum?* At consultum fuit judicatum, cum alia commoda atque usitata vox Belgica non existet, quâ vis istius nominis exprimatur, ut interpretes vocem JEHOVAM transferant per vocem *Heere*, utque haec vox maiuscūlis literis in textu exprimatur. *Ubi* cunque vero vox JEHOVÆ emphasi habere videtur peculiarem, ibi ponendum esse asteriscum, & vocem JEHOVA in margine adscribendam. Ex hoc decreto videmus, Viros illius Synodi legisse JEHOVA, & nihilominus judicasse Nomen illud transferendum esse per vocem *Heere*. Ergo non procedit consequentia suprà in objectione allegata. Si enim procederet, tum etiam similis consequentia formari posset de nomine divino *non Jesus*, quod interpretes novæ versionis Belgicæ etiam transtulerunt per vocem *Heere*. Sed quis non videt ibi nullam esse consequentiam? Nostrī igitur Interpretes nomen JEHOVA secundū communem consuetudinem interpretati sunt per nomen *Heere*: quia non neverunt vocem aliquam Belgicam, quę perfecte sine circumlocutione aliquā nomen JEHOVA exprimeret.

Respondeo IV. Paraphrasta Chaldæi nomen JEHOVA per suum :, sive per duas literas Jod transtulerunt: & propterea ex illis firmum argumentum pro lectione *Adonai* deduci non potest. Nam quis nobis certo & sine ulla dubitatione dicet Interpretes illos Chaldæos per illas duas literas Jod olim denotasse *Adonai*? Jam quidem illud duplex Jod communiter ita legitur à Judæis; inde tamen non sequitur omnes Judæos semper ita illas literas expressisse.

III. Septimum argumentum est desumptum ab auctoritate Christi & Apostolorum; estque tale. Christus & Apostoli semper pro JEHOVA legerunt *Adonai*; ergo & nos ita legere debemus. Antecedens pro-

probatur, quia illi, allegantes Textus ex Veteri Test. semper nomen JEHOVA transtulerunt per κύει; quod nomen est ejusdem significationis cum Adonai: ergo legerunt Adonai. Si verò Christus & Apostoli legérunt Adonai, ergo eodem modo nos illud legere debemus; nisi velimus esse sapientiores Christo & Apostolis.

Respondeo 1. Non sequitur, si Christus & Apostoli pro JEHOVA legerunt Adonai, ergo & nos ita legere debemus. Nam posito quod Christus & Apostoli ita legerint, hoc non fecerunt ex superstitione, vel ut lectionem illam à Judæis tunc temporis modò, ut putatur, receptam, stabilirent; sed ideo (ut Gomarus inquit) *ne intempestivâ vocis JEHOVA pronuntiatione Judeos irritarent, & ab Euangelio alieniores rediderent, ideo consuetudini eorum in re libera & indifferenti prudenter cesserunt, & cognomen pro nomine usurparunt.*

Sed regeret aliquis: Si hoc ita sit, ergo Christus & Apostoli Judæos in superstitione lectione confirmarunt; & sic quodammodo vindicentur participes superstitionis Judaicæ.

Respondeo. Nullo modo: Christus & Apostoli omiserunt quidem pro tempore illam pronuntiationem, attamen non ex superstitione: sed ideo, ne Judæos illo tempore irritarent, qui procul dubio Christo & Apostolis obloquuti fuissent, si JEHOVA pronuntiasserent; ita ut Judæi ad verba Christi & Apostolorum non rectè attendissent. Christus & Apostoli hâc in re non fuerunt superstitionis, etiamsi idem fecerint quod Judæi: nam duo intendentes diversum finem, etiamsi idem facere videantur, non tamen idem faciunt.

2. Falsum est Christum & Apostolos nomen JEHOVA semper transtulisse per κύει: contraria enim dantur exempla, in quibus nomen JEHOVA translatum est per Θεός. Exempli gratia: Genes. 15. 6: בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֶת שְׁמָה לֹא תִּצְרַפְּנָה! Credidit vero JEHOVÆ, & imputavit ei illud in justitiam. Hic Textus allegatur ab Apostolo ad Rom. 4. 3. ubi sic dicitur, τὶ γὰρ ἡ ψαφὴ λέγει, ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογιάθη ἀπὸ εἰς δικαιοσύνην. Quidenim Scriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum est ei ad justitiam. Ex hoc Textu clare appetat Apostolum non transtulisse JEHOVA per κύει, sed per Θεός.

3. Christus & Apostoli, allegantes Textus ex Veteri Test. non semper eosdem formaliter de verbo ad verbum ex lingua Hebraicâ in Græcam transtulerunt: sàpissimè tantum ad sensum respexerunt, addendo vel abjiciendo quasdam voces, quæ ad præsentem occasiōnem

nem non faciebant: ex. gr. Jes. 61. 1. dcitur: רוח אֱלֹהִים עַל *Spiritus Domini JEHOVI super me*, &c. sed Luc. 4. 18. vox Jehovi omittitur: nam ibi dicitur πνεῦμα υἱούς ἐπ' ἐμέ, *Spiritus Domini super me*.

4. Posito & non concesso, quod Christus & Apostoli semper nomen JEHOVA translulerint per υἱούς *Dominus*, inde tamen nullo modo sequitur, quod illi etiam legerint *Adonai*. Nam υἱούς non tantum *Dominum* significat, sed itiam idem quod εἷς ὁρά; & ita idem denotat quod JEHOVA. Κύριος enim æque potest derivari à Themate κυρίως ὁ, quod significat *sum, existo* (uti videre est in Lexico *Scapulae & Stephani*) quam à κύρῳ *auctoritas*. Si dicamus vocem υἱούς derivari à κυρίως ὁ, *sum, existo*, unde commodè derivari potest, tum hæc objecatio nullius erit momenti, sed potius stabiliter nostram lectionem.

Sed obieciet nonnemo. Si υἱούς idem denotet quod JEHOVA, ergo nomen υἱούς æquè erit Deo proprium, quam JEHOVA. In significatione enim convenientiunt: sed hoc falsum est: nam υἱούς saepe tribuitur creaturis.

Respondeo. Nomen υἱούς, derivatum à κυρίως ὁ *sum*, est soli Deo proprium, & nunquam creaturis tribuitur: sed quatenus derivatur à κύρῳ *Auctoritas*, etenim etiam creaturis tribuitur: sic Cæsar *Auctor. 25.* 26. vocatur υἱούς ab auctoritate, quam pollebat. Non enim abs nonum est idem nomen a duobus Thematis derivari: ex. gr. In lingua Hebraicâ vox בְּנֵי יִהוָה derivatur vel à Radice יִהְיֶה *expetivit*, & tum significat desiderium; vel à Rad. בְּנֵי determinavit, & tum denotat finem, terminum.

IV. Octavum & ultimum argumentum elicetur ex Levit. cap. 24 v. 11. *Et expreſſe nominavit filius ille Israēlitidis mulieris nomen illud & maledixit.* Et vers. 16. וְנִקְרַב וְנִקְרַב שֶׁם יְהוָה מוֹת יְומָת, Et qui expreſſe pronunciarit Nomen Jehova moriendo morte afficietur, ---quando expreſſe pronunciaverit Nomen morte afficietur. In his distinguuntur simplex nominatio Nominis Tetragrammati & maledictio per illud Nomen: ergo Mosis tempore prolatio illius Nominis fuit interdicta.

Respondeo 1. Verbum נִקְרַב non tantum significat expreſſe nominavit, sed etiam maledixit, execratus est. Hinc Buxtorfius verbum וְנִקְרַב vers. 16. in Lexico exponit per *Qui exsecratur*. Pagninus per blasphemans, & בְּנִקְרַב cum blasphemaverit. Junius & Tremellius sic vertunt vers. 11. *Tunc exsecratus filius ille--blasphemavit.* v. 16. Qui vero exsecratur--quoniam exse-

exfervatus fuerit, &c. Dices. In Textu hæc duo distinguuntur. *Resp.* Sed posterius exponit prius : nam sensus est; qui expressè nominavit maledicendo. Si enim clam nominaret, non poterat propterea occidi.

2. Ille filius non est punitus propter simplicem prolationem : nam expressè additur vers. 14. *Educito* הַמְקֻלָּ BLASPHEMUM ISTUM extra castra. Et v. 23. *Et eduxerunt blasphemum illum extra castra.* Nam si simplex prolatione v. 16. absolutè esset prohibita, tum ne quidem Sacerdotibus in Sanctuario licitum fuisset solennem benedictionem per hoc Nomen pronunciare; cum tamen illa fuerit licita, & quidem, teste Maimonide, *altâ voce, populi turba tota adstante, & quantum per locorum intervalla poterat, auribus percipiente.*

3. Tum etiam omnibus aliis pronunciatio illius Nominis esset prohibita, licet summa cum devotione vellent pronunciare, vel Deum per hoc nomen invocare, vel jurare. Cum tamen aliquando pronunciatio in talibus casibus sit mandata: ut Jerem. 4. 2. וְנִשְׁבַּעֲתָ חִי *יהוה בְּאֶמֶת וּבְצִדְקָה* Et jurabis, vivit Jehova, in veritate, in iudicio & in justitia. Vide etiam Deut. 21. v. 8. & cap. 26. v. 7. 10. Hic ergo filius mulieris Jisraëlitidis non est lapidatus propter simplicem Nominis Tetragrammati prolationem, sed propter temerariam, & cum diris ac execrationibus conjunctam pronunciationem.

V. Ex his jam videmus, quæ straminea sint omnia argumenta, quæ pro lectione *Adonai* in medium proferuntur. Placuit ita hisce tribus Dissertationibus sententiam meam explicare. Nulli volo aliquid præscribere. Si quis nolit dediscere, quæ antea didicit; & antiquam Judæorum consuetudinem non vult aut potest deponere, per me licet, fruatur ille suo iudicio, ego meo; legat ille *Adonai*, ego JEHOVA legam: quia judico ipsos sacros Scriptores has consonas & vocales in S. Codice exarasse. His jam simul satisfactum est Johanni Apatzai, S. S. Theologiæ Doctori, qui in Epistolâ Philologicâ, quam Encyclopædiæ Ungaricæ adjunxit, argumentum suum de genuinâ lectione nominis JEHOVA, quod mihi publicè ante aliquot annos opposuerat, ulterius urget. Plura jam nolo addere, nisi quod illum, cui hæc mea sententia offendiculo erit, amicè moneam illius Apostolici ad Gal. 5. 26. *Nesimus inanis glorie cupidi, alii alios provocantes, alii aliis invidentes.*

VI. Drusius olim solebat eos, qui legebant Jehova, vocare quasi per

per ignominiam Jehovistas. Hinc queritur :

An non meliori jure illi, qui legunt *Adonai* pro *JEHOVA*, possint vocari *Adonista*, quam alii qui legunt *JEHOVA*, *JEHOVISTÆ*?

Respondeo affirmando. Ratio est: quia non est specialis ratio, ob quam ille titulus *JEHOVISTARUM* nobis competit. Nam si propterea vocandi simus *JEHOVISTÆ*, quia ita legimus prout in Bibliis scribitur; ergo etiam eodem jure vocari possemus *Eliſta*, *Elohistæ* & *Schadista* &c. quia illa nomina Divina ita proferimus, quemadmodum scripta sunt. Sed qui legunt *Adonai*, majori veritatis specie possunt vocari *Adonista*: quia tantum unicum nomen Dei *JEHOVA* vel *JEHOVI* excipiunt, quod aliter legunt, quam scriptum est. Ergo quia exceptionem faciunt tantummodo in unico hoc nomine divino, ideo ob speciale illam exceptionem etiam speciali nomine *Adonistarum*, si nos *JEHOVISTAS* nominare velint, vocari possent. Sed praestat rem ipsam tractare, & à talibus aliisque nominibus abstinere.

DISSERTATIO TRIGESIMA-PRIMA,

Q U A E E s t .

D E

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

P A R S Q U I N T A.

§. 1. Duo nomina divina אֱלֹהִים & פָּאֵר, desumpta ab <i>Essentia</i> , sequuntur.	gatur.
2. Etymologia & significatio nominis אֱלֹהִים proponuntur.	3. Ejus significatio est dubia, & differt a <i>Jehova</i> .
3. אֱלֹהִים (<i>Eliyah</i>) est revera nomen Dei, licet tantum ter in V.T. occurrat.	9. Nomen נָאָתֶה additur nominibus propriis, ut עֲבָדָיו, יְשֻׁעָה &c.
4. Dubium est an in אֱלֹהִים trium temporum differentiae inveniantur.	10. Sequuntur septem nomina divina desumpta ferè à proprietate aliqua.
5. Kabbalistæ dant rationes quare septem literis שְׁמַנְיָגָן addantur terni apices, qui simul sunt 21.	11. Nomen אל El derivatur ab אֵל fortitudine.
6. Probatur נָאָתֶה esse nomen Dei.	12. Nomen El tribuitur Deo vero, idolis, creaturis inferioribus & Angelis.
7. Etymologia nominis נָאָתֶה investi-	13. Deus vocatur צְבָאוֹת Exercitus, & Deus diuersorum exercituum.

14. **צְבָאוֹת** est nomen Dei quando cum יהוה vel cum Elohim per appositionem conjungitur.
15. **צְבָאִת**, separatis possum, nunquam est nomen Dei.
16. Docetur quomodo **צְבָאוֹת** debat verti.
17. **עֶלְיוֹן** est nomen Dei, & ratio datur quare sic vocetur.
18. Rationes, quae videntur probare **עֶלְיוֹן** non esse nomen Dei, non sunt sufficienes.
19. A Rabbinis Deus vocatur **שְׁמִים** Cælum, & in N.T. **שְׁמָוֹת**.
20. *Etymologia nominis אָדוֹן* A-donaj investigatur.
21. Nomen Adonaj est pluralis numeri, & variis modis scriptum, dicitur de Deo. Ratio datur quare in fine habeat Kametz.
22. Docetur quomodo debeat verti.
23. Adon, Adonim & Adonaj primario Deo vero, & secundario creaturis tribuuntur.
24. *Etymologia nominis שְׁדֵי* Schad-daj investigatur.
25. Nomen **שְׁדֵי** soli Deo sed in compositione aliquando creaturis competit.

II. De Nominе **אֲהַיָּה** Ehje.

S E C T I O I.

 Actenusegimus de nomine Divino JEHOVA, quod defumitur ab ipsa essentiâ Divinâ; sequuntur adhuc duo alia nomina Divina, essentiam Dei etiam denotantia, scil. **אֲהַיָּה** & **אֵת**. Nominis **אֲהַיָּה** fit mentio Exodi Cap. 3. v. 14.

II. Quaritur primò de Etymologiâ: Unde hoc nomen Divinum **אֲהַיָּה** Ehje derivatur.

Respondeo. Nomen **אֲהַיָּה** est Futurum, descendens à Verbo **אָנֹהָ** fruit. Hoc nomen ter repetitur Exod. 3. 14. ubi sic legitur: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אָנֹהָ מֶשֶׁךְ אֲהַיָּה אֲשֶׁר אָנֹהָ וַיֹּאמֶר כִּי חָאכָר לְבָנִי יִשְׂרָאֵל אֲהַיָּה שְׁלֹחֵנִי אֲלֵיכֶם: Et dixit Deus Mōsē, Ehje, qui sum: dixitque, ita dices filiis Israëlis, Ehje misit me ad vos. **אֲהַיָּה** אשר **אֲהַיָּה** ad verbum sonant ero qui ero, scil. semper vobiscum in vestris afflictionibus, tanquam is, qui semper idem est ac permanet. Hæc Futura commodiùs possunt transferri per Præsentia, Sum qui Sum: nam Futurum sèpissimè in re continuâ pro Præsenti ponitur.

Lxx Interpretes & Hieronymus confirmant hanc expositionem: illi enim transferunt per ἦν ἐιμι δὲ οὐ, hic vero, si versio Latina sit Hieronymi, per Sum qui sum, vel Sum quod sum, vel Qui est. Deus videtur hic voluisse idem Tempus observare, ut doceret in se nullam varietatem temporis locum habere.

Gomarus parte 3. Disp. 4. ait, quod nomen אֱלֹהִים non tam denuo tet *Ero*, vel *Sum*, quam *Ens*, & quidem non ejusdem generis cum creatis ac finitis essentiis; sed ναῦλος peculiare atque infinitum, nempe æternum absolutè, atque immutabile.

Non est eadem omnium sententia circa expositionem vocationis אֱלֹהִים אשר אֱלֹהִים, quæ occurunt *Exod. 3. 14.*

Quidam cum Pagnino explicant per *Ero qui ero*, sive *Ero quod ero*.

Alii cum Piscatore exponunt per *Ero qui eram*.

Junius ab aliis discedens reddidit per *Ehjeh*, quia *sum*, ita ut prius sit Nomen Divinum & posterius profanum sive Futurum verbi יְהָיָה.

Vatablus transfert per *Ero*, quia *ero*. Vide plura de his explicationibus in Dissert. Thomæ Gatakeri de Nomine Tetragr. pag. 7. 8. 9.

III. Secundò queritur. Utrum אֱלֹהִים (EHJEH) *Exod. 3. 14.* usurpatum, sit nomen Dei; an vero tantummodo prima persona Futuri?

Respondeo. Nomen EHJEH æquè est nomen Dei ac JEHOVA. Hoc inde probatur: quia Moses Deum ita alloquitur vers. 13. *Si dicerent mihi, quoniam est Nomen ejus?* Deus respondit vers. 14. אֱלֹהִים אשר אֱלֹהִים *Sum qui sum ita dices Israëlitis*, & misit me ad vos. Hic Deus sibi hoc nomen tanquam proprium tribuit.

Ipsi Hebrei & plerique Christiani hoc nomen inter decem Dei nomina referunt, & vix ullam differentiam inter JEHOVA & Ehjeh esse ajunt, quam quod JEHOVA sit tertiae & Ehjeh primæ personæ. Inquit אֱלֹהִים est quidem *Jod*, in vero *Yah*; sed ille literæ facilè inter se transmutantur.

Duobus ergo modis ex illo Textu probatur אֱלֹהִים esse nomen Dei. 1. Quia Deus eo nomine se ipsum nuncupavit. 2. Quia אֱלֹהִים dicitur misisse Mosen.

E contra Capellus putat אֱלֹהִים non esse nomen Dei, quia tantum ter in S. Scriptura occurrit. Sed hoc minime obstat, quo minus Ehjeh sit nomen Dei: nam unum nomen Dei saepius invenitur, quam aliud. JEHOVA in Bibliis saepius occurrit, quam *Jah*; inde tamen non sequitur, unum minus esse nomen Dei, quam aliud.

IV. Tertiò queritur. An in nomine Divino אֱלֹהִים continentur differentiæ trium temporum, hoc est, An ex vi nominis illius possit probari, quod Deus jam sit, fuerit & erit?

Respondeo. Galatinus lib. 2. cap. 14. probans has tres temporum differentias ex hoc nomine, ait *Aleph* denotare primam personam Future,

turi, quod significat *Ero*; *He* & *Jod* primam personam Præteriti, quia sunt primæ literæ verbi הִי־ fui; *He* verò in fine Participium Præsens הַיְהּ *Hove*, id est, *Sum*. Sed hæc incerta videntur, etiamsi idem Galatinus dicat se ex Talmudistarum dictis hæc sumpsisse.

V. Kabbalistæ, referente Galatino ibidem, ex R. Abrahamo Pico in libro de significatione apicum refert, quod singulis ex septem literis שְׁמָנָה superscribantur tres apices, qui in universum sunt viginti unus.

Hinc queritur. Quare tot apices illis literis adduntur? Resp. Judei per illos apices viginti & unum indigit nomen Divinum אהִיךְ, quod in numero etiam significat xxii.

Porro queritur. Quare singulis illis literis tres apices apponuntur?

Respondeo 1. Vel quia Exodi tertio capite ter occurrit nomen Dei אהִיךְ. 2. Vel quia fuerunt in Veteri T. tres Patriarchæ, scil. Abraham, Isaac & Jacob.

Ut hoc obitur moneam, apices illi in libris impressis nunquam inveniuntur: sed in libris manuscriptis, (ex quibus Judei in Synagogis publicè Textus sacros prælegunt) in phylacteriis, & in membranis, quæ Mezuzoth appellantur, accurata horum apicum ratio habetur. Sed hæc Kabbalistica Kabbalistis relinquimus.

III. *De Nominis יְהָה Jah.*

VI. Tertium nomen Divinum, ab essentia desumptum, est יְהָה, quod à Belgis eodem modo ut JEHOVA per nomen *Heere* transfertur. Quod *Jah* sit nomen Dei probatur ex *Psal. 68. 5.* ubi expressè *Jah*-nomen Dei vocatur. Etiam *Psal. 150. 6.* dicitur, *Omnis anima laudabit Jah.*

De hoc nomine *Jah* hæc sequentes quæstiones moveri possunt.

VII. Primo queritur. Unde hoc nomen Divinum *Jah* derivatur?

Respondeo 1. Quidam derivant nomen *Jah* à יהָה idem significante quod יהָה fuit.

2. Alii ajunt nomen *Jah* esse per Syncopen contractum ex primâ & ultimâ literâ nominis יהָה.

3. Alii statuunt nomen *Jah* esse dimidium nominis JEHOVA, continens duas priores literas. Schelomoh Jarchi ad *Jes. 12. 2.* vocat nomen לְמַלְךָ integrum, sed ḥ. vocat nomen קָדוֹשׁ divisum.

4. Hieronymus putat nomen *Jah* non componi ex Iehova, sed è contra Iehova componi ex nomine Iah geminato.

5. Denique nonnulli statuant *Jah* esse nomen primum sive radicale à nullo alio derivatum. Hæc sententia nobis videtur valde probabilis.

VIII. Secundò queritur. Quid nomen *Jah* denotat?

Respondeo 1. Kabbalistæ ajunt nomen *Jah* idem denotare quod JEHOVA; quia utrumque nomen eundem numerum exprimit: יְהוָה enim valet 26. totidem valet יה Jah; si nempe literæ יְה & יה integrè scribantur, & in numerum resolvantur.

2. Reuchlinus, libro 3. Kabbalæ, ait nomen *Jah* aliquid participare ex tribus nominibus Dei, scil. principium ex יה, medium ex אלהים (quia in medio est litera He) & finem ex אהיה.

3. Judæi, referente Reuchlino ibidem, volunt Deum vocari *Jah* propter beneficia, & El propter vim & virtutem. Sic enim ajunt, יה שְׁחוֹא עַולְם הַרְחִמּוֹן אֱדֹנֵי שְׁחוֹא עַולְם הַדִּין Jah, quod sit seculum clementie; Adonai, quod sit seculum severitatis.

4. Græci Interpretæ reddiderunt nomen Divinum *Jah* per νῦν; quia judicarunt idem significare quod JEHOVA.

5. Hieronymus ait nomen *Jah* denotare invisibilem.

6. Maimonides vult nomen *Jah* significare ^{ater-}nitatem essentie.

7. Ut ut sit, nomen *Jah* videtur esse nomen Dei distinctum à JEHOVA: sed quid vi vocis denotet, non puto aliquem esse certum. *Jes.* 26. 4. occurunt simul JEHOVA & *Jah*, cum dicitur בֵּית יהוָה unde probabiliter colligi potest, quod quædam sit differentia inter hæc duo nomina Divina.

IX. Tertiò queritur. An nomen Dei *Jah* sit additum nominibus propriis, desinentibus in יה, יְה, ut ישעיה, ירמיה, עובדיה &c.

Respondeo affirmando: nam quædam nomina propria nonnunquam, loco nominis *Jah*, habent in fine El: ut עזריאלי & עזריאל &c. Atqui non potest esse aliud nomen Dei, quod illis nominibus propriis additur quam *Jah*: ergo illud nomen *Jah* talibus nominibus est annexum. Litera He ex *Jah* in nominibus compositis destituitur quidem puncto Mappik, sed hoc non mirum est: nam nomina in compositione sæpiissimè aliquam patiuntur mutationem. Hæc dicta sufficiant de nominibus Dei Hebraicis desumptis ab ipsâ essentiâ Divinâ.

III. De

III. De Nomine אל El.

X. Jam sequuntur septem nomina Divina desumpta à proprietate aliquâ, scil. צבאות, אדני, שדי, אלה, אל, עליון, אללהים.

Inter hæc nomina primò se offert nomen אל El, desumptum à fortitudine, quæ Deo ναὶ ἐξοχὴ competit. De hoc nomine El hæ duæ sequentes quæstiones moveri possunt.

XI. Primò queritur de Etymologia: Unde hoc nomen El derivatur.

Respondeo 1. Quidam deducunt ab אול robore, ex Psal. 73. 4. ubi dicitur אולם robur eorum, q. d. robustus.

2. Nonnulli ajunt nomen Dei אל esse decurtatum ab אלה, quemadmodum putant יהוה esse ex יהוה.

3. Alii ab אל fortitudine sic dictum volunt. Hinc quidam nomen אל non simpliciter per Deum transferunt, sed per Deum fortis. Apud Danielem Cap. II. v. 36. Deus vocatur אל אלים fortissimus omnium fortium. Nos putamus אל derivari ab אל fortitudine; quia Deus alias creaturas fortitudine sua longè superat. Vide Buxtorf. in Dissert. de Nominibus Dei, §. 45.

XII. Secundò queritur. An nomen Dei אל El etiam creaturis competit?

Respondeo affirmando. 1. Nomen El primario & propriè competit Deo vero: quia ille est fortissimus. Hinc 2 Sam. 22. 32. rogatur, מי אל מלעדי יהוה Quis est Deus fortis præter JEHOVAM?

2. Nomen El abusivè aliquando idolis tribuitur: quia non sunt propriè Deus: ut Malach. 2. 11. ובעל בת אל נבר Et in uxorem accepit filiam Dei alieni.

3. Analogicè nomen El etiam creaturis inferioribus convenit: ut Ezech. 31. 11. ubi de Rege Babylonie dicitur, ביר אל גוים in manus fortissimi gentium. Nomina Propria hominum & locorum sæpe hoc nomen El in principio vel in fine recipiunt: ut Elisabeth, Elnathan, Israël, Berhuël, &c.

4. Etiam nomen El tribuitur Angelis, sed præcipue in compositione, ut Michael, Gabriel, Raphaël &c. uti fere omnia nomina Angelorum desinunt,

V. *De nomine divino צבאות Tzebaoth.*

XIII. Sequitur nomen Dei צבאות Tzebaoth, quod est à singulari exercitus. Deus jure merito vocatur *Exercitus*, vel *Deus exercituum*; quia multorum exercituum est dominus, qui ipsi ad nutum semper inserviunt.

Sic Angeli *Psal. 103. 21.* vocantur exercitus ejus: *Benedicite JEHOVAE omnes exercitus ejus.*

Eodem nomine astra & sydera nominantur *Genes. 2. 1.* *Perfecti sunt cœli & terra, omnisque exercitus ejus.*

Præter hos exercitus sunt adhuc multi alii in hisce terris, qui à Deo ad puniendum impios sæpe adhibentur: sic locustæ, bruchi, aliaque perniciosa animalia sunt exercitus Dei.

XIV. De hoc nomine *queritur*. An צבאות Tzebaoth, conjunctum cum alio nomine Divino, semper sit nomen Dei?

Respondeo negando. Quia sæpiissime per צבאות denoteantur exercitus tum superiores, tum etiam inferiores. Sed tum videtur esse nomen Dei, quando cum alio nomine Divino *Jehova* vel *Elohim* per appositionem conjungitur: ut quando dicitur ייְהוָה צבאות *Jef. 1. 9. 24.* & cap. 3. v. 1. &c. vel cum אלהים *Alahim*; ut quando legitur אלהים צבאות, *Psal. 80. 8. 15. & 84. 9. Jef. 3. 15.*

In his locis *Jehova* & *Elohim* non sunt in regimine: nam *JEHOVA*, utpote nomen Proprium, non potest esse in regimine; ideoque illi, qui negant esse constructionem, statunt per Ellipsis post subintelligi אלהי *Alahi*.

Præterea voces אלהים צבאות videntur etiam conjuncte per appositionem; quia in regimine communiter solet esse אלהי. Ergo nomen צבאות, per appositionem conjunctum cum alio nomine, videtur esse nomen Dei.

XV. *Queritur*. An nomen צבאות separatim sine alio nomine divino unquam tribuitur Deo?

Respondeo. Nomen צבאות nunquam separatim Deo tribuitur, quemadmodum alia nomina Divina Deo separatim tribui solent; sed semper invenitur conjunctum cum alio nomine Divino. Hinc tamen nemo bonâ consequentiâ probabit non esse nomen Dei: nam hæc appositiō nominis צבאות cum alio nomine Divino sufficit ad

Nominis Divini constitutionem. Etiam constructio in aliis locis ostendit nomen צבאות in appositione cum nomine Divino ipsum Deum denotare.

XVI. Queritur. Quomodo nomen צבאות debet transferri?

Respondeo. Nomen צבאות non bene in illis locis, in quibus est appositiō, transfertur per *Deum* vel *Dominum exercitūm*: nam tum non est constructio, sed tantummodo appositiō; ideoque etiam per appositionem sunt exponenda. Propterea videtur convenientius, si recentā voce Hebraicā tales appositiones verterentur per *Deus* vel *Dominus Tzebaoth*: quia *Tzebaoth* æque est nomen Dei ac *Elohim* & *El*.

VI. De Nominis עליון Elion.

XVII. Inter nomina Divina etiam numeratur עליון *Excelsus*, ut Psalmi 82. v. 6. *Vos estis dii, & filii altissimi vos omnes.* Et Psal. 92. v. 2. *Bonum est canere nomini tuo עליון ALTISSIME.* Similiter Jesaiæ cap. 14. v. 14. *Ascendam supra excelsa nubis densæ, aquabo me עליון EXCELSO.* In his locis per עליון intelligitur Deus, qui sic vocatur à עליון ascendere; quia ille solus est eminentissimus & celsissimus, gloriæ, maiestate, & potentia suâ alias creaturas longè superans. Hinc Psalmista Psal. 97. v. 9. ait: *Tu JEHOVA summus es supra omnem terram, admodum exaltatus es supra omnes Deos.*

XVIII. De hoc nomine עליון Queritur: Utrum proprie sit nomen Dei, an potius Epitheton Dei?

Respondeo 1. Multi statuunt nomen עליון æque esse nomen Dei ac צבאות.

2. Alii verosimiliter defendunt עליון potius esse nomen Divini Epitheton, quam ipsum nomen. Quare? 1. Quia est Adjectivum, & pro Adiectivo ab Interpretibus transfertur: nam Latini vertunt hoc nomen עליון per *Excelsus*, *Altus*, & Græci per ὑψις. 2. Vox עליון saepissime aliis Dei nominibus adjungitur; & quando separatim absque nomine Divino invenitur, tum multi judicant aliquod nomen Dei esse subintelligendum.

Ut ut sit, nos judicamus עליון in multis locis esse nomen Divinum; & rationes, quæ contrarium videntur suadere, non sunt tanti ponderis, ut propter ea necesse sit contrariam sententiam eligere.

XIX. Deus, quia altissimum locum inhabitat, à Rabbinis metonymi-

nymicè vocatur ☸ *cælum* : nam cælum est primaria sedes gloriæ Divinæ. Propter eandem causam Deus in Novo Test. *Matth. 21. 25.* à Christo vocatur ἡγεμόνες ; quando rogit : Unde Baptismus Johannis esset, è cælo, hoc est, à Deo, an ab hominibus ?

VII. *De Nominе אֲדֹנָי Adonaj.*

XX. Deus in sacris Literis sæpissimè appellatur אֲדֹנָי *Adonai*, de quo hæ sequentes quæstiones moveri possunt.

Primo queritur. Unde hoc nomen Divinum אֲדֹנָי *Adonai* derivatur ?

Respondeo. 1. Non derivatur à גְּדֹעַל *judicare*, ut Adonai idem de-
notet *quod Judex*.

2. Nomen *Adonai* descendit à Radice יְהֹוָה *basis* ; quasi Adonai sit subditorum basis & columnen. Similiter Græci ajunt , quod Rex de-
nominetur βασιλεὺς , quasi βάσις τε λαὸς basis populi. Vide Gomar.
disp. 4. de Nominibus Dei.

XXI. *Secundo queritur.* Utrum *Adonai* sit nomen plurale , an singulari ?

Respondeo. *Adonai* est nomen plurale descendens à singulari יְהֹוָה *Dominus*.

Hoc nomen Divinum *Adonai* usurpatur de Deo variis modis.

1. Nonnunquam usurpatur in plurali constructè , ut אֲדֹנִים *Domi-
ni* 10. 17.

2. Aliquando absolutè אֲדֹנֵי *Malach. 1. v. 6.* ubi Deus dicit אֲנָה
אָדֹנֵי si *Dominus ego*.

3. Sæpissime de Deo dicitur cum *Jod* præcedente *Kametz*, ut יְהֹוָה
ita Abrahamus Deum compellavit *Genes. 15. 2.*

Hæc ultima forma pluralis numeri in *Jod* est irregularis : nihilominus tamen in quibusdam aliis exemplis etiam usitata est in S. Scriptura: ut in תְּלִינִים *feneſtræ*, *Jerem. 22. 14.* in בְּנִים *principes*, *Judic. 5. 15.* in בְּנִי, נְגִבִּים &c. *Queritur:* Quare in his exemplis scribitur Patach in fine, quum in *Adonaj* scribatur *Kametz* ? *Resp.* Sacri Scriptores in *Adonai* addiderunt *Kametz*, ut hoc nomen *Adonai* distinguerent ab *Adonai* cum *Patach*, quod explicatur per *Domini mei*.

XXII. *Tertio queritur.* Quomodo nomen *Adonai* debet transferri ? Utrum simpliciter per *Dominos*, vel *Dominum*; an vero per *Dominum meum*, vel *Dominus meos* ?

Respon-

Respondeo. Nomen *Adonai* non debet transferri per *Dominum meum*, vel per *Dominos meos*; quia illud *Jod* finale non est affixum: sed optimè vertitur per *Dominum* in singulari, etiam si plurale. Nam *Adonai* significat singularem numerum: & Deus propterea vocatur *Adonai* in plurali numero, quia multarum rerum *Dominus* est.

XXIII. *Quareatur.* An *Adonai* sit nomen Dei proprium?

Respondeo 1. Nomen *Adonim* & *Adone* in plurali nonnunquam creaturis tribuitur: ut *Jes. 19.4.* אֲדֹנִים קָשָׁה, & *Genes. 42.30.* de *Josepho* dicitur אֲדֹנֵי הָאָרֶץ *Dominus terra*.

2. Nomen *Adonai* notatum cum *Kametz* per se, hoc est, quando illud *Kametz* in fine sub *Adonai* non est propter accentum aliquem, tum soli vero Deo & non creaturis tribuitur. *Masorethae* annotarunt nomen יְהֹוָה de Deo sic scriptum & lectum inveniri in centum & triginta quatuor locis; inter quæ septem loca sunt, in quibus est לְאַדְנֵי; & quinquaginta, in quibus est יְהֹוָה. Vide *Buxtorfium* in *Lexico Hebr.* & ejusdem *Concordantias Hebr.* in fine.

3. In singulari אֲדֹן *Dominus*, vel יְהֹוָה *Dominus meus* tum Deo, tum etiam hominibus tribuitur. *Jos. 3.11.* Deus vocatur *Adon*, & *Psal. 110.1.* nominatur יְהֹוָה. E contra *Genes. 45.8.* nomen אֲדֹן *Josepho* tribuitur, & *Genes. 23.15.* Abraham vocatur *Adoni*.

4. In genere *Adon*, *Adonim* & *Adonai* in primariâ significatione convenient Deo; quia ille est summus omnium rerum *Dominus*: sed eadem nomina, vel saltem pleraque creaturis tribuuntur propter participationem dominii alicujus, quod Deus iis in hisce terris concedit.

V III. *De Nomine שָׁׁדֵי Schaddaj.*

XXIV. Sequitur nomen שָׁׁדֵי *Schaddai*, cuius prima mentio fit *Genes. 17.1.* *Ego sum אל שָׁׁדֵי* *DEUS FORTIS OMNIPOTENS.* Sæpiissime hoc nomen שָׁׁדֵי in sacris Literis usurpatur; de eo has duas quæstiones movebimus.

Primo queritur. Unde hoc nomen שָׁׁדֵי derivatur?

Respondeo. *Buxtorfius*, in *Dissertatione de Nominibus Dei*, varias ejus nominis adserit Etymologias. 1. Quidam derivant à שָׁׁדֵי *vastavit*; quia Deus è potentia, quâ omnia creavit, etiam eâdem omnia vastare potest: vel quia Deus pro lubitu suo vastat virtutes superiores, scil. syderum &c. Sed hæc Etymologia rejicitur. Ratio est: quia *Jod* in

fine additum non solet esse loco literæ geminatae.

2. Alii deducunt à שׁ Mamma; quasi שׁ denotaret *mammoſum*: quia Deus omnes creaturas alit & nutrit. Sic apud prophanos scriptores invenitur *Ceres mammoſa*, *Diana mammoſa*, &c.

3. His sententiis rejectis maximè arridet sententia eorum, qui שׁ derivant à שׁ, idem denotante quod אָשֵׁר qui, & יְהוָה sufficiens, vel sufficienia: & sic שׁ idem eset, quod יְהוָה אָשֵׁר qui sufficit, vel qui sufficiens est, vel qui sufficientia est. Hanc sententiam approbant Maimonides More nev. part. 1. cap. 63. & Elias in Thisbi, aliquie quamplurimi.

Hoc nomen שׁ est desumptum à proprietate quâdam, & non ab essentiâ Divinâ: sed à quâ proprietate hoc nomen שׁ sit desumptum, non adeo clarum est. Communis Doctorum sententia statuit hoc nomen Deo dari propter potentiam sive omnipotentiam; ideoque communiter transfertur à Latinis per *Præpotentem*, *Omnipotentem*, & à Græcis per παντοπάτωρα.

XXV. Secundo queritur. An hoc nomen שׁ Schaddaj etiam creaturis tribuitur?

Respondeo. Nomen שׁ nunquam creaturis tribuitur, sed semper soli Deo proprium est. Duobus quidem in locis nomen componitur cum Nominibus propriis, ut *Numer.* 1. 6. & 12. in צְבָא שׁ & in שׁ שׁ; attamen inde non sequitur, quod creaturis communicetur. Nam nomina propria, ut JEHOVA, JAH, etiamsi extra compositionem nunquam communicentur creaturis, tamen in compositione saepissimè nominibus propriis adduntur, ut זְבִדִּיה, עֲזֹבֶת, &c.

Vulgo objiciuntur quædam loca, ut *Ezech.* 1. 24. *Job.* 6. 4. & 22. 25. in quibus nomen שׁ videtur tribui creaturis: sed revera circumstantiae & loca similia ostendunt Deum intelligi: nam potest esse vel Ellipsis Adverbii similitudinis *sicut*, vel alio quoconque modo loca illa possunt explicari; saltem nullo modo ex illis Textibus probari potest quod nomen Schaddai etiam creaturis tribuatur.

DISSERTATIO TRIGESIMA-SECUNDA,

Q U A E S T

D E

NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

PARS SEXTA & ULTIMA.

- §. I. Sequuntur nomina אלהָם & אלֹהִים explicanda.
2. Etymologia nominum Eloah & Elohim, que vulgo dantur, sunt incerta.
3. Significatio eorum nominum investigatur.
4. Nomen Elohim etiam tribuitur Judicibus, Angelis & Idolis.
5. Rationes earum appellationum dantur.
6. Nomen Elohim primario compete-
- tit vero Deo & secundario Judicibus, Angelis aliisque.
7. Ex verbo singulari, coniuncto cum nomine plurali, non potest probari pluralitas personarum in Essentia Divina.
8. Multo minus Trinitas.
9. Argumentum, desumptum à prima persona plurali, usurpatum de Deo, probat pluralitatem personarum.

IX. X. De Nominibus אלהָם Eloah & אלֹהִים Elohim.

S E C T I O I.

Aetenus egimus de tribus Nominibus Dei desumptis ab ipsâ essentiâ Dei, & de quinque aliis desumptis à proprietate aliquâ Divinâ. Adhuc supersunt duo nomina divina, scil. אלהָם & אלֹהִים.

Sub quadruplici formâ hæc duo nomina in S. Scriptura occurrunt: dicimus enim אלהָם, אלהִים, אלֹהִים, & cum affixis in fine, ut אלהֶן, אלהֶם, אלֹהֶם, &c. Hinc, quia hoc nomen divinum sèpè cum affixis in Bibliis occurrat, elicitur non esse nomen Dei Proprium, sed Appellativum. Ratio est: quia nomina Propria non solent à fine recipere affixa.

De אלהָם & אלהִים has sequentes quæstiones movebimus.

II. Primo queritur. Unde nomina Divina אלהָם & אלהִים derivantur?

Aaa 3.

Respon-

Respondeo. Variæ à Doctis assignantur Etymologiæ hujus nominis vel horum nominum, sed omnes sunt incertæ; quia S. Scriptura nullibi ejus Etymologiam ostendit. Nam אלהָ אֱלֹהִים cum He Mappicato in totâ Scripturâ non occurrit, nisi in nomine divino אלהָ אֱלֹהִים.

1. Quidam nomen אלהָ אֱלֹהִים deducunt ab antiquo אֵל, verbo apud Arabes adhuc usitato, apud quos scribitur *Alaha*, quod significat adoravit. Hinc apud Arabes *Allaho est Deus*: & sic אלהָ אֱלֹהִים ex eorum sententiâ idem significaret quod *colendus* sive *adorandus*.

2. Alii derivant nomen אלהָ אֱלֹהִים à verbo אלהָ אֱלֹהִים sine He mappicato, significante *execratus est*, *juravit*; quia in Juramentis & execrationibus fit mentio Dei.

Sed hæc Etymologia non videtur tam verosimilis quam prima; cum quia in hoc verbo אלהָ אֱלֹהִים *execratus est* non est He Mappicatum, quale in præcedenti verbo invenitur; tum etiam quia non solet simplex He mutari in He Mappicatum.

3. Nonnulli deducunt à nomine אל fortis, & sic אלהָ אֱלֹהִים denoteat *Potentissimum*.

Sed illa Etymologia non videtur approbanda; quia litera He Mappicata, qualis est in אלהָ אֱלֹהִים, nunquam solet esse servilis, sed semper radicalis, nisi sit affixum scem. gen.

Hanc difficultatem videns Abarbanel dicit ad Caput 1. Geneseos אלהָ אֱלֹהִים & אלהָ אֱלֹהִים derivari quidem ab אל, sed cæteras literas addi ex Nominе Tetragrammato Jehovah.

Sed quomodo, quæso, cæteræ literæ adduntur ex Nominе Tetragrammato?

Idem Abarbanel ait in אלהָ אֱלֹהִים, esse duas literas nominis יהוה, nempe *Vau* & *He*; totidem etiam in אלהָ אֱלֹהִים scil. *He* & *Jod*. In אלהָ אֱלֹהִים sunt quidem additæ tres literæ; sed putat literam illam *Mem* tantum esse additam ad denotandum, quod אלהָ אֱלֹהִים non sit in statu regiminis. Præterea afferit אלהָ אֱלֹהִים non esse nomen plurale, sed tantum singulare.

Ex his duabus literis, quæ quasi ex nomine יהוה adduntur voci אל ad formandum אלהָ אֱלֹהִים, elicit rationem, quare אלהָ אֱלֹהִים semper scribatur plenè cum literâ Vau, excepto unico loco *Deut. 32. 17.* ubi de Dæmonibus sermo est, & ubi dicitur quod non sint אלהָ אֱלֹהִים *Deus*.

E contra, idem Abarbanel hinc desumit rationem, quare אלהָ אֱלֹהִים, אלהָ אֱלֹהִים, & cum affixis, semper defective sine literâ Vau scribantur, exceptis

ptis tribus tantum locis, scil. semel secundū Masoram, in אלוהי *Psal.* 18.47. & bis in אלהי *Psal.* 143.10. & 145.1.

Abarbanel dat hujus rei hanc rationem, quia duæ literæ Nominis Tetragrammati, additæ huic nomini, sufficiunt: nam si scriptum esset אלהי, tum quidem tres literæ nominis יהוה essent additæ. Sed hæc suo loco relinquimus.

4. Nos putamus certam Etymologiam nominis אלהי dari non posse; & propterea in Lexicis scribitur literis majusculis, uti voces primitivæ scribi solent.

III. Secundo queritur. Quid nomina Eloah & Elohim propriè significant.

Respondeo. Multorum nominum Divinorum, quando eorundem Etymologia dari potest, significatio est nota: ex. gr. nomen Divinum אלהי, אלהים, utpote desumptorum à proprietate quādam divinā, significatio est certa. Sed quia nescimus, unde Eloah derivetur, ideo etiam significatio illius nominis ignota est. Similiter nescimus, quid propriè significat Elohim; quia ejus nominis certa Etymologia dari non potest.

In genere tres sunt sententiæ de significatione nominis Eloah & Elohim.

1. Judæorum communis sententia est nomina אלהים & אלהי propriè denotare *Judicem* sive *Magistratum*, & JEHOVA Deum gratiosum. Vide Lexicon Hebr. Buxt. in Rad. אלהי. Unde, quæso, hoc eliciunt Judæi? *Resp.* Quia 1 Sam. 2.25. dicitur: *Si peccaverit vir in virum judicabit eum אלהים Elohim.* Et Exod. 22.7. *Et accedet Paterfamilias ad Elohim*, hoc est, Judges. Sed hoc gratis à Judæis afferitur.

2. Abarbanel, quia Eloah deducit ab אלהי, putat nomen Eloah significare effectorem & omnium rerum productorem omnipotentem. Unde hoc probat? *Resp.* Quia Deus tanquam Creator hoc nomine insignitur: ut Jes. 44.6. *Ego sum primus, & ego sum ultimus, & præter me non est.* אלהים quasi dicas, *Influens*, vel *Efficiens per influxum*. Vide plura apud Buxt. in Dissert. de Nominibus Dei. Addi posset & hæc ratio, quia in principio Geneseos, ubi agitur de creatione, statim dicitur ברא אלהים *Creavit Elohim*.

3. Capellus in Diatriba de nomine אלהים, Capite 3. negat nomina divina Eloah & Elohim esse concipienda sub conceptu alicujus proprietatis divinæ in particulari, uti cætera Nomina Divina, אלהי, שדי, אלהים, אלהי

לִילֵי &c. sub conceptu unius proprietatis divinæ communiter concipi solent: sed vult *Eloah* & *Elohim* in conceptu suo involvere omnes proprietates sive perfectiones divinas, quemadmodum in aliis linguis nomen *Deus*. Omnes enim Gentes hoc nomine in lingua sibi propriâ & vernaculâ designant summum Numen, quod omnes perfectiones in se comprehendit.

Hæc ultima sententia mihi verosimillima videtur: nam concipiendo *Elohim*, non concipimus eum sub hac vel illa proprietate; sed in genere concipimus eum ita, quemadmodum Græci Θεόν, Latini *Deum*, & Belgæ *Godt* concipere solent.

IV. *Tertio queritur*. Quibus nomen *Elohim* præterea in S. Scripturâ tribuitur quam verò Deo?

Respondeo 1. Nomen *Elohim* tribuitur Magistratui sive Judicibus, Psal. 82. 6. *Ego dixi אֱלֹהִים* vos *Dilecti* estis: & versu 1. Deus dicitur stare in medio *Judicium*. Et Exod. 21. 6. *Dominus adduxerit eum אל אלהים ad Deos*, hoc est, Judges.

2. Nomen *Elohim* etiam tribuitur Angelis, Psal. 8. 6. *Fecisti eum inferiorum paululum נְאֵלָהִים* INFRA ANGELOS; quam vocem per angelos vertit Apostolus in Epistola ad Hebræos cap. 2. v. 7. *Fecisti eum paulisper inferiorum Angelis*. Et Psal. 97. 7. *Adorent eum omnes אלהים ANGELI*; quam vocem similiter idem Apostolus in eadem Epistola cap. 1. v. 6. transfert: *Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

3. Tribuitur falsis Diis, Exod. 22. 19. *Qui sacrificat אלהים DIIS FALSIS, anathema sit*. Sic eodem nomine etiam Vitulus aureus appellatur Exodi cap. 32. v. 31.

V. *Quarto queritur*. Ob quas causas nomen *Elohim* aliis creaturis tribuitur quam vero Deo?

Respondeo. Causæ appellationum (licet non eadem assignentur ab omnibus) videntur fere esse hæc sequentes.

Primò. Nomen *Elohim* conceditur Regibus, Magistratibus & Judicibus propter has rationes. 1. Quia sunt supra communem reliquorum sui generis sortem & conditionem: nam illud *Divinum* vocamus, quod est eximium & excellens; sic *divinum* scriptum, *divinum* ingenium nominamus illud, quod est excellens supra reliqua sui generis scripta & ingenia. Similiter montes excelsi, qui cæteris montibus altiores sunt, vocantur Psal. 36. 7. *montes Dei*.

2. Vel nomen *Elohim* datur Magistratibus & Judicibus, quia vicem

cem Dei in hisce terris gerunt: illi enim s^epissimè exequuntur iudicia Dei, puniendo fontes, quos Deus puniri jussit.

3. Fortasse Reges & Magistratus vocantur *Elohim*, quia subditi s^eppe Reges suos & summos Magistratus ita colunt, ac si Dii essent.

Secundò. Nomen אֱלֹהִים tribuitur Angelis. 1. Quia in ipsis divina & cœlestis gloria quodammodo resulget.

2. Verosimiliter nomen Elohim tribuitur etiam Angelis; quia vulgo hominum errore tum temporis pro Diis habebantur ab hominibus impiis & ab idololatris. Nam vix videtur verosimile Angelos in principio tam specioso nomine ab ipso Deo fuisse nominatos; quia tam magnificum nomen fuisset in hominibus magnum idololatriæ periculum. Facilis enim datur à nominis communicatione ad honoris & cultus communionem transitus. Sed *dices*: simile periculum etiam est in Regibus & summis Magistratibus, qui tamen à Deo vocantur *Elohim*. *Resp.* Tantum periculum non est in Regibus & Magistratibus; quia homines satis vident eos non esse Deos, sed mori instar aliorum hominum. Deinde Angeli sunt magis similes Deo: nam sunt immortales & planè spiritualis naturæ; quum Magistratus sint mortales, & præterea corpus habeant.

Tertiò. Nomen *Elohim* datur falsis Diis; quia idola sive falsi Dii pro veris Diis à cultoribus suis habentur.

VI. *Quintò queritur.* Quum nomen *Elohim* tribuatur vero Deo, & nonnunquam etiam creaturis: queritur; Utrum de Deo, an vero de creaturis dicatur in primariâ significatione?

Respondeo 1. Maimonides More Nevoc, parte 2. cap. 6. pag. 119. in initio ait: *Hoc nomen primariò significat Iudices, & metaphorice transfertur ad Angelos & Creatorem, eo quod ipse sit Iudex super Angelos.*

Sed hæc sententia falsa est. Nam nomen Elohim rarissimè dicitur de Angelis & de Judicibus, sed millenis fere in locis de vero Deo; & illud magis pro propriâ significatione est habendum, quod s^epissime in S. Scripturâ usurpatur, quam illud, quod tantum rarissime est usitatum.

2. Aben Ezra videtur asserere hoc nomen primariò dici de Angelis; & Deum vocari *Elohim*, quia ejus opera fiunt per ministerium Angelorum.

Sed hæc sententia eodem modo refutatur, quo prima refutata est. Deinde Deus non vocatur *Elohim*, quia omnia mediantibus Angelis

creavit: nam *Genes.* i. i. dicitur, quod *Elohim creaverit cælum, terram & lucem*, antequam essent Angeli, quibus mediantibus potuisset creasse.

3. Nos putamus nomen *Elohim* in primâ & propriâ significatio- ne competere Deo, & in secundariâ significatione Judicibus & Angelis. Rationes ejus assertionis jam jam dedimus. Vide plura apud Buxtorfium in Dissertatione de Nominibus Dei.

VII. Jam sequitur celebris & diu agitata inter Doctos quæstio sexta, quâ queritur: An ex nomine pluralis numeri *Elohim*, conjuncto cum verbo singularis numeri (ex. gr. אלהים בְּנָא) possit probari Trinitas, vel ad minimum pluralitas Personarum in unicâ essentiâ Divinâ?

Respondeo. Nego cum Calvinio, Mercero, Drusio, Paræo, Gomaro, Buxtorfio, & cum multis aliis præstantissimis Theologis & Philologis. Nolumus hanc sententiam tantum auctoritatibus confirmare, & Judæis vel Socinianis ullo modo patrocinari, *חֶלְלִתָה absit hoc:* sed volumus rem ipsam è genio linguae Hebraicæ ad exactam trutinam, ab omnibus præjudiciis liberam, penitus examinare.

Primo considerabimus ipsum nomen אלהים *Elohim*, & probabimus illud, (licet sèpissime de creaturis in significatione plurali usurpetur) in quamplurimis locis attribui rebus singularibus; quod sequentibus exemplis confirmamus.

1. Angelus ille singularis, qui apparuit Manoë, vocatur *Elohim*: nam *Judic.* 13. 12. habetur: *Moriemur, quia vidimus אלהים ANGELUM.*

2. Nomen *Elohim* sèpissimè in S. Scriptura dicitur de unico Idolo in singulari: sic *Exod.* 32. 31. vitulus aureus vocatur אלהים דֵּתְבָּנָה *Dens aureus*, & versu 4. Aaron ostendens aureum vitulum, dicit *אֱלֹהֵי תְּבוֹנָתְךָ תְּבוֹנָתְךָ הַיְלָדָתְךָ* *Hi sunt Dii tui, qui te eduxerunt e terra Ægypti.* Et *Judic.* 16. 23. 24. Idolum Dagon vocatur *Elohim*, *לְדוֹגָן אלְהִיָּתָם* *Dagoni Deo suo*, & *נָחַן אֱלֹהִינוּ נָחַן* *Dedit Deus noster Sampsonem.* In his locis sermo est de rebus singularibus, scil. de vitulo aureo & de Dagine.

3. Moses dicitur *Exod.* 4. 16. Pharaoni fuisse *לאֱלֹהִים in Deum.*

4. Arca vocatur אלהים: nam Phelistæ de adveniente arca in castra Israëlitarum dicunt, *בָּא אֱלֹהִים venit Deus.* Capellus in diatriba sua de hoc nomine varias exceptiones contra hæc exempla adfert, quæ facile à quovis solvi possunt.

Secundo. Elohim non denotat plures Deos sive personas, etiamsi sit pluralis numeri: nam secundum genium linguæ Hebrææ multa alia nomina pluralia, significantia dominium aliquod, ut בְּעָלִים *Béhalim* & אֲדֹנִים *Adonim*, sèpissimè per singularem numerum explicantur. Exempla sunt hæc sequentia; *Exod.* 21. 29. dicitur in בְּעָלֵי *Bébeli* cum affixo de unico domino: nam scriptum est בְּבָעֵלָיו וְלֹא *Bébeli* יִשְׁמַרְנוּ: Quod si bos petulcus fuerit antea, & quamvis denuntiatum fuerit *Domino ejus*, & non asservaverit eum. Habetur propriè *dominis ejus*; sed ex adjuncto verbo בְּעָלֵינוּ *Bébeli* יִשְׁמַרְנוּ apparel singulariter esse explicandum. Simile exemplum invenitur in eodem versu בְּעָלֵי יוֹמָת *Bébeli* *Yomath* *Domini ejus* pro dominus occidatur. Utrumque verbum est singulare, sed nomen est plurale, & nihilominus de unico domino tantum sermo est.

Sic *Exod.* 22. 11. dicitur לְקַח בְּעָלֵי *Lekh Bébeli* de unico Domino. Similiter *Jes.* 1. 3. בְּעָלֵינוּ *Bébeli* etiam sumitur de unico Domino.

Etiam nomen pluralis numeri sèpissimè de uno singulari dicitur, ut *Gen.* 24. 9. חַחַת יְרֻךְ אֶבְרָהָם אֲדֹנִים *Chachat Yeruch Abrahām Adonim* *sub femore Abrabam* dominorum suorum, hoc est, *domini sui*. *Gen.* 42. 30. Josephus vocatur חָאשֵׁן הַאֲרָצָה *Haeshen ha'aretz* Vir ille Domini terrie. *Genes.* 40. 1. לְאֲדֹנִים *Léadonim* *Dominis suis Regi* &c. Ex his exemplis apparel nomina pluralia sèpissimè etiam in singulari numero usurpari. Vide Lexicon Hebr. Buxtorfii.

Hæc duo nomina אֲדֹנִים & בְּעָלִים planè conveniunt cum *Elohim*: nam sicut illa duo nomina in singulari & in plurali numero usurpan-
tur, sic etiam dicimus Eloah & Elohim. Deinde sicuti eadem illa in plurali significant singulariter, sic etiam *Elobim*; uti jam multis exemplis probavimus. Buxtorfius, videns ex multis illis exemplis nomina pluralia sèpissimè significare singulariter, hanc exinde formavit regulam in Syntaxi cap. 2. *Nomina dominii* אֲדֹנִים, אֲדֹנָה, בְּעָלִים, ex lingue usu & proprietate, efferuntur numero plurali cum antecedente singulari, ad summam dignitatem & honorem excellentissimam personæ indicandum, ut *Hebreorum Interpretes* tradunt.

Tertio. Ex tali constructione non potest probari pluralitas personarum; quia sèpissime verbum singulare conjungitur cum nomine plurali, ubi tantum sermo est de unica persona. Exempla occurunt quamplurima, quorum pauca tantum adferemus.

Exodi cap. 21. v. 4. legitur; אֱסָם אֲדֹנִין יְהִינֵּן לוּ אֲשָׂה *Si domini ejus, B b b 2 pro*

pro dominius, dederit ei uxorem. Hic אָדָנִי nomen plurale conjungitur cum verbo singularis numeri, & tantum de uno domino est sermo.

Exod. 21. 9. גַם בְּעַלּוֹ יּוֹמָת etiam dominus ejus morte afficiatur; ubi בְּעַלּוֹ etiam est pluralis numeri cum affixo.

Genes. 42: 30. de solo Josepho dicunt אֲדֹנֵי הָרֶץ דָבָר Domini terrae (pro dominus) loquitur.

Psal. 45. 8. de solo Patre dicitur Elohim, אלֹהִים מֶשֶׁחַ unxit te Deus. In hoc Textu fit mentio trium Personarum, & verbum singularē מֶשֶׁחַ conjungitur nomini plurali, אלהים, quod eo in loco solum Patrem denotat.

Simile exemplum occurrit *2. Sam. 2: 7.* ubi de solo Saule dicitur, קַת אֲדוֹנוֹכֶם שָׁאוֹל Saul.

Etiam nomen plurale aliquando jungitur cum pronomine singulari: ex.gr. *Jos. 24: 19.* כִּי אֱלֹהִים קָדְשִׁים הוּא nam Deus sanctus ipse est; ubi Elohim est plurale & singulare.

Simile exemplum habetur *Malach. 1: 6.* in Dominus ego. Buxtorfius in Syntaxi, cap. x. ex his similibusque exemplis format talem regulam. Hic Enallage numeri est, quando Nomina Domini pluralia junguntur verbo singulari, ad summam majestatem exprimendam, sive ut *Hebrei* loquuntur, ad indicandum. PLURALITATEM VIRTUTUM ET POTENTIARUM in persona dominante.

Ad hanc regulam etiam referri potest illud *Jobi* cap. 40. v. 10. ubi plurale בְּהֻמּוֹת jungitur cum verbo singulari יְאָכֵל. Interpretes explicant nomen plurale בְּהֻמּוֹת per Elephantem; & inquiunt esse plurale ob magnitudinem, quā instar plurium est.

Simile exemplum invenitur *Joel 1: 20.* in verbis בְּהֻמּוֹת שְׂדָה תַּעֲרוֹבָה Bestiae agri clamat; ubi nomen plurale jungitur cum verbo singulari.

Quarto. Si בְּלִי in singulari denotat Deum, ergo in plurali, si denotet plures, denotabit plures Deos, & non personas; & per consequens liceret dicere dari plures Deos: sed hoc est absurdum. Consequentia est firma: nam numerus pluralis differt à singulari non in significatione, sed tantummodo in pluralitate. Ergo, אלהים, si in singulari numero denotet Deum, in plurali significabit plures Deos; quod tamen nemo concedet.

Quintò. Etiam nomen plurale אָדָנִים Adonim tribuitur Deo ; ex eo tamen nemo hactenus , quod sciam , Trinitatem vel pluralitatem personarum conatus est probare . Ex. gr. Malach. 1. 6. habetur , אָדָנִים Domini ego . Cur magis hæc loquutio denotabit pluralitatem , quam præcedens אני ? אָדָנִים אני ?

Deuteronomii capite 10. v. 17. conjunguntur in eodem versu אלהו אֱלֹהִי אָדָנִים , cum verbo singularis numeri . Si pluralitas personarum possit probari ex אלהי האָלֹהִים , quare etiam eadem non probabitur ex אָדָנִים ? Detur verosimilis ratio hujus diversitatis .

Præterea nomen plurale אָדָן cum Kametz in fine soli Deo in Scripturâ tribuitur ; inde tamen non solent pluralitatem personarum in Deo probare . Vide plura apud Buxtorfum in Dissertatione de Nominibus Dei .

VIII. Hinc jam elicetur hoc conseſtarium : si ne quidem pluralitas personarum ex constructione verbi singularis cum nomine plurali posse probari , multo minus inde probabitur Trinitas . Plerique etiam auctores , qui ex illâ constructione personarum pluralitatem conantur probare , negant , quod inde etiam Trinitas probari possit .

Ex his videmus argumentum , desumptum à verbo singulari , coniuncto cum nomine plurali , non esse firmum pro probanda pluralitate vel Trinitate personarum .

IX. Verùm aliud argumentum , desumptum à prima personâ pluralis numeri , est firmum pro probanda pluralitate personarum divinarum . Ex. gr. Genes. 1. 26. dicitur , נְעַשֵּׂה אָדָם faciamus hominem . Ibi Deus alloquitur Trinitatis personas : nam est contra genium linguae sanctæ usurpare verbum plurale primæ personæ pro persona singulari . Hæc jam dicta sufficient de Nominibus Dei Hebraicis .

DISSERTATIO TRIGESIMA-TERTIA, DE

Integritate Textus Hebraici Veteris Test. in genere , & de voce בָּאָרֶב Psal. 22. v. 17. in specie .

§. 1. Inquiritur an Textus Hebraeus V.T. sit corruptus , uti Pontificii afferunt ?	2. Docetur de quali corruptione non sit questio inter nos & adversa-	rios , & de qualis est questio .
		3. Triaprobanda sunt quando voluntus evincere Textum Hebraeum esse incorruptum .
		4. Multis argumentis probatur Ju- deos
- Bbb 3

- daeos *Vetus Test. nunquam cor-*
rumpere voluisse:
5. *Nec etiam potuisse si vel voluissent.*
  6. *Nec etiam revera esse corruptum.*
  7. *Vetus T. non est corruptum à*
Judeis etiam si sint jurati hostes
Christianorum
  8. *Vulgares Judei vocales Veteri T.*
non addiderunt, multo minus falsas.
  9. *Corruptio Textus Hebraici non*
probatur ex octodecim vocibus que
vocantur תקון סדרין correctio
(sive ordinatio) Scribarum.
  10. *Nec ex differentia versionum*
à Textu Hebreo.
  11. *Etiam non ex voce כארו Psal.*
22. 17. circa quam due questiones
examinabutur.
  12. *Multi statuunt vocem כארו*
esse corruptam.
  13. *Quod frustra probatur auctoritate*
Rabbi Chaim, dicentis se in quibusdam Codicibus invenisse כארו.
14. *Majora Textualis, dicens ad*
Num. 24. 9. כארו esse scrip-
tum, non probat vocem כארו
esse corruptam.
15. *Non sequitur: Interpretes verte-*
runt vocem כארו per transfor-
derunt, vel per foedarunt, vel
per aliquod aliud verbum, ergo
fuit in Textu כארו.
16. *Vox illa non videtur corrupta à*
Judeis, quia in crucifixio
Christi & perforatio manuum ac
pedum clare praedicuntur.
17. *Cارו est quod vox*
non sit restituta in Bibliis tantum
propter metum damni.
18. *Diversæ significations vocis*
כארו recensentur, quarum ultima,
explicans per sicut leo,
approbatur.
19. *Quatuor objectiones contra hanc*
significationem proponuntur &
solvuntur.

I. De Integritate Textus Hebraici V.T.

S E C T I O I .

Ontificii ad stabiiliendam auctoritatem Versionis Vulgatae plenis buccis effutiunt Codicem Hebraeum multis in locis esse corruptum, & à primæva integritate alienissimum; & per consequens eundem non posse esse regulam fidei & morum, ad quem tanquam ad infallibilem regulam in controversiis tutò confugere licet. Audiantur hac de re verba Gordoni Huntlæi Jesuitæ, quæ in Epitome Controversiarum Tom. 1. cap. 8. nimis audaciter effutit: *Non solum Textus Hebraicus est ambiguus, sed in multis etiam locis depravatus, quæ tamen loca in nostrâ vulgata editione adhuc correctè & integrè extant, quippe quæ facta est ante illam depravationem. Quare non rectè faciunt illi, qui rejecto vulgato & sincero textu, confugiunt ad Textum*

tum Judaicum depravatum. Ob hanc causam operæ pretium duximus penitus Codicem Hebræum examinare , & inquirere : An Codex Hebræus vel injuriâ temporis , aut Judæorum malitiâ ita corruptus sit, ut in controversiis norma fidei & morum esse nequeat. Pontifici- cii id affirmant , nos negamus.

II. Ut quæstio melius intelligatur , priùs hæc sequentia præmitte- mus.

1. Quando defendimus Textum Hebræum esse incorruptum , tum non loquimur de particularibus Codicibus Hebraicis , in quos fa- cilè malitiâ quorumdam depravatorum nonnulla vitia irrepere po- tuerunt: ex. gr. Genes. 3. 15. in Bibliis interlinearibus apud Christo- phorum Plantinum A. 1572. excusis ; pro נָא ipse , in gratiam Vul- gatae Versionis , נָא , ipsa , ut excuderetur , curatum fuit , addito circulo variæ lectionis notâ , ac si litera Van scripta fuisset loco Jod. Hæc cor- ruptela , insigni insuper vitio typographicō aucta נָא pro נָא , in lu- cem prodiit. Sed hujus pudendi facinoris pollea Pontificios puduit , qui in reiterata editione A. 1584. pristinam lectionem נָא ipse resti- tuerunt.

Hanc impudentiam superat adhuc alia , quam adhibuerunt in Psalterio Latino Bonaventuræ , pro Deo substituendo Mariam.

Judæi etiam accusant Achabum , quod S. Codicem corruperit , scri- bendo semper pro nomine *Dei* nomen *Baal*. ex. gr. Genes. 1. 1. Achab dixisset , In principio creavit Baal , &c. Hæc omnia detestamur. Nihi- lominus talia particularia vitia non obstant , quo minus S. Scriptura in aliis codicibus incorupta permanferit.

2. Non loquimur de vitiis , quæ in nonnullos particularēs Codi- ces Hebræos ex oscitantia Typographorum nonnunquam irrepse- runt. Nam illa vitia in reiteratis editionibus ut plurimum corrigun- tur. In plerisque Codicibus Hebraicis sunt quidem nonnulla talia menda , ex oscitantia typographorum nata , sed illa nullo modo ob- sunt integrati & incorruptibiliati Textus Hebraici. Editio illa He- braica Veteris T. quam nos anno 1667. per Josephum Athiam Am- stelodami in publicum emisimus , omnes alias editiones , etiam Bom- bergianas & Plantinianas multis parasangis superat. Quæ propterea non tantum ab Illustribus & Præpotentibus DD. Belgii Ordinibus Generalibus est recepta , sed etiam à plerisque Belgii Academiis , imo etiam à Synagoga Judæorum est approbata. Hæc editio nonnulla
vitia ,

vitia, in aliis editionibus admissa, emendavit.

3. Non est quæstio de vocibus irregulariter scriptis, hoc est, de vocibus defectivis, de vocibns plenis, de transpositis, aliisque non ordinario modo scriptis vel punctatis: nam illæ voces ita irregulariter sunt scriptæ ab ipsis Auctòribus librorum.

4. Non est sermo de levioribus quibusdam erroribus, qui fortasse injuriâ temporis vel incuriâ Typographorum in omnes Codices irreperere potuissent. Ex. gr. *Posito*, sed non concessò, quod accentus *Pefk*, *Maccaph*, *Dagesch lene* vel in nonnullis locis *Dagesch forte*, aliique accentus non distinctivi perierint; Quid illa omnia ad sensum Textus Hebrei faciunt? Plane nihil; sive absint, sive adsint, perinde est, illa sensum non pervertunt, vel turbant; illa etiam auctentia veritatis Hebraicæ nihil derogant. Buxtorfius in libro de antiquitate punctorum pag. 281. puritatem Textus Hebraici strenuè defendens, non vult propterea Textum Hebræum jam in minimis punctulis esse, prout ab ipsis Auctòribus fuit exaratus. Verba ipsius sic sonant. „Non dicam, quod Santes Pagninus olim in Praefatione Grammaticæ suæ scripsit & dixit: *Hebreæ volumina nec in unâ dictione corrupta reperies*. Neque enim existimo talesesse, ut in nullo planè punctu, apiculo, aut literulâ, à primis Mosis & Prophetarum autographis apographa unquam discesserint, aut nullum omnino vitium vel levissimum in eos irrepserit. Nam ne ipsi quidem Judæi hoc asserunt, qui & antiquitus jam Exemplaria corrupta, sed ab Esrah iterum correcta esse & restituta fuisse; & posterioribus temporibus, cum inter celebres Auctores, tum inter Exemplaria varia, dissensiones & discrepantes quasdam lectiones notant. Tales sunt præternotas τε *Keri uketif*, dissensiones de quarundam Vocabum lectione, ne inter Judæos Orientales & Occidentales, & inter Ben Ascher & Ben Naphtali &c. Hinc apparet, etiamsi talis corruptio in talibus minimis concedatur, vel non concedatur, nihil propterea derogari puro sensui, qui ab ipsis Scriptoribus in Textu Hebræo est intentus.

5. Quæstio, quæ inter nos & adversarios circa integratatem Textus Hebrei movetur, est majoris momenti, scil. de erroribus, sensum Textus Hebrei ita pervertentibus, ut in locis controversis regula decisionis esse nequeat. Nos pernegamus Textum Hebræum in probatissimis Codicibus esse corruptum, ut regula fidei & morum esse non possit.

III. Ad hanc integratem Textus Hebræi evincendam hæc tria sequentia probanda erunt.

1. Quod Judæi nunquam voluerint Vetus Test. corrumpere.
2. Quod iidem nec etiam Christiani unquam Vetus Test. ita potuerint corrumpere.

3. Quod Vetus Testamentum etiam revera non sit corruptum.
Hæc tria post invicem probabimus.

IV. Primo queritur. An Judæi unquam Vetus Testamentum Hebraicum voluerunt corrumpere?

Respondeo negando. Rationes negationis sunt hæc sequentes.

1. Obstat eorum religio, sive potius superstitione circa conservacionem Textus sacri. Judæi magnâ reverentiâ sunt affecti erga S. Scripturam; non audent illotis manibus Textum attingere, insidere grande ducunt esse nefas: imo potius centies mortem obirent, quam ut paterentur aliquid in Textu sacro mutari. Tradunt indicenda esse jejunia, & metuendum, ne totus terrarum orbis in pristinum chaos redigatur, si forte fortuna contingat Codicem S. in terram cadere. Si ergo ex naturâ tali religione affecti versentur circa externum corticem S. Scripturæ; Quis eorum unquam ausus fuisset sacrilegas suas manus in Textum S. injicere, eumque corrumpere? Judæi etiam admodum superstitionis sunt in exscribendis Codicibus sacris; tale requiritur atramentum; membrana debet esse pura, & abscissa ab animali puro, ac parata à Judæo; & nescio, quibus non ceremoniis membranas illas parare soleant, in quibus Textus facer describitur.

2. Si Judæi sacrum Textum corrumpere voluissent, illam corruptionem præcipue instituissent in illis locis, in quibus prophetiae de futuro Messia clare describuntur. Nemo unquam Judæos accusavit, quod voluerint vel tentaverint corrumpere insignes prophetias de adventu Messiae, quæ describuntur apud Jesaiam capitibus septimo & quinquagesimo tertio, aut Geneseos cap. 49. v. 10. vel Danielis cap. 9. versibus 24. 25. 26. aut Haggæi capite 2. & in aliis Veteris T. locis. Imo quis unquam expertus est vel vidit Judæos in illis locis ullam corruptionem instituere voluisse? Ergo multo minus verosimile est Iudæos unquam aliquam corruptionem voluisse instituere in aliis locis, quæ fidem Iudaicam non refutant.

3. Si Judæi unquam S. Scripturam corrumpere voluissent, hoc

Ccc ten-

tentassent etiam in Paraphrasibus Chaldaicis, quæ sæpiissimè multò clarius sententiam Judaicam refutant, quam ipse Textus Hebræus; præcipue cum sciamus Paraphrases illas apud Judæos esse magnæ & apud nonnullos auctentice auctoritatis. Et propterera, si Scripturam corrumpere voluissent, talem corruptionem etiam instituissent in Paraphrasibus; quia sæpè fortius inde convincuntur quam ex ipso Textu Hebræo. Ex. gr. Genes. 49. 10. legitur: *Sceptrum non recederet à Iuda, donec Silo veniat*, &c. Nos per Silo intelligimus Messiam, quod. Judei negant; sed convincuntur ex tribus Paraphrasibus Chaldaicis, quæ vocem שילָה Silo explicant per מashiָה Messiam. Similiter probamus ex iisdem Paraphrasibus vocem שֶׁבֶת ibidem denotare *Sceptrum*, & non *virgam*; prout quidam Judæorum eam vocem explicant: nam Paraphrastæ vocem שֶׁבֶת exponunt per מלכִין & שליטִין Reges & Dominatores, &c. Plurima talia exempla in medium proferre possemus, nisi brevitatì studeremus.

4. Judei non videntur unquam S. Scripturam corrumpere voluisse, quia ipsis Codices corrupti admodum displicant; & lege quādam apud ipsis cautum est, ne librum Pentateuchi Manuscriptum diutius apud se retineant quam triginta dies. Præterea si integrum folium membranæ contineat tria errata, corrigibile est; sed si quatuor contineat, judicant illud folium esse rejiciendum.

5. Quid dico de voluntate corrumpendi S. Scripturam, iudicem è contra omnibus conatibus, & ferè ridendis, ejus integritatem semper conati fuerunt conservare. Nam omnes literas totius Veteris T. & plerosque accentus, ac omnes versus numerare, & plerasque irregulares voces annotare, non est signum, quod S. Scripturam corrumpere voluerint, sed è contra, quod eandem conati fuerint conservare. Hæc omnia antedicta, imo multo plura, Masorethæ magno labore circa conservationem S. Scripturæ effecerunt; quod etiam suprà in Dissertatione 22. multis probavimus. Ex his jam manifestum est Judæos nunquam S. Scripturam corrumpere voluisse.

V. Secundò queritur. An Judæi unquam potuerint Vetus T. corrumpere?

Respondeo negando. Rationes, quibus hanc sententiam probamus, sunt hæc sequentes.

1. Obstat studium Masoretharum, qui, ut Textum S. integrum servarent, omnes literas, multas voces, omnes versus, &c. numera-

runt.

runt. Si quidam Judæi fuissent, qui Textum sacrum unquam corrumperem voluissent, iidem hoc efficere non potuissent; quia statim ex Masora redargui potuissent. Si enim quidam literam aliquam substituere, vel voces aliquas mutare, vel versus quosdam è Textu ejicere voluissent, statim Masora illam corruptionem monstrasset. Et scimus studium illud Masorethicum non esse recens, sed perantiquum. Ipse Esdras & Viri Synagogæ magnæ sunt primi Auctores Masoræ. Præterea fuerunt alii Masorethæ, qui studium hoc præstantissimum, ab Esdrâ inchoatum, continuarunt. Rabbi Aben Esra, qui circa undecimum saeculum post Christum vixit, refert, quod visiderit nonnullos libros à Masorethis examinatos, ubi quindecim Seniores jurejurando confirmant, quod tribus vicibus attente considerant singulas dictiones, singulas literas, singula puncta &c. Hinc Masorethæ Masoram vocare solent *לְתוּרָה בְּסֵפֶר לְתֹרַת* Sepem Legis; quia ea S. Scripturam à corruptione defendit.

2. Posito, quod quidam scelesti Judæi fuissent, qui S. Scripturam corrumperem voluissent, judico hoc ipsis fuisse impossibile: quia Codices Hebræi fuerunt permulti, & per totum orbem ferè dispersi; quorum quidam fuerunt in manibus Christianorum, alii in manibus piorum Judæorum, vel nonnulli etiam in publicis Bibliothecis fuerunt asservati, qui in potestate malevolorum illorum Judæorum non fuerunt: quique propterea eosdem corrumperem non potuerunt, etiamsi voluissent.

3. Obstat divina providentia, & sedula Dei cura circa S. Scripturam. Omnia alia scripta, circa tempora Mosis & Prophetarum composita, jam diu perierunt; sed Vetus T. utpote scriptum divinum, semper contra insultus Diaboli fuit defensum. Ratio ejus conservationis est Dei providentia, quam Christus ostendit Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec prætereat cælum & terra, unum iota & unus apex non præteribit ex Lege, donec omnia fiant.* Et Luc. 16. 17. *Facilius est cælum & terram transire, quam Legis unum apicem cadere.* Si ne Jota vel apex perire potuerit, ergo multo minus aliqua pars Legis divinæ. Si enim providentia divina circa S. Scripturam co usque progrediatur, ut ne unicum iota vel unicus apex è Lege tolli possit, sequitur quod Judæi Vetus T. universim corrumperem non potuerint: nam sic apex etiam de Lege cecidisset. Vide plura apud Glassium Philol. Sacræ pag. 25.

VI. *Tertiò queritur.* An Vetus Test. etiamsi Judæi idem nunquam

voluerint vel potuerint corrumpere , revera jam sit corruptum?

Respondeo negando. Nonnullæ rationes , ad priores quæstiones jam suprà allatae , etiam hanc quæstionem probare possent. Sed cas rationes jam præteribimus , & solummodo hanc sequentem hic urgebimus : scil. Si Vetus T. esset corruptum , illa corruptio accidisset velante Christum , vel post Christum. Illa corruptio non videtur instituta ante Christum.

1. Quia Christus procul dubio auditores suos mouisset de illâ corruptione. Verum Christus non admonuit auditores suos , sed è contra ad Scripturas Veteris T. eos adhortatus est ; dicendo Ioh. 5. 39. *Serutamini Scripturas* , scil. Veteris T.

2. Christus multa dogmata ex Veteri Test. probavit ; quod sine præmissa cautione procul dubio non fecisset , si idem corruptum fuisset.

3. Christus vel Apostoli unquam Judæos reprehendissent , & falsitatis eosdem accusassent , si S. Scripturam corrupserint : sed è contra Apostoli eos , tanquam veros ejusdem conservatores , laudant ; cum ajunt ad Rom. 3. 2. *Eis concredita esse verba Dei*. Augustinus Judæos propterea vocat *Capsarios* ; quia S. Scripturam ita conservarunt.

Vetus Test. etiam non videtur corruptum post tempora Christi & Apostolorum , propter has rationes.

1. Quia Mafora extabat , quæ Vetus Test. non tantum ante , sed etiam post Christum diu incorruptum potuit servare.

2. Fuerunt post tempora Apostolorum multi viri Apostolici , viri pii & eruditii , Patres Græci & Latini , ut Augustinus , Origenes , Hieronymus , aliquique quamplurimi , quorum quidam circa quartum seculum post Christum vixerunt. Hi Judæos falsitatis accusassent , si circa illa tempora S. Scripturam corrumpere voluissent. Sed è contra multi ex illis Patribus testantur S. Scripturam esse incorruptam : ex. gr. Hieronymus in cap. 6. Jesaiæ inquit : „Quod si aliquis dixerit Hebræos libros à Judæis esse falsatos : audiat Originem , quid in octavo volumine explanationum Jesaiæ huic respondeat quæstionculæ : quod nunquam Dominus , & Apostoli , qui cætera crimina arguunt in Scribis & Phariseis , de hoc crimine , quod erat maximum , reticuisserint &c. Vide plura testimonia pro integritate Textus Hebraici ex Veteribus allegata apud Clariss. Hotting. lib. 1. cap. 2. quæst. 4. Thes. Philol. Inspiciatur etiam Edward Leigh in System.

System. Theol. Angelicè conscripto , pag. 82.

VII. Contra hæc præcedentia nonnulli conjecturas quasdam proferunt, ex quibus putant se probabiliter probare posse S. Scripturam à Judæis esse corruptam.

Primo objiciunt. Judæi sunt jurati hostes Christianorum; ergo procul dubio Vetus T. in odium ipsorum corruperunt.

Respondeo 1. Non tam respiciendum est ad ipsorum odium, quæcumque quidem ad Dei providentiam.

2. Si Judæi propter odium Christianorum quædam loca mutare voluissent, procul dubio ea loca mutassent, quæ fidem Christianorum confirmant: sed hoc non fecerunt. Ergo non videntur S. Scripturam unquam voluisse corrumpere.

VIII. Secundò objiciunt. Judæi, qui sunt vocalium Auctores, in odium Christianorum procul dubio falsa puncta consonantibus subscripterunt.

Respondeo 1. Judæi sive Masorethæ Tyberienses non sunt Auctores vocalium. 2. Posito & non concessso, quod Judæi sint primi inventores vocalium; Unde, quæcumque, probabitur eos falsas vocales addidisse, nisi ex vanis conjecturis?

IX. Tertiò objiciunt. Sunt octodecim voces in Veteri Test. annotatæ à Masorethis, quæ vocantur קְרָבִין תְּפִירִים *Correctio Scribarum*: ergo quædam loca olim videntur fuisse corrupta à Judæis.

Respondeo 1. Hic per Scribas intelliguntur ipsi Auctores librorum.

2. Vox קְרָבִין non tam denotat *Correctionem*, quam quidem *Ordinationem*. Vide plura de hac objectione retrò in Dissertatione 22. §. 15.

X. Solent nonnulli adhuc multa alia loca ex V. T. adferre, quorum corruptionem probant ex versionibus antiquis; quia antiqui Interpretes olim aliter legerunt, quæcumque hodie in Textu Hebræo inventur. Sed multa talia loca, & responsiones ad eadem vide in Hottingeri Thesæuro Philol. pag. 147. & seqq.

II. *De Voce קָרֵי Psal. 22. 17.*

XI. Præcipuus locus, ex quo Pontificii aliquique conantur probare Textum Hebræum Veteris Test. esse corruptum; & per consequens non posse esse regulam fidei & morum, occurrit Psalmo 22. vers. 17. qui sic sonat: קָרֵי קְבָנָנוּ בְּלָבִים עַתָּה קְרָעִים תְּקִפּוּ בָּאָרֶץ יְהִי רִיבֵּלָה: Ut ostendit

ostenderem argumenta, ex hoc versu desumpta, esse tantum straminea & ficalnea, nullo modo probantia Textum Hebræum vel injuria temporis, vel ex malitia Judæorum, aut ex oscitantia Scribarum esse corruptum; ideo statui has duas quæstiones enodare:

1. An hodierna lectio vocis קָרְבָּן jam usitata in omnibus Bibliis, sit genuina, & exarata ab ipso Davide?
2. Utrum vox בָּאָרֵי debeat exponi per scut leo; an vero per transfederunt.

XII. Ad priorem quæstionem respondent non tantum Pontificii, sed etiam multi Reformati, dicentes vocem illam à priscis Judæis primò ex mera librariorum infiditiae, deinde ex mera malitia esse corruptam; & scribi debere בָּאָרֵי foderunt, sicuti etiam transfert vulgata versio. Sed quare hanc vocem præ ceteris corrupserint Judæi? Resp. Quia in voce fodendi manifestam de crucifixione Christi prophetiam videbant proponi, quæ in passione Christi etiam impleta fuit. Quando hæc corruptio circa hanc vocem esset instituta? Ante factam Masoram paulo post tempora Christi.

XIII. Rationes, quibus hujus vocis corruptio statuminatur, sunt multæ & variae. Prima desumitur ab auctoritate Rabbi Chajim, collectoris Masoræ, conducti à Bombergo, typographo Veneto, ut Masoram (quæ haftenus usque ad annum circiter 1500. vel in separatis libris fuerat descripta, vel ad marginem variis figuris in libris MSS. depicta,) hinc inde colligeret, & supra vel infra Textum Hebræum, aut etiam nonnunquam ad latus ejusdem Textus collocaret; quod etiam supradictus Rabbi in initio superioris sæculi præstítit. Hic in Masora magna finali ad ordinem literarum Alphabeti אָרֵי, h.e. incipientium ab Aleph Resch, ad vocem קָרְבָּן sic fatur pag. 10. versâ, col. 4. circa f. בְּמִקְצָת סְפִירִים מַצְאָתִי כְּחֻוב בָּאָרֵו וּכְרָיו בָּאָרֵי אָמֵן בְּקַשְׁתִּי בָּאַיּוֹן מְלִין דְּכַתִּיב וּבְסֶפֶךְ תִּבוֹ וּכְרָיו וּלְאֵת מַצְאָתִי נְמָנָה בְּחַשְׁבּוֹנָם וּגְסָם בְּחַלּוֹף הַמִּקְרָא דִּישׁ בֵּין In quibusdam libris correctis inventis scriptum בָּאָרֵי & in margine lectum בָּאָרֵו. Sed quæsivi inter illas voces, qua cum Vau scribuntur in fine vocis, & leguntur cum Fod, sed non inventi illam vocem (בָּאָרֵו) numerata in enumeratione earum; neque etiam recensetur inter varietatem, quæ sunt inter Orientales & Occidentales. Resp. 1. Non sequitur. In quibusdam codicibus fuit, ergo ea

ea est genuina lectio. Nam oppono illis paucis exemplaribus omnia reliqua exemplaria, etiam accuratissima, tam MSS quam impressa, in quibus omnibus, nisi totus fallor, habetur. **כָּרְיָה.** Si secundum multitudinem exemplarum sit judicandum; sane numerus exemplarum habentium erit decuplo, si non centuplo, major.

2. Hæc nota Rabbi Chajim non est nota Masorethica à Masorethis Masoræ addita, sed est particularis glossa, quam ille Rabbi addidit; quæque propterea etiam diverso charactere est exarata, neque ipsi Masoræ præjudicare potest.

3. Ipsa hæc glossa confirmat lectionem. Sic enim inquit Rabbi: quæsivi vocem **כָּרְוֹן** inter voces scriptas cum Vau & lectas cum Jod, sed non inveni. Ergo secundum Masoram non fuit **כָּרְוֹן** scriptum in Textu, & lectum per Jod in margine.

4. Ipsa Masora finalis, cui hæc glossa immediate est subscripta, sati refutat lectionem: nam sic eadem ibidem insit: **כָּרְיָה ד' ב'**

קְמַעַן וּבָ פְתַחַן וּסְבָרָע שְׁבָב כָּרְיָה; שׁוֹחוּ יְדֵךְ בְּקָרְיָה. **כָּרְיָה** וּבָ פְתַחַן וּסְבָרָע שְׁבָב כָּרְיָה, **כָּרְיָה יְדֵךְ וּגְלָלָה**, h. e. Vox **כָּרְיָה** נִבְיאָה בְתוֹכָה **כָּרְיָה**, **כָּרְיָה יְדֵךְ וּגְלָלָה** quater occurrit, bis cum Kametz, & bis cum Patach; quorum loca sunt: Incurvavit se, accubusit sicut leo, Numer 24. 9. Posui usque ad manesicut leo, Jes. 38. 13. Conjuratio Prophetarum ejus in medio ejus: sicut leo, Ezech. 22. 25. Sicut leo manus meas & pedes meos, Psal. 22. 17. Ergo Masora finalis, quæ longè præferenda est glossæ Rabbini Chajim, statuit etiam hoc in loco esse scriptum **כָּרְיָה** per Jod, & quidem per Kametz ab initio. Etiam Masora parva, nostro Textui adscripta, receptam lectionem confirmat. Præterea Aben Ezra & Salomo Jarchi, qui circa undecimum seculum vixerunt, calculum suum lectionem **כָּרְיָה** adjiciunt.

5. Codices illi, in quibus R. Chajim superiori seculo vidit, **כָּרְוֹן**, sunt multo recentiores ipsâ Masorâ, quæ legit; quiique propterea non sunt tantæ auctoritatis, quantæ est ipsa Masora. Similiter est mihi Psalterium, Wittebergæ typis Johannis Catonis Anno 1566. impressum, in quo est scriptum **כָּרְוֹן**, & in margine **כָּרְיָה** & **כָּרְיָה**: sed illud nullo modo potest præjudicare Masoræ, quæ ad minimum abhinc mille, vel forte abhinc bis mille annis est conscripta.

XIV. Secunda ratio contra hodiernam lectionem desumitur ex Masora Textuali ad Numer. 24. 9. ubi sic habetur **כָּרְיָה ב' וּסְבָרָע שְׁבָב**

כָּרְיוֹן Hoc est , Vox **שֶׁבֶב כָּרְיוֹן** , **כָּרְיוֹן יְדֵי וּרְגִלֵּי כָּרְיוֹן** חַוּב
bis occurrit, quorum loca sunt, incurvavit se, accubuit sicut leo, Num. 24.

9. *Sicut leo manus meas & pedes meos*, Psal. 22. 17. ubi *scriptum est.*

Resp. 1. Procul dubio hæc nota Masorethica hoc in loco est vitiosa, & pro scribendum est **כָּרְיוֹן**. Nam Masora parva, quæ ibidem annotatur juxta Textum ad vocem , contrarium docet, cum ait **כָּרְיוֹן** **קְמַצֵּין וּב'** **פְתַחַז** **ד' ב'** **קְמַצֵּין וּב'** **פְתַחַז** *quater invenitur, bis cum Kametz, & bis cum Patach. Ergo Psal. 22. 17. invenitur, dicente Masorâ, cum Jod in fine.*

2. Alterum mendum, quod in Masora Textuali ad *Numer. 24. 9.* occurrit, consistit in eo, quod dicat **כָּרְיוֹן** *bis occurrere, nempe eodem modo cum Kametz sub Caph; hic scil. & Psal. 22. 17. cum Numer. 24. 9. inveniatur 'אֲנָה' cum Patach ab initio.*

3. Si quis velit contendere Masoram Textualem *Num. 24. 9.* non esse vitiosam, dico eam tum esse intelligendam de quibusdam codicibus, in quibus vitiōsè scriptum fuit **כָּרְיוֹן**.

XV. *Tertia ratio est desumpta ab Interpretibus quibusdam*, qui hanc vocem **כָּרְיוֹן** transtulerunt quasi verbum **כָּרְיוֹן**. Ex. gr. Lxx. Interpretes, qui fere 300. annis ante Christum vixerunt , verterunt vocem **כָּרְיוֹן** per ὥρυξαν τὰς χεῖροφις μης transfoderunt *manus meas* , & Aquilas per ὥχωναν föedarunt, h. e. indignis modis tractarunt , ab ὕποχνων; Paraphrastes Chaldæus per נְבָתֵן הַזְּבַחַת mordentes ut leo. Ergo antiquis temporibus videtur fuisse scriptum **כָּרְיוֹן** *transfoderunt*, & non **כָּרְיוֹן** *sicut leo*.

Resp. 1. Hodierna versio Græca non est eadem illa , quam olim trecentis annis ante Christum famosi illi Interpretes Græci , qui abusivè Lxx vocantur, conscriperunt. Nam illa antiqua versio Græca vel periit, vel si adhuc quædam ejus rudera supersint , ea cum aliis versionibus Græcis sunt mixta : adeo ut pro antiqua & famosa versione Græca (quæ dicebatur esse correctissima , & cum fonte Hebræo optime convenire) jam ostendatur corruptissima versio. Ex. gr. Jo-næ 3. 4. habetur : *Adbuc* אַדְבָעֵם יּוֹם QUADRAGINTA DIES & *Ninive* subvertetur ; cum in versione Græca Lxx Interpretum habeatur ἐτις τρεῖς ἡμέραι *adbuc* tres dies &c. Si aliquis inde vellet concludere: ergo antiquis temporibus in Textu Hebræo fuit scriptum **שְׁלֹשָׁת יְמִים** *tres dies*. An non talis se deridendum præberet ? Fortasse à quibusdam Zelotis hic versus 17. Psalmi 22. est interpolatus, & transformatus ad

Textum

Textum Græcum Novi Test. ubi docetur quod Judæi transfoderint manus & pedes Christi.

2. Versio Aquilæ, licet dicatur centum circiter annis post Christum conscripta, nihil hic probat. Nam si Aquila legerit כָּרְיֵה, procul dubio illud sumpsit pro קִרְיָה. Nam קִרְיָה idem significat quod ἀρχύντα. Et pro קִרְיָה aliquando dicitur כָּרְבָּר: nam hæduæ literæ frequenter inter se permutantur. Et quomodo hæc interpretatio veræ lectioni potest præjudicare, cum Aquilas in interpretanda hac voce vehementer hallucinatus fuerit. Nam si כָּרְבָּר debeat exponi per verbum, tum descendet à Rad. כָּרְבָּר, uti Aquilas putavit. Et cum idem Aquilas in lingua Hebraica talem Radicem non inveniret, cogitabat esse Syriacę originis, ubi invenit כָּרְבָּר habere significationem ἀρχύντα. Hanc illud כָּרְבָּר vel כָּרְיֵה per fœdrunt, et si absurde & male, transfustit.

3. Paraphrastes Chaldeus fortè verbum, quod judicavit subintelligi, addidit, uti sepe alias factum est. Nam Interpretæ Chaldei non tam sunt Translatores, quam quidem Paraphrastæ. Nonnunquam, præcipue posteriores, pro tribus vel quatuor vocibus Hebraicis substituerunt decem vel plures. Hic Paraphrastes, judicans sensum esse ellipticum, si verbum הַקִּירְבָּנִי circumdederunt explicitur, videtur illud verbum, ad Textum supplendum, addidisse. Et sic כָּרְיֵה, vertens per כָּרְבָּר sicut leo, legislet, sicuti jam in omnibus fere Bibliis legitur.

XVI. Quarta ratio est. Judæi videntur hanc præcipue vocem corrupisse; quia crucifixio Christi & perforatio manuum & pedum ejus hinc clarissime prædicuntur, quando כָּרְיֵה in Textu retinetur.

Resp. 1. Verum est. Crucifixio clarius tum exprimitur: sed propteræa ad eam denotandam, non licet vocem alienam in Textum intrudere. Imo si adderetur תִּלְיָה suspensus, tum adhuc clarius crucifixio exprimeretur: sed inde non sequitur, ergo Judæi forte illam vocem è Textu eliminarunt.

2. Si mutassent ad obscurandam crucifixionem; quare non equemutariunt versum 19. ubi clare divisio vestium & projectio sortis describuntur?

3. Nullo modo videtur verosimile eos Textum hunc vel ullum alium data opera interpolasse: nam potius centies mortem obirent, quam ut patarentur vel hilum in Textu mutari. Quis unquam tam

curiosus fuit circa conservationem Textus quam Judæus? Quis omnes literas, voces, & versus numeravit sicuti Judæus? Quare non mutavit alia loca fidei suæ directè opposita, ut *Genes. 49. 10. Mich. 5. 1. Mal. 2. Dan. 9.* &c

XVII. *Quinta ratio est.* Quod vox כָּרְנֵה non sit restituta in Bibliis, factum est propter metum damni. Nam Judæus quidam, corrector Bibliorum (dicente Drusio apud Amamam in Antib. Bibl. p. 461.) ausus fuit denuntiare Bombergo, cum is vocem כָּרְנֵה vellet restituere ad fidem correctissimorum codicum, se procuraturum apud suos ne ullum exemplar istius editionis emeretur.

Rep. Non mirum: nam ille corrector credebat lectionem כָּרְנֵה non esse genuinam. Deinde sciebat eam novam lectionem esse contra Masoram, quæ expressè ait in Textu debere esse כָּרְנֵה; & contra receptissimam lectionem. An non simile quid Christiani responderent typographo alicui, si locum aliquem sive Veteris sive Novi T. contra receptam lectionem, quam credunt esse genuinam, corrumperet vellet?

Vide pluribus Cl. D. Matthiam Wasmuthum hanc receptam lectionem כָּרְנֵה doctè probantem & confirmantem in parte 3. Vindiciarum pag. 351. & seqq.

XVIII. Altera jam sequitur quæstio, concernens vocis significationem; de qua queritur: Utrum vox כָּרְנֵה debeat exponi per *sicut leo*; an vero per *transfoderunt*? De significatione hujus vocis variæ sunt sententie.

1. Augustinus Nebiensis in suo Psalterio quinquelingui, & Polanus in Syntagmate vocem כָּרְנֵה explicant per *sicut leo*, & subintelligunt verbum, ex.gr. כָּרְנֵה *transfoderunt*. Nam tales ellipses sunt usitatæ in Psalmis: ut Psal. 120. 7. *Ego pacem* (subintellige *diligo*,) at *cum loquor, ipsi ad bellum* (supple *conclamant*.)

2. Avenarius putat vocem כָּרְנֵה esse compositam ex *fodit*, & נִנְיָה *leo*; sensu eo: *sicut leo foderunt*. Ergo כָּרְנֵה esset simul præfixa servilis & litera radicalis verbi, כָּרְנֵה, quod in lingua Hebræa est insolens.

3. Gesnerus putat legendum esse כָּרְנֵה in regimine pro בְּנֵי סַפִּיר *perforantes*. Sed talis expositio est contra punctuationem receptam. Deinde à כָּרְנֵה in Participio Benoni esset בְּנֵי, כָּרְנֵה, & à כָּרְנֵה esset כָּרְנֵה, כָּרְנֵה.

4. Receptissima sententia explicat כָּרְנֵה per *transfoderunt*. Sed duo huic

huic expositioni obsunt. 1. Tum dicendum est Aleph per Epenthēsin interponi. 2. Tum in fine literā Jod esset loco literæ Vau : nam secundūm regulam communem deberet scribi בָּרְיָה. Non sine ratione aliquis judicabit esse absurdum tales duas anomalias fingere in tam parva voce, constante tantum quatuor literis.

5. Sunt qui exponunt vocem בָּרְיָה perficit leo ; & verbo aliam assignant significationem, hoc vel simili modo ; ut talis sit sensus: *Nam circumdederunt me canes, cætus malignantium perforarunt* (perfoderunt vel inciderunt) *instar leonis manus meas & pedes meos* : adeo ut descendenter à נַקְפָּה habente eandem fere significationem cum נַקְבָּה ; nam literæ בָּה & בָּה facilè inter se permutantur. In hanc sententiam inclinat Venerans D. Voetius parte 1. disputat. pag. 52. Si tali modo hic versus exponeretur, non opus esset vel Textum accusare corruptionis, vel ullam anomaliam in voce בָּרְיָה admittere.

XIX. Contra hanc expositionem variæ objectiones possunt formari.

1. *Objectio.* Verbum הַקִּפּוֹנִי significat circumcinxerunt à Radice יִקְפּוּ, inde in Hiphil est יִקְפּוּ ambivit, circumivit, &c.

Respondeo. Quidam judicant אֲשֶׁר posse derivari à נַקְפָּה ex-cidit, incidit, perfodit, quam à יִקְפּוּ : nam uti à נַגְשָׁה in Hiphil fit חִנְשֵׁה, sic regulariter à נַקְפָּה fit נַקְפִּי, & cum affixo נַקְפָּה perforandi, frangendi &c. significationem habere, probant tum ex Jobi cap. 19. v. 26. tum etiam ex Kimchio in Lexico ad Radicem נַקְבָּה ubi idem ad illa verba Jobi sic commentatur : וְאַחֲרֵי שָׂעִיר נַקְבָּה וְאַתְּן פְּרוֹשׁ שָׁבְרוּ וְנַקְרְוּ הַחֲלוּעִים וְאַתְּ עַל הַעַצֶּם וְכָלָם Et postquam pellem meam perfoderint hanc; expeditio est confregerunt & perfoderunt vermes hanc, & dicit Textus de offe, & omnia illa significant fractionem & excisionem. Lxx Interpretes, quia verbum הַקִּפּוֹנִי à duabus Radicibus formari potest, duplificem significationem expresserunt : nam מְקֻבָּחוֹ est ex significatione יִקְפּוּ circumcingere, & וְמְקֻבָּחָה à transfodere.

2. *Objectio.* non significat scilicet leo : nam litera בָּה, utpote una ex literis וְכָלָב, est punctanda per Scheva, vel sequente gutturali cum Chateph-patach per Patach, uti hoc in loco.

Resp. Hic extruditur litera ה : nam tres literæ בָּלְבָל sæpe post se extrudunt ה, & tum illæ literæ בָּלְבָל recipiunt illud punctum, quod ה hic reciperet. Est ergo pro בָּרְיָה, 3. Obj.

3. Obj. Verbum **הַקִּפְנוֹנִי** non potest conjungi cum sequentibus, *sicut leo &c.* nam notatur cum Athnach, denotante Colon : ergo post **הַקִּפְנוֹנִי** est Colon.

Resp. Accentus Athnach communiter quidem denotat Colon, sed sæpe nullam facit distinctionem, ut Genes. 1. 1. *In principio creavit Deus cælum & terram.* Sub voce **אֱלֹהִים** **Dens** est Athnach; sed post illam vocem non est Colon. Vide etiam Psal. 83. 13. & 119. 13. & 130. 2. Jer. 7. 20. &c.

4. Obj. Masora magna finalis pag. 1. versâ, col. 4. sic fatur : **אָב'** *Masora magna* finalis pag. 1. versâ, col. 4. sic fatur : **אָב'** **מִן בְּב'** ותրיוון בהרי לישני *Alphabetum constans ex binis vocibus, que diversam habent significationem.* Voces nonaginta octo, eodem modo scriptæ, sed significatione differentes, post invicem ibi enumerantur. Ex. gr. **בְּבֶגְדָו** bis occurrit in Bibliis, scil. Gen. 39. 12. ubi significat *in veste ejus*, sed Exod. 21. 8. denotat *in prævaricando ipsum.* Similiter numeratur vox **כָּאֵרִי** inter tales voces : & dicit Masora eam vocem bis occurrere in duplice significatione.

כָּאֵרִי שְׁוֹיוֹן עַד בְּקָר'
כָּאֵרִי כִּי סְכֻבּוֹנִי כְּלָבִים'

scil. Jes. 38. 13. ubi necessario *per scut leo* debet exponi, & hic Psal. 22. 17. ubi secundum Masoram necessario debet aliquid aliud significare.

Resp. Hæc Masora est bimembris, cuius priorem partem, rejecta posteriore, approbamus. Nam **כָּאֵרִי** occurrit bis : ergo olim Psal. 22. 17. non fuit. Sed quod Masora judicaverit vocem **כָּאֵרָו** habere duplice significationem, in eo errat Masora. Nam nemo facile dixerit Masoram falli non posse ; præcipue in assignandis significationibus vocum. Masoræ officium primarium fuit numerare litteras, voces, versus, &c. sed non indere significationes vocibus. Et scimus Commentatores vel Interpretes sæpe hallucinari & cespitare in excogitandis aut effingendis etymologiis & vocum significationibus ; quare non potuisset eadem hallucinatio locum habuisse in Maforethis?

Ex his concludimus vocem **כָּאֵרִי** esse genuinam, eamque commodissime posse explicari *per scut leo.* Vide plura de hoc versu apud Reverendum olim Præceptorem & postea Collegam conjunctissimum D. Voetium in prima parte disput. p. 52. ubi etiam pag. 54. & seqq. describitur sententia Buxtorfii de hoc eodem versu. Inspiciatur etiam Glassii Philologia Sacra lib. 1. Tract. 1. pag. 124. & seqq.

DISSERTATIO TRIGESIMA-QUARTA,

DE

PENTATEUCHIS MANUSCRIPTIS.

- §. 1. Ex curiosa librorum MSS. descriptione probatur Judeos Vetus T. non voluisse unquam corrumpere.
2. Duodecim sunt consideranda in libris MSS. primò materia, quæ est membrana, circa quam, ut sit licita, multa requiruntur.
3. Secundò dimensio: nam longitudo debet esse proportionata ejus altitudini.
4. Tertiò conjunctio diversarum corinarum.
5. Quartò atramentum speciali modo preparatum.
6. Quinto exemplar, juxta quod aliud Codices scribuntur.
7. Sextò literæ, quæ sunt hodiernæ Hebraice.
8. Septimò spatum inter literas, dictiones, lineas, sectiones & inter libros Pentatenchi.
9. Octavò carmina Pentateuch. Exod. 15. & Deut. 32. alio modo sunt scribenda quam prosa.
10. Nonò nomina Dei curiosius & cum majori devotione sunt describenda quam cetera.
11. Decimò correccio librorum MSS.
12. Undecimò Libri MSS. tornatis lignis alligantur, fascie & palliolo involvuntur, lamina argentea & stylus argenteus annexuntur, & tandem in arcam, intrinsece & extrinsece ornatam, reconduntur. יְהוָה אֱלֹהִים & יְהוָה scribuntur pro יהוה ו אלהים.
13. Duodecimò Viginti sunt vitia, quorum singula faciunt libros MSS. profanos & inutiles ad legendum ex iis.
14. Usus librorum MSS. profanorum & inveteratorum ostenditur.

S E C T I O I.

 Am jam multis argumentis probavimus Judæos Textum Hebreum nunquam voluisse corrumpere: hoc idem etiam evinci potest ex curiosa librorum MSS. descriptione. Ut hoc argumentum de libris Judæorum MSS. melius intelligatur, in principio sciendum est Judæos in publicis Synagogis nunquam Textum Pentateuchi prælegere ex libris impressis, sed semper ex manuscriptis; in quibus exscribendis miram adhibent curiositatem. Hanc curiositatem, ut inde etiam appareat quod Judæi nunquam S. Scripturam corrumpere voluerint, hac Dissertatione de-

clarabimus. Maimonides in libro *Jad Chasaka tomo primo*, Hal. Theophilin capp. 7. 8. 9. & 10. & Schickardus ex ipso in libro qui vocatur **mishpat hammelech** (*Mischpat hammelech*) modum libros sacros exscribendi dilucidè describunt.

II Nos hæc omnia, quæ in describendis & descriptis libris sacris observanda sunt, ad hæc duodecim capita referemus.

Primò. Codicum MSS. *Materia consideranda est*, quæ nunquam est charta vel papyrus; sed semper membrana. Quare? Ut codices illi, qui magnâ difficultate exscribuntur, tam facile corruptioni obnoxii non essent. Sed non perinde est, quali membranæ Textus facer inscribatur. Multæ conditions requiruntur, quæ membranam illam licitam reddunt.

1. Membrana illa desumenda est ex animali mundo, & non ex immundo. Si enim membrana ex animali immundo desumpta sit, totus liber est profanus, & ad legendum ex illo illicitus.

Omnes schedæ, ex quibus fiunt Mezuzoth & Phylacteria, etiam ex pelle animalis puri præparantur.

Nonnunquam etiam solent in membranis avium scribere, sed aves illæ debent esse magnæ, ut magna pars Textus Hebræi commodè in illis exscribi possit.

Solent etiam in pellibus spontè mortuorum vel discrptorum scribere, si modò pelles illæ sint desumptæ ex animalibus puris.

2. Membrana illa debet esse parata à Judæo, & non à Christiano vel Gentili; & quidem eum in finem, ut Textus facer ei postea inscriberetur. Aliter si sit parata à Judæo in alium usum, vel à Christiano aut Gentili in hunc usum, ut inde liber fieret, tamen liber ille, qui inde pararetur, esset profanus.

3. Ipsi Judæi in membranis illis scribunt, non Christiani, non etiam Gentiles: nam librum à Samaritano scriptum comburunt; sed à Gentili, vel ab Israelitico apostata, vel à servo, à muliere, aut à minorenni scriptum, in terrâ sepeliunt.

3. Non scribunt supra pergamenum contiguum carni, sed supra alteram partem, quæ antea pilis ornata fuit. Si tamen corium in duas partes dissectum fuerit, scribunt in parte illâ corii, quæ fuit vicina carni.

5. Omnes regulæ, in membranâ describendæ, prius sunt delineandæ, ut scriptura appareat elegantior & rectior. Si liber absque linea-to scriptus sit, habetur tanquam profanus: quia putant se hanc le-

gem

gem de sulcis faciendis à Mose accepisse. Sulci linearum nonnunquam ducuntur à tergo; ita ut eminentiae antrorsum conspiciantur: in aliis tamen exemplaribus iidem sulci in illâ ipsâ parte ducuntur, in quâ Textus describendus est. In duobus exemplaribus MSS. Estheræ, quæ possideo (quorum alterum est in folio, alterum in octavo) sulci linearum à parte scripturæ ducti sunt. In exemplari MS. Estheræ in folio sulci linearum non sunt ita conspicui, quam quidem in altero exemplari; ita ut primâ fronte illi sulci vix appareant. Judæi ex hoc ipso meo exemplari diu in festis *purim* publicè in Synagogis historiam Estheræ & Hamanis prælegerunt. Omnes ergo Scribæ teinentur sulcos in membranis ducere; nec puto etiam expertissimos Scribas sine lineato audere scribere.

Tandem mihi comparavi Pentateuchum MS. (non tamen totum) nitidissime in membrana conscriptum Francofurti ad Mcenum; qui pro me inde allatus est per Rabbinum aliquem. In eo exemplari lineæ tam subtiliter sunt ductæ in parte scripturæ, ut centesimus, licet admodum attendat, vix lineas conspicere possit, nisi de iis moneatur.

III. Secundo. Consideranda est *dimensio* librorum MSS. Judæi non solent libros sacros in complicatis libris more Christianorum scribere, sed in longâ continuâ membranâ, quæ aliquando viginti, tringinta, vel etiam plures ulnas longa est. Hęc dimensio sive distributio secundū certas leges fit.

1. Membranę longitudo ejus altitudini proportionata esse debet, ne crassities respectu altitudinis sit nimis enormis. Itaque altitudo Pentateuchi Manuscripti non est facienda longior ejus ambitu. Hoc optimè observatum est in libris meis MSS. Estherę.

2. Communiter altitudo Membranę est sex palmorum, & longitudo ejus est proportionata altitudini. Si omnes membranę semper ejusdem essent crassitiei, facile posset aliqua certa mensura prescribi, quam omnes Scribę commodè sequi possent: sed quum hoc fieri nequeat; & ne altitudo ambitum excedat, solent nudas aliquot membranas à scripturā vacuas aliquoties convolvere, donec justam crassitatem nanciscantur. Deinde in rejectitia aliqua membrana prius experimentum faciunt, ut supputent in quantum literas attingere vel minuere debeant. Altitudo mei Pentateuchi MS. est circiter trium pedum.

3. Multas columnas in qualibet membrana faciunt: aliter enim libri

libri MSS. in legendo nimium essent dissolvendi. Paginæ columnares non debent esse ampliores & latiores semisse altitudinis, ne visus inter legendum ob regularum longitudinem titubet & hallucinetur. Maimonides putat circiter 30. literas in qualibet regula esse scriendas, ut ter vox polysyllabica ^{לֶמֶשְׁפָּחוֹתִים} ^{familia& vestra} in ea commodè describi possit. Singulæ mei Pentateuchi regulæ fere etiam constant triginta literis.

4. Inter singulas columnas spatiū aliquod est relinquendum vacuum. Quantum? Duorum digitōrum, ne lineaे videantur esse continuæ: sed paulo majus spatiū est relinquendum inter singulas cortinas, ut illæ commodè consui possint.

5. Lineæ etiam secundūm antiquam consuetudinem non sunt nimis multiplicandæ, nec nimis minuendæ. Non solent certum linea- rum numerum cuilibet columnæ assignare; communiter tamen non pauciōres quam quadraginta octo, nec plures quam sexaginta regulas in quālibet columnā exprimunt. In qualibet columna Pentateuchi jam laudati habentur regulæ quinquaginta tres.

6. Lineas in membranā non incipiunt à summitate describere, & in extremitate paginarum finire: sed suprà communiter relinquitur spatiū trium digitorum vacuum, & infrà spatiū quatuor digitorum. Nam in exscribendis sacrī codicibus etiam ornatus ratio habeatur.

IV. *Tertiò.* Quia totus Pentateuchus non potest in unicā continuā membranā describi, ideo variæ membranæ, quasi diversæ cortinæ, consuuntur & conjunguntur. Sed quomodo illa conjunctio diversarum cortinarum fieri solet, ut in illis commodè totus Pentateuchus describi possit? Respondeo: his sequentibus modis.

1. Non solent has cortinas nec tere filis quibusdam sericis, vel cannabinis, sed nervis animalium mundorum.

2. Nervi illi, quibus membranæ consuuntur, nec tuntur extrinsecus, & non intrinsecus, ubi scriptura est, ne nodi illi variis Scripturam deforment.

3. Si nervi illi vetustate vel casu quodam rumpantur, prima & secunda vice resarcintur; sed non tertia vice, ne scriptura lēdatur.

V. *Quartò.* Non perinde est quali *atramento* Pentateuchi à Judæis describantur; sed requiritur atramentum speciali modo confectum. Maimon H. Tephil. 1.4. transferente Schickhardo, sic ait., Colligunt

„ gunt fumum olei , vel picis , vel sevi , vel talium , & pinsunt in exulto ligno cum exiguo mellis , & depisunt valde , donec attenuetur : „ postea exsiccant & reponunt . Tempore scriptionis macerant vel „ dissolvunt in aquis gallarum aut similium , & scribunt eo . Non solent vel unicam litterulam rubeo , viridi , alioque colore depingere . Pontificii veteres , exscribentes S. Scripturam , initia librorum & capitum à literis aureis , rubeis , & aliorum colorum inchoabant ; sed tales colores solent Pentateuchos Hebræorum profanare . Referunt de Pentateucho Alexandri M. quod in eo nomen Dei ubique aureis literis descriptum fuerit : sed Sapientes Judæorum , de hoc Pentateucho interrogati , judicarunt è medio esse tollendum .

VI. *Quinto.* Ne errori esset locus , solent suos particulares Pentateuchos ex auctentico quodam *exemplari* describere . Antiquitus originale exemplar servabatur à Levitis in sanctuario . Ex eo Rex Pentateuchum suum describebat & corrigebat : nam singuli Reges propriis manibus totum Pentateuchum exscribere tenebantur . Sunt quidem Judæi , qui integrum Pentateuchum memorię callent , & à quolibet dato loco recitare possunt : sed talibus tamen non licitum est vel unicam literam absque auctentico quodam exemplari scribere ; ne , nimium memorię confidentes , vitia quædam in Textum sacrum intruderent .

VII. *Sexto.* Non perinde est qualibus *literis* Pentateuchi describantur . Nonnullæ conditiones requiruntur , quæ literas licitas efficiunt .

1. Literæ hodiernæ Hebraicæ usurpari debent : nam si quis aliis literis in describendo uteretur , is totum librum profanaret .

2. Occurrunt quædam voces Chaldaicæ in Pentateucho , ut *Gen. 31. 47.* sed illæ etiam iisdem characteribus sunt exprimendæ . Fuerunt nonnulli inter Christianos , qui Textum Hebraicum literis Græcis vel Latinis in commodum lectorum expresserunt , sed talis transformatio plane in libris MSS. Judæorum illicita est .

3. Non licitum est voces aliquas dividere ; ita ut quædam literæ in prima , & aliæ in sequenti regulâ scribantur . Nonnulli solent etiam quasdam literas extra communem regulam in margine aliquando collocare ; sed hoc alii Rabbini prohibent .

4. Diligentissima ratio habetur literarum Majuscularum , Minuscularum , Inversarum , Suspensarum , & Punctatarum . De Eee his

his vide suprà in Dissertatione decima.

5. In MSS. Pentateuchis, & in similibus libris Estherę, in Phylacteriis & in Mezuzoth diligenter attenditur ad septem literas יְהָוָה, quæ quibusdam corniculis sive apicibus supernè coronantur. Etiam Scribæ solent literam ה cum gibbo, & literam ה sæpe reduplicatam pingere. Rationes ejus scriptioñis vide retrò in Dissertatione 26.

VIII. *Septimò.* Omnes literæ decenti modo dispositæ esse debent; & spatiū quod inter literas & diçtiones est relinquendum, non debet esse nimis magnum vel nimis parvum. Hinc variis modis distantias illas determinarunt.

1. Omnes & singulæ literæ à se invicem ita debent esse distinctæ, ut una alteram non attingat. In multis linguis Orientalibus & Occidentalibus literæ inter scribendum conjunguntur; & propterea facilius scribuntur: sed in scriptura Hebraica literæ ita divisiæ esse debent, ut spatiū unius pili inter singulas literas vacuum relinquatur.

2. Inter singulas diçtiones relinquendum est spatiū unius literulae.

3. Inter singulas lineas omittitur spatiū unius linea.

4. Inter sectiones *clausas*, quæ in Pentateucho literā *Samech* denotantur, relinquitur spatiū trium literarum; inter sectiones *apertas*, quæ literā *Pe* indigitantur, relinquitur spatiū novem literarum; & inter sectiones *maximas*, quæ tribus literis *Samech* vel *Pe* denotantur, omittitur spatiū trium regularum vacuum. Maimonides toto capite 8. in Hal. Tephil. omnes sectiones *clausas* & *apertas* enumerat, & ibidem allegat loca in quibus sectiones *apertæ* & *clausæ* observari debent. Sectiones illæ sunt varie. Maimonides ait sectiones סְתִים clause in Pentateucho inveniri trecentas septuaginta novem; סְתִים apertas verò ducentas & nonaginta. Ergo in Pentateucho simul occurruunt sectiones tam clause quam aperte sexcentæ & sexaginta novem. Sed hæ omnes & singulæ in multis Bibliis Hebraicis accurate non exprimuntur. Vide de his sectionibus suprà in Dissertation. IV.

5. Inter singulos Pentateuchi libros omittitur spatiū quatuor linearum. Hæc omnia accurati Scribæ in Pentateuchis MSS. tenentur diligenter observare.

IX. *Octavò.* Exodi capite 15. & Deuteronomii capite 32. occur-

runt

runt carmina, quæ ita sunt scribenda, ut quisque primo intuitu videat esse carmina: aliter enim liber esset profanus. Maimonides capite 7. describit modum, secundum quem hæc duo carmina describenda sunt. Docet unde initia regularum sint desumenda, & quot voces in singulis regulis sint scribendæ, &c. Non mirum est Judæos differentiam aliquam observare in carminibus Hebraicis exscribendis, quum ille mos apud Christianos etiam sit usitissimus: nam carmina Virgilii, Ovidii, aliorumque Poëtarum aliter disponuntur, quam prosa Ciceronis & aliorum Oratorum.

X. *Nonò. Nomina Dei* cum magnâ devotione sunt describenda; & qui secundum leges Judæorum eadem bene exscribere vult, has conditiones observare tenetur.

1. Scriba intingens calatum non audet tali jam intincto calamo nomen Dei describere; sed tali pleno calamo ab antecedente literâ incipere debet, ne nomen Dei præ nimiâ atramenti copiâ maculetur.

2. Scriba, describens nomina Dei, semper attendere debet ad Majestatem Dei. Si enim quis eo tempore, quo Pentateuchum exscribit, non esset devotus, totus liber redderetur profanus.

3. Scriba eo tempore ita strictus esse debet scripturæ, ut Regem salutantem non resalutet, antequam duo vel tria verba post nomen Dei addiderit.

XI. *Decimò.* Quandoquidem ex oscitantiâ Scribarum nonnunquam quædam vitia in Textum irrepunt, ideo Pentateuchi MSS diligenter ad exemplar auctenticum sunt examinandi & corringendi: & ut Pentateuchi MSS. bene corrigantur, hæ conditiones requiruntur.

1. Correctio illa intra breve tempus, scil. intra 30. dies post scriptiōnem, ne planè oblivioni tradatur, est instituenda: si enim liber intra hoc tempus non corrigatur, profanus est.

2. Si liber MS. ita negligenter sit exaratus, ut vix corrigi possit, planè abjicitur. Attamen ut certi essent, an corrigibilis esset nec ne, ita rem hanc determinarunt. Si pagina sive columna contineat tantum tria errata, corrigibilis est; si vero contineat quatuor, pagina illa removenda est.

3. In nominibus Divinis nihil licet mutare. Si quis vel unicam literam corrigeret vel delerer, graviter eum peccare existimant. Attamen concesserunt pronomina præfixa & affixa corrigi posse. Ex his decem antecedentibus observationibus videmus, quam curio-

curiosi sint Judæi in libris MSS. exscribendis.

XII. Undecimò. Judæi circa libros jam descriptos adhuc hæc sequentia observant :

1. Judæi solent Pentateuchis, in Synagogis asservari solitis, ut iidem commode ex arcâ depromi, & per Synagogas gestari possint, bina tornata ligna unâ cum manubriis ab utraque extremitate annexere, quæ ab ipsis סְנָתֵה ligna vita vocantur ex Prov. 3. 18. Sapientia lignum vita est apprehendentibus eam. Infantes semestres solent hos cylindros, quando Sabbatho in Synagogam deferuntur, attingere. In Synagogis Hispanorum, utpote Judæorum divitum, ligna illa variis ornamenti, ut turriculis, factis ex auro, argento aliisque pretiosis rebus, ornantur. In solâ Hispanorum Synagogâ sunt sexaginta circiter MSS. Pentateuchi, ornatii variis splendidis ornamenti, quos omnes vidi unicâ vice à totidem Judæister circumgestari per Synagogam in festo, quod vocatur שְׁמַחְתָּה תּוֹרָה Latitiae Legis.

2. Omnes & singulos MSS. Pentateuchos fasciæ cuidam, quatuor aut quinque ulnas longæ, & palmum latæ, semper involvunt. Tales fascias solent pueruli semestres donare, quando in Synagogam primùm defterri solent. Et quia plures pueruli in Synagogam defteruntur, quam ibidem sunt Pentateuchi, ideo solent eas, ut ipsem et sepe vidi, in angulum Synagogæ projicere. In omnibus & singulis illis fasciis nomen infantis, nomen patris, ætas, & dies nativitatis ipsius artificiosè sunt depicta.

3. Judæi judicant hanc fasciam ad Pentateuchum servandum non sufficere; ideoque adhuc alii cuidam palliolo Bombycino, vel ex aliâ quâdam materiâ facto, eum involvunt. Omnes adstantes solent illud palliolum, unâ cum Pentateuco circumlatum, quando illud attingere possunt, osculari; vel si ore eò usque pertingere non possint, solent idem digitis attingere, quos repente ori & oculis suis admonvent. Nam putant talem attacatum adversusoris fœtorem & oculorum lippitudinem optimum esse remedium.

4. Ab hoc palliolo, cui Pentateuchus involvitur, de catenulâ argenteâ dependet lamina argentea, cui nomina festorum, dierum, aliaque inscripta sunt. Memini me in Synagogâ Judæorum Germanorum talem laminam vidisse, in quâ hæc sequentia verba inscripta erant ab unâ parte :

ראש חודש הול המועד ראש השנה ויום כפור

יום טוב

הענrella בת יעקב שליט

Ab alterâ vero parte hęc eidem laminæ erant inscripta:

לפרט כי שם צוות ה את הברכה חיים עד העולם

שבת

מנחם בר אברהם זצ"ל

5. Etiam dependet de Pentateucho, ex quo lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, *stylus argenteus*, in cuius summitate est parva manus argentea. Hunc stylum Prælector in manus sumit, ut Textum eo demonstrare possit, ne inter legendum hallucinetur.

6. Postquam sectionem aliquam ex Pentateucho prælegerunt, solent eundem rufus recondere in *arcam*, quæ parieti versus plagam orientalem affixa est. Arca Amstelodamensis, quæ in Judæorum Germanorum, utpote paucorum, Synagoga erecta est, non est magna; quia pauci Pentateuchi in eā reconduntur: sed quæ in Judæorum Hispanorum, utpote multorum dicitum, Synagoga splendidè fabrefacta extat, est multo major; quia, ut antedixi, sexaginta, vel fortasse plures Pentateuchi ibidem pro tempore asservantur.

Arcæ illę *intrinsecus* solent ornari eleganti velo acupicto; atque quo festum est majus, eo pretiosius solet esse velum. Communiter avium picturæ in velis illis exprimuntur. Vide plura in Synag. Buxtorf. cap. 14.

Nonnunquam *extrinsecus* in januis arcarum solent Textus quidam Biblici depingi. Amstelodami in antiqua Synagoga Hispanorum hęc verba magnis aureis literis depicta olim in arcā conspiciebantur:

י' מלך

י' מלך לו
ברוך שם כבודו,
מלךתו לעולם ועד:
תורה צויה לנו משה
מורשתה קהילת
יעקב י' הוא
האלדים יודע הוא
האלדים יודע עז
לעמו יתנו י' יברך ארץ
עמם בשלוום.

ארון אשר שם ברית י' אשר
כרת עם אבותינו בהציאו אתם
מארץ מצרים.

Hæc ita Latinè transferuntur:

Jehova Regnavit.

*Jehova regnabit in seculum &
eternitatem.*

Benedictum sit nomen gloriæ
Regni ejus in seculum & eterni-
tatem.

Legem præcepit nobis Moses,
Hæreditarium congregationi
Jacobi. *Deut.* 33. 4. Jehova est
Deus, Jehova est
Deus. Jehova robur
Populo suo dat, Jehova bene-
dicit

Populo suo cum pace. *Psal.* 29.
11.

Arca, in qua est foedus Jehovah, quod
pepigit cum Patribus nostris, quum
educeret eos è terra Ægypti. *1. Reg.* 8. 21.

י' מלך

שמע ישראל יודע
אלדינו יודע אחד:
וawait ה תורה אשר שם
משה לפניו בני ישראל
יודע מלך יודע מלך
י' מלך לעולם ועד
דרך דרכיו נעם
וכל נזבותיה שלום.

Jehova regnat

Audi Jisraël, Jehovah
Deus noster Jehovah unus est.
Deut. 6. 4.

Hæc autem illa est lex, quam pro-
posuit
Moses filii Jisraëlis. *Deut.* 4. 44.
Jehova regnabit, Jehovah regnat,
Jehova regnabit in omnia secula.
Exod. 15. 18.

Via ejus sunt viae amoenitatis,
Et omnes semitæ ejus, pacis.
Prov. 3. 17.

Hoc

Hoc unicum hic observandum est, quod pro יהוה & אלהים in asseribus, in libris profanis, & in aliis rebus ut plurimum scribant ידור & אלדים, vel nonnunquam etiam אלקים. Quare? Quia verentur, ne, si instrumenta illa profanarentur, etiam nominum Divinorum profanatio fieret. Propter hanc causam ante arcam Amstelodamensem inveniuntur אלהים יורה & ידור pro אלדים & אלהים.

XIII. *Duodecim.* Ut Judæi certi essent, quinam libri sint sacri & liciti, & quinam propter scripturam illiciti; ideo Maimonides *Hal. Thephillin* cap. 20. viginti vitia enumerat, quæ libros MSS. reddunt profanos, & ad legendum ex eis illicitos. Omnia illa vitia ordine & breviter hic enumerabo. Si quis plura de his desideret, adeat ipsum Maimonidem loco citato.

Viginti vitia, quæ libros MSS. reddunt profanos.

- א. אם נכתב על עור בהמה טמאה.
- ב. שנכתב על עור כהמה טהורה שאינו מעובד.
- ג. שהירה מעובד שלא לשם ספר תורה.
- ד. שנכתב שלא במקום כתיבה על הנoil במקומותبشر ועל הקלו' במקומות שער:

- ה. שכח מקצתו על הנoil ומקצתו על הקלו'.

1. Si liber sit scriptus supra pellem immundæ bestiæ, liber ille est profanus.
2. Etiam si sit scriptus in pelle animalis puri, si pellis illa non sit debito modo parata, liber est profanus.
3. Si pellis debito quidem modo sit parata, sed non cum hac intentione, ut inde liber legis fieret.
4. Liber est profanus, quando scriptura non est scripta in debito loco scripturæ, hoc est, si in parte pergameni, quæ contigua fuit carni, aut in parte illa membranæ, in qua fuerunt pili, scripta sit. Ut hoc intelligatur, sciendum est Iudeos pelles nonnunquam dividere in duas partes; quod si hoc factum sit, tum non licet scribere ubi fuerunt pili. Illa pars membranæ, quæ pilis olim ornata fuit, vocatur קלו', & nos distinctionis ergo vocamus membranam; sed quando pellis non est divisæ, tunc eam nominamus pergamenum.

5. Liber est profanus, quando pars ejus est scripta in pergameno, & pars in membrana.

6. Si

- ו. שנכתב על רוכסוסטום.
- ז. שנכתב ללא שירוט.
- ח. שנכתב ללא שורר העומד.
- ט. שנכתב בשאר לשונות.
- י. שנכתבו אפיקורים או ביווחה בו משאר פסולין.
- יא. שנכתב האוכרות. ללא כווננה.
- יב. שנחרט אפילו אותן.
- יג. שהוסיף אפילו אותן.
- יד. שנגעה אותן באוות.
- טו. שנفسחה צורת אותן אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדריך לאוות.
- اهרת בין בעקר הכתיבת בין בנקב בין בקרע בין בטעתו.
- טו. שהרחיק או שהקريب בין אותן עד שתראה התיבר חמשתי תיבות או שתי תיבות כתיבה אחת.
- יז. שנייה צורת הפרשיות.
- יח. שנייה צורת השירות.
- יט. שנכתב בשאר הפתב כשרה.
- כ. שתפר הרוויות ללא גיידי טהורת.

6. Si sit scriptus in corio, *hoc est, in altera parte pellis divisæ, que respicit carnem.*
7. Qui est scriptus sine lineato.
8. Qui est scriptus atramento evanido.
9. Qui est scriptus aliis linguis.
10. Ille liber etiam est profanus, quem scripsit Epicuræus, sive aliquis ex profanis, aut gentilibus.
11. Si quis scriperit Nomina Divina sine attentione.
12. Si una litera defit, liber profanus est.
13. Si una litera redundet, etiam profanus est.
14. Si una litera tangat aliam.
15. Si figura literarum sit corrupta, aut si literæ sint ambiguæ, perversæ, perforatæ, aut maculatæ.
16. Si literæ ita angustè, vel italatè sunt scriptæ, ut una vox videatur ut duæ, aut duæ voces ut una.
17. Quando Parashæ sive sectiones legales sunt mutatae, & non debito modo distinctæ.
18. Quando carmina *Exod.* 15. & *Dent.* 32. sunt scripta ut reliqua prosa.
19. Si prosa Pentateuchi sit scripta uti Carmina scribi debent.
20. Si cortinæ libri MS. sunt constitutæ nervis animalium immundorum.

XIV. Quem usum, quæso, habent tales profani libri MSS. sive etiam inveterati?

- Resp. 1. Nonnunquam solent ex illis docere pueros.
2. Vel sepelunt tales libros unà cum hominibus probis, includenda eos vasi testaceo, quod collocatur juxta cadaver viri probi.

Ex his omnibus apparet, quām curiosi, si non superstitionis, sint Judæi circa S. Scripturam: unde etiam verosimiliter & valde probabiliter concludi potest Judæos nunquam datâ operâ sacram Scripturam corrumpere voluisse.

DISSERTATIO TRIGESIMA - QUINTA,

Q U A E   E S T
D E

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

P A R S   P R I M A.

- §. 1. Intentio edendi quadruplicia Biblia proponitur. Interim animus est edere versionem Latinam Pagnini emendatiorem.
2. Rationes dantur quare potius versionem Pagnini statuamus edere quām ullam aliam versionem Latinam.
3. Rationes allegantur quare non elegerimus versionem Junii & Tremellii, aut versionem Pagnini ab Aria Montano interpolatam.
4. Multii Pontificii egregiis elogis condecorarunt versionem Pagnini.
5. Etiam Reformati.
6. Etiam Augustana confessionis Theologi.
7. Etiam Remonstrantes.
8. Utilitas versionis Pagnini in mi-
- nori forma ostenditur.
9. Pontificii variae editiones versionis Pagnini procurarunt, & in publicum emiserunt.
10. Etiam Reformati.
11. Sed eam emendatiorem cogitamus edere: nam eam emendavit ipse Pagninus aliquoties. Versio Pagnini, qua est in Bibliis interlinearibus, non convenit nec cum prima nec cum aliis editionibus. Ratio ejus diversitatis datur. Hodierna editiones convenient cum editione Roberti Stephani.
12. Editio prima versionis Pagnini in multis preferenda est editionibus posterioribus; quod aliquod exemplis confirmatur.
13. Propterea qua in posterioribus editionibus quodammodo sunt depravata;

Eff

pravata , ea restituentur secun- | 14. Deinde infra Textum Pagnini
dum primam editionem , & in | literalis Alphabeti quedam e-
Textum ipsum intrudentur. | mendationes annotabuntur.

S E C T I O I .

Ogitaveramus in gratiam Latinorum, Belgarum, Anglo-
rum & Gallorum minutioribus literis in lucem emittere
quadruplicia Biblia, scilicet Hebreo-Latina, Hebreo-Bel-
gica, Hebreo-Anglica & Hebreo-Gallica ; quorum singu-
lorum etiam specimena typis impressa deditus : adeo ut
singulæ versiones Textui Hebreo per columnas apponenterentur. Sed
Typographum , cui animus esset tantos sumptus Bibliis illis impi-
mendis impendere, haec tenus non offendimus. Hinc exactam versio-
nem Latinam , quæ Textui Hebreo fuisset adjicienda, studemus hoc
tempore premittere ; si fortè Deo placeat tractu temporis aliquem
vel aliquos incitare ad opus illud magnum inchoandum & absolven-
dum.

II. Elegimus præ cæteris versionem Pagnini : tum quia ea opti-
ma & præstantissima est , accuratè ac simpliciter Textum Hebræum
exprimens ; tum etiam quia eadem recepta fere est ab omnibus Chri-
stianis , & multis vicibus ab iisdem in variis locis impressa.

III. Conqueruntur sæpe Studiosi , quod secundum Junii & Tre-
melli versionem Textum Hebræum enodare & explicare difficile fit :
illa enim (præterquam quod diversitas Capitum confusione magnam pariat) puritatem Latini sermonis sectans , plusculum à serie
& phrasí Hebraica abscedit. Versio autem Pagnini ab Aria Montano
interpolata adeo *natura modo* Hebraicis insistit, ut , plerisque in locis ,
seorsim si legas , sensum reddit obscuriorem. Sed versio Pagnini , sive
sola legatur , sive cum nostris emendationibus , quas basi ipsius Tex-
tus cogitaveramus adjicere , bonum reddit sensum , & seriem ac phra-
sin Hebraicam accuratè sequitur , & dilucidè exprimit.

IV. Hinc propter elegantiam eadem versio à plerisque Christia-
nis , cujuscunque fuerint professionis , est olim recepta , & adhuc ho-
die recipitur.

Pontificii multis elogijs hanc versionem condecorarunt. Leo X.
Roniæ ad se vocavit Pagninum , & petiit videre utriusque Testamen-
ti translationem ; cujus cum vidisset aliquot quinterniones : volo ,
inquit,

inquit, ut meis impensis totus transcribatur liber, & typis, exacte revisus, excudatur. Propterea etiam idem Leo non modo pro scribis, sed etiam pro parandis iis, quæ ad opus edendum necessaria erant, impensas suppeditavit. Sed propter mortem Leonis omnia pro tempore sunt intermissa.

Clemens VII. anno 1526. die 6. Junii dedit Pagnino per quinquennium privilegium imprimendi Translationem S. Scripturæ; quod privilegium Pagninus primæ suæ editioni, editæ Anno 1528. ubi etiam legi potest, præfixit. Vide hæc fusius allegata & probata in Philologo Græco, Dissertatione octava.

Hinc Arias Montanus in Præfatione Bibliorum Regionum, volens Pagnini versionem laudare, sic ait: *Ex versionibus vero iis quæ ad verbum hactenus exitere, illa præcipue doctis probatur quæ à Sancte Pagnino Vaticana Bibliotheca quondam prefecto, edita fuit, tum quod summorum Pontificum privilegiis comprobata, tum etiam quod ea ad eum, propter quem edita est, usum, commoditatis plurimum, suspicionis & offendit minimum habere censeatur.*

Laurentius Beyerlinck, S. Theologiæ Licentiatus, Archipresbyter, & Canonicus Ecclesiæ Cathedralis, ac librorum Censor in civitate Antverpiensi, in Præfatione, quam Bibliis variarum Translationum Anno 1616. Antverpiæ præposuit, ita de versione Pagnini prefatur: „Priores omnes versiones Latinas tum sermonis puritate, tum proprietate verborum ab ipsis fontibus cum delectu petita, præcellit ea „quam SANCTES PAGNINUS Lucensis indefesso studio, & stupenda „judicij maturitate, pererudit sagacissimi sui pectoris arcano, ma „gno Ecclesiæ commodo depromxit, & lucem ab omnibus desidera „tam adspicere voluit sub annum Dominicæ Incarnationis milles „mum, quingentesimum, vigesimum octavum. Quam Translation „nem in doctissima sua, quam in Originem evulgavit Præfatione, „nunquam interitus elogiis celebravit sui seculi & foli non infimum „decus GILBERTUS GENEBRARDUS in Academia Parisiensi Profes „for, &c.

De Versione Hispanica Bibliorum, quam Cassidorus de Reyno in lingua Hispanicam transtulit, & Anno 1569. in publicum emisit, fatetur Auctor in Præfatione, se passim sequi translationem Sanctis Pagnini.

Idem fatetur etiam Auctor versionis Italicæ, editæ Anno 1562. quod in emendatione & expolitione veteris Bruciolinae translationis,

publicatæ Venetijs Anno 1538. sequutus fuerit Pagninum. Vide totum locum Italicè allegatum ab Arnoldo Bootio in Indice Auctorum, quem Animadversionibus sacris præfixit.

V. Reformati multis encomiis eam versionem utpote maxime fidam commendarunt. Ut hic breves simus, inspiciatur Præfatio, quæ fere omnibus Bibliis Pagnini, quorum editiones Reformati procurarunt, præmittitur. Sic ibidem præfantur: *Ergo cum hujusmodi Biblia summo studio & labore, annis quoque multis, paraverit vir in lingua sacra & diligentissimus & doctissimus D. SANCTES PAGNINUS LUCENSIS, cuius versionem Testamenti Veteris ut maxime literalem & propriam fidamque docti linguarumque periti plerique commendent atque legendam suadeant, studiosis sane sacrarum literarum hac in re inservire volentes, istius versionem Testamenti Veteris summa diligentia excusam bic tradimus. Non est autem quod in ejus laudibus decantandis multum infumare laboris. Exstant ejus libri editi de lingua sacra; exstat jam editio Veteris Testamenti, adeoque integer Codex Bibliorum, qui satis idonei sunt laudum ejus præcones.*

VI. Lutherani passim in scriptis suis eam versionem tanquam de meliori nota lectoribus commendant: imo Theologi Lipsienses Anno hujus seculi 1657. Biblia interlinearia, ex mandato potentissimi & serenissimi DD. Johannis Georgii I. Ducis Electoris Saxoniæ, unâ cum versione Sanctis Pagnini, egregiis & præstantissimis literis, Lipsiæ in folio ediderunt; cui editioni Collegium Facultatis Theologicæ in Universitate Lipsiensi prolixam præposuit præfationem, quâ eam ut correctam Lectoribus commendat.

VII. Remonstrantes Pagnini versionem ut fidam & Textui Hebraeo exactè respondentem etiam laudant. Vide Institutiones Theologicas Episcopii Lib. 4. cap. 21. pag. 278. ubi sic ait: *Hinc laudanda mihi videntur SUPRA MODUM versiones S. Pagnini, B. Ariæ Montani quæ sine notis ullis editæ sunt, ac proinde ab omnibus promiscue leguntur.* Et pag. 279. Versiones istæ cæteris omnibus præferuntur, quæ proxime accedunt ad facrorum Auctorum verba, sive quæ de verbo ad verbum reddit Textum sacrum, absque ulla elegantiae affectatione, & privati propriique sensus seu interpositione seu immistione; cujusmodi versio est B. Ariæ Montani, quam ego longe cæteris omnibus, eam unam ob caussam, præferendam esse existimo, quia per eam nec dictioni Spiritus S. nec mortalium cuiquam fit injuria; sed contra, Spiritus S. dictio reverenter habetur, & de sensu ejus suum cuique

„cuique judicium liberum relinquitur. Ad has proxime accedunt „cæ, quæ textus sacros non quidem reddunt de verbo ad verbum, „sed verbis tamen adeo religiose insistunt, ut adscititia omnis aut ad- „fectata elegantiæ cura nulla magna duci comperiantur; cuiusmo- „di versio est S. Pagnini.

VIII. Ergo hæc versio Pagnini, cuius editionem in octavo aut in magno duodecimo olim moliti fuimus, esset commoda tum studiosis, qui eam ubique, propter parvitatem, secum portare, eamque facilimè cum Textu Originali conferre poterunt; tum etiam omnibus Christianis cuiuscunque fuerint professionis communis poterit esse usui;

IX. Quod Pagnini translatio revera ab illis diversæ professionis Christianis sit recepta, appareret ipso jubare meridiano clarius ex cœlerrimis editionibus, quas illi ipsi procurarunt.

Ipse Pagninus eam prima vice Anno 1528. approbante Clemente VII. Lugduni edidit.

Robertus Stephanus eam, duobus voluminibus in folio, unâ cum versione Vulgata & Commentariis Vatabli publicavit Parisis Anno 1557.

Arias Montanus eandem unâ cum Textu Hebreo ut interlinearem in publicum emisit Anno 1572. apud Plantinum, quæ editio postea Anno 1584. iterum eodem modo excusa est, & Anno 1613. in octavo ex officina Plantiniana Raphelingii.

Prima editio Pagnini pura, prout eam ipse evulgavit prima vice, est in publicum emissa Antverpiæ Anno 1616. per columnas apud Johannem Keerbergium: adeo, ut in Veteri Testamento hec quatuor versiones Latinæ juxta invicem conspiciantur, videlicet Versio Vulgata, Versio Pagnini, Versio Latina Lxx. Interpretum, & versio Latina Paraphraseos Chaldaicæ: sed in Novo Testamento expressæ sunt totidem versiones Latinæ, scil. Versio Vulgata, versio Latina Textus Syriaci, Versio Ariæ Montani, & Versio Erasmi. Hec Biblia sub hoc titulo sunt edita & approbata: *BIBLIA SACRA variarum translationum, tribus tomis distincta.*

X. Reformati versionem Pagnini multis vicibus in diversis formis ediderunt. Vide nonnullas editiones in quarto & in octavo, quæ diversis temporibus & in diversis locis à Reformatiis sunt editæ; quas omnes & singulas enumerare supervacaneum est, præcipue cum pa- sim manibus Christianorum terantur. Sed prætereundum non est

quod Angli eam versionem, ut interlinearem, in famosissimis Bibliis Polyglottis supra Textum Hebreum collocarint, prout antea Arias & postea Lutherani Lipsienses etiam fecerunt.

XI. Sed quia nonnulla sunt in illa laudata versione, quæ ulteriorem emendationem postulant, ideo versionem eam quibusdam in locis, collatione facta cum Textu originali è recentioribus translationibus Munsteri, Tigurina, Junii, Deodati, Anglica, præcipue etiam Belgica (communicatis operis cum Reverendo D. Johanne Levingstono, veterano Verbi Divini ministro, Scoto-Britanno) emendavimus; quas emendationes infra Textum Pagnini collocabimus.

Non mirum est Spicilegium aliquod post messem adhuc fuisse relatum, cum ipse Pagninus in prima editione multa loca, ante eam absolutam & editam, moneat esse corrigenda; prout videre est in prima editione: ex. gr. Genes. 3. 24. pro, *& ejecit Adam* monet corrigendum esse: *& ejecit hominem.* Sic Genes. 49. 10. pro, *de inter pedes ejus,* ait scribendum esse: *è pedibus ejus.* Similiter versu 18. pro, *Ghad, exercitum succidet,* *& ipse succidet calcaneum,* monet scribendum esse: *Ghad exercitus superabit eum,* *& ipse superabit demum.*

Imo aliquot annis post editam primam editionem videtur ipse Pagninus propria manu multa loca correxisse: sic enim testatur Robertus Stephanus in editione versionis Pagninianæ Anni 1557. cum ait: *In exteriori autem parte interpretationem Sanctis Pagnini (quam potissimum, ut maxime fidam omnes uno ore laudant) crassioribus literis excusam damus: sed hanc quidem certe multis partibus ea quam in aliis editionibus habes, meliorem. Nacti enim sumus duo ex prima illius editione exemplaria, in quibus non solum typographica errata non paucā, nec levia, manu propria ipse auctor correxerat, sed multos etiam locos diligentius & accuratius quam antea examinatos recognoverat. -- Ejus preterea lingue Hebraica Thesaurum non sine magno fructu in consilium fere semper adhibrimus.*

Arnoldus Bootius in Animadversionibus sacris, in Indice Auctorum, ad vocem Hieronymi idem confirmat, cum sic fatur: *Unum præ omnibus nominasse sufficiat Pagninum, qui non modo primam suam Versionem interpolavit plus semel, sed sexcentos locos in Dictionario suo interpretatur longè aliter & nonnunquam plane contrario modo, quam in ipsius corporis Biblici versione fecerat.*

Hinc procul dubio editiones versionis Pagnini, quæ Francofurti & alibi sæpiissimè editæ sunt, tam multum differunt tum à prima editione

tione quam ipse auctor prima vice procuravit, quamque Johannes Keerbergius Antverpiæ Anno 1616. secundum primam editionem impressit; tum etiam ab aliis editionibus, quæ nomine Pagnini evulgatae sunt.

Imo illa Pagnini versio, quam Arias Montanus in Bibliis interlinearibus in publicum emisit, non convenit nec cum prima Pagnini editione, nec cum aliis editionibus Francofurti & alibi editis. Ejus rei hanc assignat causam Arias Montanus in illa Præfatione, quæ de versione Latina Pagnini differit: *Censores Theologi, collatis inter se tribus ipsius Pagnini exemplaribus, diversis temporibus in lucem emissis, adhibito etiam ejus Dictionario Hebraico, aliisque lucubrationibus & vigiliis, pleraque loca adnotarunt, quæ ipse Pagninus veritatis & sapientia amore ductus, aliter quam in prima editione habebantur, legenda, & tenenda esse, & ingenue agnoverit, & constanter asseveravit.*

Video editiones Latinas versionum Pagnini, quæ ejus nomine in octavo, in quarto, & in alia forma eduntur, esse impressas secundum editionem, quam Robertus Stephanus Anno 1557. unà cum Vulgata Versione Parisiis evulgavit.

XII. Ut verum fatetur, prima editio, quam ipse procuravit, infinitis fere in locis magis congrua est cum Textu Hebreo quam ceteræ editiones: Ex. gr. Genes. 1. 15. Voces Hebraicæ לְמַאֲרוֹת הָר֤וּן vertuntur in prima editione: *Et sunt in luminaria*, cum in posterioribus editionibus habeatur: *Sunt inquam luminaria*, quæ sane non tam bene convenient cum Textu Hebreo quam priora.

Versu 20. verbum שָׁרֶצְנָן repere faciant vertuntur jam per producant, cum prima editio multo melius vim verbi exprimat: vel dicendum fuisset abundè producant.

Genes. 2. 10. וְהַב הָרִץ הַהוּא טֻוב vertuntur in prima editione: *Et aurum terre illius bonum*, cum in posterioribus editionibus habeatur: *& aurum terre illius optimum*.

Gen. 3. 24. וַיַּגְּרַשׁ אֹתָהּ הָרָדָם Et ejecit hominem: in postremis edit. habetur: *Ejecit inquam hominem*.

Gen. 4. 9. וַיֹּאמֶר לֹא יַדְעֵת Et dixit: non novi: in aliis edit. habetur: *qui respondit, nescio*.

Genes. 5. 12. In multis editionibus posterioribus adduntur post: *Vixit autem Cenan septuaginta annos, & genuit Mahaleel, hęc sequentia verba, quadraginta & octingentos annos, genuitque filios & filias, cum illa omnia*

omnia nec in prima Pagnini editione, nec in Textu Hebræo inventantur.

Genes. 6. 13. וְהִנֵּן מַשְׁחִיתָם *Et ecce ego disperdo eos:* sed in aliis editionibus habetur: *itaque ego paratus sum disperdere,* quæ cum Textu originali non convenient.

Gen. 9. 8. לֹאמֶר *dicendo*, alibi vertitur per *hunc in modum*. Et vers. 9. וְאַנְיִ הַנְּנִי מְקִים *Et ego, ecce ego statuo*, transfertur in poster. edit. per: *Evidenter ego statuo*. Ex his allatis exemplis clare probatur editionem priorem in multis preferendam esse editionibus posterioribus.

XIII. Ut ut sit, nos infinita talia loca (quæ judicamus magis esse corrupta quam emendata, queque in prima editione bene fuerunt expressa) secundùm primam editionem restituimus & emendavimus in ipso Textu Pagnini: nam in illis locis Textus Hebræus magis convenit cum prima editione, quam cum cæteris editionibus; prout apparet ex locis sectione precedente allatis. Et propterea muniti & confirmati auctoritate primæ editionis, quam semper sequimur, verba primæ editionis, que cum Textu Originali melius convenient, in ipsum Textum intrusimus: ex.gr. Genes. 1. 15. In Textu Latino habebitur, prout in prima editione fuit expressum: *Et sint in lumina ria*. Et versu 20. *repere faciunt*. Et sic deinceps.

XIV. Sed quia adhuc in prima & in reliquis editionibus nonnulla occurunt, quæ ulteriorem emendationem postulant: nam nihil simul & inventum & perfectum est, nec una, eademque ètas omnia in lucem profert, nec etiam unius mente omnia perspici & peragi possunt: ideo, adjuti aliorum versionibus & interpretationibus, nonnulla observavimus, que emendanda Lectores, inspicientes & conferentes Textum Originalem, judicabunt. Eas emendationes, ut versionem Pagnini puram servemus, infra Textum literulis Alphabeti annotabimus: quarum emendationum diversa exempla duabus Dissertationibus sequentibus proferemus; ad quas Lectorem curiosum ablegamus.

DISSERTATIO TRIGESIMA-SEXTA,

QUAE EST

DE

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

PARS SECUNDA,

*Continens castigationes in triginta priora Capita
Geneseos.*

- §. 1. In versione Pagnini (licet sit prestantissima, præcipue ejus prima editio in quamplurimis locis) adhuc nonnulla sunt, quæ ulteriorem emendationem postulant.
2. Quod multis exemplis demonstratur in triginta prioribus capitibus Geneseos.
3. Ex illis antecedentibus tria conjectaria elicuntur.

Primò. Quod editio Pagnini prima sit prestantior posterioribus editionibus.

Secundò. Quod nova versio Belgica aliis versionibus vel sit preferenda, vel ad minimum cum iis equiparanda.

Tertiò. Quod versio Vulgata Latina multum differat à Textu Originali.

SECTIO I.

 N præcedente disputatione monstravimus versionem Pagnini esse versionem optimam, quæ seriem & phrasin Hebraicam accuratè sequitur, & dilucidè exprimit; etiam diversa loca protulimus, in quibus versio primæ editionis magis congrua est cum Textu Originali Hebræo quam editiones sequentes. Nihilominus nonnulla sunt in illis editionibus, (sive sola versio prima sumatur, sive omnes illius versionis sequentes editiones) quæ ulteriorem emendationem postulant. Promisi superiori disputatione me has emendationes, incipiendo ab initio Geneseos, jā secundum ordinem capitum esse enumeraturum.

II. Exempli gratia: Gen. 1. 22. habetur כְּרֹכֶם *crescite*, quod melius potest transferri per *fœcundi estote*. Sed Pagninus hoc retinuit ex versione Vulgata, & ex Lxx. quæ habet ἀνθετέ : sed Interpres versionis Syriacæ vertit hoc verbum rectius per *fœcundamini*, & versio Bel-

G g g

gica

gica per: zyt vruchibaer. Vide etiam Cap. 8. v. 17. & Cap. 9. v. 2. 7.

Vers. 30. אֲתָה בְּלִירָק עַשֵּׁב Omne ols herbæ erit, pro, dedi omnem viridem herbam: nam præterquam quod subintelligatur verbum ex versu 29. quod apparet ex חָא denotante Accusativum, etiam יְרָק עַשֵּׁב significat viridem herbam. Auctor versionis Latinæ in Targum vertit per virentem herbam, & versio Belgica per [hebb' ick] al't groen kruyt [gegeven.]

Gen. 2. 15. וַיַּקְרֹב Et tulit, pro, Et accepit: Sed sequutus est versionem Vulgatam, quæ habet Tulit ergo. Vide etiam Cap. 3. v. 6. Et Cap. 21. v. 14.

Vers. 24. Idcirco derelinquet unusquisque patrem suum & matrem suam & adhaerbit uxori sua. Præstat vertere per Idcirco derelinquet vir; quod etiam correxit Montanus, & versio Belg. vertit: de man.

Gen. 3. 2. נָאכַל vescimur pro vescemur: nam est futurum: hinc versio Belgica habet fallen wy eten.

Vers. 11. תְּנַזֵּן-תְּנַזֵּן NONNE EX ARBORE quam precepi tibi, pro An ex arbore: nam non habetur הַלְלָה denotans nonne, sed tantum ל. an.

Vers. 13. מַה זֹּאת עֲשִׂית Cur hoc fecisti? Præstat vertere per Quid hoc est quod fecisti? Nam non significat cur. Ita vertit Junius; & Versio Belg. habet: Wat is dit [dat] gy gedaen hebt? Vide etiam Cap. 12. v. 18.

Vers. 24. וְאֶת לְחֵטָה הַחֲרֵב הַמִּתְחַפְּכָת aciem gladii versatilem, pro Et Laminam-flammandem gladii sepe-vibrantis. Accurate ita vertit Pagninus. ex parte sequutus est versionem Vulg. dicentem: & flammum gladium atque versatilem.

Genef. 4. 12. Non adder dare כְּחָה FRUCTUM suum, pro facultatem suam, sive vim suam, Belg. sijn vermogen.

Vers. 22. כָּל דָּרְשָׁנָה Omne opificium eris, pro omnem artificem eris: nam est Partic. Benoni, & non Pahul. Miror hoc non animadvertisse Montanum, cum in aliis aliquando sit nimis curiosus. Versio Belg. habet allen werker in kooper.

Genef. 5. 12. Hæc sunt addita in posterioribus editionibus, quæ in Textu Hebræo non habentur, scil. quadraginta & octingentos annos, genuique filios & filias.

Genef. cap. 6. v. 11. 13. Et repleta est terra חַמֵּם INIQUITATE, pro violentia. Sed iterum Pagninus hic sequutus est Versionem Vulgatam:

Vers.

Vers. 14. *Facibi arcam è lignis gopher,* קְנִים NIDOS facies. Praefat vertere mansiones.

Vers. 16. תַּחֲתֵי שְׁנָיו וְשָׁלָחוּ מִשְׁמָר inferiora, secunda, & tertia facies in ea, pro insimarum, secundarum & tertiarum mansionum facies eam.

Vers. 19. 20. *Introduces in arcam אתך* AD VIVENDUM TECUM, pro, ad conservandum in vita, Belgicè om met u in't leven te behonden: nam verbum non est in Kal, sed in Hiphil.

Gen. 7. 11. ET FENESTRÆ cœli aperta sunt, pro, & cataractæ, Belg. de sluyſen. Vide etiam Cap. 8. v. 2.

Vers. 19. Et aque נֶבֶר נָאָר נָאָר ROBORAVERUNT SE VALDE. Melius est si sic vertantur, in valuerunt vehementissime. Belgicè: nam gansich seer d'overhand. Nam נֶבֶר non significat robore se, & Adverbium נָאָר bis repetitum plus denotat quam semel valde. Vide etiam vers. 18. & 20.

Vers. 21. יְמוֹנֵת MORTUA EST omnis caro, pro expiravit. Belgicè, en alle vleesch gaf den geest. Vulgatus Interpres malè vertit Consumptaque est omnis caro. Versio Græca habet οὐκ ἀπέθανε, quod sequutus est Pagninus.

Vers. 23. נִימֵי את כל היקום Et delevit Deus omnem substantiam, pro, Et delecta est omnis substantia: nam נִימֵי est Futurum Passivum: in Activo enim est נִימֵי. Particula את post Verba Activa regit quidem Accusativum, sed post Passiva Nominativum. Hinc Versio Belgica, quæ omnium versionum accuratissima fere est, etiam passivè transfert: Also wert verdelgt al wat bestond.

Gen. 8. 2. וַיְכַל ET PROHIBITA EST pluvia, pro, & cohibita est. Belgicè, wert op gebonden: nam aliud est prohibere, aliud cohibere.

Vers. 7. Donec siccarentur aqua עַל הארץ SUPER TERRAM, pro desuper terram: Belgicè van boven de aerde. Vide etiam vers. 11. & 13.

Gen. 9. 6. Effundens sanguinem hominis IN HOMINE sanguis ejus effundetur. Pro, per hominem, Belgicè door den mensche: quod versio Vulgata plane omisit.

Vers. 8. *hunc in modum* habetur in edit. poster. pro, dicendo. Vide etiam Cap. 22. 20.

Vers. 20. וַיְהִי נַח אִישׁ הָאָדָם וַיְטַע כָּרֶם Et cepit Noach agricola plantare vineam, pro, Et cepit Noach agricola esse, & plantavit vineam. Eodem modo habet versio Belgica. In prima editione fuerat sic

impressum: *& incœpit Noach colere terram, & plantavit vineam*, quod quoad partem posteriorem melius cum Textu Originali convenit.

Vers. 22. 23. **אַתָּה עֲרוֹת אָבִיו** *turpitudinem patris sui*. Præstat explicare per nuditatem sive pudenda patris sui: nam descendit **עָרָה** *nudari*. Hinc versio Belg. habet sijs *Vaders naektheyt*. **בְּחֹזֶן** *in platea*, pro foris.

Gen. 10. 5. **מֵאֱלֹהָנֶיךָ נִפְרָדוּ אֵינוֹנִים** *Ab illis separatae sunt insulae gentium*, pro divisæ sunt, sicuti etiam transfert versio Vulgata.

Vers. 21. **אֲחֵי יְפֵתַח הַגָּדוֹל** *frater Jepheth major*, pro , majoris: nam **יְפֵתַח הַגָּדוֹל** sunt gentivi: hinc versio Belgica habet van *Japheth de grootste*.

Gen. 11. 6. **לֹא יָבֹצֶר** *non prohibebitur*, pro nonne prohibebitur? **לֹא** hoc in loco est particula interrogativa: aliter enim sententia esset falsa, si haberetur *non prohibebitur*. Interrogativè etiam vertit versio Belg. *en soude hem niet af-gesneden worden?*

Gen. 12. 10. 11. 14. & alibi. **מִצְרַיִם** *Misraïm*. Præstat vertere in *Egyptum* quam retinere vocem Hebraicam. Sic etiam habet editio prima & Ariæ Montani: hinc miror quomodo in alias editiones irrepslerit ipsa vox Hebraica.

Vers. 19. *Ut quid dixisti soror mea est?* **וְאַקְרֵחַ אֶתְתָּה וְאַקְרֵחַ** *ET TULI* (vel *ACCEPI*, prout habetur in posterioribus editionibus) *eam mihi in uxorem*: quod debet transferri per *& accepisse eam*: nam Pharoh nondum acceperat Saram in uxorem. Hinc versio Belgica habet *soude genomen hebben*.

Genes. 13. 11. *Et profectus est Lot מִקְדָּם AB ORIENTE*, pro *versus Orientem*: nam Lot non deseruit Orientem, sed profectus est versus flumen Jarden, qui erat situs versus Orientem: hinc versio Belg. habet *tegen't Oosten*. Pagninus sequutus est Vulgatum interpretem, qui habet *& recessit ab Orientie*, & Lxx. **וְיָרַק אֶלְעָלָה וְ** *abiit Lot ab Oriente*.

Gen. 14. 14. **וַיָּרַק אֶת חַנִּכְיוֹ יְלִדי בֵּיתוֹ** *armavit pueros suos*, *pueros domus sue*, pro *& armavit*, (vel expeditiv) *initiatos suos*, *vernas domus sue*: sic transfert etiam versio Belg. so wapende by sijne onderwesene, *d'ingeborene van zijn huys*. Absurdè vertit Vulgatus per *NUMERAVIT expeditos vernaculaos suos*, & Lxx. per *κατέθυσεν*.

Vers. 18. **וְהִיא כְּהַזְּנָא לֹא עַל יְלִין** *Et ipse quum esset Sacerdos Deo altissimo*, pro *& ipse erat Sacerdos Dei Altissimi*. Ita Vulgatus etiam transtulit: (*erat enim Sacerdos Dei altissimi*.) Lxx. **וְיָמַר שְׁאֵלָה** *Belg. Ende*

Ende hy was een Priester des Alderhoogsten Godis: nam litera ℒ s̄ape etiam denotat Genitivum: ut כָּבוֹד לְדוֹד Psalmus Davidis.

Genes. 15. 5. וַיֹּאמֶר additque, melius habetur in prima & Montani editione: & dixit. Vide etiam Cap. 16. v. 10. 11.

Vers. 6. וַיַּחֲשֹׁבָה & imputatum (vel reputatum) est, pro & imputavit illud: nam est verbum activæ conjugationis. Hinc Belgæ vertunt Active ende rekende het hem. Pagninus sequutus est tum Vulgatum & reputatum est illi, tum etiam Lxx. οὐδὲ ἐλογίσθη.

Vers. 18. Semini tuo נָתַתִּי DABO terram hanc, pro dedi: nam est Præteritum. Iterum pagninus sequitur Vulgatum & Lxx. Melius habet Versio Belg. heb gegeven. Scriptura de re certò futura s̄ape loquitur tanquam de re præterita.

Genes. 17. 6. והפרתי Et multiplicabo, pro, Et fæcundum faciam: ita etiam habet Versio Belgica: Enick sal vruchtbær maken. Vide etiam Cap. 17. 20.

Vers. 14. אֲשֶׁר לא ימול את בָּשָׂר עַרְלָתוֹ Qui non circumciderit carnem præputii sui, pro, cuius non circumcisus fuerit caro præputii: nam est Futurum Passivum à Radice מֻלְּאָה circumcidit. Vide etiam vers. 24.

Gen. 18. 2. Et incurvavit se ארץ SUPER TERRAM, pro in terram, Belg. ter aerde. Nam הַ locale, fini additum, denotat motum ad locum. Versio Vulgata habet: & adoravit in terram. Vide etiam cap. 19. vers. 1. & cap. 24. v. 52.

Vers. 14. הַיְלָא מִיחָה דָּבָר Nun quid abscondetur à domino quicquam, pro, Num nimis mirabile esset Jeboea quicquam? Belg. Soude iet voor den HEERE te wonderlyck sijn?

Vers. 16. Et respexerunt על פְּנֵי סְדָם CONTRA FACIEM SEDOM, pro versus Sodom. Belg. Ende sagen na Sodom toe.

Genes. 21. 2. TEMPORE quod dixerat ei Deus, pro tempore prefixo. Belg. ter gesetter tyd. Pagninus h̄ic sequutus est Vulgatum Interpretem.

Vers. 9. Et vidit Sara filium Hagar מצחק LUDENTEM, pro irridentem, vel ut Montanus correxit subannantem, Belg. spottende.

Vers. 16. אל אָרָה non video, pro ne videam. Belg. dat ick niet en sie.

Vers. 22. לאמר his verbis, pro dicendo.

Vers. 34. ET HABITAVIT Abraham, pro & peregrinatus est. Sic emendavit etiam Montanus.

Gen. 22. 6. 10 *Et accepit in manu sua חַמְאָכְלָת gladium*, pro *culturum Belg. het mes.*

Vers. 12. 16 *ולא חשבת את בןך quod non pepercenis filio tuo*, pro, & *non prohibuisti* (vel *subtraxisti*) *filium tuum.* Ita etiam scriptum est in prima editione. Belg. dat gy uwen sône niet en hebt onthouden.

Vers. 14. *יהוה יראה Jehova videbit*, melius *Jehova providebit*, Belg. *De Heere sal't versien.* Et ibidem בָּהֳרִי יהוה זְבָחָה *In monte Jehova videbitur*: potius *providebitur*.

Gen. 23. 10. *Et Ephron יָשַׁב HABITABAT*, pro *sedebat.* Belg. *Ephron nu satt.*

Vers. 16. *וַיִּשְׁמַע אֶבְרָהָם וַיַּעֲשֵׂה obedivit Abraham*, pro & *anscultavit Abraham.* Belg. *Ende Abraham luysterde na Ephron.*

Gen. 24. 6. *וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים Qui respondit*, pro *Et dixit ad eum Abraham*, prout etiam in prima editione fuit impressum.

Vers. 18. 20. *וְתִמְהַר וְתַווֹּד festinavit & descendere fecit.* Sic etiam habetur in prima editione.

Vers. 35. *וַיֹּהֶה בָּרֶךְ אֶת אָדָנִי כָּאֵד וַיַּגְדֵּל mirum in modum*, & crevit, pro, *Et Jehova benedixit domino meo valde, & magnus factus est.* Iterum editio prima multo melius Textum Originalem expressit, quam posteriores editiones, que tamen dicuntur emendatae ab ipso Pagnino: sic enim vice hec voces fuerunt translate: *Dominus benedixit domino meo valde, & magnificatus est.* Eodem plane modo habent Biblia interlinearia.

Vers. 47. *Et posui inaurem שׁ-אַפְּה SUPER NARES ejus*, pro *superficie ejus.* Belg. *op haer aen-gesichte.* Vulgatus Interpres etiam transfert perfaciem, sed plura addit: *Suspendi itaque inaures ad ornandam faciem ejus.*

Gen. 25. 1. *וַיַּסַּף אֶבְרָהָם וַיִּקְחֵה אֲשָׁה Abraham vero aliam duxit uxorem*, pro, *Perrexit autem Abram, & duxit uxorem.* In editione prima & in Bibliis interlinearibus melius habetur: *Et addidit Abraham, & accepit uxorem.*

Vers. 18. *In conspectu omnium fratrum suorum נֶלֶל MORTUUS EST, pro cecidit.* Vulgatus habet *obiit.*

Vers. 21. *Et oravit Ischac Jehovam לְנִכְחָה אֲשֶׁר PRO UXORE sua, in praesentia uxoris sue.* Belg. *Inde tegenwoordigheyt van sijne Huyfrouwe.* Arias Montanus: è regione *uxoris sue.*

רְיֻתָּה וַיַּעֲתֵר *Et complacuit, pro, & exoratus est,* Belg. *De Heere liet sich verbid-*

bidden. Arias extrudens & complacuit, vertit per, & exorabilis fuit.

Gen. 26. 3. גָּרַב בְּאָרֶץ הַוֹּאֲרֵן Inhabita ergo terram hanc, pro, peregrinare in terra hac, Belg. Woont als vreemdelinck in dit Land. Vulgatus habet: Et peregrinare in ea.

Vers. 8. וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק בְּצִדְקָה videretque Ishaac ludentem, pro, & vidit, & ecce Ishac ludebat. Eodem modo habetur in prima editione:

Vers. 27. Et emiseritis me מְאַתְּכֶם NE essem VOBISCU M, pro à vobis. Belg. ende hebt my van u wegh gesonden.

Vers. 35. וְתַחַז מָרוֹת רֹוח לִיעַצְקָה Et irritabant spiritum Ishac, pro, & fuerunt amaritudo spiritus Ishaco. Belg. Ende dese waren Isaak --- eene bitterheyt des geestes.

Gen. 27: 4. 7. 9. 14. 17. Fac mibi מְטֻעָמִים CIBOS, pro cupedias, vel cibos sapidos aut delectabiles, Belg. smakelyke spijzen.

Vers. 34. Esau clamavit clamore magno עַד מִתְּנָה ET AMARITUDINE AFFECTUS EST VEHEMENTISSIME, pro, amore admodum. Belg. Ende Esau schreeuwde met grooten ende bitteren schreeuw gansch seer. Vulgatus habet & confernatus, quod nullo modo convenit cum Textu Originali.

Vers. 37. Et frumento, & musto סְמִכְתֵּיו stabilivi eum, pro fulciri eum, Belg. ondersteunt.

Vers. 40. וְהִי כִּאֲשֶׁר תַּרְיד וּפְרַקְתָּ עַלְוָן quum autem incipies dominari, franges jugum, pro, Erit autem quando dominaberis, ut (vel &) frangas jugum. Pagninus in prima editione multo melius verterat quam in posterioribus editionibus. Sic enim hæc transtulit: Et erit, quando dominaberis, frangas jugum.

Vers. 44. עַד אֲשֶׁר חָשָׁב DONEC QUIESCAT furor fratris tui, pro, donec avertatur, ut etiam Pagninus ipsum verbum שׁוֹב versus sequentis in prima editione transtulit. Belg. tot dat de hittige gramschap uwes broeders keere.

Gen. 28. 11. וַיַּשְׁמַע מֶרֶשְׂתָּיו וַיַּשְׁכַּב Et posuit sub capite suo, & dormivit, pro, & posuit cervical suum & cubuit: Belg. ende maekie sijn Hooft-peulue, ende leyde sich te slapen. Vide etiam vers. 13. & 18.

Gen. 29. 1. Et ivit ad terram כְּנָסֶה ORIENTIS, pro filiorum Orientis. Belg. Enginck na het Land der kinderen van 't Oosten. Pagninus in prima editione scriperat ad terram filiorum Orientalium.

Vers. 25. וַיַּהַי בְּבָקָר וְהִנֵּה הִיא לְאָה Mane autem factò cognovit esse Leah, pro, Fuit autem in mane, & ecce erat Lea. Pagninus in prima edi-

editione habuit: *Et fuit mane, & ecce erat Leah*; quod melius cum Textu Originali convenit, quam quod habetur in aliis editionibus.

Vers. 35. *Et dixit, bac vice, אָוֹרֶה אֲתִי יְהוָה* confitebor *Jehovæ*, pro celebrabo *Jehovam*. Belg. dit mael sal ik den Heere loven. Nam Lea pro acceptis post invicem beneficiis non vult confiteri *Jehovæ*, sed vult ipsum laudare & celebrare.

Gen. 30. 2. *וַיְחִרֵר אֲפִיקָם* Et iratus est furor *Jaacob*, pro & accusa est *ira Jacob*. Belg. Doe ontstak Jacobs toorn.

Vers. 8. *וּפְתַחְזֵלְיְלָאָלִים* LUCTATIONIBUS VEHEMENTIBUS *luctata sum*, pro luctationibus Dei. Belg. *worstelingen Godes*. Per luctationes Dei intelliguntur quidem luctationes vehementes, sed in Textu Originali occurrit vox Dei. Sic Nineve dicitur Urbs magna Deo, h. e. maxima. Cedri Dei, h. e. maximæ.

Vers. 11. *בְּגָד* *venit prosperitas*, pro *venit turma*. Belg. Daer komt een hoop: nam est vox composita ex *גָּד* & *בָּא*.

Vers. 13. *אֲשֶׁר בְּאַשְׁר ut beata dicar*, pro, ad felicitatem meam: Belg. tot mijn geluck: nam non est verbum sed nomen cum affixo: absolute est *אֲשֶׁר beatitudo*, &c.

Vers. 30. *וַיַּפְרַץ לְרָב* & crevit vehementer, pro, & erupit in multitudinem. Belg. dat is tot een menigte uyt-gebroken.

Vers. 32. 33. 35. *חוֹם בְּכֻבְשִׁים* *rufum inter oves*, pro, *fuscum inter agnos*. Belg. Het bruyne onder de lammeren.

III. Ex his allatis exemplis hæc tria sequentia elicimus. 1. Quod editio prima Pagnini Anni 1528. in multis sit præferenda posterioribus editionibus, quæ respectu multorum locorum potius sunt depravatae quam emendatae. An non posteriores editiones sunt mutatae ab ipso Pagnino? Resp. Sic vulgo afferunt.

2. Quod ex superioribus exemplis Belgicis appareat præstantia Versionis novæ Belgicæ: nam in omnibus locis allatis, etiam difficultioribus, Versio nostra Belgica optimè cum Textu Originali convenit. Hinc non mirum est quod Versio nova Belgica à plerisque ita desideretur, & ab aliis Christianis, etiam diversè professionis & lingue, toties in Scriptis laudetur, atque in locis difficultioribus & dubiis allegetur. Audeo Versionem novam Belgicam Veteris Test. vel præferre omnibus aliarum linguarum versionibus, vel ad minimum cum præstantissimis æquiparare.

3. Quod ex præcedentibus exemplis manifesta fiat disconvenientia

tia Versionis Vulgatae Pontificiorum à Textu Originali Hebræo. Hinc Reformati aliquique justas ob causas concludunt Decretum Concilii Tridentini, quo hanc Versionem canonizarunt, esse irritum & absonum.

DISSERTATIO TRIGESIMA-SEPTIMA.

E T U L T I M A,

Q U A E E S T

D E

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

P A R S T E R T I A & U L T.

Continenſcaſtigationes in reliqua capita Geneseos.

- §. 1. Adhuc multa alia exempla ex reliquis capitibus Geneseos, à Capite 31. usque ad finem, proferruntur, ex quibus clare probamus in versione Pagnini quam plurima adhuc esse emendanda.
2. Facillimè possemus tali modo totum Vetus T. percurrere, & in

- singulis libris ac capitulo annostare, quæ emendanda sunt: nam eadem modo sunt parata, & in chartam conjecta.
3. Conclusio totius operis. Fit mentio Philologi Græci, in quo similes quæſtiones Philologice circa Novum Test. tractantur.

S E C T I O I.

Actenus percurrimus triginta priora capita Geneseos, & ostendimus nonnulla in Versione Pagnini (licet sit præstantissima, & à multis jure merito laudata) adhuc superesse, quibus medica manus adhibenda est. Jam igitur ordine sequuntur reliqua capita Geneseos examinanda.

Gen. 31. 7. Et pater uester חַתְלָבִי MENTITUS EST MIHI, pro illufit mihi. Nam חַתְלָבִי significat ludificavit, delufit, illufit.

Vers. 36. **פִּידְלָקָת** quod persecutus es, pro, quod fervide insectatus es. Belg. dat gy hittiglyck hebt na gejaegt.

Vers. 37. **וְוֹכִיחַו** ET DECLARENT inter nos duos, pro, & arguant. Ita etiam illud verbum emendavit Montanus in Textu.

Gen. 32. 25. Et tetigit בְּכֶף יְרֵנו NERVUM (five palam) FOEMO-

Hhh

RIS

RIS ejus, pro, *acetabulum* (sive curvaturam, uti vertit Montanus) fæmoris ejus. *עַתָּה וְיֶמֶת* MOVIT SE *nervus*, pro, & pendebat--*luxatum acetabulum*: nam *עִקָּבֵן* significat pendere *luxatum*, *luxari*. Vide vers. 32.

Vers. 28. *וְחִכְלֵל* & *prævalebis*, pro, & *prævaluisti*. Belg. en hebt vermocht: nam Vau est conversivum.

Gen. 33. 5. 11. *Liberi sunt* *אֲשֶׁר חָנַן* *quos*, donavit, pro, *quos benigne* donavit, Belg. die genadelijk verleent heeft. In versione interlineari est, *quos benigne dedit*: sed in versione prima & in aliis editionibus est simpliciter *donavit*.

Vers. 10. *Vidi faciem tuam ac si viderem* (sive vidissim) *faciem Angeli*, pro *Dei*. Sic vertunt Lxx. Vulgatus & Versio Belgica; sed Targum habet *faciem principum*.

Vers. 11. *וַיַּפְצַר בּוֹ* & *coegerit eum*, vel *vim fecit ei*: pro, & *instigit apud eum*. Belg. en by hielt by hem aen.

Vers. 13. *וְרָפְקָם* *Et si pulsavero eas*, prout habetur in prima & interlineari editione: pro, & *pulsaverint eas*. Vulgatus habet: *quas si plus in ambulando fecero laborare*.

Vers. 18. *וַיַּחַזֵּק אֹתָהּ פְּנֵי הַעֲדָר* & *mansi ante urbem*, pro, & *castra metatus est ante urbem* Vulgatus habet: & *habitavit ante urbem*. Belg. en by legerde sich in't gesichte der Stad.

Genes. 34. 8. *בְּנֵי הַשְׁקָה נָפְשׁוּ בְּבִתְכְּתָבָתָם* filii mei adhesit anima cum filia vestra, pro, *filius meus*, amore propendet anima ejus erga filiam vestram. Pagninus sequutus est Vulgatum Interpretem. Lxx *Filius meus elegit animo filiam vestram*. Targum: *animæ filii mei complacuit filia vestra*. Arias, extrudens verbum adhesit, intrusit complacuit: Sed omnibus his versionibus preferenda est versio Belgica, quæ ait: *Mijns soons ziele is verlief op u-lieder dochter*

Vers. 14. *כִּי חָרְפָּה הוּא לְנוּ* *quia abominatio est nobis*, pro, *quia probrum est nobis*. Absurdè Vulgatus: *quod illicitum & nefarium est apud nos*. Melius Lxx. & Targum: *quoniam opprobrium est nobis*. Belg. dat ware ons een schande.

Vers. 18. *וַיַּטְבּוּ דָבְרֵיכֶם בְּעֵינֵי חָמָר* & *placuerunt verba eorum ipsi Hamor*, pro, & *bona fuerunt verba eorum in oculis Hamor*. Belg. Ende bare woorden waren goet in de oogen Hemors. Vulgata Versio longe reedit à Textu Orig. Placuit oblatio eorum Hamor.

Vers. 24. *וְיָמְלוּ* & *circumciderunt se*, pro, & *circumcisæ sunt*. Belg. en sy werden besneden. Iterum errat h̄ic Versio Vulgata, quæ pro vocibus hujus

hujus versus (*Et obedierunt Chamor, & Sechem filio ejus omnes egredientes per portam civitatis ejus: & circumcisi sunt, omnis masculus, omnes egredientes per portam civitatis ejus,*) hæc tantum substituunt: *Affensique sunt omnes: circumcisis cunctis maribus.* Hoc sane non est vertere. Nulla ex aliis famosis versionibus tantum differt à Textu Originali, quam hæc Vulgata Versio. Propterea non possum mihi persuadere qua fronte Pontificii versionem suam, ita corruptam, tam longis passibus à Fonte Originali discedentem, ausi fuerint canonizare. Sed cordatores inter Pontificios in locis dubiis, relicta Versione Vulgata, se ad Textus Originales contulerunt.

Gen. 35. 13. וַיָּלֶךְ מַעֲלֵי אֱלֹהִים ET DISCESSIT AB EÔ DEUS, è loco in quo locutus est sècum, pro, & ascendit ab eo Deus. Belg. Doe voer God van hen op. Vulgatus omittit omnes posteriores voces, & simpli- citer sic ait: *Et recessit ab eo.*

Vers. 14. Et erexit Jacob מצבח TITULUM (pro statuam) -- אַבְנֵת TITULUM LAPIDEUM (pro statuam lapideam.) Pagninus sequun- tus est Versionem Vulgatam, Lxx. & Targum.

Gen. 37. 19. Ecce בעלה חלומות SOMNIATOR, pro, dominus som- niorum: sic vertit Targum. Belgicè transfertur: *Siet de meester droo- mer.* Montanus habet, magister somniorum. Pagninus sequitur Vul- gatum & Lxx.

Vers. 36. פרעה שר הטהבים סר' PRINCIPI Paroh, principi lanio- num, pro, aulico (sive eunacho) Pharaonis, praefecto satellitum. Belg. Pharaos Hovelinck Overste der Trauwanten. Vide etiam cap. 39. v. 1.

Genes. 38. 8. וַיָּבֶם אָוֶה & affinitatem contrahe cum ea, pro, & fratriis jure (sive nomine) duc eam. Belg. ende trouwtse in uves broeders name. Nam non est simpliciter affinitatem contrahere, sed denotat fratriis defuncti absque liberis uxorem ducere.

Vers. 14. 21. וַתֵּשֶׁב בַּפְּחַח עֵינִים & mansi in ostio Enaim, pro, & sedit in aditu duorum fontium. Belg. ende settede haer aen den in-ganck der twe fonteynen. Praestat explicare per nomen appellativum quam per nomen proprium.

Vers. 18. 25. וְפִתְאֵלֶךְ & pallium tuum, pro, & vittam tuam. Belg. ende uwen snoer. Vulg. & armillam. Lxx. & parvum monile. Targ. & sudarium tuum.

Genes. 39. 10. וְלَا שָׁמַע אֲלֹהִים לְשֻׁכְבָּה & non pareret ei ut dormiret, pro, & non auscultaret ei ut cubaret.

Vers. 19. כְּדָבְרִים דָּאֵלֶה עֲשָׂה לַי Talia (vel secundum hec) fecit mibi, pro, secundum verba ista fecit mibi. Belg. Na dese selve woorden heeft by my gedaan. וְיַחַר אֲפֹו & iratus est furor ejus, pro, & accensa est iraejus. Vide etiam Cap. 44. v. 8.

Gen. 40. 9. 16. בְּחַלּוֹמִי וּהָנָה גַּפְנִ me somniante videre videbar vitem, pro, in somnio meo, & ecce vitis. Belg. In mijnen droom, siet, soa was een wijn-stock. Lxx. In somnio meo erat vitis. Targ. In somnio meo ecce vitiis erat. Vulg. somnium suum : videbam vitem.

Vers. 13. 19. בָּעוֹד שְׁלַתְתַּת יְמִים In fine trium dierum, pro, Intra adhuc tres dies. Belg. Binnen noch drie dagen. Vulg. post quos.

Vers. 17. בְּחַלְמִי מְכַלְּמָאֵל פְּרֻעָה עֲשָׂה אֲפֹה ex omnibus cibis Paroh opere pistorio, pro, ex omni cibo Paroh opere pistoris. Belg. Van alle spijze van Pharaoh, die backers werk is. Vulg. portare me omnes cibos, qui fiunt arte pistoria.

Vers. 22. Quemadmodum interpretatus fuerat ei JOSEPH, pro, eis Joseph. Nam להם יוסף אלהם est plurale.

Genes. 41. 1. בְּחַלְמִי הָנָנִי עָמֵד putabat se stare, pro, & ecce stabant. Belg. Ende siet, by stont.

Vers. 17. בְּחַלְמִי הָנָנִי עָמֵד me somniante putabam me stare, pro, in somnio meo, esce ego stabam. In prima editione sic habetur: me somniante ecce stabam.

Vers. 37. Et in oculis כל עֲבָדָיו SERVORUM ejus, pro, omnium servorum ejus.

Vers. 40. Et ad sermonem tuum ישק כל עמי ARMABITUR UNIVERSUS POPULUS MEUS, pro, osculabitur manum universus populus meus. Belg. Ende op u bevel sal al mijn volk [de hand] kussen. Lxx. & Vulgatus vertunt per obediet. Autor Miclal Jophi explicat etiam genuino modo, quando ait נִשְׁקָה עַנִּין signficare osculationem, cuius sensum clarius sequentibus verbis exponit כלומר להורתו לארון.

Vers. 43. אָבְרָך Abrech, pro flecte genua, Belg. Knielt. Targ. hic est pater regis. Alii pater tener. Non est nomen, sed Infinitivus in Hiphil, à Rad. בָּרֶךְ Ita etiam explicatur in Miclal Jophi: אָבְרָךְ הַאֲלֵף In מקום הא הַבָּרֶךְ והַזָּא מִקּוֹר כְּלֹמֵר לוֹהֵ נָאֵה להַבָּרֶךְ לְפָנָיו verbo Aleph est loco He, estque infinitivus, quasi diceret, conveniens est ei, ut genua flectant coram eo. Allegorici scribunt, quod אָבְרָךְ וְרָךְ בְּשָׁנִים אָב בְּחִכְמָה & tener annis.

Vers. 47. וְתַעַשׂ הָרָץ בְּשַׁבָּע שְׁנֵי הַשְּׁבָּע לְקָמִצִּים Et congregaverunt habitatores terra in septem annis saturitatibus frumenta in horrea, pro, Et

Et produxit terra ipsa in septem annis saturitatis ad manipulos. Belg. Ende het Land brachte voort inde seven jaren des over-vloeds, by hand vullen. Vulg. periphrasticè, uti sàpe solet, exponit : *Venitque fertilitas septem annorum: & in manipulos redacta segetes, &c.*

Genes. 42: 4. 38. *Ne forte accidat illi מָסֵן MORS, pro exitium.* Belg. het verderf. Aben Esra exponit per מות mortem, & Michal Jophi addit מות בַּיִדִי אדם או בַּיִדִי שָׁמָיִם mortem infligendam per homines aut per cælum (h.c. Deum.)

Vers. 19. *Apportate frumentum רְעִכּוֹן בְּתִיכּוֹן AD EXPELLENDAM FAMEM è DOMIBUS VESTRIS:* præstat vertere : profame domorum vestrum. Accuratè vertit versio Belgica : *Brengt het koorn voor den honger inver buyzen.* Absurdè vertit Vulgatus Interpres : *& fert frumenta quæ emistis in domos vestras.*

Gen. 43. II. *קְחוּ מָכֹרֶת הָאָרֶץ tollite de optimis fructibus terre, pro, accipite de laudatissimis rebus hujus terre.* Belg. *Nemet van het loflicxste deses Lands.* Proprie habetur de cantione terre, h.e. de rebus laudatissimis terræ, quæ decantari solent.

Vers. 25. *מַעֲטֵצִי pufillum resina, pro pufillum balsami.* Belg. weynig balsem.

Vers. 26. *חַשְׁלוֹם אֲבִיכָם הַוקָן Num sanus est pater uester senex?* pro, *Num pax est patri uestro seni?* Belg. *Is 'twel met uwen Vader den ouden?*

Vers. 28. *וַיַּאֲכִרּוּ שִׁלּוּם לְעַבְדָךְ Qui responderunt, Sanitas, pro, & dixerunt pax seruo tuo.* Belg. Ende zy seyden, het is wel met uwen knecht.

וַיַּקְדוּזִישׁ חַחְוֹ & incurvaverunt se, & adoraverunt, pro, & inclinarunt caput, & incurvaverunt se. Belg. ende zy neygen het hoofd, ende bogen sich neder. Vulgatus, Lxx. & Targum absurde exponunt per adoraverunt.

Vers. 30. *Quia incalceabant רְחִמּוֹ miserations ejus, pro viscera ejus.* Belg. *Want sijn in-gewand ontstak.*

Vers. 34. *וַיַּשְׁאַת מִשְׁאוֹת & accepit partes, pro, & sustulit fercula.* Belg. *Ende hy langde van de gerichtien.*

Gen. 44. 5. *וְהִוא יַנְחֵשׁ בָּו iste inquam in quo augurando angurari solet, tentando tentat, pro & ipse experiendo experietur per eum.* Belg. ende daer by [yet] sekerlyck waer-nemensal. Pagninus in prima editione multo melius transtulerat : *& ipse tentando tentat in eo.*

Vers. 9. *Nos erimus לְאָדָנִי DOMINO TUO servi, pro domino meo.* Belg. mynen Heere.

Gen. 46. 29. *וַיַּפְלֵל עַל צֹאָרוֹן & jactavit se super collum ejus, pro, &* Hhh 3 *irruit*

irruit in collum ejus. Belg. so viel by hem aen sijnen hals. Targum habet: *ruit super collum ejus.* LXX. *procidit super collum ejus.* Arias: & *cedicid super collum ejus.*

Gen. 47. 2. וְסִכְעָה אֲחֵינוּ לְקֹחַ Et de extremis fratribus suis cepit, pro, partem fratrum suorum cepit; [videlicet] Belg. Ende hy nam een deel sijner broederen, [te weten] vijf mannen, &c.

Vers. 7. 10. וַיַּבְרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֻעָה Et salutavit Jacob ipsum Paroh, pro, & benedixit Jacob ipsi Paroh. Belg. Ende Jacob segende Pharaao. Ita transferunt Lxx, Targum & Vulgatus Interpres.

Vers. 9. PARVI ET MALI fuerunt dies annorum vite mee, pro, pauci & mali. Belg. weynig ende quaed. Pagninus sequutus est Versionem Vulgatam: parvi & mali. Sed Lxx & Targum vertunt per pusilli vel pauci.

Vers. 13. וְתַלְתָּה ET LABORAVIT, vel DEFECIT terra Ægypti: pro & furebat terra Ægypti. Belg. Ende het lant raeede van wegen dien honger. Lxx & Targum explicant per defecit. In Miclal Jophi eodem modo exponitur, scil. per defecit à Rad. עָנָשׁ.

Vers. 24. בְּחִבּוֹאָת ex frugibus, pro, ex (vel cum) proventibus. Belg. met de in-komsten.

Vers. 27. יוֹשֵׁב יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ מִצְרָיִם בָּאָרֶץ גָּזֵן Habitavit igitur Israel in terra Gosen, pro, Et habitavit Israel in terra Ægypti, in terra Gosen. Ita etiam fuit translatum in prima editione, sed in aliis editionibus quædam omissa sunt.

Gen. 48. 2. וַיַּגְדֵּל לְיעָקֹב וַיִּאמֶר Renuntiatum est autem ipsi Jacob tale nuntium, pro, & nunciavit Jacobo, & dixit quis. Ita fere habetur in prima edit. Et nunciavit ipsi Jacob nuncius, & dixit. Nam יַגְדֵּל est activæ conjugationis Hiphil. Absurdè Vulgatus ait: *Dictumque est seni.*

וַיַּחֲזֹק & confortatus est, vel vim fecit sibi, pro, & confirmavit se. Belg. hy versterkte sich.

Vers. 4. הִנֵּנִי מִפְרַךְ Ecce ego crescere facio te, pro, Ecce ego fœcundum faciam te. Belg. Siet ik sal u vruchtbaer maken.

Vers. 6. וּמָולְדָתְךָ Liberi autem tui, pro, Progenies autem tua Belg. Maer u geslachte.

Vers. 7. כְּתַתְּךָ עַל רָחֵל Mortua est mihi Rachel, pro, apud me. Arias vertit *super me.* Belg. by my.

Vers. 9. וַיַּקְרַב & tulit, pro, & accepit, à dexterâ sua, pro, dexterâ suâ, Belg. met sijne rechterhand.

Vers.

Verf. 14. כי מנשה הבהיר quamvis Menasse esset primogenitus, pro, quia Menasse erat primogenitus. Belg. want Menasse was de Eerst-geborene. Pagninus in prima editione vertit: quod Menasse foret primogenitus.

Verf. 16. וַיַּדְגֹּא לִרְבָּן multiplicantur plurimum, pro, & instar piscium sunt in multitudinem. Ita habent versio prima, & Biblia Interlinearia. Belg. ende dat zy vermenigvuldigen als Visschen.

Gen. 49. 4. אֵין חֶלְתָּה יָצַע עַל־ ex quo polluisti stratum meum evanuit, vel tunc polluisti, stratum meum excisum fuit: pro, tunc polluisti, stratum meum ascendit. Belg. doe hebt gy (het) geschend: hy heeft mijn bedde bekloomen. Vulgatus non vertit verbum עלה.

Verf. 5. כל הַמִּסְמָכָרְזִים Arma iniquitatis in habitationibus suis, pro Instrumenta violentiae sunt negotiationes (sive pactiones) eorum. Belg. Hare handelingen sijn werk-trachten van gewelt. Absurdè vertit Vulgatus Interpres per: Vasa iniquitatis bellantia.

Verf. 6. שׂוֹר עֲקָרוֹ eradicauerunt murum, pro, avulserunt boves. Belg. Sy hebben de Ossen weg geruckt. Lxx, subnervaverunt taurum. In Micla Jophi שׂוֹר, denotans bovem, exponitur per bestias (scil. in notis Abendanae) ad indicandum non שׂוֹר murum.

Verf. 7. Maledictus furor eorum כי עז וְעַזְבָּן quia PERTINAX, pro, quia vehemens. Belg. want hy is heftig. Arias habet: quia fortis.

Verf. 9. וכָּבְבִּיא & sic ut leana, pro, & sic ut leo major (vel immanis.) Belg. en als een onde Leeww. In prima editione כָּבְבִּיא & כָּרְרִי explicantur bis per sic ut leo: sed כָּבְבִּיא est leo annosior & major eo leone, qui אָרִי vocatur. Vulg. etiam vertit leanam.

Verf. 10. וְei erit aggregatio populorum, pro & ei erit obedientia populorum. Targum habet: & ei obedient populi. Ita etiam explicatur in Micla Joph כה העמים לכבול עליהם מה quod auctoribus suis quisque ei populi, ad suscipiendum in se id quod praecepit ipsi.

Verf. 14. חַמֵּר גָּרֵם asinus fortis, pro, asinus ossibus-valens: nam est os ossis. Arias habet ossus. Belg. een sterck gebeent Ezel.

Verf. 24. וַתֵּשֶׁב בְּאַתָּח קָשְׁתוֹ Et habitavit in forti arcus ejus, pro, Sed permanefit in robore arcus ejus. Belg. Maer sijn boge is in stijvigheit gebleven.

Gen. 50.10.11. Et venerunt usque ad גָּרֵן הַאֲטָד Goren Atad, pro, aream Kynosbati (h. e. Rubi canini.) Belg. pleyne vanden Doorn-bosch.

Verf. 14. Et reversus est Joseph in Aegyptum, ipse אֶחָד ET FRATER ejus, pro, & fratres ejus. In prima editione etiam habetur fratresejus.

Verf. 17. פָּשָׁע אַחֲרֵיךְ Parce prævaricationi fratrum tuorum, pro, senz-

condona prævaricationem fratrum tuorum. Belg. Vergeeft, &c.

II. Sicuti jam incepimus in Genesi, ita possemus facili negotio totum Vetus T. percurrere, & ubique ad singulos libros annotare, quæ judicamus esse corrigenda: nam omnes illæ emendationes jam modo in chartam sunt conjectæ. Sed placuit hoc tempore tantum hunc primum Mosis librum perambulare: quia unusquisque ex his paucis sat poterit cognoscere quæ & qualia nos in Versione Pagnini, quam de novo cogitaveramus in publicum emittere, fuissemus emendaturi.

III. Hæc dicta sufficient de Veteri Test. Si quis similes quæstiones desideret circa Novum T. legat Philologum meum Græcum, quem Anno 1670. prima vice, & anno 1685. altera vice, una cum Translatione Hebraica omnium Textuum Chaldaicorum Veteris Test. in publicum emisi. Interim Deo sit laus & gloria, qui mihi concessit vires & vitam edendi tertiam vice hunc Philologum.

לישועתך קייתי יהוה
SALUTEM TUAM EXSPECTO JEHOMA.

I N D E X.

Rerum in hoc libro contentarum.

A.

- A** Donai est nomen divinum. 370
- ejus etymologia. ib.
- est nomen plurale. ib.
- quando soli Deo tribuitur. 371
- debet transferri per dominum. ib.
- Ædificatio turris Babylonica: & in quem finem extrecta sit. 211,

212, 213, & 214

- Architectorum poena. 214, 215
- Annus intercalaris Iudeorum. 38
- Antiquitas vocalium & accentuum. 54
- variae circa illam sententiae. 145,

146, & seqq.

-- eadem probatur septem diversis argumentis. 154, 155. & seqq.
Autographum exemplar V. T. ab Ezra correctum, omnino periit: lex non est ab ipso miraculose restituta: Apographa authentica etiamnum habet Dei Ecclesia. 105,
106

B.

- Beati in cœlo an Hebraice sunt loquuntur disquiritur. 235. & seqq.
- Ben Ascher & Ben Naphtali doctores Hebrei. 150
- non fuerunt inventores punctorum. 151. 152
- Biblia

- Biblia quadruplicia forte edentur. 410
 Canticum legitur in festo Paschath. 18
 — ejus appellatio. 86
 — lectio ejus juvenibus interdicta:
 Ratio ejus. ibid.
 Carmina Hebraica occurrunt in
 omnibus partibus V.T. 79
 — sunt perantiqua. ibid.
 — plurimum differunt ab hodiernis. 80
 Carmina sacra non constant metro. 81
 — sacra & profana distinguuntur. 80
 Cethubim sive hagiographa cur sic vo-
 centur? 17
 — cur quinque eorum: scil. Canticum
 Canticor. Ruth, &c. immediate
 Pentatecho subjungantur. 18
 legendum est, non קָרְבָּן.
 391. 392. & seqq.
 — debet transferri per sicut leo.
 395. 396
 Character literarum Hebraicarum
 duplex fuit usitatus temporibus
 Ezra. 136
 Chronicorum appellatio & auctor in-
 quiritur. 95
 — ea Latini & Graci divisorunt
 in duos libros. ib.
 Codex Hebreus à Latinis vocatur
 Vetus Testamentum. 8
 — etiam instrumentum. 9
 Collegium magnum extraordinarium
 collegit libros canonicos. 105
 Collegia ordinaria erant tria. 104
 — ea enumerantur. 104. 105
 Compendium discendi totum Psalte-
 rium. 73
- Concilium centum & viginti Vi-
 rum. 103. 104
 Confusio linguarum Deum habet au-
 torem. 208. 209. 210
 — in quot & quas linguas. 216
 — quomodo à Deo haec facta sit?
 & quare? 211
 — quando & ubi haec confusio ac-
 ciderit? 223. 224. & seqq.
 — ejus differentia inter confusio-
 nem Linguarum Babylonicam, &
 inter effusionem linguarum in
 Apostolos ostenditur. 214
 Confonē sunt quasi materia vocum
 Hebraicarum. 107. 108
 Corniculum superponitur septem lite-
 ris. 89. 90
- D.
 Danielis progenies & captivitas. 91
 — est Propheta. ib.
 — ejus libri divisio. ib.
 — immerito è numero Prophetarum extruditur. ib.
 — raro à Judeis legitur. 92
 — ejus lectionem aliis interdicunt:
 Rationes dantur. ib.
 — multa habet Chaldaica, que
 sunt translata in lingua Hebrai-
 cam. 92. 93
 — ipse conscripsit suum librum in
 captiv: Babylon. 93. 94
 Distinctio versuum Textui Hebreo
 est coeva. 4
 — aliter se habet in Textu Graeco. 23
 Distinctio versuum Gracorum & ve-
 terum Latinorum V.T. est obsoleta. 23
 Iii
 Authen-

- Authentia verisum V. T. quatuor rationibus confirmatur.* 25.26
- Distinctio capitum V. T. demum ante quingentos annos est inventa.* 29
- non est ab ipsis authoribus librorum. *ibid.*
- author capitum est ignotus. 30
- eam distinctionem Iudai approbat. *ib.*
- Distinctio Psalterii in Psalmos est ab ipsis authoribus.* 29
- Distinctio in Bibliis Junii & Tremelii est gemina ejusdem capituli. Ratio eius diversitatis datur.* 31
- Distinctio capitum in Bibliis Hebraicis est diversa.* 31
- Diversitas literarum maiuscularum, &c.* 108
- propriè pertinet ad Masoram. *ib.*
- Divisions V. T. sunt variae.* 14
- Grecorum usitata recensetur ac improbatur. *ibid.*
- Divisio Iudeorum trimembri describitur.* 15
- improbatur. 19
- ejus author est ignotus. *ib.*
- Divisio Latinorum quadrimembri recensetur ac probatur.* *ib.*
- Divisio decalogi Judaica confirmatur.* 34
- E.
- Ecclesiasten recitant mense Septembri in festo tabernaculorum.* 18
- ejus nominis ratio. 87
- de authoritate ejus olim fuit dubitatum. Rationes dantur. 87.88
- ejus author est Salomo. 88
- tempus conscriptionis inquiritur. *ib.*
- Ehjeh est nomen Dei essentialie.* 364
- ex eo non firmiter probatur triplex existentia Dei: scil. praterita, praesens & futura. 365
- E L est nomen Dei à fortitudine desumptum.* 367
- ejus Etymologia. *ib.*
- est creaturis communicabile. *ib.*
- Tav Eloah & Elohim etymologia.* 374
- ejus significatio. 375
- primariò competit Deo, secundariò judicibus, Angelis aliisque. Rationes dantur. 376. 377. 378
- Elohim, cum verbo singulari construetum, non probat pluralitatem, multo minus Trinitatem.* 378.379 & seqq.
- Esther prælegitur in festo Purim.* 19
- ejus appellatio. 88
- solet exscribi & circumvolvi. 88.89
- author assignatur. 90
- de ejus authentia pro tempore fuit dubitatum. *ib.*
- Exemplar ab Ezra correctum nullibi invenitur.* 105
- Ezechieli's origo, captivitas, stylus & mors.* 62
- ejus lectio ex parte, & primi capitis Genesios, ut & totius Cantici interdicta olim juvenibus, sed jam licita. *ib.*
- Ezrae origo.* 94
- male cum aliis confunditur. *ib.*
- libri sui est author. *ib.*
- Fontes:

F.

- Fontes appellationum V.T. enumera-*
rantur. I
1
— ut & librorum Hebraicorum. 21
— etiam Latinorum, Belgicorum,
aliorumque. 22

H.

- Hebrei nomen est nomen patronymi-*
cum & nomen professionis. 231
יְהוָה est nomen Dei. 369

I.

- Jah est nomen Dei essentialie.* 365
— est radicale seu primitivum. 366
— ejus significaciones recitantur. ib.
— differt à JEHOVA. ib.
— additur etiam nominibus pro-
priis. ib.

- JEHOVA est nomen Dei essentialie.* 328
— ejus derivatio. ib.
— epitheta. 329
— est soli Deo proprium. 330.331
— tribuitur etiam filio & Spiritui
sancto. 332
— fuit paucibus ante Mosen cogni-
tum. ib.

- Argumenta pro vera lectione nominis*
JEHOVA. 337.338. & seqq.
Argumenta pro lectione Adonaj reci-
tantur ac refutantur. 347.348.
    & seqq.

- Jeremias stylus, origo, vita, mors.* 61
Jeſaia stylus, origo, vita, mors. 60
Initia librorum, capitum, sectionum,
& nomina propria V.T. non inci-
piunt à literis majusculis. 108
Jobi historia non est parabola. 84

- tempus vita ignoratur.* ib.
— author libri Jobi est ignotus. 85
— ejus authoritas est divina, ejus-
dem stylus difficilis. ib.
Judeus derivatur à Juda filio Jaco-
bi. 244
— denotat generationem natura-
lem & professionem religionis Ju-
daicæ. 245
Judeorum nomen obi inuit post depor-
tationem decem tribuum. ib.
— objectio desumpta ex 2 Reg.16.
6. solvitur. 245
Judei refutantur ex V.T. ex Targu-
mim & ex Talmude. 12
— idem cantillant libros non Poë-
ticos. 81.82
— tanti non faciunt Hagiographa,
quanti ceteros liberos. *Rationes*
dantur. 91.92

K.

- Kabbala etymologia.* 312
— quanti fiat apud Judeos. 326
— dividitur in practicam & theo-
reticam. 312
— hujus usus. ib.
— illius tredecim species. 314.315
    & seqq.
— ejus authores. 324
— duplex ejus finis. ib.
Taw Keri & Ketib derivatio. 273.
— authores. 274.275. & seqq.
— septem diversæ species. 277.
— 278. & seqq.
— cause finales. 283.284. & seqq.
— numerus. 288

<i>Ketib est authenticum.</i>	296	— <i>populo fuit vernacula.</i>	11
L.		— <i>est omnium antiquissima, utilissima, & maximè necessaria.</i>	195
<i>Lectionis Sabbatine:</i>	5.39	— <i>ea homini non est naturalis. Rationes dantur.</i>	196.197
— <i>prophetica.</i>	40	— <i>eius origo est à Deo.</i>	198.199
— <i>earum origo.</i>	ib.	— <i>variis post invicem seculis incorrupta permanxit.</i>	205.206
<i>Lex charactere Chaldaico non est exarata.</i>	142	— <i>tempore confusionis mansit prava.</i>	228
<i>Libelli quinque publice præleguntur, & tempus assignatur.</i>	18.19	— <i>est conservata in unica familia Heberi: quod probatur rationibus.</i>	228. 229. 230
— <i>eorum primus est Canticum Cant.</i>	86	— <i>post captivitatem Babylon: dicitur esse vernacula.</i>	234.235
<i>Liber nullus canonicus V. T. est. perit.</i>	102.103	<i>Nulla Lingua homini est naturalis: quod probatur duobus exemplis.</i>	
<i>Libri allegati in V.T. non probant canonom esse imperfectum.</i>	99	<i>Literarum D & D significatio.</i>	32.33
<i>Libri Apocryphi non sunt canonici. Rationes dantur.</i>	96.97.98	— <i>auctor ignoratur.</i>	33.34
— <i>ipsorum etymologia inquiritur.</i>	98	— <i>usus earum apud Christianos nullus.</i>	34
— <i>in Bibliis retinentur & postponuntur. Ratio datur.</i>	99	— <i>usus antiquus demonstratur. ib.</i>	
<i>Libri Iosuæ auctor anquiritur.</i>	52	— <i>in Bibliis adhuc retinentur. Ratio datur.</i>	ib.
<i>Libri Iudicum nomen. Ratio nominis, anni, & auctor dubius.</i>	53	— <i>possent omitti.</i>	ib.
<i>Libri MSS. destituuntur distinctione versuum.</i>	4	— <i>earum significatio & numerus.</i>	
<i>Libri Regum nomen. Ratio nominis, anni & auctoritas.</i>	54	<i>Litere finales à Prophetis usurpatae.</i>	35.36
<i>Librorum Samuelis nomen.</i>	53	<i>Litere hodierna Hebraica sunt antiqua & primigenie.</i>	126
— <i>anni & auctoritas.</i>	54	— <i>earum antiquitas probatur ex nummis.</i>	130
<i>Libritredecim, in V.T. allegati, recensentur.</i>	100.101.102	— <i>etiam ex lamina summi Pontificis.</i>	131
<i>Lingua Chaldaica etiam vocatur Syriaica.</i>	234	<i>Litere hodierna Hebraica olim sacra, postea</i>	
<i>Lingua Hebreæ sola gaudet titulo sanctitatis.</i>	3		
— <i>usque ad confusionem Linguarum sola fuit in mundo.</i>	10.207		

- postea in Assyria communes factae sunt. Rationes dantur. 127.128
- Novitas Literarum Hebraicarum proponitur.* 135
- Litteræ irregulares tres sunt.* 124
- auctores inquiruntur. 124
- 125
- Litteræ legis fuerunt coronatae apicibus* 129
- Litteræ majusculæ recensentur.* 110.
- 111.112
- revera non denotant mysterium. 113.114
- earum auctores non sunt sacri scriptores. 113
- earum diversitas ante Masorethas Tyberienses in Bibliis fuit observata. ib.
- Litteræ minusculæ circiter 33. enumerantur.* 116.117. & seqq.
- carum significatio & origo. 119
- Litteræ Samaritane destituuntur apicibus.* 129
- Litteræ suspensa.* 120
- earum significatio. 121
- auctores. ib.
- quo tempore fuerint usitate. 121. 122
- M.
- Masora est triplex.* 298.299
- Masore definitio.* 253
- versatür præcipue circa octo diversas res. 254
- ejus auctores non sunt soli Masorethæ Tyberienses. 300
- Masora non est tota ab Ezra & Piris Synagoge magna.* 302
- ejus finis fuit conservare sacram Scripturam puram. 303
- Masoretharum appellatio, quales fuerint? quidnam ipsorum opus?* 116.
- 117.252. & seqq.
- Matres lectionis enumerantur, & eorum significatio indicatur.* 162.
- 163
- Medium investigandi ceteras 683. Radices V.T.* 76
- Moses à Judais prefertur omnibus Prophetis.* 58
- Variis honoris titulis condecoratur. ib.
- distinguitur ab aliis Prophetis. ib.
- Muhammedani magnificiunt Alcoranum.* 3
- N.
- Nehemias est libri sui auctor.* 94
- ejus liber vocatur nomine Ezra. 94.95
- Nomina Hebraica librorum Pentateuchi videntur olim tantum fuisse tituli sectionum.* 38
- Nun inversum.* 122. 123
- O.
- Ordo librorum in omnibus Bibliis, non est idem.* 28
- P.
- Pagnini versio est præstantissima.* 410
- versio prima posterioribus editionibus in multis est præstantior. 415.424
- laudatur à Ponificiis. 410.411
- à Reformatis. 412
- à Lutheranis. ib.
- Iii 3. à Remon-

- à Remonstrantibus. 412
 — forte edetur. 410
 — causa motiva. 410. 413
 — ejus commoditas. ib.
 — castigationes in 30. capita priora
Genesios. 417. & seqq.
 — in viginti posteriora capita. 425
     & seqq.
Paraphrasis Chaldaica quotuplex sit. 189
 — ejus significatio. ib.
 — ex ea non potest probari novitas
 punctorum. 190. 191
Pentateuchi auctor est Moses. 44
 — admodum curiose à *Iudais* de-
 scribi solet. 398. 399. & seqq.
 — ejus lectio inchoatur 23. Sept.
     Ratio datur. 39
 — ejus distributio in quinque libros
 videtur esse à *LXX. Interpretib.* 40
 — author divisionis in 54 sectiones
 videtur ignotus. 39. 40
 — usus illius divisionis. 38
 — inveteratorum usus. 409
Poësia antiquitas. 79
Prophetæ anteriores abusive sic vocan-
tur. 52
 — *Authores ejus sunt ignoti.* 55
 — *Anni Historiarum* in illis conten-
 tarum recensentur. 52. 53. 54
Prophetarum officium erat duplex. 56
 — eorum nomen quintuplex. 56. 57
 — nullis insigniuntur titulis. Ratio
 datur. 57
Prophetarum minorum catalogus re-
cenſetur. 63
 — eorum appellationes dantur. ib.
 — olim solebant simul compingi. Ra-
 tio datur. ib.
 — eorum origo, vita, mors. 63. 6465
Proverbiorum liber est canonicus. 83
 — ejus author. ib.
 — authores collectionis assignantur. ib.
Psalmarum appellatio. 67
 — authores vulgo statuuntur decem. ib.
Psalmi singulis suis assignantur autho-
ribus. 67. 68. 69
Psalmus 151. non est authenticus: &
 recensetur. 70
 — author collectionis *Psalmorum an-*
 quiritur. ib.
 — Graci & Latini illos aliter suppu-
 tarunt quam *Hebrei.* Ratio da-
 tur. 70. 71
 — Septem eorum secundum literas
Alphabeti dispositi sunt. Ratio da-
 tur. 71
 — Ratio quorundam *Psalmorum,*
 ordine Alphabetico conscriptorum,
 datur. 72
 — Hieronymi sententia, numero
 septenario adversa, quodammodo
 conciliatur. 71
*Psalterium Hebraicum à *Judais* di-*
viditur in quinque libros. 72
Psalmi sunt carmina. Ratio datur
 quare aliquando ea occurrant. 78. 79
Puncta vocalium & accentuum sunt
adscripta ab ipsis authoribus. 145
 — aliquot quæstiones de punctis mo-
 ventur. 147. 148. & seqq.
 — sunt authenticæ. 154. 155
 — probatur hoc variis argumentis.
     155. 156. & seqq.
     refu-

- refutantur argumenta contra-
ria. 168. 169. & seqq.
— conclusio totius questionis. 194
D triplicis usus. Vide literas.
- Q.**
- Questiones, que circa 613. precepta
Pentateuchi moveri solent, enumera-
rantur. 47. 48. & seqq.
- R.**
- Rab, Rabbi, Rabban, Ribbi, aliique
tituli sunt exigitati temporibus
Christi. 57
— eorum significatio. 58
— differentia. ib.
Radices ipsæ, in illis versibus occuren-
tes, recensentur in Manuali. 78
Radicum Hebraicarum & Chald.
numeriss. 72
Ruth legitur in festo Pentecostes. 18
— ejus author est ignotus. 86
- S.**
- Samaritani characteres non sunt pri-
omi & authentici V. T. 126. 127.
— argumenta, in contrarium opponi-
solita, solvuntur. 136. 137. & seq.
— eorum literæ destituuntur apici-
bus. 129
Schaddaj est nomen divinum desum-
ptum a proprietate quadam. 372
— ejus etymologia. 371. 372
— soli Deo proprium est. 372
- Schem vocatur pater filiorum Heberi,
& non pater aliorum filiorum. Ra-
tio datur. 230. 231
— non fuit Melchisedek. 231
- Schema divisionis V.T. 20
- Schema versuum 564. in quibus
1184. Radices occurrunt. 73
Scriptura V.T. vocatur quadrata &
Hebraea. Ratio datur. 128
— objectio solvitur. 141
- Sectionum legalium origo, numerus,
lectio & appellatio. 36
- Sectiones prophetica explicantur. 41
— singule vocantur חפץ five mis-
sa. 41
— ejus lector dimittens. 42
— Ratio hodiernæ lectionis allega-
tur. ib.
— convenientia cum textibus domi-
nicalibus. ib.
- Sectio ultima Geneseos non distingui-
tur tribus literis. 36
- Supplicia capitalia ordinaria Judeo-
rum erant quatuor. 61
- T.**
- Targum. Vide Versiones Chalda-
æ.
- Textus Hebreus est primigenius &
authenticus. 9
— est aliis versionibus longe anti-
quior. 12
— non legitur sine magna prepara-
tione. 12
— variis & insignibus condecoratur
titulis. ib.
— non est corruptus. 385. 386. &
seqq.
- Threni Jeremie leguntur nono die
mensis Julii. 18
— ejus appellatio & contentum. 87
— nomina Alphabeti versibus ple-
torum.

rorumque capitum preponuntur. ib.	Versus illi 546. enumerantur. 76.77.
Tzebaoth est nomen Dei, quando cum יהָבָאֹת vel cum Elohim per apposi- tionem conjungitur. 368	78
--- separatis possum nunquam tri- buitur Deo. ib.	4
V.	
Verbuli quatuor penultimi in V.T. bis imprimuntur. 28	
Verbio Belgica non est authentica. 13	
--- omnium optime cum ipsis fontibus convenit. ib.	
--- aliis versionibus vel est preferen- da, vel ad minimum cum iis ex- quiparanda. 424	
Versiones Chaldaicae V.T. non sunt authenticae. 12	
--- in multis magis sunt paraphrases quam versiones. ib.	
--- sunt utiles. ib.	
--- eas Judaei fere pro Scriptis au- thenticis recipiunt. ib.	
Verbio Graeca non est authentica. 12	
--- in multis differt à Textu origina- li. 12. 186. 187	
--- authoritas innititur fabulis con- fictis de 70. cellulis &c. 12	
--- fuit adornata trecentis circiter annis ante nativitatem Christi. 182	
--- hodierna non est antiqua illa fa- mosa verio. 184. 185	
Versus N. Test. demum superiori se- culo sunt inventi & textui Graco additi. 4	
--- Robertus Stephanus primus om- nium Novum Test. destinxit in versus. ibid.	
Verbio nulla est authentica. 11	
Versus undecimus cap. 10. Jeremie est Chaldaicus. Ratio datur. 92	
Verbio vulgata non est Hieronymi verio. 192	
--- ex ea non probatur novitas pun- etorum. ib.	
--- multum differt à Textu Origina- li. 425	
Vetus Testamentum Hebraice, & ex parte Chaldaice est authenticum. 9	
Vocales sunt quasi forma vocum He- braicarum. 107. 108	
--- eaque una cum accentibus sunt ad- dita vel ab ipsis autoribus libro- rum vel ad minimum ab Ezra & viris Synagoga magna. 146. 147	
--- ea sunt authenticae. 165	
--- & magis necessaria in V. Test. quam in paraphrasibus. Rationes dantur. 191. 192	
Vitia, que reddunt Iudaorum libros profanos & ad legendum illicitos, enumerantur. 407.408.409	

Sexcenta & Tredecim
PRÆCEPTA MOSAICA,

à Maimonide ex

PENTATEUCHO

*Hebraicè olim excerpta, quæ, additis locis
Pentateuchi, Latinè translata hęc
ordine exhibentur,*

A U C T O R E

JOHANNE LEUSDEN,
Philosophiax Doctore, & Linguæ Sanctæ in
Academia Ultrajectina Professore Ordinario.

ULTRAJECTI,

Ex Officinâ OTTHONIS de VRIES,
ANNO MDC XCIII.

Nobilissimis & Amplissimis
Viris, Dominis,

D. GUILJELMO de WEEDE

D. ALBERTO van BENTHEM

Ultrajectinæ
Reipublicæ
Consulibus.

Um hic sit primus fætus literarius, qui à primo Jubilæo, primo omnium ex hac Academia in lucem emittitur, non possum non, Gravissimi Viri, Academæ nostræ Curatores, Nomina Vestra huic libro præscribere, ut posteritas sciat, quando secundus fortè Jubilæus celebrabitur, quinam Amplissimi DD. Consules fuerint, qui eo tempore ad clavum Reipublicæ federunt, & Academiam tanquam Curatorum Præsides feliciter & liberaliter gubernarunt. Accipite igitur, Amplissimi Viri, hunc primum fætum, quem Amplitudinibus Vestris, ex mero affectu & debita observantia inscribo; & simul peto ut eodem favore & amore Vestros Professores, qui hoc tempore sunt quatuordecim, & Cives Academie ipsamque Academiam prosequamini, quo (Vos) & Vestri Antecessores quinquaginta integros annos illos & hanc hactenus, sunt prosequuti. Interim Deus Vestris Amplissimis Personis & Familias atque Vestro Regimini cælitus benedicat. Hæc peto, hæc voveo

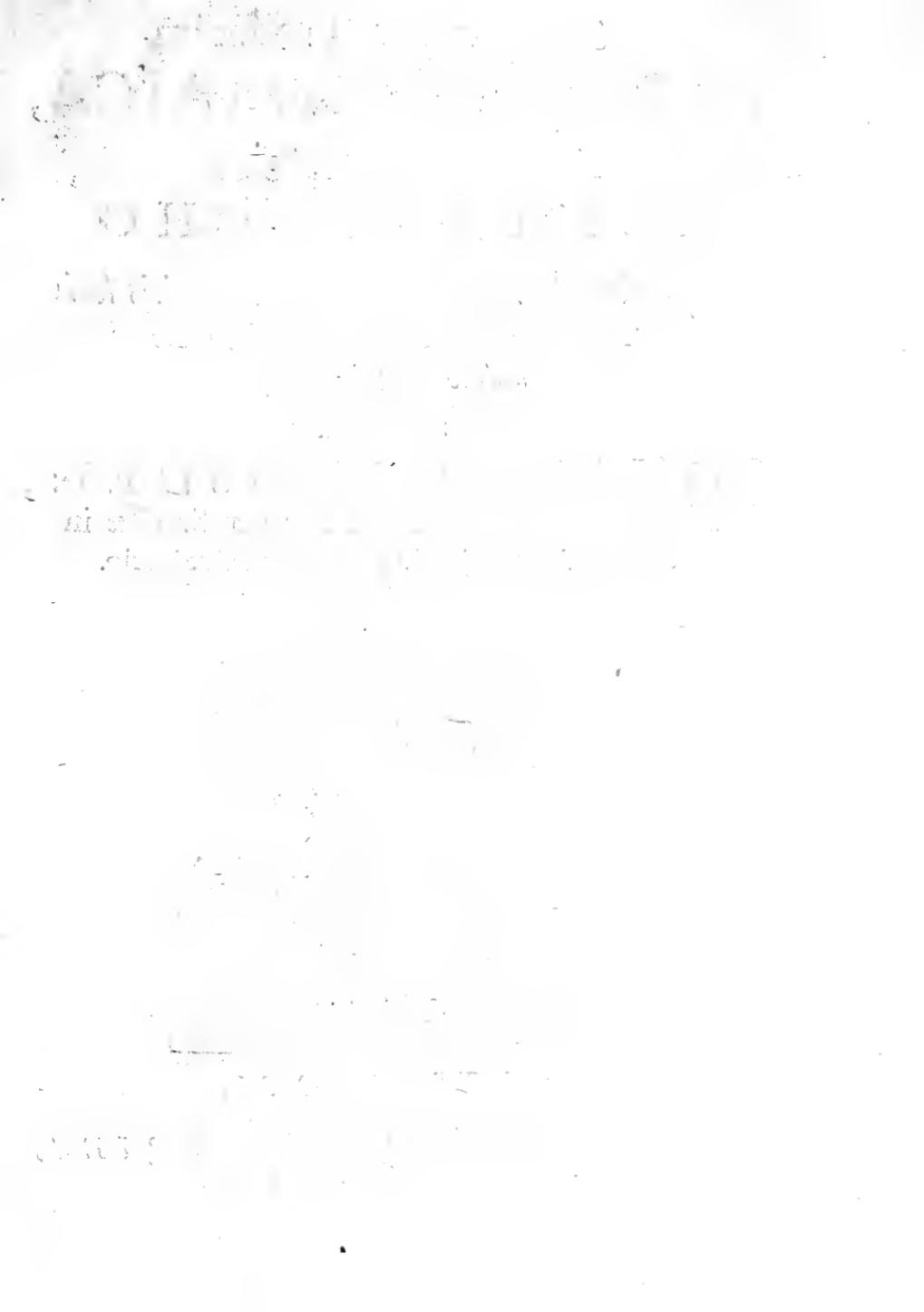
NN. AA. VV.

cIc Ic Lxxxvi.
die 17 Martii, die
primo post celebra-
tum Jubilæum.

Devotissimus

JOHANNES LEUSDEN,

*Anno trigesimo sexto meæ in Vestro
Atheneo professionis.*

PRÆCEPTA MOSAICA

à Maimonide ex
PENTATEUCHO

*Hebraicè excerpta, quæ, additis locis Pentateuchi,
Latinè translatæ hic ordine exhibentur.*

מצוות עשר

1. צוה ראשונה ממצוות
עשָׂה לִידֻע שֵׁשׁ שָׁם

אֱלֹהִים שְׁנָאָמַר וְאֶنְכִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לִיהְדוֹ שְׁנָאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה
אחר
2. לאהבו שנאמר אהבת את
יְהוָה יְהוָה אהובו שנאמר אהבת את
את יְהוָה יְהוָה אהובך שנאמר אהבת את
תיראה יְהוָה תיראה
תפלל לחתפלל שנאמר ועבדתם
את יְהוָה יְהוָה אלהיכם ועבדה זו
תפלה
3. לדבקה בו שנ' ובן תדביך
לחשבע בשמו שנ' ובשמו
תשבע
4. להבדמות בדרכיו הטעמים
והישרים שנאמר והלכה בדרכיו
5. לקדרש את שמו שנאמר
ונקדשתי בחורם בני ישראל

1. Præceptum primum ex Præcep*tis Affirmativis* est, ut cognoscamus Dominum Deum existere: sicut dicitur Exod. 20. 2. Ego sum Dominus Deus tuus.

2. Quod Deus sit unus: sicut dicitur: Dominus Deus noster est Dominus unus. Deut. 6. 4.

3. Quod Deus sit diligendus: sicut dicitur: Et diliges Dominum Deum tuum. Deut. 6. 5.

4. Quod Deus sit timendus: sicut dicitur: Dominum Deum tuum timebis. Deut. 6. 13. & 10. 20.

5. Quod Deus sit invocandus: sicut dicitur: Et coletis Dominum Deum vestrum. Exod. 23. 25. & servitium hoc est oratio.

6. Ut ei adhæreamus: sicuti dicitur: Et ei adhæreto. Deut. 10. 20.

7. Ut juremus per Nomen ejus: sicut dicitur: Et per nomen ejus jurato. Deut. 6. 13. & 10. 20.

8. Ut Similes ei simus in viis ejus bonis & rectis: juxta id quod dicitur: Et ambulabis in viis ejus: Deut. 28. 9.

9. Ut sanctificemus Nomen ejus: sicut dicitur: Et sanctificabor in medio filiorum Israel. Levit. 22. 32.

JOHANNES LEUSDEN

Benevolo Lectori

S.

Abes hic, benevole Lector, Sexcenta & Tredecim Præcepta Mosaica, quæ olim seculo circiter undecimo à Maimonide ex Pentateucho hebraicè fuerunt excerpta, & anno 1657. primæ editioni Philologi Hebræi Hebraicè & Latinè à me addita, quæque in editione secunda ob rationes ibidem in Præfatione allegatas sunt omissa: sed iam rursus in tertia hac editione ad modum Tractatus specialis adduntur. De sexcentis & tredecim illis præceptis, quorum 248 sunt affirmativa, & 365 negativa, quare sint tot & non pluram vel pauciora, & quomodo Judæi eadem præcepta per simbrias memoriaræ infigant, vide me fusè differentem in Philologo Hebreo dissertatione quinta. Et ut Eruditorum Judicia de his Præceptis eorumque versione Latina intelligerem, placuit magnam eorum partem publico Examini Academico subjicere; quod insignis Juvenis, D. SAMUEL MEAD, Londino-Anglus, magni Theologi D. MATTHEI MEAD filius, die 28. Novemb. anno 1685. omnium cum applausu in multorum Auditorum conspectu publicè defendit. Vale.

Sex-

שנָאֹ וּמִקְדְּשֵׁי חֲרוֹא
לְשֻׁמְרוֹן בִּירַת וְהַ תָּמִיד
שְׁנָאָמָר וְאַתָּה וּבְנֵךְ אֶחָד לִפְנֵי
הָעֲדוֹת

לְהַווֹת הַלְוִי עֲבוֹד בַּמִּקְדֵּשׁ
שְׁנָאָכָר וּבְעָבָד הַלְוִי

לְקִדְשׁ הַכֹּהֵן יְדוֹ וּרְגַלְיוֹ
בְּשָׁעַת הַעֲבוֹרָה שְׁנָאָמָר וּרְחַצֵּן
אַהֲרֹן וּבְנֵיו וּגְוֹמֵר

לְעַרְוֹךְ נְרוֹת בַּמִּקְדֵּשׁ שְׁנִי
עַרְוֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבְנֵיו

לְבָרְךָ הַפְּהָנִים אֶת יִשְׂרָאֵל
שְׁנָאָמָר כִּי חַבְרָנוּ אֶת בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל
לְהַקְדִּיר לָהּם וְלִבְנֹתָה לִפְנֵי
יְיָ בְּכָל שְׁבָתָ שְׁנָאָמָר לָהּם
הַפְנִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ

לְהַקְטִיר הַקְטָרֶת פָּעִים
בַּיּוֹם שְׁנָאָמָר וְהַקְטִיר עַלְיוֹ אַהֲרֹן
אֶת קְטָרָת הַסְמִים

לְהַבְּפִיר אֶשׁ בְּמוֹבֵחַ הַעֲלוֹת
חַמִּיר שְׁנָאָמָר אֶשׁ חַמִּיד תָּקֵד
עַל המובָח

לְהַרְיִם אֶת הַדִּשֵּׁן מַעַל
הַמּוֹבָח שְׁנִי וְחַרְיִם אֶת הַדִּשֵּׁן

לְשַׁלֵּחַ טְמָאִים כְּמַחְנֵה
שְׁכִינָה שַׁהְאָה הַמִּקְדֵּשׁ שְׁנָאָמָר
וַיְשַׁלְחוּ מִן הַמִּחְנֵה בְּלִ צְרוּעַ וּבְלַ
וּבְלַ טְמֵא לְנַפְשֵׁה

meum reverebimini. Levit. 19. 30.

22. Ut custodiatur domus hæc iugiter, scil. à Sacerdotibus & Levitis: sicut dicitur Numer. 18. 2. Tu autem & filii tui tecum ministrabis ante tentorium testimonii.

23. Ut Levita serviat in sanctuario: sicut dicitur: Et serviet Levita. Numer. 18. 23.

24. Ut sanctificetur fīve lavent Sacerdotes manus suas & pedes suos tempore ministerii: sicut dicitur Exod. 30. 19. Et lavabunt Aharon & filii ejus &c.

25. Ut ordinent lucernas in sanctuario: sicut dicitur: Disponet eam Aharon, & filii ejus. Exod. 27. 21.

26. Ut Sacerdotes benedicant Israeli: sicut dicitur: Sic benedicetis filii Israeli. Numer. 6. 33.

27. Ut quolibet Sabbathio ante facies J E H O V A disponantur panes facierum, & thus per ordinem ponatur: sicut dicitur: Panem facierum ad facies meas iugiter. Exod. 25. 30.

28. Ut faciat suffire suffimentum bis singulis diebus, sicut dicitur: Et suffire faciet super illud Aharon suffimentum aromatum. Exod. 30. 7.

29. Ut ignis in altari perpetuo accensus ardeat: sicut dicitur: Ignis iugiter accensus erit super altare. Levit. 6. 13.

30. Ut quotidiē removeant cineres ab altari: sicut dicitur: Et removebit cinerem, Levit. 6. 10.

31. Ut mittant immundos è castris, fīve area divinæ præsentia, quæ erat Sanctuarium: sicut dicitur, Deut. 5.

2. Et emittant è castris omnem leprosum, & omnem fluentem, & omnem immundum animæ.

מצות עשה

2

10. ל��וחת קריית שמע פעמים
ביום שני ורבorth בם כשבכבר
ובקופך

11. ללימוד תורה וללמודה
שנאמר ושנחתם לבניך

12. לקשור תפילין בראש שני
והיו לטעפות בין עיניך

13. לקשור חפילין ביד שנאמר
וקשרתם לאות על ידך

14. לעשות ציצית שנאמר ועשה
להם ציצית

15. לקבוע טווחה שני וכתחבתם
על מזוזות ביתך

16. להקהל את העם לשמווע
התורה במצויא שביעית שניםם
הקהל את העם

17. לכתחב כל איש ספר תורה
לעצמם שני כחbow לכם ארץ
השירה הזאת

18. לכתחב המלך ספר תורה
לעצמם יתר על אחד של כל
אדם והוא לו שתי תורות שני
וכתב לו את משנות התורה
זהות

19. לברך אחר המון שנאמר
ואכלת ושבעת ונברכת אתה יי'
אליהך

20. לבנות בית הבחירה שני
יעשו לי מקדש

21. ליראה מבית המקדש

20. Ut legamus lectionem שמע
Audi (Deut. 6. 4.) bis singulis die-
bus : sicut dicitur : & loqueris de eis
quum cubas , & quum surgis . Deut. 6. 7.

21. Ut ipsi Legem discamus , eam-
que alias doceamus : sicut dicitur : &
acutè ingeres ea filiis tuis . Deut. 6. 7.

22. Ut Thepillini i.e. Philacteria ca-
pitiallegemus : sicut dicitur Deut. 6. 8.
Et erant profrontalibus inter oculos tuos .

23. Ut phylacteria alligemus ma-
nui , five brachio : sicut dicitur Deut. 6.
8. Et alligabis ea in signum manui tuæ .

24. Ut faciamus zizith i. e. fimbrias ,
sicut dicitur : & faciant sibi fimbrias .
Numer. 15. 38.

25. Ut affigamus postibus Sche-
dam sacram : sicut dicitur Deut. 6. 9.
Et inscribes ea postibus domus tuae .

26. Ut congregate populus ad au-
diendum Legem in fine anni septimi :
sicut dicitur : Fac congregari populum
Deut. 31. 12.

27. Ut unusquisque sibi exscribat
librum Legis , five Pentateuchi : sicut
dicitur : Scribete vobis canticum istud .
Deut. 31. 19.

28. Vt Rex sibi exscribat librum
Legis , præter illum particularem ,
quem singuli exscribunt , & erunt ei-
duæ Leges : sicut dicitur : Et scribet
sibi duplum Legis hujus . Deut. 17. 18.

29. Vt benedicamus post cibum :
juxta id quod dicitur Deut. 8. 10. Et
comedes & saturaberis , & benedices Do-
mino Deo tuo .

30. Vt extruatur domus elec-
tio-
nis five Templum Hierosolymitanum :
juxta id quod dicitur Exod. 25. 8. Et
facient mihi Sanduarium .

31. Vt reverentur Domum san-
ctuariorum : sicut dicitur ; Et sanctuarium
meum

חָדֵשׁ וּרְאֵשׁ חָדֵשׁ שֶׁנֶּ' וּבַרְאֵשׁ
חֲדִישָׁכֶם 43 לְהוֹסֵף קָרְבֵּן בְּחֵן הַפְּסָחָה
שְׁנָאָמָר שְׁבָעָת יְמִים תִּקְרִיבְנוּ
אֲשֶׁר לִיְהֹהָה

44 לְהַקְרִיב מִנְחָת הַעֲמָר
מִמְּחָרָת יוֹם רָאשֵׁון שֶׁל פֶּסַח
עַם כְּבָשׂ אֶחָד שְׁנָאָמָר וּבַאֲתָה
אַתְּ עָמָר רָאשִׁית קְצִירָכֶם אֶל
הַכְּהֻן 45 לְהוֹסֵף קָרְבֵּן בַּיּוֹם עַזְרָתָה
שְׁנָאָמָר וּבַיּוֹם הַבְּכוּרִים וּגְנוּ

46 לְהַבְיאָה שְׁתִי הַלְּחֵם, עַם
הַקְרָבָנוֹת הַקְרָבִים בְּגַלְלֵי הַלְּחֵם
בַּיּוֹם עַזְרָתָה שֶׁנֶּ' מִמּוֹשְׁבּוֹתֵיכֶם
תְּבִיאוּ לְחֵם תְּנוּפָה

47 לְהוֹסֵף קָרְבֵּן בְּרָאשׁ הַשָּׁנָה
שְׁנָאָמָר וּבְחֶדֶשׁ הַשְׁבִּיעִי בְּאֶחָד
לְחֶדֶשׁ 48 לְהוֹסֵף קָרְבֵּן בַּיּוֹם הַצּוֹם
שְׁנָאָמָר וּבְעַשֶּׂר לְחֶדֶשׁ הַשְׁבִּיעִי
מִקְרָא קְדָשׁ יְהֹוָה לְכֶם

49 לְעַשּׂוֹת עֲבוֹדָת הַיּוֹם בַּיּוֹם
הַצּוֹם שְׁנָאָמָר מִזְאַת יְבָא אַחֲרֵן
אֶל הַקְדֵּשׁ בְּפֶרֶת בֶּן בְּקָר וּכְלָיָה
הַעֲבֹודָה הַכְּתוּבָה בְּפְרָשָׁת אַחֲרֵי
מוֹתָה

50 לְהוֹסֵף קָרְבֵּן בְּחֵן הַטּוֹכוֹת
שְׁנָאָמָר וּהַקְרָבָתְמֵם עֹלָה אֲשֶׁר
רִיחַ נִיחֹוח

vilenio , sicut dicitur : Numer. 28.
11. Et in capitibus mensium vestrorum.

43. Ut addatur oblatio specialis in
festo Paschatis , sicut dicitur Levit. 23.
36. Septem diebus appropinquare facietis
ignitionem JEHOVAE.

44. Ut offeratur oblatio manipuli
primitiarum messis altero die Paschatis
[hoc est , decimo sexto Mensis Nisan]
cum agno uno , sicut dicitur : Levit.
23. 10. Et afferetis Homer primitiarum
messis vestre ad Sacerdotem.

45. Ut addatur oblatio in festo Pen-
tecostes , sicut dicitur Numer. 28. 26.
Et in die primitiarum , &c.

46. Ut offerantur in festo Pentecos-
tes duo panes una cum sacrificiis , quæ
ex lege Dei propter panes illos offeren-
da erant : sicut dicitur Levit. 23. 17.
Ex habitaculis vestris adferetis panem
elevationis.

47. Ut addatur oblatio peculiaris in
principio anni , sicut dicitur Numer.
29. 1. Et in mense septimo , in una mensis.

48. Ut addatur sacrificium peculia-
re die jejunii , hoc est , decimo die Tisri
sive Septembri : sicut dicitur Numer.
29. 7. Et decimo die mensis hujus septimi
convocatio sancta esto vobis.

49. Ut ministeria diei sollicitè obean-
tur in die jejunii , i. e. expiationis : sicut
dicitur Levit. 16. 3. In isto ingredietur
Aharon in Sanctitatem cum juvencō filio
bovis. Etiam omnia ministeria descri-
pta in parascha post mortem scil. Levit. 16. &c.

50. Ut addatur sacrificium peculia-
re in festo Tabernaculorum : sicut di-
citur Numero. 29. 13. Et appropinqua-
re facietis holocaustum ; igne absumendum,
odorem gratum JEHOVAE.

32 לְחַלּוֹק כָּבוֹד לְזֶרוּעַ שֵׁל
אַהֲרֹן וְלְהַקְרִידּוּ לְכָל דְבָרָה
שְׁבָקְדוּשָׁה שָׁנָאָמָר וּקְרָדוֹתּוּ

33 לְהַלְבִּישׁ הַכְהִנִּים לְעַבְודָתּ
בְּגָדֵי כְהֻנָה שָׁנָאָ וְעַשְׂתִ בְגָדֵי
קְרָדֵשׁ

34 לְשַׁאת אֶת הָאָרוֹן עַל הַכְתָף
בְשִׁנְוָאִים אָוֹתוֹ שָׁנָאָמָר עַבְדָתּ
הַקְרָדֵשׁ עַלְיָהָם בְכַתְף יִשְׁאָוּ

35 לְמִשּׁוֹחַ הַכְהִנִּים גְדוּלִים
וּמְלִכִים בְשִׁמְןַתְמִיחָה שָׁנָאָמָר
שָׁמֶן מִשְׁתַת קְרָדֵשׁ

36 לְהַיוֹת הַכְהִנִּים עֲוָבְדִים
בְמִקְדֵשׁ מִשְׁמְרוֹת מִשְׁמְרוֹת
וּבְמוּעָדים עֲוָבְדִים כְאֶחָד שָׁנָאָמָר
וְכִי יָבָא הַלְוִי לְבֵד מִמְכָרֵיו עַל
הַאֲבוֹת

37 לְהַיוֹת הַכְהִנִּים מִטְמָאִים
לְקַרְובֵיהָן וּמִתָּבֵלֵין עַלְיהָן
כְשֶׁאָרְקָרְבּוּפִים שָׁהָן מִצְוָיוֹן
לְחַתְאָבֵל שָׁנָאָמָר לֹא יִתְמָא

38 לְהַיוֹת כְהֵן גָדוֹל נֹשָׂא
בְתֹולָה שָׁנָאָמָר וְהֵוא אֲשֶׁר
בְכַתְולִיהָ יִקַח

39 לְהַקְרִיב תְמִידִין בְכָל יוֹם
שָׁנָאָמָר שְׁנִים לְוֹתָם עַלְהָה תְמִידָה

40 לְהַקְרִיב כְהֵן גָדוֹל מִנְחָה
בְכָל יוֹם שָׁנָאָמָר וְהֵה קְרָבֵן אַהֲרֹן
וּבְנֵיו

41 לְהַסְׁפִף קְרָבֵן אַחֲר בְכָל
שְׁבָתָה שָׁנָאָמָר וּבְיוֹם הַשְׁבָתָה שְׁנִי
כְבָשִׂים

42 לְהַסְׁפִף קְרָבֵן בְכָל רָאשׁ

32. Ut in omnibus rebus & negotiis sacris honoris prærogativa sit penes Aharonis posteros : sicut dicitur Levit. 21. 8. Et sanctificabis eum.

33. Ut induantur Sacerdotes ad ministerium vestibus Sacerdotii : sicut dicitur, Exod. 28. 2. Et facies vestes sanctitatis.

34. Ut tollant arcam supra humerum, quum portant eam : quia dicitur, Numer. 7. 9. Servitum sanctitatis super eos , in humeroferent.

35. Ut ungant Sacerdotes summos & Reges oleo unctionis : sicut dicitur: Exod. 30. 31. Oleum unctionis sanctitatis.

36. Ut Sacerdotes ministrantes in Sanctuario per yices ministeria sua obeant : at simul omnes juncti ministrant in festis solennibus: sicut dicitur Deut. 18. 6. 8. Et cum venerit Levita præter venditiones ejus super patribus.

37. Ut Sacerdotes minores se contaminent propter cognatos suos defunatos , & ut lugeant super eis sicut cæteri propinqui illorum , quibus mandatum est lugere : sicut dicitur Levit. 21. 3. In eadem contaminabitur.

38. Ut Sacerdos magnus ducat uxorem virginem : sicut dicitur, Levit.

21. 13. Et ipse mulierem in virginitatem bus ejus accipiet.

39. Ut quotidie juge Sacrificia offeratur : sicut dicitur, Numer. 18. 3. Duos per diem , holocaustum juge.

40. Ut Sacerdos summus offerat singulis diebus oblationem Mincha : sicut dicitur, Levit. 6. 20. Isia est oblatio Aharonis , & filiorum ejus.

41. Ut addatur oblatio una singulis Sabbathis , sicut dicitur, Numer. 28. 9. Et in die Sabbathi duos agnos.

42. Ut addatur oblatio quolibet novilunio,

62. למלוח כל קרבן שנאמר
על כל קרבן תקריב מלחה

63. מעשה העולה שנאמר אם
עליה קרבנו

64. מעשה חטאת שנאמר ואות
תורת החטאת.

65. מעשה האשם שנאמר
ואות תורה האשם

66. מעשה ובכה השלמים ש'ב'
ואות תורה ובכה השלמים

67. מעשה המנחה שנאמר
ונפש כי תקריב קרבן מנחה

68. להקריב בית דין קרבן
אם טעו בהוראה שנאמר ואם
כל עדת ישראל ישנו

69. להקריב יהוד קרבן חטא
אם שנוג במצוות לא תשערת
שחיבים עליהם כרת שנאמר
ונפש כי חטא

70. להקריב היחיד קרבן אם
נסתפק לו אם הטה חטא
שחיבים עליו חטא או לא חטא
שנאמר ולא ידעונו והביא את
אשםו והוא נקרא אשם תלוי

71. להקריב השוגג במעילה
או החטא בגינויה או בשפחה
חרופה או שכפר בפקדון ונשבע
מכביא קרבן אשם והוא הנקרא
אשם ודאי

62. Vt sale conspergantur omnia sa-
crificia : sicut dicitur Levit. 2. 13.
Super omni oblatione tuâ Offeres sal.

63. Ut holocausta offerantur juxta
præscriptam formam : sicut dicitur Le-
vit. 1. 3. Si holocaustum est oblatio ejus.

64. Ut similiter fiat sacrificium pro
peccato : sicut dicitur Levit. 6. 26. Ista
est lex oblationis pro peccate.

65. Ut similiter fiat sacrificium pro
delicto : sicut dicitur Levit. 7. 1. Illa
est lex delicti.

66. Ut similiter secundum legem fiat
sacrificium pacificorum : sicut dicitur
Levit. 7. 11. Et hæc est lex sacrificii pa-
cificorum.

67. Ut ita etiam fiat sacrificium Min-
cha : sicut dicitur Levit. 2. 1. Et anima
cum obtulerit oblationem Mincha
muneris.

68. Vt offerat Sanhedrin sacrificium
si erraverit in doctrina : sicut dicitur
Levit. 4. 13. Et si tota congregatio Is-
rael erraverit.

69. Vt offerat privatus sacrificium
pro peccato si erraverit in præceptis
negativis propter quæ dignus esset ex-
cisione : sicut dicitur Levit. 4. 27. &
5. 1. Et anima, cum peccaverit.

70. Vt offerat privatus sacrificium,
si dubitet, an peccatum commiserit,
ob quod tenetur offerre sacrificium
pro peccato ; aut an non peccaverit:
sicut dicitur Levit. 5. 17. 18. Et non co-
gnoverit &c. Et adferet delictum suum:
& hoc vocatur delictum suspensum.

71. Vt offerat qui erravit in præva-
ratione, i. e. *in culpa falsi*, Levit. 5.
15. 16. aut qui peccaverit in furto: Le-
vit. 6. 2. aut cum ancilla despacta *sive*
desponsata, Levit. 19. 20. aut qui ne-
gavit depositum, Levit. 6. 2. Et jurav-
it, versu 3. adferat sacrificium delicti,
& hoc vocatur delictum confessum.

72. Vt

51. לְהוֹסִיף קָרְבֵן בַּיּוֹם שְׁמִינִי עֲזִירָת כִּי רֶגֶל בְּפָנֵי עַצְמוֹ הַזֶּה שְׁנָאָמָר וּבַיּוֹם הַשְׁמִינִי.

52. לְחוֹג בָּרְגָלִים שְׁנָאָמָר שֶׁלֶשׁ רֶגֶלים תְּחֻוג לִי

53. לְהַרְאֹת בָּרְגָלִים שְׁנָאָמָר שֶׁלֶשׁ פָּעָמִים בְּשָׁנָה יוֹאָרֶךְ בְּלָ

וּכְרוֹךְ 54 לְשָׁמוֹחַ בָּרְגָלִים שְׁנָאָמָר וְשְׁמַחַת בְּחִנּוֹן

55 לְשָׁחוֹת כְּבָשׂ הַפְּסָחָה שְׁנִי וְשְׁחַטּוּ אֹתוֹ כָּל קְהָל וְגוֹ'

56. לְאַכְול בָּשָׂר פְּסָח צָלִי בְּלִילָה חַמְשָׁה עָשָׂר מְנִינָן שְׁנִי וְאַכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר

57. לְעַשׂוֹת פְּסָח שְׁנִי שְׁנָאָמָר בְּחֶדֶשׁ הַשְׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לְחֶדֶשׁ תְּעַשׂ אֹתוֹ בְּמוּעָדוֹ

58. לְאַכְול אֶת בָּשָׂר פְּסָח שְׁנִי עַל מְצָה וּמְרוֹר שְׁנִי עַל מצוות וּמְרוֹרִים יַאֲכְלוּ הָוּ

59. לְתַקּוּן חֲצֹצְרוֹת עַל הַקְרָבָנוֹת וּבְשִׁיעַת הַצְּרוֹת שְׁנִי וְתַקְעַתּוּן בְּחֲצֹצְרוֹת

60. לְהִיוֹת כָּל קְרָבָנוֹת בְּהַמֶּה מִיּוֹם שְׁמִינִי וְהַלְאָה שְׁנָאָמָר מִיּוֹם הַשְׁמִינִי וְהַלְאָה

61. לְהִיוֹת כָּל קְרָבָן בְּהַמֶּה חַמִּים שְׁנִי חַמִּים יוֹהָה לְרַצּוֹן

51. Vt addatur sacrificium in die octavo festi Tabernaculorum, quoniam est festum per se : sicut dicitur Numer. 29. 35. Et in die octava.

52. Vt festum agatur tribus vicibus in anno : sicut dicitur Exod. 23. 14. Tribus vicibus festum ages mihi in anno.

53. Vt omnis masculus appareat in festis illis : sicut dicitur Deut. 16. 16. Tribus vicibus in anno conspicetur omnis masculus tuus.

54. Vt laetentur in festis illis tribus : sicut dicitur Deut. 16. 14. Et laetaberis in solennitate tua.

55. Vt mactetur agnus Paschalisch : sicut dicitur Exod. 12. 6. Et immolabunt eum omnis caetus &c.

56. Vt comedatur caro Paschalisch affata in decimâ quintâ nocte mensis Nisan, Martii : sicut dicitur Exod. 12. 8. Et comedent carnem.

57. Vt secundo mense, decima quartâ die Pascha secundum celebretur ab illis, qui in primo Paschate fuerant immundi: sicut dicitur Num. 9. 11. In mense secundo, in decima quarta die mensis celebrabitis illud in tempore statuto suo.

58. Vt comedatur caro Paschalisch secundi cum panibus fermentatis & herbis amaris : sicut dicitur Num. 9. 11. Cum panibus fermentatis & amari- tudinibus comedent illam.

59. Vt clangantur tubae super sacrificiis, & tempore angustiarum : sicut dicitur Numer. 10. 10. Et clangent in tubis.

60. Vt fiant omnia Sacrificia ex animalibus à die octavo & supra : sicut dicitur Levit. 22. 27. A die octavo & supra.

61. Vt omne sacrificium ex animali sit integrum : sicut dicitur Levit. 22. 21. Integrum erit ad beneplacitum.

Præcepta Affirmativa.

- 81 לְפָדוֹת פֶּטֶר חַמּוֹר שֶׁנֶּ
וּפֶטֶר חַמּוֹר תִּפְדֵּה בְּשָׂה
82 לְעַרְוףּ פֶּטֶר חַמּוֹר שֶׁנֶּ
וְאָסֶם לֹא תִּפְדֵּה וּוּרְפְּטוּ
83 לְחַבְיאָה כָּל הַקְרָבָנוֹת שִׁישָׁ
עַל הָאָדָם בְּחוּבָה אוֹ בְנֶרֶבֶה
בְּרָגֵל רָאשָׁוֹן שְׁפָגָעָה בְּוֹ שְׁנָאכָר
וּבְאַתְּ שְׁמָה וּהַבָּאתָה שְׁמָה
84 לְהַקְרִיב כָּל הַקְרָבָנוֹת
בְּבֵית הַבְּהִירָה שֶׁנֶּ וּשְׁם תַּעֲשֶׂה
כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצֵּךְ הַיּוֹם
85 לְהַטְּפֵל בְּהַבָּאתָה הַקְרָבָנוֹת
מְחֻזָּחָה לְאָרֶץ לְבִתְהַפְּחִירָה
שְׁנָאכָר רָק קָרְדָּשִׁיךְ אֲשֶׁר יְהֹוָ
לְךָ וּנְדָרְךָ תְּשָׁא וּכְאַתְּ מִפְיָ
הַשְּׁמֻועָה לִמְדּוֹ שָׁאנוּ מִדְבָּר
אַלְאָ בְּקָרְדָּשִׁי חַוְצָה לְאָרֶץ
- 86 לְפָדוֹת קָרְדָּשִׁים בְּעַל
מָוּמִים וְיְהֹוָ מָוּמָרִים שְׁנָאכָר
רָק בְּכָל אֹתְן נְפָשָׁךְ תָּבוֹחָ
87 לְהַיּוֹת הַתְּמוּרָה קָרְדָּשִׁ
שְׁנָאכָר וְהַיָּה הוּא וְתְּמוּרָתוֹ
יְהִיה קָרְדָּשִׁ
88 לְאַכְלֵל שְׁרֵי מְנֻחָות שֶׁנֶּ
וְהַנּוֹרָתָה סְמִנָּה יְאַכְלֵוּ אַהֲרֹן
זְבּוּנִזְׁ
89 לְאַכְלֵל בָּשָׂר חַטָּאת
וְאַשְׁם שְׁנָאכָר וְאַכְלֵוּ אֹתָם
אֲשֶׁר כּוֹפֵר בְּהֶם
90 לְשַׁרוֹף בָּשָׂר קָרְדָּשִׁ
שְׁנָטְמָא שְׁנָאכָר וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר
יָגַע בְּכָל טָמָא

81. Ut redimatur primogenitus asini : sicut dicitur Exod. 13. 13. Et primogenitum asini redimes agno.

82. Ut cervix frangatur primogenito asini : sicut dicitur Exod. 13. 13. Et si non redemeris, cervicem franges ei.

83. Ut adferantur Hierosolymam omnes oblationes tam ex legis praescripto necessariæ, quam spontaneæ festo proximo, quod infstat : sicut dicitur Deut. 12. 5. 6. Et venietis illuc. Et afferetis illuc.

84. Ut omnia sacrificia offerantur in templo Hierosolymitanus : sicut dicitur Deut. 12. 14. Et ibi facies omnia, que ego præcipio tibi hodie.

85. Operam esse dandam ut sacrificia, ad quæ offerenda quis se obligat extra terram sanctam, in saerâ aede Hierosolymitanâ offerantur : sicut dicitur Deut. 12. 26. Sed sanctificata tua, quæ erunt tibi, & vota tua feres, & venies. Per traditionem didicerunt, quod non loquatur Textus nisi de sanctitatibus extra terram sanctam.

86. Ut redimantur sancta animalia, in quibus macula est, & tum erunt licita : sicut dicitur Deut. 12. 15. Tantummodo in omni desiderio anime tuæ mactabis.

87. Ut, quod mutatum est, sit etiam consecratum Deo : sicut dicitur Levit. 27. 10. Et erit illud, & commutatio ejus erit sanctitas.

88. Ut Abaron & filii ejus comedant reliquias mincharum : sicut dicitur Levit. 6. 16. Et residuum ex ea comedent Abaron & filii ejus.

89. Ut Sacerdotes comedant carnem sacrificiorum pro peccato & reatu oblatorum : sicut dicitur Exod. 29. 33. Et comedent ea per quæ propitiatio facta est.

90. Ut comburatur caro sancta, quæ immunda facta est : sicut dicitur Levit. 7. 19. Et caro quæ tetigit omne immundum.

72 להקריב קרבן עליה ווורד
שנאמר אם לא חניע ידו ואם
לא תשיג ידו

73 להתודות לפניו יהוה מכל
חטא שיעשה האדם בשעת
הקרבן ושלא בשעת קרבן שנ
וhtonדו את חטאתם אשר עשו

74 להקריב הוב קרבן אחר
שיטהר מובנו שנ' וכי יתחר
הוב מובנו

75 להקריב הוב קרבן אחר
שתחר שנאמר ואם טהרה
מובנה

76 להקריב המצורע קרבן
אחר שיתחר שנאמר וביום
השבינו יקח

77 להקריב היולדת קרבן
אחר שתחר שנאמר ובמלאת
ימי טהרה

78 לעשר הבבמה שנאמר
ובכל מעשר בקר וצאן כל אשר
יעבור

79 לקידש בכור הbhמְתָה
הטהורה ולהקריבו שנה' כל
הכור וג�'

80 לפירות בכור אדם שנ'
ארך פרה תפירה את בכור
האדם

72. Vt offeratur sacrificium ascen-
dens & descendens , h c. Ut sacri-
ficium offeratur pro ratione facultatum
cujusque : sicut dicitur Levit. 5. 7. 11.
Et si non attigerit manus ejus. Et si non
attigerit manus ejus.

73. Vt peccator confiteatur coram
J E H O V A omne peccatum , quale-
cunque homo commiserit sive tempo-
re sacrificii , sive extra tempus sacri-
ficii : sicut dicitur Numer. 5. 7. Et con-
fitebuntur peccatum suum , quod fecerunt.

74. Vt affectus gonorrhæâ offerat
sacrificium postquam mundatus fuerit
à profluvio suo: sicut dicitur Levit. 15.
13. Et cum mundatus fuerit fluens à flu-
xu suo.

75. Vt mulier fluens offerat sacri-
ficium postquam mundata fuera : sicut
dicitur Levit. 15. 28. Et si mundata
fuerit à fluxu suo.

76. Vt leprosus offerat sacrificium
postquam mundatus fuerit : sicut dici-
tur Levit. 14. 10. Et in die octavo acci-
piet.

77. Vt puerpera offerat sacrificium
postquam mundata fuerit : sicut dici-
tur Levit. 12. 6. Et cum impleti fuerint
dies purificationis ejus.

78. Vt decimetur animalia: sicut
dicitur Levit. 27. 32. Et omnis decima
beum & ovium , cuiuscunque animalis ,
quod transfibit.

79. Vt sanctificetur primogenitum
ex mundis animalibus , & ut idem
offeratur Deo: sicut dicitur Deut. 15.
19. Omne primogenitum &c.

80. Vt redimatur primogenitus
hominis : sicut dicitur Numer. 18.
15. Sed redimendo redimes primogeni-
tum hominis.

104. **לְהִזְוֹת הַזָּב מִטְמָא**
105. **לְהִזְוֹת שְׁכֶבֶת וּדְרֵעַ מִטְמָא**
106. **לְהִזְוֹת חֲבֵבָה מִטְמָא**
107. **לְהִזְוֹת הַמֶּתֶת מִטְמָא**
108. **לְהִזְוֹת מִן נְדָה מִטְמָא**
לְאָדָם טָהוֹר וּמְטָהָרִין לְאָדָם
מִטְמָא מְטוּמָאתָ מֵת בַּלְבָד
109. **לְהִזְוֹת הַתְּהֻרָה מִכָּל**
הַמְּטוּמָאות בַּטְבִּילָה בְּמֵי מִקְוָה
שֶׁנְאָמָר, וּרְחֵץ בְּמִים אֲתָת בְּלַ
בְּשָׂרוֹ לְמִדוֹ מִפְּנֵי הַשְּׁמוּעָה
שְׁרוֹצְיעָה וּוּ בְמִים שְׁכֵל גָּנוּמוּ
עַלְהָה בְּהַזְּנָה בְּבֵית אַחֲת
110. **לְהִזְוֹת הַתְּהֻרָה מִן**
הַצְּרוּעָת בֵּין צְרָעָת אָדָם בֵּין
צְרָעָת בֵּית בֵּין אָרוֹן וְאוֹבָב
וּשְׁנִי-תּוּלוּת וְשְׁתִי-צְפָרִים וּמִים
חַיִּים שְׁנִי וְאֶת תְּהִיה חֹרֶת
הַמְּצֻרוּעַ
111. **לְהִזְוֹת הַמְּצֻרוּעַ מִגְלָה**
אֶת כָּל שְׁעַרוֹ שְׁנִי וְחַיָּה בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יַגְחֵח אֶת כָּל שְׁעַרוֹ
112. **לְהִזְוֹת הַמְּצֻרוּעַ יְדַעַת**
לְכָל בְּדָבָרִים האָמָרִים בָּם
בְּגַדְיוֹ יְהִוָּה פָּרוּםִים וּרְאַשְׁוִירָה
פְּרוּעַ וּגְוֹמֵר וּכְן כָּל שָׁאָר
הַמְּטוּמָאים צְרִיכֵין לְהַזְּרִיעַ אֶת
עַצְמָן
113. **לְעַשְׂתָּה פָּרָה אֲדֹמָה**
לְהִזְוֹת אֲפָרָה מִזְכָּן שֶׁנְאָמָר
וְהִזְוֹת לְעַדְתָּה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
114. **לְהִזְוֹת מַעֲרִיךְ אָדָם נָזָן**

104. Gonorrhæus immundat: Levit. 15. 2.
105. Cubatio seminis immundat: Levit. 15. 16.
106. Mulier fluens extra statum tempus immundat: Lev. 15. 25.
107. Mortuus immundat: Numer. 19. 14.
108. Aquæ mulieris menstruatae immundant hominem purum, & purgant hominem immundum tantummodo ab immundicie mortui.
109. Mundatio ab omnibus pollutinibus fieri debet immersione in aquas confluentis, sive in balnea: sicut dicitur Levit. 15. 16. Et abluet in aquis omnem carnem suam: didicerunt per traditionem, quod haec lotio in aquis sit talis, quando totum corpus ingreditur in eas vice unâ.
110. Ut mundatio lepræ, sive lepræ hominis, sive lepræ domus fiat cum ligno cedri, & hyssopo, & coco vermiculi, & duobus passerculis, & aquis vivis: sicut dicitur Levit. 14. 2. Ita erit lex leprosi.
111. Ut leprosus radat omnem capillum suum: sicut dicitur Levit. 14. 9. Et erit in die septimo radat omnem capillum suum.
112. Ut leprosus omnibus sit notus ex signis de ipso mandatis: vestimenta ejus erunt rupta, & caput ejus nudatum, &c. Et sic omnes reliqui immundi debuerunt se manifestare: Levit. 13. 45.
113. Ut fiat sive comburatur vacca rufa, & cinis ejus ponatur extra castra: sicut dicitur Num. 19. 9. Et erit congregationi filiorum Israel.
114. Ut, qui vovet taxationem hominis,

זט לשרוֹף הנוֹתֶר שנאָמֵר
וְהַנוֹּתֶר מִבְשָׂר הַזְבֵּחַ בַּיּוֹם
הַשְׁלִישִׁי בְּאַשׁ יְשֻׁרָּפָה

זט לְגַדֵּל הַנְּוֹר שְׁעַרְוּ שְׁנִי
גָּדֵל פְּרָעָשָׁר רַאשָׁוּ

זט לְגַלְחָה הַנְּוֹר שְׁעַרְוּ עַל
קְרָבְנוֹתוֹ בְּמֶלֶת יְמִינְוּ אוֹ
בְּתוֹךְ יְמִינְוּ אָם נְטָמָא שְׁנִי
וְכֵן יְמוֹת מֵת עַלְיוֹן

לקיים אֲדָם כָּל מַה
שְׁוֹצֵא בְּשִׁפְחוֹן מִקְרָבֵן אוֹ
צְדָקָה וְכֹיצֵא בְּהָם שנאָמֵר
מוֹצֵא שְׁפָתֵיךְ תִּשְׁמֹר וְעַשֵּׂית

זט לְדוֹן בְּהַפְּרָתָה נְדָרִים
בְּכָל הַדִּינִים האֲמֹרִים בְּתוֹרָה
זט לְהַזּוֹת בְּלַהֲנוּגָע בְּנִבְיָלה
טמא שנאָמֵר וְכֵן יְמוֹת סְנִין
הַבְּהָמָה

זט לְהַזּוֹת שְׁמַנְהָ שְׁרָצִים
מִטְמָאֵן שְׁנִי וְהָלָם הַטְמָאֵן

זט לְהַזּוֹת האָוְלֵין מִתְמָאֵן
שְׁנִי מִכְלֵי האָוְלֵן אֲשֶׁר יַאֲכֵל

זט לְהַזּוֹת הנְדָה טְמָאֵת
וּמִטְמָאֵת לְאֶחָרִים
זט לְהַזּוֹת הַזּוֹלָת טְמָאֵת
כְּנִידָה

זט לְהַזּוֹת הַמְּצֹרָע טְמָאֵת
וּמִטְמָאֵת

זט לְהַזּוֹת בְּגַד מִנוּגָע טְמָאֵת
וּמִטְמָאֵת
זט לְהַזּוֹת בֵּית מִנוּגָע
מִטְמָאֵת

91. Ut residua caro, quæ restat supra præscriptum diem tertium, comburatur: sicut dicitur Levit. 7. 17. Et residuum de carne sacrificii in die tertia igne comburetur.

92. Ut Naziræus crescere sinat capillos suos: sicut dicitur Numer. 6. 5. Magnificando nuditatem capilli capitum sui.

93. Ut Naziræus radat capillos suos præter sacrificia sua, cum impleti sunt dies separationis suæ, aut in medio dierum separationis suæ, si immundus factus fuerit: sicut dicitur Numer. 6. 9. Et cum mortuus fuerit mortuus super eum.

94. Ut homo confirmet omne quod pollicitus est labiis suis, sive sacrificium, aut eleemosynam, & eis similia: sicut dicitur Deut. 23. 23. Egressionem labiorum tuorum custodies & facies.

95. Ut judicium fiat de abolitione votorum secundum judicia, quæ lege sunt expressa Num. 30. 3. &c.

96. Ut omnis, qui tangit morticinium, sit immundus: sicut dicitur Levit. 11. 39. Et cum mortuum fuerit de animali.

97. Octo species reptilium post mortem contaminant: sicut dicitur Levit. 11. 29. Et hoc vobis immundum.

98. Esculenta sunt immunditiei capsacia: sicut dicitur Lev. 11. 34. Ex omni cibo, qui comedetur.

99. Menstruata mulier est immunda, & polluit alia: Lev. 15. 19.

100. Puerpera est immunda sicut mulier menstruata Lev. 12. 2.

101. Leprosus immundus est, & immundat: Levit. 13. 3.

102. Vestis lepræ tacta immunda est, & immundat: Lev. 13. 47.

103. Domus lepræ tacta immundat: Levit. 14. 35.

לְהַפְרִישׁ מֵעֶשֶׂר דָּן
לְלוּוֹם שֶׁנֶּה בְּלִמְעָד הָאָרֶץ
וּגּוֹמֵר

לְהַפְרִישׁ מֵעֶשֶׂר שְׁנִי
לְהַאֲכֻל לְבָעָלָיו בִּירוּשָׁלָם שְׁנִי
עֶשֶׂר תְּעֵשֶׂר מִפְּנֵי הַשְׁמּוּעָה
לִמְדוֹ שְׁוֹהוּ מֵעֶשֶׂר שְׁנִי

לְרוּחוֹת הַלְוִימָס כְּפָרִישָׁם
מֵעֶשֶׂר מִן הַמֵּעֶשֶׂר שְׁלַקְחוּ
מִשְׁرָאֵל וְנוֹתְנִין אֲוֹתוֹ לְכָהִニָּם
שְׁנָאָמֵר וְאַל הַלְוִימָס תְּדַבֵּר

לְהַפְרִישׁ מֵעֶשֶׂר עַנִּי
תְּחִתָּה מֵעֶשֶׂר שְׁנִי בְּשִׁלְישִׁית
וּבְשִׁבְיעִת בְּשִׁבְעָה שְׁנִי מִקְצָה
שְׁלֹשׁ שָׁנִים הַזְּעִיא אֶת כָּל
מֵעֶשֶׂר תְּבָאָתְךָ

לְהַתְּרוֹת וַיְדוּ מֵעֶשֶׂר
שְׁנָאָמֵר יָאָמַר לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיךְ בְּעָרַתְיָה הַקְרָשָׁה

לְקָרוֹת עַל הַבְּכוֹרִים
שְׁנָאָמֵר וּעֲנֵית וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵיךְ

לְהַפְרִישׁ חֶלֶה לְכָהֵן
שְׁנָאָמֵר רְאִישָׁת עַרְיוֹתֵיכֶם
חֶלֶה תְּרִימוּ תְּרוּמָה

לְהַשְׁמִיט קְרֻקָּע שְׁנִי
וְהַשְׁבִּיעָת תְּשִׁמְתָּנָה
וּנְתַשְּׁהַהָה

לְשִׁבְوت מַעֲבוֹרַת הָאָרֶץ
שְׁנִי בְּחֶרֶשׁ וּבְקָצֵר תְּשִׁבְותָה

לְקָרֵשׁ שָׁנָת יוּבָל
בְּשִׁבְיתָה בְּשִׁמְתָּה שְׁנָאָמֵר
וּקְדִשְׁתָּמָם אֶת שָׁנָת הַחֲמִשָּׁם

127. Ut separantur decimæ frumenti Levitis: sicut dicitur Num. 27. 30. Omnis decima terræ &c.

128. Ut separantur decimæ secundæ ad cibandum dominos Hierosolymæ: sicut dicitur Deut. 14. 22. decimando decimabas. Per traditionem didicerunt, quod sit decima secunda.

129. Ut Levitæ separant decimas à decimis, quas acceperunt ab Israelitis, ut darent eas Sacerdotibus: sicut dicitur Num. 18. 26. Et ad Levitas loqueris.

130. Ut separetur decima pauperum loco decimæ secundæ in tertio & sexto anno Schemitæ, h. e. anni intermissionis: sicut dicitur Deut. 14. 28. A fine trium annorum educes omnem decimam proventus tui.

131. Ut confessio peccatorum fiat super decimâ: sicut dicitur Deut. 26. 13. Et dices ad facies Domini Dei tui, abfulti sanitatem.

132. Ut legatur super primitiis oblati: sicut dicitur Deut. 26. 5. Et respondebis & dices ad facies Domini Dei tui &c.

133. Ut separetur placenta Sacerdoti: sicut dicitur Num. 15. 20. Principium masfarum vestiarum, placentam elevabitis elevationem.

134. Ut intermittatur terra septimo anno, hoc est, ut, quicquid anno septimo nascitur, sit commune: sicut dicitur Exod. 23. 11. Et septimo anno relinquas eam, & dimittes eam.

135. Ut anno septimo quiescat terra ab omni cultura: sicut dicitur Exod. 34. 21. In aratione, & in messe cessabis.

136. Ut annus Jubilæus sanctificetur per quietem, & per intermissionem: sicut dicitur Levit. 25. 10. Et sanctificabitis annum quinquagesimum.

דמים הקצובין בפרשנה שני
איש כי יפליא נדר

115. להיות מעיריך בהרמה
טמאה נוthon דמייה שנאמר
העמיד את הבהמה

116. להיות מעיריך ביתו נוthon
בערך הכהן שנאמר והעריכו
הכהן

117. להיות מקדיש שרצו
נוthon בערך הקצוב בפרשה
שנאמר והיה ערך כפִי נרע

118. לשולם השוגג במעילה
מה שמעל ליהוה ולהוטף חומש
שנאמר ואת אשר חטא טן
הקדש ישלם

119. להיות נתע רבעי קדש
שנאמר היה כל פריו קדש
חלולים ליהוה

120. להניח פאה

121. להניח לקט

122. להניח עומר השכחה

123. להניח עלילות בכרם

124. להניח פרט הכרם לפִי
שבכל אליו נאמר לעני ולגנָן
תועוב אותם

125. להביא בכוריהם לבוית
הבחורה שני' ראשית בכורי
אדמתך

126. להפריש תרומה גדרה
לכהן שנאמר ראשית דגנָך
תתן לו

minis, det pretium determinatum in pa-
rascha, b. e. in sectione legis: sicut dicitur
Levit. 27. 2. *Virum separaverit votum.*

115. Ut, qui vovet taxationem ani-
malis immundi, solvat pretium ejus, si-
cuit dicitur Lev. 27. 11. *Et statuet animal.*

116. Ut, qui vovet taxationem do-
mus suae, solvat secundum aestimationem
Sacerdotis: sicut dicitur Levit. 27. 14. *Et
aestimabit eam Sacerdos.*

117. Ut, qui consecrat agrum suum,
solvat juxta aestimationem definitam in
Parascha: sicut dicitur Levit. 27. 16. *Et
erit aestimatio tua juxta sementem ejus.*

118. Ut, qui per errorem culpam fal-
si erga Deum commiserit, solvat quintam
partem ultra rem falsatam: sicut dicitur
Levit. 5. 16. *Et quod peccavit de sanctifica-
tione retribuet.*

119. Ut planta anni quarti sit Deo san-
cta: sicut dicitur Levit. 19. 24. *Erit omnis
fructus ejus sanctitas laudum Domino.*

120. Ut relinquantur anguli agrorum
pauperibus: Levit. 19. 9.

121. Ut relinquantur spicilegia: Le-
vit. 19. 9.

122. Ut relinquatur manipulus, qui
per oblivionem in agro relictus est: Deut.
24. 19.

123. Ut relinquatur racemi in vinea:
Levit. 19. 10.

124. Ut relinquatur grana vineae,
quia in omnibus illis dictum est Levit. 19.
10. *Pauperi & peregrino relinquens ea.*

125. Ut adferantur primitiae primiti-
verum fructuum in Templum Hierosoly-
mitanum: sicut dicitur Exod. 23. 19. *Ini-
tium primitiorum terrae tuae.*

126. Ut separetur oblatio magna Sa-
cerdoti: sicut dicitur Deut. 18. 4. *Initium
frumenti tui dabis ei.*

127. Ut

לשלח אם צפוף מן
הכן שנאמר שלח תשלח את
האם

לבדוק בסימני בהמה
שנ' ואות חיה אשר תאכלו

לבדוק בסימני העוף
שנאמר כל צפוף

לבדוק בסימני חגבים
ליידע טהור מן הטמא שנ'
אשר לו ברעים

לבדוק בסימני דגנים
שנאמר את זה תאכלו מכל
אשר במים

לקדרש חדשים ולחשב
שנתיים וחדשים בבית דין בלבד
שנ' החדש הוות לכם ראש
חדשים ראשון הוא לכם
להזריש השנה

לשבות שבת שנאמר
וביום השביעי השבות

לקדרש שבת שנאמר
וכור את יום השבת לקדרשו

לבער חמץ שנאמר
ביום הראשון תשבירו שאור
מכתיכם

לספר ביציאת מצרים
בלילה ראשונה של חג המצות
שנ' והגדת לבן ביום ההוא

לאכול מעה בלילה זה
שנאמר בערב תאכלו מצות

לשבות בראשון של
פסח שנאמר וביום הראשון

148. Ut mater incubans pullis in nido dimittatur libera, quando pulli eximuntur: sicut dicitur Deut. 22. 7. *Dimittendo dimittes matrem.*

149. Ut diligenter inquirantur signa animalium mundorum: sicut dicitur Levit. 11. 2. *Hec est bestia quam comedetis.*

150. Ut diligenter inquirantur signa avium. sicut dicitur Deut. 14. 11. *Omnem avem.*

151. Ut diligenter inquirantur signa locustarum, ut diagnoscantur puræ ab immundis: sicut dicitur Levit. 11. 21. *Cui sunt crura.*

152. Ut diligenter inquirantur signa piscium, *antequam comedantur.*: sicut dicitur Levit. 11. 9. *Hoc comedetis ex omnibus, que sunt in aquis.*

153. Ut menses sanctificentur, & ut menses & anni solum suppudentur per Se-natum, *five beth din:* sicut dicitur Exod. 12. 2. *Mensis iste vobis caput mensium, primus ipse vobis in mensibus anni.*

154. Ut in Sabbatho quiescamus: sicut dicitur Exod. 23. 12. *Et in die septimo quiesces.*

155. Ut Sabbathum sanctificetur: sicut dicitur Exod. 20. 8. *Recordare diei Sabbathi ad sanctificandum eum.*

156. Ut expellatur omne fermentum *ex aedibus in festo Paschalis:* sicut dicitur Exod. 12. 15. *In die primâ cessare facietis fermentum a domibus vestris.*

157. Ut in primâ nocte festi azymorum sermocinatio fiat de admirabili exitu populi ex Aegypto: sicut dicitur Exod. 13. 8. *Et nuntiabis filio tuo in die isto.*

158. Ut comedant panem fermentatum in nocte illâ: sicut dicitur Exod. 12. 18. *In vesperâ comedetis fermentata.*

159. Ut quiescant primo die festi Paschatis: sicut dicitur Exod. 12. 16. *Et in die*

לתקוע בשושר באנש
הזובל שנאמר והעברת שופר

תרועה 137
ליתן נאולה לארץ
שבשת הזובל שנאמל וככל
ארץ אחותכם גאולה תחנו
לארץ

138 ליהיות נאולה בבתי עיר
חוימה עד שנה שנאמר ואיש
כוי ימכר בית מושב

140 למנות שני יובל שנים
ושמיטים שנאמר וספרת לך
שבע

141 להשב כספים בשבעית
שנאמר שמוט כל בעל משה

142 לנגש לנכרי שנאמר
את הנכרי הנגש ואשר יהיה
ליך את אחיך המשט ידרך

143 ליתן מץ הכמה לכהן
ההורע והלהיים והקבה שנ
ונתן לכחן ההורע

144 ליתן ראשית הגז לכהן
שנ' ראשית גז צאנך תחן ל'

145 לרון ברוני חרמים
מהם ליהוה ומהם לכחן שנ'
אך כל חرم אשר יחרם

146 לשוחות בהמה חורה
ועוף ואחר ואכל בשרם שנ'
ובכתה מבקרך ומצאנך

147 לכוסות דם חיים ועוף
שנאמר ושפך את דמו וכסחו
בעפר

137. Ut clangatur tuba in anno Jubilæo: sicut dicitur Levit. 25. 9. Et transire facies tubam jubilationis.

138. Ut dent redemptions terræ in anno Jubilæo: sicut dicitur Levit. 25. 24. Et in omni terrâ possessionis vestræ redemptionem dabitis pro terra.

139. Ut sit venditori jus redimendi intra unius anni spatium domos stantes in urbibus, cinctis muris: sicut dicitur Levit. 25. 29. Et vir cum vendiderit domum habitationis.

140. Ut numerentur anni Jubilæi per annos, & per septem annos: sicut dicitur Levit. 25. 8. Et numerabis tibi septem.

141. Ut debitorum remissio fiat anno septimo: sicut dicitur Deut. 15. 2. Ut remittat omnis dominus crediti.

142. Ut exigatur ab alienigenâ: sicut dicitur Deut. 25. 3. Ab alienigena exiges, & quod fuerit tibi cum fratre tuo remittet manus tua:

143. Ab animalibus oblatis dentur Sacerdoti brachium, maxillæ, & ventriculus: sicut dicitur Deut. 18. 3. Et dabit Sacerdoti brachium.

144. Dentur Sacerdoti primitiae tonsure: sicut dicitur Deut. 18. 4. Primitias velleris ovium tuarum dabitis ei.

145. Judicia de cherem fiant, ita ut quædam Deo, quædam Sacerdoti cedant: sicut dicitur Levit. 27. 28. Veruntamen omnis consecratio, quam consecrabit.

146. Ut rite prius mactentur jumenta, bestiæ, & aves, & postea caro ipsarum comedatur: sicut dicitur Dent. 12. 21. Et mactabis de bove tuo, & de pecore tuo.

147. Ut operiatur sanguis animalium & avium pulvere: sicut dicitur Levit. 17. 13. Et effundet sanguinem ejus, & operiet illum in pulvere.

- העבר על הפקודים
 170 לשבוע מבל נבייא
 שיהא בכל דור ודור אם
 לא יוסף ולא יגער שנאמר
 אלו תשמעו
 171 למןות מלך שנאמר
 שם השם עלייך מלך
 172 לשבוע מבל בית דין
 הנדר שיעמדו להם לישראל
 שנאמר ועל המשפט
 173 לנחות אחרי ריבים
 אם תהיה מחלוקת בין
 הסנהדרין בדין שנאמר
 אחרי ריבים להטוט
 174 למנות שופטים ושוטרים
 בכל קהל וקהל מישראל שנ'
 שופטים ושוטרים תחן לך
 175 להשות בין בעלי דין
 בשעה שעמדים בדיון שנ'
 בעדר תשפט עמיך
 176 להעיר בבית דין למי
 שיש לו עדות שנאמר והוא
 עד או ראה או ידע
 177 לחקר העדים הרבה
 שנ' ודרשה וחקרה ושאלות
 הדעת
 178 לעשות לעדרים ומפני
 כמו שוממו לעשות שנאמר
 ועשיתם לו כאשר ומי
 179 לעורף את העגלות
 במעותה שנאמר וערפו שם
 את העגלות בנחל
 180 להכין שיש ערי מקלט

tur Exod. 30.13. *Hoc dabunt omnes trans-eumtes ad visitatos.*

172. Vt obedientia præstetur omni Prophetæ in quacunque æstate & generatione , si non addiderit vel detraxerit : sicut dicitur Deut. 18. 15. *Ei obedietis.*

173. Vt constituant Regem : sicut dicitur Deut. 17.15. *Ponendo pones super te Regem.*

174. Vt Senatui magno , qui constitutus est super Israële , obtemperetur : sicut dicitur Deut. 17. ii. *Et super iudicium.*

175. Vt accedatur majori parti suffragiorum , si in iudiciis sit dissensio penes Sanhedrin : sicut dicitur Exod. 23: 2. *Post multos ad pervertendum.*

176. Vt constituant Judices & Præfectos in qualibet congregazione populi Israelitici : sicut dicitur Deut. 16.18. *Judices & præfectos pones tibi.*

177. Vt , qui in iudicio ad causam dicendum comparent æqualiter audiantur , & judicentur , sicut dicitur Levit. 19. 15. *In iustitia judicabis proximum tuum.*

178. Vt ille , qui verè testari potest , in senatu testetur : sicut dicitur Levit. 5: 1. *Et ipse testis , vel vidit , vel scivit.*

179. Vt testes rigidè examinentur : sicut dicitur Deut. 13. 14. *Et quæres , & investigabis , & interrogabis diligenter.*

180. Vt falsis testibus idem fiat , quod cogitarunt innocentibus facere : sicut dicitur Deut. 19.19. *Et facietis ei , quemadmodum cogitavit.*

181. Vt vitula decolletur secundum præceptum ejus , quando aliquis occisus inventur . incerto cædis autore : sicut dicitur Deut. 21. 4. *Et decollabunt ibi vitulam in valle.*

182. Vt constituant sex urbes refugii ,

- מִקְרָא קָדֵשׁ 160 לשבות בשביעית בו שני
וביום השביעי מקרא קדש
- 161 לספר מקצירת העומר מ"ט יום שנאמר וספרתם לכט ממחורת השבת
- 162 לשבות ביום חמישים שנאמר וקראותם בעצם היום דזה מקרא קדש
- 163 לשבות בראשון של חדש השביעי שנאמר באחד לחדר ישיה לכת שבתון
- 164 לחתונות בעשרי בו שנאמר ובעשר לחדר תענו את נפשותיכם
- 165 לשבות ביום הصوم שנאמר שבת שבתון
- 166 לשבות בראשון של חג הרסוכות שני' ביום הראשון מקרא קדש
- 167 לשבות בשמני של חג שנאמר וביום החמשי מקרא קדש
- 168 לישב בטוכה שבעת ימים שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים
- 169 ליטול חולב שנאמר וללחמתם לכט ביום הראשון פריו עץ הדר כפות תמרים יהיה לכם
- 170 לשמעו קול שופר בראש השנה שנאמר יום תרועה בכל שנה שנאמר זה יתנו כל
- die primo convocatio sanctitatis.
160. Vt quiescant septimo die in eodem festo : sicut dicitur Exod. 12. 16. Et in die septimo convocatio sanctitatis.
161. Vt numerent à messe Homer quadraginta novem dies : sicut dicitur Levit. 23. 15. Et numerabitis vobis à craftino Sabbathi.
162. Vt quiescant die quinquagesimā, quae est festum Pentecostes : sicut dicitur Levit. 23. 21. Et vocabitis in ipso illo die convocationem sanctitatis.
163. Vt quiescant primo die mensis septimi : sicut dicitur Levit. 23. 24. In unā mensis erit vobis requies.
164. Vt quisque se affligat decimo die mensis Tisri, sive Septembri : sicut dicitur Levit. 16. 29. In decimā mensis afflictionis animarū vestras.
165. Vt quiescant in die jejunii, hoc est, decimo illo die, sicut dicitur Levit. 23. 32. Cessatio quietis.
166. Vt quiescant primo die festi Tabernaculorum : sicut dicitur Levit. 23. 35. In die primo erit convocatio sanctitatis.
167. Vt quiescant octavo die illius festi : sicut dicitur Lev. 23. 36. Et in die octavo convocatio sanctitatis.
168. Vt habitent in Tabernaculis per septem dies : sicut dicitur Levit. 23. 42. In Tabernaculis habitabitis septem diebus.
169. Vt gestetur Lulab, hoc est, palma : sicut dicitur Levit. 23. 40. Et capietis vobis in die primo fructum ligni decoris ramos palmarum.
170. Vt audiat vox buccinæ in principio novi anni : sicut dicitur Numer. 29. 1. Dies triumphi erit vobis.
171. Vt omnis Israelita det dimidium scilicet argenti singulis annis : sicut dicitur

194 לְהַשִּׁיב אֶת הָגֹל שָׁנָה
וְהַשִּׁיב אֲשֶׁר הָגֹלָה אֲשֶׁר נָלַךְ

195 לְתַחַן צְדָקָה שָׁנָאָמָר
פָּתָח חַפְתָּחָה אֶת יָדָךְ

196 לְהַעֲנֵיק לְעַבְד עֲבָרִי
שָׁנָאָמָר הָעָנָק תָּעֲנֵיק לוֹ וְכֵן
אַמְתָּה הַעֲבָרִי

197 לְהַלּוּתָה לְעַנִּי שָׁנָאָמָר
אָם כָּסֶף תָּלוּת אֶת עַמִּי אָם
וְהַאֲינֵנוּ רִשׁוֹת אֶלָּא מִצְוָה
שָׁנָאָמָר וְהַעֲבֵט הַעֲבִיטָנוּ

198 לְהַלּוּתָה לְנִכְרֵי עַוְבָּר
כּוֹכְבִים וּמוֹלֹות בְּרֻבִּית שָׁנָה
לְנִכְרֵי הַשָּׁׁךְ מִפְּיַה הַשְּׁמֻועָה
לִמְדּוֹ שָׂוֹן מִצְוָה עֲשָׂה

199 לְהַשִּׁיב הַמְשֻׁכוֹן לְבָעוּלָיו
שָׁנָאָמָר הַשְׁבָּה תָּשִׁיב לוֹ אֶת
הַעֲבוּט

200 לְיַחַן שְׁכָר שְׁכָר בּוֹמָנוֹ
שָׁנָאָמָר בַּיּוּmo חַתֵּן שְׁכָרּוֹ

201 לְהַוּת הַשְׁכִּיד אֶוכֶל
בּוֹמָן שְׁכִירֹת שָׁנָה כִּי הַכּוֹא
בְּכֶרֶם רַעַם כִּי חַבֹּא בְּקִמְתָּה
רַעַם

202 לְעוֹבָם מַעֲול חַבְיוֹן אוֹ
מַעֲול בְּהַמְתוֹן שָׁנָאָמָר עוֹבָם
חַעֲובָם עַמּוֹ

203 לְהַקְמָה הַמְשָׁא עַל
הַבְּהִמָּה שָׁנָאָמָר הַקְמָה תְּקִים
עַמּוֹ

204 לְהַשִּׁיב אֶבְרָהָה שָׁנָאָמָר

194 Vt reddant rapinam: sicut dicitur Levit. 6.4. Et reddet rapinam quam rapuit.

195 Vt dent eleemosynam: sicut dicitur Deut. 15. 8. 11. Aperiendo aperies manum tuam.

196. Ut servus Hebræus, quum servitu-te exit, sit bene muneras: sicut dicitur Deut. 15.14. Onerando onerabis eum. Sic etiam serva Hebræa est dimittenda, ut dicitur verfu 12.

197. Vt egeno mutuum detur: sicut dicitur Exod. 22. 25. Si argentum mutua-veris populo meo. Vox **אָם** non denotat tantum licentiam, sed præceptum: sicut dicitur Deut. 15. 8. Et mutuando mutua-bis ei.

198. Ut cum foenore mutuum detur extraneo colenti stellas & planetas: sicut dicitur Deut. 23: 20. Extraneo foenerabis. Per traditionem didicerunt hoc esse præceptum affirmativum.

199. Ut reddatur pignus domino suo: sicut dicitur Deut. 24. 13. Reddendo red-des ei pignus.

200. Ut detur mercenario merces tem-pore suo: sicut dicitur Deut. 24. 15. In die ejus dabis mercedem ejus.

201. Ut mercenarius laborans in vinea &c. edat de fructibus tempore illo quo la-borat: sicut dicitur Deut. 23.24. 25. Cum ingressus fueris in vineam socii tui. Cum in-gressus fueris in segementum socii tui.

202. Ut proximi jumento, sub onere lapsi, in levando onere auxilium præstetur: sicut dicitur Exod. 23. 5. Auxiliando auxiliaberis ei.

203. Ut proximum adjuvemus in imponendo sarcinam supra jumentum: sicut dicitur Deut. 22. 4. Erigendo eriges cum ipso.

204. Ut restituatur res perdata: sicut C 2 dicitur

שנ' חכין לך הדרך ושלשת

five azyla ; sicut dicitur Dent. 19.3. Parabis tibi viam , & in tres partes divides.

183. Ut Levitis dent urbes ad habitandum , etiam illæ recipiunt homicidas : sicut dicitur Num. 35.2. Et dabunt Levitis urbes.

184. Ut recta ædium peribolo circumdatur : sicut dicitur Deut. 22.8. Et facies loricam ad teatum tuum.

185. Ut exstirpentur cultus stellarum & planetarum (hoc est , Idololatria) & servientes ei : sicut dicitur Deut. 12.2. Perdendo perdetis eis.

186. Ut occiduntur cives , qui ad idolatriam se induci possunt , & ut civitas eorum comburatur : sicut dicitur Deut. 13.16. Et combures igne omnes spolium ejus.

187. Ut internectioni dentur septem populi terræ Israëlis : sicut dicitur Deut. 20.17. Perdendo perdes eos.

188. Ut semen Amalekitarum exseindatur : sicut dicitur Deut. 25.19. Delbis mentionem Amalek.

189. Ut Israelitæ omni tempore recordentur eorum , quæ ipsi fecit Amalek : sicut dicitur Deut. 25.17. Memento , quæ fecit tibi Amalek.

190. Ut bellum liberum (b. e. non in singulari mandatum à Deo) instituatur secundum morem præscriptum in Lege : sicut dicte Deut. 20.10. Cum appropinquaveris ad urbem .

191. Ut ungatur Sacerdos prælli causâ : sicut dicitur Deut. 20.2. Et accedes Sacerdos , & loquetur ad populum .

192. Ut locus designetur in castris ad requisita naturæ facienda : sicut dicitur Deut. 23.12. Et locus tibi erit extra castra .

193. Ut gestent paxillum in exercitu super armis suis : sicut dicitur Deut. 23.13. Et paxillus erit tibi super arma tua .

194. Vs

לחתת לילוים ערים
לשבות ו גם הם קולות שן'
ונתנו לילוים ערים

לעשות מעקה , לנוּן
שנאמר ועשית מעקה לנוּן

לאבד עבורה כוכבים
זמלות ומשמיה שנ' אבד
האברון ונומר

להרוג אנשי עיר
הנדחות ולשרוף את העיר
שנאמר ושרפת באש את כל

שללה
לאבד שבעה עממים
מארץ ישראל שנאמר החרם
תחרימים

להכתרה ורעו של מלך
שנ' תמהה את וכרכ עמלק

לזכור מה שעשה לנוּ
עמלק תdry שנאמר זכור
את אשר עשה לך עמלק

לעשות במלחמה הרשות
כמשפט הכהן בתורה שנ'
כى תקרב אל עיר

למושוח בהן במלחמה
שנאמר ונגש הכהן ודבר אל
העם

להתקין יד בכתנה
שנאמר יד טהרה לך מחוֹץ
למחנה

להתקין יתר שנאמר
ויתד תהיה לך על אונך

- לישא אונס את אונתו 218
שנאמר ولو תחיה לאשת
לישב מועזיא שם רע 219
עם אשתו כל ימו שנאמר
ולו תחיה לאשה 220
לדורן בפתחה בחמשים
שקל עם שאר דין שנאמר
וכי יפתחה 221
לעתות ליפת האר
ככתוב ב תורה שנ' וראית
בשביה אשת יפת תואר
לגרש בשטר שנאמר 222
וכתב לה ספר כרויות
לעתות לסתה כתורה 223
שנאמר ועשה לה הכהן את
כל התורה הוואת
להלכות לרשות שנ' 224
והפללו השופט והכחיו לפני
להגלוות הרוצה בשגגה 225
שנ' וושב בה עד מות הכהן
הגדול
להיות בית דין הורגן 226
בസיפ שנאמר נקם ינקם
להיות בית דין הורגן 227
בחנק שנ' סות יומת הנואף
והנואפת
להיות בית דין שורפין 228
באש שנ' באש ישרפו אותו
להיות בית דין סוקליין 229
באבניים שנ' וסקלתם אותם
ואומר

218. Vt, qui per vim virginem oppres-
fit, eam in uxorem ducat: sicut dicitur
Deut. 22. 29. Et ei erit in uxorem.

219. Vt omnibus diebus suis habitet
cum uxore sua *sine spe repudii*, qui eam
diffamavit: sicut dicitur Deut. 22. 29. Et
ei erit in uxorem.

220. Ut qui virginem seduxit ad stu-
prum judicetur, & solvat quinquaginta
flos, cum aliis judiciis: sicut dicitur
Exod. 22. 16. Et cum seduxerit.

221. Ut mulieri pulchræ formâ in bello
capte fiat juxta quod scriptum est in Le-
ge: sicut dicitur Deut. 21. 11. Et videris
in captivitate mulierem pulchram formâ.

222. Ut divertium fiat per literas re-
pudiis: sicut dicitur Deut. 24. 1. Et scribet
ei libellum repudii.

223. Vt mulieri declinanti (*hoc est*, de
adulterio suspecta) fiat secundum Legem:
sicut dicitur Numer. 5. 30. Et fecerit ei
Sacerdos omnem legem hanc.

224. Ut flagellent impium, qui crimi-
nus capitalis reus non est: sicut dicitur Deut.
25. 2. prostrernere faciet eum Iudex, &
cedare faciet eum coram se.

225. Ut in exilium agatur homicida
ex ignorantia [*hoc est*, involuntarius] sicut
dicitur Num. 35. 25. Et manebit in eâ do-
nec moriatur Sacerdos magnus.

226. Ut domus judicij *five Judices* oc-
cidant gladio: sicut dicitur Exod. 21. 10.
Vindicando vindicabitur.

227. Ut Judices occidant *sontes* stran-
gulatione: sicut dicitur Levit. 20. 10.
Moriendo morietur adulterer & adultera.

228. Ut Judices igne comburant *sontes*: sicut dicitur Levit. 20. 14. *Igne com-
burent eum.*

229. Ut Judices lapidibus lapident
sontes: sicut dicitur Deut. 22. 24. *Et la-
pidabit eos &c.*

השב תשיבם לאחיך

dicitur Deut. 22. 1. Reducendo reduces eos ad fratrem tuum.

205 להוכיח החוטא שנ' הוכחה תוכיה את עמיינך sicut dicitur Levit. 19. 17. Corripiendo corripies proximum tuum.

206 לאחוב כל אדם מבני ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך sicut dicitur Levit. 19. 18. Et diliges solum tuum sicut te ipsum.

207 לאחוב את הנער שנ' אהבתם את הנער sicut dicitur Deut. 10. 19. Et diligite peregrinum.

208 לצדך מאונים עם המשקלות שנ' מאוני צדק אבני צדקה sicut dicitur Levit. 19. 36. Stateræ justitiae, lapides iustitiae.

209 ות שיבת תקומו לכבר החכמים שנ' מפני שיבת תקומו sicut dicitur Levit. 19. 32. Ante caniciem conserge.

210 ות הונorentur pater & mater: sicut dicitur Exod. 20. 12. Honora patrem tuum, & matrem tuam.

211 ות timeantur pater & mater: sicut dicitur Levit. 19. 3. Vir matrem suam, & patrem suum timeantur.

212 ות foetificent & multiplicent: sicut dicitur Genes. 1. 28. Crescite & multiplicamini.

213 ות conjugum contrahatur cum precedentibus sponsaliis: sicut dicitur Deut. 24. 1. Cum acceperit vir uxorem.

214 ות sponsus exhibaret se cum uxore sua anno primo: sicut dicitur Deut. 24. 5. Immunitis erit in domo sua anno uno &c.

215 ות filii circumcidantur: sicut dicitur Levit. 12. 3. Et in die octavo circumcidetur caro preputii ejus.

216 ות vidua mariti sine liberis defuncti dubat fratri ejus: sicut dicitur Deut. 25. 5. Levir ejus ingredietur ad eam.

217 ות neganti viduam fratris sui defuncti ducere calceus extrahatur: sicut dicitur Deut. 25. 9. Et solvet calcem amentum ejus à pede ejus.

218 ות

השב תשיבם לאחיך

dicitur Deut. 22. 1. Reducendo reduces eos ad fratrem tuum.

205 להוכיח החוטא שנ' הוכחה תוכיה את עמיינך sicut dicitur Levit. 19. 17. Corripiendo corripies proximum tuum.

206 לאחוב כל אדם מבני ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך sicut dicitur Levit. 19. 18. Et diliges solum tuum sicut te ipsum.

207 לאחוב את הנער שנ' אהבתם את הנער sicut dicitur Deut. 10. 19. Et diligite peregrinum.

208 Ut justificant, h. e. ut stateræ & pondera sint justæ five exactæ, sicut dicitur Levit. 19. 36. Stateræ justitiae, lapides iustitiae.

209 Ut Sapientes honorentur: sicut dicitur Levit. 19. 32. Ante caniciem consurge.

210 Ut honorentur pater & mater: sicut dicitur Exod. 20. 12. Honora patrem tuum, & matrem tuam.

211 Ut timeantur pater & mater: sicut dicitur Levit. 19. 3. Vir matrem suam, & patrem suum timeantur.

212 Ut foetificant & multiplicent: sicut dicitur Genes. 1. 28. Crescite & multiplicamini.

213 Ut conjugum contrahatur cum precedentibus sponsaliis: sicut dicitur Deut. 24. 1. Cum acceperit vir uxorem.

214 Ut sponsus exhibaret se cum uxore sua anno primo: sicut dicitur Deut. 24. 5. Immunitis erit in domo sua anno uno &c.

215 Ut filii circumcidantur: sicut dicitur Levit. 12. 3. Et in die octavo circumcidetur caro preputii ejus.

216 Ut vidua mariti sine liberis defuncti dubat fratri ejus: sicut dicitur Deut. 25. 5. Levir ejus ingredietur ad eam.

217 Ut neganti viduam fratris sui defuncti ducere calceus extrahatur: sicut dicitur Deut. 25. 9. Et solvet calcem amentum ejus à pede ejus.

218 Ut

השב תשיבם לאחיך

dicitur Deut. 22. 1. Reducendo reduces eos ad fratrem tuum.

205 להוכיח החוטא שנ' הוכחה תוכיה את עמיינך sicut dicitur Levit. 19. 17. Corripiendo corripies proximum tuum.

206 לאחוב כל אדם מבני ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך sicut dicitur Levit. 19. 18. Et diliges solum tuum sicut te ipsum.

207 לאחוב את הנער שנ' אהבתם את הנער sicut dicitur Deut. 10. 19. Et diligite peregrinum.

208 Ut justificant, h. e. ut stateræ & pondera sint justæ five exactæ, sicut dicitur Levit. 19. 36. Stateræ justitiae, lapides iustitiae.

209 Ut Sapientes honorentur: sicut dicitur Levit. 19. 32. Ante caniciem consurge.

210 Ut honorentur pater & mater: sicut dicitur Exod. 20. 12. Honora patrem tuum, & matrem tuam.

211 Ut timeantur pater & mater: sicut dicitur Levit. 19. 3. Vir matrem suam, & patrem suum timeantur.

212 Ut foetificant & multiplicent: sicut dicitur Genes. 1. 28. Crescite & multiplicamini.

213 Ut conjugum contrahatur cum precedentibus sponsaliis: sicut dicitur Deut. 24. 1. Cum acceperit vir uxorem.

214 Ut sponsus exhibaret se cum uxore sua anno primo: sicut dicitur Deut. 24. 5. Immunitis erit in domo sua anno uno &c.

215 Ut filii circumcidantur: sicut dicitur Levit. 12. 3. Et in die octavo circumcidetur caro preputii ejus.

216 Ut vidua mariti sine liberis defuncti dubat fratri ejus: sicut dicitur Deut. 25. 5. Levir ejus ingredietur ad eam.

217 Ut neganti viduam fratris sui defuncti ducere calceus extrahatur: sicut dicitur Deut. 25. 9. Et solvet calcem amentum ejus à pede ejus.

218 Ut

כִּי תֵצֵא אֶשׁ וּמְצָאָה קֹצִים
לְדוֹן בְּדַין בְּנוֹקִי שָׁוֹר חַנְם
שָׁנָאָמַר כִּי יְתִן אִישׁ אֶל רַעֲחוֹ
לְדוֹן בְּדַין נֹשָׁא שְׁכָר
שְׁנִי כִּי יְתִן אִישׁ אֶל רַעֲחוֹ
חַמּוֹר אוֹ שׂוֹר

לְדוֹן בְּדַין הַשׁוֹאָל שְׁנִי
וְכִי יִשְׁאָל אִישׁ מִעֵם רַעֲחוֹ

לְדוֹן בְּדַינִי מִקְהָה וּמִמְכָר
שָׁנָאָמַר וְכִי חַמְכָרוֹ מִמְכָר
לְעַבְיתָךְ

לְדוֹן בְּדַין טָעֵן וּנוֹטֵעַ
שָׁנָאָמַר עַל כָּל דָּבָר פְּשֻׁעַ
עַל שׂוֹר עַל חַמּוֹר עַל שָׁהָ

לְהַצִּיל הַנְּדָרֶת וְאַפְּלִילָה
בְּנֶפֶשׁ הַרֹּודֶף שְׁנִי זְקוֹנָה
אַתָּה כִּפְהָ

לְדוֹן בְּדַינִי נְחֹלוֹת שְׁנִי
אִישׁ כִּי יִמּוֹת וּבָן אַיִן לוֹ

ignem: sicut dicitur Exod. 22. 6. Cum
egressus fuerit ignis, & invenerit spinas.

242. Ut judicent de damnis commissis
apud custodem gratis custodientem: sicut
dicitur Exod. 22. 7. Cum dederit quipiam
proximo suo.

243. Ut judicent judicium capientis
mercedem, hoc est, ut judicent de rebus,
quaes mercedis gratia alicuius curae sunt com-
missæ: sicut dicitur Exod. 22. 10. Si de-
derit quis proximo suo asinum vel bovem.

244. Ut judicent judicium accipientis
mutuò gratis, hoc est, ut judicent de re-
bus, quæ gratis mutuò datæ sunt: sicut
dicitur Exod. 22. 14. Et cum petierit com-
modatum quipiam à proximo suo.

245. Ut judicent de rebus emptionis
& venditionis: sicut dicitur Levit. 25. 14.
Et cum vendideritis venditionem proximo
tuo.

246. Ut judicent causam Actoris &
Rei: sicut dicitur Exod. 22. 9. Super
omni verbo prævaricationis, super bove,
super asino, super agno.

247. Ut liberetur is, qui persequutio-
nem patitur, etiam si effet cum animâ
sive vitâ persequentis, b. e. etiam si perse-
quens occidens effet: sicut dicitur Deut.
25. 12. Et abscedes manum illius.

248. Ut judicent causas hæreditatum:
sicut dicitur Numer. 27. 8. Vir cum mor-
tuis fuerit, & filius non fuerit ei.

מצוות עשה

- לזהות מי שנחחייב
תלייה שנאמר ותלה אותו
על עץ 230
- לקבוש הנהר בזומו
שנ' כי קבור תקברנו ביום
זהו 231
- לידון עבר עברי
בהלכתיו שנאמר כי תקנה
 עבר עברי 232
- לייעד אמה עבריה שנ'
אשר לא יעדח והפדה 233
- לפזרת אמה עבריה
שנאמר והפדה 234
- לעבוד בעבד כנען
לעולם שנאמם לעולם בהם
תעבדו 235
- להווות החובל משלם
מכונן שנ' כי יריבן אנשים
והכח איש 236
- לידון בנומי בהתמה
שנאמר וכי יגוף שור איש
את שור רעהו 237
- להונ בנקי הבור שנ'
כי יפתח איש בור 238
- לידון לנגב בתשלמיין
או במיתה שנאמר וכי יונב
אם במחתרת ימצע הנגב
ונונב איש ומכו 239
- לידון בנומי הбур שנ'
כי יבער איש שדה או כרם
לידון בנומי האש שנ' 240
- לידון בנומי האש 241

230. *Vt suspendant eum, qui dignus est suspedio: sicut dicitur Deut. 21. 22. Et suspendens eum in ligno.*

231. *Vt occisi eo ipso die sepeliantur: sicut dicitur Deut. 21. 23. Sed sepeliendo sepelies eum in die ipsa.*

232. *Vt judicent servum Hebraeum secundum leges suas: sicut dicitur Exod. 21. 2. Cum emeris servum Hebreum.*

233. *Vt Heros desponset seruam Hebraeam: sicut dicitur Exod. 21. 8. Qui sibi despontavit eam, & redimere faciet eam.*

234. *Vt redimatur serva Hebreæ: sicut dicitur Exod. 21. 8. Et redimere faciet eam.*

235. *Vt servi Cananæi in perpetuum servitutem addicantur: sicut dicitur Levit. 25. 46. In perpetuam eis ut servis teneantur.*

236. *Vt qui damnum intulit, solvat mulctam pecuniariam: sicut dicitur Exod. 21. 18. Quum rixati fuerint viri, & percusserit quispiam.*

237. *Vt judicent de dannis ab animali bruto illatu: sicut dicitur Exod. 21. 35. Et cum percusserit bos cuiuspiam bovem socii sui.*

238. *Vt judicent de dannis per negligiam putei-munitiōnē illatis: sicut dicitur Exod. 21. 33. Cum aperuerit quispiam puteum.*

239. *Ut fur daretur ad restituções, aut ad mortem: sicut dicitur Exod. 21. 1. Et cum furatus fuerit. versu 2. Si in perfoſſione inventus fuerit fur. Et Exod. 21. 16. Et qui furatus fuerit viuum & vendiderit eum.*

240. *Ut judicent de dannis depastionis: sicut dicitur Exod. 22. 5. Cum pasci fecerit quispiam agrum vel vineam.*

241. *Ut judicent de dannis illatū per ignem*

9. שלא לעשות מעשה
ידעוני שנאמר ואל הירעונים

10. שלא לפנות אחר עבודה
כוכבים ומולות שנאמר אל
תפנו אל האלים

11. שלא לחקים מצבה שנ'
ולא תקים לך מזבחה

12. שלא ליתן אבן משכית
שנ' ואבן משכית לא תנתנו
בארצכם

13. שלא ליטע אילן במקדש
שנאמר לא הטך לך אשרה

כל עץ 14. שלא לישבע בעבודת
כוכבים ומולות לעובדים ולא
משביעין אותן בה שנ' ושם
אליהם אחרים לא תוכירו

לא ישמע על פיך

15. שלא להדייח בני ישראל
אחר עבודה ככוכבים ומולות
שנאמר ולא יسمع על פיך וו
אחרה למדייח

16. שלא להטוט אדם
ישראל אחר עבודה ככוכבים
ומולות שנאמר בפסית ולא
יוסיפו לעשות

17. שלא לאחוב המסית
שנאמר לא תובה לו

18. שלא לעובב השנאה
למסית שנ' ולא תשמע אליו

19. שלא להציל המסית
אלא עומד על דמו שנאמר
לא תחום עינך עליו

9. Ne exerceant opus Jiddeoni, hoc
est, Arioli: sicut dicitur Levit. 19. 31.
Et ad Sciolos.

10. Ne respiciamus ad cultum stella-
rum & planetarum: sicut dicitur Levit.
19. 4. Ne respiciatis ad idola.

11. Ne erigamus statuam: sicut di-
citur Deut. 16. 22. Neque eriges tibi sta-
tuam.

12. Ne constituatur lapis figuratus,
five depictus: sicut dicitur Levit. 26. 1:
Et lapidem depictum non ponetis in terrâ
vestra.

13. Ne plantetur arbor in Sanctuario:
sicut dicitur Deut. 16. 21. Non plantabis
tibi lucum, omnem arborem.

14. Ne per cultum stellarum & pla-
netarum (hoc est, per falsos Deos) juremus
idololatris, neque faciamus illos jurare
per eum sc. cultum idololatricum: sicut
dicitur Exod. 23. 13. Et nomen Deorum
aliorum non memorabitis. Non audietur su-
per os tuum.

15. Ne quis inducat filios Israel ad
cultum stellarum & planetarum: sicut di-
citur Exod. 23. 13. Et non audietur super
os tuum. Haec est præmonitio seductori.

16. Ne quis incitet five urgeat aliquem
ex Israelitis ad cultum stellarum & plane-
tarum: sicut dicitur de incitatore, Et non
addeunt facere. Deut. 13. 11.

17. Ne amemus impostorem: sicut
dicitur Deut. 23. 8. Non acquiesces ei.

18. Ne desinamus odiisse impostorem:
sicut dicitur Deut. 13. 8. Et non audies
ad eum.

19. Ne liberemus impostorem, sed
potius opera danda est ut occidatur: sicut
dicitur Deut. 13. 8. Neque parcer oculus
tuus super eum.

מצוות לא תשנה

מצוות ראשונה
מצוות לא
תשנה שלא
לעלות במחשכה
שים שם אלוה
ולתי יהוה שנאמר לא היה
לך אלהים אחרים על פני
שלא לעשות פסל לא
יעשה בידו ולא יעשנו לו
אחרים שנאמר לא תשנה
לך פסל

3. שלא לעשות עבדות
כוכבים ומולות ואפלו
לאחרים שנאמר אלהי מסכה
לא תשנה לך

4. שלא לעשות צורות
לכחות ואפ על פי שאין עבדין
אותן שנאמר לא תשונן את
ההשתחוויה שנ ולא תשתחווה
לهم

5. שלא לעבד עבדות
כוכבים ומולות ואפ על
פי שאין דרך עבודה
כחשתחויה שנ ולא תשתחווה
להם

6. שלא לעבד עבדות
כוכבים ומולות בדברים
שדרנה להعبد בהם שפ'
ולא תעכרים

7. שלא להעביר בנו למולך
שנאמר נמורעך לא התנו
להעביר למולך

8. שלא לעשות מעשה אוב
שנ אל הפנו אל האובות

i. **P**RÆCEPTUM PRIMUM EX PRÆCEPTIS
NEGATIVIS EST, NE COGITEMUS ALIUM
ESSE DEUM PRÆTER JEHOVAM: SICUT
DICITUR EXOD. 20. 3. *Non erunt tibi dii alii
coram facie mea.*

2. **N**E SCULPTILIA, VEL IPSI NOBIS FACIA-
MUS, VEL PER ALIOS NOBIS FIERI CUREMUS:
SICUT DICITUR EXOD. 20. 4. *Non facies tibi
sculptile.*

3. **N**E FACIAMUS ULLUM CULTUM STELLA-
RUM & PLANETARUM (*HOC EST, IMAGINEM
IDOLOLATRICAM*) ETIAMSI ALII, *SIVE IN ALIO-
RUM GRATIAM:* SICUT DICITUR EXOD. 34. 17.
Deos conflatis non facies tibi.

4. **N**E FACIAMUS SALTEM AD ORNATUM ULLAS
IMAGINES CUTHÆIS *SIVE GENTILIBUS*, ETIAMSI
NON COLANT EAS: SICUT DICITUR EXOD. 20.
23. *Non facietis mecum.*

5. **N**E INCURVEMUS NOS CULTUI STELLARUM
& PLANETARUM, ETIAMSI MODUS CULTUS EO-
RUM NON CONFISSTAT IN INCURVATIONE: SICUT
DICITUR EXOD. 20. 5. *Non incurvabis te eis.*

6. **N**E SERVIAMUS CULTUI STELLARUM &
PLANETARUM REBUS, QUARUM CONSuetudo EST
UT COLANTUR PERILLAS: SICUT DICITUR EXOD.
20. 5. *Et non servies eis.*

7. **N**E ALIQUIS PER IGNEM TRANSIRE FACIAT
FILIUM SUUM *AUT FILIAM SUAM* MOLOCHO: SI-
CUT DICITUR LEVIT. 18. 21. *Et de semine tuo
non dabis ad transfire faciendum ad Molochum.*

8. **N**E EXERCEANT OPUS OB, *HEC EST, PY-
THONIS:* SICUT DICITUR LEVIT. 19. 31. *Ne
respiciatis ad Pythones.*

9. **N**e

30. שלֹא לְלִכְתָּה בְּחֻקוֹתֵךְ עֲבוֹדַת כּוֹכְבִים וּמוֹלֹתָה וְלֹא בְּמִנְהָגּוֹת שֶׁנָּאָמָר וְלֹא תַּלְכֵן בְּחֻקוֹתֵךְ וְגַם ר' 31. שלֹא לְקַסּוּ שֶׁנָּאָמָר
לֹא יִמְצֵא בְּךָ קַסּוּ קַסּוּם
תְּעוּנוֹנוֹ 32. שלֹא לְעֹזֵן שֶׁנָּאָמָר לֹא
תְּנַחֲשֵׁו 33. שלֹא לְנַחֵשׁ שֶׁנָּאָמָר לֹא
יִמְצֵא בְּךָ וְגַם ר' 34. שלֹא לְבַשְׁךָ שֶׁנָּאָמָר לֹא
וְחַבּוּר חֶבְרָן 35. שלֹא לְחַבּוּר חֶבְרָן שֶׁנָּאָמָר
שֶׁנָּאָמָר וְשׂוֹאֵל אָוב 36. שלֹא לְשַׁאֲוֵל בָּאָוב
שֶׁנָּאָמָר וְשׂוֹאֵל אָוב וְיַדְעֹנוֹ 37. שלֹא לְשַׁאֲוֵל בַּיַּדְעֹנוֹ
הַמְתִים שֶׁנָּאָמָר וְדוֹרֶשׁ אֶל הַמְתִים מִן 38. שלֹא לְשַׁאֲוֵל בְּחִלּוֹם מִן
אִישׁ 39. שלֹא תַּעֲדֵה אֶשְׁתְּךָ עָדִי גָּבָר עַל אֶשְׁתְּךָ
אִישׁ שֶׁנָּאָמָר לֹא יִלְבְּשׁ גָּבָר 40. שלֹא יַעֲדֵה אִישׁ עָדִי
שְׁמַלְתָּה אֶשְׁתְּךָ מִפְנֵי שׂוֹרוֹ מִנְהָגָה עֲוֹבָדֵי עֲבוֹרָת כּוֹכְבִים וּמוֹלֹתָה
כְּבָשָׂרְכָם 41. שלֹא לְכַתּוּ בְּנֹעַפְךָ שְׁנִי וְכַתּוּבְךָ קַעַקְעָה לֹא תַּחֲנֵן בְּכָבְשָׂרְכָם
שְׁלֹוּבְשִׁין כּוּמְרִי עֲבוֹרָת כּוֹכְבִים 42. שלֹא לְלִבּוֹשׁ שְׁעַטְנוֹ נִמְוֹ

30. Ne quis ambulet in statutis cultus stellarum, & planetarum, neque in ritibus ipsorum: sicut dicitur Levit. 20. 23. Et ne ambuletis in statutis &c:

31. Ne aliquis divinationibus operam det: sicut dicitur Deut. 18. 10. Non inveniatur in te ---- divinans divinationes.

32. Ne aliquis præstigiis utatur: sicut dicitur Levit. 19. 26. Neque præstigia bimini.

33. Ne aliquis auguretur: sicut dicitur Levit. 19. 26. Non augurabimini.

34. Ne aliquis magiam exerceat: sicut dicitur Deut. 18. 10. Non inveniatur in te &c. Et maleficus.

35. Ne aliquis incantet incantationes: sicut dicitur Deut. 18. 11. Et incantans incantationem.

36. Ne quis consulat oraculum Ob, hoc est, Pythonis: sicut dicitur Deut. 18. 11. Et interrogans Pythonem.

37. Ne quis consulat oraculum Jiddeoni, hoc est, Arioli: sicut dicitur Deut. 18. 11. Et interrogans Pythonem & Sciolum.

38. Ne aliquis consulat in somnio mortuos: sicut dicitur Deut. 18. 11. Et querens à mortuis.

39. Ne mulier se ornnet ornamento virili: sicut dicitur Deut. 22. 5. Non erit instrumentum virile super mulierem.

40. Ne vir se ornnet ornamento muliebri: sicut dicitur Deut. 22. 5. Non induet vir vestimentum muliebre. Quoniam haec est consuetudin colentium cultuum stellarum & planetarum.

41. Ne aliquis scribat in corpore, sicut colentes cultum stellarum & planetarum faciunt: sicut dicitur Levit. 19. 28. Et scripturam exarationis non dabitis in carne vestra.

42. Ne quis induat vestimentum heterogeneum h. e. confectum ex lanâ & lino,

20 שלא ילמד חֲמֹסֶת וּכְוֹת
על המסיטה שנ' לא תחמול

21 שלא ישׁתּוּק חֲמֹסֶת
מללמוד חובה על הקסיטה אם
ידע לו חובה שנ' ולא חכמה
עליו

22 שלא ליהנות בציפוי
נעדר מעבודת כוכבים ומולות
שנ' לא תחמוד בסוף והב
עליהם

23 שלא לבנות עיר הנדרחת
כמוות שהיתה שנאמר לא
תבנה עיר

24 שלא ליהנות במנון עיר
הנדרחת שנ' ולא ידבק בירך
25 שלא ליהנות בעבודת
כוכבים ומולות ובכל ממשטחה
ובחקראות שלה ובין שנתנסך
לה שנאמר ולא תביא חועבה
אל בירך

26 שלא להתנבה בשמרת
שנ' ואשר ידבר בשם אליהם
אחרים

27 שלא לחתנבה בשקר
שנאמר אשר יזר לדרך דבר
בשמי את אשר לא ציוחין

28 שלא לשטו למתנבה
לשם עובדות כוכבים ומולות
שנאמר לא תשמע אל דברי
הנביא

29 שלא ימנע מהריגת נבי
השקר ולא נורא ממנו שנ'
לא תגור ממנו

20. Ne seductus causam impostoris de-
fendat, hoc est, pro eo intercedat: sicut di-
citur Deut. 13. 8. Non ignoscet.

21. Ne seductus taceat ostendere cul-
pam seductoris, si noverit ipsius culpam:
sicut dicitur Deut. 13. 8. Et non operies
super eum.

22. Ne utamur iis, quibus imagines
idololatriæ ornantur & vestiuntur: sicut
dicitur Deut. 7. 25. Non concupisces ar-
gentum & aurum super eis.

23. Ne urbs seducta ad idololatriam re-
ædificetur sicut fuit: juxta id quod dici-
tur Deut. 13. 16. Non ædificabitur am-
plius.

24. Ne utamur opibus five spoliis urbis
seductæ ad idololatriam: sicut dicitur
Deut. 13. 17. Et non adhærebit in manu tua.

25. Ne utamur iis, quæ ad cultum
stellarum & planetarum pertinent, neque
omnibus quæ inserviunt ei, neque mu-
nere, quod ei offertur, neque vino, quod
libatur ei: sicut dicitur Deut. 7. 26. Et
non introduces abominationem in domum
tuam.

26. Ne quis prophetet in nomine ejus,
hoc est, in nomine falsorum déorum: sicut
dicitur Deut. 18. 20. Et qui loquetur in no-
mine deorum alienorum.

27. Ne quis prophetet falso: sicut di-
citur Deut. 18. 20. Qui superbe egerit lo-
quendo verbum in nomine meo quod non præ-
cepi ei.

28. Ne quis audiat prophetantem in
nomine cultus stellarum & planetarum:
sicut dicitur Deut. 13. 3. Non audies ad
verba Prophetæ.

29. Ne aliquis prohibeatur ab occisi-
one Prophetæ falsi, & ne timeamus eum
scil. occidere: sicut dicitur Deut. 18. 22.
Non timebis ab eo.

30. Ne

53. שלֹא יְשַׁא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי
בְּתֵה יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם שְׁנָאָמָר
לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקַהֲלֵי יְהוָה

54. שלֹא לְחַרְחִיק וּרְעַעַשׂ
מִן הַקָּהָל אֶלָּא עַד שֶׁלְשָׁה
דָּרוֹת שֶׁנֶּאֱלָת תְּחֻבָּב אֲדוֹמִי

55. שלֹא לְחַרְחִיק מִצְּרָיִם מִן
הַקָּהָל אֶלָּא עַד שֶׁלְשָׁה דָּרוֹת
שְׁנָאָמָר לֹא תְּחֻבָּב כָּעָרִי

56. שלֹא לְקַרְאָה שְׁלוּם לְעַמּוֹן
וּמוֹאָב בְּתְּחִילָה בְּשַׁעַת מִלְחָמָה
כִּשְׁאָר כּוֹתִים שְׁנָאָמָר לֹא
תְּדוֹשׁ שְׁלוּם וְטוּבָתָם

57. שלֹא לְהַשְׁחִית אַיִלִי
מַאֲכֵל שֶׁנֶּאֱלָת תְּשִׁיחֵת אֶת
עַצָּה

58. שלֹא יַרְאֵו אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה
וְלֹא יִפְחַדׁ מַאוֹבִים בְּשַׁעַת
מִלְחָמָה שְׁנָאָמָר לֹא תַּעֲרֹץ
מִפְנִיהם לֹא תַּרְאָם

59. שלֹא נִסּוּר מַלְבָּנוּ מִעֲשָׂה
חַרְעַע שְׁעָשָׂה לְנָנוּ עַמְּלָק שֶׁנֶּאֱלָת
לֹא תַּשְׁכַּח

60. שאָנוּ כּוֹהֲרִין עַל בְּרִכְתָּה
הַשֵּׁם שֶׁנֶּאֱלָת לֹא תַּקְלִל

61. שלֹא לְעֹבוֹר עַל שְׁבּוּעָת
בְּיוֹטְיוֹ שֶׁנֶּאֱלָת תְּשִׁבְעֵוּ בְּשֵׁם
לְשָׁכָר

62. שלֹא יַשְׁבַּע לְשָׁא שֶׁנֶּאֱלָת
לֹא תְּשִׁא אֶת שֵׁם יְהוָה

63. שלֹא לְחַלֵּל אֶת שֵׁם
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱלָת

53. Ne unquam Hammonita aut Moabitæ in uxorem sumat filiam Iraelis: sicut dicitur Deut. 23. 3. Non ingredietur Hammonita, & Moabitæ in ecclesiam Dei.

54. Ne removeant posteros Esau ab ecclesiâ, nisi usque in tertiam generationem: sicut dicitur Deut. 23. 7. Non abominaberis Edomæum.

55. Ne removeant Ægyptios ab ecclesiâ, nisi usque in tertiam generationem: sicut dicitur Deut. 23. 7. Non abominaberis Ægyptium.

56. Ne offeratur pax Hammonitæ & Moabitæ in principio, tempore belli, sicut cæteris nationibus: sicut dicitur Deut. 23. 6. Non quæres pacem eorum, & bonum eorum.

57. Ne perdant arbores fructiferas: sicut dicitur Deut. 20. 19. Non corrumpes arbores ejus.

58. Ne timeant milites, neque pavent propter hostes suos tempore belli: sicut dicitur Deut. 20. 3. & 7. 21. Ne pavias à faciebus eorum. Et Deut. 3. 22. Ne tigeatis eos.

59. Ne obliviouscamur operum malorum, quæ nobis fecit Hamalek: sicut dicitur Deut. 25. 19. Ne obliviouscaris.

60. Ut si raus admoniti de benedictio-ne Dei: sicut dicitur Exod. 22. 28. Elohim non maledices.

61. Ne quis transgrediatur juramento temerario, quod postea non observat: sicut dicitur Levit. 19. 12. Et non jurabis in nomine meo mendaciter.

62. Ne quis juret in vanum: sicut dicitur Exod. 20. 7. Non affumes nomen JEHOVÆ Dei tui in vanum.

63. Ne quis profanet nomen Dei benedicti: sicut dicitur Levit. 22. 32. Et non

ומולות שנאמר לא תלבש
שעטנו

43 שלא להקף פאת ראש
ככומר עבורה כוכבים ומולות
שנאמר ולא תקיפו פאת
ראשם

44 שלא להשחית כל הוקן
כעובי עבורה כוכבים ומולות
שנאמר ולא תשחית את פאת
זנקך

45 שלא להתנור כעובי
UBEORT כוכבים ומולות שנ'
לא התנורדו גודירה ושריטה
אתה היא

46 שלא לשון הארץ
מערים לעולם שנאמר לא
תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד

47 שלא לתור אחר מלחבות
הלב וראית העינים שנאמר
ולא תתווע ונור

48 שלא לכבות ברית
לשבעה עמפני שנאמר לא
תכבות להם ברית

49 שלא לרחות אדים
משבעה עמים שנאמר לא
תהייה כל נשמה

50 שלא לחון על עובי
כוכבים ומולות שנאמר לא
תחונם

51 שלא להושיב עובי
כוכבים ומולות הארץ שנ'
לא ישבו בארץכם

52 שלא להתחנן בעובי
כוכבים ומולות שנאמר לא
תתחנן בהם

*aut ex aliis prohibitis generibus, sicut sese
vestiunt Sacerdotes idolatrici: sicut di-
citur Deut. 22. 11. Non indues te contexturâ.*

43. Ne quis in circuitu attondeat angulum capitis, sicut Sacerdotes idolatrici faciunt: sicut dicitur Levit. 19. 27. Non in circuitu attondebitis angulum capitis vestri.

44. Ne quis corrumpat totam barbam sicut cultores cultus stellarum & planetarum faciunt: sicut dicitur Levit. 19. 27. Et non corrumpes angulum barbae tuae.

45. Ne quis incisiones faciat sicut idololatræ: sicut dicitur Deut. 14. 1. Non incidetis vos, שְׁרִיטָה & גְּדִירָה inciso idem sunt.

46. Ne unquam redeant ad habitandum in terrâ Ægypti: sicut dicitur Deut. 17. 16. Non addetis ut revertamini per viam istam amplius.

47. Ne quis pervestitget (hoc est, errit) post cogitationes cordis & visum oculorum: sicut dicitur Num. 15. 39. Et non pervestitabitis &c.

48. Ne pangant foedus cum septem populis: sicut dicitur Exod. 23. 32. Non percuties cum eis foedus.

49. Ne finant vivere ullum hominem ex septem populis: sicut dicitur Deut. 20. 16. Non vivificabis omnem animam.

50. Ne misericordiam habeamus erga cultores stellarum & planetarum: sicut dicitur Deut. 7. 2. Non misereberis eorum.

51. Ne finamus habitare in terra nostra cultores stellarum & planetarum: sicut dicitur Exod. 23. 33. Non habitabunt in terra vestra.

52. Ne connubia ineamus cum idolatriis: sicut dicitur Deut. 7. 3. Non junges te affinitate cum eis.

53. Ne

Præcepta Negativa.

יְזִין וְשָׁכַב אֶל תְּשֵׁת בְּבֹואכֶם
אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְנִאמֶר לוֹהֲרוֹת
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

74 שְׁלָא יַעֲבֹד הָרוֹ בְּמִקְדָּשׁ
שְׁנָאָמָר וּרְאֵל יַקְרֵב אֲלֵיכֶם

75 שְׁלָא יַעֲבֹד כָּהֵן טָמֵא
שָׁנֶן וַיְנוּרֹו מִקְדָּשִׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

76 שְׁלָא יַעֲבֹד כָּהֵן טָבֹל
וּסְעִירֵב שְׁמָשׁו שָׁנֶן
וְלֹא יַחֲלוּן

77 שְׁלָא יַכְנֵס כָּהֵן טָמֵא
לְעוֹרָה שָׁנֶן וְלֹא יִטְמָא אֶת
מְחֻנָּהָם וְוִיחָנָה שְׁכִינָה

78 שְׁלָא יַכְנֵס טָמֵא לְמַחְנָה
לְוַיָּה שָׁנֶן לֹא יַבְאֵל הַזָּר
הַמְּחֻנָּה וְוִיחָנָה לְוַיָּה

79 שְׁלָא לְבָנֹות אֲבָנִי מִזְבֵּחַ
גְּנוּתָה שְׁנָאָמָר לֹא תְבָנֵה אֶת הַזָּר
גְּנוּתָה

80 שְׁלָא לְפָטוּע עַל חַמּוּבָה
שָׁנֶן וְלֹא תַּעֲלֵה בְּמַעְלוֹת עַל

מְבוֹחָה 81 שְׁלָא לְהַקְטֵר וְלְהַקְרֵב
בְּמְבוֹחָה הַזָּהָב שָׁנֶן לֹא תַּעֲלֵה
עַל יְזִירָה וְרָה

82 שְׁלָא לְכֹבּוֹת אֲשֶׁר חַמּוּבָה
שְׁנָאָמָר אֲשֶׁר חַמִּיד תַּוקְדֵּעַ עַל

חַמּוּבָה לֹא תַּכְבֵּה
83 שְׁלָא לְעַשׂוֹת בְּמַתְכּוֹנָה
שְׁמַן הַמְשָׁחָה שָׁנֶן וּבְמַתְכּוֹנוֹ
לֹא תַּעֲשֵׂו

84 שְׁלָא לְסֹור בְּשָׂמֵן הַמְשָׁחָה
וְשָׁנֶן עַל בָּשָׂר אֲרֵם לֹא
יַסְךְּ

sicut dicitur Levit. 10. 9. *Vinum et siceram ne bibas, cum vos intrabitis in tabernaculum conventus.* Et dicitur versu 11. Et ad docendum filios Israel.

74. Ne serviat extraneus in Sanctuario: sicut dicitur Num. 18. 4. Et extraneus non appropinquabit ad vos.

75. Ne serviat Sacerdos immundus: sicut dicitur Levit. 22. 2. Et separantur a sanctitatibus filiorum Israel.

76. Ne serviat Sacerdos qui laverit illo die usque dum noctescat: sicut dicitur Levit. 22. 2. Et non polluant.

77. Ne Sacerdos immundus intret in atrium: sicut dicitur Num. 5. 3. Et non polluent castra sua. Hæc sunt castra præsentiae divinæ.

78. Ne intret immundus in castra Levitarum: sicut dicitur Deut. 23. 10. Non ingredietur ad medium castrorum. Hæc sunt castra Levitarum.

79. Ne ædificetur altare ex lapidibus politis: sicut dicitur Exod. 20. 25. Non ædificabis eos excisis.

80. Ne ascendatur gradibus ad altare: sicut dicitur Exod. 20. 26. Et non ascendes per gradus ad altare meum.

81. Ne suffire faciant, neque offerant in altari aureo: sicut dicitur Exod. 30. 9. Non ascendere facietis super illud suffimentum alienum.

82. Ne extinguatur ignis altaris: sicut dicitur Levit. 6. 13. Ignis jugiter accensus erit super altari, non extinguetur.

83. Ne faciant oleum unctionis secundum pondus: sicut dicitur Exod. 30. 32. Et secundum pondus ejus non facietis.

84. Ne se ungat extraneus oleo unctionis: sicut dicitur Exod. 30. 32. Super carnem hominis non ungetur.

85. Ne

מצות לא תעשה

30

- תחללו את שם קדשי 64. שלא לנסות את דבר יהוה שנאמר לא תנסו את יהוה אלהיכם 65. שלא לאבד בית המקדש או בתים נסות וכן אין מוחקין את השמות חומוקדשין ואין מאבדין כתבי הקודש שנאמר אבד תאבדון לא תעשו כן ליהוה אלהיכם 66. שלא ילוון הצלב על העץ שני לא תלה נבלתו על העץ 67. שלא לחשבית שמרות סביב למקرش שני ושמורות את משמרתי 68. שלא יכנים כהן להיכל בכל עת שני ואל יבוא בכל עת אל הקדש 69. שלא יכנים בעל מום מון המובח ולפניהם שנאמר אך אל הפרוכת לא יבא 70. שלא יעבור בעל מום שנאמר אשר יהוה בו מום 71. שלא יעבור בעל מום עובר שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב 72. שלא יתעסכו רחלוים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלוים שני בלוים אל כל הكرש ואל המובח לא יקרבו גם הם גם אתם 73. שלא יכנים למקرش ולא יורה בתורה שותי יין שנאמר

non polluetur nomen Sanctitatis meae.

64. Ne quis tentet J E H O V A M : sicut dicitur Deut. 6. 16. Non tentabitis J E H O V A M Deum vestrum.

65. Ne quis perdat Sanctuarium , aut Synagogas , aut Scholas , & sic , non sunt delenda nomina Dei sanctificata , neque sunt perdenda scripta sancta : sicut dicitur Deut. 12. 2, 4. Perdendo perdetis . Non facietis sic J E H O V A M Deo vestro.

66. Ne pernogetet suspensus in patibulo : sicut dicitur Deut. 21. 23. Non pernoctabit cadaver ejus super ligno.

67. Ne cesset custodia circa Sanctuarium : sicut dicitur Num. 18. 5. Et custodiens custodiens meam.

68. Ne ingrediatur Sacerdos in Tempulum omni tempore : sicut dicitur Levit. 16. 2. Et non ingrediatur in omni tempore ad sanctitatem.

69. Ne ingrediatur maculatus ab altari & interius : sicut dicitur Levit. 21. 23. Veruntamen ad velum non ingredietur.

70. Ne maculatus serviat in Sanctuario : sicut dicitur Levit. 21. 17. Cui fuerit in eo macula.

71. Ne serviat qui maculatus est macula transente, hoc est, qui per accidens, aut ad tempus tantum maculatus est : sicut dicitur Levit. 21. 21. Omnis vir cui in eo est macula non appropinquabit.

72. Ne administrent Levitae quæ sunt munieris Sacerdotalis, nec Sacerdotes quæ sunt munieris Levitici : sicut dicitur Num. 18. 3. de Levitis. Ad vasa sanctitatis , et altare non appropinquabunt , etiam ipsi , etiam vos.

73. Ne ingrediatur in Sanctuarium, neque doceat Legem, is qui vinum bibit: sicut

96. **שלא** להקריב בעל מום
מוך הכותים שנאמר מיר בן
נבר לא תקריבו

97. **שלא** יתן מום בקדשים
שנ' מום לא יהיה בו כלומר
לא תתן בו מום

98. **שלא** יקטין שאור או
רבש שנ' כי כל שאור וכל
רבע לא תקטרו

99. **שלא** להקריב חפל
שנ' לוא תשכית מלך בריות
אליהו

100. **שלא** להקריב אתנן
ומחר שנ' לא חביא אתנן

101. **שלא** לשוחט אותו ואת
בנו שנ' אותו ואת בנו לא
תשחטו ביום אחד

102. **שלא** יתן שמן וית
במנחת חוטא שנ' לא ישים
עליה שמן

103. **שלא** יתן עליה לבונה
שנאמר ולא יתן עליה לבונה

104. **שלא** יתן שמן במנחת
סוטה שנאמר ולא יזוק עלינו
שמן

105. **שלא** יתן עליון לבונה
שנאמר ולא יתן עליון לבונה

106. **שלא** להזכיר הארץ
הקדשים שנ' לא ייחליפנו ולא
ימיר אותנו

107. **שלא** לשנות הארץ
הקדשים מקרבן לקרבן שנ'
בכבוד לא קדריש אש אותו
כלומר שלא יקידשנו לקרבן

אחר

96. Ne offerant animal maculatum,
quod acceperunt è manu Ethnicorum : si-
cut dicitur Levit. 22. 25. Et de manu filii
extranei non offeratis.

97. Ne fiat ulla macula in sacrificiis :
sicut dicitur Levit. 22. 21. *Macula non erit
in eo.* Quasi diceret : non facies in eo
maculam.

98. Ne offerant fermentum aut mel :
sicut dicitur Levit. 22. 11. *Quia omne fer-
mentum, & omne mel non facietis suffire.*

99. Ne offerant sacrificium insulsum
(fine sale) sicut dicitur Levit. 2. 13: *Et
non facies cessare sal fæderis Dei tui.*

100. Ne offerant mercedem meretrici-
cis, & pretium canis : sicut dicitur Deut.
23. 18. *Non introduces mercedem meretricis,
& pretium canis.*

101. Ne mactent animal cum ejus foetu
eodem die : sicut dicitur Levit. 22. 28. *Ipsum
& filium ejus non mactabis in die und.*

102. Ne conjiciatur oleum olivæ in
oblationem peccatoris : sicut dicitur Le-
vit. 5. 11. *Non ponet super eam oleum.*

103. Ne injiciatur ei thus : sicut dicitur
Levit. 5. 11. *Neque ponet super eam thus.*

104. Ne conjiciatur oleum in oblatio-
nem Sotà (hoc est, mulieris declinantis) sicut
dicitur Num. 5. 15. *Et non effundet super
eam oleum.*

105. Ne injiciatur ei thus : sicut dici-
tur Num. 5. 15. *Et non dabit super eam thus.*

106. Ne permittentur sacrificia anima-
lium : sicut dicitur Levit. 27. 10. *Non per-
mitabit illud, neque commutabit illud.*

107. Ne permittetur sacrificium unum
in alterum : sicut dicitur de primogenito
Levit. 27. 26. *Non sanctificabit vir illud :*
quasi diceret, quod non sanctificaret illud
in sacrificium aliud.

E

108. Ne

85. שלא לעשות במתכונת
הקרתרת שנאמר ובמתכונתה
אל תעשו

86. שלא להוציא אבריו הארון
שנאמר לא יסרו ממנה

87. שלא יהוח החושן מעל
האפור שנ' ולא יהוח החחשן
מעל האפר

88. שלא יקרע המעיל שנ'
כפי תחרא היה לו לא יקרע

89. שלא לשלוט קדשים
בחוץ שנאמר השמר לך פן

90. שלא לשחות קדשים
בחוץ שנ' איש אשר ישחת
שור או כשב ואל פתח אהל
מועד לא הביאו ונברת

91. שלא להקריש בעלי
מומין לモבֵח שנ' כל אשר
בו פום לא תקריבו והוא
איסור חקורישו

92. שלא לשחות בעלי מומין
לשם קרבן שנ' לא תקריבו
אללה ליהוה

93. שלא לזרוק רט בעלי
מומין לנבי המובח שנאמר
בבעל מומין לא תקריבו
לייהוה והוא איסור וריקת דמו

94. שלא להקריר אמרוי
בעל מומין שנ' ואשׁת לא
תתנו מהם

95. שלא להקריב בעל מום
עובד שנ' לא מובח ליהוה
אליהיך שור ושה אשר היה
בם מום והוא פום עבר

85. Ne faciant suffimentum secundum
pondus : sicut dicitur Exod. 30. 37. Et
secundum pondus ejus non facietis.

86. Ne educantur vestes Arcæ sanctæ :
sicut dicitur Exod. 25. 15. Non remove-
buntur vestes ab eâ.

87. Ne separetur pectorale à superhu-
merali : sicut dicitur Exod. 28. 28. Et
non separetur pectorale à superhumerali.

88. Ne laceretur pallium Sacerdotale :
sicut dicitur Exod. 28. 32. Sicut os lorice
erit ei , ne scindatur.

89. Ne offerant sacrificia extra Tem-
plum : sicut dicitur Deut. 12. 13. Caveas
tibi ne offeras holocausta tua.

90. Ne mactentur sacrificia extra Tem-
plum : sicut dicitur Levit. 17. 3. 4. Vir qui
mactaverit bovem , vel agnum . Et ad ostium
Tabernaculi conventus non adduxerit cum
& excidetur.

91. Ne sanctificantur ad altare res ma-
culatae : sicut dicitur Levit. 22. 20. Omne
in quo est macula non appropinquare facie-
tis . Hoc est vetitum ad sanctificandum.

92. Ne mactentur res maculatae in sa-
cricia : sicut dicitur Levit. 22. 22.
Non offeretis illa JEHOVÆ .

93. Ne spargatur sanguis animalium
maculatorum super altari : sicut dicitur
de maculatis Levit. 22. 24. Non offeretis
JEHOVÆ . Et hoc est interdictum ad
spongendum sanguinem ejus.

94. Ne sufficiant partes animalium ma-
culatorum : sicut dicitur Levit. 22. 22.
Et oblationem ignitam non dabitis ex his .

95. Ne offerant animal , in quo est
macula accidentalis : sicut dicitur Deut.
17. 1. Non sacrificabis JEHOVÆ Deo tuo
bovem , & pecus parvum , in quo fuerit ma-
cula . Haec est macula transiens.

96. Ne

120. שֶׁלֹּא לְהוֹתֵר מִבְשָׂר
הַתּוֹדָה עַד בּוֹקֵר שָׁנָ' וְלֹא
תוֹתִירוּ מִמְּנוּ עַד בּוֹקֵר וְהַוָּא
הַדָּין לְשָׁאָר קָדְשִׁים שָׁאַיִן
מִנְחָיִן אֹתָן לְאַחֲר וּמִן אֲכִילָתָן
121. שֶׁלֹּא לְשִׁבּוּר עַצְם בְּפֶסֶחֶת
שָׁנָא מָר וּעַצְם לֹא תְשִׁבְרוּ בָּו
122. שֶׁלֹּא לְשִׁבּוּר עַצְם בְּפֶסֶחֶת
שְׁנָיְנָיְנָי וּעַצְם לֹא יְשִׁבְרוּ בָּו
123. שֶׁלֹּא לְהֹזִיא מִפְשָׂר
הַפֶּסֶחֶת מִן הַחֲבוֹרָה שָׁנָא מָר
וְלֹא הֹזִיא טָן הַבִּתָּה
124. שֶׁלֹּא לְעַשּׂוֹת שְׁוִירִי
מְנֻחוֹת חַמֵּץ שָׁנָ' לֹא תְאַפֵּה
חַמֵּץ חַלְקָם
125. שֶׁלֹּא לְאַכְלֵל בְּשָׂר הַפֶּסֶחֶת
נָא וּמְבוֹשֵׁל שָׁנָ' אַל תְאַכְלֵל
מִמְּנוּ נָא וּבְשָׁלָם מְבוֹשֵׁל
126. שֶׁלֹּא לְהַאֲכִיל בְּשָׂר
הַפֶּסֶחֶת לְגַר הַוּשָׁב שָׁנָ' חַוְשָׁב
וְשָׁבֵר לֹא יְאַכֵּל בָּו
127. שֶׁלֹּא יְאַכֵּל הָעָרֵל בְּשָׂר
פֶּסֶחֶת שָׁנָא מָר כָּל עָרֵל לֹא
יְאַכֵּל בָּו
128. שֶׁלֹּא לְהַאֲכִיל בְּשָׂר
הַפֶּסֶחֶת לִיְּשָׁרָאֵל שְׁנָהָפָךְ
לְעִובְדָתָה כּוֹכְבִים וּמוֹלָות שָׁנָ'
כָּל בָּן נָכֵר לֹא יְאַכֵּל בָּו
כּוֹלָמֵד יִשְׂרָאֵל שְׁנָלוֹת לְכַנֵּי
נָכֵר וּעֲבָד כּוֹכְבִים וּמוֹלָות
כְּמוֹתָם לֹא יְאַכֵּל בָּו
129. שֶׁלֹּא יְאַכֵּל אָדָם שְׁנָטָמָא
קָדְשִׁים שָׁנָא מָר וְהַנְּפָשָׁת אֲשֶׁר
תְּאַכֵּל בְּשָׂר מִזְבְּחַת הַשְּׁלָמִים

120. Ne aliquid affervetur de carne confessionis usque mane : sicut dicitur Levit. 7.15. & Exod. 12.10. Et non relinquetis ex eo usque mane. Et hoc est jus pro reliquis sanctitatibus , quae non relinquuntur post tempus comeditionis.

121. Ne frangatur ullum os ex agno Paschali : sicut dicitur Exod. 12.46. Et os non confringetis in eo.

122. Ne frangatur ullum os ex agno Paschali secundo : sicut dicitur Num. 9.12. Et os non confringent in eo.

123. Ne aliquid carnis agni Paschalidis auferatur ex sodalitio : sicut dicitur Exod. 12.46. Neque educes è domo de carne extrà.

124. Ne reliquiæ oblationum fiant fermentatae : sicut dicitur Levit. 6.17. Non coquetur fermentatum. Partem eorum.

125. Ne comedatur caro agni Paschalidis cruda & elixa : sicut dicitur Exod. 12.9. Ne comedatis ex eo crudum , aut coctione coctum in aqua , sed assūm igni.

126. Ne caro agni Paschalidis detur comedenda peregrino advenæ : sicut dicitur Exod. 12.45. Advena & mercenarius non comedet ex eo.

127. Ne incircumcisus comedat carnem agni Paschalidis : sicut dicitur Exod. 12.49. Omnis præputiatus non comedet ex eo.

128. Ne caro agni Paschalidis detur comedenda Israelitæ apostatæ , qui conversus est ad idolatriam : sicut dicitur Exod. 12.43.

Omnis filius alienigenæ non comedet ex eo : quasi diceret , Israel , qui adjuuit se filii alienigenæ , & colit stellas & planetas sicut illi , non comedet ex eo.

129. Ne quis immundus comedat res sanctas : sicut dicitur Levit. 7.20. Et anima quæ comederit carnem de sacrificio pacificorum.

108. שלא לפירות בכור בהמה טהורה שנ' אך בכור שור ווגמר לא תפרה 109 שלא למכור בעשר בהמה שנאמר לא יגאל 110 שלא למכור שדך החרים שנאמר לא ימכר 111 שלא לפירות שדרה החרים שנאמר לא יגאל 112 שלא יבדיל ראש חטאת העוף שנאמר ומלך את ראשו סמול ערפו 113 שלא לעבוד בקדשים שנ' לא תעבוד בכור שורך 114 שלא לגוזו את הקדשים שנאמר ולא תגוז בכור צאנך על חמץ דם וכחיה 115 שלא ישחט רחפשה והחמצן קיים שנ' לא תשחח על יlein חלב חני 116 שלא להניח אימורי הפסח עד שיטסל בלינה שע' לא יlein חלב חני 117 שלא להותיר מבשר רחפשה שנאמר ולא תותירו ממן עד בוקר 118 שלא להותיר מחגינה ארבעה עשר ליום השלייש שן' ולא יlein מן הבשר מפי השמועה למדרו שבבשר חגינה יד' הכתוב מדבר זהה שנ' לבקר לבוקר של יום שני של יום הרחפשה שהוא שלישי לשוחיטה 119 שלא להותיר מבשר פסח שני עד בוקר שנ' ולא ישאירו ממן עד בוקר

108. Ne redimatur primogenitum animalis mundi: sicut dicitur Num. 18. 17. Sed primogenitum bovis &c. non redimes.

109. Ne vendantur decimae animalium: sicut dicitur Levit. 27. 33. Non redimetur.

110. Ne vendatur ager anathematis: sicut dicitur Levit. 27. 28. Non vendetur.

111. Ne redimatur ager anathematis: sicut dicitur Levit. 27. 28. Neque redimetur.

112. Ne separetur caput avis expiacionis: sicut dicitur Levit. 5. 8. Et contorquebit caput ipsius è regione cervicis ejus.

113. Ne quis operetur animalibus sanctis: sicut dicitur Deut. 15. 19. Non operaberis primogenito bovis tui.

114. Ne quis tondeat animalia sancta: sicut dicitur Deut. 15. 19. Neque tonderebis primogenitum pecoris tui.

115. Ne mactetur agnus Paschalis, dum adhuc est fermentum: sicut dicitur Exod. 23. 18. Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ.

116. Ne asserventur partes agni Paschalis, donec profanetur pernoctatione: sicut dicitur Exod. 23. 18. Neque pernoctabit adepti festi mei usque mane.

117. Ne aliquid relinquatur ex carne agni Paschalis: sicut dicitur Exod. 12. 10. Et non relinquetis ex eo usque mane.

118. Ut nihil relinquatur ex sacrificiis decimi quarti diei, scil. Paschatis usque ad tertium diem: sicut dicitur Deut. 16. 4. Neque pernoctabit de carne. Per traditionem didicerunt, quod de carne sacrificii decimi quarti diei Scriptura loquatur, & hoc est quod dicitur usque mane, sc. usque mane diei secundi diei Paschatis, qui est tertius mactationis.

119. Ne aliquid relinquatur ex carne agni Paschalis secundi usque mane: sicut dicitur Num. 9. 12. Neque reliquum facient ex eo usque mane.

120. Ne

שֶׁל דָּן חֹזֵן לִירוֹשָׁלָם שֶׁנַּ
לֹּא תּוּכְלָה לְאַכְלָה בְּשֻׁעֲרֵיךְ

שֶׁל 142 שֶׁלֹּא לְאַכְלָה מַעַשֵּׂר שֶׁנַּ
שֶׁל תִּירֹשׁ חֹזֵן לִירוֹשָׁלָם שֶׁנַּ
תִּירֹשׁ

שֶׁל 143 שֶׁלֹּא לְאַכְלָה מַעַשֵּׂר שֶׁנַּ
שֶׁל יְצָהָרֶךְ חֹזֵן לִירוֹשָׁלָם שֶׁנַּ
וַיְצָהָרֶךְ

שֶׁל 144 שֶׁלֹּא לְאַכְלָה בְּכָרֶב
תְּמִים חֹזֵן לִירוֹשָׁלָם שֶׁנַּאֲמָר
לֹא תּוּכְלָה וּנוּמֵר וּבְכָרוֹת

שֶׁל 145 שֶׁלֹּא יַאֲכְלָה כְּהָנִים
חַטָּאת וְאַשְׁם חֹזֵן לְעוֹרָה שֶׁנַּ
לֹּא תּוּכְלָה וּנוּמֵר בְּקָרֶב וַיַּאֲנַךְ

מִפְּיַה השְׁמוּעָה לְמִדְרָא שֶׁלֹּא בָּא
הַחֲכָתוֹב אֶלָּא לְאָסְרוֹ בָּשָׂר

חַטָּאות וְאַשְׁמוֹת חֹזֵן לְעוֹרָה
לְפִי שְׁכָל רַבָּר שִׁיאַכְלָה חֹזֵן
לִמְקוֹם אַכְלָתוֹ לֹא תּוּכְלָה

לְאַכְלָה בְּשֻׁעֲרֵיךְ אַקְרָא בָּו
שֶׁל 146 שֶׁלֹּא לְאַכְלָה בָּשָׂר עֲולָה
שֶׁנַּ ^{לֹא} תּוּכְלָה וְנַדְרֵיךְ אֲשֶׁר
תִּירֹאַר כָּלֹמֶר ^{לֹא} תּוּכְלָה
לְאַכְלָה נַדְרֵיךְ אֲשֶׁר תְּדוּר

שֶׁל 147 קְרָדִים קְלִים קָודָם וּרְיקָתָ
חֶרְם שֶׁנַּאֲמָר ^{לֹא} תּוּכְלָה וּנוּמֵר
וְנַדְבּוֹתֵיךְ כָּלֹמֶר ^{לֹא} תּוּכְלָה
לְאַכְלָה נַדְבּוֹתֵיךְ קָודָם וּרְיקָתָ

חֶרְם
שֶׁל 148 קְרָשִׁי הַקְרָדִים שֶׁנַּאֲמָר וּרְ
לֹא יַאֲכֵל בַּיּוֹם קְרָשָׁה

שֶׁל 149 קָודָם הַנְּחָה בְּכָרוֹת
תּוּכָל וּנוּמֵר וְתְּרָומָת יְדָךְ

frumenti extra Jerusalem : sicut dicitur Deut. 12. 17. Non poteris comedere intra portas tuas.

142. Ne comedatur decima secunda musti extra Jerusalem: sicut dicitur Deut. 12. 17. Musti tui.

143. Ne comedatur decima secunda olei extra Jerusalem: sicut dicitur Deut. 12. 17. Et olei tui.

144. Ne comedatur primogenitum perfectum extra Jerusalem : sicut dicitur Deut. 12. 17. Non poteris &c. & primogenita.

145. Ne Sacerdotes comedant expiationem & delictum extra Atrium : sicut dicitur Deut. 12. 17. Non poteris &c. Bovis tui & pecoris tui. Per traditionem didicunt, quod Scriptura non prohibeat nisi carnem expiationum & delictorum extra atrium, quia ad omne, quod comeditur extra debitum locum comeditionis, applicabo verba textus : Non poteris comedere in portis tuis.

146. Ne comedatur caro holocausti : sicut dicitur Deut. 12. 17. Non poteris. Et vota tua quæ voveris : quasi diceret, non poteris comedere vota tua, quæ vovisti.

147. Ne comedatur caro sanctitatum leviorum ante aspercionem, sive effusionem sanguinis : sicut dicitur Deut. 12. 17. Non poteris &c. Et spontanea tua, quasi diceret, non poteris comedere spontanea tua ante aspercionem sanguinis.

148. Ne comedat extraneus carnem sanctitatis sanctitatum: sicut dicitur Exod. 29. 33. Et alienigena non comedet, quia sanctitas sunt.

149. Ne Sacerdos comedat primitias antequam posuerit illas in Templo : sicut dicitur Deut. 12. 17. Non poteris &c. & oblationem manus tuae.

130. שלא לאכול מן הקדשים
שנטמו שנאמר ובשר אשר
גע בכל טמא לא יאכל

131. שלא לאכול נותר שנ'
ואוכליו עונו ישא ונכרהה
הנפש היהיא

132. שלא לאכול פינול שנ'
המקריב אותו לא יחש לו
פינול יהיה

133. שלא יאכל זר תרומות
שן' וכל זר לא יאכל קדרש

134. שלא יאכל אפילו תושב
כהן ושבירו תרומה שנאמר
תושב כהן ושביר לא יאכל

135. שלא יאכל ערל חרומה
והוא הדרין לשאר קדשים

136. שלא יאכל כהן טמא
חרומה שנ' איש מורעך וגומר
בקדשים לא יאכל

137. שלא תאכל חלה
קדש לא תרומה ולא חזות
שוק שנאמר ובת כהן כי

תחיה לאיש זר
138. שלא תאכל מנחת בהן
שנאמר וכל מנחת כהן בלילה
תחיה לא תאכל

139. שלא לאכול בשר
חטאות שנعوا בפנים שנאמר
וכל החטא אשר יובא מדמה

140. שלא לאכול פסולי
המקדשים שהוטל בהם מום
בכוונה שנאמר לא תאכל כל

חוuba
141. שלא לאכול מעשר שני

130. Ne comedantur sancta, quae sunt
contaminata: sicut dicitur Levit. 7. 19. Et
caro que tetigerit in omne immundum, non
comedetur.

131. Ne comedatur de eo quod reman-
sit ex sacrificiis: sicut dicitur Levit. 19. 8.
Qui vero comedenter illud, iniquitatem suam
portabit & exscindet anima ipsa.

132. Ne comedatur res abominanda:
sicut dicitur Levit. 7. 18. Offerens illud,
non reputabitur illi. Profanum erit.

133. Ne comedat extraneus oblatio-
nes: sicut dicitur Levit. 22. 10. Et omnis
extraneus non comedet sanctificationem.

134. Ne comedat etiam inquilinus Sa-
cerdotis & ejus mercenarius oblationem:
sicut dicitur Levit. 22. 10. Inquilinus Sacer-
dotis, & mercenarius non comedet.

135. Ne comedat incircumcisus obla-
tionem, & hoc est jus pro reliquis sancti-
tatis.

136. Ne comedat Sacerdos immundus
oblationem: sicut dicitur Levit. 22. 4. Vir
è semine tuo &c. de sanctitatibus non comedet.

137. Ne profana, sive filia Sacerdotis
nuptia extraneo, comedat sanctificationem,
nec oblationem, neque pectus, nec crus:
sicut dicitur Levit. 22. 12. Et filia Sacer-
dotis cum fuerit viro extraneo.

138. Ne comedatur munus Sacerdotis:
sicut dicitur Levit. 6. 23. Et omne munus
Sacerdotis totum erit, non comedetur.

139. Ne comedatur caro expiationum
quae intus fiunt: sicut dicitur Levit. 6. 30.
Et omnis oblatio pro peccato, de cuius san-
guine adducetur.

140. Ne comedantur maculata sacrificia,
qua corrupta sunt datâ operâ: sicut
dicitur Deut. 14. 3. Non comedes omnem
abominationem.

141. Ne comedatur decima secunda
frument-

- אֲשֶׁר וָנוֹתָר וְחַלֵּה לֹא יִקְחֶה 158
- שְׁנָאָמֵר וְחַלֵּה לֹא יִקְחֶה 159
- וְאֲשֶׁר גְּרוּשָׁה מֵאֲשֶׁר לֹא יִקְחֶה 160
- אֲלֵמָנָה שָׁנָה שְׁמַחְלֵה שְׁנָאָמֵר וְגְרוּשָׁה 161
- וְחַלֵּה וָנוֹתָר אֶת אֱלֹהִים מִזְוֹהָר 162
- שְׁלָא יִבְעַל כְּהֻן גְּדוֹלָה 163
- פְּרֹעֹה רָאשָׁן שְׁנָאָמֵר רָאשֵׁיכֶם 164
- אֶל הַפְּרֹעֹה 165
- קְרֹועַ בְּגָדִים שְׁנָאָמֵר וּבְגָדֵיכֶם 166
- לֹא חַפְרוּמוּ 167
- וְמִפְחָה אֲהָל מַוְעֵד 168
- לֹא יִטְמָא כְּהֻן הַדִּוִּיט 169
- וְאַפְלָוּ לְקָרְבָּיו שָׁנָה 170
- וְלֹא יִטְמָא לְאַבְיוֹ 171
- עִם מַתָּה שָׁנָה וְעַל כָּל נְפָשׁוֹת 172
- מֵת לֹא יִבָּא 173
- חַלֵּק בָּאָרֶץ שְׁנָאָמֵר וְנַחֲלָה 174
- לֹא יִהְיֶה לוּ 175

158. Ne Sacerdos meretricem ducat in uxorem : sicut dicitur Levit. 21. 7. *Mulierem meretricem & profanam non capient.*

159. Ne Sacerdos ducat prophanam : sicut dicitur Levit. 21. 7. *Et prophanam non capient.*

160. Ne Sacerdos ducat repudiatam : sicut dicitur Levit. 21. 7. *Et mulierem repulsam à viro suo non accipient.*

161. Ne summus Sacerdos ducat viduam : sicut dicitur Levit. 21. 14. *Viduam, repudiatam, & prophanam, meretricem : istas non accipiet.*

162. Ne Sacerdos magnus in uxorem accipiat viduam , etiam id sit sine sponsaliis , quoniam contaminaret eam : sicut dicitur Levit. 21. 15. *Non contaminabit semen suum. Certe hic admonetur ne contaminet rectam.*

163. Ne Sacerdos ingrediatur in Sanctorium retego capite : sicut dicitur Levit. 10. 6. *Capita vestra ne nudetis.*

164. Ne Sacerdos ingrediatur in Sanctorium laceratis vestibus : sicut dicitur Levit. 10. 6. *Et vestimenta vestra ne scindatis.*

165. Ne Sacerdos exeat ex Templo in tempore, quo cultus divinus celebratur : sicut dicitur Levit. 10. 7. *Et ex ostio Tabernaculi conventus.*

166. Ne Sacerdos idiota sive minor poluerat se propter reliquos mortuos , sive propter extraneos : sicut dicitur Lev. 21. 1. *Super animam non contaminabit se in populis suis.*

167. Ne summus Sacerdos se contamineat etiam pro suis propinquis , sive parentibus : sicut dicitur Levit. 21. 11. *Super patre suo , & super matre sua non contaminabit se.*

168. Ne summus Sacerdos ingrediatur ubi est mortuus : sicut dicitur Levit. 21. 11. *Et super omnes animas mortui non ingredietur.*

169. Ne tribus Levi accipiat partem in terra Sancta : sicut dicitur Deut. 18. 2. *Et hereditas non erit ei.*

170. Ne

150. שלא לאכול מעשר שני בוטמאה ואפלו בירושלם עד שיפדרה שנ' לא בערתי ממנה בטמא

151. שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני קמננו

152. שלא להוציא דמי מעשר שני בשאר דברים שאין בהם אכילה ותיה שנאמר ולא נהתי ממנה למלה

153. שלא לאכול הטבל והטבל הוא דבר שנידולו טן הארץ החיבת בתרומות ובמעשרות שלא הוציאו ממן חרומות יהוה שנ' ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו ליהור

154. שלא להקדרים תרומה לבכורים ולא מעשר ראשון לתרומה ולא מעשר שני לרשות אלא מוציאן על הסדר בכורים חילה ואחר כך תרומה נדולה ואחר כך מעשר ראשון ואחר כך מעשר שני שנאמר מלאתך ודמעתך לא אחר כלומר לא אחר דבר הרואי להקדימו

155. שלא לאחר הנדרים והנדבות שנדר ושנדבר שנ' לא אחר לשפטם

156. שלא לעלות לחג בלבד קרבן שנ' לא רוא פניו ריקם

157. שלא עבר על דברים שאמר אדם על נפשו שנאמר לא יחל דברו

150. Ne comedatur decima secunda in immunditiâ etiamsi Hierosolymæ donec redimatur: sicut dicitur Deut. 26. 14. Non que abstuli ex eâ cum immundo.

151. Ne comedatur decima secunda in luctu: sicut dicitur Deut. 26. 14. Non comedî in tristitia mea ex ea.

152. Ne impendatur pretium decimæ secundæ in cæteris rebus, quæ non comeduntur & bibuntur: sicut dicitur Deut. 26. 14. Neque dedi ex ea pro defuncto.

153. Ne comedatur cibus non decimatus. Cibus non decimatus est res, cuius nutritio est ex terra, quæ tenetur dare oblationes & decimas, unde tamen non protulerunt oblationem JEHOVAH: sicut dicitur: Levit. 22. 15. Et non contamina- bunt sanctificata filiorum Israel, quæ eleva- bunt Dominum.

154. Ne oblato præveniat primitias, neque decima prima oblationem, neque decima secunda primam, sed proferantur secundum ordinem in *Lege præscriptum*, primitiae in principio, deinde oblatio magna, & postea decima prima, denique decima secunda: sicut dicitur Exod. 22. 29. Primitias fermentis tue cum fuerint maturæ & primitias vini tui offerre non tardabis: quasi diceret: non dif- feres rem, quæ debet antecedere.

155. Ne differantur vota & voluntaria sacrificia, quæ aliquis votit, & ad quæ offerenda sponte est motus: sicut dicitur Deut. 23. 21. Non tardabis rependere illud.

156. Ne ascendant Hierosolymam ad festum sine sacrificio: sicut dicitur Exod. 23. 15. Non confipientur coram me vacui.

157. Ne aliquis transgrediviatur verba, ad quæ ligavit animam suam (*hoc est*, ne aliquis violet promissa sua: sicut dicitur Num. 30. 3. Non polluet verbum suum.

158. Ne

182. שֶׁלָא לְאַכּוֹל אֶבֶר מִן
הַחַי שֶׁנֶ' לֹא תָאֵל הַנֶּפֶשׁ
עַם הַבָּשָׂר 183. שֶׁלָא לְאַכּוֹל גַּיד הַנֶּשֶׁה
שֶׁנֶּאֱמָר עַל בֵּן לֹא יָאֵל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַת גַּיד הַנֶּשֶׁה
184. שֶׁלָא לְאַכּוֹל דָם שֶׁנֶ'
וּכְלָדָם לֹא חָאֵל

185. שֶׁלָא לְאַכּוֹל חָלֵב שֶׁנֶ'
כָּל חָלֵב שׂוֹר וּכְשָׁב וּזְעֵן לֹא
תָאֵל 186. שֶׁלָא לְבִשְׁל בָּשָׂר בְּחַלֵב
שֶׁנֶ' לֹא תָבִשְׁל גַּדְיוֹ בְּחַלֵב אָטוֹ

187. שֶׁלָא לְאַכּוֹל בָּשָׂר בְּחַלֵב
שֶׁנֶּאֱמָר לֹא תָבִשְׁל גַּדְיוֹ פְּעֻם
שְׁנִירָה מִפְּלַח הַשְׁמֻועָה לְמִרְדָן
שְׁהָאָחָר לְאִיסּוֹר בִּישׁוֹל
הָאָחָד לְאִיסּוֹר אֲכִילָה

188. שֶׁלָא לְאַכּוֹל בָּשָׂר שׁוֹן
הַנְּסָקָל שֶׁנֶּאֱמָר וְלֹא יָאֵל
אַת בְּשָׁרוֹ

189. שֶׁלָא לְאַכּוֹל פֶת תְּבוֹאָה
חֶדְשָׁה קָרְם הַפְּסָתָה שֶׁנֶּאֱמָר
וּלְחַם וּגְוָמָר

190. שֶׁלָא לְאַכּוֹל קְלִי מִן
הַחְדָש שֶׁנֶּאֱמָר וּקְלִי

191. שֶׁלָא לְאַכּוֹל כְּרֶמֶל
מִתְּבוֹאָה, חֶדְשָׁה שֶׁנֶ' וּכְרֶמֶל
לֹא תָאֵל

192. שֶׁלָא לְאַכּוֹל עַרְלָה עַד
שֶׁלַשׁ שָׁנִים שֶׁנֶ' שֶׁלַשׁ שָׁנִים
יְהוּזָה לְכֶם עַרְלָה לֹא יָאֵל

193. שֶׁלָא לְאַכּוֹל כְּלָאֵי

182. Ne comedatur membrum animalis vivi: sicut dicitur Deut. 12. 23. Non comedes animam cum carne.

183. Ne comedatur nervus contractus: sicut dicitur Genes. 32. 32. Idcirco non comedunt filii Israhel nervum contractionis.

184. Ne comedatur sanguis: sicut dicitur Levit. 7. 26. Et omnem sanguinem non comedetis.

185. Ne comedatur adeps: sicut dicitur Levit. 7. 23. Omne adipem bovis, & agni, & capre non comedetis.

186. Ne coquatur caro cum lacte: sicut dicitur Exod. 23. 19: Non coques Hædum in lacte matris sue.

187. Ne comedatur caro cum lacte: sicut dicitur Deut. 14. 21. Non coques Hædum, vice secundâ hic textus repetitur, per traditionem didicerunt, quod prior textus scil. Exod. 23. 19. interdicat coctionem: & posterior scil. Deut. 14. 21. interdicat comeditionem carnis cum lacte.

188. Ne comedatur caro bovis lapidati: sicut dicitur Exod. 21. 28. Et non comedetur caro ejus.

189. Ne comedatur frustum proveniens novi ante Pascha: sicut dicitur Levit. 23. 14. Et panem, &c.

190. Ne comedatur triticum tostum de novis frugibus: sicut dicitur Levit. 23. 14. Et tostum.

191. Ne comedatur spica ex novo proveniente: sicut dicitur Levit. 23. 14. Et spicam teneram non comedetis.

192. Ne comedatur præputium (hoc est, fructus arboris junioris) donec transfringat tres anni: sicut dicitur Levit. 19. 23. Tribus annis erit vobis præputiatus, non comedetur.

193. Ne comedatur mixtura vineæ: sicut

170. שלא יקח כל שבט לוי חלק בכבודה בשערת כיבוש הארץ שנ' לא יחו לכהנים

171. שלא לעשות קרחה על מה שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם למת

172. שלא לאכול ברכמה טמאה שנאמר אתה וה לא תאכלו ממיל הגרה

173. שלא לאכול דג טמא שנ' וشكץ יהו לכם מבשרם לא תאכלו

174. שלא לאכול עוף טמא שנאמר אתה אלה תשקצו מן העוף

175. שלא לאכול שמן עוף שנאמר כל שמן העוף טמא הוא לכם

176. שלא לאכול שמן הארץ שנ' וכל השמן השורץ על הארץ שקץ הוא

177. שלא לאכול רמש הארץ שנאמר ולא הטעמו את נפשותיכם בכל השמן

178. שלא לאכול חולעת הפירות בשחטאת לאריך שנ' לכל השמן השורץ

179. שלא לאכול שמן המים שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השמן

180. שלא לאכול מטה שנ' לא תאכלו כל נבלת

181. שלא לאכול טריפה שנאמר ובשר בשדה מריפה לא תאכלו

170. Ne tribus Levi accipiat partem in spoliis tempore subjugationis terrae: sicut dicitur Deut. 18. 1. Non erit Sacerdotibus Levitis --- pars & hereditas.

171. Ne faciat calvitium propter mortuum: sicut dicitur Deut. 14. 1. Non ponetis calvitium inter oculos vestros super mortuum.

172. Ne comedatur animal immundum: sicut dicitur Lev. 11. 4. Hoc non comedetis de facientibus ascendere ruminatem.

173. Ne comedatur pisces immundus: sicut dicitur Levit. 11. 11. Et abominationes vobis: de carne eorum non comedetis.

174. Ne comedatur avis immunda: sicut dicitur Levit. 11. 13. Et ista abominationis ex volatili.

175. Ne comedatur reptile ex avibus: sicut dicitur Deut. 14. 19. Et omne reptile volatile immundum est vobis.

176. Ne comedatur reptile terrestris: sicut dicitur Levit. 11. 41. Et omne reptile reptans super terram abominationis est.

177. Ne comedatur רמש reptile terrestre, sive vermes terrestres: sicut dicitur Levit. 11. 44. Et non polluitis animas vestras in omni reptili.

178. Ne comedantur vermes fructuum, cum prodeunt in aerem: sicut dicitur Levit. 11. 42. Inter omne reptile reptans.

179. Ne comedatur reptile aquaticum: sicut dicitur Levit. 11. 43. Ne contaminetis animas vestras in omni reptili.

180. Ne comedatur morticinium: sicut dicitur Deut. 14. 21. Non comedetis omnem cadaver.

181. Ne comedatur disceptum: sicut dicitur Exod. 22. 31. Et carnem in agro raptam non comedetis.

128. Ne

- 204 שלא יאכל ענבים
יבשים שנ' ויבשים לא יאכל
- 205 שלא יאכל חרצנים שנ'
חרצנים עוד ונ לא יאכל
- 206 שלא יאכל גנים שנ'
עוד ונ לא יאכל
- 207 שלא יטמא הנזיר למת
שנ' לאביו ולאמו לא יטמא
- 208 שלא יכנס באهل המת
שנאמר על כל נפשות מת
לא יבא
- 209 שלא ימלח הנזיר שנ'
תער לא יעבור על ראשו
- 210 שלא לקצור כל השדה
שנאמר לא חכלה פאת שדך
לקצור
- 211 שלא ללקוט השבלים
הנופלים בשעת קצירה שנ'
ולקוט קציך לא תלקט
- 212 שלא לבצוץ עלילות
הכרם שנ' וכרכך לא תעלול
- 213 שלא ללקוט פרט הכרם
שנ' ופרט כרכך לא תלקט
- 214 שלא ליקח עומר
השבחה שנאמר לא חשוב
לקחתו וכן כל האילנות יש
שבחה שנאמר לא תפאר
אחריך
- 215 שלא לזרוע כלאי ורעים
שנ' שדך לא תזרע כלאים
- 216 רק בכרם שנאמר לא תזרע
כרך כלאים

204. Ne comedat uvas siccias five paffas :
sicut dicitur Num. 6.3. Et siccias non co-
medet.

205. Ne comedat nucleos acinorum :
sicut dicitur Num. 6.4. Ab acinis, & usque
ad corticem non comedet.

206. Ne comedat cutim exteriorem
uvarum : sicut dicitur Num. 6.4. Et usque
ad corticem non comedet.

207. Ne contaminet se Naziræus pro-
mortuo : sicut dicitur Num. 6.7. Super pa-
tre suo, & super matrem suam non pollut se.

208. Ne ingrediatur tentorium defun-
cti : sicut dicitur Num. 6.6. & Exod. 21.
11. Et super omnes animas mortui non in-
gredietur.

209. Ne Naziræus radat capillos : sicut
dicitur Num. 6.5. Novacula non transibit
super caput ejus.

210. Ne demetatur totus campus : sicut
dicitur Levit. 19.9. Non consummabis angu-
lum agri tui metendo.

211. Ne colligantur spicæ cadentes
tempore messis : sicut dicitur Levit. 19.9.
Et spicilegium messis tuae non colliges.

212. Ne vindemiantur racemi vineæ :
sicut dicitur Lev. 19.10. Et vineæ tuae non
colliges racemos.

213. Ne colligatur granum vineæ : sicut
dicitur Levit. 19.10. Et granum vineæ tuae
non colliges.

214. Ne redeant ad accipendum manipu-
lum per oblivionem relictum : sicut di-
citur Deut. 24.19. Non reverteris ad capien-
dum eum. Et sic in omnibus arboribus etiam
haec oblio habet locum : sicut dicitur
versu 20. Non scrutaberis ramos post te.

215. Ne ferantur simul diversa genera
seminum : sicut dicitur Levit. 19.19. Agrum
tuum non seres diversis speciebus.

216. Ne plantentur in vineâ fruges, ut
frumentum &c. & olera : sicut dicitur
Deut. 22.9. Non seres vineam tuam diversis
generibus rerum.

מצוות לא תעשה

הכרם שנ' פן תקדש המלאה
הזרע אשר תזרע ותבואות
הכרם הוא איסור אכילה

194. שלא לשחות יין נסך
שנ' אשר הלב ובחריתו יאכלו
ישתו יין נסיכם

195. שלא לאכול ולשתות
דרך זול וסובא שנאמר בנהו
זה זול וסובא

196. שלא לאכול ביום החזום
שנאמר כי כל הנפש אשר
לא תענה

197. שלא לאכול חמץ
בפסח שנ' לא יאכל חמץ

198. שלא לאכול תערובת
חמצץ שנאמר כל מהמצת לא
האכלו

199. שלא לאכול חמץ אחר
הצotta יום ארבעה עשר שנ'
לא האכל עליו חמץ

200. שלא יראה חמץ ולא יראה
לך שארו
לא יראה חמץ ולא יראה
לך שארו

201. שלא ימצא שארו שנ'
שאר לא ימצא בבחיכם

202. שלא ישתחה הנזיר יין
ולא דבר שנחערב בו יין
וטעמו כטעם יין שנאמר וכל
משורת ענבים ואפילו חמץ
היין או דבר שנחערב בו
היין הרי זה אסור עליו שנ'
וחומץ יין וחומץ שכר לא
ישתה

203. שלא יאכל ענבים לחם
שנאמר וענבים לחם

cut dicitur Deut. 22. 9. *Neforte sanctificeatur plenitudo, semen quod seminaveris, & proventus vineæ. Hoc est interdictum edere.*

194. Ne bibatur vinum libaminis *Planitarum*: sicut dicitur Deut. 32. 38. *Qui adipem sacrificiorum eorum comedent, bibent vinum libaminis eorum.*

195. Ne comedatur & bibatur instar gulosi & ebriosi: sicut dicitur Dent. 21. 20. *Filius noster iste vorator & potator.*

196. Ne comedatur in die jejunii, h. e. cippur: sicut dicitur Levit. 23. 29. *Quia omnis anima que non afficta fuerit.*

197. Ne comedatur fermentum in Pa-schate, sicut dicitur Exod. 13. 3. *Non comedetur fermentatum.*

198. Ne comedatur mixtura fermenti: sicut dicitur Exod. 12. 20. *Omnem fermentatum non comedeth.*

199. Ne comedatur fermentum post dimidium decimi quarti diei: sicut dicitur Deut. 16. 3. *Non comedes super eo fermentatum.*

200. Ne conspicietur fermentum in nostrâ Jurisdictione: sicut dicitur Exod. 13. 7. *Non conspicietur tibi fermentatum, & non conspicietur tibi fermentum.*

201. Ne inveniatur fermentum in nos-tris ædibus: sicut dicitur Exod. 12. 19. *Fermentum non invenietur in domibus vestris.*

202. Ne Naziræus bibat vinum, nec quicquam cum quo mixtum est vinum, cuius sapor est sicut sapor vini: sicut dicitur Nûm. 6. 3. *Et omnem madefactionem uvarum non biberet. Etiam si vinum acesceret, aut quicquam in quo mixtum est vinum, certè hoc est prohibitum ipsi: sicut dicitur ibidem. Acetum vini, & acetum sechar non biberet.*

203. Ne comedat uvæ virides: sicut dicitur Nûm. 6. 3. *Et uvæ virides.*

204. Ne

228. **שלא** לשנות מגרש
הלוים ושורתייהם שנ' ושרה
מגרש ערים מפי השכונה
למדו שוו אורה שלא ישתנה
229. **שלא** לעוב את הלוים
שנאמר השמר לך פן תעוב
את הלווי

230. **שלא** יתבע רחלואה
שבירה עליה שביעית שנ'
לא גש את רעהו
231. **שלא** ימנע להלוות לעני
מן השמטה שנ' השמר לך
פנ' יהור דבר זה הכל כל
מקומות שנאמר השמר פן ואל
אינו אלא מצות לא תעשה

232. **שלא** ימנע מל haloות
לענ' מליתן לו מה שהוא
צරך שנ' לא האמץ את לבך
נמציא הנזון צדקה עושה
מצות עשה והמעלים עיניו מן
הצדקה ווחר על שבטול עשה
עובד על לא תעשה

233. **שלא** לשלח עבר עברי
ריקם כשייא חפשי שנאמר
לא תשחנו ריקם
בשידע שהוא עני בחובו
תהייה לו בנוша

235. **שלא** להלוות ברבota
ליישראאל שנאמר את כסף
לא תתן לו בגין

236. **שלא** ללוות ברבota שנ'
לא תרשך לאחיך מפי
השכונה למרו שוו אורה
ללווה שלא ימושך למלה

228. Ne mutentur suburbia Levitum, eorumque agri: sicut dicitur Levit. 25. 34. Et ager suburbii civitatum eorum. Per traditionem didicerunt esse præmonitionem de non mutandis.

229. Ne derelinquantur Levitæ: sicut dicitur Deut. 12. 29. Care tibi ne forte derelinquas Levitam.

230. Ne repetatur debitum, cum præterierit super illud annus septimus: sicut dicitur Deut. 15. 2. Non exiget à proximo suo.

231. Ne omittatur mutuum dare pauperi propter aannum remissionis instantem: sicut dicitur Deut. 15. 9. Cave tibi ne forte sit quidpiam. Hoc est generale: in omni loco, in quo dicitur השמר פן ואל cave tibi, ne forte, & ne, non est nisi præceptum negativum.

232. Ne omittatur mutuo dare pauperi id quo indiget: sicut dicitur Deut. 15. 7. Non indurabis cor tuum. Qui dat eleemosynam facit præceptum affirmativum; sed qui occultat oculum suum ab eleemosyna, sive qui non dat eleemosynam, præterquam quod omittat præceptum affirmativum, transgreditur præceptum negativum.

233. Ne remittatur servus Hebraeus vacuus, cuius exit liber: sicut dicitur Deut. 15. 13. Non dimites eum vacuum.

234. Ne repetatur debitum à paupere, quem notum est eum esse pauperem: sicut dicitur Exod. 22. 25. Non eris ei sicut feneratur.

235. Ne pecunia mutuo detur Israëlitæ cum fœnore: sicut dicitur Levit. 25. 27. Argentum tuum non dabis ei ad usuram.

236. Ne accipiat mutuo datum cum usurâ: sicut dicitur Deut. 23. 19. Non fenerabis fratri tuo. Per traditionem didicerunt esse præmonitionem mutuo accipienti, ne in usuram accipiat à mutuodante.

217. שלא להרבייע בהמה
מן בשאיינו מינו שנ' בחמתך
לאחרביו כלאים

218. שלא עשרה מלכים
בשני מני בחמה כאחד שנ'
לאחרוש בשור ובחמור ייחדו

219. שלא ייחסום בחמה
בשבעת מלכים בדרב
שאכלת ממנה וננהית שנאמר

לאחרחים שור בראשו
בשביעית שנ' שרך לא חורע

221. שלא לעבור ארמה
בשביעית שנ' שרך לא חורע
תומור

222. שלא לקצוץ ספיחוי
שביעית כדרך שקורין
בשאר הימים שנ' את ספיה

קצוך לא תקצוץ
223. שלא לאסוף פירות
האלן בשביעית כדרך
שאוספין בכל השנה שנאמר
את ענבי נוירין לא תבזoor

224. שלא לעבוד בשנת
יובל בין ארמה בין אין אלין
שנאמר בה לא חורעו

225. שלא לקצוץ ספיחוי
יובל בשאר הימים שנ' בו
לא תקצוץ את ספיה

226. שלא לאסוף פירות
יובל כאסיפה שאר שנים
שנ' בו ולא תבצרו את נויריה

227. שלא למכור שדה
באرض ישראל לצמויות שנ'
והארץ לא תמכר לצמויות

217. Ne aliquis faciat coire animal suum
cum animali diversæ speciei: sicut dicitur
Levit. 19. 19. *Animal tuum non facies coire
cum altera specie.*

218. Ne fiat opus (sive aretur) cum duabus speciebus bestiæ pariter: sicut dicitur Deut. 22. 10. *Non arabis cum bove & cum asino pariter.*

219. Ne obturetur os animalis cum laborat in re aliqua, de qua edit, & unde commodum percipit: sicut dicitur Deut. 25. 4. *Non obturabis os bovis, cum ille triturat.*

220. Ne aretur terra anno septimo: sicut dicitur Levit. 25. 4. *Agrum tuum non seres.*

221. Ne colantur arbores anno septimo: sicut dicitur Levit. 25. 4. *Et vineam tuam non putabis.*

222. Ne demetantur sponte nata in anno septimo, sicut demetuntur in reliquis annis: sicut dicitur Levit. 25. 5. *Sponte nascens messis tua non metes.*

223. Ne colligantur fructus arborum in anno septimo, sicut colliguntur in omnibus annis: sicut dicitur Levit. 25. 5. *Et uvas separationum tuarum non vindemiabis.*

224. Ne colatur terra sive arbor in anno Jubilæi: sicut dicitur de illo Levit. 25. 11. *Non seretis.*

225. Ne demetantur sponte nata in Jubilæo, sicut in reliquis annis: sicut dicitur de eo Levit. 25. 11. *Non metetis sponte nascentia ejus.*

226. Ne colligantur fructus Jubilæi, sicut colliguntur in cæteris annis: sicut dicitur de eo Lev. 25. 11. *Neque vindemiabitis separationes ejus.*

227. Ne ager in terra Israelis vendatur ad excisionem, hoc est, in perpetuum: sicut dicitur Levit. 25. 23. *Et terra non vendatur ad excisionem.*

228. Ne

- ²⁴⁸ **שלא** לכהש במתן
הכירו שנאמר לא תכהשו
- ²⁴⁹ **שלא** לישבע על כפורת
מן חבירו שנ' לא תשקרו
- ²⁵⁰ **שלא** יונה במקח וממכר
שנ' אל חונו איש את אחיו
- ²⁵¹ **שלא** יונה בדברים
שנאמר ולא חונו איש אחות
עמיתו וו אונאת דברים
- ²⁵² **שלא** להונות את הגר
ברברים שנ' ונגר לא חונה
- ²⁵³ **שלא** להונות את הנר
במקח וממכר שנ' ולא תלחצנו
- ²⁵⁴ **שלא** ליהוחיר עבר
שברך לאֶרֶץ ישראָל לאָדָנוּ
בחוץ לאֶרֶץ שנאמר לא
הסניר עבר אל אָדָנוּ
- ²⁵⁵ **שלא** להונות עבר שנ'
עمر ישב בקרבך במקום
אשר יבחר ונומר
- ²⁵⁶ **שלא** לענות יתום
ואלמנה שנאמר כל אלמנה
יתום לא תענו
- ²⁵⁷ **שלא** לעבור בעבר
ערבי עבורה עבר שנאמר
לא תעבור בו עבורה עבר
- ²⁵⁸ **שלא** למכור אותו
ממכרת עבר שנ' לא ימכרו
ממכרת עבר
- ²⁵⁹ **שלא** לעבור בעבר
ערבי בפרק שנ' לא תרד
בו בפרק
- ²⁶⁰ **שלא** להנעה לכחות
עובד עבורה כוכבים ומלות
- ^{248.} Ne quis neget se habere facultates proximi sui : sicut dicitur Levit. 19. 11. *Non negabitis.*
- ^{249.} Ne quis juret falso , negando se habere facultates proximi sui : sicut dicitur Levit. 19. 11. *Et non fraudabitis.*
- ^{250.} Ne quis decipiatur in emptione & venditione : sicut dicitur Levit. 25. 14. *Ne decipiatis unusquisque fratrem suum.*
- ^{251.} Ne quis decipiatur verbis : sicut dicitur Levit. 25. 17. *Et non decipietis unusquisque proximum suum.* Hæc est defraudatio , quæ fit verbis.
- ^{252.} Ne quis decipiatur peregrinum verbis : sicut dicitur Exod. 22. 21. *Et peregrinum non defraudabis.*
- ^{253.} Ne quis decipiatur peregrinum in emptione & venditione : sicut dicitur Exod. 22. 21. *Et non opprimes eum.*
- ^{254.} Ne servus , qui fugit in terram Israels , reddatur domino extra terram sanctam habitanti : sicut dicitur Deut. 23. 15. *Non trades servum domino ejus.*
- ^{255.} Ne quis decipiatur *talem* servum : sicut dicitur Deut. 23. 16. *Tecum manebit in medio tui , in loco quem elegerit G.*
- ^{256.} Ne quis affligat orphanum & viduam : sicut dicitur Exod. 22. 22. *Omnem viduam & pupillum non affligetis.*
- ^{257.} Ne quis utatur servo Hebraeo tanquam mancipio : sicut dicitur Levit. 25. 39. *Non facies servire eum servitute servi.*
- ^{258.} Ne quis vendat eum venditione servi (*hoc est , tanquam mancipium*) sicut dicitur Levit. 25. 42. *Non vendentur venditione servi.*
- ^{259.} Ne exigatur à servo Hebraeo servitum cum acerbitate : sicut dicitur Levit. 25. 46. *Non dominaberis ei in duritiâ.*
- ^{260.} Ne permittatur ut Cuthæus [*five Ebnicus*] colens stellas & planetas , exigat à servo

- 237 שלא להשיך יר בין לוה למלה ברביה לא להזות ערב ולא להזות עד ולא לבתוב שטר בוניהם שנאמר לא תשימן עלי נשר 238 שלא לאחר פועלות שכיר שנאמר לא תלין פועלות שכיר אחר 239 שלא יմשכן בעל חוב בורוע שנאמר לא תבא אל ביתו לעבות עבותו 240 שלא למנע העבות מבעלין העני בשער, שהוא צrisk לו שנאמר לא תשכב בעבותו כלומר לא תשכב וUBEOTU عمر אלא השיבנו לו בלילה הויל והוא צrisk לו 241 שלא למשכן האלמנה שנ' ולא תחובל בגדי אלמנה 242 שלא לחובל כלים שעושין בהם אוכל נפש שנ' לא יחביל ריחים ורכבים 243 שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב זה גנוב נפשות 244 שלא לגנוב ממון שנ' לא תגנובו זו גניבת ממון 245 שלא לגנול שנאמר לא תגנול 246 שלא להשיג גובל שנ' לא תחשיג גובל רעד 247 שלא לעשוק שנאמר לא תעשוק את רעד

237. Ne quis ponat manum (*five fit proxeneta*) inter mutuō accipientem & mutuō dantem cum foenore , ne sit sponsor , neque sit testis , neque scribat literas contractus inter illos : sicut dicitur Exod.

22.25. Non ponetis super eum usuram.

238. Ne differatur solutio mercedis mercenario debitæ : sicut dicitur Levit. 19.13. Non pernoctabit opus mercenarii tecum.

239. Ne pignus accipiat debitor cum violentiâ : sicut dicitur Deut.24.10. Non ingredieris in domum ejus ad pignorandum pignus ejus.

240. Ne retineatur pignus pauperis tum , cum indiget eo : sicut dicitur Deut. 24.12. Non cubabis cum pignore ejus. Quasi diceret : non cubabis & pignus ejus apud te , sed restitue illud ei in nocte , quandoquidem illud ipsi necessarium est in nocte.

241. Ne accipiatur pignus à viduâ : sicut dicitur Deut. 24.17. Neque capies in pignus vestimentum viduae.

242. Ne in pignus accipiatur instrumenta , quibus fit cibus ad sustentandam vitam : sicut dicitur Deut. 24.6. Nemo capiet pro pignore duas molas & catillum.

243. Ne quis furetur hominem ex Israele (*hoc est, ne plagiū committatur*) sicut dicitur Exod. 20.15. Non furaberis. Hic intelligitur qui furatur animas *five homines*.

244. Ne quis furetur bona *five divitias*: sicut dicitur Levit. 19.11. Non furabimini. Hoc est furtum bonorum.

245. Ne quis rapiat per vim *alicujus bona*: sicut dicitur Levit.19.13. Non rapies.

246. Ne transferantur *five coarctentur* limites proximi: sicut dicitur Deut. 19.

14. Non transferes terminum socii tui.

247. Ne opprimatur proximus : sicut dicitur Levit. 19.13. Non opprimes proximum tuum.

248. Ne

Præcepta Negativa.

ובמושורה
272 ^{שלא} להיות אצלנו
אבן ואבן איפה ואיפה שנ'
לא יהוה לך בבייחך
^{שלא} 273, לא תעשו על המשפט שן

274 ^{שלא} ליקח שחד שנ'
ושחד לא תקח
^{שלא} 275 לכבך ברין שנ'
לא תהדר פני גдол
276 ^{שלא} ירא הרינו ברין
מادرם רע שנאמר לא חגורו
בפני איש
^{שלא} 277 לרhom על עני
ברין שנאמר ודל לא תהדר
בריבו

278 ^{שלא} להטוט משפט
אדם חוטא שנאמר לא תטה
משפט אבויין למדוי מפי
השםועה שוה אבויון במצות
279 ^{שלא} לרhom על המזיק
ברין קנסות שנ' לא תחום
עינך עליון

280 ^{שלא} להטוט משפט
גרים ויתומים שנאמר לא
תטה משפט גר יתום

281 ^{שלא} לשמעו מאחד
מבعلي דין ואין חברו עמו
שנאמר לא פשא שמע שוא

282 ^{שלא} לנחות אחריו ריבים
ברין נפשות אם היו המכיהין
יותר על המוכין אחר שנאמר
לא תהיה אחריו ריבים לרעת

283 ^{שלא} ילמד חוכמה מי
שלמד וכותת תחולת ברין

judicio, in mensione, in pondere, & in mensura.
272. Ne sint nobis pondus *majus* &
pondus *minus*, modius *major* & modius
minor: sicut dicitur Deut. 25. 13. 14. Non
erit tibi *in domo tua*.

273. Ne violetur *justitia*: sicut dicitur
Levit. 19. 15. Non facietis *iniquitatem*
in judicio.

274. Ne quis accipiat munus : sicut di-
citur Exod. 23. 8. Et munus non accipies.

275. Ne quis honoretur in *judicio*:
sicut dicitur Lev. 19. 15. Non honorabis *fa-
ciem magni*.

276. Ne *Judex* in *judicio* timeat ho-
minem malum : sicut dicitur Deut. 1. 17.
Non timebitis à facie viri.

277. Ne misereat nos pauperis in *judi-
cio*: sicut dicitur Exod. 23. 3. Et paupe-
rem non honorabis in *causa sua*.

278. Ne quis pervertat *judicium ho-
minis peccatoris* : sicut dicitur Exod. 23.
6. Non pervertes *judicium egeni tui*. Didi-
cerunt per traditionem hunc esse egenum
in *præceptis*, *hoc est*, *peccatorem*.

279. Ne in *judiciis criminalibus* mis-
reat nos illius , qui *damnum infert* : sicut
dicitur Deut. 19. 13. Non parcer oculus *tuis*
super eo.

280. Ne quis pervertat *judicium pere-
grinorum & orphanorum* : sicut dicitur
Deut. 24. 17. Non pervertes *judicium pe-
rigrini, pupilli*.

281. Ne audiatur una pars *litigantium*,
cum altera non est *præfens* : sicut dicitur
Exod. 23. 1. Non suscipies *auditionem men-
daciæ*.

282. Ne inclinetur post multos in *judi-
ciis capitalibus*, si numerus *damnantium*
superet tantum unitate numerum *absol-
ventium* : sicut dicitur Exod. 23. 2. Non
eris post multos ad mala.

283. Ne quis condemnet , qui antea
absolvit in *judiciis capitalibus* : sicut dici-
tur

לעבורה בעבר עברו הנקמר
לו בפרק שנאמר לא ירددנו

261. שלא ימכר אמה עברית
לאחר שני' לא ימשל למכרה

262. שלא למנוע מאמת
העברית היודעה שאר כסות
עוונה שנאכר שארה בסותה
ועונחת לא גרע והוא הדין
לשאר הנשים

263. שלא למכור אשת יפת
חאר להוות שפחה שנאמר
לא תמכרנה

264. שלא לכבות אשת יפת
חאר להוות שפחה שנאמר
לא תחטמר בה

265. שלא לחמד אשת איש
שנ', לא תחמד אשת רעך

266. שלא להחאות שנאמר
לא תחטא בית רעך

267. שלא יאכל השכיר טן
המחובר בשעת מלאתה
שנאמר וחרמש לא תנוף

268. שלא יקח השכיר יתר
על אכילהו שנאמר ואכלת
ענבים בנפשך שביך

269. שלא יתעלם מן האבירה
שנאמר לא תוכל להתעלם

270. שלא להניח בהמה
רוכצת תחת משאה שנאמר
לא תראה חמור אחד

271. שלא לעשות על במדות
ובמשקלות שנאמר לא העשו
על במשפט במדре במשקל

à servo Hebræo sibi vendito servitium
cum acerbitate: sicut dicitur Levit. 25. 53.
Non dominabitur ei in duritia.

261. Ne ancilla Hebræa vendatur al-
teri: sicut dicitur Exod. 21. 8. Non erit
ei potestas vendendi eam.

262. Ne dominus omittat dare ancillæ
Hebrææ despontatae hæc tria, scil. alimen-
tum, experimentum, & habitationem:
sicut dicitur Exod. 21. 10. Alimentum ejus;
experimentum ejus, & habitationem ejus non
diminuet. Et hoc ius etiam habet locum
in reliquis uxoribus.

263. Ne quis vendat mulierem pul-
chram formâ, captam in bello, ut sit ancil-
la: sicut dicitur Deut. 21. 14. Non vendes
eam.

264. Ne quis muliere pulchrâ utatur
tanquam servâ: sicut dicitur Deut. 21. 14.
Neque uteris servitio in eâ.

265. Ne quis concupiscat uxorem al-
terius: sicut dicitur Exod. 20. 17. Non
concupisces uxorem socii tui.

266. Ne quis concupiscat ullam rem:
sicut dicitur Deut. 5. 21. Et non concupisces
domum socii tui.

267. Ne comedat mercenarius de fru-
ctibus in terrâ stantibus quandiu laborat in
agro: sicut dicitur Deut. 23. 25. Et fal-
cem non elevabis.

268. Ne mercenarius [in agro laborans]
plus capiat, quam quod comedet: sicut
dicitur Deut. 23. 24. Et comedes uox se-
cundum animam tuam, satietatem tuam.

269. Ne quis se abscondat à re deper-
ditâ proximi sui: sicut dicitur Deut. 22. 3.
Non poteris abscondere te.

270. Ne relinquatur animal cubans
sub onere: sicut dicitur Deut. 22. 4. Non
videbis asinum fratris tui.

271. Ne quis committat fraudem in
mensuris & ponderibus: sicut dicitur
Levit. 19. 35. Non facietis iniquitatem in
judicio,

כִּי הַלְאֵת חֲרוֹם עִינָךְ
 294 שְׁלָא לְעַנוֹשׁ הָאָנוֹשׁ שֶׁ
 וְלֹנְגָרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר
 295 שְׁלָא לַיְקָחַ כּוֹפֵר מִן
 הַרְוָצָה שָׁנָאָמָר וְלֹא תַקְחוּ
 כּוֹפֵר לְנֶפֶשׁ רֹצֶחֶת
 296 שְׁלָא לַיְקָחַ כּוֹפֵר בְּגָלְתָה
 רֹצֶחֶת בְּשָׁנָגָה שָׁנָאָמָר וְלֹא
 תַקְחוּ כּוֹפֵר לְנָום אֶל עִיר
 מִקְלָטוֹ
 297 שְׁלָא לְעַמוֹד עַל הַדָּם
 שֶׁנֶּאֱלָא חַטָּמָוד עַל דָם רָעָם
 298 שְׁלָא לְהַנִּיחַ מִכְשׁוֹל שֶׁנֶּאֱלָא
 לֹא תַשִּים דָמִים בְּבַיתְךָ
 299 שְׁלָא לְהַכְשִׁיל הַמִּבְרָךְ
 וְלֹפְנֵי עֹור לֹא תַתְנִיחַ מִכְשׁוֹל
 300 שְׁלָא לְחוֹסִיף בְּמַלְקוֹת
 הַמְּחוֹיב מַלְקוֹת שָׁנָאָמָר לֹא
 יוֹסִיף פָּנִים יְוָסֵף
 301 שְׁלָא לְרֹגֶל שָׁנָאָמָר לֹא
 תַלְךְ רְכִיל בְּעַמְךָ
 302 שְׁלָא לְשָׁנָא בְּלֵב שֶׁנֶּאֱלָא
 לֹא תַשְׁנָא אֶת אָחִיךְ בְּלִבְכֶךָ
 303 שְׁלָא לְהַלְבִּין פָנֵי אָדָם
 מִישראל שָׁנָאָמָר הַוְיכָה תָוִיכָה
 אֶת עִמְתָךְ וְלֹא תָשָׁא
 304 שְׁלָא לְנִקּוּם שָׁנָאָמָר לֹא
 תַקְומָה
 305 שְׁלָא לְנִטּוֹר שֶׁנֶּאֱלָא
 תַּטְרָה
 306 שְׁלָא לַיְקָחַ חָאת עַל
 הַבְּנִים שָׁנָאָמָר לֹא תַקְחֵה חָאת
 עַל הַבְּנִים
 307 שְׁלָא לְגַלְחָה שָׁעַר הַנְּתָקָה

num illius, non parcer oculus tuus.

294. Ne puniatur qui vim passus est: sicut dicitur Deut. 22. 26. Et *puellæ non facies quicquam.*

295. Ne accipiatur præmium ab homicidâ: sicut dicitur Num. 35. 31. Et *non accipietis premium pro animâ homicidæ.*

296. Ne accipiatur pretium ab homicida, qui per errorem occidit: sicut dicitur Num. 35. 32. Et *non accipietis expiationem ad fugiendum ad civitatem receptus sui.*

297. Ne quis stet super sanguinem proximi sui: sicut dicitur Levit. 19. 16. *Non stabis super sanguinem proximi tui.*

298. Ne relinquatur offendiculum in domo: sicut dicitur Deut. 22. 8. *Non pones sanguines in domo tua.*

299. Ne integro *sive simplici* ponatur offendiculum in via: sicut dicitur Levit. 19. 14. *Et coram cœco non dabis offendiculum.*

300. Ne addatur in Malkut flagellatio-ne Rei flagellatio: sicut dicitur Deut. 25. 3. *Non addet, ne forte si addat.*

301. Ne quis calumnietur: sicut dicitur Levit. 19. 16. *Non ibis detractor inter populos tuos.*

302. Ne odio habeamus proximum in corde: sicut dicitur Levit. 19. 17. *Ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo.*

303. Ne quis pallidum reddat, *sive pudore afficiat* vultum alicujus ex Israelitis: sicut dicitur Levit. 19. 17. *Corripiende corripies proximum tuum, & ne suscipias.*

304. Ne quis ulciscatur: sicut dicitur Levit. 19. 18. *Ne ulciscaris te.*

305. Ne servetur odium: sicut dicitur Levit. 19. 18. *Non servabis odium.*

306. Ne accipiatur mater cum filiis: sicut dicitur Deut. 22. 6. *Non accipies matrem cum filiis.*

307. Ne tondeatur capillus convulsio-nis:

מצוות לא תעשה

50

נפשות שנאמר לא תענה על ריב לנמות

²⁸⁴ שלא למנות בדיןינו
אדם שאינו חכם בדין
תורה אף על פי שהוא חכם
בחכמתו אחרות שנאמר לא
תכירו פניהם במשפט

²⁸⁵ שלא להעיר בשקר
שנ' לא תענה ברעך עד שקר

²⁸⁶ שלא יעד בעל עבירה
שנ' אל תשתןך עם רשע
להיות עד חכם

²⁸⁷ שלא יער קרוב שפ'
לא יומתו אבות על בנים
ובנים לא יומתו על אבות
מפני השמועה למורו שלא יומתו
אבות בעדרות בנים והוא הדין
לשאר קרוביים

²⁸⁸ שלא לכבות הדין על
פי עד אחד שנאמר לא
יקום עד אחד באיש

²⁸⁹ שלא להרוג נקי שנ'
לא תרצח

²⁹⁰ שלא להחרור דין
באומר הדין עד שיראו שני
עדים נוטו של דבר שנ' ונקי
וצדיק אל תחרوغ

²⁹¹ שלא יורה העד בדין
שהහיד בו בדין נפשות שנ'
ועוד אחד לא יעה

²⁹² שלא להרוג מחוייב
הרינה קדם שיעמוד בדין
שנ' ולא יסota הרוץ וונמר

²⁹³ שלא לחוס על הרודף
אליה הרגין אותו הרינה קודם
שיגיע לנרדף ויירגנו או יגלה
ערותו שנאמר וקצתה את

tur Exod. 23. 2. *Non respondebis super lite ad declinandum.*

^{284.} Ne eligatur inter Judices aliquis qui non est doctus in verbis Legis, etiam si sit doctus in aliis sapientiis: sicut dicitur Deut. 1. 17. *Non agnosceris facies in iudicio.*

^{285.} Ne quis testetur falso: sicut dicitur Exod. 20. 16. *Non testificaberis in proximum tuum testimonium mendax.*

^{286.} Ne testetur impius, sicut dicitur Exod. 23. 1. *Ne ponas manum tuam cum impiis ut sis testis iniquitatis.*

^{287.} Ne testetur consanguineus: sicut dicitur Deut. 24. 16. *Non morientur patres pro filiis, & filii non morientur pro patribus.* Per traditionem didicerunt: quod non morientur Patres per testimonium filiorum. & hoc etiam valet pro reliquis consanguineis.

^{288.} Ne quis condemnetur ob unum testem: sicut dicitur Deut. 19. 15. *Non stabit testis unus in virum.*

^{289.} Ne occidatur innocens: sicut dicitur Exod. 20. 14. *Non occides.*

^{290.} Ne quis judicet ex conjecturis, donec duo testes viderint ipsam rem: sicut dicitur Exod. 23. 7. *Et innocentem, & justum ne occidas.*

^{291.} Ne judicet in iudiciis capitalibus, qui in iisdem testis fuit: sicut dicitur Num. 35. 30. *Et testis unus non testificabitur.*

^{292.} Ne occidatur dignus occistone antequam compareat in iudicio: sicut dicitur Num. 35. 12. *Et non morietur homicida, &c.*

^{293.} Ne quem misereatur persecutoris, sed occidendum est antequam læserit eum, qui persecutionem patitur, aut occiderit eum, aut revelaverit nuditatem ejus: sicut dicitur Deut. 25. 12. *Et abscedes manus.*

318. **שלא** ל^{קְלָל} אב ואמ ש' **ומקלל** אביו ואמו מות יומת
319. **שלא** להבות אב ואמ שנאמר ומבה אביו ואמו מות יומת
320. **שלא** לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל מלאכה
321. **שלא** להלך חוץ לתחום מדינה כחולבי דרכם בשבת שנאמר אל יצא איש ממקוםו
322. **שלא** לענווש בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם
323. **שלא** לעשות מלאכה בראון של פסח שנאמר כל מלאכה לא חעשו
324. **שלא** לעשות מלאכה בשביעי של פסח שנאמר כל מלאכה לא יעשה בהם
325. **שלא** לעשות מלאכה בחג השבעות שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו
326. **שלא** לעשות מלאכה באחד לחדר השבעי שנ' בו כל מלאכת עבודה לא תעשו
327. **שלא** לעשות מלאכה ביום הכפורים שנאמר בו כל מלאכה לא חעשה
328. **שלא** לעשות מלאכה ביום שmini של חג הסוכות שנ' בו כל מלאכת עבודה לא תעשה
329. **שלא** לעשות מלאכה ביום שmini של חג שנ' בו כל מלאכת עבודה לא תעשה
330. **שלא** לנגולות עררות אם שנאמר אף היא לא תגלה

318. Ne quis maledicat Patri & Matri: sicut dicitur Exod. 21. 17. Et maledicens Patri suo, & Matris uxore moriendo morietur.

319. Ne quis percutiat Patrem & Matrem: sicut dicitur Exod. 21. 15. Et percutiens Patrem suum & Matrem suam moriendo morietur.

320. Ne fiat ullum opus in Sabbatho: sicut dicitur Exod. 20. 10. Non facies omne opus.

321. Ne quis exeat in Sabbatho extra terminum civitatis, sicuti viatores: sicut dicitur Exod. 16. 29. Ne egrediatur quisquam e loco suo.

322. Ne quis puniatur in Sabbatho: sicut dicitur Exod. 35. 3. Non accendetis ignem in omnibus habitaculis vestris.

323. Ne quis faciat ullum opus in primo die Paschatis: sicut dicitur Levit. 23. 7. Omne opus non facietis.

324. Ne quis faciat ullum opus in septimo die Paschatis: sicut dicitur Exod. 12. 16. Nullum opus fiat in eis.

325. Ne quis faciat ullum opus in festo septimanarum: sicut dicitur Levit. 23. 21. Omne opus servile non facietis.

326. Ne quis faciat ullum opus in primo die mensis septimi, hoc est, in primo die novi anni: sicut dicitur de eo Levit. 23. 25. Omne opus servitutis non facietis.

327. Ne quis ullum opus faciat in die Expiationum, hoc est, decimo die novi anni: sicut dicitur de eo Levit. 23. 28. Omne opus non facietis.

328. Ne quis opus ullum faciat in primo die festi Tabernaculorum: sicut dicitur de eo Levit. 23. 35. Omne opus servile non facietis.

329. Ne quis opus ullum faciat in die octavo festi Tabernaculorum: sicut dicitur Lev. 23. 36. Omne opus servile non facietis.

330. Ne quis revelet nuditatem Matris: sicut dicitur Levit. 18. 7. Mater tua

מצוות לא תעשה

52

שנאמר ואת הנתק לא יגלה

308   שלא לתלוש סימני
הצערות שנאמר השמר בונגע

309   שלא לעבוד ולורוע
בנהל איתן שנאמר אשר לא
יעבר בו ולא יורע

310   שלא ליהיות מכשפה
שנאמר מכשפה לא תהיה

311   שלא יתחייב חתן ברבר
מצרכי צבור כנון צבא
ושמרית החומה וכיציא בהם
שנאמר לא יצא בעבאה ולא
יעבור עלין לכל דבר

312   שלא להחמות פי בית
דין שנאמר לא תסור מכל
הרבר אשר גידו לך

313   שלא להוסיף על מצוות
התורה בין תורה שבכתב בין
תורה שבעל פה שנ' את כל
הרבר אשר אנכי מצוה אתכם
אתו תשיםו לעשות לא

314   שלא לנרווע מכל מצוות
התורה שנ' ולא תגרע ממנה

315   שלא לקלל הרין שנ'
אלhim לא תקלל

316   שלא לקלל הנשיא
וזוא המלך או ראש ישיבת
ארץ ישראל שנ' ונשיא בעמך

317   שלא לקלל אחד משר
ישראל שנ' לא תקלל חרש

nisi: sicut dicitur Levit. 13. 33. Sed macula
nigra non radet.

308. Ne tollantur signa lepræ: sicut
dicitur Deut. 24. 8. Cave tibi à plagâ lepræ.

• 309. Ne colatur neque seminetur in
valle horrida, scil. in quâ propter ignotum
homicidium fuit decollata iuventa: sicut di-
citur Deut. 21. 4. In qua non coleatur, ne-
que seretur.

310. Ne finatur vivere Præstigiator:
sicut dicitur Exod. 22. 18. Maleficam non
fines vivere.

311. Ne obligetur novus sponsus ad ne-
cessaria, ad quæ obligata est congregatio,
sicut adire exercitum, custodire murum,
& similia: sicut dicitur Deut. 24. 5. Non
egredietur in exercitum, neque transibit super
eum omne verbum.

312. Ne quis contumax fit adversus
domum judicij: sicut dicitur Deut. 17. 11.
Non declinabis ab omni verbo, quod annun-
tiabunt tibi.

313. Ne quis addat ad præcepta Legis
five Scriptæ five oralis: sicut dicitur
Deut. 12. 32. Omne verbum quod ego præ-
cipio vobis, illud custodietis ad faciendum,
non addes super illud.

314. Ne quis diminuat ex omnibus
præceptis legis: sicut dicitur Deut. 12. 32.

32. Neque diminues ex eo.

315. Ne quis maledicat Judici: sicut
dicitur Exod. 22. 28. Judicibus non male-
dices.

316. Ne quis maledicat Principi, five
ille sit Rex, five Caput confessus in terra
Israel: sicut dicitur Exod. 22. 28. Et
Principi in populo tuo.

317. Ne quis maledicat uni ex cæteris
Israelitis: sicut dicitur Levit. 19. 14. Non
maledices surdo.

318. Ne

344. **שלא** לגלות ערות אשת אח, שנאמר ערות אחיך לא חנלה

345. **שלא** לגלות ערות אחיות אשתו שנ' ואשה אל אהותה לא תקח

346. **שלא** לגלות ערות אשה נדח שנאסר ואל אש בנדחת

347. **שלא** לגלות ערות אשת איש שנ' ואל אש עמיהך לא תקח

348. **שלא** לשכב עם בחמה שנאמר ובכל בחמה לא תחן שכבתך

349. **שלא** תביא אש בבחמה לעילתה שנ' ואשה לא תעמוד לפניו בחמה

350. **שלא** לשכב עם זכר שנאמר ואת זכר לא תשכ卜 משכבי אש

351. **שלא** לגלות ערות האב עצמו שנאמר ערות אביך לא חנלה

352. **שלא** לגלות ערות אחיך האב עצמו שנאמר ערות אחיך לא חנלה

353. **שלא** לקרב בעריות בדברים המכביאין לידי גnilio ערורה כונן חיבור ונישוק

ורמיזה וקפיצה שנ' אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה מפני השטעה למרו שוו אזהרה לקירוב המכਆה לידי גnilio ערוה

354. **שלא** ישא ממור בת ישראל לא יבא ממור בקהל יהוה

344. Ne quis reyelet nuditatem uxoris fratriis : sicut dicitur Levit. 18.16. Nuditatem fratrii tui non revelabis.

345. Ne quis revelet nuditatem sororis uxoris suæ : sicut dicitur Levit. 18.18. Et uxorem cum forore ejus non capies.

346. Ne quis revelet nuditatem mulieris menstruatæ : sicut dicitur Levit. 18.19. Et ad mulierem in menstruo immundici fœnæ non accedes.

347. Ne quis revelet nuditatem uxoris alterius : sicut dicitur Levit. 18.20. Et ad uxorem proximi tui non dabis concubitum tuum in fœnum.

348. Ne quis coeat cum bestia : sicut dicitur Levit. 18.23. Et in omni animali non dabis concubitum tuum.

349. Ne mulier se subjiciat bruto : sicut dicitur Levit. 18.23. Et mulier non stabit ante animal.

350. Ne quis coeat cum masculo : sicut dicitur Levit. 18.22. Et cum maleficio non coibis coitum muliebri.

351. Ne quis revelet ipsam nuditatem Patris : sicut dicitur Levit. 18.7. Nuditatem Patris tui non revelabis.

352. Ne quis revelet ipsam nuditatem fratri patris : sicut dicitur Levit. 18.14. Nuditatem fratri patris tui non revelabis.

353. Ne quis in libidinibus appropinquet ad ea, quæ præbent occasionem revelandi nuditatem, ut sunt amplexus, osculatio, nutus oculorum, & occlusio [five motitatio] oris : sicut dicitur Levit. 18.6. Ad omnem propinquam carnis fœnæ, non accedetis ad revelandum nuditatem. Per traditionem didicerunt, quod haec sit admonitio de appropinquatione præbente occasionem revelandi nuditatem.

354. Ne spurius in uxorem ducat filiam Israelis : sicut dicitur Deut. 23.2. Non ingredietur spurius in ecclesiam Domini.

- ערותה 331 שלא לגלוות ערות אחות
שנ' ערות אחותך בת אביך
ונוטר לא תגלה 332 שלא לגלוות ערות אשת
אב שנאמר ערות אשת אביך
לא תגלה 333 שלא לגלוות ערות אחות
מן האב או מן האם שנאמר
ערות בת אשת אביך 334 שלא לגלוות ערות בת
הבן שנאמר ערות בת בנה 335 שלא לגלוות ערות בת
הברת שנאמר או בת בנה
לא תגלה ערורה 336 שלא לגלוות ערות הבת
שנ' ערותך היא לא תגלה
ערותה 337 שלא לגלוות ערות אשת
ובתך שנאמר ערות אשת
ובתך לא תגלה 338 שלא לגלוות ערות אשת
ובת בנה שנ' את בת בנה
בתה לא תקח 339 שלא לגלוות ערות אשת
ובתך שנאמר ואת בת
בתה לא תקח 340 שלא לגלוות ערות אחות
האם שנ' ערות אחות אמך
לא תגלה 341 שלא לגלוות ערות אחות
אב שנ' ערות אחות אביך
לא תגלה 342 שלא לגלוות ערות אשת
ACHI האב שנאמר ואל אשתו
לא תקраб 343 שלא לגלוות ערות אשת
הבן שנאמר ערות כלתך לא
תגלה

est, non revelabis nuditatem ejus.

331. *Ne quis revelet nuditatem fororis: sicut dicitur Levit. 18. 9. Nuditatem fororis tue, filiae Patris tui &c. non revelabis.*

332. *Ne quis revelet nuditatem uxoris Patris: sicut dicitur Levit. 18. 8. Nuditatem uxoris Patris tui non revelabis.*

333. *Ne quis revelet nuditatem fororis vel à parte Patris, vel à parte Matris: sicut dicitur Levit. 18. 11. Nuditatem filiae uxoris Patris tui.*

334. *Ne quis revelet nuditatem filiae filii: sicut dicitur Levit. 18. 10. Nuditatem filiae filii tui.*

335. *Ne quis revelet nuditatem filiae filiae: sicut dicitur Levit. 18. 10. Aut filiae filiae tue non revelabis nuditatem ejus.*

336. *Ne quis revelet nuditatem filiae, sicut dicitur Levit. 18. Illa est nuditas tua: non revelabis nuditatem ejus.*

337. *Ne quis revelet nuditatem mulieris five Matris, & filiae: sicut dicitur Levit. 18. 17. Nuditatem uxoris & filiae ejus non revelabis.*

338. *Ne quis revelet nuditatem mulieris & filiae filii ejus: sicut dicitur Levit. 18. 17. Filiam filii ejus.*

339. *Ne quis revelet nuditatem mulieris & filiae filiae ejus: sicut dicitur Levit. 18. 17. Et filiam filiae ejus non accipies.*

340. *Ne quis revelet nuditatem fororis Matris, five materterae: sicut dicitur Levit. 18. 13. Nuditatem fororis matris tuae non revelabis.*

341. *Ne quis revelet nuditatem fororis Patris five amitae: sicut dicitur Levit. 18. 12. Nuditatem fororis Patris tui non revelabis.*

342. *Ne quis revelet nuditatem uxoris fratris Patris, five patrui: sicut dicitur Levit. 18. 14. Ad uxorem ejus non accedes.*

343. *Ne quis revelet nuditatem uxoris filii: sicut dicitur Levit. 18. 15. Nuditatem nurus tue non revelabis.*

344. *Ne*

355 שלא מהיה קדשה והיא הנבעלת בלא כתובה ובלא קדושין שנ' לא תהיה קדשה

356 שלא יחויר המנרש גרושו אחר שנישאת לאחר שנ' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה

357 שלא הנשא היבמה לאחר חוץ מיבמה שנאמר לא תהיה אשת המת

358 שלא יגרש האונס אונסתו שנ' לא יוכל שלחה כל ימי

359 שלא יגרש מוציא שם רע שנאמר לא יוכל שלחה כל ימי

360 שלא יקח סרויים בת ישראל שנאמר לא יבא פצעון דבा

361 שלא לסרים וכור אחד מכל המניין לא אדם ולא בהמה חיה ועוף שנאמר ובארצכם לא תעשו

362 שלא למןות על ישראלי איש מקהלה נשים שנאמר לא תוכל לחתת עליך איש נברוי

363 שלא ירבה לו המלך סוסים שנאמר לא ירבה לו

364 שלא ירבה לו המלך נשים שנ' לא ירבה לו נשים

365 שלא ירבה לו המלך כסף וזהב שנאמר וככפ' וזהב לא ירבה לו מאד

365. Ne fit meretrix, & illa est quae est conjugata sine literis matrimonialibus, & sine sponsaliis: sicut dicitur Deut. 23.

17. Non erit meretrix.

356. Ne qui divortium fecit cum uxore, iterum ducat eam, postquam nupta fuerit alteri: sicut dicitur Deut. 24. 4. Non poterit maritus ejus prior, qui dimiserat eam, iterum capere eam.

357. Ne fratria nubat alteri quam leviro suo: sicut dicitur Deut. 25. 5. Non erit uxor mortui.

358. Ne, qui vim intulit pueræ, divortium faciat cum eâ, cui vim intulit: sicut dicitur Deut. 22. 29. Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis.

359. Ne divortium faciat, qui protulit malam famam, sive qui diffamavit uxorem suam: sicut dicitur Deut. 22. 29. Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis.

360. Ne Eunuchus in uxorem ducat filiam Israelis: sicut dicitur Deut. 23. 1. Non ingredietur Iesus attritione.

361. Ne castrent masculum aliquem ex omnibus speciebus, non hominem, neque jumentum, bestiam, neque avem: sicut dicitur Levit. 22. 24. Et in terra vestra non facietis.

362. Ne supra Israelem constituantur viri sive Rex ex gente extranea: sicut dicitur Deut. 17. 15. Non poteris ponere super te virum alienigenam.

363. Ne Rex multiplicet sibi equos: sicut dicitur Deut. 17. 16. Non multiplicabit sibi equos.

364. Ne Rex multiplicet sibi uxores: sicut dicitur Deut. 17. 17. Et non multiplicabit uxores.

365. Ne Rex multiplicet sibi argentum & aurum: sicut dicitur Deut. 17. 17. Et argentum & aurum non multiplicabit sibi valde.

רְאֵי זָהָר בְּמִזְוֹה קֶלֶה כְּבָחָמָרָה

Esto aequè cautus in servando levi aliquo præcepto, quam in gravi.

Ey.

326 Demarest Ave

R338 non return

366 in stock

RESTRICTED CIRCULATION

186915

